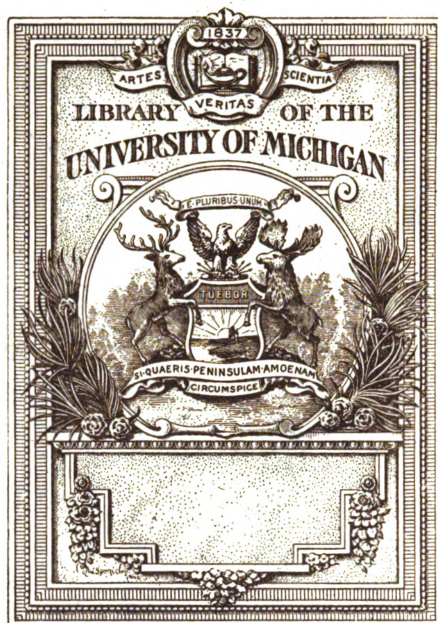

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

MNEMOSYNE.

BIBLIOTHECA PHILOLOGICA BATAVA.

COLLEGERUNT

P. H. DAMSTÉ, J. J. HARTMAN, C. W. VOLLGRAFF.

OPERAM SUAM POLLICITI SUNT

A. E. J. HOLWERDA, J. C. NABER, M. C. VALETON,
J. WOLTJER.

NOVA SERIES.
VOLUMEN QUADRAGESIMUM TERTIUM.

LUGDUNI-BATAVORUM
E. J. BRILL.

LIPSIAE,
O. HARRASSOWITZ.
1915.

EX OFFICINA TYPOGRAPHICA ET BIBLIOPOLIO QUAE ANTEHAC E. J. BRILLII FUERUNT.

INDEX.

DE SERVITUTE PRAEDIORUM DONATIONIS CAUSA CONSTITUENDA.

SCRIPSIT

J. VAN BINSBERGEN.

Nuper ab amico causarum patrono rogatus an iure Romano servitus praedii donationis causa constitui posset, ut tali in re fieri solet haud dubitanter respondi: quidni? Sed continuo illius sententiae memor: quod primum tibi in mentem venit cave ne ei fidem habeas, accuratius me haec examinaturum promisi.

Enchiridiis de iure Romano, quae mihi prae manu erant inspectis haec inveni:

Windscheid Pand. 9e Aufl. 2e Bd § 365: „die Vermögenszuwendung, durch welche die Schenkung vollzogen wird, kann in der verschiedensten Weise erfolgen; im Einzelnen: durch Verschaffung des Eigentumsrechts, *Verschaffung eines Rechts an fremder Sache* e. q. s.

Girard Manuel él. de dr. R. 3me éd. p. 926: „Elle (la donation) peut indifféremment être faite par une translation de propriété, par une *constitution* ou une extinction *de servitude* e. q. s.

Tam Windscheid quam Girard pro documento laudant l. 17 D. 8. 4. Cf. l.l. § 7 D. 43. 18 de donatione superficiei et § 3 I. 3. 24 de donatione emphyteuseos.

Apud ceteros quoque quos consului scriptores expressis verbis mentio fit de servitute rei donationis causa constituenda:

Modderman Dr. Tich. I p. 222.

Salkowski Inst. 7te Aufl. p. 403.

Goudsmit Pand. I p. 169.
Savigny Syst. d. h. R. R. IV p. 117.
Puchta Inst. II 5te Aufl. p. 375.

Communis igitur opinio est virorum doctorum, servitutem rerum ex liberali causa constitui posse; nec vola nec vestigium dubitationis extare videtur. Sed iam oritur magna difficultas, quam extricare posse mihi saltem non contigit, quapropter hac de re ceteris iudicium permitto.

In commentario enim Roberti Pothier ad Pandectas unicus qui semper probationis causa locus laudatur (est l. 17 D. 8. 4) commemoratur in titulo 4 „communia praediorum tam urbanorum quam rusticorum", tractatur in titulo 6 „quemadmodum servitutes amittuntur".

Exscribam l. 17 D. 8. 5 (Papinianus libro septimo quaestionum) et deinde addam Roberti Pothier commentarium: „Si precario vicinus in tuo maceriam duxerit, interdicto „quod precario habet" agi non poterit [1]), nec maceria posita *donatio servitutis* perfecta intellegitur [2]), nec utiliter intendetur „ius sibi esse" invito te aedificatum habere, cum aedificium soli conditionem secutum inutilem faciat intentionem. Caeterum si in suo maceriam precario qui servitutem tibi debuit, duxerit [3]), neque libertas usucapietur [4]) et interdicto „quod precario habet" utiliter cum eo agetur. Quodsi donationis causa [5]) permiseris hoc interdicto agere non poteris et servitus i. e. ius itineris donatione tollitur."

Sequuntur adnotationes Roberti Pothier:

1) Nam hoc aedificium, cum sit in tuo solo, tui iuris est potesque illud propria auctoritate diruere, nec opus est ut recurras ad interdictum.

2) Id est, remissio servitutis. Sensus est: ex eo quod precario concesseris vicino ut in tuo haberet maceriam quae tibi debitum iter ad eius fundum obstruat, non videbitur perfecta remissio servitutis itineris.

3) Per quam servitus impediatur.

4) Quia precario eam aedificatam habet.

5) Pure scilicet, non (ut supra) precario.

Quid de his statuendum? Est mira res. Unicum quod habemus

testimonium quodque ubique affertur non de servitute constituenda sed de tollendo iure itineris agit. Auctoritatem Roberti Pothier impugnare non meum est, sed maioris mihi videtur momenti Pandectarum fragmentum tantum eo modo explanari posse quo explanavit Francogallus Ictus.

Vocem *donandi* aurea Latinitate interdum significare posse „remittere" dubium non est, quamquam usitatius est hoc sensu *condonandi* verbum; Ictos *donandi* vocem hoc sensu usurpasse mihi neque notum est neque verisimile videtur.

In Pandectis, sicut supra notavi, fragmentum nostrum non occurrit in titulo „quemadmodum servitutes amittuntur" sed in titulo (4 libri 8) „communia praediorum tam urbanorum quam rusticorum", ubi praesertim de constituenda servitute agitur, Pothier autem legem nostram collocat in capite de tollendis servitutibus.

Papinianum l.l. de constituenda servitute egisse et ipsa verba credere vetant et ea res quod nusquam de iure in alieno fundo maceriam habendi mentio fit. Donationis causa servitutem tolli posse verisimile videtur; sed ut inde efficiamus, eodem modo licuisse tale ius condere, quamvis haud reprobandum id mihi videatur, tamen aliunde petito auxilio nos indigere censeo.

AD INDICEM STOICORUM HERCULANENSEM.

In *Indice Stoicorum Herculanensi* [1]) legitur de Zenone: *τοὺς η.εασμοὺς πράως καὶ προθύμως ἔφερεν.* Arnimius coniecit restituendum esse: *τοὺς εἰκασμούς*, Wilhelmus [2]): *τοὺς χλεασμούς* i. e. *χλευασμούς*. Ita sententiam evadere apertam et dilucidam concedo; sed tamen dubium mihi videtur, an vera lectio sit: *τοὺς ἐπηρεασμούς*. Utrum per spatium ita legere liceat necne, diiudicanto viri docti, qui papyrum denuo edituri sunt.

Gu. V.

1) Arnim, Stoicorum veterum fragm. I, p. 12, 32.
2) Wiener Eranos, p. 133.

AD PLUTARCHI MORALIA
ANNOTATIONES CRITICAE.

SCRIPSIT

J. J. HARTMAN.

(*Continuantur e Vol. XLII pag.* 443.)

DE CURIOSITATE.

Statim libellus hic in codicibus illum de loquacitate sequitur, et nisi vel statim sequeretur vel proxime praecederet, a suo eum loco aberrasse clamaremus, non enim hi libelli inter se seiungi possunt, tam simili sunt argumento, tam similis est color atque universa species. Quid quod orationem *ad auditores habitam* esse hunc librum disertius etiam, si fieri potest, apparet. Quod ita evenisse est cur gaudeamus. De *curiositate* enim librum *lecturis* destinatum facile fingere nobis possumus. Ne hoc quidem incredibile aliquem, qui se illo morbo laborare cum detrimento suo esset expertus, mentis medicum adiisse ut illo liberaretur, quemadmodum Paccius animo perturbatus et anxius ab eo petivit ut sibi animi redderet tranquillitatem, deinde, postquam pro medicamento libellum ab eo accepisset, operam dedisse ut in quam plurimorum ille perveniret manus. Eodem enim modo idem ille Paccius libelli *de tranquillitate animi* in se recepit patrocinium. Quo modo vero *de garrulitate* liber, si *scriptus* est tantummodo, lectores invenire potuit? Cui illum philosophus dedicare ausus esset? Quis non vir opulentus et nobilis eum sibi dedicari vetuisset, ne ridiculi illius vitii tamquam exemplum proponi videretur? Ergo *de garrulitate* prius *habitam* orationem, deinde, cum orator eam admodum probari sensisset, *editam* et res ipsa clamat et testatur sermo, quo auctor usus est. Ad li-

brum contra de *curiositate* quod attinet idem illud e solo sermone potest apparere. Bene ergo factum quod tam disertus est ille. Exempli causa duos hosce affero locos:

p. 517 A. „Quemadmodum apud comicum Cleon ille
manus in Aetolis in Abstulia animum
habuit, sic curiosi mens simul est in divitum domibus in casis pauperum, in aulis regum in cubiculis modo nuptiis iunctorum; omnia pervestigat: hospitum res ducumque, atque illud saepe cum suo periculo."

et 517 B: „*non* celat rex gaudium suum cum felici utitur fortuna, iocos cum est hilaris, convivii apparatus, beneficii. Sed quae celat horrenda sunt, tetrica, omni carent amoenitate et comitate: thesauri instar reposita ira, atrocis supplicii meditatio, adversus rivalem invidia, adversus filium metus, adversus amicum suspicio: fuge atram quae cooritur nubem, senties fulgur eius et tonitru cum eruperit."

„At" roget quispiam „aptene clauditur uterque libellus? Hoc enim, ut opinor, certum est orationis habitae signum, locus in fine additus qui aures impleat et mentes commoveat." Et iure sic roget; de *perficiendo* opere Veteres Graecos et Romanos tantum non prorsus idem sensisse atque nos ex nulla re luculentius apparet quam quod tam sedulo semper dederint operam ut finis opus coronaret. Quodsi interdum aliquid ibi desideramus, puta in comoedia, haec rei causa est quod lectores non spectatores nos sumus: non enim opus omnia quae fiant *in scena* nunc legi in codicibus qui nobis servarunt fabulam. Velut in Aristophanis Equitibus postquam dictum est

ἵν' ἴδωσιν αὐτὸν οἷς ἐλωβᾶθ' οἱ ξένοι

saltationes fieri et pompam ludicram sponte intelligimus licet nihil eiusmodi in textu legatur. Nam haud facile invenias orationem ullam Attici oratoris, nedum Ciceronis, quae non ita claudatur ut nobis quoque claudi eam oportere videatur. Ut ad nostros veniam libellos: „peroratione" (ut Francogalli loquuntur) aliqua vel magnifica vel acuta clauditur neuter; et paene dixerim illam ab iis plane esse alienam. Ad delectandos enim pariterque monendos auditores, non ad commovendos incitandosque scripti sunt. Et tamen subito eos *abrumpi* dicere ineptum sit. Audi modo qui finis sit libelli *de garrulitate*:

AD PLUTARCHI MORALIA ANNOTATIONES CRITICAE.

SCRIPSIT

J. J. HARTMAN.

Continuantur e Vol. XLII pag. 443.

DE CURIOSITATE.

Statim libellus hic in codicibus illum de loquacitate sequitur. et nisi vel statim sequeretur vel proxime praecederet, a suo eum loco aberrasse clamaremus, non enim hi libelli inter se seiungi possunt, tam simili sunt argumento, tam similis est color atque universa species. Quid quod orationem *ad auditores habitam* esse hunc librum disertius etiam, si fieri potest, apparet. Quod ita evenisse est cur gaudeamus. De *curiositate* enim librum *lecturis* destinatum facile fingere nobis possumus. Ne hoc quidem incredibile aliquem, qui se illo morbo laborare cum detrimento suo esset expertus, mentis medicum adiisse ut illo liberaretur, quemadmodum Paccius animo perturbatus et anxius ab eo petivit ut sibi animi redderet tranquillitatem, deinde, postquam pro medicamento libellum ab eo accepisset, operam dedisse ut in quam plurimorum ille perveniret manus. Eodem enim modo idem ille Paccius libelli *de tranquillitate animi* in se recepit patrocinium. Quo modo vero *de garrulitate* liber, si *scriptus* est tantummodo, lectores invenire potuit? Cui illum philosophus dedicare ausus esset? Quis non vir opulentus et nobilis eum sibi dedicari vetuisset, ne ridiculi illius vitii tamquam exemplum proponi videretur? Ergo *de garrulitate* prius *habitam* orationem, deinde, cum orator eam admodum probari sensisset, *editam* et res ipsa clamat et testatur sermo, quo auctor usus est. Ad li-

„denique et praeter ea quae dicta iam sunt, in promptu habere semperque recordari oportet Simonidis dictum multos paenituisse loquacitatis, silentii neminem; deinde cogitare quanta vis sit exercitationis, quae omnia superat. Etiam singultum et tussim homines, si volunt, expellunt, quamvis cum labore illud fiat et dolore. Silentium vero, non solum, ut cum Hippocrate loquar, sitim non movet, sed ne molestiam quidem doloremve."

Ad libellum vero *de curiositate* quod attinet, postquam narravit et „aliterios" et sycophantas, quibus nullos homines Graeci detestati sint magis, nomen suum habere propter ea quae odiosa quadam et molesta curiositate moti facere sint soliti, sic eam rem in audientium convertit utilitatem:

„en aliquid quod reputent curiosi; hoc iis proderit, nam pudebit eos posthac ea facere quae hominum invisissimorum molestissimorumque facinoribus similia sint et cognata."

Utrobique id efficere equidem arbitror Plutarchum propter quod Periclem aequales adeo admirabantur, ut aculeum in animis audientium relinquat. Quodsi quis tamen hic expectat postulatve aliquid quod vel gravius vel clarius sonet, satis, ut opinor, in arte dicendi fuit versatus Plutarchus ut pro re nata semper illum flosculum, quo cum maxime opus esse intelligeret, *ex tempore* suae addere orationi posset. In disputatiuncula nostra de libello *de gloria Atheniensium* insigne et luculentum protulimus exemplum flosculi ex tempore ab oratore nostro *praemissi*.

Oratio est libellus hic, sed non ideo scripta ut *Chaeroneae* haberetur. Elucet hoc ex iis quae p. 515 C legimus:

„olim patria mea Zephyro fuit opposita, Chaeron eam orientem versus transposuit." Ubinam ergo primum est habita, si non Chaeroneae? Ecquid Romae? Haud opinor tunc in capite orbis terrarum multos fuisse auditores qui illis verbis auditis statim scirent atque adeo scire curarent quae esset oratoris illius patria. Non iam ibi tum vivebant Philippi et Demosthenis nomina vel Atheniensium Thebanorumque qui illic pro Graeciae pugnantes libertate occubuerunt memoria, et ut denuo inclaresceret Chaeronea ipse hic perfecit orator philosophusque.

Hoc tamen certius est argumentum non esse Romae habitam orationem quod de tempore quod Romae degit tamquam de tempore admodum remoto Plutarchus loquitur. Audite modo:

„quondam Romae me disputante inter auditores adfuit Rusticus ille, quem Domitianus gloriae eius invidens occidendum curavit. Circa mediam orationem meam miles intrabat et Rustico literas ab imperatore tradebat. Fit silentium, ego subsisto ut eas legere possit. Non vult Rusticus sed demum cum ad finem perveni eas resignat." (522 E).

Alio tempore ad hunc locum redibimus. Nunc hoc unum inde protrahimus non solum narrari hic rem quae multo ante evenerit, sed etiam post Domitiani mortem haud paucos iam praeteriisse annos.

Omnis vero mihi eximitur dubitatio cum reputo verba illa: „patria mea a Chaerone est transposita" tum demum vitae fieri plena cum dicta ea fingimus in conventu hominum quibus et Chaeronea et Plutarchus nota essent nomina, qui Plutarchum „philosophum Chaeroneensem" appellare essent soliti. Ut breviter dicam: orationem hanc habitam censeo in aliquo Boeotiae oppido, quod tunc suo sibi careret „philosopho" vel quo Plutarchus ab oppidanorum principibus esset invitatus ut vitium, quod late serpere ibi inciperet, sua facundia suaque gravitate tollere tandem conaretur.

Quocunque autem modo res se habet, multa noster libellus cum illo de garrulitate habet communia, atque ea unde maxime totum hoc orationis genus cognoscatur. Est hic quoque libellus praestantissimus atque revera utilissimus; gravitatis multum inest simulque multum leporis, atque — id quod maxime ut cum oratione ipsum amemus oratorem efficit — abest inde omnis superbia arrogantiaque. Semper semet ipsum Plutarchus iis adnumerat hominibus, quibus magistro opus est; unus vero locus in hoc genere tam lepidus est ut totum eum hic proponere lubeat: videbis non vereri Plutarchum de sua dignitate quantumvis multum detrahere dummodo eum sua habeant effectum verba quo cum maxime opus esse intelligat. Videamus quae sit ipsius oratoris aetas. Iam mortuus est Rusticus, qui anno 94 est interfectus, atque adeo iam temporis aliquid post Domitiani mortem effluxit. Agit ergo, ut minimum dicam, quinquagesimum annum Plutarchus; equidem iam sexagenario maiorem eum puto, sed hoc mitto, nam si non senex, sed tantummodo senior nunc est, maiorem etiam, si fieri potest, habet noster

locus convincendi vim. Est enim huiuscemodi (522 A. B.):

„Cyrus Pantheam videre noluit, cumque dignissimam aspectu eam Araspes dixisset: eam ipsam ob causam, inquit, ego eam vitandam censeo; si enim nunc ego, a te permotus, ad eam accederem, ipsa postea fortasse mihi ut redirem persuaderet, quamvis essem negotiis distractus; tum sedens apud eam eamque admirans gravissimarum rerum tempus perderem. Alexander quoque Darii uxorem, cuius in ore omnium erat forma, in conspectum suum venire vetuit; ad matrem eius, iam anum, veniebat saepe, sed formosam illam et aetate florentem adspicere mulierem non audebat. At *nos*, cum mulierum lecticas speculamur et a fenestris earum oculos nostros non possumus abstrahere, nihil nobis peccare videmur, et tamen iam tunc laborare incipimus lubrico illo morbo curandi ea quae nihil ad nos attinent."

Nos ait gravissimus ille philosophus, aut ipse iam sexagenarius, aut — id quod rem magis etiam admiratione dignam reddit — quinquagenarius: non dubitat semet unum fingere e fatuorum istorum numero qui huc illuc per urbem volitent ut formosas investigent contemplenturque mulieres. Est ei tanti dummodo sibi contingat ut sic adolescentulos aliquos abducat a consuetudine quam periculi plenam esse iure sibi habet persuasissimum.

Nam quod de re amatoria nonnulla praecipit quae nostra aetate nemo paulo gravior sit probaturus, nihil ea res, ubi tantum est saeculorum intervallum, habet quod admirationem moveat. Sic quod de „concessa venere" docet tamquam optimo adulterii remedio statim nobis in mentem vocat spurcissimam quandam Horatii satiram — multo castior tamen hic Graeci nostri quam illius Romani oratio. Sed neque lubet neque licet hic diutius subsistere, nobis satis sit quaerere *quomodo* impugnet morbum quem prae ceteris omnibus vitandum esse sibi habeat persuasissimum: videbimus una illa re — quam tamen minime levem esse lubenter concedo — excepta idem hic sensisse Plutarchum quod hac aetate sentiat quivis homo non levis.

Amabilem se semper praebet magistrum, adolescentulorum se quoque laborare vitiis, quamvis res sit incredibilis, simulare non veretur, et simul sic eos admonet ut penitus sentiant omnes illud de quo agitur vitium quam sit perversum, quam ridiculum atque absurdum. *Exemplis* vero eum hoc docere quae ideo au-

dientium animos moveant quod *nova* sunt et nunc certe a nullo eorum expectantur, demonstrare mihi posse videor uno loco lepidissimo allato (518 D):

(„postquam demonstravit curiosum semper in lucem protrahere id quod alii celare cupiant, sic pergit):

„tam ingrata autem ea res hominibus est ut emori malint plerique quam occultum aliquod malum suum monstrare medicis. Finge tibi Herophilum vel Erasistratum, atque adeo ipsum Aesculapium, hominis sumpta facie, per domos rogitantem laboretne aliquis anus fistula vel uteri carcinomate! Et tamen *huius* artis curiositas salutaris esse potest; nihilominus quivis facessere eiusmodi medicum iuberet, quod, non expectans dum se sit opus, invocatus veniat ad aliena cognoscenda mala. At eiusmodi res, aliasque iis peiores investigant curiosi non sanandi sed in lucem protrahendi causa. Ideo et portitores iure odio sunt omnibus, non cum de rebus quae palam importantur portoria exigunt, sed cum, quaerentes quae celantur, hominum iter facientium impedimenta conturbant. Et tamen illis lex ita agere permittit, quod si non faciunt ipsi detrimentum capiunt. Curiosi vero . . . . ."

Cognoscite nunc quam lepide Plutarchus cum aptissimis his exemplis coniungat *argumentum* quod non movere quemvis legentem audientemve non possit.

„Curiosi vero sua negligunt commoda, suasque res detrimento afficiunt semper circum alienas occupati. Rus suum raro aspiciunt: quietem illius otiumque ferre non possunt, et si quando eo veniunt, vicini vites magis quam suas examinant, vicini quot boves interierint, quot vini dolia sint corrupta quaerunt. Quae simulatque satis investigasse sibi videntur abire properant. At verus bonusque agricola ne audire quidem rumusculos sponte ex urbe ad se accedentes vult:

dum fodio (ait) pacis de legibus iste nugatur
usque mihi, importunus enim nunc talia curat."

An non moveri putas de vulgo hominem audientem quantum *pecuniae* damnum curiositas secum afferat? Multo magis, ut equidem opinor, quam cum philosophica ratione ei exponitur quam ob causam improbanda illa sit.

Et tamen hoc quoque egregie docere callet Plutarchus etiam

illos qui ne primoribus quidem labris philosophiam attigerint unquam. Parem eam esse demonstrat iis sceleribus quae nemo non abominetur

„qui Thuriis leges dedit" (ait 519 B) „prudentissime vetuit quemquam in scena palam derideri praeter curiosos et ... adulteros. Etenim est curiositatis quaedam species adulterium. Alienis se immiscet gaudiis adulter, investigat ea quae abscondere et alios celare cupis."

Sed nullum est argumentum quod magis curiositatem pervertat, nullumque quod magis et sua vi et disputandi suavitate nobis librum *de garrulitate* in mentem revocet, quam illud quo demonstratur curiosi morbum hoc mali habere quod illud ipsum quod quaeratur obtineatur nunquam (519 C):

„qui multum audit et multum loquitur, quapropter Pythagoras discipulis suis in quinque annos silentium imponebat: exercitium hoc linguäe coercendae vocabat. Sed curiositas necessario *male* dicendi studium secum fert. Quod enim aliquis lubenter audit (mali aliquid sc.) de eo et libenter loquitur, quaeque ab aliis cum multo labore congerunt homines ea cum magno suo gaudio ad alios perferunt. Atque sic ipse ille morbus (ut de aliis eius taceam vitiis) impedimento est quominus aliquis illud ipsum quo tendit consequatur. Cavet enim eos quisque et in suas ab iis recedit latebras. Inspectante curioso nemo quidquam agere amat, audiente nemo loqui. Consilia et deliberationes differuntur donec ille abierit. Quoties de graviore re sermo fit vel magni momenti res peragitur, vix in conspectum venit curiosus et sicut appropinquante fele caro in cella reponitur, sic tunc tacetur et abrumpitur opus."

Nonne lepidissima hic dispututatio salsissimo conditur exemplo?

Quodsi quis inter auditores, postquam non sine delectatione quadam didicerit curiositate se *laborare* et *morbum* eum esse, rogitet: „quid mihi ut eo liberer faciendum", vel alius: „quomodo vitabo morbum quem ét ridiculum ét plenum periculi esse tam bene docuisti?" utrique paratum Plutarchus habeat remedium efficax et quod nullo adhibeatur negotio. Audite modo (520 C):

„quemadmodum Romae sunt homines qui pulchras tabulas non curent statuasve, immo vero ne formosos quidem qui ve-

neunt pueros puellasque, sed semper in monstrorum versentur foro eos contemplantes qui tibiarum cubitorumve vitio laborant quique ternis oculis struthionisve capite dehonestantur, denique quodcunque est

compositum monstrum portentum prodigiumque

sed si saepius eo adducantur tandem istiusmodi spectaculorum capiantur taedio, sic qui semper aliorum venantur male facta, familiarumque morbos vitiaque, recordentur quidquid ex eo genere rescierint nunquam se inde quidquam emolumenti percepisse vel delectationis. Sed efficacissimum contra hunc morbum remedium est exercitatio: quam primum ergo assuescamus adversus illum pugnare morbum qui et ipsa assuetudine adeo invaluerit." Cui admonitioni haec adduntur praecepta:

„non introspicere in aedes assuescere, non legere quod insculptum est sepulcris inscriptumve parietibus"

denique hoc sapientissimum (522 B):

„iustitiae optima meditatio est interdum iustum negligere lucrum, sic enim iniustum cavere discis, temperantiae interdum tua abstinere uxore ne unquam cupias alienam. Hoc converte ad curiositatem: interdum aliquid quod ad te attinet audire vel videre noli; si quis ad te venit nuntius de domesticis rebus tuis aliquantisper exspectare eum iube, si de te fieri sermonem putas aures inde remove."

Cui praecepto haec etiam additur disputatio de Oedipode Sophocleo, quam morosior quispiam fortasse graviter sit improbaturus; at qui paulo est lenior non poterit non subridens eam cognoscere:

„curiositas praecipua fuit causa malorum, quibuscum miser ille est conflictatus: quis esset quaerebat nam noluit esse Corinthius: Laium, cui obviam venit, occidit regnumque accepit et simul uxorem suam matrem; cum omnes eum fortunae filium praedicarent, contentus non erat sed quaerere pergebat. Quamvis obtestaretur eum uxor ne faceret illud, minitabundus quaestionem habebat de servo cui sua nota esset origo, cumque iam dispicere veritatem coepisset senexque ille eiularet:

iam terribile istud, heu heu, dicendumst mihi

ipse curiositatis morbo instigante respondit:

et audiendum mihi ... iam loquere, en, audio.

Sic curiositas pruritus quidam est qui nos impellit ut e cicatrice denuo vulnus faciamus sanguinolentum. At qui illo caret morbo et natura lenior est, si quando mali aliquid non cognovit, exclamat:

quam sapiens o malorum es ignoratio."

Profecto nulla unquam Oedipus tragoedia nata esset, si non curiosus fuisset Oedipus. Sed quid artem tragicam atque omnino omnem curat „aestheticam" Plutarchus? Si quid ei Sophocles praebet unde aliquam sibi aegrisque suis petere possit utilitatem, „reliqua sibi poeta tragicus habeat" ait.

Modo haec e libello nostro citabamus verba: „quondam cum Romae orationem haberem". Ullane iusta adest causa cur illam Romae habitam orationem genere diversam a nostro fuisse libello putemus vel ab illo *de garrulitate*? Haud opinor. Illos ergo libellos tam lepidos tamque utiles considerantes, non dubitamus quin magna fuerit inter Romanos fama medici illius qui Chaeronea ad mentes hominum curandas venerat. Qui cum inde in patriam suam redisset, frequenter etiam eum ab absentibus esse consultum persuasissimum nobis habere possumus.

Ad singulos libelli, qui et sermone quam maxime perspicuo conscriptus est et integerrimus ad nos pervenit, locos quae annotem pauca sunt et exigua.

515 B Aedes tuas, si parum sunt salubres, et aliis rebus emendare licet et *θύρας τινας ἀνοίξαντα τὰς δὲ κλείσαντα.*

Admodum inusitatum istud *τινας ... τὰς δέ* pro *τὰς μὲν ... τὰς δέ.*

515 C Olim Chaeronea accipiebat:

τὸν ἥλιον ἐ ρ ε ί δ ο ν τ α δείλης ἀ π ὸ τ ο ῦ Π α ρ ν α σ ο ῦ.

Quid istud est? An *a Parnasso repercussum*? Hoc fere requiritur, sed quomodo e verbis illis efficiatur non video.

515 D *ὅσσον ὕδωρ καθ' ἁλὸς στόνος, ἢ δρυὸς ἀμφὶ πέτηλα*

(sic praeclare traditas voces, omni carentes sensu, emendavit Madvigius, quem aiunt in poetis emendandis parum fuisse felicem)

τοσοῦτον πλῆθος εὑρήσεις ἁμαρτημάτων ἐν τῷ βίῳ καὶ παθῶν ἐν τῇ ψυχῇ ....

Hactenus luce clariora omnia, sed adduntur haec *καὶ παροραμάτων ἐν τοῖς καθήκουσι*, quae quomodo praecedentibus annectam non video. Qui enim vocibus *τὰ καθήκοντα*, ita ut praecedentibus *βίος* et *ψυχή*, *locus* quidam indicari potest, in quo vitia quaedam iaceant? An sic fere ista *ἐν τοῖς καθήκουσι* sunt accipienda: „in tua de officiis tuis *opinione*"? Nam in ea *iacere* possunt *παροράματα*, si quis quae apud philosophum (Stoicum) audivit parum intellexit.

515 E *οὕτω σοι τὰ μέν ἐστιν ἀπὸ Φθόνου κακὰ κείμενα τὰ δ' ἀπὸ ζηλοτυπίας* ....

Ista *ἀπό* sic interpres accipit: „quae *ab* invidia,quae *ab* obtrectatione proficiscantur". Parum accurate, ut opinor, et ita ut nullo modo cohaereant cum iis quae proxime praecedunt: „oeconomicus Xenophonteus alia instrumenta in alio reponit loco". Significant ergo: „ex parte (et tamquam in loculis) invidiae, obtrectationis cet.".

516 B Barbaram hic habes formam *ἐπανήρχετο* pro *ἐπανῄει*.

516 D Gallina saepe cibis, qui in aedibus iacent, neglectis in angulo aliquo scrutatur:

ἔνθα γέ που διαΦαίνεθ' ἅτ' ἐν κοπρίῃ μία κριθή.

Istud *ἅτε* non concoquo. Ecquid *διεΦαίνετ' ἄν*?

516 E Et olim et nunc visitor, priusquam introeat in aedes, adesse se significat:

ἵνα μὴ τὴν οἰκοδέσποιναν ἐν μέσῳ καταλάβῃ ἢ τὴν παρθένον.

Verba *ἐν μέσῳ* rem quae requiritur parum diserte indicat. Significandum est *opus* aliquod in quo se deprehendi pudica nolit mulier. Tum enim demum recte additur *ἢ κολαζόμενον οἰκέτην ἢ κεκραγυίας τὰς θεραπαινίδας*. Excidisse post *ἐν μέσῳ* aliquid opinor.

517 B *εἴ τις ἀκονίτου γεύοιτο πολυπραγμονῶν τὴν ποιότητα, Φθάσει τῆς αἰσθήσεως προανελὼν τὸν προαισθάνομενον.*

Frequentissimo illo in Plutarchi textu vitio secundum illud *προ* e praecedenti verbo composito natum est. Dele, et aptissi-

mum hoc habebis: aconitus eum qui vim eius *vult* experiri (*τὸν αἰσθανόμενον*) occidit priusquam experimentum illud perfecit.

518 C *ἔστι γὰρ ἡ πολυπραγμοσύνη φιλοπευστία τῶν ἐν ἀποκρύψει καὶ λανθανόντων.*

Mire dictum istud *τῶν ἐν ἀποκρύψει* pro *τῶν ἀποκρυπτομένων.* Duplex rerum genus hic significatur: eae quae forte latent et eae quae de industria absconduntur.

518 F Strenuus agricola sic conqueritur de servi sui garrulitate:

εἶτά μοι σκάπτων ἐρεῖ
ἐφ' οἷς γεγόνασιν αἱ διαλύσεις.

Servus ille, ut opinor, modo ab urbe advenit, quo a domino missus est ad petendum vel instrumentum vel aliam rem illi necessariam. Et quia *loquax* hic depingitur, non statim manus operi admovet. Hoc si fecisset, nihil habuisset quod de eo quereretur dominus. Accedit quod de eiusmodi labore agitur, qui non admittit colloquia. *Aut* fodit aliquis *aut* garrit, non utrumque simul. Sed servi loquacitatem non fert rusticus quia *ipse* operi est intentus. Lege ergo *σκάπτοντ' ἐρεῖ*, elisione non inaudita quidem sed tamen rariore ideoque corruptelae obnoxia.

519 A Curiosi vitant *τὴν ἀγροικίαν.*

Aptissime sic, sed rariore vocabuli usu, *rus* et *vitam rusticam* significans inducitur scurra urbanus.

519 C *ἥ τε πολυπραγμοσύνη παράλυσίς ἐστι καὶ φθορὰ καὶ ἀπογύμνωσις τῶν ἀπορρήτων.*

Pro *φθορά* Reiskius coniecit *φώρασις*, ad sensum recte, sed exquisitius aliquid requiro, aliquid in quo, ut in ceteris duobus vocabulis, aliqua insit *methaphora*. Nihil hic nos adiuvat editoris illud *φώρα* ex Hesychio erutum.

519 D *οὔτε πρᾶξαί τι πολυπράγμονος ὁρῶντος οὔτ' εἰπεῖν ἀκούοντος ἡ δ έ ω ς ἔ χ ο υ σ ι.*

Locutio exquisitior, quam suo „neque *libenter* agunt, neque loquuntur" parum accurate reddidit interpres. Oportebat: „neque

agere neque loqui *lubet*" i. e. aut abest aut cessat voluptas. Sic demum recte color orationis redditur(: „ze hebben er geen trek in" vel „de lust vergaat hun").

519 F Idem et curiosi faciunt: *πολλὰ καὶ καλὰ θεάματα ... παρελθόντες κτέ.*

Structura exigit ut cum Stegmanno *γάρ* inseramus post *πολλά.*

ib. *χρήσιμον .... πρὸς τὴν (τοῦ πάθους) ἀποτροπήν κτέ.*

Sic cum Reiskio supplendum. Editor cur malit *ἀπὸ τοῦ πάθους* non video: ipsum vitium avertendum est et averruncandum.

520 B Fingitur homo ineptus perversusque qui vetustis poetis operam dans et aliarum faciat rerum collectiones absurdissimas et *τῶν ὑπ' Ἀρχιλόχου πρὸς τὰς γυναῖκας ἀπρεπῶς καὶ ἀκολάστως εἰρημένων, ἑαυτὸν παραδειγματίζοντος.*

Ultima quid significent me fugit. An forte huiuscemodi aliquid: „quibus semet ipsum nobis exhibet exemplum summopere fugiendum"?

520 D Qui in aliena mala et dedecora inquirunt *τῶν πρώτων ἀναμιμνησκέτωσαν ἑαυτοὺς ὅτι χάριν καὶ ὄνησιν οὐδεμίαν ἤνεγκε.*

Non, ut opinor, *prima* tantum eorum curiositas nullos tulit fructus sed etiam ea quae usque ad recentissimam hanc secuta est. Lege ergo *τῶν προτέρων* vel *τῶν πρότερον* (sc. *ἐζητημένων* vel aliud pcpium. in eam sententiam) et confer 502 A (utilissimum curioso remedium est) *ἡ τῶν προεγνωσμένων ἀνάμνησις.*

520 E *τί γὰρ χαλεπόν ἐστιν ἐν ταῖς ὁδοῖς τὰς ἐπὶ τῶν τάφων ἐπιγραφὰς μὴ ἀναγιγνώσκειν, ἢ τί δυσχερὲς ἐν τοῖς περιπάτοις τὰ κατὰ τῶν τοίχων γράμματα τῇ ὄψει παρατρέχειν;*

Parum apte hic *ὁδοί* et *περίπατοι* inter se opponuntur et revera *dum otiosus ambulas* non solum ignoscendum tibi est si quidvis oculis perlustras, sed etiam difficillimum est oculis tuis imperare. Aliter se *ἐν ὁδοῖς* res habet cum certum tibi habes itineris propositum. Accedit quod *ἐν τοῖς περιπάτοις* non semper se tibi offerunt parietes, iique oppleti literis, nam plerumque *extra urbem* *περιπατοῦμεν,* in agris viisque desertis. Quosnam

autem parietes prae ceteris verborum, eorumque spurcorum, plenos videmus? Non opus dicere, neque quid hic coniiciam.

520 F Quemadmodum venatores catulos non sinunt omnia odorari sed a plerisque eos vi abstrahunt *οὕτω δεῖ τὰς ἐπὶ πᾶν θέαμα καὶ πᾶν ἄκουσμα τοῦ πολυπράγμονος ἐκδρομὰς καὶ περιπλανήσεις ἀφαιρεῖν καὶ ἀντισπᾶν ἐπὶ τὰ χρήσιμα φυλάττοντας.*

Parum aptum huic loco verbum *ἀφαιρεῖν* pro quo *ἀφέλκειν* legendum censeo. Nam quam eleganter et accurate imaginibus uti possit mox egregium dat exemplum noster (521 C):

δεῖ δ', ὡς οἶμαι, μὴ καθάπερ θεράπαιναν ἀνάγωγον ἔξω ῥέμβεσθαι τὴν αἴσθησιν, ἀλλ' ἀποπεμπομένην ὑπὸ τῆς ψυχῆς ἐπὶ τὰ πράγματα συντυγχάνειν αὐτοῖς ταχὺ καὶ διαγγέλλειν· εἶτα παλιν κοσμίως ἐντὸς εἶναι τοῦ λογισμοῦ.

Lepidissime hic sensus cum ancilla comparatur: dominus ancillam aliquo dimittit, velut ad cognoscendum quota sit. Si frugi est ancilla, non evagatur sed statim eo currit quo missa est et rem conspectam statim domum nuntiat, ubi deinde modeste operi suo intenta manet. Sic mens sensum aliquo demittit; illum oportet id unum quo missus est statim exploratum referre menti, deinde suo se loco continere ut semper menti praesto esse possit.

522 D *οὕτω τίς ἐστι γλυκύπικρος καὶ ἀκατάσχετος ὁ τῆς πολυπραγμοσύνης γαργαλισμός, ὥσπερ ἕλκος αἱμάσσων ἑαυτόν, ὅ τ α ν ἀ μ ύ σ σ η τ α ι.*

Sensu cassa mihi videntur ultima, neque quidquam opis in interprete sic vertente: „tamquam *vulnus* sibi sanguinem eliciens *ubi sauciatur*".

522 E Utilis est exercitatio, si venerunt literae non statim eas aperire, si nuntius, non obviam ei currere:

φίλου τινὸς εἰπόντος „ἔχω σοί τι καινὸν εἰπεῖν πρᾶγμα" „μᾶλλον, εἴ τι χρήσιμον ἔχεις ἢ ὠφέλιμον".

Non improbo altercationem hanc subito illatam, dummodo apte inferatur. Quod fiet, si *λέγε* inseres post *μᾶλλον*.

523 A τοὺς δὲ προσαγωγίδας οἱ Διονύσιοι τοῖς Συρακοσίοις κατέμιξαν.

Legendum est ἐγκατέμιξαν, nam sparserunt eos tyranni per urbem ita ut in populo laterent.

DE CUPIDITATE DIVITIARUM.

Ut libere dicam quod sentio, parum mihi hic libellus placet, neque potest, ut opinor, cuiquam placere qui a libellis *de garrulitate* et *de curiositate* recens est. Unam tantum rem habet quam laudemus planeque probemus: quod hic quoque scriptor semet ipsum non eximit eorum turbae quibus opus est admonitione et vituperatione. Haec virtus totum caput nonum satis nobis reddit iucundum. Est enim huiuscemodi:

„Idem nobis quod Telemacho accidit. Hic enim tam erat imperitus atque adeo tam expers iudicii veram pulchritudinem a falsa discernentis ut cum Nestoris aedes contemplans, quamvis illae abundarent culcitris, mensis, vestibus, stragulis, vino dulci, earum rerum tam utilium tamque necessariarum dominum non praedicasset felicem, adspecta Menelai regia, in qua ebur, aurum electrum splendebant, exclamaret:

ut stupeo! anne Iovis domus haec, rectoris Olympi?
copia quanta patet rerum, quam splendida cuncta!

„Quam tristia cuncta" Socrates aliquis dixissit vel Diogenes:

ut stupeo adspiciens — tot vana et ridicula ista!

Stultissime Menelae! oportebat te uxori tuae purpuram atque omnem adimere pretiosam vestem, ut luxuriari illa desineret et hospites venari. At nunc denuo totam domum tamquam theatrum luxuriae exornatam exhibes intrantibus."

Sed praeterea — id quod etiam de capite hoc nono statuendum nobis est — multo minus amabilem se virum hic scriptor praebet quam esse solet Plutarchus. Multo magis suum virtutis ostentat studium, oratio hominis est qui sibi admodum placeat, fucata, magistelli redolens arrogantiam.

Maxime, ut opinor, sub finem libelli haec deprehenduntur vitia. Audite modo:

„Ergo haec est opulentiae felicitas: spectatoribus eget testibusque inter quos splendeat; sine illis nihili est. At non eiusmodi continentia est, philosophia, recta de diis opinio. Eiusmodi res, etiamsi homines latent, suum sibi habent splendorem, et in ipsa mente magnam pariunt lucem solidamque laetitiam, dum ipsa id quod bonum est arripit, atque illud sive scit praeterea aliquis sive ignorant omnes *dii* hominesque. Ex eo genere sunt virtus, veritas, disciplinarum mathematicarum et astronomicarum pulchritudo. Cum his num possunt comparari phalerae istae bullaeque divitiarum puellariaque spectacula, quae si nemo videt contemplaturque revera omni carent splendore? Vir dives, cum uxore cenans familiaribusve, auratis suis mensis negotium non facessit neque poculis aureis, sed quotidiana utitur supellectile et uxor assidet simplici induta veste sine auro purpurave. At cum convivium, hoc est pompa et spectaculum opulentiae, inducitur, tunc

e nave huc tripodas ferte ocius atque lebetas

clamat, tum poliuntur lychni, tunc occupati sunt circa calices famuli, mutantur pincernae, omnia nova induuntur veste, omnia suo moventur loco, aurum, argentum, caelata omnia promuntur atque sic .... fatetur dominus se in mediis suis divitiis simpliciter vivere solere. Sed quibus rebus in tali convivio carere potest nemo, eae etiam adesse debent cum solus cenat dominus: hilaritas et cibi bene parati."

Agnoscisne hic, quaeso, placidum nostrum lenemque pastorem Chaeronensem? Non ego. Pauca ex hoc loco postrahamus. Postquam enumeravit scriptor omnia quae divites homines convivium apparantes moliuntur protrahuntque, haec addit: ἁπλῶς πλουτεῖν ὁμολογοῦντες. Quae verba si recte intelligo hoc significant: eo ipso quod, cum convivium est apparandum, tanto opus est labore tantoque tumultu agnoscunt se *quamvis sint divites, simpliciter vivere solere*. Est ergo illud „simpliciter divites esse" admodum facete dictum, sed quemadmodum totius libri oratio acerbi aliquid habet, acuti et *concitati*, a quo scribendi genere tam abhorret philosophus Chaeronensis — reputa modo pro Taciteo illo „neuter falso" eum hanc dare placidam verbosamque

disputatiunculam: οὐ ψευδῶς μέν, γελοίως δὲ καὶ ἀνοήτως ὁ ἕτερος τῷ ἑτέρῳ ἃ προσῆν ἀμφοτέροις ὀνειδίζοντες — sic illud ἁπλῶς πλουτεῖν Senecae potius esse videtur quam Plutarchi ὀξύμωρον. Sed hic errare possum, at non possum in duobus vocabulis, quae multo certius mihi praebent indicium cum Plutarcho hic nobis rem non esse. Quale illud sit paulo accuratius exponere iuvat. Apud Horatium (C. IV, 7) legentes:

cum semel occideris et de te, splendide, Minos
fecerit arbitria,
non, Torquate, genus, non te facundia, non te
restituet *pietas*

miramur *pietatem* inter eas res enumerari, quae unquam videri possint parvi esse momenti; nam facundia hoc habet et nobile genus, sed pietatem etiam apud inferos in summo esse honore vir gravis piusque sibi semper habet persuasissimum. Sed in Horatio, poeta et Epicureo, facile eiusmodi aliquid ferimus, Plutarchum nobis sic disputantem exhiberi: „virtus tua, licet *omnes* lateat *deos* hominesque, verae solidaeque tibi erit causa laetitiae" non ferimus. Stoicus qui prae suo perfecto sapiente, id est prae semet ipso, nihili facit Deum deosque, exclamare potest (ut est apud Senecam in libro de Providentia): „deum tu (o perfecte sapiens!) superas: ille extra malum est, tu supra malum", Plutarchus ét ante Supremi Numinis oculos se ipsum prosternit abiicitque, ne *esse* quidem se confitetur cum de Illo cogitat ét semper et ubique illo utitur carissimo amico atque ex sua virtute — sed quid virtutem hic loquor? non tantum sibi Plutarchus arrogat: sperat tantummodo se in virtute aliquos facere et facturum esse progressus — sed quidquid illud est, hoc praecipuum inde capit gaudium quod a Deo se usquequaque conspici observarique credit novitque.

Denique Stoicum hic habemus ἀρετάλογον, qui se Plutarchum esse simulat, et scribendi quidem genere utitur admodum eleganti, quo parum accurate legentem in errorem possit inducere, sed tamen hic illic paucis quibusdam vocabulis semet ipsum prodit. E quo genere est quod p. 524 F legimus. In deliciis Plutarcho fuisse videtur locutio: „circumscribere aliquid *centro et intervallo*", qua *circini* significat usum (*intervallum* enim est spatium inter eius partes). Sic in libro *de garrulitate* (513 C) legimus:

δεῖ τὴν ἀδολεσχίαν συνέχειν ὥσπερ .... κέντρῳ καὶ διαστήματι τῇ χρείᾳ τοῦ πυνθανομένου περιγράφοντα τὴν ἀπόκρισιν
quod rectissime et elegantissime dictum est: „interrogantis usu (eo quo interroganti opus est) nobis utendum tamquam circino, quo nostrum responsum circumscribamus."

Audi nunc nostrum (p. 524 F):

τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν ὁ τῆς φύσεως πλοῦτος ὥρισται καὶ τὸ τέρμα πάρεστι τῆς χρείας καθάπερ κέντρῳ καὶ διαστήματι περιγραφόμενον
ubi aut perturbata sunt omnia aut admodum contorte enuntiata. Ipse Plutarchus sic scripsisset: *πλοῦτος ὥρισται, τῇ χρείᾳ καθάπερ κέντρῳ καὶ διαστήματι περιγραφόμενος*. At nunc (nisi turpe commisit vitium librarius) *περιγράφεσθαι* dicitur non id quod *continetur* sed id quod *continet* et *χρείας* est genitivus explicativus. Habes ergo — ut quam plurimum largiamur scriptori — orationis ornamentum perobscurum. Sic scribere solent qui aliis suos surripiunt flosculos.

Atque idem fortasse etiam deprehendimus vitium in capite illo nono a quo laudando fecimus initium. Novimus omnes narratiunculam illam de Hierone et eius uxore. Illam Plutarchus refert *de cap. ex in. ut.* 90 B. Rex iratus in uxorem acriter invehitur his verbis usus: *τί λέγεις; οὐδὲ σύ μοι τοῦτ' ἔφρασας;* Hic primo aspectu satis absurdum nobis illud *τί λέγεις* videtur. Quid enim mulieri vitio datur? Quamobrem vituperatur? Quod rem quandam *non* dixerit. Sed admirari desinimus simulac reputamus qui sit inter nostrates usus loquendi hodiernus. Saepe nunc quoque sic aliquis in alium invehi incipit ut *dicere* eum iubeat et tamen nullum ab eo exspectet responsum („zeg ereis"). Sic multae loquendi formulae tamquam nummi usu deteruntur, ita ut pristinam amittant notam. Sed in familiari sermone detritis illis uti formalis licet, neque inepte fecit Plutarchus cum antiquum illum regem loquentem induceret ita ut ipsius tempore de plebe homines loqui solerent: cum uxore enim sua loquitur et de re minime regali. Hoc verso subridiculum quod scriptor ipse ad regem Menelaum conversus sic eum reprehendit: *τί λέγεις ἀβέλτερε;* Stoici illud est Cynicive vel denique eius qui a Plutarcho mutuatur ornamentum aliquod, quo eum delectatum esse novit, non Plutarchi ipsius. Mox aliud afferemus exemplum huic fortasse proposito aptius etiam.

Non tamen plane spernendus abiiciendusque libellus hic: lectu haud iniucundus est, disputatio, licet acrior acerbior concitatior sit quam pro Plutarchi lenitate et mansuetudine, haud parvam habet convincendi vim, exempla rebus demonstrandis sunt aptissima, et omnino multa hic leguntur quae cognitu sint dignissima. Sic qui artis medicae dant operam historiae lubentur cognoscent, id quod p. 524 D legimus, illius temporis medicos hoc prae ceteris investigasse, *febrine* laboraret is qui sibi male esse conquereretur; quam si non inveniret tum eum *mentis* laborare morbo intellexisse. Fortasse iam Platonis aetate eodem modo agere medici solebant, siquidem in Phaedone 105 C legimus: *ἂν ἔρῃ, ᾧ ἂν σώματι τί ἐγγένηται, νοσήσει, ἐρῶ ᾧ ἂν πυρετός.*

Ad singulos libri locos haec annoto:

523 D *καίτοι πολλοὺς ἂν εἴποι τις, ὅτι μᾶλλον ἐθέλουσι πλουτεῖν καὶ κακοδαιμονοῦντες ἢ μακάριοι γενέσθαι δόντες ἀργύριον.*

Iure, ut opinor, Naberus istud *καί* eximit: *simpliciter* enim inter se opponi debent *τὸ κακοδαιμονεῖν* et *τὸ μακαρίους γενέσθαι*, emphaticum istud *vel* aut *etiam* dicti tollit urbanitatem.

524 C *τῶν ποριζόντων ὁ μὲν ἐνδεὴς καὶ ἄπορος παύσεται ἴσως ἑστίαν κτησάμενος ἢ θησαυρὸν εὑρών, ἢ Φίλου βοηθήσαντος ἐκτίσας καὶ ἀπαλλαγεὶς τοῦ δανειστοῦ*
at avarus insatiabilis est, hunc habet morbum.

Hic Reiskius rectissime pro *ποριζόντων* legit *ποριζομένων*, nam de homine *victum quaerente* sermo esse debet. Sed graviore etiam morbo laborat locus, qui *qua ratione* sit sanandus video, *quo verbo* non video. Primum istud *ἴσως* plane hinc est alienum: afferendum est non aliquid quod *fortasse* sed aliquid quod *certo* fiat et *semper*. Deinde absurde *ἑστία* hic infertur. An qui certam habet sedem focumque ob eam solam causam nullos habet metuitve creditores, nullo aere alieno premitur? Quid in istis *ἴσως ἑστίαν* lateat nescio, sed requiritur aliquid quo *quaestum facit* aliquis, quodque ei praesentes praebeat nummos, puta *procurationem* aliquam, aliamve rem unde lucrum sperare possit.

525 D Byzantini, qui moechum deprehendit apud uxorem tur-

pem, dictum lepide sic in integrum editor restituit: *ὦ ταλαίπωρε, τίς ἀνάγκα σά; παραγόρα προῖξ ἐμά γε. ἃ δὲ σὺ κλείσας φυλάττεις τοὺς βασιλεῖς πορίζεσθαι δεῖ κτέ.*

Videndum tamen annon rectius sit *σοί* et *ἐμοί*.

ib. Regibus, regum ministris, iis, qui primas partes in republica agere cupiunt, pecunia opus est

ἑστιῶσιν χαριζομένοις δορυφοροῦσι δῶρα πέμπουσι στρατεύματα τρέφουσι μονομάχους ὠνουμένοις.

Horum participiorum tertium haud dubie corruptum est, non enim viri in republica summi satellitum munere funguntur ipsi sed *satellites habent*. Ergo ad sensum rectissime Madvigius pro *δορυφοροῦσι* coniecit *δορυφόρους ἔχουσι*. Nunc elegantissime potentium impensae primum in duas partes dividuntur, quarum prior res spectat domesticas, altera res externas, deinde utraque tripartito. Atque altera quoque illa divisio elegantissima est: I *ἑστιῶσι* (nobiles amicos), *χαριζομένοις* (humilioribus) *δορυφόρους ἔχουσι* (servos) II *δῶρα πέμπουσι* (ad aliorum populorum magistratus), *στρατεύματα τρέφουσι* (per totam suam patriam praecipueque in finibus), *μονομάχους ὠνουμένοις* (per quos suam aulam defendunt). Sed ipsum illud *δορυφόρους ἔχουσι* paulo languidius videtur, quapropter legere malim *δορυφορουμένοις*, quod et ipsum facile a librario, qui ante oculos haberet *δορυφορουμένοις, δῶρα πέμπουσι*, corrumpi potuit. Et vide nunc quam eleganter haec inter se respondeant:

ἑστιῶσιν	*δῶρα πέμπουσι*
χαριζομένοις	*στρατεύματα τρέφουσι*
δορυφορουμένοις	*μονομάχους ὠνουμένοις*

In priore parte habes unam formam activam duabus mediis sequentibus, in altera duas activas una media sequente. Quisquis fuit scriptor hic, scribendi artificia satis habebat cognita.

525 F Est et *θηριώδης* quaedam divitiarum cupiditas

συκοφαντοῦσα καὶ κληρονομοῦσα καὶ παραλογιζομένη καὶ πολυπραγμονοῦσα καὶ φροντίζουσα καὶ ἀριθμοῦσα τῶν φίλων ἔτι πόσοι ζῶσιν κτέ.

Non credo stoicum hunc tam pueriliter hiatus metuisse ut ad illos vitandos verborum sensum corrumperet. Legendum enim

est τῶν φίλων πόσοι ἔτι ζῶσιν. Nam avarus iste θηριώδης amicorum omnium hereditates et legata expetit, quae si diutius morantur, mortem amicorum maturabit.

526 A Minus sunt metuendi qui divitias appetunt, quibus fruantur molliter et delicate vivendo, quam qui praeter ipsas divitias nihil ultra spectant; illi enim tandem aliquando satis sibi divites videbuntur

τοῖς δ' εἰς μηδὲν ἡδὺ μηδὲ χρήσιμον πολιτευομένοις οὐκ ἔστιν ἀνοκωχὴ τοῦ πλεονεκτεῖν οὐδ' ἀσχολία κενοῖς οὖσιν ἀεί.

Quid sibi hic res civilis vult et reipublicae administratio? De hominibus quocunque modo rem facientibus sermo hic esse debet et de multis aliis. Lege ergo ποριζομένοις pro πολιτευομένοις et confer 525 D τοὺς βασιλεῖς πορίζεσθαι δεῖ, regibus, quibus tantae sunt impensae faciendae, etiam res facienda est.

ib. Sic ad adversarium refellendum transit noster:

ἀλλὰ νὴ Δία, φήσει τις, ὅτι παισὶν οὗτοι καὶ κληρονόμοις φυλάττουσι καὶ θησαυρίζουσι.

E textu tandem aliquando expellatur istud a Stegmanno proscriptum ὅτι.

526 B Lepide sane avari progenies cum aquaeductu comparatur, cuius fistulae nihil sibi servant sed semper in proxime sequentem quaeque transfundunt aquam

ἄχρι ἄν τις ἔξωθεν ἢ συκοφάντης ἢ τύραννος ἐκκόψας τὸν φυλάττοντα καὶ κατάξας ἀλλαχόσε παρατρέψῃ καὶ παροχετεύσῃ τὸν πλοῦτον.

Hic ego τὸν φυλάττοντα „terminum technicum" esse puto („het *reservoir*"), ut hic quoque insigni doceatur exemplo quomodo metaphoris uti soleant antiqui: ea quae comparandi causa adhibentur et ea quae comparatione illustrantur inter se permiscent.

526 C Saepe etiam fit ut

καθάπερ λέγουσιν, εἷς ὁ πονηρότατος ἐν τῷ γένει γενόμενος καταφάγῃ τὰ πάντων.

Quorsum istud καθάπερ λέγουσιν hic addatur prorsus me latet:

ipsa enim res nunc quam simplicissime suo nomine significatur. E sequentibus huc aberrasse puto. Sequuntur enim haec:

οὐ γὰρ μόνον γίγνεται δούλων τέκνα
ἀκόλασθ' ὁμιλεῖν γίγνεται δούλων τέκνα
ἀλλὰ καὶ μικρολόγων.

Sic certe Bernardakis edidit, in errorem, ut opinor, nescioquomodo inductus. Nam et in Wyttenbachiana ét in Didotiana est:

οὐ γὰρ μόνον κατὰ τὸν Εὐριπίδην
ἀκόλασθ' ὁμιλεῖν γίγνεται δούλων τέκνα
ἀλλὰ καὶ μικρολόγων.

Puto ergo olim fuisse duas lectiones: *οὐ γὰρ μόνον καθάπερ λέγουσιν* et *οὐ γὰρ μόνον κατὰ τὸν Εὐριπίδην*, quarum haec suo sit loco posita, illa in alienum aberraverit. Quodsi Bernardakis edidit quod in suis invenit codicibus, manifestior etiam res est; bis enim tunc lineae pars in superiorem est transducta lineam.

526 E Avari hominis filii vivo etiam patre bona eius furantur et tamquam alienis iis fruuntur

μεταδιδόντες φίλοις, ἀναλίσκοντες εἰς ἐπιθυμίας ἔτι ἀκούοντες ἔτι μανθάνοντες.

Sic B. edidit, partim cum Madvigio, partim cum Wyttenbachio qui iam pro insano isto *ὅτι ἀκούοντές τι μανθάνουσι* e duobus codicibus recepit *μανθάνοντες*, deinde coniecit *ἔτι ἀκούοντες καὶ μανθάνοντες*. Si ergo B. veram restituit scriptoris manum, rectius W. quam M. emendationis auctor dicetur: quid enim interest utrum *ἔτι . . . καί* an *ἔτι . . . ἔτι* legatur? Sed hoc in transitu, ut pervulgatam hac aetate virorum doctorum fraudem notem, qui saepe a se inventam gloriantur praeclaram antiqui critici emendationem, quam ipsi facili aliqua correctione perpoliverint etiam. Si revera scripsit noster *ἔτι ἀκούοντες, ἔτι μανθάνοντες*, fucate admodum significavit fures illos tenera etiamnunc esse aetate: aut etiam ludum frequentant literarium, aut iam ad philosophum a patre ducti sunt (hoc enim inter *ἀκούοντες* et *μανθάνοντες* interesse putaverim). Tum haud male haec opponuntur: *ὅταν δ' ἀποθανόντων τὰς κλεῖς παραλάβωσι.* Metuo tamen omnia.

526 F Patre ergo mortuo pro dissolutis avari fiunt et ipsi filii. Tunc semper eos tenet occupatos:

οἰκετῶν ἀνάκρισις καὶ γραμματείων ἐπίσκεψις καὶ πρὸς οἰκονόμους ἢ χρεώστας διαλογισμὸς καὶ ἀσχολία καὶ Φροντὶς ἀφαιρουμένη τὸ ἄριστον καὶ συνελαύνουσα νυκτὸς εἰς τὸ βαλανεῖον.

Delectat me avarus iste quem noctu cura et insomnia pellat in *balneum*. Utrumne ut ibi mentis morbum eluat an ut vel frigida aqua febrim a corpore abigat vel calida se ad somnum capiendum praeparet? Non cadunt ista in avarum. Qui si fecerit quod ioci causa modo coniiciebam, somnum tamen capiet et omnino somnum *non* capere dicendus est quemadmodum neque prandium (*τὸ ἄριστον*). Lege ergo *ταμιεῖον*, ut aut arca significetur quam noctu inspiciat avarus sitne bene clausa, aut ea pars aedium ubi rem suam familiarem administrat („het kantoor"). Neque mane prandium miser capere potest neque noctu somnum quia semper tabulis suis accepti et expensi inhaeret.

Continuo haec sequuntur:

γυμνάσια δ' οἷσιν ἐνετράΦη Δίρκης θ' ὕδωρ παρώδευται.

Confunduntur sic poetae et scriptoris verba. Poetae haec sunt:

γυμνάσια δ' οἷσιν ἐνετράΦη, Δίρκης θ' ὕδωρ

(nisi quod isto *δ'* pro *θ'* et *ἐνετράΦη* pro *ἐνετράΦην* adaptata huic loco sunt)

quibus de more scriptor addit, non *παρώδευται*, sed *παροδεύεται* i. e. negligitur et cum quodam contemptu praeteritur, cf. Amat. p. 759 F *Λαΐς τις ἢ Γναθαίνιον ἐκδεχομένη καὶ καλοῦσα παροδεύεται πολλάκις.*

527 A „At enim iuvenum istorum multi largiter opibus suis utuntur." Respondet scriptor (et hic quoque equidem magistellum aliquem sua gloriantem doctrina audio, non Plutarchum):

σὺ δ' οὐκ ἀκούεις, Φήσομεν, 'Αριστοτέλους λέγοντος ὅτι οἱ μὲν οὐ χρῶνται οἱ δὲ παραχρῶνται, καθάπερ οὐδ' ἑτέρου προσήκοντος.

Molestum est istud *καθάπερ*, quod et interpres sensit, qui ad sensum recte et eleganter vertit „neutros recte". Aut *καίπερ* est legendum aut litura sanandus locus.

527 D De vetustis Bacchanalibus haec leguntur:

ἀμφορεὺς οἴνου καὶ κληματὶς (ἤγετο τὸ πρῶτον), εἶτα τράγον τις εἷλκεν.

Inclusa rectissime addit Stegmannus.

527 E Telemachus apud Nestorem *οὐκ ἐμάκαριζε τὸν εὐποροῦντα τῶν ἀναγκαίων ἢ καὶ τῶν χρησίμων.*

Annotat editor: „*ἢ* deleverim". Non ego; hoc enim dicit scriptor: „quae apud Nestorem contemplabatur Telemachus aut necessaria erant *aut certe* utilia".

528 A Vera sapientia *ἴδιον σέλας ἔχει καὶ φέγγος ἐν τῇ ψυχῇ μέγα καὶ χαρὰν ποιεῖ σύνοικον αὐτῇ ἐν ἑαυτῇ ἀντιλαμβανομένῃ τἀγαθοῦ.*

Hic a Stegmanno discrepo, qui pro verbis notatis, si recte editor refert, *αὐτῆς ἀντιλαμβανομένης* legere vult. Tradita sana videntur: ipsa mens intus in semet ipsa bonum arripit (non extra se quaerit).

528 B Insolite, neque tamen, ut opinor, male occupationes eorum qui convivium apparant et his describuntur verbis: *τῶν τε λύχνων ἀντέχονται καὶ περισπῶνται περὶ τὰς κύλικας.*

ib. Denique enumeratis iam omnibus quae necessaria videntur convivium apparanti, sic inanes istos labores confutat noster atque sic monendi docendique finem facit:

ἀλλὰ σωφροσύνης γε, κἂν μόνος δειπνῇ, δεῖται καὶ δικαιοσύνης.

Ultimam vocem unde habeat non dicit editor. Mihi ab hoc loco haud minus aliena videtur quam praecedens *σωφροσύνης*. Continentia, opinor, et iustitia semper et ubique opus est, non in cena tantummodo. Quanto rectius ergo Wyttenbachius *εὐφροσύνης . . . καὶ εὐωχίας* edidit! Haec revera huius sunt loci, his revera in cena opus est: animo hilari, sine quo vel lautissimae epulae nihil habent delectationis, et cibis quamvis simplicibus, sed quae palato blandiantur.

DE VITIOSO PUDORE.

Sic enim Graecus titulus vertitur, sed opus est aliquo vocabulo, quo, ut Graeco *δυσωπίᾳ*, *oculorum* aliquod notetur vitium. Nam de *oculis* toto hoc libro sermo est aut ad illos alluditur. Et Plutarchus, ut tota sua philosophia semper solido vult niti fundamento („positivistam" eum hac aetate appellaverit aliquis), ita *nomen* nunquam videri vult rei signum, quod inter homines convenit, sed aliquid quod cum ipsa re naturali quadam necessitate quam artissimo cohaereat vinculo, quod ipsam eius naturam quam certissime describat, denique quod in disputationibus de ea certissimi habeat argumenti vim. Atque mentis vitium, de quo hic agitur, illo *vitiosi pudoris* nomine omnino non describitur. Rectius foret *metus hominum*, nam eius est vitium qui unam illam syllabam negativam pronuntiare non audeat: hoc ipse Plutarchus libero homine prorsus indignum esse ait illud *οὐ* in tempore proferre non posse. Sed *signum* hoc vitii est, non vitium ipsum vel vitii causa. Causa est infirmitas animi quae attollere oculos vetat et recto aliquem intueri vultu.

Mentis ergo vitium hic describitur et remedia eius commendantur, sicut in libris *de garrulitate* et *de curiositate*. Sed garrulitas et curiositas non solum pervulgata sunt vitia sed etiam cuivis homini de indoctorum plebe sunt notissima. Qualia sint nemo ignorat, quidquid vel praestantissimus mentium medicus de iis potest disserere id omnibus eius in promptu est auditoribus. Haud quidem prorsus inutilis hic est „philosophi" disputatio: efficere potest ut rem melius perspiciamus utque corroboretur iudicium nostrum, sed nihil nos docet quod prorsus novum sit. At „dysopia", quamvis non minus multi homines ea laborent quam garrulitate vel curiositate, et quamvis aegrotanti multo maiora afferat pericula, multo minus bene observari solet, latet plerumque et ne vitium quidem videri solet, quod curari et exstirpari debeat, quoniam uni aegro noceat, aliis nullum afferat detrimentum, certe nullum quod statim sentiatur. Et tamen est vitium ceteris omnibus metuendum magis.

Acutum ergo et perspicacem „philosophum" esse oportet qui recte illud et accurate describere possit. Et *est* revera noster *de*

vitioso pudore libellus multo quam illi *de garrulitate, de curiositate,* alii φιλοσοφώτερος: morbum tractari, et recte tractari, qui multo magis reconditus in hominis iacet mente, quavis sentis pagina. Quapropter equidem ratus omnium hanc esse orationum — nam quin *oratio* et haec sit in magna aliqua hominum contione habita dubitare nemo potest — quibus hominum mentes sanare Plutarchus studuerit praestantissimam, totam eam vernacule verti. Quam interpretationem qui nostro utuntur sermone consulere poterunt quoties cognoscere cupient de locis in quibus haereant ipsi quid ego sentiam. Ceterorum omnium, qui Belgice nesciunt, causa mox ad nonnullos locos pauca quaedam annotabo. Nam hic illic a communi virorum doctorum discrepo sententia. Sed hoc unum etiam praemonere velim. Quid inter hunc libellum ceterosque, quorum idem est consilium, intersit iam dixi. Sed unam rem cum illis habet communem: statim Chaeronensem agnoscis mentium medicum, virum illum amabilem qui non solum aliis dat praecepta sed ipse quoque eodem cum illis morbo sibi laborare videtur; verbis utitur qualia sunt θεράπευμα et multa alia quibus ars eorum qui *corpora* curant describitur. Auditorem ab ea aggreditur parte, unde maxime est vulnerabilis, docendo quanta detrimenta et *rei familiaris* damna hic afferre soleat morbus; quam ridiculus sit et absurdus ut appareat, hunc aegrum non minus quam garrulum et curiosum, immo multo magis, iis ipsis quas agat rebus eo, quo minime velit, pervenire demonstrat. Denique quae affert exempla ea et commovent audientis animum et suaviter detinent, quae commendat remedia in promptu sunt omnibus et proposito aptissima.

Iam quae ad singulos locos annotare velim haec sunt:

528 F ὁ δ' εὐδυσώπητος αὖ πάλιν ἄγαν τὸ θῆλυ τῆς ψυχῆς καὶ τρυφερὸν ἐμφαίνει διὰ τῆς ὄψεως, τὴν ὑπὸ τῶν ἀναισχύντων ὄψιν αἰσχύνην ὑποκορίζόμενος.

Hoc si in codicibus legeretur „en insigne" clamarem „exemplum vitii illius in Plutarchi textu frequentissimi, de quo toties dixi. Quis enim dubitare potest quin describentis errore illud ὄψιν e praecedenti ὄψεως natum sit: paulisper dormitavit ille et adest mendum." Nam neque Graecum est ὄψιν cum praepositione ὑπό iunctum, et si ὄψις ὑπὸ τῶν ἀναισχύντων dici posset τὸ ὑπὸ τῶν

ἀναισχύντων ὁρᾶσθαι, tamen a nostro loco esset quam alienissimum. Nemo, ut opinor, alium vituperabit quod ab aliquo, quisquis ille est, sit conspectus, ne verecundissimus quidem sibi illius rei ulla opus esse excusatione putabit. Sed quae ratio inter aegrum nostrum et impudentem intercedit? Hic rogat, ille negare non audet, concedit, manus dat, se *superari*, *vinci*, *cogi* patitur. Ergo quamvis paulo videretur ea emendatio audacior, tamen non dubitaremus *ἧτταν*, quae vox sola huc quadrat, reponere .... et sic legitur apud Wyttenbachium, qui nihil annotat, ergo sic in suis codicibus videtur habuisse. Aut ergo novus editor in sat gravem incidit errorem, aut, si nova sibi paravit subsidia critica, hic quoque notum illud accidit ut inventus thesaurus nos ultro pauperiores reddiderit.

ib. Laudatur Cato, qui se magis amare dixerit erubescentes quam pallescentes, tamquam *ὀρθῶς ἐθίζων καὶ διδάσκων τὸν ψόγον μᾶλλον ἢ τὸν ἔλεγχον δεδιέναι καὶ τὴν ὑποψίαν μᾶλλον ἢ τὸν κίνδυνον.*

Cogitari potest disputatio in qua recte haec se habeant, nam revera reprehensio a culpae demonstratione tantundem distat quantum suspicio metusque a vero periculo. Sed hoc non est huius loci; pro *ἔλεγχον* requiritur aliquid quod eiusdem sit *generis* atque *κίνδυνον*, quemadmodum et *ψόγος* et *ὑποψία* eiusdem sunt naturae. Quid sit legendum aliquo modo demonstrat varia lectio *ἔπαινον*, sed disertius demonstrat accurata totius loci consideratio.

Quid vulgo creditur (saepe quidem falso, sed creditur tamen) metuere puer debilis pallidusqne, non metuere atque adeo appetere robustus? Periculum et .... laborem, ut opinor. Lege ergo e Wyttenbachii coniectura *ὀρθῶς ἐθίζων καὶ διδάσκων τὸν ψόγον μᾶλλον ἢ τὸν πόνον δεδιέναι καὶ τὴν ὑποψίαν μᾶλλον ἢ τὸν κίνδυνον*, quid sibi voluerit Cato satis accurate descriptum habebis.

529 E Non oportet *τοῖς δεομένοις ἑαυτὸν ἐκδιδόναι καὶ συνεκταπεινοῦν.*

Quo sensu hic *ἐκδιδόναι* dicatur frustra quaero, suspicorque nunc quoque solito illo in Plutarchi textu vitio bis eandem vocem (praepositionem *ἐκ*) positam esse cum diversae requirerentur duae. Lego ergo *ἐνδιδόναι*, ut dicatur hoc: „non oportet

nos tradere rogantibus (qui saepe sunt impudentes) eosque adiuvare in nobis deiiciendis (*συνεκταπεινοῦν*)." Sic enim recte homo nimis verecundus comparatur cum Bellerophontis equo, quem domino suo iusto magis obedivisse poeta dixit.

529 F Cum aspide, quam Isis Bocchoridis viri duri imposuit capiti, comparatur *ἡ δυσωπία τοῖς ἀτόνοις καὶ ἀνάνδροις ἐπικειμένη καὶ πρὸς μηδὲν ἀνανεῦσαι μηδ' ἀντειπεῖν ἰσχύουσα.*

Ne iusto magis claudicet comparatio, lege aut *παρέχουσα* aut, quod praestare videtur, *διδοῦσα* aliudve vocabulum in eam sententiam.

530 B *ἡ δυσωπία π ρ ο σ δ ι α φ θ ε ί ρ ο υ σ α τ ὸ ἀ κ ό λ α σ τ ο ν ἀνώχυρα πάντα .... προδίδωσι τοῖς ἐπιτιθεμένοις.*

Sensu cassa haec (corrumpere enim quod corruptum iam est, intemperantiam, nihil dici potest) in integrum Madvigius restituit legendo *προδιαφθείρασα τοῦ ἀκολάστου*, pro quo cur malit B. *προδιαφθείρουσα τοῦ ἀκολάστου* non video: primum enim corrumpit, deinde corruptum tradit proditque hostibus. Hoc quoque recte M. quod hiatus hic nullam habuit rationem. Quis enim anxie hiatus vitasse Plutarchum credat in eo libro in quo nimia illa diligentia satis acerbe perstringatur hisce (534 F): *ἐνίους γοῦν ὁρῶμεν οὐδὲ φωνήεντι συγκροῦσαι φωνῆεν ἐν τῷ λέγειν ὑπομένοντας*?

531 D Qui etiam in parvis adsueverit nihil dicere vel facere contra suam opinionem *οὐκ ἐάσει μέχρι τούτου προελθεῖν οὐδ' εἰπεῖν πρὸς τὸν ἐν ἐκείνοις ἀδυσώπητον· „ὄμοσον ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ τὰ ψευδῆ μαρτύρησον καὶ ἀπόφηναι παρὰ τὸ δίκαιον."*

Minime hic equidem cum Nabero *πρός* delere velim: talia postulare fingitur *ἀναίσχυντός τις* et postulare quidem ab eo qui iam in rebus minoribus se *ἀδύσωπητον* (i. e. eum qui nimia verecundia non laboret) praestiterit. Obiectum verbi *ἐάσει* facile suppletur e vicinia.

531 E Cum Casaubono impudentem illum mendicum, qui Antigono negotia exhibuerit, non Biantem nescio quem fuisse opinor, sed Bionem illum Borysthenitam, qui non acerbus quidem

fuit satyricus sed tamen, ubi ipsius res agebatur, minime verecundus.

De eius aetate v. praeclaram Niebuhrii disputationem Kl. Schr. I, 451 sqq.

531 F *ἡμῖν δὲ πρῶτον ἐμμελετητέον ἐστὶ τοῖς Φαύλοις καὶ γυμναστέον περὶ τὰ μικρά, πρὸς τὸ ἀρνεῖσθαι τοῖς αἰτοῦσιν οὐ προσηκόντως ληψομένοις.*

Eundem hic agnoscis Madvigium sine hiatus metu sanum restituentem sensum legendo *τοῖς ἃ αἰτοῦσιν* pro *τοῖς αἰτοῦσιν.*

532 A Laudato nobili illo Demosthenis dicto: *οὐδεὶς εἰς ἃ μὴ δεῖ καταλώσας τὰ παρόντα τῶν μὴ παρόντων εὐπορήσει πρὸς ἃ δεῖ* semet ipsum aliosque morbo, de quo agitur, laborantes *gravius* etiam vituperat:

γίγνεται δ' ἡμῖν πολλαπλάσιον τὸ αἰσχρόν, ὅταν ἐλλίπωμεν πρὸς τὰ καλά, πλεονάσαντες τοῖς περιττοῖς.

Gravius, aio, accusat: certe hoc voluit, sed noluit librarius oscitans, nam *τὰ κάλα* prorsus idem est atque *ἃ δεῖ* et requiritur *τἀναγκαῖα* vel aliquid in eam sententiam: aeger noster nulla necessitate coactus pecuniam suam profundit, neque iam habet quod solvat creditoribus.

532 D Cetera mentis vitia ea ipsa nobis afferunt quae nos illis vitaturos sperabamus

τῇ δὲ δυσωπίᾳ συμβέβηκεν ἀτεχνῶς Φευγούσῃ καπνὸν εἰς πῦρ ἐμβάλλειν ἑαυτήν.

Sententia perspicua et lepidissime enuntiata: incurrit hic aeger in malum quod fugere vult, idque multo gravius quam illud est quod metuit, sic similis fit ei qui fumum (modicum calorem) fugiens in ignem (summum calorem) se iniicit. Sed omnia haec corrupit qui primus post *καπνόν* in textum recepit annotationem *ἀδοξίας*, quae ne verans quidem lucem loco affert. Non enim solum *ignominiam* vitam aeger noster sibi attrahit *iufamiam*, sed etiam in internecivas incurrit inimicitias metu levissimae offensionis.

352 F Qui primus dixit omnes barbaros uni servire *διὰ τὸ*

μὴ δύνασθαι μίαν εἰπεῖν τὴν „οὔ" συλλαβήν, οὐκ ἐσπούδασεν ἀλλ' ἔσκωψεν.

Falsissima hic sunt ultima, nam quamvis facete iocoseque dictum illud fuerit, verissimam continebat gravissimamque sententiam. Quid enim certius quam omnem vitari servitutem ab eo qui in tempore possit negare? Lege ergo *οὐκ ἔσκωψεν ἀλλ' ἐσπούδασεν*: non iocus erat sed dictum quam maxime serium. Vide nunc quam egregie illam scriptoris sententiam (in tempore negando vitatur servitus) excipiat haec: „at nostro aegro ne verbo quidem opus est semper, saepe enim nutu vel silentio idem efficit."

533 F Lysander postquam Agesilaum sibi irasci cognovit, id non dissimulabat eos qui petebant ut ipsos regi commendaret, sed abire eos iubebat *πρὸς ἑτέρους καὶ πειρᾶσθαι τῶν μᾶλλον αὐτοῦ παρὰ τῷ βασιλεῖ δυναμένων.*

Non est Graecum istud; corrige sodes: *τῶν μεῖζον .... δυναμένων.*

ib. *ἀπ' ἄλλης δ' ἀρχῆς. Audisne* hic oratorem? cf. capitis noni initium: *περὶ μὲν οὖν ἀσκήσεως ἱκανὰ καὶ ταῦτα* et undecimi *πάλιν ὁ Πλάτων.*

534 A Zeno cum audivisset quendam e suis discipulis fugere urbem ne obviam veniret cuidam qui ab eo ut falsum diceret testimonium petivisset, sic illum reprehendit: „*τί λέγεις ἀβέλτερε*; iste te non metuit a quo rem tam turpem petat, at tu metuis illum." Videsne unde imitator in libro *de cupiditate divitiarum* (527 F) illud *τί λέγεις ἀβέλτερε* habeat, quo se ad *Homericum Menelaum* convertit?

534 B Omnino malum est praeceptum „improbitate improbitatem repelle", sed impudentem aliqua repellere impudentia *ὀρθῶς καὶ δικαίως γιγνόμενόν ἐστιν ὑπὸ τῶν νοῦν ἐχόντων.* Notetur locutio admodum insolita.

534 F Saepe grammatici, oratores, poetae cane peius et angue metuunt levissimum in sua arte vitium, sed non metuunt rem

turpissimam petere ab alio. Hoc cum fit, petentem suo potes iugulare gladio. Si enim te rogabit ut in iudicio vel comitiis aliquid facias contra leges vel ius, ei responde: „faciam, si tu in aliquo prooemio syntaxeos, in aliqua narratione etymologiae leges violaveris."

Salsissima haec, sed corrumpuntur putido additamento:

οὐ γὰρ ἐθελήσει διὰ τὸ φαινόμενον αἰσχρόν

quod non a Plutarcho sed ab aliquo sciolo profectum quis semel monitus non audit?

535 D Postquam satis iam demonstravit orator quam absurdum sit ipsum tibi contrahere infamiam ut homini improbo emolumentum parias, sic pergit:

καίτοι παρίσταταί γε τοῖς πολλοῖς τὰ τοιαῦτα καὶ οὐ λανθάνουσιν ἑαυτοὺς ἐξαμαρτάνοντες.

Leviusculum fortasse videbitur quod dicam, dicam tamen, nam mihi videtur gravissimum. Non *claudi* his debet caput 17, sed ab his (*καίτοι παρίσταται κτέ.*) incipere caput 18. Quod ubi factum erit, vide quam belle decurrat disputatio: „quamquam sentiunt se peccare homines et ipsius peccati eos taedet. Tamen peccare pergunt, nam infirmitate quadam laborant mentis, quae haud est dissimilis infirmitati corporis." Haec enim sententia est brevis satis longi loci: *καίτοι παρίσταταί γε .... δειλῶς ἔχουσι.* Sequuntur tum praecepta illius infirmitatis sanandae.

535 E Thucydide auctore non potest non invidia sequi potentiam, monet ergo ut maximo pretio invidiam emamus. Ab eo noster philosophus non plane quidem dissentit sed haud leviter tamen discrepat; putat enim .... *τὸ δὲ μέμψει μὴ περιπεσεῖν μηδὲ λυπηρόν τινι γενέσθαι τῶν χρωμένων ἀδύνατον παντάπασι.*

Hic, ut opinor, nemo ei obloquetur, et suo iure se scire id et *videre* (*ὁρῶντες*) Plutarchus dicit. Quid enim certius quam neminem posse semper omnem vitare offensionem vel levissimam? At quid praemittit? Quid putas? *τὸν μὲν φθόνον διαφεύγειν οὐ χαλεπόν.* Ain vero. Subitane te cepit insania et omnium rerum oblivio? „*Facile* est vitare invidiam." Quis hoc audivit unquam? *καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ*, immo vero et mendicus mendico invidet et servus servo, vinctus soluto, ut est in *de tranquillitate animi*

c. 10. Ipsa oppositio *οὐ χαλεπόν .... ἀδύνατον παντάπασι* ferenda non est. Quid attinet componere facilia et quae nullo modo fieri possunt [1]? Oculis tuis non credis cum vides ab editore uno vocabulo „male" improbari Erasmi emendationem *οὐ* delentis. Et tamen hoc unice verum est, hoc dignum quod dicatur: „*difficile* est invidiam vitare, at offensionem vitare plane est *ἀδύνατον*."

536 A Dixi me posthac falsas interpunctiones missas facturum. Hic tamen tantum est periculum ne quis in longa sententia plane aberret a proposito, ut monendum videatur post *κληθῶσιν* virgula, non maiore distinctione opus esse.

ib. Tamquam magnam et plane immodicam (*νὴ Δία*) adulationem hoc affert si quis homines quosdam *στόματα καὶ Φωνάς* appellet. Non mimini me usquam alibi ea vocabula sic adhibita legere.

537 C Illud ad hominem qui dixerat „ego te semper et ubique laudo", responsum: „at ego tibi refero gratiam, facio enim ut vera loquaris", certe non fuit Pindari, sed aut Spinthari aut alius hominis in republica versati.

ib. Oportet nunquam oblivisci detrimentorum quae tibi ista mentis debilitas iam attulit *καὶ τὰ σημεῖα τοῦ δηγμοῦ καὶ τῆς μεταμελείας θεμένους ἐν ἑαυτοῖς ἀναλαμβάνειν καὶ Φυλάττειν ἐπὶ πλεῖστον χρόνον.*

De verbo *ἀναλαμβάνειν* dubito, certe quo modo sit accipiendum nescio.

---

1) Cff. ex egregio libello *de invidia et odio* haec:
538 D *τὸ μὲν πρῶτον οὐ λύει τὸν φθόνον, τὰ δὲ λοιπὰ καὶ παροξύνει* et
538 E *κολούουσι μὲν εἰ δύνανται τὴν δόξαν αὐτῶν καὶ λαμπρότητα, συμφορὰς δ' ἀνηκέστους οὐκ ἂν προβάλοιεν.*

Hoc est eleganter componere et inter se comparare: praemittitur id quod ex eodem genere levius, submittitur quod gravius est, ut nostro loco: difficile .... *ἀδύνατον*. Simul nunc apparet prudentissime editorem Graecum secundo, quem attuli, loco *κολούουσι* proponere pro *κωλύουσι*.

DE INVIDIA ET ODIO.

Praestantissimus hic est libellus, neque dubitare possumus quin cognitu fuerit iucundissimus omnibus Plutarchi aequalibus, tam qui subtili et accurata delectarentur disquisitione quam qui in omni philosophia atque adeo doctrina plane essent hospites. Sed *non* est oratiuncula: accurate prudenterque hic philosophus duo pervulgata hominum considerat vitia, de sanandis hominibus ne cogitat quidem. Et tamen hic libellus statim post illum *de vitioso pudore* ponitur, quo nullus melius nobis ante oculos ponit medicum aegros in suam recipientem curam. Sed quamvis sit horum librorum *πρακτικός* alter, alter *θεωρητικός*, statim tamen utrobique eundem agnoscis auctorem. Velut hic quoque quamvis *accurate* disputare studeat, spernit nihilique facit *ἀκρίβειαν* illam, qua nostrae aetatis viri docti .... (laborant, dicere volebam) gloriantur. Errores, leves praesertim, non curat, dummodo vel illis docere possit. Sic internecivum esse odium ait inter duas aves, *carduelem* alteram, alteram quam interpres vocabulo mihi ignoto *parum* vocat, nos *mees* eam dicimus, *mésange* Francogalli, *Meise*, Germani, *tit-mouse* Angli, *cingallegra* Itali. Adii de ea re quotquot mihi noti erant in eiusmodi rebus versati viri, atque ipsum Büttikoferum meum consului, cui Roterodamensis commissus est *παράδεισος ἀγρίων καὶ τιθασευομένων θηρίων πλήρης.* Hic certe omnibus animalibus et avibus praesertim tamquam amicis utitur: paulo pugnaciorem esse „parum" mihi respondit, sed de peculiari quodam eius et carduelis odio se ne fando quidem unquam quidquam audivisse. Quod vero Plutarchus contendit *invidia* non tangi animalia hoc quivis nostrum refutare potest et quotidie refutat. Quid enim facimus cum canis noster cibos, quos ei apposuimus, fastidit? Advocare nos felem simulamus vel vicini canem: mox spongia abluta videtur patella.

Lecturis, non audituris, scriptum esse libellum aiebam et nunc quoque aio, sed praeterea de librorum *genere*, quo sit referendus, nihil affirmare ausim. Initium eius est huiusmodi ut verum initium aliquo casu interiisse videatur, et ita se rem habere vulgo credunt viri docti et credit etiam editor Graecus. Sed fac ante illud *οὕτω δὴ καὶ δοκεῖ μηδὲν τοῦ μίσους διαφέρειν ὁ*

Φθόνος poni iustum paucarum linearum exordium, meliusne quid sibi velit hic sex paginarum libellus apparebit? Quem non paucis esse destinatum hominibus sed eo consilio scriptum ut usquequaque per orbem terrarum legeretur e capite tertio optime apparere opinor, quod, quoniam est brevissimum, totum hic apponam:

„deinde odium etiam est adversus bruta animalia; certe sunt homines qui feles oderint, cantharidas, rubetas; Germanicus neque cantum galli gallinacei ferre, neque ipsum aspicere poterat. Magi apud Persas mures occidebant, quia et ipsi et deus suus eos aversarentur. Nam et Arabes et Aethiopes tantum non omnes mures detestantur. Sed invidia tantummodo est inter homines".

Quorsum hic cum magis, Arabibus, Aethiopibus simul commemoratur Germanicus, dux ille Romanus, quem adeo in deliciis habuit Tacitus? Fortasse propter suum Tacitum *hunc* prae ceteris attulit Plutarchus Romanum, sed quod omnino Romanum hic nominat imperatorem indicio est eum sibi persuasum habuisse hunc quoque libellum per omnes provincias imperii Romani atque in ipsa urbium regina lectum iri. Riderer si de Romanorum Graecorumque loquerer annalibus, libris semestribus, menstruis, aliisque quibus nunc viri docti utuntur ut suarum disciplinarum exerceant commercium. Sed eiusmodi aliquid etiam antiquitus fuisse, certe aliquid quod eandem vim haberet, vel maxime e libellis Plutarcheis, qualis et hic est et Quaestiones Platonicae et multi alii, apparet. Illi enim omnes quam maxime similes sunt disputationibus quas nunc nostris Bibliothecis, Museis, Conspectibus inserendas curamus. An sic potius dicam: scribebat vel scripturus erat Plutarchus magnum opus de vitiorum congruentiis differentiisque, sed horis subsecivis tantummodo manum huic admovebat operi, et si quod erat caput absolutum, illud in multa discriptum exemplaria circummittebat, emptum iri sperans confidensque non solum ab iis qui sic sibi spissum illud essent collecturi volumen, sed etiam a multo pluribus illis qui quidquid ab ipso esset profectum, quamvis esset tenue et exiguum, legere et in scriniis suis adservare cuperent? Nam sic quoque apparet quanta apud omnes homines hic fama floruerit philosophus et mentis medicus.

Age iam e libello nostro aliquot protrahamus locos de quibus paulo accuratius disputemus.

536 E Iam in ipso initio tam egregia legitur imago ut statim appareat nullum aliud praemitti potuisse exordium, hac enim nullum exordium praestantius, neque fuit is Plutarchus qui sua ipse corrumperet et pessumdaret inventa. Est enim huiuscemodi:

ὥσπερ πολυάγκιστρον ἡ κακία τοῖς ἐξηρτημένοις αὐτῆς πάθεσι κινουμένη δεῦρο κἀκεῖσε πολλὰς πρὸς ἄλληλα συναφὰς καὶ περιπλοκὰς ἐνδίδωσι.

Recte editor annotat: *πολυάγκιστρον* substantivum. Nam novimus illud instrumentum quicunque unquam Baias nostras visitavimus. In aggere, qui longe excurrit in mare, stant homines otiosi, qui ut tamen *tempus terant* (haec enim eorum vita est) novum quoddam excogitaverunt negotium. Ferreum tenent manu radium, de quo seni septenive dependent hami; his escam (heu, vivam plerumque) affigunt, tum totum in fluctus iniiciunt, retinaculum prope iacet. Illo post aliquod tempus, nam temporis tantum habetur ratio, artis nihil haec habet vel dexteritatis piscatio, nihil unquam vidisti crudelius simulque insulsius: hosce mihi specta piscatores, si vis ex animi sententia hic quoque plaudere Platoni qui *τὴν ἀσπαλιευτικήν* e sua eiecerit republica; post aliquod igitur tempus attrahitur praeda, miseri aliquot pisciculi, quos dirus cruciatus moveri etiam et salire cogit ita ut inter se tangant et saepe alius alium impediat.

536 F Communia quaedam inter se habent invidia et odium, et hoc est quo decepti homines unum illud esse vitium putent. Sed quoniam non tam congruentiae efficiunt ut *idem* quam differentiae ut *aliud* sit aliquid,

κατὰ ταύτας ζητοῦμεν ἐὰν μεταδιώξωμεν.

Haud dubie corrupta. In integrum haec sic elegantissime — nam qui sensus requireretur multi dudum viderent — mihi quidem restitui videntur: *κατὰ ταύτας τὸ ζητούμενον μεταδιώξωμεν.*

537 A Nascitur odium inde quod sibi fingit aliquis eum, quem odit, vel omnino vel adversus ipsum esse improbum;

καὶ γὰρ ἀδικεῖσθαι δόξαντες αὐτοὶ πεφύκασι μισεῖν, καὶ τοὺς ἄλλως ἀδικητικοὺς ἢ πονηροὺς προβάλλονται καὶ δυσχεραίνουσι.

Reiskius ante *ἀδικεῖσθαι* inserit *οἱ* et *τε* post *αὐτοί*, partim recte. Equidem sic locum refingendum opinor:

καὶ γὰρ οἱ ἀδικεῖσθαι δόξαντες αὐτοὶ πεφύκασι μισεῖν καὶ τοὺς ἄλλως ἀδικητικοὺς καὶ ὡς πονηροὺς προβάλλονται καὶ δυσχεραίνουσι.

Qui ipsi sibi iniuriam aliquam accipere visi sunt natura hoc habent ut oderint et eos qui omnino iniuriosi videntur, eosque ut improbos detestantur aversanturque. Sequitur:

φθονοῦσι δ' ἁπλῶς τοῖς εὖ πράττειν δοκοῦσι.

Et structura et sententia post *ἁπλῶς* etiam desiderat *ἅπαντες*. Malos oderunt tantummodo qui aliqua sunt affecti iniuria, et hanc habent odii sui causam, sed felicibus invident omnes vel sine causa praeter eam quod felices sunt.

Paulo post leguntur haec (B):

invidia infinita est, odium finitum: *ὥρισται καθ' ὑποκειμένων ἀεί τινων ἀπερειδόμενον πρὸς αὐτόν.*

Rectene retulit editor Reiskium pro *πρὸς αὐτόν* legere *προσαντῶν* voluisse? Sic etiam corruptior fit locus, et illud *πρὸς αὐτόν* utique est retinendum. Equidem reputans praecedere comparationem cum re (puta clypeo vel speculo) splendente et fulgente, nullo hiatus metu deterritus sic legere velim

ὥρισται ἀφ' ὑποκειμένων ἀεί τινων ἀπερειδόμενον πρὸς αὐτόν,

odium definitum est, est velut fulgor qui semper a certo quodam homine (*ἀφ' ὑποκειμένων ἀεί τινων*) repercutitur [1]) *in ipsum* (qui eum contemplatur).

Nunc omnia in integrum restituta videntur.

537 C Invidia semper iniusta est

μισοῦνται δὲ πολλοὶ δικαίως, ὡς οὓς ἀξιομισήτους καλοῦμεν ἂν μὴ φεύγωσι τοὺς τοιούτους μηδὲ βδελύττωνται καὶ δυσχεραίνωσι.

Scopae solutae; aptissimum videtur vinculum *καί* pro *ὡς οὕς* (sexcenties *καί* et *ὡς* inter se confunduntur) legere, deinde cum Emperio *οἵ* inserere ante *ἄν*.

537 D Homerus Thersitae *τὴν μὲν τοῦ σώματος κακίαν πολυμερῶς καὶ περιωδευμένως ἐξεμόρφωσε, τὴν δὲ τοῦ ἤθους μοχθηρίαν συντομώτατα καὶ δι' ἑνὸς ἔφρασεν*

---

1) Cf. de S. N. V. 566 D *φῶς ἐκ τοῦ τρίποδος ἀπερειδόμενον εἰς τὸν Παρνασσόν*.

ἔχθιστος δ' Ἀχιλῆι μάλιστ' ἦν ἠδ' Ὀδυσῆι.

Minime cum editore δι' ἑνὸς ἔπους legere velim, nam requiritur quod (per chiasmum) opponatur praecedentibus πολυμερῶς καὶ περιωδευμένως. Ultimum adverbium admodum rarum, sed egregie opposito συντομώτατα illustratur, est enim „per ambages". Nihil ergo addendum quam τοῦ post ἔφρασεν.

537 E Invidiam suam omnes dissimulant ὀργίζεσθαι λέγοντες ἢ φοβεῖσθαι τὸν ἄνθρωπον ἢ μισεῖν ἢ ὅ τι ἂν τύχωσιν ἄλλο τῷ φθόνῳ τοῦ πάθους ὄνομα περιβάλλοντες καὶ καλύπτοντες, ὡς μόνον τοῦτο τῶν ψύχης νοσημάτων ἀπόρρητον.

Rectissime vidit Duebnerus ferri non posse articulum qui ante πάθους legitur. Videndum tamen annon sic legendum: ὅτου ἂν τύχωσιν ἄλλου τῷ φθόνῳ πάθους ὄνομα περιβάλλοντες. Nam simpliciter delendo articulo mihi quidem non persanasse locum Duebnerus videtur. Sed hoc certius in fine sententiae ὂν esse addendum.

ib. ἀνάγκη τοίνυν τὰ πάθη ταῦτα τοῖς αὐτοῖς ὥσπερ τὰ φυτὰ καὶ τρέφεσθαι καὶ αὔξεσθαι.

Haec quidem lenissima emendatione sanavit Reiskius ταῦτ' οὐ legendo pro ταῦτα. Hoc opus esse, hoc voluisse Plutarchum clamat tota quae sequitur disputatio: „odium maius fit in eos quorum improbitas, invidia fit maior in eos quorum *virtus* augetur; *extrema* improbitas *auget* odium, *extrema* felicitas *delet* invidiam." Ergo ut alia planta alio augetur nutrimento, ita alio nutrimento invidiae opus est, alio odio. Sed quid iis faciam quae annectuntur καὶ ἐπιγίγνεσθαι πέφυκεν ἀλλήλοις non video. Ecquid καὶ ἐπιτείνεσθαι πεφυκέναι? Haud alienum hinc πεφυκέναι („haec est illorum vitiorum natura") neque inepte verbis τρέφεσθαι et αὔξεσθαι, quae ét plantarum ét vitiorum sunt, adderetur ἐπιτείνεσθαι (intendi), quod proprium magis est vitiorum.

ib. Atque hanc sententiam sic illustrat defenditque philosophus: μισοῦμέν γε μᾶλλον τοὺς μᾶλλον εἰς πονηρίαν ἐπιδιδόντας, φθονοῦσι δὲ τοῖς μᾶλλον ἐπ' ἀρετῇ προιέναι δοκοῦσι.

Hic editor, dubitanter quidem, sed coniicit tamen μισοῦσι μέντοι μᾶλλον. Utinam ne fecisset! Nam recepta semel Reiskii

emendatione (*ταῦτ' οὐ* pro *ταῦτα*), qua utique opus esse totus contextus clamat, sequi debet non *tamen* verum *nam*, quod sexcenties ut hic non particula *γάρ* sed particula *γε* significatur. Sed hoc leve; multo gravius est quod isto *μισοῦσι* ipse Plutarchus, qui nobis quam maxime vivus stabat ante oculos, occiditur et necatur. Quid enim? Lubenter se hic philosophus iis adnumerat qui ipsi monendi sunt, vituperandi, corrigendi. Semper et ubique omnem vitat arrogantiam, *ἀρεταλόγος* neque est neque videri vult. Et nunc quoque *odio* sibi esse nonnullos homines minime dissimulat, sed *invidere* se aliis, idque iis qui in *virtute* faciant progressus, ne simulare quidem potest; invidorum se turbae eximit neque metuit arrogantiae crimen, et optimo quidem iure eximit. Quis enim aequalium aut posterorum vel suspicari potuit hoc Plutarchum laborasse vitio?

537 F *ὁ φθόνος ἅπτεται μάλιστα τῶν χρηστῶν .... ἠθῶν καὶ προσώπων.*

Haud saepe sic iungi videbis inter se *mores* et *πρόσωπα*, quae vox hic nil aliud quam latinum „persona" significare potest.

538 A *ὁ ἥλιος, ὧν ἂν ὑπὲρ κορυφῆς γένηται, καταχεόμενος τὸ φῶς ἢ παντάπασι τὴν σκιὰν ἀνεῖλεν ἢ μικρὰν ἐποίησεν.*

Quorsum istud *medium*? Nonne aut *καταχέων* legendum, aut, deleto *τὸ φῶς*, tamquam *passivum* illud *καταχεόμενος* accipiendum?

538 C *τὸ ῥηθὲν ὑπό τινος τῶν καθ' ἡμᾶς σοφιστῶν, ὅτι ἥδισθ' οἱ φθονοῦντες ἐλεοῦσιν, ἀληθές ἐστιν.*

Scire pervelim quis ille sit qui veram et minime vulgarem hanc sententiam tam lepide enuntiarit. An post illum *aequalem sophistam* ipse Plutarchus latet? Etiam quae statim annectuntur egregia sunt:

ὥστε καὶ ταύτῃ μεγάλην εἶναι τῶν παθῶν διαφοράν, ὡς τὸ μὲν μῖσος οὔτ' εὐτυχούντων οὔτε δυστυχούντων ἀφίστασθαι πέφυκεν, ὁ δὲ φθόνος πρὸς τὴν ἀμφοῖν ὑπερβολὴν ἀπαγορεύει.

In quibus notetur illud *ἀφίστασθαι πέφυκεν*, quod, si quid video, haud infirmum praebet sustentaculum coniecturae meae *ἐπιτείνεσθαι πεφυκέναι* (537 E). Sed haereo in particula *ὡς* quae parum apte respondet praecedenti *ταύτῃ*. Nonne vel *ὅτι* vel *ᾗ* legendum?

538 D Odium beneficio minuitur tolliturque, sed augetur invidia. Apparet ergo hos affectus inter se quam maxime esse diversos

εἰ δι' ὧν ἐκεῖνο πραΰνεται, τοῦτο λυπεῖται καὶ παροξύνεται.

Quid hoc sit „invidia irritatur" et „odium mitigatur" probe intelligo et quis non intelligit? Sed recte dici *τὸν φθόνον λυπεῖσθαι* vix credo: *dolore afficitur* invidus, non invidia. Aut ergo parum eleganter hic locutus est noster aut aliud verbum isto *λυπεῖται* suo pulsum loco est.

538 E Cognosce nunc quam egregia certaque sit emendatio editoris, quam modo laudabam. „Etiam" sic philosophus disputat „aliud est odii, aliud invidiae propositum; quos odimus eos quam maximo afficere malo cupimus, sed qui invident aliis, saepe cognatis familiaribusque, licet eorum prosperitatem graviter ferant, tamen non perire eos volunt.

καὶ κωλύουσι μέν, εἰ δύνανται, τὴν δόξαν αὐτῶν καὶ λαμπρότητα, συμφορὰς δ' ἀνηκέστους οὐκ ἂν προσβάλοιον.

Opponuntur inter se *prorsus pessumdare* (hoc enim est *συμφορὰς ἀνηκέστους προσβαλεῖν*) homines et eorum gloriam splendoremque .... quid? Num *κωλύειν*? Non opinor. Quid enim illud est? *κωλύει* aliquis alium *μὴ ἔνδοξον ἢ λαμπρὸν γίγνεσθαι* sed *τὴν δόξαν καὶ λαμπρότητα κωλύειν* nihili videtur. Sed gloriam alicuius *infringere* et *imminuere* recte dicitur recteque hic opponitur sequentibus. Lege ergo cum Bernardakio *κολούουσι.*

DE SE IPSUM CITRA INVIDIAM LAUDANDO.

Hoc enim latino nomine liber citari solet qui iam sequitur. Sed quis in extrema barbarie natus unquam sic est locutus? Intelligenda absurda illa vocabula sic sunt „qui possit semet ipsum ita laudare aliquis ut tamen non moveat invidiam" Gr. *περὶ τοῦ ἑαυτὸν ἐπαινεῖν ἀνεπιφθόνως.*

Eiusdem generis est libellus atque praecedens ille *de invidia et odio,* sed plura continet quae possint in vitae usum converti. Et quod rarissime fit in libris Plutarcheis, habemus hic tenue

quidem et parum accuratum sed tamen aliquod indicium temporis, quo liber scriptus sit. Etenim, ut semper, non eos solum ad quos se convertit monet docetque sed semet ipsum simul; agitur autem de senum quodam vitio, atque: „illud cavere *debemus*" ait. Sed totum locum (547 A) contemplemur: nusquam se demissiorem, humiliorem, denique amabiliorem noster praebuit: „ad semet ipsos" sic fere disputat „laudandos facile senes delabuntur; nam dum pravos aliorum mores, resque ab aliis male gestas perstringunt, saepe quae ipsi multo melius egerint extollunt. Quodsi non solum aetatem suam afferre possunt, sed etiam gloriam virtutemque, venia iis danda est: non enim inutiliter semet ipsos laudant sed eos quos vituperant ad aemulandum incitant:

οἱ δ' ἄλλοι σφόδρα φυλάττεσθαι καὶ δεδιέναι τὴν ἐκτροπὴν ταύτην ὀφείλομεν."

Non senem solum se fatetur Chaeronensis philosophus, cuius tamen sapientiam expetunt omnes, sed etiam de vulgo senum qui nulla re inclaruerit!

Problema „theoreticum" tractare videtur cf. p. 546 B: „restat exponere quomodo cavere possit aliquis ne semet ipsum intempestive laudet: est enim argumentum quod ordine sit tractandum" [1]), et observa quam saepe hic recurrant formulae quales hae sunt: „porro", „deinde", „accedit quod", „in omnibus eiusmodi rebus". Tamen minime philosophantibus solis scriptus est libellus, sed omnibus et doctis et indoctis, quorum mores hoc remedio sanandi videantur. Prae ceteris autem exempla ex historia *Romana* petita libellum produnt per totum spargendum orbem terrarum. Sunt autem haec:

(540 F) „Romani Ciceronem ferre non poterant semper gloriantem consiliis suis quibus Catilinam oppressisset, sed Scipionem cum dixisset non licere iis de Scipione ferre sententiam, cuius opera iis ius esset de omnibus iudicandi mortalibus coronati in Capitolium sunt prosecuti et cum eo rem divinam peregerunt".

---

1) Confer disertissimum hoc (546 B): *διὸ τοῦτο μὲν συγκατατετάχθω τοῖς εἰρημένοις εἰς τὸ πρόβλημα* et nota praepositionem *εἰς* in dialecticorum sermone usitatissimam.

(542 A) Cum Ciceroni Metellus exprobrasset quod plures homines testimonio dicendo occidisset quam oratione habenda servasset, „nemo negat" respondit „fidei plus in me esse quam ingenii".

(544 C) Dicere solebat Cato se patriae causa res suas negligere et somnum non capere.

Tum omnino limpidissima oratione totus libellus est conscriptus; ultima tantummodo pars parum bene decurrit; equidem certe non dissimulo haerere me hic illic in iis quae inde a 547 E usque ad finem (18 eae sunt lineae Teubnerianae) leguntur. Unum denique lepidissimum hic occurrit exemplum (540 A): „quemadmodum qui cibo egent suo ipsorum corpore praeter naturam vesci coguntur atque haec extrema fames est, ita qui laudem esuriunt, cum alii laudatores non adsunt, ridiculi fiunt dum sibi ipsi congerunt ea quae exoptant",

estque hoc eiusmodi ut *audire* tibi hic oratorem videaris, qui magnam aliquam contionem delectando monere studet.

De singulis locis haec observare velim.

p. 539 B Quis ille sit quem sibi Plutarchus libelli patronum elegit scire cupio, nam vocativus ille Ἥρκλανε vitium contraxisse videtur.

Incipit autem scriptor a versibus quibusdam Euripidis, quibus et vitium de quo agitur reprehenditur et quomodo factum sit ut illud tam fieret pervulgatum demonstratur. Tum sic pergit: „at ipse Euripides

φορτικωτάτῃ κέχρηται μεγαλαυχίᾳ συγκαταπλέκων τοῖς τραγῳδουμένοις πάθεσι καὶ πράγμασι μηδὲν προσήκοντα τὸν περὶ αὑτοῦ λόγον.

Sicut nunc haec verba se habent, inde efficias in citatis illis modo versibus id fecisse Euripidem; sed in illis iactationis arrogantiaeque nihil est: vituperatur tantummodo, ut iam dicebam, vitium, quod nunc tractatur, et origo eius monstratur. Ne ergo in illum incidamus errorem, post *συγκαταπλέκων* inserendum est *πολλάκις* aliudve vocabulum in eam, similemve, sententiam.

540 B Pervulgatum proverbium eum notat qui „pedem ponit in alieno choro"

τὴν δ' εἰς μέσον ὑπὸ φθόνου καὶ ζηλοτυπίας ἐξωθουμένην περιαυτολογίαν εὖ μάλα δεῖ φυλάττεσθαι.

Non nego illud participium, sicut nunc legitur, defendi utcunque posse, sed praepositio *ἐξ* tam ingratam hic nobis praebet imaginem ut non dubitem quin *εἰσωθουμένην* legendum sit.

541 A Qui in re adversa, in iudicio aliove periculo semet ipsos laudant, parata his est venia quoniam videntur *ἐξαναφέρειν πρὸς τὴν τύχην.*

Aliquo modo haec vocabula illustrant obscuriorem illam imaginem quam 438 B habuimus. Est enim *ἐξαναφέρειν*: „emergere, sese erigere et attollere".

Et omnino fugere illi homines videntur

τὸ συνεπιθρηνοῦν τοῖς ἀβουλήτοις καὶ ταπεινούμενον.

En insigne exemplum structura quam alibi in deliciis esse Plutarcho dixi: participii pro infinitivo. Prorsus enim idem foret sed minus exquisitum id quod in promptu magis esse videtur *τὸ συνεπιθρηνεῖν καὶ ταπεινοῦσθαι.*

541 C Ad mortem cum agebatur Phocion unum ex iis qui cum eo damnati erant lamentantem sic est consolatus:

τί λέγεις οὗτος; οὐκ ἀγαπᾷς ἀποθνήσκων μετὰ Φωκίωνος;

Pro *οὗτος* Wyttenbachius reponi voluit ipsum hominis nomen, notum ex Apophth. 189 A *Θούδιππε.* Dubito, nam familiarius loquendi genus etiam in illo *τί λέγεις* cernitur. Sed sive recipimus Wyttenbachii coniecturam sive non recipimus, praeclarum hic habemus exemplum formulae, quam libri *de cupiditate divitiarum* auctor tam inepte adhibet (527 F)

541 E Narrationem de viris qui, cum iniuria afficiebantur, semet ipsos laudarunt, sic concludit:

οὗτοι μὲν οὖν ἄλλως ἀδικούμενοι τῶν κατορθωμένων ἐμέμνηντο πρὸς τοὺς ἀγνωμονοῦντας

at qui ob ea ipsa quae recte fecerunt reprehenduntur hi vero optimo iure illa facta extollunt.

Articulus *τούς* abesse hinc debere videtur: non enim de certo hominum genere sed de certa quadam hominum actione sermo est.

541 F Ex eo genere fuit Lycurgi dictum illud: „qualem me civem vos iudicatis qui post tot annos semel convictus sim pecuniam non accepisse contra legem sed dedisse?" Dixit autem illud ἐπὶ τῷ πεπεικέναι τὸν συκοφάντην ἀργυρίου λοιδορούμενος.

Dativo ἀργυρίῳ nobis opus hic est, an *emendi* vis nunc verbo πείθειν tribuitur? Equidem non opinor.

542 B In Demosthenis oratione pro Corona et alia digna sunt quae observentur et hoc quod μιγνύων ἐμμελέστατα τῷ περὶ αὐτοῦ λόγῳ τὸν περὶ τῶν ἀκουόντων ἔπαινον ἀνεπίφθονον ἐποίει καὶ ἀφίλαυτον.

Minime his cum Nabero addere velim ἑαυτόν, quod neque necessarium est (quis enim non sponte tamquam obiectum τὸν περὶ αὐτοῦ λόγον addit?) et ingrate sonat.

ib. Demosthenes enim in ea oratione commemorat quam bene Athenienses meriti sint de Euboensibus, Thebanis, Byzantinis, Chersonesiis, sibique partem tantummodo laudis hic vindicat, prudentissime:

λανθάνει γὰρ οὕτω τὸν ἀκροατὴν τοῖς ἰδίοις ἐπαίνοις συνυποδυόμενος ὃς τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ λεγομένοις ἥδεται.

Haec B. edit quae non intelligo, et si intelligerem misere languere mihi illa sententia relativa videretur. Et annotat se sic correxisse id quod traditum sit συναποδυόμενος. Apud W. συνυποδυόμενον legitur, sed et quae in textu ponit ille et quae coniicit ipsa nocte obscuriora sunt. Fac ergo de lectione tradita recte retulisse editorem Graecum, eam equidem sic mutaverim:

λανθάνει γὰρ οὕτω τὸν ἀκροατὴν τοῖς ἰδίοις ἐπαίνοις συναποδύων ὡς τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ λεγομένοις ἥδεται

quod elegantissime dictum videtur hoc sensu: dum semet ipsum laudat (τοῖς ἰδίοις ἐπαίνοις συν-), simul aperit auditorem eique vestem, involucrum, personam detrahit, demonstratque ὡς τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ λεγομένοις ἥδεται. Cum auditor semel est confessus se laetari quod laudetur, aequo animo ferre debet oratorem semet ipsum laudantem.

543 A ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως πρὸς τοὺς παντάπασι χαλεποὺς

καὶ βασκάνους ἀνάγκη τὰ φάρμακα καὶ [τὰ] παρηγορήματα μηχανᾶσθαι.

Tenue sed certum hic quoque documentum bene Graece se scire dedit Stegmannus, qui istud *τά* deleverit. Quousque tandem in textu retinebitur?

543 C *τοῦτο δὴ τὸ παράδειγμα καὶ ῥήτορι δίδωσιν, ἄνπερ ᾖ χρηστός, ἐπαινουμένῳ περὶ λόγου δεινότητα, μεταθεῖναι τὸν ἔπαινον ἐπὶ τὸν βίον καὶ τὸ ἦθος.*

Interpres *δίδωσιν* vertit „docet". Oportebat: „permittit, concedit." Hoc enim sensu frequentissimum apud Plutarchum.

544 B Apponi Agathocles et aurea caelataque et fictilia pocula iussit, tum: „en quid possit industria" ait „et indefessus labor":

ἡμεῖς πάλαι ταῦτα, νῦν δ' ἐκεῖνα ποιοῦμεν.

Egregie sensum restituit Cobetus legendo: *ἡμεῖς πάλαι ταῦτα ἐποιοῦμεν, νῦν δ' ἐκεῖνα ἔχομεν.* Sed collato apophthegmate (176 E) quod sic est traditum:

τοιαῦτα ποιῶν πρότερον νῦν τοιαῦτα ποιεῖ

nescio an illic pro *ποιεῖ* legendum sit *ποιοῦμαι* et noster locus sic refingendus; *ἡμεῖς πάλαι ταῦτ' ἐποιοῦμεν, νῦν δ' ἐκεῖνα ποιούμεθα.* Olim Agathocles ipse fictilia faciebat, sed rex factus alios sibi aurea *facere iubebat* pocula.

544 E Commemorata illa Spartanorum cantilena *ἁμές ποκ' κτέ.* haec addit:

καλῶς καὶ πολιτικῶς τοῦ νομοθέτου τὰ πλησίον καὶ οἰκεῖα παραδείγματα τοῖς νέοις δι' αὐτῶν τῶν εἰργασμένων ἐπιθέντος.

Ultimum vocabulum unde habeat editor non curo. Multo rectius W. *ἐκτιθέντος.* Possis etiam *προτιθέντος.*

546 A Versiculum, quem recte sic edidit W.:

ταῦτ' ἔχω ὅσσ' ἔφαγον καὶ ἐφύβρισα καὶ μετ' ἔρωτος (τέρφθην)

plane *ἄμετρον* reddidit novus editor *ἠδέ* legendo pro secundo *καί.*

546 B C *μέγα γὰρ ἡ περιαυτολογία τὴν Φιλαυτίαν ὁρμητήριον ἔχουσα .....*

Haec sic vertit interpres: „etenim amorem sui *arcem* habens de se ipso dicendi studium". Immo vero *locum unde procedit* (*ὁρμητήριον* cf. illud in expeditionum descriptionibus frequentissimum *ἐντεῦθεν ὁρμώμενος*). Sic demum sequentia bene intelligimus: quemadmodum sanitatis tuendae causa locos insalubres vitamus ita et vitanda est *ἡ περιαυτολογία* quae et ipsa habet

τόπους ὀλισθήρους καὶ περιφέρουσα εἰς αὐτήν

nempe *εἰς τὴν Φιλαυτίαν* unde est profecta.

Atque eos locos sic enumerare incipit:

τὸ Φιλότιμον ἐξανθεῖ τὴν περιαυτολογίαν

Verbum sic vertit interpres: „extrudit". Recte, dummodo et vox latina — id quod nescio — suum sibi locum habeat in hortis agrisque.

546 D Ut de se loquantur maxime evenit *τοῖς ἐκ πότων ἡγεμονικῶν καὶ πραγμάτων μεγάλων ἐπανήκουσι.*

Calamine lapsu sic B. edidit an e coniectura? Nam W. *τόπων* habet, quod egregie friget, licet *ἐκ τ. ἡ* vertat interpres „e provinciis a se gubernatis". Sed neque *πότων* placet. Oportebat sane *συμποσίων*.

547 A Pro absurdo *ἀλλὰ μέγα ζῆλον ἐμποιοῦν* acute editor coniecit *ἀλλ' ἅμιλλαν καὶ ζῆλον ἐμποιοῦν*.

547 B Mire titillationum effectus his verbis describitur: *τὰ λειότατα τοῦ σώματος ὀλισθάνοντα καὶ συρρέοντα κινεῖ καὶ συνεξορμᾷ τὸ πάθος.*

Mihi oraculi instar ista sunt.

547 C Cautissimum esse oportet cum laudaris, nam in loco tunc versaris pleno periculorum. Quae sic describuntur:

ἔνιοι μὲν οὖν κολακεύοντες αὐτοὺς ὥσπερ γαργαλίζουσι καὶ φυσῶσι.

Quid hic rei nobis est cum hominibus qui *sibimet ipsis* blandiuntur et quid illis cum iis qui deinceps inferuntur? Pro *αὐτούς* legere velim *ἄλλως*, „qui nihil aliud nisi blandiuntur,

quique id aperte faciunt" (cf. 541 E *ἄλλως ἀδικούμενοι*), tum statim opponuntur qui *κακοήθως οἷόν τι δέλεαρ μικρὸν εὐλογίας ὑποβάλλοντες ἐκκαλοῦνται τὴν περιαυτολογίαν.*

547 D Utilissimum est alios dum semet ipsos laudant observare et meminisse quam ingrata nobis res ea fuerit:

οὐδὲ γὰρ ἔχοντες εἰπεῖν ὅτι πάσχομεν ἄλλο κακὸν ὑπὸ τῶν αὐτοὺς ἐπαινούντων

naturali quodam instinctu eos aversamur.

Non coniunctione sed pronomine *ὅ τι* (*ὅ τι ἄλλο*) hic opus est.

EMENDATUR INSCRIPTIO CHRISTIANA IN PATRIA NOSTRA INVENTA.

Arti nostrae decori et ornamento esse viros qui non in ea vitae posuerunt tabernacula sed tantummodo horis subsecivis ea delectantur nunquam aeque ac nuper sum expertus. Scripsit ad me iuris utriusque doctor I. A. H. Baro van Zuylen van Nyevelt se in cimetrio quod a *quercubus* et *collibus arenae* nomen habet vidisse columnam portae antiquissimae qua olim ad monasterium patebat aditus, in qua haec esset inscriptio:

castissimi dei habitaculo non nisi casta *mente to*

seque corrupta ista sic supplesse et transposuisse ut evaderet: *mementote.*

Nonne Cobeto Madvigioque digna haec emendatio quam protulit vir summo loco natus, de suis civibus optime meritus, et multis aliis artibus et praesertim *musica* clarus, cuique non ita multum supersit temporis quod literis impendat latinis? En, hoc est emendare, sic demum aeterna artis criticae splendet gloria et utilitas!

J. J. H.

STUDIA HORATIANA.

SCRIPSIT

C. P. BURGER Jr.

Peerlkampius nondum mortuus est. [illegible]
a gymnasii Leovardiensis Rectore [illegible]
illius clarissimi professoris qui odas [illegible]
coelum tollere solebat, libero [illegible]
Horatio indigna repperisset, e[illegible]
rem ut bene perspiceremus, [illegible]
illud carmen „Vile potabis" [illegible]
pretii esse. Memini me sed[illegible]
bere; sed iam tunc [illegible]
viro docto nostrae aetatis [illegible]
cum adultus ad ipsa [illegible]
libenter cum Nauckio [illegible]
nuscriptorum traditio[illegible]
obscura quaeque ex[illegible]
sufficere tunc me f[illegible]
rum intervalla iter[illegible]
fieri viderem, arg[illegible]
ratii carmina [illegible]
Peerlkampius [illegible]
examinavi, [illegible]
nibus, sed [illegible]
neque id fru[illegible]

Peerlka[illegible]
indicavi[illegible]
quae [illegible]

quique id aperte faciunt" (cf. 541 E *ἄλλως ἀδικούμενοι*), tum statim opponuntur qui *κακοήθως οἷόν τι δέλεαρ μικρὸν εὐλογίας ὑποβάλλοντες ἐκκαλοῦνται τὴν περιαυτολογίαν.*

547 D Utilissimum est alios dum semet ipsos laudant observare et meminisse quam ingrata nobis res ea fuerit:

οὐδὲ γὰρ ἔχοντες εἰπεῖν ὅτι πάσχομεν ἄλλο κακὸν ὑπὸ τῶν αὐτοὺς ἐπαινούντων

naturali quodam instinctu eos aversamur.

Non coniunctione sed pronomine *ὅ τι* (*ὅ τι ἄλλο*) hic opus est.

EMENDATUR INSCRIPTIO CHRISTIANA IN PATRIA NOSTRA INVENTA.

Arti nostrae decori et ornamento esse viros qui non in ea vitae posuerunt tabernacula sed tantummodo horis subsecivis ea delectantur nunquam aeque ac nuper sum expertus. Scripsit ad me iuris utriusque doctor I. A. H. Baro van Zuylen van Nyevelt se in cimetrio quod a *quercubus* et *collibus arenae* nomen habet vidisse columnam portae antiquissimae qua olim ad monasterium patebat aditus, in qua haec esset inscriptio:

castissimi dei habitaculo non nisi casta *mente to*

seque corrupta ista sic supplesse et transposuisse ut evaderet: *mementote.*

Nonne Cobeto Madvigioque digna haec emendatio quam protulit vir summo loco natus, de suis civibus optime meritus, et multis aliis artibus et praesertim *musica* clarus, cuique non ita multum supersit temporis quod literis impendat latinis? En, hoc est emendare, sic demum aeterna artis criticae splendet gloria et utilitas!

J. J. H.

STUDIA HORATIANA.

SCRIPSIT

C. P. BURGER Jr.

Peerlkampius nondum mortuus est. Quadraginta annis abhinc a gymnasii Leovardiensis Rectore mihi inculcabatur admiratio illius clarissimi professoris qui odas quas nemo non laudibus ad coelum tollere solebat, libero iudicio perpendere et quae in iis Horatio indigna repperisset, ei abiudicare ausus esset. Quam rem ut bene perspiceremus, ipsi probare cogebamur, parvum illud carmen „Vile potabis" (I 20) opus scholasticum nullius pretii esse. Memini me sedulum Peerlkampii argumenta describere; sed iam tunc dubitatio mihi nascebatur, num recte viro docto nostrae aetatis tanta auctoritas tribueretur. Deinde cum adultus ad ipsa literarum Latinarum studia accessissem, libenter cum Nauckio et Kellero faciebam, qui librorum manuscriptorum traditionem tuentes summam operam dabant ut obscura quaeque explicarent. Eorum explicationes non ubique sufficere tunc me fugiebat; cum autem post complurium annorum intervalla iterum atque iterum incursus in opus Horatianum fieri viderem, argumentis Peerlkampii plerumque repetitis, Horatii carmina sedulus relegere coepi. Eas praecipue odas quas Peerlkampius ipsis literis typographicis quasi stigmate notaverat examinavi, perpensis non tantum severi illius censoris annotationibus, sed etiam quae alii ad versus explicandos scripserunt; neque id frustra fecisse mihi videor.

Peerlkampius, ni fallor, a recta via longe aberravit. Diserte indicavit quae a nullo interprete bene explicata invenerat et quae ipsï quoque obscura manebant; sed fugit eum, etiam

sagacissimis et eruditissimis viris obscura videri posse quae poëtae aequalibus nullam difficultatem praebuerant. Ipse certe putat se „Horatium ut digitos novisse", et „in succum et sanguinem convertisse", sed nihilominus quae et eum et doctissimos viros per saecula longa fefellerunt, investigatori recenti sponte se offerre possunt. Vel minimo lumine felici intuitu accenso quae diu obscura manserunt elucescere possunt. Non igitur viri vere critici est, ea quae non intelligit, vel ad arbitrium suum immutare, vel poëtae abiudicare et „imperitis librariis" adscribere.

An ea quae sequuntur novum lumen hic vel illic allatura sint alii videant. Quae invenisse mihi videor ordine exponam. Septem carmina integra Peerlkampius Horatio abiudicavit; quae cum relegerem et accuratius examinarem, minime obscura neque Horatio indigna, sed male intellecta repperi. Simul compluria alia carmina quae tanquam partim spuria notata erant, nonnulla quoque quae serias dubitationes moverant, vulgo non recte explicata esse mihi persuasi. Duo praesertim vitia interpretationis indicanda sunt. Omnes odas carmina lyrica esse interpretes volunt, neque facile intelligere videntur, poetam qui epistolis et satiris scribendis inclaruit, saepe etiam lyrico metro brevem epistolam scripsisse vel parvam satiram fecisse. In explicandis autem talibus epistolis fere semper eos fugere videtur, eas necessario saepe obscuras esse quia ad epistolas deperditas respondent ideoque proprio suo lumine carent.

Initium faciam ab his parvis epistolis. Ante alias autem octo carmina ad Maecenatem scripta (I 1. 20. II 12. 17. 20. III 8. 16. 29) tractabo, quae omnia fere male intellecta sunt et serias difficultates habent, quae si ea referamus ad epistolas vel poëmata deperdita Maecenatis, melius explicantur.

Carm. III 8.

Martiis caelebs quid agam Kalendis,
Quid velint flores et acerra turis
Plena miraris positusque carbo in
        Caespite vivo,
Docte sermones utriusque linguae.

Poëmatium his versibus incipiens a Peerlkampio severe condemnabatur: „Si quis hoc carmen cum antecedenti et cum sequenti comparaverit, is optime sentiet quid aera lupinis distent. Illa sunt tersa, castigata, latina, qualia Romanis auribus aetate Augusta probabantur: hoc est poëtae balbutientis qui colorem quendam Romanum simulat, sed levem illum et fucatum."

Recte his verbis indicatur, carmen nostrum plane diversum esse cum a dialogo illo inter Lydiam et iuvenem qui antea ei gratus fuerat, tum a carmine quo poëta Asterien absente Gyge consolari conatur. Concedi potest haec tersa et castigata esse et Romanis auribus probari; elegantia certe nostrum carmen superant. Falsum autem est, magis latina esse; graecolatina potius dicenda erant. Amatoria themata, fictae personae graecis nominibus appellatae, et exempla ex historia et mythologia desumpta Graecam originem produnt. Nostrum vero carmen Romam nos transfert, pro ficta Lydia vel Asterie vivum Maecenatem et Horatium audimus, non castus Bellerophon et Persarum rex sed Dacus Cotiso, Medus et Cantaber qui Horatii aetate omnibus Romanis in ore erant, hic memorantur. Neque boni sensus est, etiamsi stili elegantiam omnibus rebus anteponas, talia diversi generis carmina contemnere. Imo vero qui ipsum poëtam eiusque familiares penitus cognoscere cupit, haec praecipue carmina legere et intelligere debet.

Peerlkampius nostrum carmen non recte intellexit; inde a principio falsam viam ingressus est. „Videtur thema esse grammaticum: *Horatius Maecenatem Kalendis Martiis invitat.*" En hic habemus originem pravi iudicii; neque versus supra citati neque quae sequuntur huic themati respondent. Qui invitationem ita versibus exprimere conatus foret, is certe poëtae balbutientis nomine dignus esset. Non qui amicum invitat prooemii loco dicit eum mirari quid ipse agat, neque eum doctum sermones utriusque linguae appellat, nec deinde pro ipsa invitatione eum incitat ad centum cyathos sumendos. Peerlkampius ad sermonum illorum mentionem annotat: „qua doctrina opus erat, ut homo romanus sciret, quid essent Matronalia quae quotannis redibant? Si vero ad id sciendum requireretur doctrina, cur graeca?" Ad has quaestiones recte positas nullum adhuc idoneum responsum datum esse videtur; Nauckius certe longis

ambagibus nihil effecit, nisi ut rem sibi obscuram esse lectori persuaserit [1]).

Viam plane diversam ingredi necesse est: nostro carmine non invitatur Maecenas, sed respondetur admirationi, carmine vel epistola ab eo significatae. Postquam hoc perspeximus, ille versus a viris doctis aut non aut male explicatus etiam plura nos edocet: haec Maecenatis epistola auctorem sermones utriusque linguae doctum prodebat. Sermonibus scilicet sive versu sive soluta oratione conscriptis de epulis ad quas Horatius eum invitaverat, tractabat.

Revertendum igitur est ad ipsa carminis verba, et videndum an ea quae Peerlkampium in invitatione offendebant, melius se habeant in responso. Eodem tempore operam dare oportet ut ex responso cognoscamus quid in illis Maecenatis sermonibus platonico fortasse stilo compositis disputatum fuerit.

Tribus statim strophis de invitationis causa agi videmus: mirari se, quid Kalendis Martiis ille apparatus in domo caelibis sibi vellet Maecenas scripserat; cui Horatius haec respondet:

Voveram dulces epulas et album
Libero caprum prope funeratus
Arboris ictu.
Hic dies anno redeunte festus
Corticem adstrictum pice dimovebit
Amphorae fumum bibere institutae
Consule Tullo.

Sequitur strophe quam Peerlkampius totam improbabat:

Sume Maecenas cyathos amici
Sospitis centum et vigiles lucernas
Perfer in lucem; procul omnis esto
Clamor et ira.

Hic reprehendebat et centum cyathos hominem multibibum indicantes, et lucernas in lucem perferendas, et imprimis admonitionem ne clamor et ira inter Maecenatem et Horatium ori-

1) „Wer die Sprache beider Zungen kennt, sowohl griechisch als römisch zu conversiren weiss (nur so viel wird durch *sermones* gesagt); der, meint Horaz, dürfte allerdings prätendiren zu wissen, wie auch ein *caelebs* dazu kommen könnte die *Calendae femineae* zu feiern. Mit der genannten Kenntniss der Sprache wird die nicht genannte Kenntniss der Gebräuche und Einrichtungen verbunden gedacht."

rentur; „nam de aliis convivis nihil legimus neque ex carmine vel suspicamur plures interfuisse" [1]).

Non tantum nimia arte critica vir clarissimus hic peccat, sed etiam de ipsis epulis perperam iudicat. Totus ille apparatus, epulae et amphora, centum cyathi et convivium ad lucem continuandum, et his magis omnibus ipsa clamoris et irae mentio ad plures convivas, non ad duos solos spectant [2]). Quid autem de singulis illis offensionis causis? Omnes evanescunt, si Horatii verba ad Maecenatis sermones referimus; respondet nempe austero philosopho epularum vituperatori, qui tales comissationes per totam noctem continuatas, ubi stomachus multis cyathis, oculi lucernis, aures clamore, ipse animus ira laedi soleant, vero sapienti vitandas esse demonstraverat. Neque dubitandum est quin hic sermonem graeca lingua compositum deprehenderimus.

Plane diversa et tota romana sunt quae sequuntur.

Mitte civiles super urbe curas.
Occidit Daci Cotisonis agmen,
Medus infestus sibi luctuosis
    Dissidet armis,
Servit Hispanae vetus hostis orae
Cantaber sera domitus catena,
Iam Scythae laxo meditantur arcu
    Cedere campis.
Neglegens ne qua populus laboret,
Parce privatus nimium cavere.
Dona praesentis cape laetus horae.
    Linque severa.

Hae strophae sine dubio spectant ad latina lingua compositum sermonem a viro Romano non minus severo emissum, qui vinum et epulas rerum civilium curae nocere contenderat. Monendum tamen est ne quis ipsum Maecenatem sub hac persona latere putet. Totum enim nostrum carmen indicat eum fictorum illorum amicorum admonitionibus minime motum fuisse. Se

1) Non aliter Hartman, *De Horatio poëta* p. 26.

2) Minime ad rem Nauckius: „wir beide wollen ganz still und gemüthlich mit einander allein sein." Lehrs sua pro Horatianis ponens: „procul omnis esto cura futuri".

diei festo affuturum esse promiserat, nam Horatius hac de re nullam dubitationem habet.

Prorsus igitur rejicienda est Peerlkampii opinio. Vir clarissimus, totus in illis diversae naturae poëmatis summa arte et elegantia compositis versatus, nostrum carmen ex ipso commercio literario inter amicos ortum non intellexit; imo ne recte quidem legit. Invitationem esse voluit, et postquam Horatium talem invitationem scribere non potuisse recte perspexit, inconsulto ipsum carmen poëtae abiudicavit.

Quae eum fugerunt, nunc ordine disponere licet. Invitationi ab Horatio acceptae Maecenas responderat literis seu versibus seu prosa oratione pulchre elaboratis, quibus se cum duobus austeris viris, graeco et romano, confabulantem fingebat. Ipse scilicet iis narrabat, Kalendis Martiis se ad Horatianas epulas iturum esse, licet causam cur caelebs Matronalia celebraturus esset ignoraret. Ad quam rem unus atque alter interlocutor sua quisque lingua serio demonstrabant, talia convivia nec philosophum nec eum cui quamquam privato cura urbis gerenda esset, decere. Credere licet Maecenatem laudavisse quidem utriusque orationem, sed addidisse, sua opinione veri sapientis esse non semper austeris consiliis obtemperare, sed interdum amicitiae cedere.

Ad huiusmodi literas Maecenatis Horatianum carmen lepidissime respondet. Quae invitationi minime conveniunt, hic rectum locum habent, admiratio Maecenatis de Matronalibus a caelibe celebrandis, appellatio illa cum utriusque linguae sermonum mentione, deinde adhortatio ut centum cyathos sumat et lucernas in lucem perferat, cum deprecatione clamoris et irae, nec non quae disputat de cura urbis non nimis graviter gerenda, cum praesertim status reipublicae multo melior quam antea sit. Quae omnia pulcherrime clauduntur his duobus versibus manifeste Horatianis:

Dona praesentis cape laetus horae.
Linque severa.

Iam nihil restat cur dubitemus an Horatius huius carminis auctor sit. Neque Peerlkampio contra ipsius poëtae auctoritatem credendum est, verba „prope funeratus arboris ictu" non latina esse, aut Maecenatem non recte *privatum* dici.

Carmen minime balbutientis poëtae est. Imo est eorum quae auribus gratissima cadunt, quae memoriae se insinuant, quae nulli non lectori verum et genuinum Horatianae poeseos saporem praebent.

CARM. III 16.

Transeamus ad carmen quasi bipartitum de auri potentia, et de beatiore eorum sorte qui divitias non cupiunt. Hoc Peerlkampius non totum Horatio abiudicavit, sed vix melius tractavit: compluribus versibus eiectis in duas partes dissecuit, ut eas carmini gnomico a se invento adderet. Utique male. Nemo certe erit qui non isti carmini gnomico praeferat sex illas odas Horatianas a quibus liber tertius incipit, sed sane eae inter se certam aliquam affinitatem habent et uno atque eodem metro compositae sunt. Nostrum vero carmen cum illis vix quicquam commune habet: et plane diversi argumenti est, et ipso metro cum iis pugnat.

Pessime id mulcavit carnifex, ipsum succum vitalem ademit, omnia abscidit quae poëtae manum produnt. Summam operam dedit ut ex epistola quae commercii poëtici inter Horatium et Maecenatem vivum testimonium servat, impersonale et insulsum carmen thematis generalis et moralis faceret. Non tamen bene successit; Horatius vel ex ipsis fragmentis laceris apparet.

Si autem quaerimus, cur Peerlkampius ter quaternos versus eiecerit [1]), nullum fere validum argumentum invenimus: „boni poëtae non solent veram historiam fabulis immiscere". En sententiam sano sensu vacuam; revera *vir Macedo* ad eius carmen morale non apte conveniebat! Nec melius *Maecenas equitum decus* et verba *tu dare deneges* quae ad Maecenatem dicta sunt, exsecantur.

Iam integrum carmen describamus et accuratius examinemus.

Inclusam Danaen turris aenea
Robustaeque fores et vigilum canum
Tristes excubiae munierant satis
    Nocturnis ab adulteris,

1) Vs. 11—15 *Concidit ... muneribus*; vs. 18—22 *Iure ... plura feret*; vs. 38—42 *tu dare ... continuem.*

Si non Acrisium virginis abditae
Custodem pavidum Iuppiter et Venus
Risissent: fore enim tutum iter et patens
Converso in pretium deo.
Aurum per medios ire satellites
Et perrumpere amat saxa potentius
Ictu fulmineo. Concidit auguris
Argivi domus ob lucrum
Demersa exitio. Diffidit urbium
Portas vir Macedo et subruit aemulos
Reges muneribus. Munera navium
Saevos illaqueant duces.
Crescentem sequitur cura pecuniam
Maiorumque fames. Iure perhorrui
Late conspicuum tollere verticem,
Maecenas equitum decus.
Quanto quisque sibi plura negaverit,
Ab dis plura feret; nil cupientium
Nudus castra peto et transfuga divitum
Partes linquere gestio,
Contemptae dominus splendidior rei,
Quam si quicquid arat impiger Apulus
Occultare meis dicerer horreis,
Magnas inter opes inops.
Purae rivus aquae silvaque iugerum
Paucorum et segetis certa fides meae
Fulgentem imperio fertilis Africae
Fallit sorte beatior.
Quamquam nec Calabrae mella ferunt apes
Nec Laestrygonia Bacchus in amphora
Languescit mihi nec pinguia Gallicis
Crescunt vellera pascuis,
Importuna tamen pauperies abest
Nec si plura velim tu dare deneges.
Contracto melius parva cupidine
Vectigalia porrigam,
Quam si Mygdoniis regnum Alyattei
Campis continuem. Multa petentibus

Desunt multa; bene est cui deus obtulit
Parca quod satis est manu.

Statim apparet, Peerlkampium et alios viros criticos tria recte animadvertisse: argumentum duplex, crebras repetitiones, et testimonia intellectu difficilia de Horatii re familiari. Quatuor strophae de magna auri potentia agunt; deinde verbis *Crescentem sequitur cura pecuniam* novum argumentum inducitur. In hac posteriore parte quae septem strophis constat, bis terve eadem repetuntur: Horatius qui quod satis est habet et divitias spernit, sorte beatior est quam „si quicquid arat impiger Apulus" suis horreis occultaret, vel si mella quae „Calabrae apes ferunt", et „pinguia vellera" quae „Gallicis pascuis crescunt" sua dicere posset, vel „si Mygdoniis regnum Alyattei campis" continuaret. Deinde ea quae Horatius de se ipso et Maecenate dicit, stuporem et dubitationem movent: „perhorruit late conspicuum tollere verticem", „transfuga divitum partes linquere gestit", et deinde quamquam suis contentus est, addit: „nec si plura velim tu dare deneges".

Sed nunc vide viros criticos ex his bene animadversis male concludentes: ex duplici argumento ius sibi sumunt carmen in duas partes dissecandi; propter repetitiones unam vel duas strophas eiciunt; et quae de Horatio et Maecenate dicta sunt temere removent!

Ad verba *Iure perhorrui late conspicuum tollere verticem* Peerlkampius annotat: „Paraphrasis poëtica glossae alicuius, v. c. *Horatius sua sorte vivebat contentus. Plura non concupiscebat, quamquam per Maecenatem adipisci posset.* „Verticem tollere" est superbiam sibi sumere ... Dixit igitur: Iure, non sine causa timui superbus fieri. At, qua re *superbus*? Divitiis, aiunt. Sed eas prius habere oportebat." Mirum quod ea quae sequuntur, quamquam eodem tenore dicta, Peerlkampium non offenderunt. Ex contrario Lehrs illa intacta reliquit, sed sine dubitatione scribit (p. CXVI) verba *Nil cupientium nudus castra peto et transfuga divitum partes linquere gestio* Horatii esse non posse, quippe qui non esset dives ideoque divitum partes linquere non posset.

Neque melius unus atque alter de versu *Nec si plura velim, tu dare deneges,* quem Peerlkampius obtruncavit, Lehrsius totum

delevit: inepte nempe hoc dici ab eo qui virtutis praecepta det, et parum urbane erga Maecenatem [1]).

Sed iam nimium diu his interpretibus qui plane perversa methodo rem tractant aures praebuimus. Non nostrum est ea quae de Horatio scire nobis videmur, poëtae obtrudere. Ipsum potius interrogemus, et ex iis quae notam personalem habent, testimonia certa et genuina quaeramus de eius re familiari et de eius commercio cum Maecenate.

Minime dubium est quin Horatius hoc quoque carmine ad epistolam Maecenatis responderit, eamque ut ex ipso carminis argumento poëtico apparet, non prosa oratione sed versibus scriptam. Ex illo igitur Maecenatis poëmate quae obscura videntur explicari debent, cum duplex argumentum tum res toties repetitae, nec non ea quae ad rem familiarem spectant, et quae viris criticis parum urbane dicta visa sunt. Ex strophis V et VI quae viros criticos sine iusta causa offenderunt, manifeste apparet, Horatium revera divitias quas quasi manu tenebat proiecisse et paupertatem praetulisse. Neque dubito hoc referre ad officium ab Augusto ei per Maecenatem oblatum, quod recusavit [2]).

Quid si Maecenas longiore poëmate stultitiam ei obiecit, abnuenti Principis gratiam unde omnia bona omnes opes profluant, et praeferenti quae ipsius amicitia det, quae augeri quidem possint, sed non ita ut eum divitem reddant? Si in tali poëmate de magna auri potentia uberius et cum magna exemplorum profusione egerat, Horatius etiam invitus ad crebras repetitiones cogebatur. Etiam thema bipartitum inde facile explicatur; quae Horatius scribit de divitum partibus a se relictis sanum sensum accipiunt, et verba *nec si plura velim tu dare deneges* quae parum

---

1) „Ei da hat er schön Tugend predigen! wenn er sich den Rücken so gedeckt weiss? Es hat einer gut schwimmen, wenn das Bot neben ihm fährt. Dass dieser Gedanke hier ganz wider den Zweck des Gedichtes eintritt, das einzusehen muss von jedem verlangt werden. Dass auch die Rede an den Maecenas unfein ist, . . .”

2) Legimus in *Vita Horatii*: „Augustus epistolarum quoque ei officium obtulit. Hoc ad Maecenatem scripto significat: *Ante ipse sufficiebam scribendis epistolis amicorum, nunc occupatissimus et infirmus Horatium nostrum a te cupio abducere. Veniet ergo ab ista parasitica mensa ad hanc regiam, et nos in epistolis scribendis iuvabit.* Ac ne recusanti quidem aut suscensuit quicquam aut amicitiam suam ingerere desiit.”

urbana visa sunt, optime dicta esse apparet: Horatius hoc addere debebat, ne paupertatem suam depingens liberalitatis amici oblitus esse videretur.

Omnes interpretationis difficultates iam evanuisse puto. Integra carminis verba nobis pretiosum testimonium commercii poëtici inter Maecenatem et Horatium servarunt. Horatius non lyrico poëmate virtutem continentiae mundo praedicare voluit, sed nihil aliud egit nisi ut epistola poëtica ad ea quae Maecenas scripserat responderet.

Carm. III 29.

Restat in tertio carminum libro una ode ad Maecenatem scripta, neque haec, licet vix ullam suspicionem moveat, intacta ex Peerlkampii manibus evasit. Priorem huius carminis partem hic describam:

Tyrrhena regum progenies, tibi
Non ante verso lene merum cado
Cum flore Maecenas rosarum et
Pressa tuis balanus capillis
Iam dudum apud me est. Eripe te morae,
Ne semper udum Tibur et Aefulae
Declive contempleris arvum et
Telegoni iuga parricidae.
Fastidiosam desere copiam et
Molem propinquam nubibus arduis,
Omitte mirari beatae
Fumum et opes strepitumque Romae.
Plerumque gratae divitibus vices
Mundaeque parvo sub lare pauperum
Coenae sine aulaeis et ostro
Sollicitam explicuere frontem.
Iam clarus occultum Andromedae pater
Ostendit ignem, iam Procyon furit
Et stella vesani Leonis
Sole dies referente siccos.
Iam pastor umbras cum grege languido
Rivumque fessus quaerit et horridi

Dumeta Silvani caretque
Ripa vagis taciturna ventis.
Tu civitatem quis deceat status
Curas et urbi sollicitus times
Quid Seres et regnata Cyro
Bactra parent Tanaisque discors.
Prudens futuri temporis exitum
Caliginosa nocte premit deus
. . . .

Sensus harum stropharum minime obscurus est, et tamen nimia arte critica adhibita Peerlkampius secundam stropham coniunctione *ne* in *ut* mutata corrupit, et tertia strophe tanquam spuria remota allocutionem ad Maecenatem penitus vitiavit. Ad vocabulum *contempleris* haec annotat:

„Si Maecenas Roma de turri *prospicere* poterat Tibur, *contemplari* certe non poterat. Contemplamur aliquid praesentes, vel non longius remoti, ita ut singulas res visu cognoscere et probe distinguere possimus. Quid multa? Horatius scripsit: *Eripe te morae, ut semper udum Tibur et Aesulae declive contempleris arvum et Telegoni iuga parricidae.* Eripe te morae, urbem relinque, et contemplare aliquando Tibur, declivia Aesulae arva, et colles Tusculanos, loca amoenissima, vicina villae meae Tiburtinae. Iunge: ut contempleris Tibur *semper udum.*"

Eandem interpretationem secuti Lachmannus scripsit *Hic semper udum Tibur ...*, et Lucianus Müller peius adhuc versus Horatianos corrupit scribendo *Ne ... declive contempnatur arvum.* His lectionibus versus manifeste vitiari alii viri docti viderunt; Aefula et Tusculum minime vicina sunt villae Horatianae; ex contrario Maecenas Romae degens tria illa oppida optime contemplari poterat [1]).

Neque melioris notae sunt quae Peerlkampius annotat ad tertiam stropham, praesertim ad verba *Omitte mirari beatae fumum et opes strepitumque Romae*:

„Maecenas hoc tempore urbi praefectus, erat anxius propter

---

1) Lepide Wickham rogat: „did they (sc. Lachmann et alii) suppose that Horace had residences at all these places, or that they were visible from his farm in the Sabine hills, or that he was inviting Maecenas to a tour about Latium?"

bella imminentia. Tali animo quis miratur fumum opes et strepitum urbis? Et omnino quis miratur quod in magnis urbibus pessimum est, fumum et strepitum?"

Ad haec apte respondet Kellerus, urbanam illam ironiam Horatianam ab illis viris criticis non intelligi [1]); et rectissime Nauckius scribit, verbis *fumum et opes strepitumque* magnam urbem egregie depingi [2]).

Una quaestio nobis tractanda restat, ut totum carmen recte intelligamus. Quidnam Horatium movit, ut Maecenatem in summa mole sedentem fingeret, unde Latii oppida contemplari, simulque fumum et opes strepitumque Romae mirari posset? Hac de re Kellerus minus recte agit; putat molem illam manifeste indignationem Horatio movisse ideoque ab eo et urbem ipsam et oppida Latina satis maligne depingi.

Argumentum mihi ex ipsius Maecenatis poëmate desumptum esse videtur. Nimirum Maecenas se propter reipublicae statum diutius adhuc Romae morari debere scripserat, et poëtice se inde e longinquo amoena illa Latii oppida contemplantem depinxerat. Ad haec Horatius nostro carmine lepide respondet.

Carm. I 1.

A paenultimo tertii libri carmine nunc regrediamur ad odam omnium fortasse notissimam quae primum librum aperit. A Maecenate incipit, duobus versibus eum laudans:

Maecenas atavis edite regibus
O et praesidium et dulce decus meum.

Deinde longiore versuum serie thema poeticum de variis hominum oblectationibus tractat. Sub finem demum versus

Quodsi me lyricis vatibus inseris
Sublimi feriam sidera vertice

mentem ad Maecenatem reportant. Peerlkampius in hoc carmine septem versus ut spurios notavit, quos ceteroqui nunc non curo;

---

1) *Proleg.* p. 214: Der feine Humor der den Anfang dieses Gedichts auszeichnet, ist von den Gönnern der Lachmannschen Conjectur ganz verkannt worden. Peerlkamp hat sogar die klare Ironie *omitte mirari fumum* u. s. w. gründlich missverstanden.

2) „Unübertrefflich charakteristisch für jede Weltstadt."

totius vero carminis sententiam vitiavit removendo paenultimo versu, ita ut legatur

Si neque tibias
Euterpe cohibet nec Polyhymnia
Lesboum refugit tendere barbiton,
Sublimi feriam sidera vertice.

Putat „grammaticos" illos quos semper paratos habet, pro recto et concinno ordine *si Musae mihi adspirant maximam mihi gloriam et felicitatem consecutus esse videbor* explicationem interposuisse: *Si Musae favent, adeo ut nomen lyrici merear te iudice Maecenas.* Addit, versum istum interpolatum „suo se frigore et humili sono ipsum prodere", et lyricorum vatum mentionem fieri non posse nisi addita gentis significatione, ut: *Apud Graecos nobiles sunt Pindarus, Alcaeus, apud Romanos Horatius.* Taedet plura describere; ita mihi haec omnia sensu vacua esse videntur.

Paulo melioris notae est id quod sequitur, Horatium nomen et decus quo Graeci poëtae florebant, non affectasse. Sed quaerendum est an verbis Horatii talis affectatio insit; credo potius, hic quoque ut plerumque, Peerlkampium non recte intellexisse, quid Horatius carmine exprimere voluerit. Manifeste putabat eum id praecipue egisse ut thema generale de diversis hominum voluptatibus lyrice tractaret, nomen autem Maecenatis non nisi honorifice, fortasse absoluto iam carmini addidisse. Cui opinioni certe non convenit versus *Quodsi me lyricis vatibus inseris.* Sed nunc vide pravam Peerlkampii methodum; non debebat versum cum sua opinione pugnantem eicere, sed falsam opinionem ad verba Horatii reformare.

Hic versus nos de totius carminis natura melius edocet; sine dubio inde a principio ad Maecenatem scriptum est, ipse Maecenas thema illud de diversis hominum delectationibus proposuerat et Horatium lyricum poëtam appellaverat. Horatius non eum supplicat ut se poëtis lyricis inserat, sed gratum suum animum exprimit, quod Maecenas se lyrici poëtae nomine dignatus sit [1]).

Hoc quoque carmine igitur Horatius respondet ad verba, imo ad versus Maecenatis.

1) Recte Schütz: „Schwerlich hätte H. so geschrieben, wenn er nicht wirklich von Maecenas den lyrischen Dichtern schon eingereiht war."

Carm. I 20.

Totas Peerlkampius Horatio abiudicavit tres illas strophas Sapphicas de vinis quae Maecenas potabit, neque ulla eius athetesis, ni fallor, maiore assensu comprobata est [1]).

Argumentum carminis his verbis reddit: „Potabis Sabinum quod ego in testa condidi die quodam tibi laeto, o Maecenas. Tu bibes Caecubum et Calenum, ego nec Falernum habeo nec Formianum." Ad quae haec annotat: „Longa disputatione et homine credere facillimo opus est, cui ostendere velis hoc esse urbanum, hic cerni ornatum elocutionis et elegantiam, ingenii vim et ubertatem. Ego pro carmine scholastico habeo. Thema fuit: *Horatius Maecenatem invitans metro Sapphico*.

Respondeo, minime necesse esse, ut in parva epistola metrica ad amicum familiarem scripta ornatus elocutionis et elegantia, ingenii vis et ubertas longa disputatione ostendi possint. Ceterum thema istud falsum est. Sane iam Porphyrio annotavit *Maecenatem ad cenam invitat*; hunc et Peerlkampius et alii secuti sunt [2]). Eo magis necesse est falsam hanc opinionem unde omnes fere interpretum errores profluxerunt, abicere. Ne stupidissimus quidem „grammaticus" vel scholae discipulus unquam pro invitatione tales literulas scripsit vel scribet, quibus ipsa invitatio deest.

Ipsum iam carmen inspiciamus, sed prius secundo versui ultimae strophae reddamus vocabulum *tum* unice verum [3]). Lectio vulgata *tu* rectam intelligentiam misere impedivit; oppositio inter *tu bibes* et *mea pocula* nullum sensum habet, ubi agitur de Maecenate ex Horatii poculis bibente. Qui autem haec verba referunt ad vina quae Maecenas domi suae bibere solebat, rem plane obscurant.

---

1) Etiam a Kiesslingio, et nuperrime ab Hartmanno in libro *Beatus ille* lingua Batava scripto. Carmen ab Horatio scriptum esse contendit G. Vollgraff in diss. *de Ovidii mythopoeia* (1901) p. 94; cf. et Leo, *Hermes* 1903, p. 306; *Class. rev.* 1911, p. 168.

2) Etiam Beck, Horazstudien p. 21. Rectius Döring, Weissenfels, nostras editor Kruytbosch, suecicus Fahlcrantz.

3) Ita Porphyrio. Recte hanc lectionem recepit editor italianus Tentori, Mil. 1902.

Vile potabis modicis Sabinum
Cantharis, Graeca quod ego ipse testa
Conditum levi, datus in theatro
Cum tibi plausus.
Care Maecenas eques, ut paterni
Fluminis ripae simul et iocosa
Redderet laudes tibi Vaticani
Montis imago.
Caecubum et prelo domitam Caleno
Tum bibes uvam; mea nec Falernae
Temperant vites neque Formiani
Pocula colles.

Videamus nunc, levioribus omissis, quaenam in his versibus Peerlkampium et alios viros criticos serio offenderint. Primum omnium adhortatio ut Maecenas vinum vile, deinde ut id *cantharis* licet *modicis* bibat, parum urbana visa est. Ecce nos in media re; in invitatione saltem haec minime scribi potuerunt, sed ipsa haec verba luce clarius ostendunt, non his versibus invitari Maecenatem, sed responsum ei dari. Tabellas certe ad Horatium miserat adventum suum nuntiantes, idque sine dubio versibus — quae res Horatium cogebat in re minime poëtica etiam versibus respondere. Scripserat se iam desiderio teneri vini illius Sabini simplicis et boni, siquidem, ut semper apud Horatium, consulibus faustis diligenti cura conditum sit; se autem siti tam vehementi cruciari ut vel cantharos haurire possit. Addiderat, deinde vinum melioris notae, ut Falernum vel Formianum, sibi pergratum fore.

Ad huiusmodi literas metricas Horatius nostro carmine respondet; quod responsum nec illepidum nec urbanitate expers dici potest. Modeste vinum suum Sabinum *vile* dicit et cantharos *modicos* proponit, de cura condendo vino adhibita et de anno ex quo originem ducit diserte agit addita plausus illius Maecenati dati mentione. Deinde scribit se Falernum quidem et Formianum non habere, sed vina non inferioris notae, Caecubum et Calenum. Qua in re si vites et colles pocula temperantes facit, id nos docet poëtam Latinum sibi, si res postulet, aliquantum libertatis sumere; cui licentiae certe, quia professorem Leidensem saeculi XIX consulere non poterat, ignoscere debemus!

Carm. II 12.

Describam nunc oden, quae una inter odas Maecenati dicatas Peerlkampium non offendit.

Nolis longa ferae bella Numantiae,
Nec durum Hannibalem nec Siculum mare
Poeno purpureum sanguine mollibus
    Aptari citharae modis,
Nec saevos Lapithas et nimium mero
Hylaeum domitosque Herculea manu
Telluris iuvenes, unde periculum
    Fulgens contremuit domus
Saturni veteris; tuque pedestribus
Dices historiis proelia Caesaris
Maecenas melius ductaque per vias
    Regum colla minacium.
Me dulcis dominae Musa Licymniae
Cantus, me voluit dicere lucidum
Fulgentes oculos et bene mutuis
    Fidum pectus amoribus,
Quam nec ferre pedem dedecuit choris
Nec certare ioco nec dare brachia
Ludentem nitidis virginibus sacro
    Dianae celebris die.
Num tu quae tenuit dives Achaemenes
Aut pinguis Phrygiae Mygdonias opes
Permutare velis crine Licymniae,
    Plenas aut Arabum domos;
Cum flagrantia detorquet ad oscula
Cervicem aut facili saevitia negat,
Quae poscente magis gaudeat eripi,
    Interdum rapere occupet?

Miror hanc odam integram e Peerlkampii manibus evasisse, nam si ad concinnitatem illam vel elegantiam compositionis quam ille in carminibus Horatianis postulare solet, spectemus, vitiis minime caret. Poëta incipit ab iis quae mollibus citharae modis non aptanda sunt, ut deinde — in quarta strophe — transeat ad Licymniae, sive Terentiae, laudes quae lyrae

suae optime conveniunt; sed iam in tertia strophe repente agitur de historiis Caesaris non a se sed a Maecenate scribendis.

Lehrsius hoc vidit, et suo more vitio mederi conatus arbitraria mutatione carmen Horatianum misere mutilavit [1]).

Textus non mutandus est. Clarius quam in aliis carminibus hic apparet, Horatium non sponte sua citharam pulsare, sed carmini Maecenatis respondere [2]). Transitio illa ad pedestres historias sine dubio diserte ad ipsius Maecenatis dicta se refert. Questus erat nimirum quod Musae sibi non dedissent ut carmine lyrico res praeclare gestas caneret: Caesaris triumphos a se non nisi pedestribus historiis tractari posse, Terentiam autem suam cui lyrica Musa sola conveniat, digne dicere se nullo modo valere.

Ad huiusmodi querelam Horatius aptissime respondet, res bellicas non lyrice tractandas esse, proelia Caesaris melius a Maecenate pedestribus historiis dici, Licymniae vero laudes sibi lyrico carmine esse cantandas.

Carm. II 17.

Restant duo carmina ad Maecenatem scripta, quae pravum Peerlkampii iudicium luce clarius ostendunt [3]). Incipiamus ab altero, cui maiorem partem adimere proponit.

Cur me querellis exanimas tuis?
Nec dis amicum est nec mihi te prius
  Obire, Maecenas, mearum
    Grande decus columenque rerum.
A! te meae si partem animae rapit
Maturior vis, quid moror altera,
  Nec carus aeque nec superstes
    Integer? Ille dies utramque

---

1) Scripsit: neve pedestribus dici carminibus proelia Caesaris, Maecenas, iubeas.

2) Miror, interpretes hoc non vidisse. Nauck annotat: dices „würdest" preisen. Wickham scribit: „The third stanza seems clearly to imply a hope or a wish that Maecenas may write some memoirs on the reign of Augustus."

3) Quae post eum Meineke, Lehrs, Gruppe, Schütz de his carminibus scripserunt omitto; Peerlkampium partim refellunt, partim sequuntur, sed Horatium pessime tractant.

Ducet ruinam. Non ego perfidum
Dixi sacramentum: ibimus, ibimus
Utcumque praecedes, supremum
Carpere iter comites parati.
Me nec Chimaerae spiritus igneae
Nec si resurgat centimanus Gigas
Divellet unquam. Sic potenti
Iustitiae placitumque Parcis.
Seu Libra seu me Scorpios aspicit
Formidolosus, pars violentior
Natalis horae, seu tyrannus
Hesperiae Capricornus undae,
Utrumque nostrum incredibili modo
Consentit astrum. Te Iovis impio
Tutela Saturno refulgens
Eripuit volucrisque Fati
Tardavit alas, cum populus frequens
Laetum theatris ter crepuit sonum;
Me truncus inlapsus cerebro
Sustulerat, nisi Faunus ictum
Dextra levasset, Mercurialium
Custos virorum. Reddere victimas
Aedemque votivam memento;
Nos humilem feriemus agnam.

Ad hoc carmen Peerlkampius annotat: „Carmen pulchrum, si plus quam dimidiam partem demseris. Nunc enim turpiter atrum desinit in piscem mulier formosa superne. Antiqui scholiastae non videntur postrema cognovisse. Ex antiquis autem fluxerunt commentarii hodie superstites. Vide hoc argumentum Comm. Cruq. *Maecenati scribit, conquerenti de periculo suo et pro praesenti statu optanti mortem; pro cuius affectu et amore dicit se ei mortuo nolle supervivere, sed quodam quasi sacramento devinctum in morte sociandum cui fuerat in vita coniunctus.* Nihil hic de constellatione illa Horatii et Maecenatis, altera totius carminis, ut nunc legitur, parte. Si vidissent Scholiastae antiqui, sine dubio addidissent vel haec, vel his similia: *Quod confirmat similitudine utriusque geniturae.*"

Prius illud argumentum, scilicet quod poëma quinque strophis

ademptis Peerlkampio pulchrius videbatur quam integrum, nobis non magni momenti esse debet. Alterum autem, quod commentator iste de ulteriore carminis parte silet, minus etiam valet. Imo mirari debemus, Peerlkampium huic insulsae annotationi tantum tribuisse. Et commentator et ipse Peerlkampius carmen Horatianum male legerunt; inde profluunt quae ille scripsit et hic etiam credit de Maecenate conquerente de periculo suo et pro praesenti statu mortem optante, nec minus de quodam quasi sacramento Horatium simul cum Maecenate ad mortem adigente.

Mirum in modum nostra ode virum criticum, qui Horatium in succum et sanguinem convertisse sibi videbatur, nihil docuit de commercio illo poëtico inter eum et Maecenatem. Non perspexit illas *querelas* non veros questus mortem optantis fuisse, sed meros lusus poëticos. Non vidit Maecenatem et hic et alibi themata simul seria simul ficticia elegis tractasse. Nec tamen obscurum est argumentum illius querelae Maecenatianae ad quam carmen nostrum respondet. Artes astrologicas scilicet exercebat, et nunc astris Horatii cum suis comparatis vidit, se ante illum moriturum esse. Hinc illae lacrymae; de separatione a carissimo amico elegiam scripsit, sincerum certe amicitiae testimonium, ceterum non nimis serii argumenti. Ad hanc elegiam Horatius respondet, neque in tali materia „ridiculae" sunt fabulae de chimaera et gigante centimano, neque abs re est affirmatio de Iustitiae et Parcarum placito; apte etiam Horatius suo modo astra consulit, et ex manifesta divina protectione similitudinem sortis Maecenatis et suae demonstrat. Apparet etiam, Maecenatem minime aegrotantem fuisse, sed vota pro recuperata valetudine adhuc debere.

Quae autem Peerlkampius ad quintam stropham affert, Horatium artes mathematicas et astrologicas non amasse, neque has recte nosse, ea nihil ad rem faciunt, ubi de mero lusu poëtico agitur.

Quid autem de illo sacramento, quod et vetus commentator et ipse Peerlkampius serium iusiurandum fuisse putaverunt, quo Horatius se obstrinxerit ad mortem simul cum Maecenate obeundam? Vix credibile est, sanae mentis homini hoc in cogitationem venire potuisse. Exempla quae Peerlkampius citat, Ovidianum illud *aut ultor vestrae mortis aut comes ero,* et quae

sequuntur, minime ad mortem voluntariam spectant. Neque omnino ad rem faciunt, imo ipsa *sacramenti* mentio deest; neque *comites* plurali numero habent. Potius citandum erat illud *Furi et Aureli comites Catulli*; hic habemus *comites* qui Catullum sequi parati sunt quocunque „gradietur". Catullus et Horatius simili lusu de proconsule et eius comitibus egerunt. Catullus se proconsulem comitibus suis iussa dantem, Horatius se cum aliis comitibus Maecenati proconsuli sacramentum praestantem finxit.

Itaque nostrum carmen non tantum querelae Maecenatis, sed etiam parvi poëmatis Horatiani ceteroqui deperditi memoriam servavit. Horatius certe suspicari non potuit, fore ut levis lusus inter amicos ioco factus a clarissimo viro critico in serium versus causa fieret, cur quinque strophae pro tali re minus graves visae sibi abiudicarentur.

Carm. II 20.

Minime mirum est, eum qui de toto hoc commercio poëtico inter Maecenatem et Horatium nihil intellexit, postremum quoque libri secundi carmen male legisse.

Non usitata nec tenui ferar
Pinna biformis per liquidum aethera
  Vates, neque in terris morabor
    Longius invidiaque maior
Urbes relinquam. Non ego, pauperum
Sanguis parentum, non ego quem vocas
  Dilecte Maecenas, obibo
    Nec stygia cohibebor unda.
Iam iam residunt cruribus asperae
Pelles et album mutor in alitem
  Superne, nascunturque leves
    Per digitos humerosque plumae.
Iam Daedaleo notior Icaro
Visam gementis litora Bosphori
  Syrtesque Gaetulas canorus
    Ales Hyperboreosque campos.
Me Colchus et qui dissimulat metum
Marsae cohortis, Dacus et ultimi

Noscent Geloni, me peritus
Discet Hiber Rhodanique potor.
Absint inani funere neniae
Luctusque turpes et querimoniae
Compesce clamorem ac sepulchri
Mitte supervacuos honores.

Nunc vide Peerlkampii annotationem de hoc carmine: „Suspicor Horatium scripsisse hoc carmen omnium ultimum, paullo ante mortem. Eam mortem sibi ipse conscivit, fortasse veneno, qui Maecenati iam mortuo superesse nollet nec posset. Hoc professus erat in II carm. 17 ad Maecenatem morbo qui ei fatalis fuit decumbentem. Hic se ipse excitat Horatius ad mortem deliberatam, et consolatur certa spe immortalitatis. ... Credibile est Horatium paucos dies qui inter mortem Maecenatis et suam intercesserint, in tanto tamque muto dolore transegisse, ut eum dolorem ne in carmine quidem de obitu amici exprimere potuerit. Tandem, consili certus, ingenti animo hoc composuit, composito venenum hausit, clam omnibus, ut in intimo dolore, et ne precibus suorum ad vitam revocaretur. Venenum primo lente, mox celerius vim ostendit. Horatius nihil mandare potuit, nisi haereditatem Augusto et sepulturam iuxta tumulum Maecenatis. Ad hanc rationem omnia in toto carmine optissime explicari possunt."

Putes, Peerlkampium ex latibulo quodam voluntariam poëtae mortem observasse, et tamen omnia haec temere exstruxit ex illo *sacramento* male intellecto et ex paucis verbis quae *Vita Horatii* de eius obitu continet. Merae ineptiae, quae luce clarius ostendunt, Peerlkampium nec Horatium nec Maecenatem novisse! Neque integrum carmen ad hanc opinionem quadrare videbatur; tertiam stropham tamquam spuriam reiecit: „Est thema poëticum *Metamorphosis cygni*. Rei ipsius repraesentatio abhorret ab hoc carmine, neque verba Horatio digna sunt" ... Mittam cetera, et potius revertar ad verba *quem vocas*, quas ante Peerlkampium „nemo adhuc intellexerat": „Variae interpretum sententiae huc redeunt: *Quem vocas*, hoc est, quem vocas et alloqueris *o dilecte*, quem vocas *ad coenam*, quem vocas *sanguinem pauperum parentum*, quem *in certamen* vocas *amoris*, ut alias taceam. Multi coniecturis locum tentarunt, ut *non ego quem uo-*

cant, quem vocans, quem notant, quem foves. Ex nostra carminis explicandi ratione prodit haec simplex et vera sententia: Nolo amplius in terra morari. Corpus meum sine pompa et luctu sepeliatur. Ipse, melior mei pars, vitabo Libitinam, et cygni instar, quasi in conspectu humani generis, ad Maecenatem in campos Elysios vel caelum evolabo. Audio vocem tuam, dilecte Maecenas. Me vocas. Veniam."

Sed iam satis; cum Peerlkampii prava totius carminis explicandi ratione hanc quoque interpretationem mittamus. Qui ultimam stropham attente legit — id quod Peerlkampius neglexisse videtur — facile perspicit, non a Maecenate mortuo Horatium vocari, sed Maecenatem vivum Horatii sepulchro adstare, ibi clamorem edere et mortuo honores solvere.

Vivus igitur Maecenas mortuum Horatium vocabat, et haud dubie hic quoque non de vero sepulchro agitur, sed de mero lusu poëtico. Alteram igitur Maecenatis querelam habemus, scilicet elegiam qua se amicum mortuum lugentem fingebat. Sine eo vivere non poterat, eum ex sepulchro revocabat, non, ut fieri solet, parentum et proavorum nominibus additis, sed cum quadem affectatione *pauperum sanguinem parentum* appellans.

Vide nunc quomodo Horatius huic novo amicitiae testimonio respondeat. Non refellit fictionem, non se adhuc vivum et amicitiae foedus integrum esse scribit; imo Maecenatem se vocantem alloquitur: honores illos sepulchri supervacuos esse, se vatem non Stygiis undis cohiberi posse, sed biformem per totum mundum ferri, corpus in cygnum mutari, carmina autem usque ad ultimos Gelonos et Iberos penetrare et nunquam esse peritura.

Hic paulisper subsistendum est ut respiciamus et totam illam seriem octo carminum ad Maecenatem scriptorum perlustremus. Apparet, eorum unum (II 12) integrum ex Peerlkampii manibus evasisse, duo (I 20, III 8) tota erasa esse, unum (II 17) maiore parte truncatum, quatuor reliqua (I 1, II 20, III 16, III 29) ad arbitrium viri critici mutilata. Neque latet causa, cur haec praecipue carmina ei non probata sint. Invenerat nempe certam normam ad quam lyricum poëma respondere deberet, postulabat thema poëticum concinne et eleganter elaboratum.

In horum autem carminum plerisque nullum huiusmodi thema tractatur; cetera (I 1, III 16, III 29) argumentum certe habent, sed concinnitate carent, ideoque vir criticus suum esse putavit, arbitrariis mutationibus ea ad normam illam reformare. Hoc faciendo verum Horatium restituere sibi videbatur; revera Horatium ipsum eiecit. Haec carmina non recte legit neque intellexit; non vidit, nobis hic reliquias esse servatas commercii poëtici pretiosissimi, quas negligere minime licet. Imo accuratius examen postulant; ostendunt nobis vivum illud amicitiae vinculum inter Horatium et Maecenatem; illustrissimo testimonio nos edocent de hoc praeclaro literarum patrono.

Vidimus haec carmina omnia respondere ad Maecenatis scripta sive versibus sive prosa oratione composita. Certe ille non erat patronus otiosus qui poëtas ad coenam vocabat iisque opibus suis victum praebebat, ut inde facile oblectamentum et gloriam perciperet. Alacri ingenio ipse praeibat et alios stimulabat. Nunc versibus nuntiat se venturum esse ut vinum Sabinum bibat, nunc sermonibus Platonicis agit de epulis ad quas invitatus est; interdum elégis amicitiam suam significat; amicum divitias stulte spernentem poëtice castigat; rogat cur lyrici poëtae famam omnibus rebus anteponat; dolet quod Musae sibi poësin lyricam non dederint; poëtice queritur se in urbe detineri et amoena Latii rura non nisi ex longinquo contemplari posse. Quoties autem scribit vel versus facit, toties amico responsum extorquet. Inde nata sunt parva illa carmina ad canonem Peerlkampianum non respondentia, sed tamen vera et genuina opuscula Horatii, gratia plena.

AD SOPHOCLIS INDAGATORES.

Cum *Sophoclis* Indagat. vs. 33 sq. conferre debueram *Aristophanis Avium* vs. 30: *ὦνδρες οἱ παρόντες ἐν λόγῳ*, *Acharnensium* vs. 513; *Rhesi* vs. 140. Non est cur verbis *ἐν λόγῳ* apud Sophoclem eandem sententiam subesse negemus. Pro *παρ[ίσταται]* tamen scribendum esse arbitror *πάρεστ' ἀνήρ*, vel *πάρεστι νῦν* vel etiam *πάρεστί που*.

Gu. V.

II. DE ILIADIS COMPOSITIONE.

SCRIPSIT

MATTHAEUS VALETON.

(*Continuantur ex Vol. XLII pag.* 329).

e. *Epilogus.*

Ne quid omittamus quod facere possit ad confirmanda ea quae de Iliadis compositione in superioribus disseruimus, etiam refutare conabimur crimina quibus qui de uno totius poëmatis auctore dubitari nolunt, obnoxios esse contendunt quicunque crevisse id putant complurium poëtarum opera. Qua in re si praetermittis quae contra Lachmannianos disseruntur, quos nemo acrius impugnavit quam D. Muelder v. d. (l.l. p. 4 sqq.), nobis non opus est hic attingere cum suo loco exposuerimus (Mnem. 1913, p. 284 sqq.) cur ab eis dissentiamus, quae praeterea afferri solent in tria fere capita redigere licet. Quorum primum sic complectemur: „ex Iliade cognoscitur tota fabula Troiana, quod accidere non potuit casu sed necesse est debeatur consilio unius poëtae non complurium, quippe quod absurdum sit [1]). Audiendi igitur non sunt quicunque censent ceteras Iliadis partes accessisse carmini alicui principali cuius argumentum fuerit Ira Achillis; nam ex hoc carmine fabula Troiana non cognoscitur. Accedit quod Ilias exhibet constantiam in singulorum personarum pictura, rationem in rebus narrandis habitam non tantum earum quae praecederent sed sed etiam earum quae sequerentur, partium poëmatis aequabilitatem, proprietates ingenii poëtici ubique

1) E. Bethe („die Einheit unserer Ilias" in Bibl. cui tit. Neue Jhrb. f. d. Klass. Alt. etc. p. 366): „Die Ilias ist nicht eine Achilleïs, sie ist in Wahrheit eine Ilias. Und sie ist das nicht durch Zufall geworden, sondern durch den Willen und durch die Kunst ihres Dichters. Den Groll Achills besingt er, aber das ist ihm nicht eine Episode aus dem Kriege, sondern er konzentriert in dieser Episode den ganzen Krieg, seine Entstehung, seine Vorgeschichte, seinen Ausgang".

eiusdem, quae etiam per se spectata unum auctorem probent [1]). Repugnantiae autem quae a multis notantur, magnam partem ne repugantiae quidem sunt, eae quae tamen extiterunt, inde sunt ortae, quod poëtae cum Achillis iram sibi sumsisset quo quasi cardine totum poëma verteretur, non licuit λογικῶσ omnia componere [2]), tum quod ei non contigit ut omnia quae e fontibus suis hausisset apte coniungeret [3]), neque non quod volens et sciens, ut auditores moveret pingendo mores ingenia res prosperas adversasque virorum et mulierum principes poëmatis partes agentium, perfregit argumenti cohaerentiam [4]), postremo quod nonnulla interpolata sunt".

1) Bethe l.l. p. 370: "wir erkennen in ihrem Aufbau vom ersten bis zum letzten Buche eben eine Ilias voll Sinn und Plan. Sie ist also das Werk eines bedächtigen und künstlerisch fühlenden Mannes, der ungeheure Massen durch wenige klare Liniën zu gliedern und zur Wirkung zu bringen wusste". vLeeuwen, Comm. Hom. p. 14: "Et tempore et loco et ipso rerum narratarum decursu optime cohaeret Ilias, optime etiam — quod nobilioris est artis — poëta sibi constitit in dramatis quas invenit personis pingendis". Rothe l.l. p. 113: "Die in den Gedichten ganz unzweifelhaft hervortretende Einheit, eine grosze Zahl dichterischer Kunstmittel, bestimmte dichterische Eigentümlichkeiten, finden weder eine Erklärung in der Sage...... noch in Sängerschulen, noch in dem dichtenden Volksgeiste...... noch in der mechanischen Arbeit eines Sammlers", p. 139: "das Bild das uns der Dichter von Hektor gibt ist so einheitlich wie möglich".

2) Bethe l l. p. 362 sq.: "Dem Groll Achills liegt der Gedanke zu Grunde dasz seine Kampfenthaltung die Niederlage der Achaier herbeiführen werde wie es in Θ—O wirklich geschicht. Aber ihr voran stehen Siege der Achaier Γ—H. Das geht nicht nur über die Ankündigung des Proömiums hinaus, es steht auch zur Idee der Achilleïs in Widerspruch. Aber.... (die Bücher Γ—H) erst führen uns Veranlassung und Zweck des Krieges vor Augen". Bethe l.l. p. 371: "Die Analyse wird nun zu prüfen haben, ob diese Einheitlichkeit auch im einzeln sich bewährt, oder ob wir auf unversöhnliche innere Widersprüche stoszen. Ist das der Fall dann sehe ich keine andere Erklärungsmöglichkeit als die das unsre Ilias zwar von einem Dichter nach groszem Plane mit fester Hand geformt ist, dasz er aber ältere Dichtungen für sie benutzt hat."

3) vLeeuwen l.l. p. 37: "(Poëta) materiem quam prisca illa carmina ei praebebant parum ductilem identidem est expertus, neque semper ei contigit ut in eam imaginem quam mentis oculis videbat, ita componeret omnia ut nulla pars asperior nulla dura aut horrida videretur". D. Muelder l.l. p. 117: "(Das poëtische Gebäude) selbst ist zu einem sehr bedeutenden Teile geschaffen aus fertigen und behauenem Material, sodasz Szenen, Motive, Motivteile, Anregungen, die aus den verschiedenen Quellen entnommen wurden, zu einem Ganzen wieder vereinigt wurden. Natürlich wird dabei Einheitlichkeit intendirt aber es ist zweifellos, dasz diese oft nur ziemlich äuszerlich erreicht wird. Die ursprüngliche Beschaffenheit des Details, seine individuellsten und besten Eigenschaften wehren sich of nadrücklich gegen die aufgezwungene Fremdherrschaft".

4) Bethe l l. p. 363: "(Die Bücher Γ—H) erst veranlassen uns zur Teilnahme für

Ad haec quae respondeantur non desunt. Nam quaecunque sufficiunt ad cognoscendam causam et exitum belli Troiani, denique totam fabulam Troianam quatenus de ea in Iliade sermo est [1]), inveniuntur in maiore ea parte librorum Γ—E quam vidimus uni deberi auctori [2]), quae aliis locis de ea memorantur nihil novi afferunt; itaque etiamsi dandum sit notitiam illam deberi unius viri consilio, non inde sequitur ut hic auctor sit totius Iliadis. Tamen si auditores fabulam Troianam ignorassent cum Irae Cantor ordiretur opus suum, fieri non potuit quin hic eos de ea doceret, sed cum ab omni dubio remotissimum sit eos ex antiquioribus carminibus eam cognitam habuisse, (vide Mnem. 1912, p. 15 sqq., 315 sqq.; 1913, p. 45 sqq., 246, 259) tam veri simile vel potius multo vero similius est ut poëta qui Achillis Iram mente conceperit satis habuerit hoc argumentum enarrare, quam ut animum induxerit totius belli addere imaginem quae cum illo ne apte quidem componi posset. Ab altera parte quamvis multae a multis reprehensae sint in Iliade repugnantiae quas negare non oporteat aut ne repugnantias quidem esse aut facilem explicatum habere e natura parum ductili carminum priscorum quorum adhiberetur materia, nonnullae quae locos interpolatos prodant — mittere enim licebit quod perhibetur poëta argumenti cohaerentiam volens nonnusquam perfregisse, quod lubricum videtur [3]) — restant tamen satis multae, quae, nisi diver-

Ilios und die Troer, für Paris und Helena und vor allem für Hektor, der so erst zu einem wahrhaft tragischen Helden, zum Helden des Epos neben Achill wird.... (Der Dichter) konnte aber dies nicht ganz erreichen wenn er nicht Ilios hart bedrängen liesz. Aus diesem höheren künstlerischen Gesichtspunkt brachte er der straffen folgerechten Entwicklung der Handlung ein Opfer und statt sofort den Sieg der Troer zu erzählen der dem Achill Genugtuung verschaffen sollte, fügt er zunächst einen Achaiersieg ein, damit wir nach Ilios hineinblicken können und in die Seelen ihrer Bürger," p. 369: Man könnte so in gewissem Sinne mit Recht sagen die Exposition reiche bis zum H. Um sie zu geben hat der Dichter nicht nur die logisch strenge Entwicklung von A zum Θ unterbrochen, er hat auch unbekümmert um Chronologie und reale Wahrscheinlichkeit hier Schilderungen aufgenommen die in dem Anfang des Kriegs gehören, die Monomachie des Menelaos und Paris, Helena's Mauerschau, und andere Szenen die eher an das Ende gehören, aber sonst kaum in den Rahmen einzufügen waren, die Procession der Troerinnen, Hektors Abschied".

1) Loci quos volo sunt: Γ 27 sq. 46—49, Δ 39—43, 160—168, E 349, 421 sq.

2) Mnem. 1914, p. 68 sq.

3) Nisi forte recte vidit D. Muelder poëtam ultro nulla necessitate coactum sed cum sic liberet multa protulisse veri dissimilia et inconcinna, quod quasi fastidium vir doctus Teutonice significat voce „souverän"; cf. p. 24 *„souverän* statuierte Ver-

sitate auctorum non intelleguntur, inter quas imprimis eae referendae sunt quibus cogimur distinguere Irae Cantorem et auc-

---

einigung des Achilleïschen und nicht-Achilleïschen"; p. 34: „wie *souverän* ungeschickt der Dichter überträgt"; p. 36: „in seiner phantastischen und *souveränen* Weise, die sich von keiner realen Schranke gebunden erachtet"; p. 88 „ein höchst *souveränes* Decretum" (sic fere etiam p. 146 et p. 175); p. 127: „die *souveräne* Art mit den Himmlischen um zu springen"; p. 129: „Gebilde *souveräner* Laune, l.l. die Marke derselben *souveränen* Laune"; p. 155 „Schalkhaft und *souverän*"; p. 169: „*souveräne* combinatorische Phantasie"; p. 187: „ganz *souverän* herbeigeführt"; p. 195: „mit der gewohnten *Souveranität*," idem fere p. 226); p. 240: „in seiner bekannten Weise *souverän* und nachlässig; p. 244: „zwar ist hier die *souveräne* Ignorierung der Distanz auch irreal"; p. 45: „Die *souveränität* unseres Dichters in der Behandlung des Realen"; p. 260: „Das Niobereferat ist angebracht in derselben *souveränen* Manier"; p. 281: „Das Quellenzitat wird ebenso *souverän* angeknüpft"; p. 332: „*Souveräne* Technik"; p. 337: „das *souveräne* Operieren mit Sinneswechsel". Nimirum Muelder Homerum habet pro ioculatore (l.l. p. 131 in ann. 2: „der Dichter der Schalk") quem nihil magis iuvit quam auditoribus fucum facere, qua in re longe a viro docto dissentio. Et pro exemplis huius rationis nonnullos saltem locos affert quorum sententia eum fugit. Ut ad locum E 290 sqq. animadvertit (l.l. p. 347 sq.): „Die nämliche spöttische Ueberlegenheit mit welcher der Dichter die konventionelle Beziehungen zwischen Heroën und Götter behandelt, verleugnet er auch den heroïschen Kampfleistungen gegenüber nicht .... E 290 ff. zielt Diomedes als Fussgänger auf den Wagenkampfer Pandaros; er trifft ihn bei einer nach Lage der Dinge von unten nach oben gerichtetem Wurfe mit der Lanze derart dasz das Geschosz gerade umgekehrt von oben nach unten senkrecht von der Nasenwurzel bis zum Kinn durchdringt. Es ist ein bekanntes Bonmot dasz der gute Homer zuweilen auch schlafe, mit diesem pflegt man sich hier wie anderswo zu beruhigen sofern man nicht zur Einschläferung seines kritischen Gewissen auf die bequeme Lieder- oder Interpolationstheorie zurückgreift, aber der gute Homer hat hier wie auch sonst oft das Zeichen seines Wachseins weithin sichtbar aufgestellt in dem Zusatze: „in lenkte Athena". Das heiszt doch, das mit Hilfe des Götterapparats eine Verwundung geschaffen wird die alle Wirklichkeit und Möglichkeit zuwider laüfe und darum wie eine Parodie wirkt." Subridicula haec iudicabit quicunque cognovit iam anno p. Chr. n. 1893 simplicissime et verissime expedisse locum nostrum Leafium v. d. (A companion to the Ilias p. 117) animadvertentem „the simplest explanation is to suppose that Pandaros seeing the spear coming ‚ducks' a moment to late, so that he is caught with his face bent downwards. This would quite explain the course of the spear". Neque melius se habent quae disserit Muelder (l.l. p. 38 sq.) ad locum H 894—196: „Wenn sich einer der im Lager beratenden Helden zu dem gefährlichen Schritt entschlosz den Kampf mit dem Riesen — ita vir doctus Hectorem significat — zu bestehen, so wird er keine Chance verachten. Vielleicht wird es möglich sein den Gegner der auf einen Angriff nicht gefaszt ist, der im Bewustsein seiner Unangreifbarkeit vielleicht nicht alle Vorsicht anwendet, überraschend anzugreifen, wenn man auch nur den Vorteil des ersten Angriffs davon trüge. In unserm Zusammenhange ist so etwas nicht möglich da Hektors Herausforderung förmlich angenommen ist, da dieser schon darauf wartet dasz der Gegner einerlei wer, erscheint. Wenn also Aias in einer Stille durch die die Troer auf seine Vorbereitungen nicht aufmerksam werden, etwas für sich

torem Πατροκλείασ. Quod quam certum sit cum in superioribus nobis ample demonstrasse videamur (Mnem. 1914, p. 53 sqq.) nunc sufficiat monere ex iis viris doctis qui utique Homerum unum esse velint, loci Π 84 sqq. omnino rationem non habere Nitschium et Muelderium, frustra Leeuwenium eum ad Πρεσβείαν aptare studere [1]), locum Π 72 alium horum aliter conari expedire [2]), utrumque locum interpolatum censere Rothium [2]) alios, quod quo iure fiat neminem videre cum contra sic mire frigeant verba ἀλλά (vs. 80) et μηδέ (vs. 90). Atque omnino non Rothe tantum sed alii quoque qui Iliadem e minore poëmate increvisse negent, tam multa pro interpolatis habent ut vix eis de uno auctore loqui liceat [3]). Praeter autem ea quibus discrepare

erwartet (v. 194 f.), so entspricht das wohl dem vermuteten Original — vult vir doctus fontem e quo Homerus hic hauserit — aber nicht unserer Version. Wäre nun die Vermutung richtig dasz der Neubearbeiter hier Détail beibehalten hat, was eigentlich nur in der Vorlage vollen Sinn hatte, so würden wir hier auch einen Blick tun in die Technik durch welche solches sich nicht mehr recht eignendes Détail der Vorlage aptiert wurde. Der Bearbeiter läszt den Aias das vernünftige vorsichtige Wort sofort zurücknemen als wäre es ein Lapsus, eine momentane Schwäche die dann sofort durch ein vollmundig Prahlwort redressiert wird (vs. 196)". Hoc obscurum, quomodo Graecorum *silentio* Troiani celandi sint de Aiacis artificiis, cum contra diceres avertendos ab his esse eorum animos *clamoribus alia ex parte sublatis.* Sed verbis non opus est nam quis non videt vs. 195 Aiacem fingi metuentem ne hostes si Graecos precantes audirent, sive precibus contrariis sive incantamentis eorum preces irritas facere conarentur, versu autem sequenti quae dixisset retrahere ne pusilli animi videretur?"

1) Ad versum 84 sqq. haec annotat in Commentario vir clarissimus: „Non ab *Agamemnone* Briseïdem sibi reddi vult Achilles aut dona offerri — ἐχρθὰ γὰρ τοῦ δῶρα — sed ab ipsis *Achivis* (πρὸσ πάντων Δαναῶν, cf. vs. 56—58) mulierem ad se reduci splendidis donis additis." Itaque si Agamemnon sibi virginem redderet, accipere nolle Achillem, si vero Agamemnon eam exercitui traderet, exercitus sibi, accipere velle poëta significavit! Quod subridiculum videtur. Praeterea revera exercitus verbis egerant legati, cf. I vs. 300 sqq., 602 sqq., 638 sqq.

2) Nitsch (die Sagenpoësie der Griechen p. 248) aut vss. 74—79 delendos censet et vs. 73 pro: ἤπια: ἄρτια legendum, aut eiciendos vs. 69—79. Muelder l.l. p. 171 verba εἴ μοι κρείων 'Αγαμέμνων ἤπια εἰδείη, sic Teutonice vertit: wäre Agamemnon nur kein solcher Neiding", qua ratione neque eorum vis redditur neque tamen repugnantia tollitur. vLeeuwen (in Commentario) eadem verba sic interpretatur „si Agamemnon mihi mansisset amicus, si despicatui me non habuisset" quod nihilo magis recte se habet. Apparet igitur quam male viros doctos habeat noster locus; nisi enim ita esset, quis dubitaret vertere: si benevolus mihi esset Agamemnon?

3) Rothe interpolata censet catalogum, Γλαύκου καὶ Διομήδουσ συμβόλην, 'Αινείου καὶ 'Αχιλλέωσ μονομαχίαν, Θεομαχίαν, partes non exiguas librorum ΝΞΟΠ. Nitsch (die Sagenpoësie der Griechen p. 131) Β 434—779, 816—877, Λ 664—672, Τ 95—133, Υ 64—74, Φ 385—514, vLeeuwen Θεομαχίαν cf. Comm. Exeg. ad Φ 389 sqq.

apparet Achilleïdem et Πατροκλείαν, multa etiam alia notavimus quae in uno eodemque auctore ferri nequant de quibus cf. Mnem. 1914, p. 66 sqq., p. 291 sqq.. At multa diversis adscripsimus auctoribus, quae nihil haberent cur non ab eodem poëta condita esse possent. An debuimus eidem auctori assignare quaecunque per se spectata nihil habebant quo id vetemur? Ne potuisse quidem ex his vide. Neque Antilochi ad Achillem missioni, neque versibus insertis ab eo qui illam cum Iridis missione coniungeret quidquam inest quod non possit conditum esse vel a maioris partis librorum Γ Δ Ε vel a maioris partis librorum Ζ Η, vel a maioris partis librorum Ν Ξ Ο vel a Διαπείρασ auctore. Sed èt hos omnes distinguendos vidimus èt Antilochi missionem ab alio inventam esse, ab alio coniunctam cum Iridis missione. Τειχοσκοπία nihil habet cur non vel eidem auctori atque maior pars librorum Ν Ξ Ο vel eidem atque Διαπείρα possit tribui. Sed Διαπείρα alii est tribuenda auctori atque maior pars librorum Ν Ξ Ο nam in hac poëmatis argumentum refertur ad primum anni belli Troiani, in illa ad decimum. Cuius generis multa alia exempla afferri possunt, sed haec sufficiunt ut intellegatur nisi quis ea tantummodo eidem auctori tribuat quae ob praecipuas causas aliquam eius rei aut necessitatem prodant — quemadmodum locos Λ 1—46, 56—83 auctori maioris partis librorum Ζ Η dandos esse supra demonstravimus [1]) — aut saltem veri similitudinem — ut Τειχοσκοπίασ auctori suspicati sumus [2]) locos Ε 43—47, 59—68 assignandos esse — non habere quo se vertat. Accedit, id quod in singulis tractandis iam saepius monuimus, quod ipsa ratio fert ut quicunque aliquid attulit ad poëma augendum et ornandum, tale quid attulerit quod cohaereat et uno quasi cardine vertatur. Restat ut ostendamus nonnulla quae in suam rem convertant adversarii non minus apte quadrare ad rationem nostram. Nam constantiam quam laudant picturae singularum personarum si consideras, mox vides Agamemnonis virtutem bellicam spiritus mox superbos mox fractos, Achillis eximiam fortitudinem iracundiam animum generosum (Α 333 sqq.), Aiacis in proeliis stabilitatem, Diomedis

1) Mnem. 1914, p. 317 sq.
2) l.l. p. 314 sq.

ferociam (Λ 312 sqq.), Nestoris gravitatem facundiam, Ulixis prudentiam (T vs. 154 sqq.) ita in lucem prodire in Achilleïde nostra ut ea χχρακτηριστικά, quae haud dubie maximam partem etiam antiquioribus carminibus vulgata fuerint, recentiores Iliadis auctores nullo negotio potuerint servare. Ex his Τειχοσκοπίασ auctor primus, si quo ordine Iliadis partes deinceps sint conditae in superioribus recte suspicati sumus, Helenae poenitentiam nobis proposuit Priamique erga eam benignitatem, et post eum librorum ΖΗ auctor Hectoris in poenitentem mulierem benevolentiam eiusque amorem coniugalem, quae repetuntur in extrema Iliadis parte quam arbitramur recentiorem esse [1]). Alexandri autem sive Paridis et fortitudinem et mores delicatos, quam duplicem eius indolem nec non duplex nomen e diversitate fontium in superioribus explicavimus [2]), quamvis nolimus afferre ad probandam Iliadis auctorum diversitatem, saltem haec eis non repugnat. Tum vero afferunt in rebus narrandis in Iliade non solum accurate rationem haberi narratarum sed saepius spectari quae nondum narratae sint. Sed quid mirum quicunque poetae quidpiam poëmati addiderunt rationem habuisse non tantum eorum quae praecederent sed etiam quae sequerentur in poëmate quale id haberent? Non tantum Τειχομαχίασ auctorem commemorasse vulnerationem Eurypyli, Sarpedonis cladem qui narravit, egregiam huius virtutem in Τειχομαχίᾳ laudatam, sed etiam Patrocli ad Nestorem missionem qui inseruit, spectasse Πατροκλείαν, auctorem libri Θ multa tetigisse quae narrata demum sunt in libris ΠΡΣ? ne alia afferamus eiusdem generis. Quod autem nonnulli contendunt, versus Ι 66—88 ubi legimus praesidia disponi ducibus Thrasymede et Merione, ita cohaerere cum versibus Κ 56, 126 sq., 180 sqq. ubi de eisdem plura aliqua narrantur ut poëmati principali eos qui librum Κ demant ne illos quidem versus assignare oporteat, ne levissima quidem dispicitur causa cur non potuerint commemorari praesidia disposita nisi ab eo qui de eis alio loco plura narraturus esset, cum praesertim nihil magis in promptu esset quam ut disponerentur praesidia, etiam Troianis post suam victoriam cui nox finem

1) Mnem. 1914, p. 327 sq.
2) Mnem. 1912, p. 300 sq., p. 322; 1913, p. 29.

fecisset, in armis manentibus (I vs. 1). Neque verius est quod contendit D. Muelder v. d. (l.l. p. 187) propterea poëtam Patrocli corpus a Graecis servari voluisse, ut narrari possent ludicra honoris causa ei habita, quod ita se habere non potest nisi Ἆθλα ἐπὶ Πατρόκλῳ eidem poetae debentur atque Πατροκλεία [1]). Revera nihil omnino est cur ita ratiocinemur quoniam re per se spectata poëtae Graeco multo magis in promtu erat fingere Patrocli corpus ad Achillem relatum, quam ab hostibus absportatum. Sed paulo alia est res quod Shewan v. cl. [2]) versus Ξ 9 sq. ubi Nestor e tabernaculo exiturus clipeum filii Thrasymedis arripuisse dicitur, ita coniungit cum loco K 257, ubi hic clipeum suum Diomedi commodasse narratur, ut poëtam voluisse censeat iuvenem, quem I 81 dixerat cum Merione praesidiis praefuisse, ne nudus militaret alium clipeum per ministrum aliquem e castris petivisse, Nestorem autem suum clipeum ei misisse quo instructum illum prandio in excubiis sumto deinde in aciem progressum esse, ipsius clipeum interim referendum curavisse Diomedem in Nestoris filiorumque tabernaculum. Haec si recte se habent, frustra librum K recentiorem esse libro Ξ demonstravimus [3]). Iamvero ipsi ei qui negant Iliadem diversis deberi auctoribus saepius idque iure suo ubi adversarios haerere vident in pusillis repugnantiis, poëtam aiunt non curare minima. Ab altera parte sescenties videmus Homerum multum esse in singulis quasi depingendis quae ad narrationis contextum non faciant, sed quo florem et colorem ei addat, ut ubi narrat (K 316 sq.) Dolonem speculatorem Troianum indecora fuisse figura et inter quinque filias solum filium, vel (Λ 221 sqq.) Iphidamantem amita in matrimonium ducta statim a nuptiis in bellum profectum esse, vel (N 363 sqq.) Othryoneum pollicitum esse opem suam ad pellendos hostes dum Cassandram gratis in matrimonium acciperet, alia innumera eiusmodi, qua propter veri similius videtur ut nostro loco poëta nullum aliam ob causam nisi ut proponeret senis festinationem clipeum quod primum

1) Arma Muelder censet propterea abrepta narrari a Troianis ut possit inseri Ὁπλοποιία libri Σ. Ne hoc quidem do. Sed consentio cum viro d. Πατροκλείας auctorem voluisse sibi facultatem facere narrandi arma divina Achilli ministrasse matrem.

2) Shewan the Lay of Dolon, p. 144.

3) Mnem. 1914, p. 313, p. 320 sq.

offenderet arripientis, eum narraverit arripuisse filei clipeum, postea vero libri K auctor casu quodam in cogitationem inciderit fingendi Thrasymedem quem legerat (I 80 sqq.) armatum fuisse in excubiis, Diomedi commodantem suum clipeum, quam ut Shewanii ratiocinatio tortuosior recte se habeat. Verum ubi in exordio Πρεσβείας quam Achilleïdi principali adscripsimus [1]) Diomedem legimus (I 34—40) Agamemnomen perstringere quod se antea imbellem et ignavum dixisset, quae res narratur in Τειχοσκοπίᾳ quam Achilleïde multo recentiorem esse invictis argumentis nobis ostendisse videmur [2]), nulli dubitamus locum I 34—40 qui etiam per se spectatus non optime se habet, non aliter atque complures Πρεσβείας locos de quibus in superioribus egimus [3]) interpolatum dicere sive ab eo qui Achilleïdem et Πατροκλείαν in unum poëma coniunxerit sive a poëta recentiore. Quid vero de partium Iliadis aequabilitate? quod Πρεσβεία et Μηνιδὸς ἀπόρρησις poëma dividunt in partes tres fere aequales? quod paria paribus respondent: res gestae multorum Graecorum in libris E Z Achillis rebus gestis in libris Τ—X, navium Catalogus in libro B, ludicris in libro ψ, Thetidis preces in libro A quibus a Iove impetrat ut hic Achillis iniuriam vindicet, eiusdem precibus in libro Ω quibus Iovis mandatu filii animum in Hectorem mitigat? [4]) Vix quidquam his tribuendum puto, nisi quatenus consentaneum erat incrementum poëmatis ab omni parte aucti et dilatati eo ipso aequabiliter processisse. Postremo autem nonnulli in Iliade cernunt proprietates ingenii poetici ubique eiusdem, cuius rei tamen ceteri viri docti vix alia documenta afferunt nisi quod passim prodeat poetae amor patriae [5]), tum studium et notitia omnium rerum quae pertineant ad vitam animantium [6]), quibus ex partibus tamen etiam

1) Mnem. 1914, p. 57 sqq.

2) Mnem. 1914, p. 314 sqq.

3) Mnem. 1914, p. 60 sq. ubi tamen neglEximus hunc quoque locum pertractare.

4) Bethe l.l. p. 365.

5) Bethe l.l. p. 363: „Zugleich aber war dabei gewisz auch Rücksicht auf den Nationalstolz der Griechen gegenüber den Asiaten im Spiel" (cf. etiam p. 364). Rothe l.l. p. 135: „Der Dichter ist wie es ja natürlich ist Nationalist".

6) Rothe l.l. p. 130: „Aber die sorgfältige Beobachtung der Tierwelt und ihre Schilderung in der Dichtung ist doch nur ein kleiner wenn auch sehr bezeichnender Zug der Individualität des Dichters, zu ungewöhnlicher ja fast unerreichter Höhe stellt sich der

diversi poëtae ex eadem orti patria neque aetate ita dispares ut non status vitae atque morum fere idem fuerit, consentire potuerunt, unus Muelder v. d. peculiare hoc quo sibi per totum poëma constet Iliadis auctor, ei assignat, quod diversissimis fontibus qui haberent laudes heroum temporum praeteritorum [1]), cum ipse nobilitatem contemneret et non nisi εἰρωνικῶσ eius merita augeret [2]), ita tamen usus sit ut quam plurima ad verbum inde hauriret [3]), de suo autem tantum intermisceret quantum satis esset quo materies ex iis deprompta naturam snam mutaret et accomodaretur ad contextum prorsus novum [4]). Qua de re nemo cum viro doctissimo poterit consentire qui nobiscum de natura atque usu fontium in Iliade conspicuo, diversa ab eo sentiat. Quod ut appareat non opus est omnia quae eo pertineant commemorare, documenti satis est hoc quod Muelder censet auctorem Iliadis narrationem belli Troiani mutuatum esse partim a carmine quod ageret de bello Thebano [5]), partim ab aliis fontibus nihilo magis spectantibus urbem Troianam, nomen autem Ilium

Dichter wenn wir sehen dasz sein umfassender Geist mit derselben Naturtreue alle Verhältnisse des menschlichen Lebens umfasst hat".

1) „Sie werden nicht mehr gesungen, aber sie erzählen doch mit offenbarem Respect Schicksale und Grosztaten der Helden vergangener Zeit".

2) l.l. p. 360: „Die Ilias durchflutet ein ganz anderer demokratischer Geist, der in überlegener Ironie alle Prärogative von den adeligen Figuren abstreift".

3) l.l. p. 335: „So grosz ist .... das Anlehnungsstreben im Formellen, dasz .... der Dichter unerschöpflich ist in raffinierten und doch wie selbstverständlich anmutenden Erfindungen, welche die Verwendung geformten Materials auf Umwegen gestatten".

4) l.l. „Es ist in der Tat so dasz neue Darstellungsziele mit geformten, aber ursprünglich ganz anders tendierenden und anders verwandten Versgruppen vermittels einer nie verlegenen Technik erreicht werden, l.l. p. 75: „Uebergangspartien ist der Dichter der Natur der Sache nach selbständiger und freier zu formen gezwungen".

5) Documento huic rei Muelder putat esse (l.l. p. 94 sq.) quod Catalogus Navium oritur a Boeotis ducesque eorum quinque habet qui ceteroquin in Iliade exiguas partes agunt. At perquam incredibile est navibus profectos fingi Argivos Thebas oppugnaturos. Itaque navium notitia Homero debetur? Id nihilo magis credibile. Nam illam prorsus alienam esse ab Iliadis loco ubi inserta est, itaque ipsam eam e fonte antiquo esse depromptam, inter omnes fere constat. Fontem autem hunc fuisse carmen quo copiae Boeotorum Locrorum aliarum gentium vicinarum narrarentur Aulide profectas esse in Asiam, demonstravimus in superioribus (cf. Mnem. 1912, pp. 4, 7 sq., 13 sqq.). Quod autem in Catalogo urbs Thebae desideratur ita Muelder explicat (l.l. in ann. 1, ad p. 95): „Der Dichter muszte Theben zerstört sein lassen, weil er es doch nicht gegen sich ins Feld rücken lassen könnte". Sed nihil opus est his ambagibus, nam si poëta ex antiquis carminibus cognoverat Thebas deletas esse manifesto in suo carmine rem non aliter proponebat.

petisse e carmine ioculari quo edita essent facinora Herculis et alia et expeditio contra regis Laomedontis urbem Ilium. Vix opus est monere nostro iudicio non, quemadmodum Muelderi, *ab auctore Iliadis*, sed carminibus *ante Homeri aetatem* conditis, multas heroum res gestas initio ad omnia alia pertinentes in bellum Troianum receptas esse cuius veram memoriam antiqui cantores conservassent, atque carmina illa non ab omnibus auctoribus Iliadis eadem ratione esse adhibita sed ab aliis aliorum aut nonnisi argumenta esse usurpata aut etiam integros versus ac versuum fasciculos. Quod si recte demonstravimus quaesitior illa Muelderi sententia sponte concidit [1]). Quam ne per se quidem spectatam probare poterit nisi qui dederit Iliadem esse conditam quo tempore iam Lacedaemonii ceteros fere Peloponnesios in societatem coniunxissent, huius enim *συμμαχίασ* Muelder perhibet Iliadis auctorem ostendere notitiam [2]). Qua in re hoc mirum videtur quod eum vir doctus sub finem, saeculi a Chr. n. septimi vixisse perhibet [3]), quamquam notissimum est *συμμαχίαν* illam medio fere saeculi sexto a Chr. n. institui coeptam esse neque consummatam multo ante saeculi finem, cumque sic Muelderi sententia etiam veri dissimilior fiat, ab altera parte nihil magis in promptu erat cum deinceps permulti reges a poetis in bellum Troianum arcesserentur quam ut summus dux fuisse crederetur rex omnium potentissimus isque Mycenis collocaretur propter pristinam huius urbis gloriam [4]). Praeterea hoc constat non

1) Muelder l.l. p. 6: „Es musz die Uebertragung des Nichttroïschen ins Troïsche einen nicht unwesentlichen Teil der Arbeit des Dichters ausgemacht haben. Eine derartige Arbeit kann weder durch den Zufall noch durch organische Weiterbildung noch durch einen Bearbeiter geleistet sein; sie erfordert einen Dichter". Cur non crescente fama belli Troiani plures deinceps poëtae cum eo coniungere potuerint heroum res gestas initio nihil ad id pertinentes, ex his dictis non apparet.

2) l.l. p. 63 in ann. p. 296.

3) l.l. p. 14.

4) cf. Mnem. 1913, p. 32. Prope eidem tempori ac Muelder, Iliadis originem assignat Gruppe v. d. qui eam paulo post annum quingentesimum octogessimum a Chr. n. conditam vult (gr. Myth. u. Relig. G. p. 650). Gruppii sententia duobus maxime nititur fundamentis, altero hoc, quod Agamemnonis persona informata sit secundum imaginem Phidonis Argivorum tyranni qui fere medio saeculo a Chr. n. septimo floruerit, altero quod auctor hymni primi in Apollinem significaverit Homerum aequalem suum esse maiorem natu. Sed cur potius si rem per se spectas, Agamemnonem celebrans poëta Phidonis tempora quam pristinam Mycenarum gloriam spectasse credatur, nemo videt. Ea vero quae de hymno in Apollinem disputat v. d. permira videntur.

potuisse evincere Muelderum carmina elegiaca medio septimi a Chr. n. saeculo edita inter fontes fuisse Iliadis. Neque enim, id quod vult vir doctissimus [1]), Iliadis versibus X 74 sq. *ἀλλ' ὅτε δὴ πολιόν τε κάρη πολιόν τε γένειον αἰδόα τ' αἰσχύνωσι κύνεσ κταμένοιο γέροντοσ* pro exemplo fuisse poësin Tyrtaei (fragm. 10 vs. 23 sqq.), sed aut hunc illos imitatum esse aux ex eodem hausisse fonte antiquiore, inde liquido apparet quod in Tyrtaei versu *ἤδη λευκὸν ἔχοντα κάρη πολιόν τε γένειον* propter metrum *πόλιον ἔχοντα κάρη* ferri nequibat, contra apud Homerum tam *λευκόν* quam *πόλιον* conveniebat sed *λευκόσ* nondum de barba vel capillis dicitur. Praeter quam hoc loco versu M 243 et in libris N Ξ O imitationem elegorum cernere sibi videtur [2]) Muelder, sed nihil affert ad rem probandam. Quod autem censet Homerum favisse plebi, irrisisse principes ac nobiles, summo iure animadvertit Rothe [3]), si ita res se habeat permirum esse quod nus-

---

Quem primum quidem Pisistrati demum aetate esse conditum sine ulla necessitate statuit, nam Thucydides cum narrasset (I. c. 104) Pisistratum insulam Delum pro parte purgandam curasse, Attheniensee autem belli Peloponesii temporibus purgasse totam, sic pergit „ἦν δέ ποτε καὶ τὸ πάλαι μεγάλη ξύνοδοσ" eumque coetum solemnem ait hymno illo celebrari, quibus in verbis nihil est cur ad Pisistrati aetatem referantur; neque praeterea ullus alius eius rei auctor extat. Tum vero Gruppe cur hymni auctorem Homeri aequalem dicat intellegi nequit. Is enim virgines alloquens dicit (172 sqq.) „ἐμεῖο δὲ καὶ μετόπισθε μνήσασθ' ὁππότε κέν τισ ..... ἀνείρηται, τίσ δ' ὔμμιν ἀνὴρ ἥδιστοσ ἀοιδῶν ἐνθάδε πωλεῖται, καὶ τεῷ τέρπεσθε μάλιστα, ὑμεῖσ δ' εὖ μάλα πᾶσαι ὑπόκρινασθ' εὐφήμωσ „Τυφλὸσ ἀνὴρ, οἰκεῖ δὲ Χίῳ ἔνι παιπαλοέσσῃ." Unde sequitur ut si *τυφλὸσ ἀνήρ*, id quod vult Gruppe, Homerus est, item hymni auctor Homerus sit. Nam quod Gruppe dicit (in ann. 1 ad p. 649) „es ist allerdings wahrscheinlich dasz der Dichter des Prooimions" (i. e. hymni) sich mit den Chiischen Dichter identifiziert" et paulo infra „vielleicht spricht der Rhapsode der zugleich Dichter des Prooimions ist im Namen des Dichters dessen Werke er sich anschickt zu rhapsodieren" ex hymni verbis minime licet id colligere. Postremo cur Gruppe „caecum illum cantorem Chium" Homerum esse vult? Non propterea quod Thuc. dicit (I. c. 104) *hymni* auctorem Homerum esse, nam Gruppium modo vidimus distinguere poëtam caecum et hymni auctorem. Sed quia Simonides Ceus (fr. 85 Bergh II p. 1146) laudans versum Z 146 tribuit caeco cantori Chio. Quid autem? Quoniam ex antiquis plurimi censuerunt Homerum fuisse caecum cantorem Chium, num inde sequitur ut vere id censuerint. Nullam igitur video causam cur discedamus ab iis quae argumentati sunt Grote v. d. (hist. of. greec. Lond. 1867 II. 1. c. 31) Naber v. cl. (Quaestiones Hom. p. 7) Rothe v. cl. (die Ilias als Dichtung p. 119 sq.), alii, ut demonstrarent Iliadem aut totam aut paene totam extitisse ante medium saeculum octavum a Chr. n.

1) l.l. p. 157 sq.

2) l.l. p. 150 sqq.

3) Die Ilias als Dichtung, p. 122 sq.

quam multitudini ullam vim in proeliis tribuit vel ullam gloriam ab ea reportatam memorat qualem Atheniensium multitudo reportavit apud Marathonem, neque homines e plebe aut in pugna aut in consilio quidquam valere ita Ulixen dicentem facit (B 201 sq.) ut videatur loqui poëtae verbis, Polydamantem proponit (M 212) pronuntiantem non decere δῆμον ἐόντα παρὲξ ἀγορευέμεν, Thersitem quem solum e plebe fingit principibus obloquentem, tradit auditoribus ridendum. Haec delectare potuisse quo tempore iam nobilium potestas fracta esset intellegimus, potuisse eo tempore excogitari, intellegi nequit. Ceterum hoc quoque contra Muelderum est, quod ad expediendas discrepantias quas nemo ipso plures in Iliade notavit, necesse ei est contendere poëtam omnino nihil curasse narrationem constanter et aequabiliter ingredientem [1]), dummodo materiem e fontibus haustam ita adhiberet ut commoveret auditorum animos aut risum moveret [2]).

---

1) l.l. p. 118: „In der ganzen poëtischen Welt der Ilias steht alles auf Widerruf" i. e. omnia hiant, omnia quasi precaria sunt, quidquid modo poëta narravit, mox ita agit quasi omnia alia narraverit. De singulis quae huc pertinent vide locos quos recensuimus in. ann. 3. ad p. 75, ubi monuimus eam rationem Muelderum quam poëtae tribuit, Teutonice dicere „souverän".

2) l.l. p. 70: „Man kann wohl sagen dasz das in der Ilias bemerkbare Variirungs- und Modernisierungsstreben vielfach besteht in einer Erfüllung originaler Motive mit starkem Pathos", p. 343: „So empfindet man auch gleich beim Eingang in das Werk dasz die pathetischen Töne nicht gedämpft sondern fortissime angeschlagen werden sollen" et paulo infra „komische Intermezzi durchziehen die Handlung überall, und es sind auch nicht wenige Spezies des Komischen die ebenso souverän gehandhabt werden, wie die Formen des Pathetischen", p. 322: „auf das Pathos des tiefsten und lautesten Schmerzes folgt immer sehr bald dröhnendes Gelächter". Seria et ludicra apud Homerum misceri negabit nemo, hoc negandum poëtae pectus immotum manere atque cuncta niti ratiocinatione sola. Quod autem Muelderus dicit (l.l. p. 113): „es stellt sich der aufgeklärte Dichter wohl in bewustem Gegensatz zum älteren Volksglauben", vel alio loco (p. 120): „In welches moralische Licht die Handlänger seiner poëtischen Pläne und Bedürfnisse — his verbis vir doctus significat deos — dabei gelangen ist dem Dichter völlig gleichgüllig, der poëtisch technische Effekt ist alles. Vielleicht entspricht es auch den Absichten des Dichters das gerade das verblüffend Waghalsige dieser Konstructionen — quibus nempe, si Muelderi fides, dei „ex machina" prodeunt — mit dem Lächeln des Verständnisses genossen wird", libenter damus poetas quibus Ilias debetur minime a deis postulare ut sint sancti et bene morati neque ullo modo vereri petulantius interdum tractare coelestia. Sed minime inde efficere licet non agnosci deorum potestatem nedum carpi religionem antiquam. Si ita res se haberet revera cogeremur unum Iliadis auctorem nobis proponere, vix enim credibile eiusmodi impietatem multis poetis communem esse. Sed potius nobis cum credas humiliorem eam de deis opinionem sponte apud poëtas extitisse nondum conscios divinam naturam altiorem et erectiorem esse debere quam humanam. Itaque

Nimirum multis poëtis Iliadem deberi malis quam uni poëtae ingenium tribuas ita insolitum [1]).

Alterum autem caput triplicis quam supra diximus criminationis huc redit: „Fieri non potest ut ex Iliade promatur quasi nucleus qui iusti poëmatis nomine dignum sit." Id vero quicunque contendunt viri docti ad unum omnes ita ratiocinantur quasi necesse sit ut Iliadis nucleo Πατροκλείαν assignes, Πρεσβείαν adimas. Itaque summo iure Rothe (l.l. p. 93) „An Achilles" inquit „sicubi ei contigit quod a Iove petiit, Patroclum misit qui a Graecis perniciem defenderet? An supersedit expectare dum Graeci se adirent suumque implorarent auxilium? Intellegi nequit." Sed hoc nihil ad nos qui multi fuimus in demonstrando id non posse intellegi [2]). Nam omnia alia censentes poëmatis nucleum ita definivimus ut Πρεσβεία in eius partem veniret Πατροκλεία non veniret [3]), qua re concidit adversariorum argumentatio. Tamen utique ieiunum et tenue censent qualislibet nuclei argumentum quo, ut rursus utar Rothii verbis; de causa belli de exitu de casibus nihil cognoverimus [4]). Sed neque

---

quod Muelder (l.l. p. 128) dicit: „dasz diese (i.e. Homeri) Götterwelt den Volksglauben schliesslich infizirt hat", contra dixerim poetarum inventa quadrare ad communes aequalium opiniones. Postremo si forte dicere licet deos apud Homerum saepius quasi e machina intercedere rebus humanis, id ita explicandum videtur, poetas naturas divinas quibus mundum repletum esse quisque persuasum haberet, usurpasse quo fingerent res inexpectatas et mirabiles quae earum ope essent factae.

1) Praeter illud ingenium peculiare et insolitum Homero tributum, nihil in Muelderi libro invenire potui quod pertineret ad demonstrandum nonnisi unum Iliadis auctorem admittendum esse. Nisi forte hoc quod totam fere Graeciam belli Troiani participem fuisse — „die universal-Idee" ait vir doctissimus —, necessario *unius* viri inventum sit. Sed nihil obstat quin haec cogitatio sensim paulatimque apud multos extiterit. Quod autem dicit (l.l. p. 6): „Die Entstehungshypothese verkennt und unterschätzt ganz unglaublicher Weise die (wenigstens beabsichtigte) Einheitlichkeit und Geschlossenheit des Gesamtplanes der Dichtung" satis est hic repetere quod saepius demonstravi in superioribus, ex argumenti cohaerentia minime sequi ut poema principale non potuerit a compluribus poetis auctum et dilatatum esse. Idque non ita se habere nusquam probavit vir doctissimus. Ut ea quae exponit de libris ΝΞΟ (cf. l.l. p. 145—158) maximam partem, si discedis a conatu praepostero indicandi imitationem elegiarum, acute et vere animadversa, etiam melius se habent si proprio auctori illi libri assignantur quam si eidem auctori atque ea quae praecedunt. Neque alia est causa eorum quae disserit Muelder de libro Ω (l.l. p. 249—261).

2) Vide Mnem. 1914, p. 57 sqq.

3) l.l.

4) Eodem modo Bethe v. cl. p. 363: „Alsbald wird man innenwerden dasz die Entfernung dieser anstöszigen — weil der durch A B erweckten Erwartung zuwider-

opus fuit quod idem in simili re monuimus, Achillis ira cani cum inciperetur, auditores facere certiores de fabula Troiana, quippe quam cognitam haberent, neque Achilleïdis materiem qualem in superioribus descripsimus, non copiose demonstravimus satis uberem et abundantem esse [1]). Quod autem addidit Rothe: „sed minus etiam intellegi potest Iovis consilium. Propter preces unius e Graecis de cuius eximia virtute nihil audivimus eius populi hostibus victoriam concesserit? Hoc nimirum narraverit poëta Graecus" si ullam vim habet, contra eos modo habet qui ab Achilleïde Thetidis preces abiudicant. Sed unicuique auditorum notum erat e carminibus antiquioribus quo iure Achilles se omnium ὄχ' ἄριστον appellaret, neque poëta Graecis obtrectabat, quos ne Achillis quidem iudicio, etiamsi ipse quiesceret, a Troianis vinci posse fingeret nisi his Iuppiter vires adderet.

Tertio loco iis qui diversos Iliadis auctores destinguunt obicitur quod „pro certo habeant" ut utar Leeuwenii verbis [2]) „opera musiva esse Iliadem et Odysseam" et „usque quaque vitia errores ampullas oratorias quaeque praeterea artis ingeniique defectum arguere solent, deprehendere sibi videantur." De musivis operibus crimini re vera nemo magis obnoxius est quam Muelder qui tamen unus omnium maxime contendit Homerum unum esse. Velle enim Muelderum vidimus Iliadis auctorem ex diversissimis fontibus quam plurima potuit ad verbum deprompta conflavisse [3]). Ceteroquin quae vLeeuwen accusat, iis tantum iure iniunguntur qui censent e magno numero sive carminum sive fragmentorum carminum undique collectorum Iliadem et Odysseam compositas esse, idque a poëtis parum artificiosis, complementis ieunis poësin alienam conglutinantes. Alia prorsus est ratio eorum qui nobiscum persuasum habeant, e poëmate minoris ambitu neque tamen minimo Iliadem crevisse cantorum opera aut minime malorum aut optimorum, quamvis primum poëmatis auctorem vix quisquam aequaverit; qui tan-

---

laufenden — Achäersiege in Γ—H die Ilias als Dichtung zerstört. Dürftig und mager sieht sie auf einmal aus."

1) Mnem. 1914, p. 62 sqq.

2) Ed. Il. p. XXII.

3) Supra p. 82.

tum non omnes insererent nonnisi sua inventa partim nova partim derivata ex antiquis fontibus, quodque destinatum ad eum locum explendum quo insereretur; perpauci — neque enim hoc ad alios pertinet nisi ad duos numero quorum alterum Iridis et Antitlochi ad Achillem missiones, alterum Achilleïdem principalem et eam poësin quae Πατροκλείαν et Ἕκτορος ἀναίρεσιν contineret coniunxisse vidimus [1]) — aliena inventa componerent. „Horum omnium poëtarum", ita in eandem sententiam Ben. Niese v. cl. [2]), „nemo erat quin poëma spectaret totum, unum erat poëma quod quisque successori suo tradidit, ut unum ipse acceperat ab eo cui successerat; nihil est cur credamus Iliadem esse poëma collecticium vel qua forma eam habemus deberi διορθώτῃ; verum is qui ei postremam particulam addidit simul postremus fuit qui ei operam navavit." Quibus ita assentimur ut neque Iliadem nostram διορθώτῃ deberi censeamus (cf. Mnem. 1914 p. 49), neque negemus duos illos auctores quos modo diximus non iure διασκευάστας sive διορθώτας vocari [3]), eosque coniunxisse quae non eo consilio condita essent ut una in eodem poëmate adessent, nam Πρέσβειαν qualis in Achilleïde principali extiterit repugnare contra Πατροκλείαν et Iridis missionem contra Antilochi missionem. Atque praeter haec quoque in Iliade hic illic bini loci reperiri videntur non eiusmodi ut una in ea adessent, cuius generis sunt loci E 59—68, N 643—672 quorum hic illi simillimus est uterque autem destinatus fuisse videtur ei loco quo nunc ille invenitur [4]), tum duo loci quorum alter continetur versibus E 392—394 [5]), 403—404, alter versibus E 399—402, altero Hercules dicitur Amphitryonis, altero Iovis filius; tum Π 358—371, Π 372—393 i. e. Hector frustra petitus altero loco ab Aiace, altero a Patroclo [6]), tum P 262—273, P 274—287 quo utroque loco depingitur Troianorum impetus contendentium Patrocli corpore potiri et Graecorum constantia in eo defendendo, fortasse alii nonnulli. Verum hac

1) cf. Mnem. 1914, p. 298 sq.
2) Die Entwicklung der Hom. poësie p. 139.
3) Mnem. 1914, p. 49.
4) cf. Mnem. 1912, p. 36 in ann.
5) cf. Mnem. 1914, p. 323 sq.
6) cf Mnem. 1914, p. 293.

in re non est cur cogitemus de διασκευάστῃ, nihil enim hic est transpositum neque quidquam additum ad conglutinanda quae sine eo hiarent, iuxta posita hic sunt quae se invicem excludunt; et satis veri simile videtur haec e diversis poëmatis exemplaribus confluxisse in exemplaria quae deinde conficerentur.

Antequam huic scriptioni finem faciamus paucis agendum videtur etiam de recensione quae fertur Pisistratea, cuius fidem a compluribus virorum doctorum principibus impugnatam, vacillantem iam vel potius iacentem, his postremis annis Cauer [1]) et Rothe [2]) vv. cll. denuo vindicare studuerunt. Atque confitendum est parum veri simile videri rem prorsus e nihilo confictam esse. Sed utique cavendum ne cum Wolfio Lachmannio aliis, in quorum sententiam etiam Cauer it, Pisistratum censeas litteris consignasse carmina Homerica. Cuius rei ne testimonium quidem extat nisi levissimum grammatici cuiusdam ex iis qui interpretati sunt scholia Dionysii Thracis [3]). Is nobis auctor est Homeri poësis cum interiret ut quae nondum scripta esset sed viva voce modo traderetur, Pisistratum eam scripto ut conservaret certamen publicum instituisse securitate proposita (δόντα ἄδειαν) per praecones, si quis versus Homericos sciret et vellet proferre, mercede constituta unius oboli pro singulis versibus, ea autem quae ita collegisset peritis hominibus ordinanda tradidisse. Hoc quam ineptum sit, neminem fugit [4]). Quod autem legimus apud Ioseph. contr. Apion. I. 2

1) Grundfr. der Hom. Krit.[2] p. 123 sqq.

2) Die Il. als Dicht. p. 7.

3) Apud Villois. in ed. Codd. Marc. p. 182.

4) Nihil de scribendi studio ceteroquin similia eaque magis etiam absurda proferunt alii. Nam alius ex interpretibus Dionysii (Villoi. l l.) certaminis quod instituerit Pis. eam fuisse causam narrat, quod Homeri poësis absumta esset incertum igne an motu terrae an aquis. Atque auctor lexici Vindobonensis (edid. Nauck) p. 279 „Pisistratus" ait „inordinata adhuc et confusa poësi Homeri praemio sollicitare proposuit qui eam ordinarent inque praemii nomine in singulos versus singulos obolos constituit". Addit autem uterque mercede inductos pauperes multos qui abundarent ingenio plurimos fingendo versus operis nobilitatem corruppisse, hos deinde Aristarchum obelo notasse utpote amore obelorum inventos! Sed eos Dionysii interpres ille quem primum citavimus insania superat narrando pergens, Pisistratum LXXII viros designasse qui versus allatos in iustum redigerent ordinem, inter quos primum tenuisse locum Zeno-

φασὶν οὐδὲ Ὅμηρον ἐν γράμμασι τὴν αὑτοῦ ποίησιν καταλιπεῖν, ἀλλὰ διαμνημονευομένην ἐκ τῶν ᾀσμάτων ὕστερον συντεθῆναι, sive recte se habet sive minus, minime opus est ad Pisistratum referre. Neque per se credibile Homeri poësin non ante eius tempora scripto mandatam esse. Wolf enim ceteri qui Iliadem, ut Odysseam mittamus, e carminibus brevioribus conflatam putarent sponte adducebantur ut putarent ea carmina tum demum scripto mandata esse cum in unum poëma coniungerentur, idque faciendum curasse Pisistratum. Quod ne sic quidem probabile, recte enim monuit Volkmann v. d. [1]) rhapsodos si sibi non expedire arbitrarentur ea scripta habere, vix cogi potuisse ut ea quae memoria tenerent cum Pisistrato communicarent ad describendum, contra si conducere putarent permirum fore si non sua sponte scripto mandarent. Utique vero a Wolfii, Lachmannii, Caueri sententia discedendum est iis qui Iliadem totam uni tribuunt auctori, neque non qui de eius compositione nobiscum faciunt. Rectissime enim Rothe contra Cauerum affert [2]) nulli magno poëmati argumenti cohaerentiam non per longum tempus dilui ac deperire nisi scriptum tradatur, nostra autem Achilleïs eo ambitu est adeoque artificiose composita, ad quam haec non minus pertineant quam ad Iliadem ipsam, cum praeterea ex iis quae poëmati principali a recentioribus poëtis insererentur, vix quidquam locum sibi destinatum servare potuerit sine ope scripturae, neque ullo modo accuratissime, id quod factum esse in superioribus vidimus, contaminare licuerit Achilleïdem et Πατροκλείαν cett. nisi utraque poësis conscripta extitisset. Sed Dionysium Thracem quem antiquissimum habemus recensionis testem, Aristarchi discipulum florentem exeunte saec. a Chr. n. II [3]), his verbis usum: λέγεται ὅτι συνερράφη ὑπὸ Πεισιστράτου

---

dotum et Aristarchum. Eadem de LXXII viris in quorum numero fuerint Zenodotus et Aristarchus, omissis ceteris nugis, habent Heliodorus (apud Tzetzam in proleg. ad Aristoph. Keil Rhein. Mus. 1848, p. 116, 118), Tzetzes in Exegesi Iliad. p. 772 Bachmann; Eusthatius in comment. ad Iliad. Postremo anonymus qui scripsit περὶ κωμῳδίας (Cramer Anecd. Par. I, p. 6) ceterorum commenta corrigere sibi videtur cum narrat Zenodotum et Aristarchum qui inter grammaticos LXXII fuissent, diversos fuisse a bibliothecariis Alexandrinis ὁμωνύμοις.

1) Gesch. und Krit. der Wolf. Proleg. 1874, p. 317.

2) l.l. p. 7 sq.

3) Cf. Car. Muell. fr. H. G. III, p. 189.

τοῦ τῶν Ἀθηναίων τυράννου τὰ Ὁμήρου ποιήματα, καὶ κατὰ τάξιν συνετέθη τὰ πρὶν σποράδην καὶ ὡς ἔτυχεν ἀναγιγνωσκόμενα διὰ τὸ τὴν ἁρμόγην αὐτῶν τῷ χρόνῳ διασπασθῆναι liquido apparet agere de restituto poëmatis partium ordine, qui cum initio extitisset temporis iniuria turbatus esset [1]). Quod idem significat de cetero meras nugas agens Dionysii interpres, qui Homerica carmina absumta esse tradidit incertum igne an motu terrae an aquis [2]). Neque repugnant verba Ciceronis (de Orat. III 34): „Pisistratus primus Homeri libros confusos antea sic disposuisse dicitur ut nunc habemus", neque Pausanias (VII 26, p. 594): Πεισίστρατος ἔπη τὰ Ὁμήρου διεσπασμένα τε καὶ ⟨ἄλλα⟩ ἀλλαχοῦ μνημονευόμενα ἠθροίζετο. E ceteris quidem scriptorum locis huc pertinentibus potius colligas agi de ordine instituto quam de restituto, sed haec vix ullius pretii sunt. Epigrammate enim prorsus incertae aetatis, quod nonnulli serae antiquitatis scriptores ridicule retulerunt in tyranni nescio qua statua exculptum esse, revera autem procul dubio mere ἐπιδεικτικῷ, Pisistratus dicitur collegisse poësin Homericam ante nullo ordine descriptam [3]). Neque aliter res proponitur in Aeliani Var. Hist. (XIII 14) scriptoris III p. Chr. n. saeculi; saeculo post a Libanio in Paneg. in Iulianum (I, p. 170. Reisk.); apud Suidam, X p. Chr. n. saeculo, s. v. Ὅμηρος. In Tzetzae Byzantini, XII p. Chr. n. saeculi, prolegomenis ad Aristophanem, quae duo continent commentarios non tam re quam verbis distantes [4]), quatuor recensentur viri docti quorum opera usus Pisistratus carmina Homerica collegerit [5]). Sed uterque locus manifesto cor-

1) Tria sunt Scholia Dion. Thr. (e codd. Marc. ed. a Villoisono) quae ad Pisistrati Homeri curam pertinent, non duo ut perhibent Volkm. l.l. p. 332, Flach. Pis. u. seine litter. Thätigkeit 1885, p. 7 in ann. 23. Quod hic laudavi ceteris est brevius.

2) Cf. supra p. 89 in ann. 4.

3) Invenitur hoc epigramma in codd. Marc. 489 et 652 cf. Villois. Anecdot. Graec. II, p. 3 et p. 182 (Bekker Anecdot. Graec. II, p. 768).

4) Legitur uterque commentarius apud Keil. Rhein. Mus. 1848, p. 110—122. Utrumque a Tzetza esse conscriptum alio tempore aliter suis scholiis praefato, neque nos habere hic excerpta ab aliis ex uno Tzetzae commentario, invictis argumentis demonstravit Keil.

5) Latine rem reddidit Scholiasta Plautinus (apud Ritschel. die Alex. Bibl. p. 4; Cramer Anecdota Par. I, p. 12): „Ceterum Pisistratus sparsam prius Homeri poësin ante Ptolemaeum Philadelphum annis ducentis et eo etiam amplius, sollerti cura in

ruptus est, inque Tzetzae fontibus confusus esse videtur Homerus et Epicus cyclus qui dicitur [1]). Postremo huc pertinent fabellae ridiculae et maximam partem stupendis *ἀναχρονίσμοισ* insignes, quos debemus Heliodoro, Eusthatio aliis [2]). Iamvero fac multo ante Pisistrati aetatem conscriptam extitisse Iliadem talem fere qualem eam nunc habemus, tamen ipsa ratio qua poëma creverat ferebat ut initio perpauca *ἀπόγραφα* totum habe-

---

ea quae nunc extant redegit volumina, usus ad hoc opus divinum industria quattuor celeberrimorum et eruditissimorum hominum, videlicet Concyli, Onomacriti Atheniensis, Zopyri Heracleotae, et Orphei Crotoniatae, nam carptim prius Homerus et nonnisi difficillime legebatur".

1) In altero est hoc (Keil l.l. p. 126) *καίτοι τεσσαρῶν ἀνδρῶν ἐπὶ Πεισιστράτου συντιθέντων τὸν Ὅμηρον, οἵτινέσ εἰσιν οὗτοι· Ἐπικόγκυλοσ, Ὀνομάκριτοσ, Ζώπυροσ Ἡρακλειώτησ καὶ Ὀρφεὺσ Κροτωνιάτησ*, in altero hoc (l.l. p. 118), *τὰσ Ὁμηρείουσ (βίβλουσ)...... συντέθεικεν σπουδῇ Πεισίστρατοσ παρὰ τῶν τεσσάρων τούτων σοφῶν· ἐπὶ Κογκύλου, Ὀνομακρίτου τε Ἀθηναίου, Ζωπύρου τε Ἡρακλειώτου καὶ Κροτωνιάτου Ὀρφέωσ*. Quod in altero commentario est *ἐπὶ κογκύλου* duabus vocibus (unde fluxit illud *Concylus* in schol. Plaut, vide ann. super) quisque videt factum vitio eius qui Tzetzae librum exscripsit. Sed non minus apertum est (quod primus vidit Cramer p. 16), in nomine *Ἐπικόγκυλοσ* latere voces *Ἐπικὸν κύκλον*; fons igitur unde hausit Tzetzes egit de Epico Cyclo, sed id videre Tzetzem prohibebant vitia quae in fontem irrepserant. Ceterum notitiam de cura ab Onomacrito ceterisque in Homero coniunctim collocata oriundam esse ab Athenodoro Cordylione grammatico, qui Pergamis floruit medio saeculo II a Chr. n., colligere licet e libro *περὶ κωμῳδίασ* grammatici anonymi e Tzetzae commentariis conflato (cf. Cram. l.l.) cuius libri cod. Par. nomen Cordylionis in margine adscriptum habet. Praeterea compertum est (cf. Keil l.l. p 116, p. 118) Tzetzam cum antea (in Exegesi Iliadis) Heliodorum secutus esset (vide supra p. 89 in ann. 4) postea (in proleg. ad Arist) multis in eum conviciis transisse ad sententiam Cordylionis. Sed minime constat Tzetzam ipsum Cordylionis librum inspexisse, fieri enim potest ut auctor ei fuerit scriptor recentior nobis deperditus qui ex illo hauserit. Fuisse hunc Asclepiadem Myrleanum, quem de amicis Pisistrati litteratis scripsisse constat e Suida s. v. *Ὀρφεύσ*, coniecit Flach l.l. p. 11. Ex eius igitur opere ille qui in libro *περὶ κωμῳδίασ* Cordylionis nomen adscripsit, cognoscere hoc potuit. Itaque non constat ubi corruptelae supra dictae caput lateat, in codd. quibus Cordylionis opus an in quibus scriptoris illius recentioris opus deperditum exaratum fuerit. Neque veri simile est Cordylionem egisse de Epico Cyclo. Nam omnes illi scriptores (quos enumeravi in ann. 4 ad p. 89) qui de comitibus Pisistrati in ordinandis carminibus Homericis miracula narrant, ad id ipsum ut comitum operam memorarent inducti esse videntur exemplo Cordylionis. Atqui hi de Epico Cyclo mentionem non faciunt. Sed scriptorem operis deperditi, quod Tzetzae pro fonte fuisse suspicati sumus, nihil vetat credere confudisse Epicum Cyclum et Homerum. Notissimum enim est initio Homero tributum esse quodcunque postea ab Alexandrinis altero nomine est appellatum. Facillime ergo fieri potuit ut noster non intellegeret distinguendum tamen esse inter utrumque.

2) Vide de singulis supra p. 89 in ann. 4.

rent, plura partibus alia aliis carerent. Praeterea autem poëma iam antequam consummatum esset, eius fama cum excessisset fines terrae Ionicae, consentaneum est in ipsa Graecia recitari coeptum esse. Atque propter has duas iam causas non aliter potuit quin diversarum Graeciae regionum rhapsodi plerique manca haberent exemplaria, vix quisquam exemplar omni ex parte perfectum. Accedit autem tertium hoc, quod omnium gravissimum est. Suis nummis *ἀπόγραφα* sibi comparare sive manca sive completa raro rhapsodis licuisse in promptu est, plerisque aliam viam non patuisse nisi ut conarentur mutuo accipere quod sibi exscriberent. At vero quotum quemque credis ingentem molem totius poëmatis uno tenore describendam suscepisse? cum praesertim uno tenore recitare poëma nemo posset. Imo, modo hanc modo illam recitaturi partem, exscribebant quamque prout opus esset, postremo toto per saturam descripto utebantur exemplaribus qui partium ordinem misere turbatum habebant; quid igitur mirum si quando vix ullum extiterit exemplar quod integrum ordinem exhiberet? Itaque ubi Lycurgum oratorem ita audimus dicentem (adv. Leocr. 102): „maiores nostri Homerum solum ex omnibus poëtis quinto quoque anno solemnibus Panathenaeis recitari iusserunt", ab altera autem parte apparet in ea recitatione iustum partium ordinum observandum fuisse — nam legimus apud Diogenem Laertium (vita Solon. I 9) et Suidam (s. v. *ὑποβολή*) iussisse Solonem, et in dialogo pseudo-Platonico cui titulus Hipparcho, iussisse Hipparchum rhapsodos carmina Homerica deinceps iusto ordine recitare [1]), neque haec fama sive ad Solonem sive ad

---

1) Locus Diogenis a quo Suidas non differt continetur his verbis: *τά τε Ὁμήρου ἐξ ὑποβολῆσ γέγραφε ῥαψωδεῖσθαι, οἷον ὅπου ὁ πρῶτοσ ἔληξεν ἐκεῖθεν ἄρχεσθαι τὸν ἐχόμενον.* In dialogo pseudo-Platonico legitur: *ὃσ* (i. e. *Ἵππαρχοσ*) *τῶν Πεισιστράτου παίδων ἦν πρεσβύτατοσ καὶ σοφώτατοσ, ὃσ ἄλλα τε πολλὰ καὶ καλὰ ἔργα σοφίασ ἀπεδείξατο, καὶ τὰ Ὁμήρου πρῶτοσ ἐκόμισεν εἰσ τὴν γῆν ταυτηνὶ καὶ ἠνάγκασε τοὺσ ῥαψῳδοὺσ Παναθηναίοισ ἐξ ὑπολήψεωσ ἐφέξησ αὐτὰ διιέναι ὥσπερ νῦν ἔτι οἵδε ποιοῦσι.* Memorabile est, ea quae Diogenes et Suidas afferant ad verba *ἐξ ὑποβολῆσ* explicanda, melius convenire ad verba *ἐξ ὑπολήψεωσ* dialogi. Nam *ἐξ ὑποβολῆσ* est „monitus" sive „ita ut recitanti verba alter praeeat." (Cf. Boeck Corp. Inscr. 2, p. 676, v. Wilamow l.l p. 264 sqq.). Fortasse igitur in his verbis aliquis error latet. Nam quod voluerunt Bernhardy (Grundr. d. gr. Litt. II, p. 72). Bergk (Gr. Liter. Gesch. I, p. 499 Anm. 50) *ἐξ ὑποβολῆσ* esse „ex exemplari scripto" neque reddit vim verborum neque quadrat ad loci sententiam. Sed quoquo modo id se habet

Hipparchum rectius refertur sive prorsus falsa est, omnino oriri potuit si Athenis licuisset in Panathenaeis promiscue recitare poësin Homericam — sponte adducimur ut credamus satis multo ante saeculum. a. Chr. n. IV quo florebat Lycurgus, Athenis publice recensionem carminum Homericorum institutam esse, quod collatis diversis exemplaribus diversis locis partium ordinem turbatum exhibentibus, ab eruditis viris argumenti poëmatis cohaerentiam diligenter observantibus sine magno negotio perfici potuit. Atque rei fides confirmatur eo quod quantum apparet e grammaticorum Alexandrinorum Scholiis, iam ante eorum tempora nonnulli loci interpolati e quibus Athenae redolere videantur — in hac enim causa esse locos quales sunt B 547—551, 553—555, 558, H 198, λ 631, quis neget? — in plerisque extiterint codicibus qui Homeri carmina completa et composita haberent [1]). Haec enim res facillime sic explicatur, in horum codicum numero fere solos fuisse qui exscripti essent de exemplari vel ipso vel eius ἀπογράφοισ quod Athenis publice recensione carminum habita editum esset, cum ab eis qui recensionem agerent, ea quae interpolata essent a rhapsodis Atticis, essent recepta. Simul autem intellegitur quomodo homines etiamsi non *meminissent* Athenis recensionem olim institutam esse tamen *coniectura* id *assequi* potuerint. Nam quomodo omnes fere Homeri codices Atticam prodant originem cum explicari vix possit, nisi sumas, solos fere codices Atticos vel ex Atticis exscriptos exemplaribus exhibuisse carmina apte composita, sequitur ut recensio qualis Athenis nusquam alibi habita sit, neque id quemquam fugere potuerit comparantem ἀπόγραφα quae non ab Attico exemplari

---

haud obscurum est eandem rem a Diogene Soloni, in dialogo pseudo-Platonico Hipparcho adscribi.

1) Consulto in argumentando omisi τὸν μεταχαρακτήρισμον. Qui quamquam minime incredibilis videtur, complures enim vitia ab Alexandrinis notata in ἀπογράφοισ quibus uterentur inde fluxisse quod haec exscripta essent de exemplaribus τὴν ἀρχαίαν γραμματικὴν exhibentibus, tamen nullo modo horum exemplarium Atticam originem sic probari puto. Quid enim? *Antiquissima* literatura *Ionica* sonos η et ω et pseudodiphthongos ει et ου qui soli erroris ansam dabant *eadem ratione* indicabat atque ea quae *Athenis* usque ad finem saeculi a Chr. V in documentis publicis viguit, aliquando ante — quod docet Euripidis fabula Theseus (fr. 385 Dind), ubi nominis ΘΗΣΕΥΣ altera litera sic describitur πρῶτα μὲν γραμμαὶ δύο, ταύτασ διείργει δ᾽ ἐν μέσοισ ἄλλη μία — in litteris privatis recentiori cessit literaturae Ionicae. (Cf. v. Wilam. Herakles I, p. 126. v. Leeuwen, Encheir. dict. Ep. p. XLVIII).

oriunda essent, quippe quae mance nullo partium ordine conscripta haberent carmina [1]). Quid, si nusquam nisi Athenis publice recitabantur carmina ita ut observaretur ordo iustus? Quod vix aliter poterat, nisi forte aliqua civitas institutum Atheniensium imitata est adhibito exemplari Attico. At si praeter quam Athenis rhapsodi in publicis recitationibus omnia conturbare solebant, sponte iniciebatur cogitatio de recensione carminum Athenis instituta.

Verum Pisistrato eam deberi prorsus incertum est. Neque enim potuerunt ei qui rectam recitandi rationem a Solone institutam crederent non recensionem quoque huic tribuere, quicunque ab Hipparcho, non Hipparcho. Dissentiebatur igitur de nominibus. Neque constitisse quidquam docent ipsa Dionysii verba *Λέγεται Πεισίστρατοσ κ. τ. λ.* Atqui fac in oblivionem venisse quo archonte res facta sit nihil magis in promptu erat quam aut Soloni eam adscribere cui utilissima quaeque instituta deberet res publica, aut Pisistrato quem notum esset Panathenaea splendore novo exornasse, aut Hipparcho cui bonas literas imprimis curae fuisse nesciret nemo. Quemadmodum Strabone teste [2]) e locis interpolatis quos supra diximus, eos quibus

---

1) Quod inter *ἐκδόσεισ* quibus uteretur Aristarchus nullae fuisse videntur quae *Ἀττικαὶ* appellarentur, sic explicare licet. Duo erant editionum genera *αἱ κοιναὶ* (*κοινότεραι*) *δημώδεισ*, *εἰκαιότεραι* et *αἱ χαριέστεραι* (*χαριέσταται*), *ἀκριβέστεραι*, *μέτριαι* (cf. Schol. Ven. ad B 53 et passim). Illae unde oriundae essent, operae pretium non erat addere; hae si qua dominum habuerat aliquando illustriorem, instruebantur huius nomine, sunt autem hae *αἱ κατ᾽ ἄνδρα ἐκδόσεισ* sive *διορθώσεισ*; si minus, aut si prorsus ignotum, indebatur nomen civitatis unde Alexandriam allata erat. Inter has manifesto nulla est quae non potuerit Athenis importari in illam ipsam civitatem unde Alexandriam afferretur. Inter *τὰσ κατ᾽ ἄνδρα* Athenis oriunda certe fuit *ἡ Ἀριστοτέλουσ* sive *ἡ ἐκ τοῦ νάρθηκοσ*, fortasse fuerunt *ἡ Σωσιγένουσ* et *ἡ Φιλήμονοσ* nec non *ἡ Ἀντιμάχου*, *ἡ Ῥιάνου*, *ἡ Ζηνοδότου*, *ἡ Ἀριστοφάνουσ*. Cur enim Antimachus poëta Colophonius non potuit suis nummis emere exemplar Homeri Athenis confectum? Nam quod Antimachi Socratis aequalis exemplar Ionica scriptura recentiore exaratum fuisse videtur (cf. v. Leeuwen, Ench. Dict. Ep. p. XLVII) minime repugnat, cum constet tum cum Euripides daret fabulam *Theseum* illam literaturam Athenis iam pervulgatam fuisse (cf. supra p. 94 ann. 3). — Publice recensitas esse *τὰσ ἐκ τῶν πόλεων ἐκδόσεισ* parum probabiliter censet Bernhardy l.l. p. 332 cui assentiri videtur Flach l.l. p. 34 contra vide iam Wolf. Proleg. p. CLXXVI.

2) IX, c. 1, *Καί φασὶν οἱ μὲν Πεισίστρατον, οἱ δὲ Σόλωνα παρεγγράψαντα ἐν τῷ, νεῶν καταλόγῳ μετὰ τὸ ἔποσ τοῦτο „Αἴασ δ᾽ ἐκ Σαλαμῖνοσ ἄγεν δυοκαίδεκα νῆασ" ἑξῆσ τοῦτο „στῆσε δ᾽ ἄγων, ἵν᾽ Ἀθηναίων ἵσταντο φάλαγγεσ" μάρτυρι χρήσασθαι τῷ ποιητῇ τοῦ τὴν νῆσον ἐξ ἀρχῆσ Ἀθηναίων ὑπάρξαι.*

Salamis Atheniensibus tempore belli Troiani subiecta proponeretur, nonnulli Soloni alii Pisisistrato deberi ferebant. A Megarensibus enim primis quantum scimus, crimen falsi illatum est; uterque nimirum in insula Megarensibus eripienda egregias partes egerat [1]). Quamvis igitur recensionis fama et falsi accusatio cum ad eosdem pertinerent non possent non apud imperitos altera alterius fidem confirmare nihilo minus quicunque rem altius perspexerit intelleget quam sit vana; cum praesertim rhapsodorum esse non virorum in re publica principum carmina interpolare, etiam per se sit perspicuum. At Pisistratum non mirum erat mox a nonnullis dici etiam locos interpolasse ad Salaminem non pertinentes, quod de loco λ 631 Pausanias refert, de versibus B 203 sq. in margine adscriptum habet exemplar ed. princ. Flor. Quo eodem pertinet quod Pausanias (VII. c. 25) fuisse ait qui aut a Pisistrato cum lacerata carmina Homeri colligeret, aut ab uno e comitibus nomen *Δονόεσσαν* (B 573) in *Τονόεσσαν* mutatum dicerent, Scholium ad λ 603 refert hunc versum deberi Onomacrito Pisistrati comiti, Eusthatius 785, 42 et Scholium Towl. ad K 1 paene eisdem verbis tradunt *Δολώνειαν* ab Homero separatim conditam a Pisistrato Iliadi esse insertam.

---

1) Diogenes Laërtius in vita Solonis alio loco (c. 2) dicit nonnullos perhibere Solonem inseruisse versum B 558, alio loco, (c. 9) qui corruptus est, tradit aliqua quae Dieuchidas Megarensis dixerit de vss. B 546 sqq., sed non apparet volueritne Dieuchidas Solonem an Pisistratum hunc interpolasse locum an, id quod tamen vix credibile, aliud quid spectaverit. Locus lacunosus his continetur versis *μᾶλλον οὖν Ὅμηρον ἐφώτισεν (Σόλων) ἤ Πεισίστρατος ..... ὥσ φησι Διευχίδασ ἐν ε Μεγαρικῶν, ἦν δὲ μάλιστα τὰ ἔπη ταῦτα: οἱ δ' ἄρ' Ἀθήνασ εἶχον κ. τ. λ.* Ritschl. (Opus c. I. 54) lacunam sic explevit *ὅσπερ συλλέξασ τὰ Ὁμήρου ἐνεποίησέ τινα εἰσ τὴν Ἀθηναίων χάριν*, sed num haec fuerit Dieuchidac sententia prorus incertum, hoc unum certissimum, non posse sibi constare qui vss. B 546 sqq. Pisistrato tribuat, vs. 558 Soloni, nam addi hic versus non potuit nisi vss. 546 extarent, Solonis autem aetas Pisistratum antecedit. Iam vero quoquomodo hoc se habet, utique a Megarensibus falsi crimen in Athenienses intentum esse negari non potest si fides est Straboni testante (l.l. 3) eos „*ἀντιπαρῳδῆσαι*" Atheniensibus, pro vss. B 557, 558 quales vulgo leguntur, haec substituentes *Αἴασ δ' ἐκ Σαλαμῖνοσ ἄγεν νέασ ἔκ τε Πολίχνησ, ἐκ τ' Αἰγειρούσησ, Νισαίησ τε Τριπόδων τε* (i. e. ex oppidis Megaricis); et Pausaniae (VII, c. 25) referenti Heraea Megarensi auctore (VII, c. 25) Pisistratum interpolasse locum λ 631.

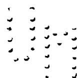
EXCURSUS.

Achilleïs principalis (vide Mnem. 1914, p. 80).

A μῆνιν ἄειδε. θεά, Πηληϊάδα' Ἀχιλῆοσ
ὀλομένην, ἣ μυρί' Ἀχαιοῖσ' ἄλγε' ἔθηκε,
πολλὰσ δ' ἰφθίμουσ ψυχὰσ Ἄϝιδι προΐαψε
ἡρώων, αὐτοὺσ δὲ ἐλώρια 'τεῦχε κύνεσσι
οἰωνοῖσί τε πᾶσι, — Διὸσ δ' ἐτελείετο βουλή, —
ἐξ οὗ δὴ τὰ πρῶτα διεστήτην ἐρίσαντε
Ἀτρεΐδησ τε ϝάναξ ἀνδρῶν καὶ δῖοσ Ἀχιλλεύσ.
τίς τ' ἄρ σφωε θεῶν ἔριδι ξυνέηκε μάχεσθαι;
Λητοῦσ καὶ Διὸσ υἱόσ. ὃ γὰρ βασιλῆϊ χολωθεὶσ
νοῦσον ἀνὰ στρατὸν ὦρσε κακήν, — ὀλέκοντο δὲ λαοί, —
οὕνεκα τὸν Χρύσην ἠτίμασεν ἀρητῆρα
Ἀτρεΐδησ. ὃ γὰρ ἦλθε θοὰσ ἐπὶ νῆασ Ἀχαιῶν
λυσόμενόσ τε θύγατρα φέρων τ' ἀπερείσι' ἄποινα,
στέμμα τ' ἔχων ἐν χερσὶ ϝεκηβόλου Ἀπόλλωνοσ
χρυσέωι ἂν σκήπτρωι, καὶ 'λίσσετο πάντασ Ἀχαιούσ,
Ἀτρεΐδα δὲ μάλιστα δύω, κοσμήτορε λαῶν·
„Ἀτρεΐδαι τε καὶ ἄλλοι ἐυκνήμιδεσ Ἀχαιοί,
ὑμῖν μὲν θεοὶ δοῖεν Ὀλύμπια δώματ' ἔχοντεσ,
ἐκπέρσαι Πριάμοιο πόλιν, ἐὺ δ' οἴκαδ' ἱκέσθαι,
παῖδα δ' ἐμοὶ λύσαιτε φίλην, τὰ δ' ἄποινα δέχεσθαι
ἀζόμενοι Διὸσ υἷα ϝεκηβόλον Ἀπόλλωνα."
ἔνθ' ἄλλοι μὲν πάντεσ ἐπηυφήμησαν Ἀχαιοὶ
αἰδεσθαί θ' ἱερῆα καὶ ἀγλαὰ δέχθαι ἄποινα,
ἀλλ' οὐκ Ἀτρεΐδηι Ἀγαμέμνονι 'ϝάνδανε θυμῶι,
ἀλλὰ κακῶσ ἀφίει, κρατερὸν δ' ἐπὶ μῦθον ἔτελλε·
„μή σε, γέρον, κοίληισιν ἐγὼ παρὰ νηυσὶ κιχήω,
ἢ νῦν δηθύνοντ' ἢ ὕστερον αὖτισ ἰόντα,
μή νύ τοι οὐ χραίσμηι σκῆπτρον καὶ στέμμα θεοῖο.
τὴν δ' ἐγὼ οὐ λύσω· πρίν μιν καὶ γῆρασ ἔπεισι
ἡμετέρωι ἐνὶ ϝοίκωι, ἐν Ἄργεϊ, τηλόθι πάτρησ
ἱστὸν ἐποιχομένην καὶ ἐμὸν λέχοσ ἀντιάουσαν.
ἀλλ' ἴθι, μή μ' ἐρέθιζε, σαώτεροσ ὥσ κε νέηαι."
ὣσ ἔφατ', ἔδϝεισεν δ' ὁ γέρων καὶ ἐπείθετο μύθωι,
'βῆ δ' ἀκέων παρὰ θῖνα πολυφλοίσβοιο θαλάσσησ.
πολλὰ δ' ἔπειτ' ἀπάνευθε κιὼν ἠρᾶθ' ὁ γεραιὸσ

'Απόλλωνι ϝάνακτι, τὸν ἠύκομοσ 'τέκε Λητώ·
„κλῦθί μοι, ἀργυρότοξ', ὃσ Χρύσην ἀμφιβέβηκασ
Κίλλαν τε ζαθέην, Τενέδοιό τε ϝῖφι ϝανάσσεισ,
Σμίνθιε· εἴ ποτέ τοι χαρίεντ' ἐπὶ νηὸν ἔρεψα,
ἢ εἰ δή ποτέ τοι κατὰ πίονα μηρί' ἔκηα
ταύρων ἠδ' αἰγῶν, τὸ δέ μοι κρήηνον ἐϝέλδωρ·
τίσειαν Δαναοὶ ἐμὰ δάκρυα σοῖσι βέλεσσι."
ὣσ ἔφατ' εὐχόμενοσ, τοῦ δ' ἔκλυε Φοῖβοσ 'Απόλλων
'βῆ δὲ κατ' Οὐλύμποιο καρήνων χωόμενοσ κῆρ,
τόξ' ὤμοισιν ἔχων ἀμφηρεφέα τε φαρέτρην.
ἔκλαγξαν δ' ἄρ' ὀιστοὶ ἐπ' ὤμων χωομένοιο,
αὐτοῦ κινηθέντοσ· ὃ δ' ἤιε νυκτὶ ϝεϝοικώσ.
ἕζετ' ἔπειτ' ἀπάνευθε νεῶν, μετὰ δ' ἰὸν ἕηκε·
δϝεινὴ δὲ κλαγγὴ 'γένετ' ἀργυρέοιο βιοῖο.
οὐρῆασ μὲν πρῶτον ἐπῴχετο καὶ κύνασ ἀργούσ,
αὐτὰρ ἔπειτ' αὐτοῖσι βέλοσ ἐχεπευκὲσ ἐφιεὶσ
'βάλλ'· αἰεὶ δὲ πυραὶ νεκύων 'καίοντο θαμειαί.
ἐννῆμαρ μὲν ἀνὰ στρατὸν ᾤχετο κῆλα θεοῖο,
τῆι δεκάτηι δ' ἀγορήνδε 'καλέσσατο λαὸν 'Αχιλλεύσ·
τῶι γὰρ ἐνὶ φρέσ' ἔθηκε θεὰ λευκώλενοσ Ἥρη,
'κήδετο γὰρ Δαναῶν, ὅτι ῥα θνήισκοντασ ὁρᾶτο.
οἳ δ' ἐπεὶ οὖν ἤγερθεν ὁμηγερέεσ τ' ἐγένοντο,
τοῖσι δ' ἀνιστάμενοσ μετέφη πόδασ ὠκὺσ 'Αχιλλεύσ·
„'Ατρεΐδη, νῦν ἧμε πάλιν πλαγχθέντασ ὀίω
ἂψ ἀπονοστήσειν, αἴ κεν θάνατόν γε φύγωμεν,
εἰ δὴ ὁμοῦ πόλεμόσ τε δαμᾶι καὶ λοιμὸσ 'Αχαιούσ.
ἀλλ' ἄγε δή τινα μάντιν ἐρήομεν ἢ ἱερῆα
ἢ καὶ ὀνειροπόλον, — καὶ γάρ τ' ὄναρ ἐκ Διόσ ἐστι, —
ὃσ ϝείπηι ὅ τι τόσσον ἐχώσατο Φοῖβοσ 'Απόλλων,
εἴ τ' ἄρ' ὅ γ' εὐχωλῆσ ἐπιμέμφεται εἴ θ' ἑκατόμβησ,
αἴ κέν πωσ ϝαρνῶν κνίσησ αἰγῶν τε τελείων
βούλητ' ἀντιάσασ ἧμιν ἀπὸ λοιγὸν ἀμῦναι."
ἦ τοι ὃ γ' ὣσ ϝειπὼν κατ' ἄρ' ἕζετο. τοῖσι δ' ἀνέστη
Κάλχασ Θεστορίδησ, οἰωνοπόλων ὄχ' ἄριστοσ,
ὃσ 'ϝείδει τά τ' ἐόντα τά τ' ἐσσόμενα πρό τ' ἐόντα,
καὶ νήεσσ' ἡγήσατ' 'Αχαιῶν Ϝίλιον εἴσω
ϝὴν διὰ μαντοσύνην, τήν ϝοι 'πόρε φοῖβοσ 'Απόλλων.
ὅ σφιν ἐὺ φρονέων ἀγορήσατο καὶ μετέϝειπε·

„ὦ ᾿Αχιλεῦ, κέλεαί με, Διὶ φίλε, μυθήσασθαι
μῆνιν ᾿Απόλλωνοσ, ϝεκατηβελέταο ϝάνακτοσ
τοι γὰρ ἐγὼ ϝερέω, σὺ δὲ σύνθεο καί μοι ὄμοσσον
ἦ μέν μοι πρόφρων ϝέπεσιν καὶ χερσὶν ἀρήξειν.
ἦ γὰρ ὀίομαι ἄνδρα χολωσέμεν', ὃσ μέγα πάντων
᾿Αργεΐων κρατέει, καί ϝοι πείθονται ᾿Αχαιοί.
κρείσσων γὰρ βασιλεύσ, ὅτε χώσεται ἀνδρὶ χέρηϊ·
εἴ περ γάρ τε χόλον γε καὶ αὐτῆμαρ καταπέψηι,
ἀλλά τε καὶ μετόπισθεν ἔχει κότον, ὄφρα τελέσσηι,
ἐν στήθεσσιν ἑϝοῖσι. σὺ δὲ φράσαι εἴ με σαώσεισ."
τὸν δ' ἀπαμειβόμενοσ προσέφη πόδασ ὠκὺσ ᾿Αχιλλεύσ·
„θαρσήσασ μάλα ϝειπὲ θεοπροπέων ὅ τι ϝοῖσθα·
οὐ μὰ γὰρ ᾿Απόλλωνα Διὶ φίλον, ὧι τε σύ, Κάλχαν,
εὐχόμενοσ Δαναοῖσι θεοπροπίασ ἀναφαίνεισ,
οὔ τισ ἐμεῦ ζῶντοσ καὶ ἐπὶ χθονὶ δερκομένοιο
σοὶ κοίληισ παρὰ νηυσὶ βαρείασ χεῖρασ ἐποίσει
συμπάντων Δαναῶν, οὐδ' αἴ κ' ᾿Αγαμέμνονα ϝείπηισ,
ὃσ νῦν πολλὸν ἄριστοσ ᾿Αχαιῶν εὔχεται εἶναι."
καὶ τότε δὴ 'θάρσησε καὶ ηὖδα μάντισ ἀμύμων·
„οὔτ' ἄρ' ὅ γ' εὐχωλῆσ ἐπιμέμφεται οὔθ' ἑκατόμβησ,
ἀλλ' ἕνεκ' ἀρητῆροσ, ὃν ἠτίμασσ' ᾿Αγαμέμνων,
οὐδ' ἀπέλυσε θύγατρα καὶ οὐκ ἀπεδέξατ' ἄποινα.
τούνεκ' ἄρ' ἄλγε' ἔδωκε ϝεκηβόλοσ ἠδ' ἔτι δώσει.
οὐδ' ὅ γε πρὶν Δαναοῖσιν ἀϝεικέα λοιγὸν ἀπώσει,
πρίν γ' ἀπὸ πατρὶ φίλωι δόμεναι ϝελικώπιδα κούρην
ἀπριάτην, ἀνάποινον,, ἄγειν θ' ἱερὴν ἑκατόμβην
εἰς Χρύσην· τότε κέν μιν ἱλασσάμενοι πεπίθοιμεν."
ἦ τοι ὅ γ' ὣσ ϝειπὼν κατ' ἄρ' ἕζετο. τοῖσι δ' ἀνέστη
ἥρωσ ᾿Ατρεΐδησ εὐρὺ κρείων ᾿Αγαμέμνων
ἀχνύμενοσ, μένεοσ δὲ μέγα φρένεσ ἀμφὶ μέλαιναι
'πίμπλαντ', ὄσσε δέ ϝοι πυρὶ λαμπετάοντ' ἐϝεϝίκτην.
Κάλχαντα πρώτιστα κάκ' ὀσσόμενοσ προσέϝειπε·
„μάντι κακῶν, οὔ πώ ποτέ μοι τὸ κρήγυον εἶπεσ.
αἰεί τοι τὰ κάκ' ἐστὶ φίλα φρεσὶ μαντεύεσθαι,
ἐσθλὸν δ' οὔτε τί πω 'ϝεῖπεσ ϝέποσ οὔτ' ἐτέλεσσασ.
καὶ νῦν ἐν Δαναοῖσι θεοπροπέων ἀγορεύεισ,
ὠσ δὴ τοῦδ' ἕνεκά σφι ϝεκηβόλος ἄλγεα τεύχει,
οὕνεκ' ἐγὼ κούρησ Χρυσηΐδοσ ἀγλά' ἄποινα

οὐκ ἔθελον δέξασθαι, ἐπεὶ πολὺ βούλομαι αὐτὴν
ϝοίκοι ἔχειν. καὶ γάρ ϝε Κλυταιμήστρησ προβέβουλα,
κουριδίησ ἀλόχοι', ἐπεὶ οὔ ϝεθέν ἐστι χερείων
115 οὐ δέμασ οὐδὲ φυήν, οὔτ' ἂρ φρένασ οὔτε τι ϝέργα.
ἀλλὰ καὶ ὧσ ϝ' ἐθέλω δόμεναι πάλιν, εἰ τό γ' ἄμεινον.
βούλομ' ἐγὼ λαὸν σάον ἔμμεναι ἢ ἀπολέσθαι!
αὐτὰρ ἐμοὶ γέρασ αὐτίχ' ἑτοιμάσατ', ὄφρα μὴ οἶοσ
'Αργείων ἀγέραστοσ ἔω, ἐπεὶ οὐδὲ ϝέϝοικε·
120 λεύσσετε γὰρ τό γε πάντεσ, ὅ μοι γέρασ ἔρχεται ἄλληι."
τὸν δ' ἠμείβετ' ἔπειτα ποδάρκησ δῖοσ 'Αχιλλεύσ·
„'Ατρεΐδη κύδιστε, φιλοκτεανώτατε πάντων,
πῶσ τ' ἄρ τοι δώσουσι γέρασ μεγάθυμοι 'Αχαιοί;
οὐδέ τί που ϝίδμεν ξυνήϊα κείμενα πολλά,
125 ἀλλὰ τὰ μὲν πολίων ἐξεπράθομεν, τὰ δέδασται,
λαοὺσ δ' οὔ τι ϝέϝοικε παλίλλογα ταῦτ' ἐπαγείρειν.
ἀλλὰ σὺ μὲν νῦν τήνδε θεῶι πρόεσ· αὐτὰρ 'Αχαιοὶ
τριπλῆι τετραπλῆι τ' ἀποτίσομεν, αἴ κέ ποθι Ζεὺσ
δῶισι πόλιν Τροίην ἐυτειχέα ἐξαλαπάξαι."
130 τὸν δ' ἀπαμειβόμενοσ προσέφη κρείων 'Αγαμέμνων·
„μὴ δ' οὕτωσ, ἀγαθόσ περ ἐών, θεοϝείκελ' 'Αχιλλεῦ,
κλέπτε νόωι, ἐπεὶ οὐ παρελεύσεαι οὐδέ με πείσεισ.
ἦ ἐθέλεισ, ὄφρ' αὐτὸσ ἔχηισ γέρασ, αὐτὰρ ἔμ' αὔτωσ
ἦσθαι δευόμενον, κέλεαι δέ με τήνδ' ἀποδοῦναι;
135 ἀλλ' εἰ μὲν δώσουσι γέρασ μεγάθυμοι 'Αχαιοί,
ἄρσαντεσ κατὰ θυμόν, ὅπωσ ἀντάξιον ἔσται . . . —,
εἰ δέ κε μὴ δώωσιν, ἐγὼ δέ κεν αὐτὸσ ἕλωμαι
138 ἢ τεὸν ἢ Αἴαντοσ ἰὼν γέρασ ἢ 'Οδυσῆοσ.
140 ἀλλ' ἤ τοι μὲν ταῦτα μεταφρασόμεσθα καὶ αὖτισ,
νῦν δ' ἄγε νῆα μέλαιναν ἐρύσσομεν εἰσ ἅλα δῖαν,
ἐν δ' ἐρέτασ ἐπιτηδὲσ ἀγείρομεν, εἰσ δ' ἑκατόμβην
θήομεν, ἂν δ' αὐτὴν Χρυσηΐδα καλλιπάρηιον
144 βήσομεν, εἷσ δέ τισ ἀρχὸσ ἀνὴρ βουληφόροσ ἔστω.
148 τὸν δ' ἄρ' ὑπόδρα ϝιδὼν προσέφη πόδασ ὠκὺσ 'Αχιλλεύσ·
„ὤ μοι ἀναιδείην ἐπιϝειμένε, κερδαλεόφρον,
150 πῶσ τίσ τοι πρόφρων ϝέπεσιν πείθηται 'Αχαιῶν
ἢ ὁδὸν ἐλθέμεναι ἠ' ἀνδράσι ϝῖφι μάχεσθαι!
οὐ γὰρ ἐγὼ Τρώων ἕνεκ' ἤλυθον αἰχμητάων
δεῦρο μαχεσσόμενοσ, ἐπεὶ οὔ τί μοι αἴτιοί εἰσι·

οὐ γάρ πώ ποτ' ἐμὰσ βοῦσ ἤλασαν, οὐδὲ μὲν ἵππουσ,
οὐδέ ποτ' ἐν Φθίηι ἐριβώλακι βοτιανείρηι
καρπὸν ἐδηλήσαντ', ἐπεὶ ἦ μάλα πολλὰ μεσηγύ.
οὔρεά τε σκιόεντα θάλασσά τε ϝηχήεσσα·
ἀλλὰ σοί, ὦ μέγ' ἀναιδέσ, ἅμ' ἑσπόμεθ', ὄφρα σὺ χαίρηισ,
τιμὴν ἀρνύμενοι Μενελάωι σοί τε, κυνῶπα,
πρὸσ Τρώων. τῶν οὔ τι μετατρέπῃ οὐδ' ἀλεγίζεισ·
καὶ δή μοι γέρασ αὐτὸσ ἀφαιρήσεσθαι ἀπειλεῖσ,
ὧι ἔπι πόλλ' ἐμόγησα, 'δόσαν δέ μοι υἷεσ 'Αχαιῶν.
οὐ μὲν σοί ποτε ϝῖσον ἔχω γέρασ, ὁππότ' 'Αχαιοὶ
Τρώων ἐκπέρσωσ' εὖ ναιόμενον πτολίεθρον·
ἀλλὰ τὸ μὲν πλεῖον πολυάϊκοσ πολέμοιο
χεῖρεσ ἐμαὶ διέπουσ', ἀτὰρ εἴ ποτε δασμὸσ ἵκηται,
σοὶ τὸ γέρας πολὺ μεῖζον, ἐγὼ δ' ὀλίγον τε φίλον τε
ἔρχομ' ἔχων ἐπὶ νῆασ, ἐπεί κε κάμω πολεμίζων.
νῦν δ' εἶμι Φθίηνδ', ἐπεὶ ἦ πολὺ φέρτερόν ἐστι
ϝοίκαδ' ἴμεν σὺν νηυσὶ κορωνίσιν, οὐδέ σ' ὀίω
ἐνθάδ' ἄτιμοσ ἐὼν ἄφενοσ καὶ πλοῦτον ἀφύξειν."
τὸν δ' ἠμείβετ' ἔπειτα ϝάναξ ἀνδρῶν 'Αγαμέμνων·
„Φεῦγε μάλ', εἴ τοι θυμὸσ ἐπέσσυται· οὐδέ σ' ἐγώ γε
λίσσομαι εἵνεκ' ἐμεῖο μένειν. παρ' ἐμοί γε καὶ ἄλλοι
οἵ κέ με τιμήσωσι, μάλιστα δὲ μητιέτα Ζεύσ.
ἔχθιστοσ δέ μοί ἐσσι διοτρεφέων βασιλήων.
εἰ μάλα καρτερόσ ἐσσι, θεόσ που σοὶ τό γ' ἔδωκε.
ϝοίκαδ' ἰὼν σὺν νηυσί τε σῇισ καὶ σοῖσ' ἑτάροισι
Μυρμιδόνεσσι ϝάνασσε· σέθεν δ' ἐγὼ οὐκ ἀλεγίζω
οὐδ' ὄθομαι κοτέοντοσ. ἀπειλήσω δέ τοι ὧδε·
ὡσ ἔμ' ἀφαιρέεται Χρυσηΐδα Φοῖβοσ 'Απόλλων,
τὴν μὲν ἐγὼ σὺν νηΐ τ' ἐμῆι καὶ ἐμοῖσ' ἑτάροισι
πέμψω, ἐγὼ δέ κ' ἄγω Βρισηΐδα καλλιπάρηιον
αὐτὸσ ἰὼν κλισίηνδε, τεὸν γέρασ, ὄφρ' εὖ ϝείδηισ
ὅσσον φέρτερόσ εἰμι σέθεν, στυγέηι δὲ καὶ ἄλλοσ
ϝῖσον ἐμοὶ φάσθαι καὶ ὁμοιωθήμεναι ἄντην."
ὣσ 'φάτο. Πηλεΐωνι δ' ἄχοσ 'γένετ', ἐν δέ ϝοι ἦτορ
στήθεσσιν λασίοισι διάνδιχα 'μερμήριξε,
ἢ ὅ γε φάσγανον ὀξὺ ϝερυσσάμενοσ παρὰ μηροῦ
τοὺσ μὲν ἀναστήσειεν, ὃ δ' 'Ατρεΐδην ἐναρίζοι,
ἠὲ χόλον παύσειεν ἐρητύσειέ τε θυμόν.

ἦοσ ὃ ταῦθ' ὥρμαινε κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμόν,
εἵλκετο δ' ἐκ κολεοῖο μέγα ξίφοσ, ἦλθε δ' Ἀθήνη
οὐρανόθεν· πρὸ γὰρ ἧκε θεὰ λευκώλενοσ Ἥρη,
ἄμφω ὁμῶσ θυμῶι φιλέουσά τε κηδομένη τε.
'στῆ δ' ὄπιθε, ξανθῆσ δὲ κόμησ ἕλε Πηλεΐωνα,
οἴωι φαινομένη, τῶν δ' ἄλλων οὔ τισ ὁρᾶτο.
'θάμβησεν δ' Ἀχιλεύσ, μετὰ δ' ἐτράπετ', αὐτίκα δ' ἔγνω
Παλλάδ' Ἀθηναίην, — δϝεινὼ δέ ϝοι ὄσσ' ἐφάενθεν, —
καί μιν φωνήσασ ϝέπεα πτερόεντα προσηύδα·
„τίπτ' αὖτ', αἰγιόχοιο Διὸσ τέκοσ, εἰλήλουθασ;
ἦ ἵνα ϝέργα ϝίδηισ Ἀγαμέμνονοσ Ἀτρεΐδαο;
ἀλλ' ἔκ τοι ϝερέω, τὸ δὲ καὶ τελέεσθαι ὀίω·
ϝῆι ὑπεροπλίηι τάχα κέν ποτε θυμὸν ὀλέσσηι."
τὸν δ' αὖτε προσέϝειπε θεὰ γλαυκῶπισ Ἀθήνη·
„ἦλθον ἐγὼ παύσουσα τεὸν μένοσ, αἴ κε πίθηαι,
οὐρανόθεν· πρὸ δέ μ' ἧκε θεὰ λευκώλενοσ Ἥρη,
ἄμφω ὁμῶσ θυμῶι φιλέουσά τε κηδομένη τε,
ἀλλ' ἄγε λῆγ' ἔριδοσ, μηδὲ ξίφοσ ἕλκεο χειρί·
ἀλλ' ἦ τοι ϝέπεσιν μὲν ὀνείδισον, ὡσ ἔσεταί περ.
ὧδε γὰρ ἐκϝερέω, τὸ δὲ καὶ τετελεσμένον ἔσται·
καί ποτέ τοι τρὶσ τόσσα παρέσσεται ἀγλαὰ δῶρα
ὕβριοσ εἵνεκα τῆσδε· σὺ δ' ἴσχεο, πείθεο δ' ἡμιν."
τὴν δ' ἀπαμειβόμενοσ προσέφη πόδασ ὠκὺσ Ἀχιλλεύσ·
„χρὴ μὲν σφωΐτερόν γε, θεά, ϝέποσ εἰρύσσασθαι,
καὶ μάλα περ θυμῶι κεχολωμένον· ὣσ γὰρ ἄμεινον.
ὅσ κε θεοῖσ' ἐπιπείθηται, μάλα τ' ἔκλυον αὐτοῦ."
ἦ, καὶ ἐπ' ἀργυρέηι κώπηι 'σχέθε χεῖρα βαρεῖαν,
ἂψ δ' εἰσ κουλεὸν ὦσε μέγα ξίφοσ, οὐδ' ἀπίθησε
μύθωι Ἀθηναίησ' ἣ δ' Οὔλυμπόνδ' ἐβεβήκει
δώματ' ἐσ αἰγιόχοιο Διὸσ μετὰ δαίμονασ ἄλλουσ.
Πηλεΐδησ δ' ἐξαῦτισ ἀταρτηροῖσι ϝέπεσσι
Ἀτρεΐδην προσέϝειπε, καὶ οὔ πω 'λῆγε χόλοιο·
„ϝοινοβαρέσ, κυνὸσ ὄμματ' ἔχων, κραδίην δ' ἐλάφοιο,
οὔτε ποτ' εἰσ πόλεμον ἅμα λαῶι θωρηχθῆναι
οὔτε λόχονδ' ἴμεναι σὺν ἀριστήεσσιν Ἀχαιῶν
τέτληκασ θυμῶι. τὸ δέ τοι κὴρ ϝείδεται εἶναι.
ἦ πολὺ λώϊόν ἐστι κατὰ στρατὸν εὐρὺν Ἀχαιῶν
δῶρ' ἀποαίνυσθαι, ὅσ τισ σέθεν ἀντία ϝείπηι.

δημοβόροσ βασιλεύσ! ἐπεὶ οὐτιδανοῖσι ϝανάσσεισ·
ἦ γάρ κ', Ἀτρεΐδη, νῦν ὕστατα λωβήσαιο.
ἀλλ' ἔκ τοι ϝερέω, καὶ ἐπὶ μέγαν ὅρκον ὀμοῦμαι·
ναὶ μὰ τόδε σκῆπτρον, — τὸ μὲν οὔ ποτε φύλλα καὶ ὄζουσ
φύσει, ἐπεὶ δὴ πρῶτα τομὴν ἐν ὄρεσσι λέλοιπε,
οὐδ' ἀναθηλήσει, περὶ γάρ ῥά ϝε χαλκὸσ ἔλεψε
φύλλα τε καὶ φλοιόν, νῦν αὖτέ μιν υἷεσ Ἀχαιῶν
ἐν παλάμηι φορέουσι δικασπόλοι, οἵ τε θέμιστασ
πρὸσ Διὸσ εἰρύαται· ὃ δέ τοι μέγασ ἔσσεται ὅρκοσ· —
ἦ ποτ' Ἀχιλλῆοσ ποθὴ ἵξεται υἷασ Ἀχαιῶν
σύμπαντασ. τότε δ' οὔ τι δυνήσεαι ἀχνύμενόσ περ
χραισμέμεν', εὖτέ κε πολλοὶ ὑφ' Ἕκτοροσ ἀνδροφόνοιο
θνήισκοντεσ πίπτωσι· σὺ δ' ἔνδοθι θυμὸν ἀμύξεισ
χωόμενοσ, ὅ τ' ἄριστον Ἀχαιῶν οὔ τι ἔτισασ."
ὣσ φάτο Πηλεΐδησ, ποτὶ δὲ σκῆπτρον βάλε γαίηι
χρυσείοισ' ἥλοισι πεπαρμένον, ἕζετο δ' αὐτόσ·
Ἀτρεΐδησ δ' ἑτέρωθεν ἐμήνιε. τοῖσι δὲ Νέστωρ
ϝηδυϝεπὴσ ἀνόρουσε, λιγὺσ Πυλίων ἀγορητήσ,
τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσησ μέλιτοσ γλυκίων ῥέεν αὐδή.
τῶι δ' ἤδη δύο μὲν γενεαὶ μερόπων ἀνθρώπων
ἐφθίαθ', οἵ ϝοι πρόσθεν ἅμ' ἔτραφον ἠδ' ἐγένοντο
ἐν Πύλωι ἠγαθέηι, μετὰ δὲ τριτάτοισ' ἐϝάνασσε.
ὅ σφιν ἐὺ φρονέων ἀγορήσατο καὶ μετέϝειπε·
„ὢ πόποι. ἦ μέγα πένθοσ Ἀχαιΐδα γαῖαν ἱκάνει.
ἦ κεν γηθήσαι Πρίαμοσ Πριάμοιό τε παῖδεσ,
ἄλλοι τε Τρῶεσ μέγα κεν κεχαροίατο θυμῶι,
εἰ σφῶϊν τάδε πάντα πυθοίατο μαρναμένοιιν,
οἳ περὶ μὲν βουλὴν Δαναῶν, περὶ δ' ἐστὲ μάχεσθαι.
ἀλλὰ πίθεσθ'· ἄμφω δὲ νεωτέρω ἐστὸν ἐμεῖο.
ἤδη γάρ ποτ' ἐγὼ καὶ ἀρείοσιν ἠέ περ ὑμιν
ἀνδράσιν ὡμίλησα, καὶ οὔ ποτέ μ' οἵ γ' ἀθέριζον.
οὐ γάρ πω τοίουσ ϝίδον ἀνέρασ, οὐδὲ ϝίδωμαι,
οἷον Πειρίθοόν τε Δρύαντά τε, ποιμένα λαῶν,
264 Καινέα τ' Ἐξάδιόν τε καὶ ἀντίθεον Πολύφημον.
266 κάρτιστοι δὴ κεῖνοι ἐπιχθονίων τράφον ἀνδρῶν·
κάρτιστοι μὲν ἔσαν καὶ καρτίστοισ' ἐμάχοντο,
φηρσὶν ὀρεσκοίοισι, καὶ ἐκπάγλωσ ἀπόλεσσαν.
καὶ μὲν τοῖσιν ἐγὼ μεθομίλεον ἐκ Πύλου ἐλθών,

τηλόθεν ἐξ ἀπίησ γαίησ, — 'καλέσαντο γὰρ αὐτοί, —
καὶ 'μαχόμην κατ' ἔμ' αὐτὸν ἐγώ. κείνοισι δέ κ' οὔ τισ
τῶν οἳ νῦν βροτοί εἰσιν ἐπιχθόνιοι μαχέσαιτο.
καὶ μέν μευ βουλέων ξύνιεν 'πείθοντό τε μύθωι.
ἀλλὰ πίθεσθε καὶ ὔμεσ, ἐπεὶ πείθεσθαι ἄμεινον.
μήτε σὺ τόνδ', ἀγαθόσ περ ἐών, ἀποαίνυσο κούρην,
ἀλλ' ἔα', ὥσ ϝοι πρῶτα 'δόσαν γέρασ υἷεσ 'Αχαιῶν,
μήτε σύ, Πηλεΐδη, θέλ' ἐριζέμεναι βασιλῆϊ
ἀντιβίην· ἐπεὶ οὔ ποθ' ὁμοίησ ἔμμορε τιμῆσ
σκηπτόοχοσ βασιλεύσ, ὧι τε Ζεὺσ κῦδοσ ἔδωκε.
εἰ δὲ σὺ καρτερόσ ἐσσι, θεὰ δέ σε 'γείνατο μήτηρ,
ἀλλ' ὅδε φέρτερόσ ἐστιν, ἐπεὶ πλεόνεσσι ϝανάσσει.
'Ατρεΐδη, σὺ δὲ παῦε τεὸν μένοσ· αὐτὰρ ἐγώ γε
λίσσομ' 'Αχιλλῆϊ μεθέμεν χόλον. ὃσ μέγα πᾶσι
ἕρκοσ 'Αχαιοῖσιν πέλεται πολέμοιο κακοῖο."
τὸν δ' ἀπαμειβόμενοσ προσέφη κρείων 'Αγαμέμνων·
„ναὶ δὴ ταῦτά γε πάντα, γέρον, κατὰ μοῖραν ἔϝειπεσ.
ἀλλ' ὅδ' ἀνὴρ ἐθέλει περὶ πάντων ἔμμεναι ἄλλων·
πάντων μὲν κρατέειν ἐθέλει, πᾶσιν δὲ ϝανάσσειν,
πᾶσι δὲ σημαίνειν, ἅ τιν' οὐ πείσεσθαι ὀίω.
εἰ δέ μιν αἰχμητὴν ἔθεσαν θεοὶ αἰὲν ἐόντεσ,
τούνεκά ϝοι προθέουσιν ὀνείδεα μυθήσασθαι;"
τὸν δ' ἄρ' ὑποβλήδην ἠμείβετο δῖοσ 'Αχιλλεύσ.
„ἦ γάρ κε δϝειλόσ τε καὶ οὐτιδανὸσ καλεοίμην,
εἰ σοὶ πᾶν ϝέργον ὑποϝείξομαι, ὅττι κε ϝείπηισ.
ἄλλοισιν δὴ ταῦτ' ἐπιτέλλεο, μὴ γὰρ ἐμοί γε.
ἄλλο δέ τοι ϝερέω, σὺ δ' ἐνὶ φρεσὶ βάλλεο σῆισι
χερσὶ μὲν οὔ τοι ἐγώ γε μαχέσσομαι εἵνεκα κούρησ,
οὔτε σοὶ οὔτε τιν' ἄλλωι, ἐπεί μ' ἀφέλεσθέ γε δόντεσ·
τῶν δ' ἄλλων ἅ μοί ἐστι θοῆι παρὰ νηῒ μελαίνηι,
τῶν οὐ κέν τι φέροισ ἀνελὼν ἀϝέκοντοσ ἐμεῖο.
εἶ ἄγε μήν, πείρησαι, ἵνα γνώωσι καὶ οἵδε·
αἶψά τοι αἷμα κελαινὸν ἐρωήσει περὶ δουρί."
ὣσ τώ γ' ἀντιβίοισι μαχεσσαμένω ϝεπέεσσι
ἀνστήτην, 'λῦσαν δ' ἀγορὴν παρὰ νηυσὶν 'Αχαιῶν.
Πηλεΐδησ μὲν ἐπὶ κλισίασ καὶ νῆασ ἐϝίσασ
ἤϊε σύν τε Μενοιτιάδηι καὶ ϝοῖσ' ἑτάροισι,
'Ατρεΐδησ δ' ἄρα νῆα θοὴν ἅλαδε προϝέρυσσε,

ἐν δ' ἐρέτασ ἔκρινεν ἐϝείκοσιν, εἰσ δ' ἑκατόμβην
'βῆσε θεῶι, ἀνὰ δὲ Χρυσηΐδα καλλιπάρηιον
εἷσεν ἄγων· ἐν δ' ἀρχὸσ ἔβη πολύμητισ 'Οδυσσεύσ.
οἳ μὲν ἔπειτ' ἀναβάντεσ ἐπέπλεον ὑγρὰ κέλευθα,
λαοὺσ δ' 'Ατρεΐδησ ἀπολυμαίνεσθαι ἄνωγε.
οἳ δ' ἀπελυμαίνοντο καὶ εἰσ ἅλα λύματ' ἔβαλλον,
'ϝέρδον δ' 'Απόλλωνι τελειέσσασ ἑκατόμβασ
ταύρων ἠδ' αἰγῶν παρὰ θῖν' ἁλὸσ ἀτρυγέτοιο·
κνίση δ' οὐρανὸν ἷκε ϝελισσομένη περὶ καπνῶι.
ὣσ οἳ μὲν τὰ 'πένοντο κατὰ στρατόν· οὐδ' 'Αγαμέμνων
'λῆγ' ἔριδοσ, τὴν πρῶτον ἐπηπείλησ' 'Αχιλῆϊ,
ἀλλ' ὅ γε Ταλθύβιόν τε καὶ Εὐρυβάτην προσέϝειπε,
τώ ϝοι ἔσαν κήρυκε καὶ ὀτρηρὼ θεράποντε·
„ἔρχεσθον κλισίην Πηληϊάδα' 'Αχιλῆοσ,
χειρὸσ ἑλόντ' ἀγέμεν Βρισηΐδα καλλιπάρηιον.
εἰ δέ κε μὴ δώηισιν, ἐγὼ δέ κεν αὐτὸσ ἕλωμαι
ἐλθὼν σὺν πλεόνεσσι· τό ϝοι καὶ ῥίγιον ἔσται."
ὣσ ϝειπὼν προΐει, κρατερὸν δ' ἐπί μῦθον ἔτελλε.
τὼ δ' ἀϝέκοντ' ἐβάτην παρὰ θῖν' ἁλὸσ ἀτρυγέτοιο,
Μυρμιδόνων δ' ἐπί τε κλισίασ καὶ νῆασ ἱκέσθην.
τὸν δ' ηὗρον παρά τε κλισίηι καὶ νηῒ μελαίνηι
ἥμενον, οὐδ' ἄρα τώ γε ϝιδὼν 'γήθησεν 'Αχιλλεύσ.
τὼ μὲν ταρβήσαντε καὶ αἰδομένω βασιλῆα
'στήτην, οὐδέ τί μιν προσεφώνεον οὐδ' ἐρέοντο·
αὐτὰρ ὃσ ἔγνω ϝῆισιν ἐνὶ φρεσί, 'φώνησέν τε·
„χαίρετε κήρυκεσ, Διὸσ ἄγγελοι ἠδὲ καὶ ἀνδρῶν·
ἆσσον ἴτ'· οὔ τί μοι ὔμεσ ἐπαίτιοι, ἀλλ' 'Αγαμέμνων,
ὃ σφῶϊ προΐει Βρισηΐδοσ εἵνεκα κούρησ.
ἀλλ' ἄγε, διογενὲσ Πατρόκλεεσ, ἔξαγε κούρην
καὶ σφωϊν δὸσ ἄγειν. τὼ δ' αὐτὼ μάρτυροι ἔστων
πρόσ τε θεῶν μακάρων πρόσ τε θνητῶν ἀνθρώπων
καὶ πρὸσ τοῦ βασιλῆοσ ἀπηνέοσ, εἴ ποτε δ' αὖτε
χρηὼ ἐμεῖο γένηται ἀϝεικέα λοιγὸν ἀμῦναι
τοῖσ' ἄλλοισ'· ἦ γὰρ ὅ γ' ὀλοιῆισι φρεσὶ θυίει,
οὐδέ τι ϝοῖδε νοῆσαι ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω,
ὅππωσ ϝοι παρὰ νηυσὶ σάοι μαχέονται 'Αχαιοί."
ὣσ 'φάτο, Πάτροκλοσ δὲ φίλωι ἐπεπείθεθ' ἑταίρωι,
ἐκ δ' ἄγαγε κλισίησ Βρισηΐδα καλλιπάρηιον,

'δῶκε δ' ἄγειν. τὼ δ' αὖτισ ἴτην παρὰ νῆασ 'Αχαιῶν,
ἣ δ' ἀϝέκουσ' ἅμα τοῖσι γυνὴ 'κίεν. αὐτὰρ 'Αχιλλεὺσ
δακρύσασ ἑτάρων ἄφαρ ἕζετο νόσφι λιασθείσ,
θῖν' ἔφ' ἁλὸσ πολιῆσ, ὁράων ἐπὶ ϝοίνοπα πόντον·
πολλὰ δὲ μητρὶ φίληι ἠρήσατο χεῖρασ ὀρεγνύσ·
„μῆτερ ἐπεί μ' ἔτεκέσ γε μινυνθάδιόν περ ἐόντα,
τιμήν πέρ μοι ὄφειλεν 'Ολύμπιοσ ἐγγυαλίξαι,
Ζεὺσ ὑψιβρεμέτησ· νῦν δ' οὐδέ με τυτθὸν ἔτισε.
ἦ γάρ μ' 'Ατρεΐδησ εὐρὺ κρείων 'Αγαμέμνων
ἠτίμασσεν· ἑλὼν γὰρ ἔχει γέρασ αὐτὸσ ἀποϝράσ."
ὣσ 'φάτο δάκρυ χέων, τοῦ δ' ἔκλυε πότνια μήτηρ,
ἡμένη ἐν βένθεσσιν ἁλὸσ παρὰ πατρὶ γέροντι.
καρπαλίμωσ δ' ἀνέδυ πολιῆσ ἁλὸσ ἠύτ' ὀμίχλη,
καί ῥα πάροιθ' αὐτοῖο καθέζετο δάκρυ χέοντοσ,
χειρί τέ μιν κατέρεξε, ϝέποσ τ' ἔφατ' ἔκ τ' ὀνόμαζε·
„τέκνον, τί κλαίεισ; τί δέ σε φρένασ ἵκετο πένθοσ;
ἐξαύδα, μὴ κεῦθε νόωι, ἵνα ϝείδομεν ἄμφω."
τὴν δὲ βαρὺ στενάχων προσέφη πόδασ ὠκὺσ 'Αχιλλεύσ·
„ϝοῖσθα· τίη τοι ταῦτα ϝιδυίηι πάντ' ἀγορεύω;
ὠιχόμεθ' εἰσ Θήβην, ἱερὴν πόλιν 'Ηετίωνοσ,
τὴν δὲ διεπράθομέν τε καὶ ἤγομεν ἐνθάδε πάντα.
καὶ τὰ μὲν εὖ 'δάσσαντο μετὰ σφίσιν υἷεσ 'Αχαιῶν,
ἐκ δ' ἕλον 'Ατρεΐδηι Χρυσηΐδα καλλιπάρηιον.
Χρύσησ δ' αὖθ', ἱερεὺσ ϝεκατηβόλου 'Απόλλωνοσ,
ἦλθε θοὰσ ἐπὶ νῆασ 'Αχαιῶν χαλκοχιτώνων,
λυσόμενόσ τε θύγατρα φέρων τ' ἀπερείσι' ἄποινα,
στέμμα τ' ἔχων ἐν χερσὶ ϝεκηβόλου 'Απόλλωνοσ
χρυσέωι ἂν σκήπτρωι, καὶ 'λίσσετο πάντασ 'Αχαιούσ,
'Ατρεΐδα δὲ μάλιστα δύω, κοσμήτορε λαῶν.
ἔνθ' ἄλλοι μὲν πάντεσ ἐπηυφήμησαν 'Αχαιοὶ
αἴδεσθαί θ' ἱερῆα καὶ ἀγλαὰ δέχθαι ἄποινα,
ἀλλ' οὐκ 'Ατρεΐδηι 'Αγαμέμνονι 'ϝάνδανε θυμῶι,
ἀλλὰ κακῶσ ἀφίει, κρατερὸν δ' ἐπὶ μῦθον ἔτελλε.
χωόμενοσ δ' ὁ γέρων πάλιν ὤιχετο, τοῖο δ' 'Απόλλων
εὐξαμένοι ἤκουσεν, ἐπεὶ μάλα ϝοι φίλοσ ἦεν,
ἧκε δ' ἐπ' 'Αργείοισι κακὸν βέλοσ· οἱ δέ νυ λαοὶ
'θνῆισκον ἐπασσύτεροι, τὰ δ' ἐπώιχετο κῆλα θεοῖο
πάντηι ἀνὰ στρατὸν εὐρὺν 'Αχαιῶν. ἧμι δὲ μάντισ

εὖ ϝειδὼσ ἀγόρευε θεοπροπίασ ϝεκάτοιο.
αὐτίκ' ἐγὼ πρῶτοσ 'κελόμην θεὸν ἱλάσκεσθαι·
'Ατρεΐωνα δ' ἔπειτα χόλοσ 'λάβεν, αἶψα δ' ἀναστὰσ
ἠπείλησεν μῦθον, ὃ δὴ τετελεσμένοσ ἐστί.
τὴν μὲν γὰρ σὺν νηῒ θοῆι ϝελίκωπεσ 'Αχαιοὶ
εἰσ Χρύσην πέμπουσιν, ἄγουσι δὲ δῶρα ϝάνακτι·
τὴν δὲ νέον κλισίηθεν ἔβαν κήρυκεσ ἄγοντεσ
κούρην Βρισῆοσ, τήν μοι 'δόσαν υἷεσ 'Αχαιῶν.
ἀλλὰ σύ, εἰ δύνασαί γε, περισχέο παιδὸσ ἑῆοσ·
ἐλθοῦσ' Οὔλυμπόνδε Δία λίσαι, εἴ ποτε δή τι
ἢ ϝέπε' ὤνησασ κραδίην Διὸσ ἠέ τι ϝέργωι.
πολλάκι γάρ σεο πατρὸσ ἐνί μεγάροισιν ἄκουσα
εὐχομένησ, ὅτ' ἔφησθα κελαινεφέι Κρονίωνι
οἴη ἐν ἀθανάτοισιν ἀϝεικέα λοιγὸν ἀμῦναι,
ὁππότε μιν ξυνδῆσαι 'Ολύμπιοι ἤθελον ἄλλοι,
Ἥρη τ' ἠδὲ Ποσειδάων καὶ Παλλὰσ 'Αθήνη.
ἀλλὰ σὺ τόν γ' ἐλθοῦσα, θεά, ὑπελύσαο δεσμῶν,
ὦχ' ἑκατόγχειρα καλέσασ' εἰσ μακρὸν Ὄλυμπόν, —
ὃν Βριάρην καλέουσι θεοί, ἄνδρεσ δέ τε πάντεσ
Αἰγαίων' — ὃ γὰρ αὖτε βίηι ϝοῦ πατρὸσ ἀμείνων.
ὅσ ῥα παρὰ Κρονίωνι καθέζετο κύδεϊ γαίων.
τὸν καὶ ὑπέδϝεισαν μάκαρεσ θεοί, οὐδέ ϝ' ἔδησαν.
τῶν νῦν μιν μνήσασα παρέζεο καὶ λαβὲ γούνων,
αἴ κέν πωσ ἐθέληισιν ἐπὶ Τρώεσσιν ἀρῆξαι,
τοὺσ δὲ κατὰ πρύμνασ τε καὶ ἀμφ' ἅλα ϝέλσαι 'Αχαιοὺσ
κτεινομένουσ, ἵνα πάντεσ ἐπαύρωνται βασιλῆοσ,
γνώηι δ' 'Ατρεΐδησ εὐρὺ κρείων 'Αγαμέμνων
ϝὴν ἀάτην, ὅ τ' ἄριστον 'Αχαιῶν οὖ τι ἔτισε."
τὸν δ' ἠμείβετ' ἔπειτα Θέτισ κατὰ δάκρυ χέουσα·
„ὤ μοι τέκνον ἐμόν, τί νύ σ' ἔτρεφον αἰνὰ τεκοῦσα;
αἴθ' ὄφελεσ παρὰ νηυσὶν ἀδάκρυτοσ καὶ ἀπήμων
ἧσθαι, ἐπεί νύ τοι αἶσα μίνυνθά περ, οὔ τι μάλα δϝήν.
νῦν δ' ἅμα τ' ὠκύμοροσ καὶ ὀιζυρὸσ περὶ πάντων
ἔπλεο· τῶι σε κακῆι αἴσηι 'τέκον ἐν μεγάροισι.
τοῦτο δέ τοι ϝερέουσα ϝέποσ Διὶ τερπικεραύνωι
εἶμ' αὐτὴ πρὸσ Ὄλυμπον ἀγάννιφον, αἴ κε πίθηται.
ἀλλὰ σὺ μὲν νῦν νηυσὶ παρήμενοσ ὠκυπόροισι
μήνι' 'Αχαιοῖσιν, πολέμου δ' ἀποπαύεο πάμπαν.

Ζεὺσ γὰρ ἐσ 'Ωκεανὸν μετ' ἀμύμονασ Αἰθιοπῆασ
χθιζὸσ ἔβη κατὰ δαῖτα, θεοὶ δ' ἅμα πάντεσ ἕποντο·
δωδεκάτηι δέ τοι αὖτισ ἐλεύσεται Οὔλυμπόνδε,
καὶ τότ' ἔπειτά τοι εἶμι Διὸσ ποτὶ χαλκοβατὲσ δῶ,
καί μιν γουνάσομαι, καί μιν πείσεσθαι ὀίω."
ὣσ ἄρα φωνήσασ' ἀπεβήσετο, τὸν δ' ἔλιπ' αὖθι
χωόμενον κατὰ θυμὸν εὐζώνοιο γυναικόσ,
τήν ῥα βίηι ἀϝέκοντα ἀπέϝραον. αὐτὰρ 'Οδυσσεὺσ
εἰσ Χρύσην ἵκανεν ἄγων ἱερὴν ἑκατόμβην.
οἳ δ' ὅτε δὴ λιμένοσ πολυβενθέοσ ἐντὸσ ἵκοντο,
ἱστία μὲν 'στεῖλάν τε 'θέσαν τ' ἐν νηΐ μελαίνηι,
ἱστὸν δ' ἱστοδόκηι 'πέλασαν προτόνοισιν ὑφέντεσ
καρπαλίμωσ, τὴν δ' εἰσ ὅρμον προέρεσσαν ἐρετμῶι.
ἐκ δ' εὐνὰσ ἔβαλον, κατὰ δὲ πρυμνήσι' ἔδησαν,
ἐκ δὲ καὶ αὐτοὶ ἔβαινον ἐπὶ ῥηγμῖνι θαλάσσησ,
ἐκ δ' ἑκατόμβην 'βῆσαν ἑκηβόλωι 'Απόλλωνι,
ἐκ δὲ Χρυσηΐσ νηὸσ 'βῆ ποντοπόροιο.
τὴν μὲν ἔπειτ' ἐπὶ βωμὸν ἄγων πολύμητισ 'Οδυσσεὺσ
πατρὶ φίλωι ἐν χέρσ' ἐτίθει, καί μιν προσέϝειπε·
„ὦ Χρύση, πρό μ' ἔπεμψε ϝάναξ ἀνδρῶν 'Αγαμέμνων
παῖδά τε σοὶ ἀγέμεν, Φοίβωι θ' ἱερὴν ἑκατόμβην
ῥέξαι ὑπὲρ Δαναῶν, ὄφρ' ἱλασόμεσθα ϝάνακτα,
ὃσ νῦν 'Αργεΐοισι πολύστονα κήδε' ἐφῆκε."
ὣσ ϝειπὼν ϝ' ἐν χέρσ' ἐτίθει, ὃ δ' ἐδέξατο χαίρων
παῖδα φίλην. τοὶ δ' ὦκα θεῶι ἱερὴν ἑκατόμβην
ἑξείησ ἔστησαν ἐὺ δμητὸν περὶ βωμόν,
'χερνίψαντο δ' ἔπειτα καὶ οὐλοχύτασ ἀνέλοντο.
τοῖσιν δὲ Χρύσησ μεγάλ' ηὔχετο, χεῖρασ ἀνασχών·
„κλῦθί μοι ἀργυρότοξ' ὃσ Χρύσην ἀμφιβέβηκασ
Κίλλαν τε ζαθέην, Τενέδοιό τε ϝῖφι ϝανάσσεισ·
ἠμὲν δή ποτ' ἐμεῖο πάροσ 'κλύεσ εὐξαμένοιο,
'τίμησασ μὲν ἐμέ, μέγα δ' ἴψαο λαὸν 'Αχαιῶν,
ἠδ' ἔτι καὶ νῦν μοι τόδ' ἐπικρήηνον ἐϝέλδωρ·
ἤδη νῦν Δαναοῖσιν ἀϝεικέα λοιγὸν ἄμυνον."
ὣσ ἔφατ' εὐχόμενοσ, τοῦ δ' ἔκλυε Φοῖβοσ 'Απέλλων.
αὐτὰρ ἐπεί ῥ' ηὔξαντο καὶ οὐλοχύτασ προβάλοντο,
ἀϝϝέρυσαν μὲν πρῶτα καὶ ἔσφαξαν καὶ ἔδειραν,
μηρούσ τ' ἐξέταμον κατά τε κνίσηι ἐκάλυψαν

δίπτυχα ποιήσαντεσ, ἐπ' αὐτῶν δ' ὠμοθέτησαν.
'καῖε δ' ἐπὶ σχίζηισ' ὁ γέρων, ἐπὶ δ' αἴθοπα ϝοῖνον
'λεῖβε· νέοι δὲ παρ' αὐτὸν ἔχον πεμπώβολα χερσί.
αὐτὰρ ἐπεὶ κατὰ μῆρ' ἐκάη καὶ σπλάγχν' ἐπάσαντο,
'μίστυλλόν τ' ἄρα τ' ἄλλα καὶ ἀμφ' ὀβελοῖσιν ἔπειραν,
ὤπτησάν τε περιφραδέωσ, ϝερύσαντό τε πάντα.
αὐτὰρ ἐπεὶ 'παύσαντο πόνου 'τετύκοντό τε δαῖτα,
'δαίνυντ', οὐδέ τι θυμὸσ ἐδεύετο δαιτὸσ ἐϝίσησ.
αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιοσ καὶ ἐδητύοσ ἐξ ἔρον εἷντο,
κοῦροι μὲν κρητῆρασ ἐπεστέψαντο ποτοῖο,
'νώμησαν δ' ἄρα πᾶσιν ἐπαρξάμενοι δεπάεσσι,
οἳ δὲ πανημέριοι μολπῆι θεὸν ἱλάσκοντο,
καλὸν ἀείδοντεσ παιήονα, κοῦροι 'Αχαιῶν.
ἦμοσ δ' ἠέλιοσ κατέδυ καὶ ἐπὶ κνέφασ ἦλθε,
δὴ τότ' ἐκοιμήσαντο παρὰ πρυμνήσια νηόσ.
ἦμοσ δ' ἠριγένεια 'φάνη ῥοδοδάκτυλοσ 'Ηώσ,
καὶ τότ' ἔπειτ' ἀνάγοντο μετὰ στρατὸν εὐρὺν 'Αχαιῶν·
τοῖσιν δ' ἴκμενον οὖρον ἵει ϝεκάϝεργοσ 'Απόλλων.
οἳ δ' ἱστὸν 'στήσαντ', ἀνά θ' ἱστία λεύκ' ἐπέτασσαν·
ἐν δ' ἄνεμοσ 'πρῆσεν μέσον ἱστίον, ἀμφὶ δὲ κῦμα
στείρηι πορφύρεον μέγ' ἐϝίαχε νηὸσ ἰούσησ.
ἣ δ' ἔθεεν κατὰ κῦμα διαπρήσσουσα κέλευθον.
αὐτὰρ ἐπεί ῥ' ἵκοντο κατὰ στρατὸν εὐρὺν 'Αχαιῶν,
νῆα μὲν οἵ γε μέλαιναν ἐπ' ἠπείροι' ἐϝέρυσσαν
ὑψόθ' ἐπὶ ψαμάθοισ', ὑπὸ δ' ἕρματα μάκρ' ἐτάνυσσαν,
αὐτοὶ δ' ἐσκίδναντο κατὰ κλισίασ τε νέασ τε.
  αὐτὰρ ὃ 'μήνιε νηυσὶ παρήμενοσ ὠκυπόροισι,
διογενὴσ Πηλῆοσ υἱόσ, πόδασ ὠκὺσ 'Αχιλλεύσ·
οὔτε ποτ' εἰσ ἀγορὴν 'πωλέσκετο κυδιάνειραν
οὔτε ποτ' εἰσ πόλεμον, ἀλλ' ἐφθινύθεσκε φίλον κῆρ
αὖθι μένων, 'ποθέεσκε δ' ἀυτήν τε πτόλεμόν τε.
  ἀλλ' ὅτε δή ῥ' ἐκ τοῖο δυωδεκάτη 'γένετ' ἠώσ,
καὶ τότε δὴ πρὸσ Ὄλυμπον ἴσαν θεοὶ αἰὲν ἐόντεσ
πάντεσ ἅμα, Ζεὺσ δ' ἦρχε. Θέτισ δ' οὐ 'λήθετ' ἐφετμῆσ
παιδὸσ ἑϝοῖ, ἀλλ' ἥ γ' ἀνεδύσετο κῦμα θαλάσσησ,
ἠερίη δ' ἀνέβη μέγαν οὐρανὸν Οὔλυμπόν τε.
ηὗρεν δ' εὐρύϝοπα Κρονίδην ἄτερ ἥμενον ἄλλων
ἀκροτάτηι κορυφῆι πολυδειράδοσ Οὐλύμποιο.

καί ῥα πάροιθ' αὐτοῖο καθέζετο, καὶ 'λάβε γούνων
σκαιῆι, δεξιτερῆι δέ ϝ' ὑπ' ἀνθερεῶνοσ ἑλοῦσα
λισσομένη προσέϝειπε Δία Κρονίωνα ϝάνακτα·
„Ζεῦ πάτερ, εἴ ποτε δή σε μετ' ἀθανάτοισιν ὄνησα
ἢ ϝέπε' ἢ ϝέργωι, τὸ δέ μοι κρήηνον ἐϝέλδωρ·
υἱόν μοι τίμησον, ὃσ ὠκυμορώτατοσ ἄλλων
ἔπλετ'· ἀτάρ μιν νῦν γε ϝάναξ ἀνδρῶν 'Αγαμέμνων
ἠτίμασσεν· ἑλὼν γὰρ ἔχει γέρασ αὐτὸσ ἀποϝράσ.
ἀλλὰ σύ πέρ μιν τῖσον, 'Ολύμπιε μητιέτα Ζεῦ·
τόφρα δ' ἐπὶ Τρώεσσι τίθει κράτοσ, ὄφρα κ' 'Αχαιοὶ
υἱὸν ἐμὸν τίσωσιν, ὀφέλλωσίν τέ ϝε τιμῆι."
ὣσ 'φάτο· τὴν δ' οὔ τι προσέφη νεφεληγερέτα Ζεύσ,
ἀλλ' ἀκέων δϝὴν ἧστο. Θέτισ δ' ὡσ ἥψατο γούνων,
ὣσ ἔχετ' ἐμπεφυυῖα, καὶ εἴρετο δεύτερον αὖτισ·
„νημερτὲσ μὲν δή μοι ὑποσχέο καὶ κατάνευσον,
ἢ ἀπόϝειπ' — ἐπεὶ οὔ τοι ἔπι δϝέοσ, — ὄφρ' ἐὺ ϝείδω
ὅσσον ἐγὼ μετὰ πᾶσιν ἀτιμοτάτη θεόσ εἰμι."
τὴν δὲ μέγ' ὀχθήσασ προσέφη νεφεληγερέτα Ζεύσ·
„ἦ δὴ λοίγια ϝέργ', ὅ τέ μ' ἐχθοδοπῆσαι ἐφήσεισ
Ἥρηι, ὅτ' ἄν μ' ἐρέθηισιν ὀνειδείοισι ϝέπεσσι.
ἡ δὲ καὶ αὔτωσ μ' αἰὲν ἐν ἀθανάτοισι θεοῖσι
νεικεῖ, καί τέ μέ φησι μάχηι Τρώεσσιν ἀρήγειν.
ἀλλὰ σὺ μὲν νῦν αὖτισ ἀπόστιχε, μή τι νοήσηι
Ἥρη· ἐμοὶ δέ γε ταῦτα μελήσεται, ὄφρα τελέσσω.
εἶ δ' ἄγε τοι κεφαλῆι κατανεύσομαι, ὄφρα πεποίθηισ·
τοῦτο γὰρ ἐξ ἐμέθεν γε μετ' ἀθανάτοισι μέγιστον
τέκμωρ· οὐ γὰρ ἐμὸν πάλιν ἀγρετὸν οὐδ' ἀπατηλὸν
οὐδ' ἀτελεύτητον, ὅ τί κεν κεφαλῆι κατανεύσω."
ἦ, καὶ κυανέηισιν ἐπ' ὀφρύσι 'νεῦσε Κρονίων·
ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ϝάνακτοσ
κρατὸσ ἄπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐϝέλιξεν Ὄλυμπον.
τώ γ' ὣσ βουλεύσαντε διέτμαγεν· ἡ μὲν ἔπειτα
εἰσ ἅλα ἆλτο βαθεῖαν ἀπ' αἰγλήεντοσ 'Ολύμπου,
Ζεὺσ δ' ἴε ϝὸν πρὸσ δῶμα. θεοὶ δ' ἅμα πάντεσ ἀνέσταν
ἐξ ἑδέων, σφοῦ πατρὸσ ἐναντίον· οὐδέ τισ ἔτλη
μεῖναι ἐπερχόμενον, ἀλλ' ἀντίοι ἔσταν ἅπαντεσ
ὣσ ὁ μὲν ἔνθα καθέζετ' ἐπὶ θρόνου· οὐδέ μιν Ἥρη
ἠγνοίησε ϝιδοῦσ' ὅτι ϝοι συμφράσσατο βουλὰσ

ἀργυρόπεζα Θέτισ, θυγάτηρ ἁλίοιο γέροντοσ.
αὐτίκα κερτομίοισι Δία Κρονίωνα προσηύδα·
„τίσ δ' αὖ τοι, δολόμητι, θεῶν συμϕράσσατο βουλάσ;
αἰεί τοι ϕίλον ἐστίν, ἐμεῖ' ἄπο νόσϕιν ἐόντα
κρυπτάδια ϕρονέοντα δικαζέμεν'· οὐδέ τί πώ μοι
πρόϕρων τέτληκασ ϝειπεῖν ϝέποσ ὅτι νοήσηισ."
τὴν δ' ἠμείβετ' ἔπειτα πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε·
„Ἥρη, μὴ δὴ πάντασ ἐμοὺσ ἐπιϝέλπεο μύθουσ
ϝειδήσειν· χαλεποί τοι ἔσοντ' ἀλόχωι περ ἐούσηι.
ἀλλ' ὃν μέν σ' ἐπιϝεικὲσ ἀκουέμεν', οὔ τισ ἔπειτα
οὔτε θεῶν πρότεροσ τὸν ϝείσεται οὔτ' ἀνθρώπων·
ὃν δέ κ' ἐγὼν ἀπάνευθε θεῶν ἐθέλωμι νοῆσαι,
μή τι σὺ ταῦτα ϝέκαστα διείρεο μηδὲ μετάλλα."
τὸν δ' ἠμείβετ' ἔπειτα βοῶπισ πότνια Ἥρη·
„αἰνότατε Κρονίδη, ποῖον τὸν μῦθον ἔϝειπεσ;
καί λίην σε πάροσ γ' οὔτ' εἴρομαι οὔτε μεταλλῶ,
ἀλλὰ μάλ' εὔκηλοσ τὰ ϕράζεαι ἅσσ' ἐθέληισθα.
νῦν δ' αἰνῶσ δέδϝοικα κατὰ ϕρένα μή παρέϝειπε
ἀργυρόπεζα Θέτισ, θυγάτηρ ἁλίοιο γέροντοσ·
ἠερίη γάρ σ' ἦ γε παρέζετο καὶ 'λάβε γούνων.
τῆι σ' ὀίω κατανεῦσαι ἐτήτυμον, ὡσ 'Αχιλῆα
τιμήσεισ, ὀλέεισ δὲ πολῦσ ἐπὶ νηυσὶν 'Αχαιῶν."
τὴν δ' ἀπαμειβόμενοσ προσέϕη νεϕεληγερέτα Ζεύσ·
„δαιμονίη, αἰεὶ μὲν ὀίεαι, οὐδέ σε λήθω.
πρῆξαι δ' ἔμπησ οὔ τι δυνήσεαι, ἀλλ' ἀπὸ θυμοῦ
μᾶλλον ἐμοὶ ἔσεαι· τὸ δέ τοι καὶ ῥίγιον ἔσται.
εἰ δ' οὕτω τοῦτ' ἐστίν, ἐμοὶ μέλλει ϕίλον εἶναι.
ἀλλ' ἀκέουσα κάθησο, ἐμῶι δ' ἐπιπείθεο μύθωι,
μή νύ τοι οὐ χραίσμωσιν ὅσοι θεοί εἰσ' ἐν 'Ολύμπωι
ἆσσον ἰόνθ', ὅτε κέν τοι ἀάπτουσ χεῖρασ ἐϕήω."
ὣσ ἔϕατ', ἔδϝεισεν δὲ βοῶπισ πότνια Ἥρη,
καί ῥ' ἀκέουσα καθῆστο, ἐπιγνάμψασα ϕίλον κῆρ·
ὤχθησαν δ' ἀνὰ δῶμα Διὸσ θεοὶ Οὐρανίωνεσ.
τοῖσιν δ' Ἥϕαιστοσ κλυτοτέχνησ ἦρχ' ἀγορεύειν,
μητρὶ ϕίληι ἐπὶ ϝῆρα ϕέρων, λευκωλένωι Ἥρηι·
„ἦ δὴ λοίγια ϝέργα τάδ' ἔσσεται οὐδ' ἔτ' ἀνεκτά,
εἰ δὴ σϕῶ' ἕνεκα θνητῶν ἐριδαίνετον ὧδε,
ἐν δὲ θεοῖσι κολωιὸν ἐλαύνετον· οὐδέ τι δαιτὸσ

ἐσθλῆσ ἔσσεται ἦδοσ, ἐπεὶ τὰ χερείονα νικᾶι.
μητρὶ δ' ἐγὼ παράφημι, καὶ αὐτῆι περ νοεούσηι,
πατρὶ φίλωι ἐπὶ ϝῆρα φέρειν Διί, ὄφρα μὴ αὖτε
νεικείηισι πατήρ, σὺν δ' ἧμιν δαῖτα ταράξηι.
εἴ περ γάρ κ' ἐθέληισιν 'Ολύμπιοσ ἀστεροπητὴσ
ἐξ ἑδέων στυφελίξαι . . ., ὃ γὰρ πολὺ φέρτατόσ ἐστι.
ἀλλὰ σὺ τόν γε ϝέπεσσι καθάπτεσθαι μαλακοῖσι·
αὐτίκ' ἔπειθ' ἵλαοσ 'Ολύμπιοσ ἔσσεται ἧμιν."
ὥσ ἄρ' ἔφη, καὶ ἀναΐξασ δέπασ ἀμφικύπελλον
μητρὶ φίληι ἐν χείρ' ἐτίθει, καί μιν προσέϝειπε·
„τέτλαθι, μῆτερ ἐμή, καὶ ἀνασχέο κηδομένη περ,
μή σε φίλην περ ἐοῦσαν ἐν ὀφθαλμοῖσι ϝίδωμαι
θεινομένην· τότε δ' οὔ τι δυνήσομαι ἀχνύμενόσ περ
χραισμέμεν', ἀργαλέοσ γὰρ 'Ολύμπιοσ ἀντιφέρεσθαι.
ἤδη γάρ με καὶ ἄλλοτ' ἀλεξέμεναι μεμαῶτα
'ρῖψε, ποδὸσ τεταγών, ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο.
πᾶν δ' ἦμαρ 'φερόμην, ἅμα δ' ἠελίωι καταδύντι
κάππεσον ἐν Λήμνωι, ὀλίγοσ δ' ἔτι θυμὸσ ἐνῆεν·
ἔνθα με Σίντιεσ ἄνδρεσ ἄφαρ 'κομίσαντο πεσόντα."
ὥσ 'φάτ', ἐμείδησεν δὲ θεὰ λευκώλενοσ Ἥρη,
μειδήσασα δὲ παιδὸσ ἐδέξατο χειρὶ κύπελλον.
αὐτὰρ ὃ τοῖσ' ἄλλοισι θεοῖσ' ἐνδέξια πᾶσι
ϝοινοχόει, γλυκὺ νέκταρ ἀπὸ κρητῆροσ ἀφύσσων.
ἄσβεστοσ δ' ἄρ' ἐνῶρτο γέλοσ μακάρεσσι θεοῖσι,
ὡσ 'ϝίδον Ἥφαιστον διὰ δώματα ποιπνύοντα.
ὥσ τότε μὲν πρόπαν ἦμαρ ἐσ ἠέλιον καταδύντα
'δαίνυντ', οὐδέ τι θυμὸσ ἐδεύετο δαιτὸσ ἐϝίσησ,
οὐ μὲν φόρμιγγοσ περικαλλέοσ, ἣν ἔχ' 'Απόλλων,
Μουσάων θ', αἳ ἄειδον ἀμειβόμεναι ϝοπὶ καλῆι.
αὐτὰρ ἐπεὶ κατέδυ λαμπρὸν φάοσ ἠελίοιο,
οἳ μὲν κακκείοντεσ ἔβαν ϝοῖκόνδε ϝέκαστοσ,
ἧχι ϝεκάστωι δῶμα περικλυτὸσ ἀμφιγυήεισ
Ἥφαιστοσ 'ποίησε ϝιδυίηισι πραπίδεσσι,
Ζεὺσ δὲ πρὸσ ὃν λέχοσ ἤϊ' 'Ολύμπιοσ ἀστεροπητήσ,
ἔνθα πάροσ 'κοιμᾶθ', ὅτε μιν γλυκὺσ ὕπνοσ ἱκάνοι.
ἔνθα καθηῦδ' ἀναβάσ, παρὰ δὲ χρυσόθρονοσ Ἥρη.
B 1 ἄλλοι μέν ῥα θεοί τε καὶ ἀνέρεσ ἱπποκορυσταὶ
ηὗδον παννύχιοι, Δία δ' οὐκ ἔχε ϝήδυμοσ ὕπνοσ,

ἀλλ' ὅ γ' ἐμερμήριζε κατὰ Φρένα ὡσ 'Αχιλῆα
τιμήσει', ὀλέσαι δὲ πολῦσ ἐπὶ νηυσὶν 'Αχαιῶν.
ἥδε δέ ϝοι κατὰ θυμὸν ἀρίστη 'Φαίνετο βουλή,
πέμψαι ἔπ' 'Ατρεΐδηι 'Αγαμέμνονι οὖλον Ὄνειρον·
καί μιν Φωνήσασ ϝέπεα πτερόεντα προσηύδα·
. „βάσκ' ἴθι, οὖλοσ Ὄνειρε· θοὰσ ἐπὶ νῆασ 'Αχαιῶν
ἐλθὼν εἰσ κλισίην 'Αγαμέμνονοσ 'Ατρεΐδαο
πάντα μάλ' ἀτρεκέωσ ἀγορευέμεν' ὡσ ἐπιτέλλω.
θωρῆξαί ϝε κέλευε κάρη κομάοντασ 'Αχαιοὺσ
πανσυδίηι· νῦν γάρ κεν ἕλοι πόλιν εὐρυάγυιαν
Τρώων, οὐ γὰρ ἔτ' ἀμΦὶσ 'Ολύμπια δώματ' ἔχοντεσ
ἀθάνατοι Φράζονται, ἐπέγναμψεν γὰρ ἅπαντασ
Ἥρη λισσομένη, Τρώεσσι δὲ κήδε' ἐΦῆπται."
ὡσ 'Φάτ', ἔβη δ' ἄρ' Ὄνειροσ, ἐπεὶ τὸν μῦθον ἄκουσε.
καρπαλίμωσ δ' ἵκανε θοὰσ ἐπὶ νῆασ 'Αχαιῶν,
'βῆ δ' ἄρ' ἐπ' 'Ατρεΐδην 'Αγαμέμνονα· τὸν δ' ἐκίχανε
εὕδοντ' ἐν κλισίηι, περὶ δ' ἀμβρόσιοσ 'κέχυθ' ὕπνοσ.
'στῆ δ' ἄρ' ὑπὲρ κεΦαλῆσ Νηλῆϊωι υἷι ϝεϝοικώσ,
Νέστορι, τόν ῥα μάλιστα γερόντων 'τῖ' 'Αγαμέμνων·
τῶι μιν ϝεισάμενοσ προσεΦώνεε θεῖοσ Ὄνειροσ·
„εὕδεισ, 'Ατρέοσ υἱὲ δαΐΦρονοσ ἱπποδάμοιο;
οὐ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληΦόρον ἄνδρα,
ὧι λαοί τ' ἐπιτετράΦαται καὶ τόσσα μέμηλε.
νῦν δ' ἐμέθεν ξύνεσ ὦκα· Διὸσ δέ τοι ἄγγελόσ εἰμι,
ὅσ σε' ἄνευθεν ἐὼν μέγα κήδεται ἠδ' ἐλεαίρει.
θωρῆξαί σ' ἐκέλευσε κάρη κομάοντασ 'Αχαιοὺσ
πανσυδίηι· νῦν γάρ κεν ἕλοισ πόλιν εὐρυάγυιαν
Τρώων, οὐ γὰρ ἔτ' ἀμΦὶσ 'Ολύμπια δώματ' ἔχοντεσ
ἀθάνατοι Φράζονται· ἐπέγναμψεν γὰρ ἅπαντασ
Ἥρη λισσομένη, Τρώεσσι δὲ κήδε' ἐΦῆπται
ἐκ Διόσ. ἀλλὰ σὺ σῆισιν ἔχε Φρεσί, μηδέ σε λήθη
αἱρεέτω, ὅτε κέν σε μελίΦρων ὕπνοσ ἀνήηι."
ὡσ ἄρα Φωνήσασ ἀπεβήσετο, τὸν δ' ἔλιπ' αὖθι
τὰ Φρονέοντ' ἀνὰ θυμὸν ἅ ῥ' οὐ τελέεσθαι ἔμελλον.
'Φῆ γὰρ ὅ γ' αἱρήσειν Πριάμου πόλιν ἤματι κείνωι,
νήπιοσ, οὐδὲ τὰ 'ϝεἴδε' ἅ ῥα Ζεὺσ 'μήδετο ϝέργα·
θήσειν γὰρ ἔτ' ἔμελλεν ἐπ' ἄλγεά τε στοναχάσ τε
Τρωσί τε καὶ Δαναοῖσι διὰ κρατερὰσ ὑσμίνασ.

ἤγρετο δ' ἐξ ὕπνου, θείη δέ μιν ἀμφέχυτ' ὀμφή
ἕζετο δ' ὀρθωθείσ, μαλακὸν δ' ἐνέδυνε χιτῶνα,
καλὸν νηγάτεον, περὶ δὲ μέγα 'βάλλετο φᾶροσ·
ποσσὶ δ' ὑπὸ λιπαροῖσιν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα,
ἀμφὶ δ' ἄρ' ὤμοισιν 'βάλετο ξίφοσ ἀργυρόηλον.
εἵλετο δὲ σκῆπτρον πατρώϊον, ἄφθιτον αἰεί·
σὺν τῶι ἔβη κατὰ νῆασ 'Αχαιῶν χαλκοχιτώνων.
'Ηὼσ μέν ῥα θεὰ προσεβήσετο μακρὸν Ὄλυμπον
Ζηνὶ φάοσ ϝερέουσα καὶ ἄλλοισ' ἀθανάτοισι·
αὐτὰρ ὃ κηρύκεσσι λιγυφθόγγοισ' ἐκέλευσε
κηρύσσειν πόλεμόνδε κάρη κομάοντασ 'Αχαιούσ.
οἳ μὲν ἐκήρυσσον, τοὶ δ' ἠγείροντο μάλ' ὦκα.
οἳ δ' ἀμφ' 'Ατρεΐωνα διοτρεφέεσ βασιλῆεσ
'θῦνον κρίνοντεσ, μετὰ δὲ γλαυκῶπισ 'Αθήνη
αἰγίδ' ἔχουσ' ἐρίτιμον ἀγήραον ἀθανάτην τε·
τῆσ ἑκατὸν θύσανοι παγχρύσεοι ἠερέθονται,
πάντεσ εὐπλεκέεσ, ἑκατόμβοιοσ δὲ ϝέκαστοσ.
σὺν τῆι παιφάσσουσα διέσσυτο λαὸν 'Αχαιῶν
ὀτρύνουσ' ἴμεναι· ἐν δὲ σθένοσ ὦρσε ϝεκάστωι
καρδίηι, ἄλληκτον πολεμιζέμεν' ἠδὲ μάχεσθαι.
τοῖσι δ' ἄφαρ πόλεμοσ γλυκίων 'γένετ' ἠὲ νέεσθαι
ἐν νηυσὶ γλαφυρῆισι φίλην εἰσ πατρίδα γαῖαν.
ἠύτε πῦρ αΐδηλον ἐπιφλέγει ἄσπετον ὕλην
οὔρεοσ ἐν κορυφῆι, ϝέκαθεν δέ τε φαίνεται αὐγή,
ὣσ τῶν ἐρχομένων ἀπὸ χαλκοῦ θεσπεσίοιο
αἴγλη παμφανάουσα δι' αἰθέροσ οὐρανὸν ἷκε.
τῶν δ', ὥσ τ' ὀρνίθων πετεηνῶν ϝέθνεα πολλά,
χηνῶν ἢ γεράνων ἢ κύκνων δολιχοδείρων,
'Ασίωι ἐν λειμῶνι Καϋστρίου ἀμφὶ ῥέεθρα
ἔνθα καὶ ἔνθα πέτονται ἀγαλλόμενα πτερύγεσσι,
κλαγγηδὸν προκαθιζόντων, σμαραγεῖ δέ τε λειμών,
ὣσ τῶν ϝέθνεα πολλὰ νεῶν ἄπο καὶ κλισιάων
εἰσ πεδίον προχέοντο Σκαμάνδριον· αὐτὰρ ὑπὸ χθὼν
σμερδαλέον 'κονάβιζε ποδῶν αὐτῶν τε καὶ ἵππων.
ἔσταν δ' ἐν λειμῶνι Σκαμανδρίωι ἀνθεμόεντι
μυρίοι, ὅσσα τε φύλλα καὶ ἄνθεα γίγνεται ὥρηι.
ἠύτε μυιάων ἀδινάων ϝέθνεα πολλά,
αἵ τε κατὰ σταθμὸν ποιμνήϊον ἠλάσκουσι

ὥρηι ϝεαρινῆι, ὅτε τε γλάγοσ ἄγγεα δεύει,
τόσσοι ἐπὶ Τρώεσσι κάρη κομάοντεσ Ἀχαιοὶ
ἐν πεδίωι ἵσταντο, διαρραῖσαι μεμαῶτεσ.
τοὺσ δ', ὥσ τ' αἰπόλια πλατέ' αἰγῶν αἰπόλοι ἄνδρεσ
ῥεῖα διακρίνωσιν, ἐπεί κε νομῶι μιγέωσι,
ὣσ τοὺσ ἡγεμόνεσ διεκόσμεον ἔνθα καὶ ἔνθα
ὑσμίνηνδ' ἴμεναι, μετὰ δὲ κρείων Ἀγαμέμνων,
ὄμματα καὶ κεφαλὴν ϝίκελοσ Διὶ τερπικεραύνωι,
Ἄρεϊ δὲ ζώνην, στέρνον δὲ Ποσειδάωνι.
ἠύτε βοῦσ ἀγέληφι μέγ' ἔξοχοσ ἔπλετο πάντων,
ταῦροσ, ὃ γάρ τε βόεσσι μεταπρέπει ἀγρομένηισι,
τοῖον ἄρ' Ἀτρεΐδην 'θῆκε Ζεὺσ ἤματι κείνωι,
483 ἐκπρεπέ' ἐν πολλοῖσι καὶ ἔξοχον ἡρώεσσι.
786 Τρωσὶν δ' ἄγγελοσ ἦλθε ποδήνεμοσ ὠκέα Ϝῖρισ
πὰρ Διὸσ αἰγιόχοιο σὺν ἀγγελίηι ἀλεγεινῆι·
οἳ δ' ἀγορὰσ ἀγόρευον ἐπὶ Πριάμοιο θύρηισι
πάντεσ ὁμηγερέεσ, ἠμὲν νέοι ἠδὲ γέροντεσ.
ἀγχόθι δ' ἱσταμένη προσέφη πόδασ ὠκέα Ϝῖρισ,
'ϝείσατο δὲ φθογγὴν υἷι Πριάμοιο Πολίτηι,
ὃσ Τρώων σκοπὸσ ἷζε, ποδωκεΐηφι πεποιθώσ,
τύμβωι ἔπ' ἀκροτάτωι Αἰσυήταο γέροντοσ,
δέγμενοσ ὁππότε ναῦφιν ἀφορμηθεῖεν Ἀχαιοί·
τῶι μιν ϝεισαμένη προσέφη πόδασ ὠκέα Ϝῖρισ·
„ὦ γέρον, αἰεί τοι μῦθοι φίλοι ἄκριτοί εἰσι,
ὥσ ποτ' ἐπ' εἰρήνησ· πόλεμοσ δ' ἀλίαστοσ ὄρωρε.
ἦ μὲν δὴ μάλα πολλὰ μάχασ εἰσήλυθον ἀνδρῶν,
ἀλλ' οὔ πω τοιόνδε τοσόνδε τε λαὸν ὄπωπα·
λίην γὰρ φύλλοισι ϝεϝοικότεσ ἢ ψαμάθοισι
ἔρχονται πεδίοιο μαχεσσόμενοι προτὶ ϝάστυ.
Ἕκτορ, σοὶ δὲ μάλιστ' ἐπιτέλλομαι, ὧδε δὲ ῥέξαι,
πολλοὶ γὰρ κατὰ ϝάστυ μέγα Πριάμοι' ἐπίκουροι,
ἄλλη δ' ἄλλων γλῶσσα πολυσπερέων ἀνθρώπων·
τοῖσι ϝέκαστοσ ἀνὴρ σημαινέτω οἷσί περ ἄρχει,
τῶν δ' ἐξηγείσθω, κοσμησάμενοσ πολιήτασ."
ὣσ ἔφαθ', Ἕκτωρ δ' οὔ τι θεᾶσ ϝέποσ ἠγνοίησε,
αἶψα δ' ἔλυσ' ἀγορήν· ἐπὶ τεύχεα δ' ἐσσεύοντο,
πᾶσαι δ' ὠΐγνυντο πύλαι, ἐκ δ' ἔσσυτο λαόσ,
πεζοί θ' ἱππῆέσ τε· πολὺσ δ' ὀρυμαγδὸσ ὀρώρει

ἔστι δέ τισ πόλιοσ προπάροιθ' αἰπεῖα κολώνη,
ἐν πεδίωι ἀπάνευθε, περίδρομοσ ἔνθα καὶ ἔνθα,
τὴν ἤ τοι ἄνδρεσ Βατίειαν κικλήισκουσι,
ἀθάνατοι δέ τε σῆμα πολυσκάρθμοιο Μυρίνησ·
ἔνθα τότε Τρῶέσ τε διέκριθεν ἠδ' ἐπίκουροι.
Γ 1 αὐτὰρ ἐπεὶ 'κόσμηθεν ἅμ' ἡγεμόνεσσι ϝέκαστοι,
Τρῶεσ μὲν κλαγγῆι τ' ἐνοπῆι τ' ἴσαν ὄρνιθεσ ὥσ,
ἠύτε περ κλαγγὴ γεράνων πέλετ' οὐρανόθι πρό,
αἵ τ' ἐπεὶ οὖν χειμῶν' ἔφυγον καὶ ἀθέσφατον ὄμβρον,
κλαγγῆι ταί γε πέτονται ἐπ' Ὠκεανοῖο ῥοάων
ἀνδράσι Πυγμαίοισι φόνον καὶ κῆρα φέρουσαι·
ἠέριαι δ' ἄρα ταί γε κακὴν ἔριδα προφέρονται.
οἳ δ' ἄρ' ἴσαν σιγῆι μένεα πνείοντεσ Ἀχαιοί,
ἐν θυμῶι μεμαῶτεσ ἀλεξέμεν' ἀλλήλοισι.
εὖτ' ὄρεοσ κορυφῆισι Νότοσ κατέχευεν ὀμίχλην,
ποιμέσιν οὔ τι φίλην, — κλέπτηι δέ τε νυκτὸσ ἀμείνων,
τόσσον τίσ τ' ἐπὶ λεύσσει ὅσον τ' ἐπὶ λᾶαν ἵησι, —
ὣσ ἄρα τῶν ὑπὸ ποσσὶ κονίσαλοσ ὤρνυτ' ἀϝολλὴσ
14 ἐρχομένων· μάλα δ' ὦκα διέπρησσον πεδίοιο.
Λ 84 ὄφρα μὲν ἠῶσ' ἦν καὶ ἀέξετο ἱερὸν ἦμαρ,
τόφρα μάλ' ἀμφοτέρων βέλε' ἥπτετο, 'πίπτε δὲ λαόσ·
ἦμοσ δὲ δρυτόμοσ περ ἀνὴρ ὡπλίσσατο δεῖπνον
οὔρεοσ ἐν βήσσηισιν, ἐπεί τ' ἐκορέσσατο χεῖρασ
τάμνων δένδρεα μακρά, ἅδοσ τέ μιν ἵκετο θυμόν,
σίτου τε γλυκεροῖο περὶ φρένασ ἵμεροσ αἱρεῖ,
τῆμοσ σφῆι ἀρετῆι Δαναοὶ 'ρήξαντο φάλαγγασ,
κεκλόμενοι ἑτάροισι κατὰ στίχασ. ἐν δ' Ἀγαμέμνων
πρῶτοσ ὄρουσ', ἕλε δ' ἄνδρα Βιήνορα, ποιμένα λαῶν,
αὐτόν, ἔπειτα δ' ἑταῖρον Ὀιλῆα πλήξιππον.
ἤ τοι ὅ γ' ἐξ ἵππων κατεπάλμενοσ ἀντίοσ ἔστη·
τὸν δ' ἰθὺσ μεμαῶτα μετώπιον ὀξέι δουρὶ
'νύξ', οὐδὲ στεφάνη δόρυ ϝοι σχέθε χαλκοβάρεια,
ἀλλὰ δι' αὐτῆσ ἦλθε καὶ ὀστέου, ἐγκέφαλοσ δὲ
ἔνδον ἅπασ 'πεπάλακτο· 'δάμασσε δέ μιν μεμαῶτα.
καὶ τοὺσ μὲν 'λίπεν αὖθι ϝάναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων
στήθεσι παμφαίνοντασ, ἐπεὶ περίδυσε χιτῶνασ·
αὐτὰρ ὁ 'βῆ ϝῖσόν τε καὶ Ἄντιφον ἐξεναρίξων,
υἷε δύω Πριάμοιο, νόθον καὶ γνήσιον, ἄμφω

ἐν ἑνὶ δίφρωι ἐόντε. ὁ μὲν νόθοσ ἡνιόχευε,
Ἄντιφοσ αὖ παρέβασκε περικλυτόσ· ὥ ποτ' Ἀχιλλεὺσ
Ἴδησ ἐν κνημοῖσι 'δίδει μόσχοισι λύγοισι,
ποιμαίνοντ' ἐπ' ὄισσι λαβών, καὶ ἔλυσεν ἀποίνων.
δὴ τότε γ' Ἀτρεΐδησ εὐρὺ κρείων Ἀγαμέμνων
τὸν μὲν ὑπὲρ μαζοῖο κατὰ στῆθοσ 'βάλε δουρί,
Ἄντιφον αὖτ' οὖασ ἔλασε ξίφε', ἐκ δ' ἔβαλ' ἵππων.
σπερχόμενοσ δ' ἀπὸ τοῖιν ἐσύλαε τεύχεα καλὰ
γιγνώσκων· καὶ γάρ σφε πάροσ παρὰ νηυσὶ θοῇισι
εἶδεν ὅτ' ἐξ Ἴδησ ἄγαγεν πόδασ ὠκὺσ Ἀχιλλεύσ.
ὡσ δὲ λέων ἐλάφοιο ταχείησ νήπια τέκνα
ῥηΐδίωσ συνέϝαξε, λαβὼν κρατεροῖσιν ὀδοῦσι,
ἐλθὼν εἰσ εὐνήν, ἀπαλόν τέ σφ' ἦτορ ἀπέϝρα, —
ἡ δ' εἴ πέρ τε τύχηισι μάλα σχεδόν, οὐ δύναταί σφι
χραισμέμεν', αὐτὴν γάρ μιν ὑπὸ τρόμοσ αἰνὸσ ἱκάνει,
καρπαλίμωσ δ' ἤϊξε διὰ δρυμὰ πυκνὰ καὶ ὕλην
σπεύδουσ', ἱδρώουσα, κραταιοῦ θηρὸσ ὑφ' ὁρμῆσ, —
ὣσ ἄρα τοῖσ' οὔ τισ 'δύνατο χραισμῆσαι ὄλεθρον
Τρώων, ἀλλά, καὶ αὐτοὶ ὑπ' Ἀργεΐοισ' ἐφέβοντο.
αὐτὰρ ὁ Πείσανδρόν τε καὶ Ἱππόλοχον μενεχάρμην,
υἱέασ Ἀντιμάχοιο δαΐφρονοσ, ὅσ ῥα μάλιστα
χρυσὸν Ἀλεξάνδροιο δεδεγμένοσ, ἀγλαὰ δῶρα,
οὐκ εἴασχ' Ἑλένην δόμεναι ξανθῶι Μενελάωι,
τοῦ περ δὴ δύο παῖδε 'λάβε κρείων Ἀγαμέμνων
ἐν ἑνὶ δίφρωι ἐόντε, ὁμοῦ δ' ἔχον ὠκέασ ἵππουσ.
ἐκ γάρ σφασ χειρῶν 'φύγον ἡνία σιγαλόεντα,
τὼ δ' ἐκυκηθήτην, ὁ δ' ἐναντίον ὦρτο λέων ὣσ
Ἀτρεΐδησ. τὼ δ' αὖτ' ἐκ δίφροο 'γουναζέσθην·
„ζώγρεε, Ἀτρέοσ υἱέ, σὺ δ' ἄξια δέξαι ἄποινα.
πολλὰ δ' ἐν Ἀντιμάχοιο δόμωι κειμήλια κεῖται,
χαλκόσ τε χρυσόσ τε πολύκμητόσ τε σίδηροσ·
τῶν κέν τοι χαρίσαιτο πατὴρ ἀπερείσι' ἄποινα,
εἰ νῶϊ ζωιὼ πεπύθοιτ' ἐπὶ νηυσὶν Ἀχαιῶν."
ὣσ τώ γε κλαίοντε προσηυδήτην βασιλῆα
μειλιχίοισι ϝέπεσσιν, ἀμείλικτον δ' ὄπ' ἄκουσαν·
„εἰ μὲν δὴ Ἀντιμάχοιο δαΐφρονοσ υἱέεσ ἐστόν,
ὅσ ποτ' ἐνὶ Τρώων ἀγορῆι Μενέλαον ἄνωγε
ἀγγελίην ἐλθόντα σὺν ἀντιθέωι Ὀδυσῆϊ

αὖθι κατακτεῖναι μηδ' ἐξέμεν' ἂψ ἐσ 'Αχαιούσ,
νῦν μὲν δὴ τοῦ πατρὸσ ἀϝεικέα τίσετε λώβην."
ἦ, καὶ Πείσανδρον μὲν ἀφ' ἵππων ὦσε χαμᾶζε
δουρὶ βαλὼν πρὸσ στῆθοσ· ὃ δ' ὕπτιοσ οὖδε' ἐρείσθη.
'Ιππόλοχοσ δ' ἀπόρουσε· τὸν αὖ χαμαὶ ἐξενάριξε,
χεῖρασ ἀπὸ ξίφεϊ τμήξασ ἀπό τ' αὐχένα κόψασ,
ϝόλμον δ' ὣσ ἔσσευε κυλίνδεσθαι δι' ὁμίλου.
τοὺσ μὲν ἔασ'· ὃ δ' ὅθι πλεῖσται 'κλονέοντο φάλαγγεσ,
τῆι ῥ' ἐνόρουσ', ἅμα δ' ἄλλοι εὐκνήμιδεσ 'Αχαιοί.
πεζοὶ μὲν πεζοὺσ ὄλεκον φεύγοντασ ἀνάγκηι,
ἱππῆεσ δ' ἱππῆασ, — ὑπὸ σφὶ δ' ὦρτο κονίη
ἐκ πεδίου, τὴν ὦρσαν ἐρίγδουποι πόδεσ ἵππων, —
χαλκῶι δηϊόωντεσ. ἀτὰρ κρείων 'Αγαμέμνων
αἰὲν ἀποκτείνων ἕπετ' 'Αργείοισι κελεύων.
ὡσ δ' ὅτε πῦρ ἀΐδηλον ἐν ἀξύλωι ἐμπέσηι ὕληι· —
πάντηι ϝειλυφάων ἄνεμοσ φέρει, οἱ δέ τε θάμνοι
πρόρριζοι πίπτουσιν ἐπειγόμενοι πυρὸσ ὁρμῆι· —
ὣσ ἄρ' ὑπ' 'Ατρεΐδηι 'Αγαμέμνονι 'πίπτε κάρηνα
Τρώων φευγόντων, πολλοι δ' ἐριαύχενεσ ἵπποι
κείν' ὄχε' ἐκροτάλιζον ἀνὰ πτολέμοιο γεφύρασ,
ἡνιόχουσ ποθέοντεσ ἀμύμονασ. οἱ δ' ἐπὶ γαίηι
'κείατο γύπεσσιν πολὺ φίλτεροι ἢ ἀλόχοισι.
῞Εκτορα δ' ἐκ βελέων ὕπαγε Ζεὺσ ἔκ τε κονίησ
ἔκ τ' ἀνδροκτασίησ ἔκ θ' αἵματοσ ἔκ τε κυδοιμοῦ.
'Ατρεΐδησ δ' ἕπετο σφεδανὸν Δαναοῖσι κελεύων.
οἱ δ' παρ' ῏Ιλου σῆμα παλαιοῦ Δαρδανίδαο,
μέσσον κὰπ πεδίον, παρ' ἐρινεὸν ἐσσεύοντο
ϝιέμενοι πόλιοσ· ὃ δὲ κεκληγὼσ ἕπετ' αἰεὶ
'Ατρεΐδησ, λύθρωι δὲ 'παλάσσετο χεῖρασ ἀάπτουσ.
ἀλλ' ὅτε δὴ Σκαιάσ τε πύλασ καὶ φηγὸν ἵκοντο,
ἔνθ' ἄρα δὴ ἵσταντο καὶ ἀλλήλουσ ἀνέμιμνον.
οἱ δ' ἔτι κὰμ μέσσον πεδίον 'φοβέοντο βόεσ ὥσ,
ἅσ τε λέων ἐφόβησε μολὼν ἐν νυκτὸσ ἀμολγῶι
πάσασ, τῆι δέ τ' ἰῆι ἀναφαίνεται αἰπὺσ ὄλεθροσ·
τῆσ δ' ἐξ αὐχέν' ἔϝαξε λαβὼν κρατεροῖσιν ὀδοῦσι
πρῶτον, ἔπειτα δέ θ' αἷμα καὶ ἔγκατα πάντα λαφύσσει.
ὣσ τοὺσ 'Ατρεΐδησ ἔφεπε κρείων 'Αγαμέμνων,
αἰὲν ἀποκτείνων τὸν ὀπίστατον· οἱ δ' ἐφέβοντο.

ἀλλ' ὅτε δὴ τάχ' ἔμελλεν ὑπὸ πτόλιν αἰπύ τε τεῖχοσ
ἵξεσθαι, τότε δή ῥα πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε
Ἴδησ ἐν κορυφῇσι καθέζετο πιδακοέσσησ
οὐρανόθεν καταβάσ· ἔχε δ' ἀστεροπὴν μετὰ χερσί.
Ϝῖριν δ' ὤτρυνε χρυσόπτερον ἀγγελέουσαν·
„βάσκ' ἴθι, Ϝῖρι ταχεῖα, τὸν Ἕκτορι μῦθον ἐνίσπε.
ἧοσ μέν χ' ὁράηι Ἀγαμέμνονα, ποιμένα λαῶν,
θύνοντ' ἐν προμάχοισιν, ἐναίροντα στίχασ ἀνδρῶν,
τόφρ' ἀναχωρεέτω, τὸν δ' ἄλλον λαὸν ἀνώχθω
μάρνασθαι δηΐοισι κατὰ κρατερὴν ὑσμίνην·
αὐτὰρ ἐπεί κ' ἢ δουρὶ τυπεὶσ ἢ βλήμενοσ ἰῶι
εἰσ ἵππουσ ἅλεται, τότε Ϝοι κράτοσ ἐγγυαλίξω
κτεινέμεν', εἰσ ὅ κε νῆασ ἐυσσέλμουσ ἀφίκηται
δύηι τ' ἠέλιοσ καὶ ἐπὶ κνέφασ ἱερὸν ἔλθηι."
ὣσ ἔφατ', οὐδ' ἀπίθησε ποδήνεμοσ ὠκέα Ϝῖρισ,
'βῆ δὲ κατ' Ἰδαίων ὀρέων εἰσ Ϝίλιον ἱρήν.
ηὗρ' υἱὸν Πριάμοιο δαΐφρονοσ, Ἕκτορα δῖον,
ἑσταότ' ἔν θ' ἵπποισι καὶ ἅρμασι κολλητοῖσι.
ἀγχόθι δ' ἱσταμένη προσέφη πόδασ ὠκέα Ϝῖρισ·
„Ἕκτορ, υἱὲ Πριάμοιο, Διὶ μῆτιν ἀτάλαντε,
Ζεύσ με πατὴρ προέηκε τεῒν τάδε μυθήσασθαι·
ἧοσ μέν χ' ὁράηισ Ἀγαμέμνονα, ποιμένα λαῶν,
θύνοντ' ἐν προμάχοισιν, ἐναίροντα στίχασ ἀνδρῶν,
τόφρ' ὑπόϜεικε μάχησ, τὸν δ' ἄλλον λαὸν ἄνωχθι
μάρνασθαι δηΐοισι κατὰ κρατερὴν ὑσμίνην·
αὐτὰρ ἐπεί κ' ἢ δουρὶ τυπεὶσ ἢ βλήμενοσ ἰῶι
εἰσ ἵππουσ ἅλεται, τότε τοι κράτοσ ἐγγυαλίξει
κτεινέμεν', εἰσ ὅ κε νῆασ ἐυσσέλμουσ ἀφίκηαι
δύηι τ' ἠέλιοσ καὶ ἐπὶ κνέφασ ἱερὸν ἔλθηι."
ἣ μὲν ἄρ' ὣσ Ϝειποῦσ' ἀπέβη πόδασ ὠκέα Ϝῖρισ,
Ἕκτωρ δ' ἐξ ὀχέων σὺν τεύχεσιν ἅλτο χαμᾶζε,
πάλλων δ' ὀξέε δοῦρε κατὰ στρατὸν ᾤχετο πάντηι,
ὀτρύνων μαχέσασθαι, ἔγειρε δὲ φύλοπιν αἰνήν.
οἳ δ' ἐϜελίχθησαν καὶ ἐναντίοι ἔσταν Ἀχαιῶν,
Ἀργέιοι δ' ἑτέρωθεν ἐκαρτύναντο φάλαγγασ.
ἠρτύνθη δὲ μάχη, 'σταν δ' ἀντίοι· ἐν δ' Ἀγαμέμνων
πρῶτοσ ὄρουσ', ἔθελεν δὲ πολὺ προμάχεσθαι ἁπάντων.
ἔσπετε νῦν μοι, Μοῦσαι Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι,

ὅσ τισ δὴ πρῶτοσ 'Αγαμέμνονοσ ἀντίοσ ἦλθε
ἢ αὐτῶν Τρώων ἠὲ κλειτῶν ἐπικούρων.
Ϝιφιδάμασ 'Αντηνορίδησ, ἠύσ τε μέγασ τε,
ὅσ 'τράφ' ἐνὶ Θρηΐκηι ἐριβώλακι, μητέρι μήλων.
Κισσεὺσ τόν γ' ἔθρεψε δόμοισ' ἔνι τυτθὸν ἐόντα
μητροπάτωρ, ὃσ ἔτικτε Θεανόα καλλιπάρηιον·
αὐτὰρ ἐπεί ῥ' ἥβησ ἐρικυδέοσ ἵκετο μέτρον,
αὐτόθι μιν κατέρυκε, 'δίδου δ' ὅ γε θυγατέρα τήν·
γήμασ δ' ἐκ θαλάμοιο μετὰ κλέοσ ἵκετ' 'Αχαιῶν
σὺν δύο καὶ δέκα νηυσὶ κορωνίσιν, αἵ ϝοι ἕποντο
τὰσ μὲν ἔπειτ' ἐν Περκώτηι 'λίπε νῆασ ἐϝίσασ,
αὐτὰρ ὃ πεζὸσ ἐὼν εἰσ Ϝίλιον εἰληλούθει.
ὃσ ῥα τότ' 'Ατρεΐδα' 'Αγαμέμνονοσ ἀντίοσ ἦλθε.
οἳ δ' ὅτε δὴ σχεδὸν ἦσαν ἐπ' ἀλλήλοισιν ἰόντεσ,
'Ατρεΐδησ μὲν ἅμαρτε, παραὶ δέ ϝοι ἐτράπετ' ἔγχοσ
Ϝιφιδάμασ δὲ κατὰ ζώνην, θώρηκοσ ἔνερθε
'νύξ, ἐπὶ δ' αὐτὸσ ἔρεισε, βαρείῃ χειρὶ πιθήσασ
οὐδ' ἔτορε ζωστῆρα παναίολον, ἀλλὰ πολὺ πρὶν
ἀργύρῳ ἀντομένη, μόλιβοσ ὥσ, ἐτράπετ' αἰχμή.
καὶ τό γε χειρὶ λαβὼν εὐρὺ κρείων 'Αγαμέμνων
εἷλκ' ἐπί ϝοι μεμαὼσ ὥσ τε λίσ, ἐκ δ' ἄρα χειρὸσ
'σπάσσατο· τὸν δ' ἄορι 'πλῆξ' αὐχένα, 'λῦσε δὲ γυῖα.
ὣσ ὃ μεν αὖθι πεσὼν 'κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον
οἰκτρόσ, ἀπὸ μνηστῆσ ἀλόχου, ϝαστοῖσιν ἀρήγων,
κουριδίησ, ἧσ οὔτι χάριν 'ϝίδε, πολλὰ δ' ἔδωκε· —,
πρῶθ' ἑκατὸν βοῦσ 'δῶκεν, ἔπειτα δὲ χίλι' ὑπέστη,
αἶγασ ὁμοῦ καὶ οἴσ, τά ϝοι ἄσπετα 'ποιμαίνοντο· —
δὴ τότε ϝ' 'Ατρεΐδησ 'Αγαμέμνων ἐξενάριξε
'βῆ δὲ φέρων ἀν' ὅμιλον 'Αχαιῶν τεύχεα καλά
τὸν δ' ὡσ οὖν ἐνόησε Κόων, ἀριδείκετοσ ἀνδρῶν,
πρεσβυγενὴσ 'Αντηνορίδησ, κρατερόν ῥά ϝε πένθοσ
ὀφθαλμοὺσ ἐκάλυψε κασιγνήτοιο πεσόντοσ.
'στῆ δ' εὐράξ σὺν δουρί, λαθὼν 'Αγαμέμνονα δῖον,
'νύξε δέ μιν κατὰ χεῖρα μέσην, ἀγκῶνοσ ἔνερθε
ἄντικρυσ δὲ διέσχε φαεινοῦ δουρὸσ ἀκωκή.
'ρίγησεν δ' ἄρ ἔπειτα ϝάναξ ἀνδρῶν 'Αγαμέμνων,
ἀλλ' οὐδ' ὣσ ἀπέληγε μάχησ ἠδὲ πτολέμοιο
ἀλλ' ἐπόρουσε Κόωνι ἔχων ἀνεμότρεφεσ ἔγχοσ.

ἤ τοι ὃ Ϝιφιδάμαντα κασίγνητον καὶ ὄπατρον
εἷλκε ποδὸσ μεμαώσ, καὶ ἀύτεε πάντασ ἀρίστουσ
τὸν δ' ἕλκοντ' ἀν' ὅμιλον ὑπ' ἀσπίδοσ ὀμφαλοέσσησ
οὔτασσε ξυστῶι χαλκήρεϊ, 'λῦσε δὲ γυῖα,
τοῦ δ' ἐπὶ Ϝιφιδάμαντι κάρη ἀπέκοψε παραστάσ.
ἔνθ' Ἀντήνοροσ υἷεσ ὑπ' Ἀτρεΐδηι βασιλῆϊ
πότμον ἀναπλήσαντεσ ἔδυν δόμον Ἄϝιδοσ εἴσω.
  αὐτὰρ ὃ τῶν ἄλλων ἐπεπωλέετο στίχασ ἀνδρῶν
ἔγχεΐ τ' ἄορί τε μεγάλοισί τε χερμαδίοισι,
ὄφρα ϝοι αἷμ' ἔτι θερμὸν ἀνήνοθεν ἐξ ὠτειλῆσ.
αὐτὰρ ἐπεὶ τὸ μὲν ἕλκοσ ἐτέρσετο, 'παύσατο δ' αἷμα,
ὀξεῖαι δ' ὀδύναι 'δῦνον μένοσ Ἀτρεΐδαο,
ὠσ ὅτε κ' ὠδίνουσαν ἔχηι βέλοσ ὀξὺ γυναῖκα,
δριμύ, τό τε προϊεῖσι μογοστόκοι Εἰλείθυιαι,
271 Ἥρησ θυγατέρεσ πικρὰσ ὠδῖνασ ἔχουσαι.
273 εἰσ δίφρον δ' ἀνόρουσε, καὶ ἡνιόχωι ἐπέτελλε
νηυσὶν ἐπὶ γλαφυρῆισιν ἐλαυνέμεν'· ἤχθετο γὰρ κῆρ.
ἤυσεν δὲ διαπρύσιον Δαναοῖσι γεγωνώσ·
  „ὦ φίλοι, Ἀργείων ἡγήτορεσ ἠδὲ μέδοντεσ,
ὑμεσ μὲν νῦν νηυσὶν ἀμύνετε ποντοπόροισι
φύλοπιν ἀργαλέην, ἐπεὶ οὐκ ἐμὲ μητιέτα Ζεὺσ
εἴασε Τρώεσσι πανημέριον πολεμίζειν."
  ὣσ ἔφαθ', ἡνίοχοσ δ' ἵμασεν καλλίτριχασ ἵππουσ
νῆασ ἔπι γλαφυράσ, τὼ δ' οὐκ ἀϝέκοντ' ἐπετέσθην·
στήθεα δ' ἤφριζον, 'ραίνοντο δὲ νέρθε κονίηι,
τειρόμενον βασιλῆα μάχησ ἀπάνευθε φέροντεσ.
  Ἕκτωρ δ' ὡσ ἐνόησ' Ἀγαμέμνονα νόσφι κιόντα,
Τρωσί τε καὶ Λυκίοισιν ἐκέκλετο μακρὸν ἀύσασ·
  „Τρῶεσ καὶ Λύκιοι καὶ Δάρδανοι ἀγχιμαχηταί,
ἀνέρεσ ἔστε, φίλοι, μνήσασθε δὲ θούριδοσ ἀλκῆσ.
οἴχετ' ἀνὴρ ὄχ' ἄριστοσ, ἐμοὶ δὲ μέγ' εὖχοσ ἔδωκε
Ζεὺσ Κρονίδησ. ἀλλ' ἰθὺσ ἐλαύνετε μώνυχασ ἵππουσ
ἰφθίμων Δαναῶν, ἵν' ὑπέρτερον εὖχοσ ἄρησθε."
  ὣσ ϝειπὼν ὤτρυνε μένοσ θυμόν τε ϝεκάστου.
ὠσ δ' ὅτε πού τισ θηρητὴρ κύνασ ἀργιόδοντασ
σεύηι ἔπ' ἀγροτέρωι συῒ καπρίωι ἠὲ λέοντι,
ὣσ ἐπ' Ἀχαιοῖσιν 'σεῦε Τρῶασ μεγαθύμουσ
Ἕκτωρ Πριαμίδησ, βροτολοιγῶι ϝἶσοσ Ἄρηϊ.

αὐτὸσ δ' ἐν πρώτοισι μέγα Φρονέων ἐβεβήκει,
ἐν δ' ἔπεσ' ὑσμίνηι ὑπεραέι ϝίσοσ ἀέλληι,
ἥ τε καθαλλομένη ϝιοϝειδέα πόντον ὀρίνηι.
ἔνθα τίνα πρῶτον, τίνα δ' ὕστατον ἐξενάριξε
Ἕκτωρ Πριαμίδησ, ὅτε ϝοι Ζεὺσ κῦδοσ ἔδωκε;
Ἀσαῖον μὲν πρῶτα καὶ Αὐτόνοον καὶ Ὀπίτην
καὶ Δόλοπα Κλυτίδην καὶ Ὀφέλτιον ἠδ' Ἀγέλαον
Αἴσυμνόν τ' Ὦρόν τε καὶ Ἱππόνοον μενεχάρμην.
τοὺσ ἄρ' ὅ γ' ἡγεμόνασ Δαναῶν ἕλεν, αὐτὰρ ἔπειτα
πληθύν. ὡσ δ' ὁπότε νέφεα Ζέφυροσ στυφελίξηι
ἀργεσταο Νότοιο, βαθείηι λαίλαπι τύπτων, —
πολλὸν δὲ τρόφι κῦμα κυλίνδεται, ὑψόσε δ' ἄχνη
σκίδναται ἐξ ἀνέμοιο πολυπλάγκτοιο ϝιωῆσ, —
ὣσ ἄρα πυκνὰ καρήαθ' ὑφ' Ἕκτορι 'δάμνατο λαῶν
ἔνθα κε λοιγὸσ ἔεν καὶ ἀμήχανα ϝέργ' ἐγένοντο,
καί νύ κεν ἐν νήεσσ' ἔπεσον Φεύγοντεσ Ἀχαιοί,
εἰ μὴ Τυδεΐδηι Διομήδεϊ 'κέκλετ' Ὀδυσσεύσ·
„Τυδεΐδη, τί παθόντε λελάσμεθα θούριδοσ ἀλκῆσ;
ἀλλ' ἄγε δεῦρο, πέπον, παρ' ἔμ' ἵστασο· δὴ γὰρ ἔλεγχοσ
ἔσσεται, εἴ κεν νῆασ ἕληι κορυθαιόλοσ Ἕκτωρ.“
τὸν δ' ἀπαμειβόμενοσ προσέΦη κρατερὸσ Διομήδησ·
„ἦ τοι ἐγὼ μενέω καὶ τλήσομαι· ἀλλὰ μίνυνθα
ἥμων ἔσσεται ἦδοσ, ἐπεὶ νεΦεληγερέτα Ζεὺσ
Τρωσὶν δὴ βόλεται δόμεναι κράτοσ ἠέ περ ἥμιν.“
ἦ, καὶ Θυμβραῖον μὲν ἀΦ' ἵππων ὦσε χαμᾶζε,
δουρὶ βαλὼν κατὰ μαζὸν ἀριστερόν. αὐτὰρ Ὀδυσσεὺσ
ἀντίθεον θεράποντα Μολίονα τοῖο ϝάνακτοσ.
τοὺσ μὲν ἔπειτ' εἴασαν, ἐπεὶ πολέμοι' ἀπέπαυσαν·
τὼ δ' ἀν' ὅμιλον ἰόντε 'κυδοίμεον, ὡσ ὅτε κάπρω
ἐν κυσὶ θηρευτῆισι μέγα Φρονέοντε πέσητον.
ὣσ ὀλεκον Τρῶασ πάλιν ὀρμένω, αὐτὰρ Ἀχαιοὶ
ἀσπασίωσ Φεύγοντεσ ἀνέπνεον Ἕκτορα δῖον.
ἔνθ' ἑλέτην δίΦρον τε καὶ ἀνέρε δήμου ἀρίστω,
υἷε δύω Μέροποσ Περκωσίου, ὃσ περὶ πάντων
'ϝείδεε μαντοσύνασ, οὐδὲ ϝοὺσ παῖδασ ἔασκε
στειχέμεν' εἰσ πόλεμον Φθισήνορα· τὼ δέ ϝοι οὔ τι
'πειθέσθην, κῆρεσ γὰρ ἄγον μέλανοσ θανάτοιο.
τοὺσ μὲν Τυδεΐδησ δουρὶ κλειτὸσ Διομήδησ

θυμοῦ καὶ ψυχῆσ κεκαδὼν κλυτὰ τευχε' ἀπέτρα·
'Ιππόδαμον δ' 'Οδυσεὺσ καὶ 'Υπείροχον ἐξενάριξε.
ἔνθα σφιν κατὰ ϝῖσα μάχην ἐτάνυσσε Κρονίων
ἐξ Ἴδησ καθορῶν· τοὶ δ' ἀλλήλουσ ἐνάριζον.
ἤ τοι Τυδέοσ υἱὸσ 'Αγάστροφον οὔτασε δουρὶ
Παιονίδην ἥρωα κατ' ἰσχίον· οὐδέ ϝοι ἵπποι
ἐγγὺσ ἔσαν προφυγεῖν, ἀάσσατο δὲ μέγα θυμῶι.
τοὺσ μὲν γὰρ θεράπων ἀπάνευθ' ἔχεν, αὐτὰρ ὃ πεζὸσ
'θῦνε διὰ προμάχων, ἧοσ φίλον ὤλεσε θυμόν.
Ἕκτωρ δ' ὀξὺ 'νόησε κατὰ στίχασ, ὦρτο δ' ἐπ' αὐτοὺσ
κεκληγώσ· ἅμα δὲ Τρώων εἵποντο φάλαγγεσ.
τὸν δὲ ϝιδὼν 'ρίγησε βοὴν ἀγαθὸσ Διομήδησ,
αἶψα δ' 'Οδυσσῆα προσεφώνεεν ἐγγὺσ ἐόντα·
„νῶϊν δὴ τόδε πῆμα κυλίνδεται, ὄβριμοσ Ἕκτωρ.
ἀλλ' ἄγε δὴ στάομεν καὶ ἀλεξώμεσθα μένοντεσ."
ἦ ῥα, καὶ ἀμπεπαλὼν προΐει δολιχόσκιον ἔγχοσ,
καὶ 'βάλεν οὐδ' ἀφάμαρτε, τιτυσκόμενοσ κεφαλῆφι,
ἄκρην κὰκ κόρυθα. 'πλάγχθη δ' ἀπὸ χαλκόφι χαλκόσ,
οὐδ' ἵκετο χρόα καλόν· ἐρύκακε γὰρ τρυφάλεια
τρίπτυχοσ αὐλῶπισ, τήν ϝοι 'πόρε Φοῖβοσ 'Απόλλων.
Ἕκτωρ δ' ὦκ' ἀπέλεθρον ἀνέδραμε, 'μίκτο δ' ὁμίλωι.
'στῆ δὲ γνὺξ ἐριπὼν καὶ ἐρείσατο χειρὶ παχείηι
γαίησ· ἀμφὶ δέ ϝ' ὄσσε κελαινὴ νὺξ ἐκάλυψε.
ὄφρα δὲ Τυδεΐδησ μετὰ δούρατοσ ὤιχετ' ἐρωὴν
τῆλε διὰ προμάχων, ὅτι ϝοι κατεϝίσατο γαίησ,
τόφρ' Ἕκττρ ἄμπνυτο, καὶ ἂψ εἰσ δίφρον ὀρούσασ
ἐξέλασ' εἰσ πληθὺν καὶ ἀλεύατο κῆρα μέλαιναν.
δουρὶ δ' ἐπαΐσσων προσέφη κρατερὸσ Διομήδησ·
„ἐξ αὖ νῦν ἔφυγεσ θάνατον, κύον· ἦ τέ τοι ἄγχι
ἦλθε κακόν! νῦν αὖτέ σ' ἐρύσατο Φοῖβοσ 'Απόλλων,
ὧι μέλλεισ εὔχεσθαι ἰὼν εἰσ δοῦπον ἀκόντων.
ἦ θήν σ' ἐξανύω γε καὶ ὕστερον ἀντιβολήσασ,
εἴ ποθί τισ καὶ ἐμοί γε θεῶν ἐπιτάρροθόσ ἐστι.
νῦν αὖ τοὺσ ἄλλουσ ἐπιϝίσομαι, ὅν κε κιχήω."
ἦ, καὶ Παιονίδην δουρὶ κλυτὸν ἐξενάριξε.
αὐτὰρ 'Αλέξανδροσ, 'Ελένησ πόσισ ἠυκόμοιο,
Τυδεΐδηι ἐπὶ τόξα 'τιταίνετο, ποιμένι λαῶν,
στήληι κεκλιμένοσ ἀνδροκμήτωι ἐπὶ τύμβωι

ϝίλου Δαρδανίδαο, παλαιοῦ δημογέροντοσ.
ἤ τοι ὃ μὲν θώρηκα ᾿Αγαστρόφου ἰφθίμοιο
ἤνυτ' ἀπὸ στήθεσφι παναίολον ἀσπίδα τ' ὤμων
καὶ κόρυθα βριαρήν, ὃ δὲ τόξου πῆχυν ἀνεῖλκε
καὶ ᾿βάλεν, οὐδ' ἄρα ϝοι ἅλιον βέλοσ ἔκφυγε χειρόσ.
ταρσὸν δεξιτεροῖο ποδόσ· διὰ δ' ἀμπερὲσ ἰὸσ
ἐν γαίηι κατέπηκτο. ὃ δὲ μάλα ϝηδὺ γελάσσασ
ἐκ λόχου ἀμπήδησε καὶ εὐχόμενοσ ϝέποσ ηὔδα·
„βέβλησ', οὐδ' ἅλιον βέλοσ ἐξέφυγ' ὡσ ὄφελόν τοι
νείατον εἰσ κενεῶνα βαλὼν ἐκ θυμὸν ἑλέσθαι!
οὕτω κεν καὶ Τρῶεσ ἀνέπνευσαν κακότητοσ,
οἵ τέ σε πεφρίκασι, λέονθ' ὡσ μηκάδεσ αἶγεσ."
τὸν δ' οὐ ταρβήσασ προσέφη κρατερὸσ Διομήδησ·
„τοξότα, λωβητήρ, κέρα' ἀγλαέ, παρθενοπῖπα,
εἰ μὲν δὴ ἀντίβιον σὺν τεύχεσι πειρηθείησ,
οὔ κέν τοι χραίσμηισι βιὸσ καὶ ταρφέεσ ἰοί·
νῦν δέ μ' ἐπιγράψασ ταρσὸν ποδὸσ εὔχεαι αὔτωσ.
οὐκ ἀλέγω, ὡσ εἴ με γυνὴ βάλοι ἢ πάϊσ ἄφρων·
κωφὸν γὰρ βέλοσ ἀνδρὸσ ἀνάλκιδοσ οὐτιδανοῖο.
ἦ τ' ἄλλωσ ὑπ' ἐμεῖο, καὶ εἴ κ' ὀλίγον περ ἐπαύρηι,
ὀξὺ βέλοσ πέλεται, καὶ ἀκήριον αἶψα τίθησι·
τοῦ δὲ γυναικὸσ μὲν τ' ἀμφίδρυφοί εἰσι παρειαί,
παῖδέσ τ' ὀρφανικοί, ὃ δέ θ' αἵματι γαῖαν ἐρεύθων
πύθεται, οἰωνοὶ δὲ περὶ πλέεσ ἠὲ γυναῖκεσ."
ὡσ ᾿φάτο, τοῦ δ' ᾿Οδυσεὺσ δουρὶ κλυτὸσ ἐγγύθεν ἐλθὼν
ἔστη πρόσθ'. ὃ δ' ὄπισθε καθεζόμενοσ βέλοσ ὠκὺ
ἐκ ποδὸσ εἷλκ', ὀδύνη δὲ διὰ χροὸσ ἦλθ' ἀλεγεινή·
εἰσ δίφρον δ' ἀνόρουσε, καὶ ἡνιόχωι ἐπέτελλε
νηυσὶν ἐπὶ γλαφυρῆισιν ἐλαυνέμεν', ἤχθετο γὰρ κῆρ
ὠιώθη δ' ᾿Οδυσεὺσ δουρὶ κλυτόσ, οὐδέ τισ αὐτῶι
᾿Αργείων παρέμεινεν, ἐπεὶ φόβοσ ἔλλαβε πάντασ.
ὀχθήσασ δ' ἄρ' ἔϝειπε ποτὶ μεγαλήτορα θυμόν·
„ὤ μοι ἐγώ, τί πάθω; μέγα μὲν κακον, αἴ κε φέβωμαι
πληθὺν ταρβήσασ. τὸ δὲ ῥίγιον, αἴ κε ϝαλώω
μοῦνοσ· τοὺσ δ' ἄλλουσ Δαναοὺσ ἐφόβησε Κρονίων.
ἀλλὰ τίη μοι ταῦτα φίλοσ διελέξατο θυμόσ;
ϝοῖδα γὰρ ὅτι κακοὶ μὲν ἀποίχονται πολέμοιο,
ὃσ δέ κ' ἀριστεύηισι μάχηι ἔνι, τὸν δὲ μάλα χρεὼ

ἑστάμεναι κρατερῶσ, ἤ τ' ἔβλητ' ἤ τ' ἔβαλ' ἄλλον."
ἧοσ ὃ ταῦθ' ὥρμαινε κατὰ Φρένα καὶ κατὰ θυμόν,
τόΦρα δ' ἐπὶ Τρώων στίχεσ ἤλυθον ἀπιστάων,
'ϝέλσαν δ' ἐν μέσσοισι μετὰ σΦίσι πῆμα τιθέντεσ
ὣσ δ' ὅτε κάπριον ἀμΦὶ κύνεσ θαλεροί τ' αἰζηοὶ
σεύωνται, — ὃ δέ τ' εἶσι βαθείησ ἐκ ξυλόχοιο
θήγων λευκὸν ὀδόντα μετὰ γναμπτῇισι γένυσι,
ἀμΦὶ δέ ϝ' αἴσσονται, ὑπαὶ δέ τε κόμποσ ὀδόντων
γίγνεται, οἳ δὲ μένουσιν ἄΦαρ, δϝεινόν περ ἐόντα, —
ὣσ ῥα τότ' ἀμΦ' 'Οδυσῆα Διὶ Φίλον ἐσσεύοντο
Τρῶεσ. ὃ δὲ πρῶτον μὲν ἀμύμονα Δηϊοπίτην
οὔτασεν ὦμον ὕπερθεν ἐπάλμενοσ ὀξέι δουρί,
αὐτὰρ ἔπειτα Θόωνα καὶ Ἔννομον ἐξενάριξε·
Χερσιδάμαντα δ' ἔπειτα καθ' ἵππων ἀΐσσοντα
δουρὶ κατὰ πρότμησιν ὑπ' ἀσπίδοσ ὀμΦαλοέσσησ
'νύξεν, ὃ δ' ἐν κονίῃισι πεσὼν ἕλε γαῖαν ἀγοστῶι.
τοὺσ μὲν ἔασ', ὃ δ' ἄρ' Ἱππασίδην Χάροπ' οὔτασε δουρί,
αὐτοκασίγνητον ἐυηΦενέοσ Σώκοιο.
τῶι δ' ἐπαλεξήσων Σῶκοσ 'κίε, ϝισόθεοσ Φώσ,
'στῆ δὲ μάλ' ἐγγὺσ ἰὼν καί μιν πρὸσ μῦθον ἔϝειπε·
„ὦ 'Οδυσεῦ πολύαινε, δόλων ἆατ' ἠδὲ πόνοιο,
σήμερον ἢ δοιοῖσιν ἐπεύξεαι Ἱππασίδῃισι,
τοιώδ' ἄνδρε κατακτείνασ καὶ τεύχε' ἀποϝράσ,
ἤ κεν ἐμῶι ὑπὸ δουρὶ τυπεὶσ ἀπὸ θυμὸν ὀλέσσῃισ."
ὣσ ϝειπὼν ϝ' οὔτασσε κατ' ἀσπίδα πάντοσ' ἐϝίσην.
διὰ μὲν ἀσπίδοσ ἦλθε Φαεινῆσ ὄβριμον ἔγχοσ,
καὶ διὰ θώρηκοσ πολυδαιδάλου ἠρήρειστο
πάντα δ' ἀπὸ πλευρῶν χρό' ἐϝέργαθεν, οὐδέ ϝ' ἔασε
Παλλὰσ 'Αθηναίη μιχθήμεναι ἔγκασι Φωτόσ.
'γνῶ δ' 'Οδυσεὺσ ὅ ϝοι οὔ τι τέλοσ κατὰ καίριον ἦλθε,
ἂψ δ' ἀναχωρήσασ Σῶκον πρὸσ μῦθον ἔϝειπε·
„ἆ δϝείλ', ἦ μάλα δή σε κιχάνεται αἰπὺσ ὄλεθροσ.
ἤ τοι μὴν ἔμ' ἔπαυσασ ἐπὶ Τρώεσσι μάχεσθαι!
σοὶ δ' ἐγὼ ἐνθάδε Φημὶ Φόνον καὶ κῆρα μέλαιναν
ἤματι τῶιδ' ἔσσεσθαι, ἐμῶι δ' ὑπὸ δουρὶ δαμέντα
εὖχοσ ἐμοὶ δώσειν, ψυχὴν δ' Ἄϝιδι κλυτοπώλωι."
ἦ, καὶ ὃ μὲν Φύγαδ' αὖτισ ὑποστρέψασ ἐβεβήκει,
τῶι δὲ μεταστρεΦθέντι μεταΦρένωι ἐν δόρυ 'πῆξε

ὤμων μεσσηγύσ, διὰ δὲ στήθεσφιν ἔλασσε.
'δούπησεν δὲ πεσών, ὁ δ' ἐπηύξατο δῖοσ 'Οδυσσεύσ·
„ὦ Σῶχ', 'Ιππάσου υἱὲ δαΐφρονοσ ἱπποδάμοιο,
'φθῆ σε τέλοσ θανάτοιο κιχήμενον, οὐδ' ὑπάλυξασ.
ἆ δϝειλ', οὐ μέν σοί γε πατὴρ καὶ πότνια μήτηρ
ὄσσε καθαιρήσουσι θανόντι περ, ἀλλ' οἰωνοὶ
ὠμεσταὶ ϝερύουσι, περὶ πτερὰ πυκνὰ βαλόντεσ.
αὐτὰρ ἐπεί κε θάνω, κτερίσουσί με δῖοι 'Αχαιοί."
ὣσ ϝειπὼν Σώκοιο δαΐφρονοσ ὄβριμον ἔγχοσ
ἔξω τε χροὸσ εἷλκε καὶ ἀσπίδοσ ὀμφαλοέσσησ.
αἷμα δέ ϝοι σπασθέντοσ ἀνέσσυτο, 'κῆδε δὲ θυμόν.
Τρῶεσ δὲ μεγάθυμοι ἐπεὶ 'ϝίδον αἷμ' 'Οδυσῆοσ,
κεκλόμενοι καθ' ὅμιλον ἐπ' αὐτῶι πάντεσ ἔβησαν.
αὐτὰρ ὅ γ' ἐξοπίσω ἀνεχάζετο, αὖε δ' ἑταίρουσ.
τρὶσ μὲν ἔπειτ' ἤυσεν ὅσον κεφαλὴ 'χάδε φωτόσ,
τρὶσ δ' ἄϊεν ϝιϝάχοντοσ Ἄρηϊ φίλοσ Μενέλαοσ,
αἶψα δ' ἄρ' Αἴαντα προσεφώνεεν ἐγγὺσ ἐόντα·
„Αἶαν διογενὲσ Τελαμώνιε, κοίρανε λαῶν,
ἀμφί μ' 'Οδυσσῆοσ ταλασίφρονοσ ἵκετ' ἀυτή,
τῶι ϝικέλη ὡσ εἴ ϝε βιώιατο μοῦνον ἐόντα
Τρῶεσ ἀποτμήξαντεσ ἐνὶ κρατερῆι ὑσμίνηι.
ἀλλ' ἴομεν καθ' ὅμιλον· ἀλεξέμεναι γὰρ ἄμεινον.
δέδϝια μή τι πάθηισιν ἐνὶ Τρώεσσι μονωθείσ,
ἐσθλὸσ ἐών, μεγάλη δὲ ποθὴ Δαναοῖσι γένηται."
ὣσ ϝειπὼν ὁ μὲν ἦρχ', ὁ δ' ἅμ' ἕσπετο ϝισόθεοσ φώσ.
ηὗρον ἔπειτ' 'Οδυσῆα Διὶ φίλον· ἀμφὶ δ' ἄρ' αὐτὸν
Τρῶεσ ἕπον, ὡσ εἴ τε δαφοινοὶ θῶεσ ὄρεσφι
ἀμφ' ἔλαφον κεραὸν βεβλημένον, ὅν τ' ἔβαλ' ἀνὴρ
ἰῶι ἀπὸ νευρῆσ. τὸν μέν τ' ἤλυξε πόδεσσι
φεύγων, ὄφρ' αἷμα λιαρὸν καὶ γούνατ' ὀρώρηι·
αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ τόν γε δαμάσσεται ὠκὺσ ὀιστόσ,
ὠμοφάγοι μιν θῶεσ ἐν οὔρεσι δαρδάπτουσι
ἐν νέμεϊ σκιερῶι. ἐπί τε λῖν ἤγαγε δαίμων
σίντην· θῶεσ μέν τε διέτρεσαν, αὐτὰρ ὁ δάπτει.
ὣσ ῥα τότ' ἀμφ' 'Οδυσῆα δαΐφρονα ποικιλόμητιν
Τρῶεσ ἕπον πολλοί τε καὶ ἄλκιμοι, αὐτὰρ ὅ γ' ἥρωσ
ἀΐσσων ἑϝῶι ἔγχε' ἀμύνετο νηλεὲσ ἦμαρ·
Αἶασ δ' ἐγγύθεν ἦλθε φέρων σάκοσ ἠύτε πύργον,

'στῆ δὲ παρ' ἕξ, Τρῶεσ δὲ διέτρεσαν ἄλλυδισ ἄλλοσ.
ἤ τοι τὸν Μενέλαοσ ἀρήϊοσ ἕξαγ' ὁμίλου
χειρὸσ ἔχων, ἦοσ θεράπων σχεδὸν ἤλασεν ἵππουσ.
  Αἴασ δὲ Τρώεσσιν ἐπάλμενοσ εἷλε Δόρυκλον
Πριαμίδην, νόθον υἱόν, ἔπειτα δὲ Πάνδοκον οὗτα,
οὗτα δὲ Λύσανδρον καὶ Πύρασον ἠδὲ Πυλάρτην.
ὡσ δ' ὅποτε πλήθων ποταμὸσ πεδίονδε κάτεισι
χειμάρροοσ κατ' ὄρεσφιν, ὀπαζόμενοσ Διὸσ ὄμβρωι,
πολλὰσ δὲ δρῦσ ἀζαλέασ, πολλὰσ δέ τε πεύκασ
εἰσφέρεται, πολλὸν δέ τ' ἀφυσγετὸν εἰσ ἅλα βάλλει,
ὣσ ἔφεπε κλονέων πεδίον κάτα φαίδιμοσ Αἴασ
δαΐζων ἵππουσ τε καὶ ἀνέρασ. οὐδέ πω Ἕκτωρ
'πεύθετ', ἐπεί ῥα μάχησ ἐπ' ἀριστερὰ 'μάρνατο πάσησ,
ὄχθασ πὰρ ποταμοῖο Σκαμάνδρου, τῆι ῥα μάλιστα
ἀνδρῶν 'πίπτε κάρηνα, βοὴ δ' ἄσβεστοσ ὀρώρει.
521 Κεβριόνησ δὲ Τρῶασ ὀρινομένουσ ἐνόησε
Ἕκτορι παρβεβαώσ, καί μιν πρὸσ μῦθον ἔϝειπε·
  „Ἕκτορ, νῶϊ μὲν ἐνθάδ' ὁμιλέομεν Δαναοῖσι
ἐσχατιῆι πολέμοιο δυσηχέοσ· οἳ δὲ δὴ ἄλλοι
Τρῶεσ ὀρίνονται, ἐπιμὶξ ἵπποι τε καὶ αὐτοί.
Αἴασ δὲ κλονέει Τελαμώνιοσ· εὖ δέ μιν ἔγνων,
εὐρὺ γὰρ ἀμφ' ὤμοισιν ἔχει σάκοσ. ἀλλὰ καὶ ἧμεσ
κεῖσ' ἵππουσ τε καὶ ἅρμ' ἰθύνομεν, ἔνθα μάλιστα
ἱππῆεσ πεζοί τε κακὴν ἔριδα προβαλόντεσ
ἀλλήλουσ ὀλέκουσι, βοὴ δ' ἄσβεστοσ ὄρωρε."
  ὣσ ἄρα φωνήσασ ἵμασεν καλλίτριχασ ἵππουσ
μάστιγι λιγυρῆι, τοὶ δὲ πληγῆσ ἀΐοντεσ
ῥίμφ' ἔφερον θοὸν ἅρμα μετὰ Τρῶασ καὶ 'Αχαιούσ,
στείβοντεσ νέκυάσ τε καὶ ἀσπίδασ· αἵματι δ' ἄξων
νέρθεν ἅπασ 'πεπάλακτο καὶ ἄντυγεσ, αἳ περὶ δίφρον,
ἃσ ἄρ' ἀφ' ἱππείων ὀπλέων ῥαθάμιγγεσ ἔβαλλον
αἵ τ' ἀπ' ἐπισσώτρων. ὃ δ' ἐϝίετο δύμεν' ὅμιλον
ἀνδρόμεον ῥῆξαί τε μετάλμενοσ· ἐν δὲ κυδοιμὸν
ἧκε κακὸν Δαναοῖσι, μίνυνθα δὲ 'χάζετο δουρόσ.
αὐτὰρ ὃ τῶν ἄλλων ἐπεπωλέετο στίχασ ἀνδρῶν
ἔγχεΐ τ' ἄορί τε μεγάλοισί τε χερμαδίοισι,
542 Αἴαντοσ δ' ἀλέεινε μάχην Τελαμωνιάδαο.
544 Ζεὺσ δὲ πατὴρ Αἴανθ' ὑψίζυγοσ ἐν φόβον ὦρσε·

’στῆ δὲ ταφών, ὄπιθεν δὲ σάκοσ βάλεν ἑπταβόειον,
’τρέσσε δὲ παπτήνασ ἐφ’ ὁμίλου, θηρὶ ϝεϝοικώσ,
ἐντροπαλιζόμενοσ, ὀλίγον γόνυ γουνὸσ ἀμείβων.
ὠσ δ’ αἴθωνα λέοντα βοῶν ἀπὸ μεσσαύλοιο
ἐσσεύαντο κύνεσ τε καὶ ἀνέρεσ ἀγροιῶται,
οἵ τέ μιν οὐκ ἐάουσι βοῶν ἐκ πῖαρ ἑλέσθαι
πάννυχοι ἐγρήσσοντεσ, ὁ δὲ κρεάων ἐρατίζων
ἰθύει, ἀλλ’ οὔ τι πρήσσει, θαμέεσ γὰρ ἄκοντεσ
ἀντίον ἀΐσσουσι θρασειάων ἀπὸ χειρῶν,
καιόμεναί τε δεταί, τάσ τε τρέει ἐσσυμένοσ περ,
ἠῶθεν δ’ ἀφὸ νόσφιν ἔβη τετιημένοσ ἦτορ
ὣσ Αἴασ τότ’ ἀπὸ Τρώων τετιημένοσ ἦτορ
ἤϊε, πόλλ’ ἀϝέκων, περὶ γὰρ ’δϝίε νηυσὶν ’Αχαιῶν.
ὠσ δ’ ὅτ’ ὄνοσ παρ’ ἄρουραν ἰὼν ἐβιήσατο παῖδασ
νωθήσ, ὧι δὴ πολλὰ περὶ ῥόπαλ’ ἀμφιϝεϝάγηι,
κείρει τ’ εἰσελθὼν βαθὺ λήϊον, οἱ δέ ϝε παῖδεσ
τύπτουσι ῥοπάλοισι, — βίη δέ τε νηπίη αὔτωσ, —
σπουδῆι δ’ ἐξήλασσαν, ἐπεί τ’ ἐκορέσσατο φορβῆσ·
ὣσ τότ’ ἔπειτ’ Αἴαντα μέγαν, Τελαμώνιον υἱον,
Τρῶεσ ὑπέρθυμοι πολυηγερέεσ τ’ ἐπίκουροι
νύσσοντεσ ξυστοῖσι μέσον σάκοσ αἰὲν ἕποντο.
Αἴασ δ’ ἄλλοτε μὲν ’μνησάσκετο θούριδοσ ἀλκῆσ
αὖτισ ὑποστρεφθείσ, καὶ ἐρητύσασκε φάλαγγασ
Τρώων ἱπποδάμων, ὁτὲ δ’ ἐτροπαέσκετο φεύγειν,
πάντασ δὲ προέϝεργε θοὰσ ἐπὶ νῆασ ὁδεύειν.
αὐτὸσ δὲ Τρώων καὶ ’Αχαιῶν ’θῦνε μεσηγὺ
ἱστάμενοσ· τὰ δὲ δοῦρα θρασειάων ἀπὸ χειρῶν
ἄλλα μὲν ἐν σάκεϊ μεγάλωι ’πάγεν ὄρμενα πρόσσω,
πολλὰ δὲ καὶ μεσσηγύ, πάροσ χρόα λευκὸν ἐπαυρεῖν,
ἐν γαίηι ἵσταντο, λιλαιόμενα χροὸσ ἆσαι.
N 136 Τρῶεσ δὲ προέτυψαν ἀϝολλέεσ, ἦρχε δ’ ἄρ’ Ἕκτωρ
ἀντικρὺ μεμαώσ, ϝολοοίτροχοσ ὣσ ἀπὸ πέτρησ,
ὅν τε κατὰ στεφάνησ ποταμὸσ χειμάρροοσ ὤσηι,
ῥήξασ ἀσπέτωι ὄμβρωι ἀναιδέοσ ἔχματα πέτρησ·
ὕψι δ’ ἀναθρώισκων πέτεται, κτυπέει δέ θ’ ὑπ’ αὐτοῦ
ὕλη, ὁ δ’ ἀσφαλέωσ θέει ἔμπεδον, ἧοσ ἵκηται
ϝισόπεδον, τότε δ’ οὔ τι κυλίνδεται ἐσσυμένοσ περ.
ὣσ Ἕκτωρ τῆοσ μὲν ἀπείλεε μέχρι θαλάσσησ

ῥέα διελεύσεσθαι κλισίασ καὶ νῆασ 'Αχαιῶν
145 κτείνων, ἀλλ' ὅτε δὴ πυκινῇισ' ἐνέκυρσε φάλαγξι,
'στῆ ῥα μάλ' ἐγχριμφθείσ· οἳ δ' ἀντίοι υἷεσ 'Αχαιῶν
νύσσοντεσ ξίφεσίν τε καὶ ἔγχεσιν ἀμφιγύοισι
ὦσαν ἀπὸ σφείων, ὃ δὲ χασσάμενοσ 'πελεμίχθη,
ἤυσεν δὲ διαπρύσιον Τρώεσσι γεγωνώσ·
150 „Τρῶεσ καὶ Λύκιοι καὶ Δάρδανοι ἀγχιμαχηταί,
παρμένετ'· οὔ τοι δϝηρὸν ἐμὲ σχήσουσιν 'Αχαιοί,
καὶ μάλα πυργηδὸν σφέασ αὐτοὺσ ἀρτύναντεσ,
ἀλλ', ὀίω, χάσσονται ὑπ' ἔγχεοσ, εἰ ἐτεόν με
ὦρσε θεῶν ὄχ' ἄριστοσ, ἐρίγδουποσ πόσισ Ἥρησ."
155 ὦσ ϝειπὼν ὤτρυνε μένοσ θυμόν τε ϝεκάστου.
O 592 Τρῶεσ δὲ λίεσσι ϝεϝοικότεσ ὠμοφάγοισι
νηυσὶν ἐπεσσεύοντο, Διὸσ δ' ἐτέλειον ἐφετμάσ·
ὃ σφισιν αἰὲν ἔγειρε μένοσ μέγα, 'θέλγε δὲ θυμὸν
595 'Αργεΐων καὶ κῦδοσ ἀπήινυτο, τοὺσ δ' ὀρόθυνε.
653 εἰσωποὶ δ' ἐγένοντο νεῶν, περὶ δ' ἔσχεθον ἄκραι
νῆεσ, ὅσαι πρῶται 'ϝεϝρύατο· τοὶ δ' ἐπέχυντο.
655 'Αργέιοι δὲ νεῶν μὲν ἐχώρησαν καὶ ἀνάγκηι
πρωτάων, αὐτοῦ δὲ παρὰ κλισίηισιν ἔμειναν
ἀθρόοι, οὐδ' ἐκέδασθεν ἀνὰ στρατόν· ἴσχε γὰρ αἰδὼσ
658 καὶ δϝέοσ, ἀζηχὲσ γὰρ ὁμόκλαον ἀλλήλοισι.
674 οὐδ' ἄρ' ἔτ' Αἴαντι μεγαλήτορι 'ϝάνδανε θυμῶι
675 ἑστάμεν' ἔνθα περ ἄλλοι ἀφέστασαν υἷεσ 'Αχαιῶν·
ἀλλ' ὅ γε νηῶν ἴκρι' ἐπώιχετο μακρὰ βιβάσθων,
'νώμαε δὲ ξυστὸν μέγα ναύμαχον ἐν παλάμηισι,
κολλητὸν βλήτροισι, δυωκαιϝεικοσίπηχυ.
ὦσ δ' ὅτ' ἀνὴρ ἵπποισι κελητίζειν ἐὺ ϝειδώσ,
680 ὅσ τ' ἐπεὶ ἐκ πολέων πίσυρασ συναείρεται ἵππουσ,
σεύασ ἐκ πεδίοιο μέγα προτὶ ϝάστυ δίηται
λαοφόρον καθ' ὁδόν, πολέεσ δέ ϝε 'θηήσαντο
ἀνέρεσ ἠδὲ γυναῖκεσ, — ὃ δ' ἔμπεδον ἀσφαλὲσ αἰεὶ
θρώισκων ἄλλον ἐτ' ἄλλον ἀμείβεται, οἳ δὲ πέτονται, —
685 ὦσ Αἴασ ἐπὶ πολλὰ θοάων ἴκρια νηῶν
'φοίταε μακρὰ βιβάσ, φωνὴ δέ ϝοι αἰθέρ' ἵκανε.
αἰεὶ δὲ σμερδνὸν βοάων Δαναοῖσ' ἐκέλευε
νηυσί τε καὶ κλισίηισιν ἀμυνέμεν'. οὐδὲ μὲν Ἕκτωρ
'μίμνεν ἐνὶ Τρώων ὁμάδωι πύκα θωρηκτάων·

690 ἀλλ’ ὥσ τ’ ὀρνίθων πετεηνῶν αἰετὸσ αἴθων
ϝέθνοσ ἐφορμάεται, ποταμὸν πάρα βοσκομενάων,
χηνῶν ἢ γεράνων ἢ κύκνων δολιχοδείρων,
ὣσ Ἕκτωρ ἴθυσε νεὸσ κυανοπρώιροιο
694 ἀντίοσ ἀΐξασ· τὸν δὲ Ζεὺσ ὦρσεν ὄπισθε.
696 αὖτισ θὲ δριμεῖα μάχη παρὰ νηυσὶν ἐτύχθη.
φαίησ κ’ ἀκμῆτασ καὶ ἀτειρέασ ἀλλήλοισι
ἄντεσθ’ ἐν πολέμωι· ὣσ ἐσσυμένωσ ἐμάχοντο.
τοῖσι δὲ μαρναμένοισ’ ὅδ’ ἔεν νόοσ· ἤ τοι Ἀχαιοὶ
700 οὐκ ἔφασαν φεύξεσθαι ὑπ’ ἐκ κακοῦ, ἀλλ’ ὀλέεσθαι,
Τρωσὶ δ’ ἐϝέλπετο θυμὸσ ἐνὶ στήθεσσι ϝεκάστου
νῆασ ἐνιπρήσειν κτενέειν θ’ ἥρωασ Ἀχαιούσ.
οἳ μὲν τὰ φρονέοντεσ ἐφέστασαν ἀλλήλοισι·
Ἕκτωρ δὲ πρύμνησ νεὸσ ἥψατο ποντοπόροιο,
705 καλῆσ ὠκυάλοι’ ἣ Πρωτεσίλαον ἔνεικε
εἰσ Τροίην, οὐδ’ αὖτισ ἀπήγαγε πατρίδα γαῖαν.
τοῦ περ δὴ περὶ νηὸσ Ἀχαιοί τε Τρωέσ τε
’δήιοον ἀλλήλουσ αὐτοσχεδόν· οὐδ’ ἄρα τοί γε
τόξων ἀϊκὰσ ἀμφὶσ ’μένον οὐδέ τ’ ἀκόντων,
710 ἀλλ’ οἵ γ’ ἐγγύθεν ἱστάμενοι, ἕνα θυμὸν ἔχοντεσ,
ὀξέσι δὴ πελέκεσσι καὶ ἀξίνῃσ’ ἐμάχοντο.
καὶ ξίφεσιν μεγάλοισι καὶ ἔγχεσιν ἀμφιγύοισι.
πολλὰ δὲ φάσγανα καλὰ μελάνδετα κωπήεντα
ἄλλα μὲν ἐκ χειρῶν χαμάδισ ’πέσον, ἄλλα δ’ ἀπ’ ὤμων
715 ἀνδρῶν μαρναμένων· ’ρέε δ’ αἵματι γαῖα μέλαινα.
Ἕκτωρ δὲ πρύμνηθεν ἐπεὶ ’λάβεν, οὔ τι μεθίει
ἄφλαστον μετὰ χερσὶν ἔχων, Τρωσὶν δ’ ἐκέλευε·
„οἴσετε πῦρ, ἅμα δ’ αὐτοὶ ἀϝολλέεσ ὄρνυτ’ ἀϋτήν.
νῦν ἧμιν πάντων Ζεὺσ ἄξιον ἦμαρ ἔδωκε,
720 νῆασ ἑλεῖν, αἳ δεῦρο θεῶν ἀϝέκητι μολοῦσαι
ἧμιν πήματα πόλλ’ ἔθεσαν, κακότητι γερόντων,
οἵ μ’ ἐθέλοντα μάχεσθαι ἐπὶ πρυμνῇσι νέεσσι
αὐτόν τ’ ἰσχανάεσκον ἐρητύοντό τε λαόν.
ἀλλ’ εἰ δή ῥα τότε ’βλάπτε φρένασ εὐρύϝοπα Ζεὺσ
725 ἡμετέρασ, νῦν αὐτὸσ ἐποτρύνει καὶ ἀνώγει.“
ὣσ ἔφαθ’, οἳ δ’ ἄρα μᾶλλον ἐπ’ Ἀργεΐοισιν ὄρουσαν.
Αἴασ δ’ οὐκέτ’ ἔμιμνε, ’βιάζετο γὰρ βελέεσσι,
ἀλλ’ ἀνεχάζετο τυτθόν, ὀϊόμενοσ θανέεσθαι,

θρῆνυν ἔϜ' ἑπταπόδην, 'λίπε δ' ἴκρια νηὸσ ἐϜίσησ.
ἔνθ' ἄρ' ὅ γ' εἱστήκει δεδοκημένοσ, ἔγχεϊ δ' αἰεὶ
Τρῶασ ἄμυνε νεῶν, ὅσ τισ Ϝέροι ἀκάματον πῦρ·
αἰεὶ δὲ σμερδνὸν βοάων Δαναοῖσ' ἐκέλευε·
„ὦ Ϝίλοι, ἥρωεσ Δαναοί, θεράποντεσ Ἄρηοσ,
ἀνέρεσ ἔστε, Ϝίλοι, μνήσασθε δὲ θούριδοσ ἀλκῆσ.
ἠέ τινάσ Ϝαμεν ἔμμεν' ἀοσσητῆρασ ὀπίσσω,
ἠέ τι τεῖχοσ ἄρειον, ὅ κ' ἀνδράσι λοιγὸν ἀμύναι;
οὐ μέν τι σχεδόν ἐστι πόλισ πύργοισ' ἀραρυῖα,
ἧι κ' ἀπαμυναίμεσθ' ἑτεραλκέα δῆμον ἔχοντεσ·
ἀλλ' ἐν γὰρ Τρώων πεδίωι πύκα θωρηκτάων,
πόντωι κεκλιμένοι, Ϝεκὰσ ἥμεθα πατρίδοσ αἴησ.
τῶι ἐν χερσὶ Ϝάοσ, οὐ μειλιχίηι πολέμοιο."
ἦ, καὶ μαιμάων ἔϜεπ' ἔγχεϊ ὀξυόεντι·
ὅσ τισ δὲ Τρώων κοίλησ' ἐπὶ νηυσὶ Ϝέροιτο
σὺν πυρὶ κηλείωι, χάριν Ἕκτοροσ ὀτρύναντοσ,
τὸν δ' Αἴασ οὔτασκε δεδεγμένοσ ἔγχεϊ μακρῶι.
746 δώδεκα δὲ προπάροιθε νεῶν αὐτοσχεδὸν οὖτα,
Θ 485 ἐν δ' ἔπεσ' Ὠκεανῶι λαμπρὸν Ϝάοσ ἠελίοιο,
ἕλκον νύκτα μέλαιναν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν.
Τρωσὶν μέν ῥ' ἀϜέκουσιν ἔδυ Ϝάοσ, αὐτὰρ Ἀχαιοῦσ
ἀσπασίη τρίλλιστοσ ἐπήλυθε νὺξ ἐρεβεννή.
Τρώων δ' αὖτ' ἀγορὴν 'ποιήσατο Ϝαίδιμοσ Ἕκτωρ,
νόσϜι νεῶν ἀγαγὼν ποταμῶι ἔπι δινήεντι,
ἐν καθαρῶι, ὅτι δὴ νεκύων διεϜαίνετο χῶροσ.
ἐξ ἵππων δ' ἀποβάντεσ ἐπὶ χθόνα μῦθον ἄκουον,
τόν ῥ' Ἕκτωρ ἀγόρευε Διὶ Ϝίλοσ· ἐν δ' ἄρα χειρὶ
ἔγχοσ ἔχ' ἐνδεκάπηχυ, πάροιθε δὲ 'λάμπετο δουρὸσ
αἰχμὴ χαλκείη, περὶ δὲ χρύσεοσ 'θέε πόρκησ.
τῶι ὅ γ' ἐρεισάμενοσ Ϝέπεα Τρώεσσι μετηύδα·
„κέκλυτέ μοι, Τρῶεσ καὶ Δάρδανοι ἠδ' ἐπίκουροι·
νῦν ἐϜάμην νῆάσ τ' ὀλέσασ καὶ πάντασ Ἀχαιοὺσ
ἂψ ἀπονοστήσειν προτὶ Ϝίλιον ἠνεμόεσσαν·
ἀλλὰ πρὶν κνέϜασ ἦλθε, τὸ νῦν ἐσάωσε μάλιστα
Ἀργεΐουσ καὶ νῆασ ἐπὶ ῥηγμῖνι θαλάσσησ.
ἀλλ' ἤ τοι νῦν μὲν πειθώμεθα νυκτὶ μελαίνηι
δόρπα τ' ἐϜοπλισόμεσθα· ἀτὰρ καλλίτριχασ ἵππουσ
λύσασθ' ὑπ' ἐξ ὀχέων, παρὰ δέ σϜισι βάλλετ' ἐδωδήν·

ἐκ πόλιοσ δ' ἄξεσθε βόασ καὶ ϝίφια μῆλα
καρπαλίμωσ, ϝοῖνον δὲ μελίφρονα ϝοινίζεσθε,
σῖτόν τ' ἐκ μεγάρων, ἐπὶ δὲ ξύλα πολλὰ λέγεσθε,
ὥσ κεν παννύχιοι μέσφ' ἠόοσ ἠριγενείησ
καίωμεν πυρὰ πολλά, σέλασ δ' εἰσ οὐρανὸν ἵκηι,
μή πωσ καὶ διὰ νύκτα κάρη κομάοντεσ 'Αχαιοὶ
φευγέμεν' ὁρμήσωνται ἐπ' εὐρέα νῶτα θαλάσσησ.
μὴ μὰν ἀσπουδεί γε νεῶν ἐπιβαῖεν ἕκηλοι,
ἀλλ' ὥσ τισ τούτων γε βέλοσ καὶ ϝοίκοθι πέσσηι,
βλήμενοσ ἢ ἰῶι ἠ' ἔγχεϊ ὀξυόεντι
νηὸσ ἐπιθρώισκων, ἵνα τισ στυγέηισι καὶ ἄλλοσ
Τρωσὶν ἐφ' ἱπποδάμοισι φέρειν πολύδακρυν Ἄρηα.
κήρυκεσ δ' ἀνὰ ϝάστυ Διὶ φίλοι ἀγγελλόντων
παῖδασ πρωθήβασ πολιοκροτάφουσ τε γέροντασ
λέξασθαι περὶ ϝάστυ θεοδμήτων ἐπὶ πύργων·
θηλύτεραι δὲ γυναῖκεσ ἐνὶ μεγάροισι ϝεκάστη
πῦρ μέγα καιόντων· φυλακὴ δέ τισ ἔμπεδοσ ἔστω,
μὴ λόχοσ εἰσέλθηισι πόλιν λαῶν ἀπεόντων.
ὧδ' ἔστω, Τρῶεσ μεγαλήτορεσ, ὡσ ἀγορεύω·
μῦθοσ δ', ὃσ μὲν νῦν ὑγιήσ, ϝεϝρημένοσ ἔστω,
τὸν δ' ἠοῦσ Τρώεσσι μέθ' ἱπποδάμοισ' ἀγορεύσω.
ϝέλπομαι εὐχόμενοσ Διί τ' ἄλλοισίν τε θεοῖσι
ἐξελάειν ἐνθένδε κύνασ κήρεσσι φορητούσ.
ἀλλ' ἢ τοι ἐπὶ νυκτὶ φυλάξομεν ἡμέασ αὐτούσ,
πρῶϊ δ' ὑπηόϊοι σὺν τεύχεσι θωρηχθέντεσ
νηυσὶν ἔπι γλαφυρῆισιν ἐγείρομεν ὀξὺν Ἄρηα·
ϝείσομαι ἤ κέ μ' ⟨ἔπειτα μεγὰσ Τελαμώνιοσ Αἴασ⟩
πὰρ νηῶν πρὸσ τεῖχοσ ἀπώσεται, ἤ κεν ἐγὼ τὸν
χαλκῶι δηιώσασ ἔναρα βροτόεντα φέρωμαι.
αὔριον ἣν ἀρετὴν διαϝείσεται, εἴ κ' ἐμὸν ἔγχοσ
μείνηι ἐπερχόμενον· ἀλλ' ἐν πρώτοισιν, ὀίω,
κείσεται οὐτηθείσ, πολέεσ δ' ἀμφ' αὐτὸν ἑταῖροι,
ἠελίοι' ἀνιόντοσ ἐσ αὔριον. εἰ γὰρ ἐγὼν ὧσ
εἴεν ἀθάνατοσ καὶ ἀγήραοσ ἤματα πάντα,
τιοίμην δ' ὡσ τίετ' 'Αθηναίη καὶ 'Απόλλων,
ὡσ νῦν ἡμέρη ἥδε κακὸν φέρει 'Αργείοισι."
ὣσ Ἕκτωρ ἀγόρευ', ἐπὶ δὲ Τρῶεσ 'κελάδησαν.
οἳ δ' ἵππουσ μὲν ἔλυσαν ὑπὸ ζυγοῦ ἱδρώοντασ,

δῆσαν δ' ἱμάντεσσι παρ' ἅρμασι ϝοῖσι ϝέκαστοσ·
545 ἐκ πόλιοσ δ' ἤξοντο βόασ καὶ ϝίφια μῆλα
καρπαλίμωσ, ϝοῖνον δὲ μελίφρονα 'ϝοινίζοντο
547 σῖτόν τ' ἐκ μεγάρων, ἐπὶ δὲ ξύλα πόλλ' ἐλέγοντο.
549 κνίσην δ' ἐκ πεδίοι' ἄνεμοι 'φέρον οὐρανὸν εἴσω.
553 οἳ δὲ μέγα φρονέοντεσ ἀνὰ πτολέμοιο γεφύρασ
ἥατο παννύχιοι, πυρὰ δέ σφισι 'καίετο πολλά.
555 ὡσ δ' ὅτ' ἐν οὐρανῶι ἄστρα φαεινὴν ἀμφὶ σελήνην
φαίνετ' ἀριπρεπέα, ὅτε τ' ἔπλετο νήνεμοσ αἰθήρ,
ἔκ τ' ἔφανεν πᾶσαι σκοπιαὶ καὶ πρώιονεσ ἄκροι
καὶ νάπαι· οὐρανόθεν δ' ἄρ' ὑπερράγη ἄσπετοσ αἰθήρ,
πάντα δὲ ϝείδεται ἄστρα, γέγηθε δέ τε φρένα ποιμήν·
560 τόσσα μεσηγὺ νεῶν ἠδὲ Ξάνθοιο ῥοάων
Τρώων καιόντων πύρ' ἐφαίνετο Ϝιλιόθι πρό.
χίλι' ἄρ' ἐν πεδίωι πύρ' ἐκαίετο, πὰρ δὲ ϝεκάστωι
ἥατο πεντήκοντα σέλαι πυρὸσ αἰθομένοιο.
ἵπποι δὲ κρῖ λευκὸν ἐρεπτόμενοι καὶ ὀλύρασ
565 ἑσταότεσ παρ' ὄχεσφιν ἐΰθρονον 'Ηό' ἔμιμνον.
I 1 ὣσ οἳ μὲν Τρῶεσ φυλακὰσ ἔχον· αὐτὰρ 'Αχαιοὺσ
θεσπεσίη ἔχε φύζα, φόβου κρυόεντοσ ἑταίρη,
πένθεϊ δ' ἀτλήτωι 'βεβολήατο πάντεσ ἄριστοι.
ὡσ δ' ἀνέμω δύο πόντον ὀρίνετον ἰχθυόεντα
5 βορρῆσ καὶ Ζέφυροσ, τώ τε Θρῄκηθεν ἄητον,
ἐλθόντ' ἐξαπίνησ, ἄμυδισ δέ τε κῦμα κελαινὸν
κορθύεται, πολλὸν δὲ παρ' ἐξ ἅλα φῦκοσ ἔχευε,
ὣσ ἐδαΐζετο θυμὸσ ἐνὶ στήθεσσιν 'Αχαιῶν.
'Ατρεΐδησ δ' ἄχεϊ μεγάλωι βεβολημένοσ ἦτορ
10 'φοίταε κηρύκεσσι λιγυφθόγγοισι κελεύων
κλήδην εἰσ ἀγορὴν κικλήσκέμεν' ἄνδρα ϝέκαστον,
μηδὲ βοᾶν· αὐτὸσ δὲ μετὰ πρώτοισ' ἐπονεῖτο.
ἷζον δ' ἐν ἀγορῆι τετιηότεσ· ἂν δ' 'Αγαμέμνων
ἵστατο δάκρυ χέων ὥσ τε κρήνη μελάνυδροσ,
15 ἥ τε κατ' αἰγίλιποσ πέτρησ δνοφερὸν χέει ὕδωρ.
ὡσ ὃ βαρὺ στενάχων ϝέπε' 'Αργεΐοισι μετηύδα·
„ὦ φίλοι, 'Αργεΐων ἡγήτορεσ ἠδὲ μέδοντεσ,
Ζεύσ με μέγασ Κρονίδησ ἀάτηι ἐνέδησε βαρείηι,
σχέτλιοσ, ὃσ πρὶν μέν μοι ὑπέσχετο καὶ κατένευσε
20 Ϝίλιον ἐκπέρσαντ' ἐυτειχέα ἀπονέεσθαι,

νῦν δὲ κακὴν ἀπάτην 'βουλεύσατο, καὶ με κελεύει
δυσκλεέ' Ἄργοσ ἱκέσθαι, ἐπεὶ πολὺν ὤλεσα λαόν.
οὕτω που Διὶ μέλλει ὑπερμενέϊ φίλον εἶναι,
ὃσ δὴ πολλάων πολίων κατέλυσε κάρηνα
25 ἠδ' ἔτι καὶ λύσει· τοῦ γὰρ κράτοσ ἐστὶ μέγιστον.
ἀλλ' ἄγεθ', ὥσ κεν ἐγὼ ϝείπω, πειθώμεθα πάντεσ·
φεύγωμεν σὺν νηυσὶ φίλην εἰσ πατρίδα γαῖαν,
οὐ γὰρ ἔτι Τροίην αἱρήσομεν εὐρυάγυιαν."
ὣσ ἔφαθ', οἳ δ' ἄρα πάντεσ ἀκὴν ἐγένοντο σιωπῆι.
30 δϝὴν δ' ἄνεῳ ἦσαν τετιηότεσ υἷεσ Ἀχαιῶν·
ὀψὲ δὲ δὴ μετέϝειπε βοὴν ἀγαθὸσ Διομήδησ·
32 „Ἀτρεΐδη, σοὶ πρῶτα μαχέσσομαι ἀφραδέοντι.
40 δαιμόνι', οὕτω που μάλα ϝέλπεαι υἷασ Ἀχαιῶν
ἀπτολέμουσ τ' ἔμεναι καὶ ἀνάλκιδασ, ὥσ ἀγορεύεισ;
εἰ δέ τοι αὐτῶι θυμὸσ ἐπέσσυται ὥστε νέεσθαι,
43 ἔρχεο· πάρ τοι ὁδόσ, νῆεσ δέ τοι ἄγχι θαλάσσησ!
45 ἀλλ' ἄλλοι μενέουσι κάρη κομάοντεσ Ἀχαιοί,
εἰσ ὅ κέ περ Τροίην διαπέρσομεν. εἰ δὲ καὶ αὐτοί,
φευγόντων σὺν νηυσὶ φίλην εἰσ πατρίδα γαῖαν!
νῶϊ δ', ἐγὼ Σθένελόσ τε, μαχεσσόμεθ' εἰσ ὅ κε τέκμωρ
Ϝιλίου εὕρωμεν· σὺν γὰρ θεῶι εἰλήλυθμεν."
50 ὣσ ἔφαθ', οἳ δ' ἄρα πάντεσ ἐπίϝαχον υἷεσ Ἀχαιῶν,
μῦθον ἀγασσάμενοι Διομήδεοσ ἱπποδάμοιο.
τοῖσι δ' ἀνιστάμενοσ μετεφώνεεν ἱππότα Νέστωρ·
„Τυδεΐδη, περὶ μὲν πολέμωι ἔνι καρτερόσ ἐσσι,
καὶ βουλῆι κατὰ πάντασ ὁμήλικασ ἔπλε' ἄριστοσ.
55 οὔ τίσ τοι τὸν μῦθον ὀνόσσεται, ὅσσοι Ἀχαιοί,
οὐδὲ πάλιν ϝερέει· ἀτὰρ οὐ τέλοσ ἵκεο μύθων.
ἦ μὲν καὶ νέοσ ἐσσί, ἐμὸσ δέ κε καὶ πάϊσ εἴησ
58 ὁπλότατοσ γενεῆφιν· ἀτὰρ πεπνυμένα βάζεισ.
60 ἀλλ' ἄγ' ἐγών, ὃσ σεῖο γεραίτεροσ εὔχομαι εἶναι,
ἐκϝείπω καὶ πάντα διίξομαι· οὐδέ κέ τίσ μοι
62 μῦθον ἀτιμάσσηι, οὐδὲ κρείων Ἀγαμέμνων.
65 ἀλλ' ἦ τοι νῦν μὲν πειθώμεθα νυκτὶ μελαίνηι
δόρπα τ' ἐφοπλισόμεσθα· φυλακτῆρεσ δὲ ϝέκαστοι
λεξάσθων παρὰ τάφρον ὀρυκτὴν τείχεοσ ἐκτόσ.
κούροισιν μὲν ταῦτ' ἐπιτέλλομαι, αὐτὰρ ἔπειτα,
Ἀτρεΐδη, σὺ μὲν ἄρχε· — σὺ γὰρ βασιλεύτατόσ ἐσσι. —

δαίνυ δαῖτα γέρουσι. ϝέϝοικέ τοι, οὔ τοι ἀϝεικέσ.
πλεῖαί τοι ϝοίνου κλισίαι, τὸν νῆεσ Ἀχαιῶν
ἠμάτιαι Θρηΐκηθεν ἐπ' εὐρέα πόντον ἄγουσι·
πᾶσά τοί ἐσθ' ὑποδεξίη, πολέσιν δὲ ϝανάσσεισ.
πολλῶν δ' ἀγρομένων τῶι πείσεαι, ὅσ κεν ἀρίστην
βουλὴν βουλεύσηι· μάλα δὲ χρεὼ πάντασ Ἀχαιοὺσ
ἐσθλῆσ καὶ πυκινῆσ, ὅτι δήϊοι ἐγγύθι νηῶν
καίουσιν πυρὰ πολλά· τίσ ἂν τάδε γηθήσειε!
νὺξ δ' ἥδ' ἠὲ διαρραίσει στρατὸν ἠὲ σαώσει."
ὣσ ἔφαθ', οἱ δ' ἄρα τοῦ μάλα μὲν 'κλύον ἠδ' ἐπίθοντο.
ἐκ δὲ φυλακτῆρεσ σὺν τεύχεσιν ἐσσεύοντο
ἀμφί τε Νεστορίδην Θρασυμήδεα, ποιμένα λαῶν,
ἠδ' ἀμφ' Ἀσκάλαφον καὶ Ἰάλμενον, υἷασ Ἄρηοσ,
ἀμφί τε Μηριόνην Ἀφαρῆά τε Δηΐπυρόν τε
ἠδ' ἀμφὶ Κρείοντοσ υἱόν, Λυκομήδεα δῖον.
ἕπτ' ἔσαν ἡγεμόνεσ φυλάκων, ἑκατὸν δὲ ϝεκάστωι
κοῦροι ἅμ' ἔστειχον, δολίχ' ἔγχεα χερσὶν ἔχοντεσ,
κὰδ δὲ μέσον τάφρου καὶ τείχεοσ ἷζον ἰόντεσ.
ἔνθα δὲ πῦρ 'κήαντο, 'τίθεντο δὲ δόρπα ϝέκαστοι.
Ἀτρεΐδησ δὲ γέροντασ ἀϝολλέασ ἦγεν Ἀχαιῶν
εἰσ κλισίην, παρὰ δέ σφ' ἐτίθει μενοϝεικέα δαῖτα·
οἱ δ' ἐπ' ὀνείαθ' ἑτοῖμα προκείμενα χεῖρασ ἴαλλον.
αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιοσ καὶ ἐδητύοσ ἐξ ἔρον εἷντο,
τοῖσ' ὁ γέρων πάμπρωτοσ ὑφαινέμεν' ἤρχετο μῆτιν,
Νέστωρ, οὗ καὶ πρόσθεν ἀρίστη 'φαίνετο βουλή·
ὅ σφιν ἐῢ φρονέων ἀγορήσατο καὶ μετέϝειπε·
„Ἀτρεΐδη κύδιστε, ϝάναξ ἀνδρῶν Ἀγάμεμνον,
ἐν σοὶ μὲν λήξω, σέο δ' ἄρξομαι, οὕνεκα πολλῶν
λαῶν ἐσσι ϝάναξ, καί τοι Ζεὺσ ἠγγυάλιξε
σκῆπτρόν τ' ἠδὲ θέμιστασ, ἵνα σφίσι βουλεύηισθα.
τῶι σε χρὴ περὶ μὲν φάσθαι ϝέποσ ἠδ' ἐπακοῦσαι,
κρηῆναι δὲ καὶ ἄλλωι ὅ κέν τινα θυμὸσ ἀνώγηι
ϝειπέμεν' εἰσ ἀγαθόν· σέο δ' ἕξεται ὅττι κεν ἄρχηι.
αὐτὰρ ἐγὼ ϝερέω ὥσ μοι δοκεῖ ἔμμεν' ἄριστα·
οὐ γάρ τισ νόον ἄλλοσ ἀμείνονα τοῦδε νοήσει,
οἷον ἐγὼ νοέω, ἠμὲν πάλαι ἠδ' ἔτι καὶ νῦν,
ἐξ ἔτι τοῖ' ὅτε, διογενέσ, Βρισηΐδα κούρην
χωομένοι' Ἀχιλῆοσ ἔβησ κλισίηθεν ἀποϝράσ

οὔ τι καθ' ἡμέτερόν γε νόον! μάλα γάρ τοι ἐγώ γε
πόλλ' ἀπεμυθεόμην. σὺ δὲ σῶι μεγαλήτορι θυμῶι
ϝείξασ ἄνδρα φέριστον, ὃν ἀθάνατοί περ ἔτισαν,
ἠτίμασσασ· ἑλὼν γὰρ ἔχεισ γέρασ. ἀλλ' ἔτι καὶ νῦν
φραζώμεσθ', ὥσ κέν μιν ἀρεσσάμενοι πεπίθωμεν
δώροισίν τ' ἀγανοῖσι ϝέπεσσί τε μειλιχίοισι."
τὸν δ' αὖτε προσέϝειπε ϝάναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων·
„ὦ γέρον, οὔ τι ψεῦδοσ ἐμὰσ ἀάτασ κατέλεξασ.
ἀασάμην, οὐδ' αὐτὸς ἀναίνομαι. ἀντί νυ πολλῶν
λαῶν ἐστιν ἀνήρ, ὅν τε Ζεὺσ κῆρι φιλήσηι,
ὡσ νῦν τοῦτον ἔτισε, 'δάμασσε δὲ λαὸν Ἀχαιῶν.
ἀλλ' ἐπεὶ ἀασάμην φρεσὶ λευγαλέηισι πιθήσασ,
ἂψ ἐθέλω ἀρέσαι δόμεναί τ' ἀπερείσι' ἄποινα.
ὔμι δέ κ' ἐν πάντεσσι περικλυτὰ δῶρ' ὀνομήνω·
ἕπτ' ἀπύρουσ τρίποδασ, δέκα δὲ χρυσοῖο τάλαντα,
αἴθωνασ δὲ λέβητασ ἐϝείκοσι, δώδεκα δ' ἵππουσ
πηγοὺσ ἀθλοφόρουσ, οἳ ἀέθλια ποσσὶν ἄροντο.
οὔ κεν ἀλήϊοσ εἴη ἀνήρ, ὧι τόσσα γένοιτο
ὅσσα μοι ἠνείκαντο ἀέθλια μώνυχεσ ἵπποι.
δώσω δ' ἑπτὰ γυναῖκασ ἀμύμονα ϝέργα ϝιδυίασ,
Λεσβίδασ, ἅσ, ὅτε Λέσβον ἐῢ κτιμένην ἕλεν αὐτόσ,
ἐξελόμην, αἳ κάλλε' ἐνίκων φῦλα γυναικῶν.
τὰσ μέν ϝοι δώσω, μετὰ δ' ἔσσεται ἣν τότ' ἀπέϝραν,
κούρη Βρισῆοσ· καὶ ἐπὶ μέγαν ὅρκον ὀμοῦμαι
μή ποτε τῆσ εὐνῆσ ἐπιβήμεναι ἠδὲ μιγῆναι,
ἣ θέμισ ἀνθρώπων πέλετ', ἀνδρῶν ἠδὲ γυναικῶν.
ταῦτα μὲν αὐτίκα πάντα παρέσσεται· εἰ δέ κεν αὖτε
ϝάστυ μέγα Πριάμοιο θεοὶ δώωσ' ἀλαπάξαι,
νῆα ϝάλισ χρυσοῦ καὶ χαλκοῦ νηησάσθω,
εἰσελθὼν ὅτε κεν δατεώμεθα ληΐδ' Ἀχαιοί,
Τρωϊάδασ δὲ γυναῖκασ ἐϝείκοσιν αὐτὸσ ἑλέσθω,
αἵ κε μετ' Ἀργείην Ἑλένην κάλλισται ἔωσι.
εἰ δέ κεν Ἄργοσ ἱκώμεθ' Ἀχαιικόν, οὖθαρ ἀρούρησ,
γαμβρόσ κέν μοι ἔηι· τίσω δέ ϝε ϝῖσον Ὀρέστηι,
ὅσ μοι τηλύγετοσ τρέφεται θαλίηι ἔνι πολλῆι,
τρεῖσ δέ μοί εἰσι θύγατρεσ ἐνὶ μεγάρωι ἐῢ πηκτῶι,
Χρυσόθεμισ καὶ Λαοδίκη καὶ ϝιφιϝάνασσα·
τάων ἥν κ' ἐθέληισι φίλην ἀνέϝεδνον ἀγέσθω

πρὸσ ϝοῖκον Πηλῆοσ· ἐγὼ δ' ἐπὶ μείλια δώσω
πολλὰ μάλ', ὅσσ' οὔ πώ τισ ἑϝῆι ἐπέδωκε θυγατρί.
ἑπτὰ δέ ϝοι δώσω εὖ ναιόμενα πτολίεθρα,
Καρδαμύλην Ἐνόπην τε καὶ Ἱρὴν ποιήεσσαν
Φηράσ τε ζαθέασ ἠδ' Ἄνθειαν βαθύλειμον
καλήν τ' Αἴπειαν καὶ Πήδασον ἀμπελόεσσαν.
πᾶσαι δ' ἐγγὺσ ἁλόσ, νέαται Πύλου ἠμαθόεντοσ·
ἐν δ' ἄνδρεσ ναίουσι πολύρρηνεσ πολυβοῦται,
οἵ τέ ϝε δωτίνηισι θεὸν ὣσ τιμήσουσι
καὶ ϝοι ὑπὸ σκήπτρωι λιπαρὰσ τελέουσι θέμιστασ.
ταῦτά κέ ϝοι τελέσαιμι μεταλλήξαντι χόλοιο.
δμηθήτω! — Ἀϝίδησ τοι ἀμείλιχοσ ἠδ' ἀδάμαστοσ·
τούνεκα καί τε βροτοῖσι θεῶν ἔχθιστοσ ἁπάντων —
καί μοι ὑποστήτω, ὅσσον βασιλεύτερόσ εἰμι
ἠδ' ὅσσον γενεῆι προγενέστεροσ εὔχομαι εἶναι."
τὸν δ' ἠμείβετ' ἔπειτα γερήνιοσ ἱππότα Νέστωρ·
„Ἀτρεΐδη κύδιστε, ϝάναξ ἀνδρῶν Ἀγάμεμνον,
δῶρα μὲν οὐκέτ' ὀνοστὰ διδοῖσ Ἀχιλῆϊ ϝάνακτι·
ἀλλ' ἄγετε κλητοὺσ ὀτρύνομεν, οἵ κε τάχιστα
ἔλθωσ' εἰσ κλισίην Πηληϊάδα' Ἀχιλῆοσ
εἶ δ' ἄγε, τοὺσ μὲν ἐγὼν ἐπιόψομαι, οἱ δὲ πιθέσθων.
Φοίνιξ μὲν πρώτιστα Διὶ φίλοσ ἡγησάσθω,
αὐτὰρ ἔπειτ' Αἶασ τε μέγασ καὶ δῖοσ Ὀδυσσεύσ,
κηρύκων δ' Ὀδίοσ τε καὶ Εὐρυβάτησ ἅμ' ἑπέσθων.
φέρτε δὲ χερσὶν ὕδωρ εὐφημῆσαί τε κέλεσθε,
ὄφρα Διὶ Κρονίδηι ἀρησόμεθ', αἴ κ' ἐλεήσηι."
ὥσ' φάτο, τοῖσι δὲ πᾶσι ϝεϝαδότα μῦθον ἔϝειπε.
αὐτίκα κήρυκεσ μὲν ὕδωρ ἐπὶ χεῖρασ ἔχευαν,
κοῦροι δὲ κρητῆρασ ἐπεστέψαντο ποτοῖο,
'νώμησαν δ' ἄρα πᾶσιν ἐπαρξάμενοι δεπάεσσι.
αὐτὰρ ἐπεὶ 'σπεῖσάν τε 'πίον θ' ὅσον ἤθελε θυμόσ,
ὡρμῶντ' ἐκ κλισίησ Ἀγαμέμνονοσ Ἀτρεΐδαο.
τοῖσι δὲ πόλλ' ἐπέτελλε γερήνιοσ ἱππότα Νέστωρ,
δενδίλλων ἐσ ἕκαστον, Ὀδυσσῆϊ δὲ μάλιστα,
πειρᾶν, ὡσ πεπίθοιεν ἀμύμονα Πηλεΐωνα.
τὼ δ' ἐβάτην παρὰ θῖνα πολυφλοίσβοιο θαλάσσησ,
πολλὰ μάλ' εὐχομένω γαιηόχωι ἐνοσιγαίωι
ῥηϊδίωσ πεπιθεῖν μεγάλασ φρένασ Αἰακίδαο.

Μυρμιδόνων ἐπί τε κλισίασ καὶ νῆασ ἱκέσθην,
τὸν δ' ηὗρον φρένα τερπόμενον φόρμιγγι λιγείηι,
καλῆι δαιδαλέηι. ἐπὶ δ' ἀργύρεον ζυγὸν ἦεν·
τὴν ἄρετ' ἐξ ἐνάρων, πόλιν 'Ηετίωνοσ ὀλέσσασ·
τῆι ὅ γε θυμὸν ἔτερπεν, ἄειδε δ' ἄρα κλέε' ἀνδρῶν.
Πάτροκλοσ δέ ϝοι οἶοσ ἐναντίοσ ἧστο σιωπῆι,
δέγμενοσ Αἰακίδην, ὁπότε λήξειεν ἀείδων.
  τὼ δ' ἐβάτην προτέρω, ἡγεῖτο δὲ δῖοσ 'Οδυσσεύσ,
'στὰν δὲ πρόσθ' αὐτοῖο. ταφὼν δ' ἀνόρουσεν 'Αχιλλεὺσ
αὐτῆι σὺν φόρμιγγι, λιπὼν ἕδοσ ἔνθ' ἐθάασσε·
ὣσ δ' αὔτωσ Πάτροκλοσ, ἐπεὶ 'ϝίδε φῶτασ, ἀνέστη.
τὼ καὶ δεικνύμενοσ προσέφη πόδασ ὠκὺσ 'Αχιλλεύσ·
  „χαίρετον· ἦ φίλω ἄνδρε ἱκάνετον· ἦ τι μάλα χρεώ,
ὥ μοι σκυζομένωι περ 'Αχαιῶν φιλτάτω ἐστόν."
  ὣσ ἄρα φωνήσασ προτέρω ἄγε δῖοσ 'Αχιλλεύσ,
εἷσε δ' ἐνὶ κλισμοῖσι τάπησί τε πορφυρέοισι,
αἶψα δὲ Πάτροκλον προσεφώνεεν ἐγγὺσ ἐόντα·
  „μείζονα δὴ κρητῆρα, Μενοιτίου υἱέ, καθίστα.
ζωρότερον δὲ κέραιε, δέπασ δ' ἔντυνε ϝεκάστωι·
οἱ γὰρ φίλτατοι ἄνδρεσ ἐμῶι ὑπέασι μελάθρωι."
  ὣσ 'φάτο, Πάτροκλοσ δὲ φίλωι ἐπεπείθεθ' ἑταίρωι.
αὐτὰρ ὅ γε κρεῖον μέγα κάββαλεν ἐν πυρὸσ αὐγῆι,
ἐν δ' ἄρα νῶτον ἔθηκ' ὄϊοσ καὶ πίονοσ αἰγόσ,
ἐν δὲ συὸσ σιάλοιο ῥάχιν τεθαλυῖαν ἀλοιφῆι.
τῶι δ' ἔχεν Αὐτομέδων, 'τάμνεν δ' ἄρα δῖοσ 'Αχιλλεύσ.
καὶ τὰ μὲν εὖ 'μίστυλλε καὶ ἀμφ' ὀβελοῖσιν ἔπειρε,
πῦρ δὲ Μενοιτιάδησ 'δαῖεν μέγα, ϝισόθεοσ φώσ.
αὐτὰρ ἐπεὶ κατὰ πῦρ ἐκάη καὶ φλὸξ ἐμαράνθη,
ἀνθρακιὴν στορέσασ ὀβελοὺσ ἐφύπερθ' ἐτάνυσσε,
'πάσσε δ' ἁλὸσ θείοιο, κρατευτάων ἐπαείρασ.
αὐτὰρ ἐπεί ῥ' ὤπτησε καὶ ἐν ἐλεοῖσιν ἔχευε,
Πάτροκλοσ μὲν σῖτον ἑλὼν ἐπένειμε τραπέζηι
καλοῖσ' ἐν κανέοισιν, ἀτὰρ κρέα 'νεῖμεν 'Αχιλλεύσ.
αὐτὸσ δ' ἀντίον ἷζεν 'Οδυσσῆοσ θείοιο
τοίχου τοῖ' ἑτέροιο, θεοῖσι δὲ θῦσαι ἄνωγε
Πάτροκλον, ϝὸν ἑταῖρον· ὁ δ' ἐν πυρὶ 'βάλλε θυηλάσ.
οἱ δ' ἐπ' ὀνείαθ' ἑτοῖμα προκείμενα χεῖρασ ἴαλλον.
  αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιοσ καὶ ἐδητύοσ ἐξ ἔρον εἷντο,

'νεῦσ' Αἴασ Φοίνικι. 'νόησε δὲ δῖοσ 'Οδυσσεύσ,
πλησάμενοσ δ' οἴνοιο δέπασ 'δέδϝεκτ' 'Αχιλῆα·
„χαῖρ', 'Αχιλεῦ. δαιτὸσ μὲν ἐϝίσησ οὐκ ἐπίδευέισ,
ἠμὲν ἐνὶ κλισίηι 'Αγαμέμνονοσ 'Ατρεΐδαο
ἠδὲ καὶ ἐνθάδε νῦν. πάρα γὰρ μενοϝεικέα πολλὰ
δαίνυσθ'. ἀλλ' οὐ δαιτὸσ ἐπήρατα ϝέργα μέμηλε,
ἀλλὰ λίην μέγα πῆμα, διοτρεφέσ, εἰσοράοντεσ
δέδϝιμεν· ἐν δοιῆι δὲ σάασ ἔμεν' ἢ ἀπολέσθαι
νῆασ ἐυσσέλμουσ, εἰ μὴ σύ γε δύσεαι ἀλκήν.
ἐγγὺσ γὰρ νηῶν καὶ τείχεοσ αὖλιδ' ἔθεντο
Τρῶεσ ὑπέρθυμοι τηλεκλειτοί τ' ἐπικουροι,
κηάμενοι πυρὰ πολλὰ κατὰ στρατόν, οὐδ' ἔτι φασὶ
σχήσεσθ', ἀλλ' ἐν νηυσὶ μελαίνηισιν πεσέεσθαι.
Ζεὺσ δέ σφι Κρονίδησ ἐνδέξια σήματα φαίνων
ἀστράπτει· Ἕκτωρ δὲ μέγα σθένεϊ βλεμεαίνων
μαίνεται ἐκπάγλωσ, πίσυνοσ Διί, οὐδέ τι τίει
ἀνέρασ οὐδὲ θεούσ, κρατερὴ δέ ϝε λύσσα δέδυκε.
ἀράεται δὲ τάχιστα φανήμεναι 'Ηόα δῖαν·
στεῦται γὰρ νηῶν ἀποκοψέμεν' ἄκρα κόρυμβα
αὐτάσ τ' ἐμπρήσειν μαλεροῦ πυρόσ, αὐτὰρ 'Αχαιοὺσ
δηιώσειν παρὰ τῆισιν, ὀρινομένουσ ὑπὸ καπνοῦ.
ταῦτ' αἰνῶσ δέδϝοικα κατὰ φρένα, μή ϝοι ἀπειλὰσ
ἐκτελέσωσι θεοί, ἧμιν δὲ δὴ αἴσιμον εἴηι
φθίσθαι ἐνὶ Τροίηι, ϝεκὰσ Ἄργεοσ ἱπποβότοιο.
ἀλλ' ἄνα! εἰ μέμονάσ γε καὶ ὀψέ περ υἷασ 'Αχαιῶν
τειρομένουσ ῥύεσθαι ὑπὸ Τρώων ὀρυμαγδοῦ.
αὐτῶι τοι μετόπισθ' ἄχοσ ἔσσεται, οὐδέ τι μῆχοσ
ῥεχθέντοσ κακοῦ ἔστ' ἄκοσ εὑρέμεν'· ἀλλὰ πολὺ πρὶν
φράζε' ὅπωσ Δαναοῖσιν ἀλεξήσεισ κακὸν ἦμαρ.
ὦ πέπον, ἦ μὲν σοί γε πατὴρ ἐπετέλλετο Πηλεὺσ
ἤματι τῶι, ὅτε σ' ἐκ Φθίησ 'Αγαμέμνον' ἔπεμπε·
‚τέκνον ἐμόν, κάρτοσ μὲν 'Αθηναίη τε καὶ Ἥρη
δώσουσ', αἴ κ' ἐθέλωσι, σὺ δὲ μεγαλήτορα θυμὸν
ἰσχέμεν' ἐν στήθεσσι, φιλοφροσύνη γὰρ ἀμείνων.'
ὣσ ἐπέτελλ' ὁ γέρων, σὺ δὲ λήθεαι. ἀλλ' ἔτι καὶ νῦν
παύε', ἔα δὲ χόλον θυμαλγέα· σοὶ δ' 'Αγαμέμνων
ἄξια δῶρα δίδωσι μεταλλήξαντι χόλοιο.
εἶ δέ, σὺ μέν με' ἄκουσον, ἐγὼ δέ κέ τοι καταλέξω

ὅσσα τοι ἐν κλισίηισιν ὑπέσχετο δῶρ' Ἀγαμέμνων·
ἕπτ' ἀπύρουσ τρίποδασ, δέκα δὲ χρυσοῖο τάλαντα,
αἴθωνασ δὲ λέβητασ ἐϝεικοσι, δώδεκα δ' ἵππουσ
πηγοὺσ ἀθλοφόρουσ, οἳ ἀέθλια ποσσὶν ἄροντο.
οὔ κεν ἀλήϊοσ εἴη ἀνήρ, ὧι τόσσα γένοιτο.
ὅσσ' Ἀγαμέμνονοσ ἵπποι ἀέθλια ποσσὶν ἄροντο.
δώσει δ' ἑπτὰ γυναῖκασ, ἀμύμονα ϝέργα ϝιδυίασ,
Λεσβίδασ, ἅσ, ὅτε Λέσβον ἐϋ κτιμένην ἕλεσ αὐτόσ,
ἐξέλεθ', αἳ τότε κάλλε' ἐνίκων φῦλα γυναικῶν.
τὰσ μέν τοι δώσει, μετὰ δ' ἔσσεται ἣν τότ' ἀπέϝρα,
κούρη Βρισῆοσ· ἐπὶ δὲ μέγαν ὅρκον ὀμεῖται
μή ποτε τῆσ εὐνῆσ ἐπιβήμεναι ἠδὲ μιγῆναι,
ἣ θέμισ ἐστί, ϝάναξ, ἤ τ' ἀνδρῶν ἤ τε γυναικῶν.
ταῦτα μὲν αὐτίκα πάντα παρέσσεται· εἰ δέ κεν αὖτε
ϝάστυ μέγα Πριάμοιο θεοὶ δώωσ' ἀλαπάξαι,
νῆα ϝάλισ χρυσοῦ καὶ χαλκοῦ νηήσασθαι,
εἰσελθὼν ὅτε κεν δατεώμεθα ληΐδ' Ἀχαιοί,
Τρωϊάδασ δὲ γυναῖκασ ἐϝείκοσιν αὐτὸσ ἑλέσθαι,
αἵ κε μετ' Ἀργείην Ἑλένην κάλλισται ἔωσι.
εἰ δέ κεν Ἄργοσ ἱκώμεθ' Ἀχαιικόν, οὖθαρ ἀρούρησ,
γαμβρόσ κέν ϝοι ἔηισ· τίσει δέ σε ϝῖσον Ὀρέστηι,
ὅσ ϝοι τηλύγετοσ τρέφεται θαλίηι ἔνι πολλῆι.
τρεῖσ δέ ϝοί εἰσι θύγατρεσ ἐνὶ μεγάρωι ἐϋ πηκτῶι,.
Χρυσόθεμισ καὶ Λαοδίκη καὶ Ϝιφιϝάνασσα·
τάων ἥν κ' ἐθέληισθα φίλην ἀνέϝεδνον ἄξεσθαι
πρὸσ ϝοῖκον Πηλῆοσ· ὃ δ' αὖτ' ἐπὶ μείλια δώσει
πολλὰ μάλ', ὅσσ' οὔ πώ τισ ἑϝῆι ἐπέδωκε θυγατρί.
ἑπτὰ δέ τοι δώσει ἐϋ ναιόμενα πτολίεθρα,
Καρδαμύλην Ἐνόπην τε καὶ Ἱρὴν ποιήεσσαν
Φηράσ τε ζαθέασ ἠδ' Ἄνθειαν βαθύλειμον
καλήν τ' Αἴπειαν καὶ Πήδασον ἀμπελόεσσαν.
πᾶσαι δ' ἐγγὺσ ἁλόσ, νέαται Πύλου ἠμαθόεντοσ·
ἐν δ' ἄνδρεσ ναίουσι πολύρρηνεσ πολυβοῦται,
οἵ τέ σε δωτίνηισι θεὸν ὣσ τιμήσουσι
καί τοι ὑπὸ σκήπτρωι λιπαρὰσ τελέσωσι θέμιστασ.
ταῦτά κέ τοι τελέσειε μεταλλήξαντι χόλοιο.
εἰ δέ τοι Ἀτρεΐδησ μὲν ἀπήχθετο κηρόθι μᾶλλον,
αὐτόσ καὶ τοῦ δῶρα, σύ δ' ἄλλουσ περ Παναχαιοὺσ

τειρομένουσ ἐλέαιρε κατὰ στρατόν, οἵ σε θεὸν ὣσ
τίσουσ'· ἦ γάρ κέ σφι μάλα μέγα κῦδοσ ἄροιο.
νῦν γάρ χ' Ἕκτορ' ἕλοισθα, ἐπεὶ μάλα τοι σχεδὸν ἦλθε,
305 λύσσαν ἔχων ὀλοήν, ἐπεὶ οὔ τινά φησιν ὁμοῖον
ϝοὶ ἔμεναι Δαναῶν, οὓσ ἐνθάδε νῆεσ ἔνεικαν."
τὸν δ' ἀπαμειβόμενοσ προσέφη πόδασ ὠκὺσ Ἀχιλλεύσ.
„διογενὲσ Λαερτιάδη, πολυμήχαν' Ὀδυσσεῦ,
χρὴ μὲν δὴ τὸν μῦθον ἀπηλεγέωσ ἀποϝειπεῖν,
310 ἧι περ δὴ φρονέω τε καὶ ὡσ τετελεσμένον ἔσται,
ὡσ μή μοι τρύζητε παρήμενοι ἄλλοθεν ἄλλοσ.
ἐχθρὸσ γάρ μοι κεῖνοσ ὁμῶσ Ἀϝίδαο πύλῃισι,
ὅσ χ' ἕτερον μὲν κεύθῃι ἐνὶ φρεσίν, ἄλλο δὲ ϝείπῃι.
αὐτὰρ ἐγὼ ϝερέω ὥσ μοι δοκεῖ ἔμμεν' ἄριστα.
315 οὔτ' ἐμέ γ' Ἀτρεΐδην Ἀγαμέμνονα πεισέμεν' οἴω
οὔτ' ἄλλουσ Δαναούσ, ἐπεὶ οὐκ ἄρα τισ χάρισ ἦεν
317 μάρνασθαι δηΐοισιν ἐπ' ἀνδράσι νωλεμὲσ αἰεί.
356 νῦν δ', ἐπεὶ οὐκ ἐθέλω πολεμιζέμεν' Ἕκτορι δίωι,
αὔριον ἱρὰ Διὶ ῥέξασ καὶ πᾶσι θεοῖσι
νηήσω εὖ νῆασ, ἔπει χ' ἅλαδε προϝερύσσω.
ὄψεαι, αἴ κ' ἐθέλῃισθα καὶ αἴ κέν τοι τὰ μεμήλῃι,
360 ἦρι μάλ' Ἑλλήσποντον ἐπ' ἰχθυόεντα πλεούσασ
νῆασ ἐμάσ, ἐν δ' ἄνδρασ ἐρεσσέμεναι μεμαῶτασ·
εἰ δέ κ' εὐπλοΐην δώῃι κλυτὸσ ἐνοσίγαιοσ,
ἤματί κε τριτάτωι Φθίην ἐρίβωλον ἱκοίμην.
ἔστι δέ μοι μάλα πολλά, τὰ κάλλιπον ἐνθάδε ϝέρρων·
378 ἐχθρὰ δέ μοι τοῦ δῶρα, τίω δέ μιν ἐν καρὸσ αἴσῃι.
379 οὐδ' εἴ μοι δεκάκισ καὶ ἐϝεικοσάκισ τόσα δοίη,
388 κούρην δ' οὐ γαμέω Ἀγαμέμνονοσ Ἀτρεΐδαο,
οὐδ' εἰ χρυσείῃι Ἀφροδίτῃι κάλλοσ ἐρίζοι,
390 ϝέργα δ' Ἀθηναίῃι γλαυκώπιδι ϝισοφαρίζοι·
οὐδέ μιν ὣσ γαμέω. ὃ δ' Ἀχαιῶν ἄλλον ἑλέσθω,
ὅσ τίσ ϝοί τε ϝέϝοικε καὶ ὃσ βασιλεύτερόσ ἐστι·
421 ἀλλ' ὑμεσ μὲν ἰόντεσ ἀριστήεσσιν Ἀχαιῶν
ἀγγελίην ἀπόφασθε, — τὸ γὰρ γέρασ ἐστὶ γερόντων, —
ὄφρ' ἄλλην φράζωνται ἐνὶ φρεσὶ μῆτιν ἀμείνω, —
ἥ κέ σφιν νῆασ σαόῃι καὶ λαὸν Ἀχαιῶν
425 νηυσὶν ἔπι γλαφυρῇσ'· ἐπεὶ οὔ σφισιν ἧδε γ' ἑτοίμη,
ἣν νῦν ἐφράσσαντο, ἐμεῖ' ἀπομηνίσαντοσ.

Φοίνιξ δ' αὖθι παρ' ἧμι μένων κατακοιμηθήτω,
ὄφρα μοι ἐν νήεσσι φίλην εἰσ πατρίδ' ἕπηται
αὔριον, αἴ κ' ἐθέληισιν· ἀνάγκηι δ' οὔ τί μιν ἄξω."
430 ὣσ ἔφαθ', οἱ δ' ἄρα πάντεσ ἀκὴν ἐγένοντο σιωπῆι,
μῦθον ἀγασσάμενοι· μάλα γὰρ κρατερῶσ ἀπέϝειπε.
ὀψὲ δὲ δὴ μετέϝειπε γέρων ἱππηλάτα Φοίνιξ
δάκρυ' ἀναπρήσασ, περὶ γὰρ 'δϝίε νηυσὶν 'Αχαιῶν·
„εἰ μὲν δὴ νόστον γε μετὰ φρεσί, φαίδιμ' 'Αχιλλεῦ,
435 βάλλεαι, οὐδέ τι πάμπαν ἀμύνειν νηυσὶ θοῆισι
πῦρ ἐθέλεισ ἀΐδηλον, ἐπεὶ χόλοσ ἔμπεσε θυμῶι,
πῶσ κεν ἔπειτ' ἀπὸ σεῖο, φίλον τέκοσ, αὖθι λιποίμην
οἶοσ! σοὶ δέ μ' ἔπεμπε γέρων ἱππηλάτα Πηλεὺσ
ἤματι τῶι ὅτε σ' ἐκ Φθίησ 'Αγαμέμνον' ἔπεμπε
440 νήπιον, οὔ πω ϝειδόθ' ὁμοιίοο πτολέμοιο
οὐδ' ἀγορῆσ, ἵνα τ' ἄνδρεσ ἀριπρεπέεσ τελέθουσι.
τούνεκά με προέηκε διδασκέμεναι τάδε πάντα,
μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι πρηκτῆρά τε ϝέργων.
ὣσ ἄρ' ἔπειτ' ἀπὸ σεῖο, φίλον τέκοσ, οὔ κ' ἐθέλοιμι
445 λείπεσθ', οὐδ' εἴ πέρ μοι ὑποσταίη θεὸσ αὐτὸσ
γῆρασ ἀποξύσασ θήσειν νέον ἡβάοντα,
οἶον ὅτε πρῶτον 'λίπον 'Ελλάδα καλλιγύναικα,
φεύγων νείκεα πατρὸσ 'Αμύντοροσ 'Ορμενίδαο,
ὅσ μοι παλλακίδοσ πέρι 'χώσατο καλλικόμοιο,
450 τὴν αὐτὸσ 'φιλέεσκεν, ἀτιμάζεσκε δ' ἄκοιτιν,
μητέρ' ἐμήν· ἣ δ' αἰὲν ἔμ' ἐλλισσέσκετο γούνων
παλλακίδι προμιγήμεν', ἵν' ἐχθήρειε γέροντα.
τῆι 'πιθόμην καὶ ἔρεξα· πατὴρ δ' ἐμὸσ αὐτίκ' ὀϊσθεὶσ
πολλὰ κατηράτετο, στυγερὰσ δ' ἐπεκέκλετ' 'Ερινῦσ,
455 μή ποτε γούνασ' ἐμοῖσιν ἐφέσσεσθαι φίλον υἱὸν
ἐξ ἐμέθεν γεγαῶτα. θεοὶ δ' ἐτέλειον ἐπαράσ,
457 Ζεύσ τε καταχθόνιοσ καὶ ἐπαινὴ Περσεφόνεια.
462 ἔνθ' ἐμοὶ οὐκέτι πάμπαν ἐρητύετ' ἐν φρεσὶ θυμὸσ
πατρὸσ χωομένοιο κατὰ μέγαρα στροφάεσθαι.
ἦ μὲν πολλὰ ϝέται καὶ ἀνεψιοὶ ἀμφὶσ ἐόντεσ
465 αὐτόθι λισσόμενοι κατερήτυον ἐν μεγάροισι,
πολλὰ δὲ ϝίφια μῆλα καὶ εἰλίποδασ ϝέλικασ βοῦσ
ἔσφαζον, πολλοὶ δὲ σύεσ θαλέθοντεσ ἀλοιφῆι
εὑόμενοι 'τανύοντο διὰ φλογὸσ 'Ηφαίστοιο,

πολλὸν δ' ἐκ κεράμων μέθυ 'πίνετο τοῖο γέροντοσ.
εἰνάνυχεσ δέ μοι ἀμφ' αὐτῶι παρὰ νύκτασ ἴαυον·
οἳ μὲν ἀμειβόμενοι φυλακὰσ ἔχον, οὐδέ ποτ' ἔσβη
πῦρ, ἕτερον μὲν ὑπ' αἰθούσηι ἐϋερκέοσ αὐλῆσ,
ἄλλο δ' ἐνὶ προδόμωι, προσθεν θαλάμοιο θυράων.
ἀλλ' ὅτε δὴ δεκάτη μοι ἐπήλυθε νὺξ ἐρεβεννή,
καὶ τότ' ἐγὼ θαλάμοιο θύρασ πυκινῶσ ἀραρυίασ
ῥήξασ ἐξῆλθον καὶ ὑπέρθορον ἑρκίον αὐλῆσ,
ῥεῖα λαθὼν φύλακάσ τ' ἄνδρασ δμωιάσ τε γυναῖκασ.
'φεῦγον ἔπειτ' ἀπάνευθε δι' Ἑλλάδοσ εὐρυχόροιο,
Φθίην δ' ἐξικόμην ἐριβώλακα, μητέρα μήλων,
εἰσ Πηλῆα ϝάναχθ'· ὃ δέ με πρόφρων ὑπέδεκτο,
καί μ' ἐφίλησ' ὡσ εἴ τε πατὴρ ϝὸν παῖδα φιλήσηι
μοῦνον τηλύγετον πολλοῖσιν ἐπὶ κτεάτεσσι,
καί μ' ἀφνειὸν ἔθηκε, πολὺν δέ μοι ὤπασε λαόν,
'ναῖον δ' ἐσχατιὴν Φθίησ, Δολόπεσσι ϝανάσσων.
καί σε τοσοῦτον ἔθηκα, θεοῖσ' ἐπιϝείκελ' 'Αχιλλεῦ,
ἐκ θυμοῦ φιλέων, ἐπεὶ οὐκ ἐθέλεσκεσ ἅμ' ἄλλωι
οὔτ' εἰσ δαῖτ' ἴμεναι οὔτ' ἐν μεγάροισι πάσασθαι,
πρίν γ' ὅτε δή σ' ἐπ' ἐμοῖσιν ἐγὼ γούνεσσι καθέσσασ
ὄψοι' ἄσαιμι προταμὼν καὶ ϝοῖνον ἐπισχών.
πολλάκι μοι κατέδευσασ ἐπὶ στήθεσσι χιτῶνα
ϝοίνου ἀποβλύζων ἐν νηπιίηι ἀλεγεινῆι,
ὣσ ἐπὶ σοὶ μάλα πόλλ' ἔπαθον καὶ πόλλ' ἐμόγησα,
τὰ φρονέων, ὅ μοι οὔ τί θεοὶ γόνον ἐξετέλειον
ἐξ ἐμέ'· ἀλλὰ σὲ παῖδα θεοῖσ' ἐπιϝείκελ' 'Αχιλλεῦ,
'ποιεόμην, ἵνα μοί ποτ' ἀϝεικέα λοιγὸν ἀμύνηισ.
ἀλλ' 'Αχιλεῦ, δάμασον θυμὸν μέγαν· οὐδέ τί σε χρὴ
νηλεὲσ ἦτορ ἔχειν. στρεπτοὶ δέ τε καὶ θεοὶ αὐτοί,
τῶν περ καὶ μείζων ἀρετὴ τιμή τε βίη τε·
καὶ μὲν τοὺσ θυέεσσι καὶ εὐχωλῆισ' ἀγανῆισι
λοιβῆι τε κνίσηι τε παρατροπάουσ' ἄνθρωποι.
καὶ γάρ τε Λιταί εἰσι Διὸσ κοῦραι μεγάλοιο.
χωλαί τε ῥυσαί τε παραβλῶπέσ τ' ὀφθαλμώ,
αἵ ῥά τε καὶ μετόπισθ' 'Ατησ ἀλέγουσι κιοῦσαι.
ἡ δ' 'Ατη σθεναρή τε καὶ ἀρτίποσ, οὕνεκα πάσασ
πολλὸν ὑπεκπροθέει, φθάνει δέ τε πᾶσαν ἐπ' αἶαν
βλάπτουσ' ἀνθρώπουσ· αἳ δ' ἐξακέονται ὀπισσω.

ὃσ μέν τ' αἰδέσεται κούρασ Διὸσ ἄσσον ἰούσασ,
τὸν δὲ μέγ' ὤνησαν καί τ' ἔκλυον εὐξαμένοιο·
ὃσ δέ κ' ἀνήνηται καί τε στερεῶσ ἀποϝείπηι.
λίσσονται δ' ἄρα ταί γε Δία Κρονίωνα κιοῦσαι
τῶι 'Αάτην ἅμ' ἕπεσθαι, ἵνα βλαφθεὶσ ἀποτίσηι
ἀλλ' 'Αχιλεῦ, πόρε καὶ σὺ Διὸσ κούρηισιν ἕπεσθαι
τιμήν, ἥ τ' ἄλλων περ ἐπιγνάμπτει νόον ἐσθλῶν.
εἰ μὲν γὰρ μὴ δῶρα φέροι, τὰ δ' ὄπισθ' ὀνομάζοι
'Ατρεΐδησ, ἀλλ' αἰὲν ἐπιζαφέλωσ χαλεπαίνοι,
οὔ κεν ἐγώ γέ σε μῆνιν ἀπορρίψαντα κελοίμην
'Αργεΐοισιν ἀμυνέμεναι, χατέουσί περ ἔμπησ·
νῦν δ' ἅμα τ' αὐτίκα πολλὰ διδοῖ, τὰ δ' ὄπισθεν ὑπέστη,
ἄνδρασ δὲ λίσσεσθαι ἐπιπροέηκεν ἀρίστουσ
κρινάμενοσ κατὰ λαὸν 'Αχαιικόν, οἵ τε σοὶ αὐτῶι
φίλτατοι 'Αργεΐων. τῶν μὴ σύ γε μῦθον ἐλέγξηισ
μηδὲ πόδασ! πρὶν δ' οὔ τι νεμεσσητὸν κεχολῶσθαι.
οὕτω καὶ τῶν πρόσθεν ἐπευθόμεθα κλέε' ἀνδρῶν
ἡρώων, ὅτε πέρ τιν' ἐπιζάφελοσ χόλοσ ἵκοι·
δωρητοί τ' ἐπέλοντο παραρρητοί τε ϝέπεσσι.
μέμνημαι τόδε ϝέργον ἐγὼ πάλαι, οὔ τι νέον γε,
ὠσ ἔεν· ἐν δ' ὔμιν ϝερέω πάντεσσι φίλοισι.
Κουρῆτέσ τ' ἐμάχοντο καὶ Αἰτωλοὶ μενεχάρμαι
ἀμφὶ πόλιν Καλυδῶνα καὶ ἀλλήλουσ ἐνάριζον,
Αἰτωλοὶ μὲν ἀμυνόμενοι Καλυδῶνοσ ἐραννῆσ,
Κουρῆτεσ δὲ διαπραθέμεν μεμαῶτεσ Ἄρηϊ.
καὶ γὰρ τοῖσι κακὸν χρυσόθρονοσ Ἄρτεμισ ὦρσε,
χωσαμένη ὅ ϝοι οὔ τι θαλύσια γουνῶι ἀλωιῆσ
Ϝοινεὺσ 'ϝέρξ'· ἄλλοι δὲ θεοὶ 'δαίνυνθ' ἑκατόμβασ,
οἴηι δ' οὐκ ἔρρεξε Διόσ κούρηι μεγάλοιο,
ἢ 'λάθετ' ἢ οὐκ ἐνόησεν· ἀάσσατο δὲ μέγα θυμῶι.
ἣ δὲ χολωσαμένη, δῖον γένοσ, ἰοχέαιρα
ὦρσεν ἔπι χλούνην σῦν ἄγριον ἀργιόδοντα,
ὃσ κακὰ πόλλ' ἔρρεξε ϝέθων Ϝοινῆοσ ἀλωιήν·
πολλὰ δ' ὅ γε προθέλυμνα χαμαὶ 'βάλε δένδρεα μακρὰ
αὐτῆισι ῥίζηισι καὶ αὐτοῖσ' ἄνθεσι μήλων.
τὸν δ' υἱὸσ Ϝοινῆοσ ἀπέκτεινεν Μελέαγροσ,
πολλέων ἐκ πολίων θηρήτορασ ἄνδρασ ἀγείρασ
καὶ κύνασ· οὐ μὲν γάρ κ' ἐδάμη παύροισι βροτοῖσι!

τόσσοσ ἔεν, πολλοὺσ δὲ πυρῆσ ἐπέβησ' ἀλεγεινῆσ.
ἣ δ' ἀμφ' αὐτῶι ἔθηκε πολὺν κέλαδον καὶ ἀϋτήν,
ἀμφὶ συὸς κεφαλῆι καὶ δέρματι λαχνήεντι,
Κουρήτων τε μεσηγὺ καὶ Αἰτωλῶν μεγαθύμων.
ὄφρα μὲν οὖν Μελέαγροσ Ἄρηϊ φίλοσ 'πολέμιζε,
τόφρα δὲ Κουρήτεσσι κακῶσ ἔεν, οὐδ' ἐδύναντο
τείχεοσ ἔκτοσθεν μίμνειν πολέεσ περ ἐόντεσ·
ἀλλ' ὅτε δὴ Μελέαγρον ἔδυ χόλοσ, ὅσ τε καὶ ἄλλων
οἰδάνει ἐν στήθεσσι νόον πύκα περ φρονεόντων,
ἤ τοι ὃ μητρὶ φίληι 'Αλθαίηι χωόμενοσ κῆρ
'κεῖτο παρὰ μνηστῆι ἀλόχωι, καλῆι Κλεοπάτρηι,
κούρηι Μαρπήσσησ καλλισφύρου Εὐϝηνίνησ
Ἴδεώ θ', ὃσ κάρτιστοσ ἐπιχθονίων 'γένετ' ἀνδρῶν
τῶν τότε, καὶ ῥα ϝάνακτοσ ἐναντίον εἵλετο τόξον
Φοίβου 'Απόλλωνοσ καλλισφύρου εἵνεκα νύμφησ.
τὴν δὲ τότ' ἐν μεγάροισι πατὴρ καὶ πότνια μήτηρ
'Αλκυόνην 'καλέεσκον ἐπώνυμον, οὕνεκ' ἄρ' αὐτῆσ
μήτηρ ἀλκυόνοσ πολυπενθέοσ οἶτον ἔχουσα
'κλαῖ', ὅτε μιν ϝεκάϝεργοσ ἀνήρπασε Φοῖβοσ 'Απόλλων.
τῆι ὅ γε παρκατέλεκτο χόλον θυμαλγέα πέσσων,
ἐξ ἀρέων μητρὸσ κεχολωμένοσ, ἥ ῥα θεοῖσι
πόλλ' ἀχέουσ' ἠρᾶτο κασιγνήτοιο φόνοιο,
πολλὰ δὲ καὶ γαῖαν πολυφόρβην χερσὶν ἀλοία
κικλήισκουσ' 'Αϝίδην καὶ ἐπαινὴν Περσεφόνειαν,
πρόχνυ καθεζομένη, 'δεύοντο δὲ δάκρυσι κόλποι,
παιδὶ δόμεν θάνατον· τῆσ δ' ἠεροφοῖτισ 'Ερινὺσ
ἔκλυεν ἐξ 'Ερέβεσφιν, ἀμείλιχον ἦτορ ἔχουσα.
τῶν δὲ τάχ' ἀμφὶ πύλασ ὅμαδοσ καὶ δοῦποσ ὀρώρει
πύργων βαλλομένων, τὸν δ' ἐλλίσσοντο γέροντεσ
Αἰτωλῶν, 'πέμπον δὲ θεῶν ἱερῆασ ἀρίστουσ,
ἐξελθεῖν καὶ ἀμῦναι, ὑποσχόμενοι μέγα δῶρον·
ὀππόθι πιότατον πεδίον Καλυδῶνοσ ἐραννῆσ,
ἔνθα μιν ἤνωγον τέμενοσ περικαλλὲσ ἑλέσθαι
πεντηκοντάγυον, τὸ μὲν ἥμισυ ϝοινοπέδοιο,
ἥμισυ δὲ ψιλὴν ἄροσιν πεδίοιο ταμέσθαι.
πολλὰ δέ μιν 'λιτάνευε γέρων ἱππηλάτα Ϝοινεὺσ
οὐδοῦ ἐπεμβεβαὼσ ὑψηρεφέοσ θαλάμοιο,
σείων κολλητὰσ σανίδασ, γουνώμενοσ υἱόν,

πολλὰ δὲ τόν γε κασίγνηται καὶ πότνια μήτηρ
ἐλλίσσονθ'· ὃ δὲ μᾶλλον ἀναίνετο. πολλὰ δ' ἑταῖροι,
οἵ ϝοι κεδνότατοι καὶ Φίλτατοι ἦσαν ἁπάντων·
ἀλλ' οὐδ' ὧσ τοῦ θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθον,
πρίν γ' ὅτε δὴ θάλαμοσ πύκ' ἐβάλλετο, τοὶ δ' ἐπὶ πύργων
'βαῖνον Κουρῆτεσ καὶ ἐνέπρηθον μέγα ϝάστυ.
καὶ τότε δὴ Μελέαγρον ἐΰζωνοσ παράκοιτισ
'λίσσετ' ὀδυρομένη, καί ϝοι κατέλεξεν ἅπαντα
κήδε', ὅσ' ἀνθρώποισι πέλονθ' ὧν ϝάστυ ϝαλώηι·
ἄνδρασ μὲν κτείνουσι, πόλιν δέ τε πῦρ ἀμαθύνει,
τέκνα δέ τ' ἄλλοι ἄγουσι βαθυζώνουσ τε γυναῖκασ.
τοῦ δ' ὠρίνετο θυμὸσ ἀκούοντοσ κακὰ ϝέργα,
'βῆ δ' ἴμεναι, χροῒ δ' ἔντε' ἐδύσετο παμΦανάοντα.
ὧσ ὃ μὲν Αἰτωλοῖσιν ἀπήμυνεν κακὸν ἦμαρ
ϝείξασ ϝῶι θυμῶι· τῶι δ' οὐκέτι δῶρ' ἐτέλεσσαν
πολλά τε καὶ χαρίεντα, κακὸν δ' ἤμυνε καὶ αὔτωσ.
ἀλλὰ σὺ μή μοι ταῦτα νόει Φρεσί, μηδέ σε δαίμων
ἐνταῦθα τρέψειε, Φίλοσ, — χαλεπὸν δέ κεν εἴη
νηυσὶν καιομένηισιν ἀμυνέμεν'! — ἀλλ' ἐπὶ δώροισ
ἔρχεο· ϝῖσον γάρ σε θεῶι τίσουσιν 'Αχαιοί.
εἰ δέ κ' ἄτερ δώρων πόλεμον Φθισήνορα δύηισ,
οὐκέθ' ὁμῶσ τιμῆσ ἔσεαι πόλεμόν περ ἀλαλκών."
τὸν δ' ἀπαμειβόμενοσ προσέΦη πόδασ ὠκὺσ 'Αχιλλεύσ·
„Φοίνιξ, ἄττα γεραιέ, διοτρεΦέσ, εὔ τί με ταύτησ
χρεὼ τιμῆσ. Φρονέω δὲ τετιμῆσθαι Διὸσ αἴσηι,
ἥ μ' ἕξει παρὰ νηυσὶ κορωνίσιν, εἰσ ὅ κ' ἀϋτμὴ
ἐν στήθεσσι μένηι καί μοι Φίλα γούνατ' ὀρώρηι.
ἄλλο δέ τοι ϝερέω, σὺ δ' ἐνὶ Φρεσὶ βάλλεο σῆισι·
μή μοι σύγχεε θυμὸν ὀδυρόμενοσ καὶ ἀχεύων,
'Ατρεΐδηι ἥρωϊ Φέρων χάριν. οὐδέ τί σε χρὴ
τὸν Φιλέειν, ἵνα μή μοι ἀπέχθηαι Φιλέοντι.
καλόν τοι σὺν ἐμοὶ τὸν κηδέμεν' ὅσ κ' ἐμὲ κήδηι·
οὗτοι δ' ἀγγελέουσι, σὺ δ' αὐτόθι λέξεο μίμνων
εὐνῆι ἔνι μαλακῆι· ἅμα δ' ἠόϊ ΦαινομένηΦι
Φρασσόμεθ', ἤ κε νεώμεθ' ἐΦ' ἡμέτερ' ἦε μένωμεν."
ἦ, καὶ Πατρόκλωι ὅ γ' ἐπ' ὀΦρύσι 'νεῦσε σιωπῆι
Φοίνικι στορέσαι πυκινὸν λέχοσ, ὄΦρα τάχιστα
ἐκ κλισίησ νόστοιο μεδοίατο. τοῖσι δ' ἄρ' Αἴασ

ἀντίθεος Τελαμωνιάδης μετὰ μῦθον ἔειπε·
„διογενὲς Λαερτιάδη, πολυμήχαν' Ὀδυσσεῦ,
ἴομεν, οὐ γάρ μοι δοκέει μύθοιο τελευτὴ
τῆιδέ γ' ὁδῶι κρανέεσθαι· ἀπαγγεῖλαι δὲ τάχιστα
χρὴ μῦθον Δαναοῖσι, καὶ οὐκ ἀγαθόν περ ἐόντα,
οἵ ποθι νῦν ἕαται ποτιδέγμενοι. αὐτὰρ Ἀχιλλεὺς
ἄγριον ἐν στήθεσσι 'θέτο μεγαλήτορα θυμόν,
σχέτλιος, οὐδὲ μετατρέπεται φιλότητος ἑταίρων
τῆς ἧι μιν παρὰ νηυσὶν ἐτίομεν ἔξοχον ἄλλων,
νηλής. καὶ μέν τίς τε κασιγνήτοιο φονῆος
ποινὴν ἢ ϝοῦ παιδὸς ἐδέξατο τεθνηῶτος·
καὶ ῥ' ὃ μὲν ἐν δήμωι μένει αὐτόθι, πόλλ' ἀποτίσας,
τῶι δέ τ' ἐρητύεται κραδίη καὶ θυμὸς ἀγήνωρ
ποινὴν δεξαμένωι. σοὶ δ' ἄλληκτόν τε κακόν τε
θυμὸν ἐνὶ στήθεσσι θεοὶ 'θέσαν εἵνεκα κούρης
οἴης. νῦν δέ τοι ἑπτὰ παρίσχομεν ἔξοχ' ἀρίστας
ἄλλα τε πόλλ' ἐπὶ τῆισι· σὺ δ' ἵλαον ἔνθεο θυμόν,
αἴδεσσαι δὲ μέλαθρον· ὑπωρόφιοι δέ τοί εἰμεν
πληθύος ἐκ Δαναῶν. μέμαμεν δέ τοί ἔξοχον ἄλλων
κήδιστοί τ' ἔμεναι καὶ φίλτατοι, ὅσσοι Ἀχαιοί."
τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς·
„Αἶαν διογενὲς Τελαμώνιε, κοίρανε λαῶν,
πάντα τί μοι κατὰ θυμὸν ἐϝείσαο μυθήσασθαι·
ἀλλά μοι οἰδάνεται κραδίη χόλωι, ὁππότε κείνων
μνήσομαι, ὥς μ' ἀσύφηλον ἐν Ἀργείοισιν ἔρεξε
Ἀτρεΐδης, ὡς εἴ τιν' ἀτίμητον μετανάστην.
Π 60 ἀλλὰ τὰ μὲν προτετύχθαι ἐάσομεν· οὐδ' ἄρα πως ἦν
ἀσπερχὲς κεχολῶσθαι ἐνὶ φρεσίν. ἦ τοι ἔφην γε
οὐ πρὶν μηνιθμὸν καταπαυσέμεν', ἀλλ' ὅτε κεν δὴ
63 νῆας ἐμὰς ἀφίκηται ἀϋτή τε πτόλεμός τε·
Τ 67 νῦν δ' ἦ τοι μὲν ἐγὼ παύω χόλον, ⟨ὡς γὰρ ἄμεινον,⟩
Ι 649 ἀλλ' ὕμες ἔρχεσθε καὶ ἀγγελίην ἀπόφασθε."
656 ὣς ἔφαθ'. οἳ δὲ ϝέκαστος ἑλὼν δέπας ἀμφικύπελλον
σπείσαντες παρὰ νῆας ἴσαν πάλιν· ἦρχε δ' Ὀδυσσεύς.
Πάτροκλος δ' ἑτάροισιν ἰδὲ δμωιῇις ἐκέλευσε
Φοίνικι στορέσαι πυκινὸν λέχος ὅττι τάχιστα.
αἳ δ' ἐπιπειθόμεναι 'στόρεσαν λέχος ὡς ἐκέλευσε,
κώεά τε ῥῆγός τε λίνοιό τε λεπτὸν ἄωτον.

ἔνθ' ὁ γέρων κατέλεκτο καὶ Ἠόα δῖαν ἔμιμνε.
αὐτὰρ Ἀχιλλεὺσ ηὗδε μυχῶι κλισίησ ἐϋπήκτου.
οἱ δ' ὅτε δὴ κλισίῃσιν ἐν Ἀτρεΐδα' ἐγένοντο,
670 τοὺσ μὲν ἄρα χρυσέοισι κυπέλλοισ' υἷεσ Ἀχαιῶν
'δεδϝέχατ' ἄλλοθεν ἄλλοσ ἀνασταδὸν ἔκ τ' ἐρέοντο·
πρῶτοσ δ' ἐξερέεινε ϝάναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων·
„ϝείπ' ἄγε μ', ὦ πολύαιν' Ὀδυσεῦ, μέγα κῦδοσ Ἀχαιῶν,
ἤ ῥ' ἐθέλει νήεσσιν ἀλεξέμεναι δήϊον πῦρ,
675 ἦ ἀπέϝειπε, χόλοσ δ' ἔτ' ἔχει μεγαλήτορα θυμόν;"
τὸν δ' αὖτε προσέϝειπε πολύτλασ δῖοσ Ὀδυσσεύσ·
„Ἀτρεΐδη κυδιστε, ϝάναξ ἀνδρῶν Ἀγάμεμνον,
677 κεῖνοσ ⟨μήνιθμον γ' ἐθέλει σβέσαι ἠδὲ δέχεσθαι
δῶρα τα ϝοι δώσεισ, νοέειν δέ τε θυμὸσ ἀνώγει,⟩
681 ὅππωσ κεν νῆασ σαόηι καὶ λαὸν Ἀχαιῶν.
ὣσ ἔφατ'· εἰσὶ καὶ οἵδε τὰ ϝειπέμεν', οἵ μοι ἕποντο,
Αἴασ καὶ κήρυκε δύω, πεπνυμένω ἄμφω.
690 Φοίνιξ δ' αὖθ' ὁ γέρων κατελέξατο· ὣσ γὰρ ἄνωγε."
710 ὣσ ἔφαθ' οἱ δ' ἄρα πάντεσ ἐπήινεσσαν βασιλῆεσ·
712 καὶ τότε δὴ σπείσαντεσ ἔβαν κλισίηνδε ϝέκαστοσ,
ἔνθα δ' ἐκοιμήσαντο καὶ ὕπνου δῶρον ἕλοντο.
T 1 Ἠὼσ μὲν κροκόπεπλοσ ἀπ' Ὠκεανοῖο ῥοάων
2 ὤρνυθ', ἵν' ἀθανάτοισι φάοσ φέροι ἠδὲ βροτοῖσι·
40 αὐτὰρ ὃ 'βῆ παρὰ θῖνα θαλάσσησ δῖοσ Ἀχιλλεὺσ
σμερδαλέα ϝιϝάχων, ὦρσεν δ' ἥρωασ Ἀχαιούσ.
καὶ ῥ' οἵ περ τὸ πάροσ γε νεῶν ἐν ἀγῶν' ἐμένεσκον,
οἵ τε κυβερνῆται καὶ ἔχον οἰήϊα νηῶν
καὶ ταμίαι παρὰ νηυσὶν ἔσαν, σίτοιο δοτῆρεσ,
45 καὶ μὲν τοὶ τότε γ' εἰσ ἀγορὴν ἴσαν, οὕνεκ' Ἀχιλλεὺσ
ἐξεφάνη, δϝηρὸν δὲ μάχησ ἐπέπαυτ' ἀλεγεινῆσ.
54 αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ πάντεσ ἀϝολλίσθησαν Ἀχαιοί,
55 τοῖσι δ' ἀνιστάμενοσ μετέφη πόδασ ὠκὺσ Ἀχιλλεύσ·
„Ἀτρεΐδη, οὐκ ἄρ τι τόδ' ἀμφοτέροισιν ἄρειον
ἔπλετο, σοὶ καὶ ἐμοί, ὅτε νῶϊ περ ἀχνυμένω κῆρ
θυμοβόρωι ἔριδι 'μενήναμεν εἵνεκα κούρησ.
τὴν ὄφελ' ἐν νήεσσι κατακτάμεν' Ἄρτεμισ ἰῶι,
60 ἤματι τῶι ὅτ' ἐγὼν ἑλόμην Λυρνησσὸν ὀλέσσασ·
τῶι κ' οὐ τόσσοι Ἀχαιοὶ ὀδὰξ ἕλον ἄσπετον οὖδασ
δυσμενέων ὑπὸ χερσίν, ἐμεῖ' ἀπομηνίσαντοσ.

Ἕκτορι μὲν καὶ Τρωσὶ τὸ κέρδιον! αὐτὰρ Ἀχαιοὺσ
δηρὸν ἐμῆσ καὶ σῆσ ἔριδοσ μνήσεσθαι ὀίω.
65 ἀλλὰ τὰ μὲν προτετύχθαι ἐάσομεν, ἀχνύμενοί περ,
θυμὸν ἐνὶ στήθεσσι φίλον δαμάσαντεσ ἀνάγκηι.
νῦν δ' ἤ τοι μὲν ἐγὼ παύω χόλον, οὐδέ τί με χρὴ
ἀσκελέωσ αἰεὶ μενεαινέμεν'· ἀλλ' ἄγε θᾶσσον
ὄτρυνον πόλεμόνδε κάρη κομάοντασ Ἀχαιούσ,
70 ὄφρ' ἔτι καὶ Τρώων πειρήσομαι ἀντίοσ ἐλθών,
αἴ κ' ἐθέλωσ' ἐπὶ νηυσὶν ἰαυέμεν', ἀλλά τιν' οἴω
ἀσπασίωσ αὐτῶν γόνυ καμψέμεν', ὅσ κε φύγηισι
δηΐου ἐκ πολέμοιο ὑπ' ἔγχεοσ ἡμετέροιο."
74 ὣσ ἔφαθ', οἳ δ' ἐχάρησαν ἐϋκνήμιδεσ Ἀχαιοί.
76 τοῖσι δὲ καὶ μετέειπε ϝάναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων·
78 „ὦ φίλοι, ἥρωεσ Δαναοί, θεράποντεσ Ἄρηοσ,
ἑσταότοσ μὲν καλὸν ἀκουέμεν' οὐδὲ ϝέϝοικε
80 ὑββάλλειν· χαλεπὸν γὰρ ἐπισταμένωι περ ἐόντι.
ἀνδρῶν δ' ἐν πολλῶι ὁμάδωι πῶσ κέν τισ ἀκούσαι
ἢ ϝείποι; βλάβεται δὲ λιγύσ περ ἐὼν ἀγορητήσ.
Πηλεΐδηι μὲν ἐγὼν ἐνδείξομαι· αὐτὰρ οἳ ἄλλοι
σύνθεσθ' Ἀργέϊοι, μῦθόν τ' εὖ γνῶτε ϝέκαστοσ.
85 πολλάκι δή μοι τοῦτον Ἀχαιοὶ μῦθον ἔϝειπον,
καί τέ μ' ἐνεικείεσκον· ἐγὼ δ' οὐκ αἴτιόσ εἰμι,
ἀλλὰ Ζεὺσ καὶ Μοῖρα καὶ ἠεροφοῖτισ Ἐρινύσ,
οἵ τέ μοι ἐν ἀγορῆι φρεσὶν ἔμβαλον ἄγριον ἄτην
ἤματι τῶι ὅτ' Ἀχιλλῆοσ γέρασ αὐτὸσ ἀπέϝραν.
90 ἀλλὰ τί κε ῥέξαιμι; θεὸσ διὰ πάντα τελευτᾶι,
πρέσβα Διὸσ θυγάτηρ Ἀάτη, ἣ πάντασ ἄασσε,
ὀλομένη. τῆι μέν θ' ἁπαλοὶ πόδεσ, οὐ γὰρ ἐπ' οὔδει
πίλναται, ἀλλ' ἄρα ἥ γε κατ' ἀνδρῶν κράατα βαίνει
βλάπτουσ' ἀνθρώπουσ· κατὰ δ' οὖν ἕτερόν γ' ἐπέδησε.
95 καὶ γὰρ δή νύ ποτε Ζῆν' ἄασε, τόν περ ἄριστον
ἀνδρῶν ἠδὲ θεῶν φασ' ἔμμεναι, ἀλλ' ἄρα καὶ τὸν
Ἥρη θῆλυσ ἐοῦσα δολοφροσύνηι ἀπάτησε
ἤματι τῶι ὅτ' ἔμελλε βίην Ἡρακλεείην
Ἀλκμήνη τέξεσθαι ἐϋστεφάνωι ἐνὶ Θήβηι.
100 ἤ τοι ὅ γ' εὐχόμενοσ μετέφη πάντεσσι θεοῖσι·
‚κέκλυτέ μοι, πάντεσ τε θεοὶ πᾶσαί τε θέαιναι,
ὄφρ' ἔσπω τά με θυμὸσ ἐνὶ στήθεσσιν ἀνώγει.

σήμερον ἄνδρα Φάοσδε μογοστόκοσ Εἰλείθυια
ἐκΦανέει, ὃσ πᾶσι περικτιόνεσσί ϝανάξει,
τῶν ἀνδρῶν γενεῆσ οἵ θ' αἵματοσ ἐξ ἐμοῦ εἰσι.'
τὸν δὲ δολοΦρονέουσα προσηύδα πότνια Ἥρη·
,ψευστήσεισ οὐδ' αὖτε τέλοσ μύθωι ἐπιθήσεισ.
εἶ δ' ἄγε, νῦν μοι ὄμοσσον, Ὀλύμπιε, καρτερὸν ὅρκον,
ἦ μὲν τὸν πάντεσσι περικτιόνεσσι ϝανάξειν,
ὅσ κεν ἐπ' ἤματι τῶιδε πέσηι μετὰ ποσσὶ γυναικὸσ
τῶν ἀνδρῶν οἳ σῆσ ἐξ αἵματόσ εἰσι γενέθλησ.'
ὣσ ἔΦατο· Ζεὺσ δ' οὔ τι δολοΦροσύνην ἐνόησε,
ἀλλ' ὄμοσεν μέγαν ὅρκον, ἔπειτα δὲ πολλὸν ἀάσθη.
Ἥρη δ' ἀΐξασα 'λίπε ῥίον Οὐλύμποιο,
καρπαλίμωσ δ' ἵκετ' Ἄργοσ Ἀχαιικόν, ἔνθ' ἄρ' ἐϝείδει
ἰΦθίμην ἄλοχον Σθενέλου Περσηϊάδαο.
ἣ δ' ἐκύει Φίλον υἱόν, ὃ δ' ἕβδομοσ εἱστήκει μείσ·
ἐκ δ' ἄγαγεν πρὸ Φάοσδε καὶ ἠλιτόμηνον ἐόντα,
Ἀλκμήνησ δ' ἀπέπαυσε τόκον, 'σχέθε δ' Εἰλειθυίασ.
αὐτὴ δ' ἀγγέλλουσα Δία Κρονίωνα προσηύδα·
,Ζεῦ πάτερ, ἀργικέραυνε, ϝέποσ τί τοι ἐν Φρεσὶ θήσω.
ἤδη ἀνὴρ γέγον' ἐσθλόσ, ὃσ Ἀργείοισι ϝανάξει,
Εὐρυσθεύσ, Σθενέλοιο πάϊσ Περσηϊάδαο,
σὸν γένοσ· οὔ ϝοι ἀϝεικὲσ ἀνασσέμεν' Ἀργείοισι.'
ὣσ 'Φάτο, τὸν δ' ἄχοσ ὀξὺ κατὰ Φρένα 'τύψε βαθεῖαν.
αὐτίκα δ' εἷλ' Ἀάτην κεΦαλῆσ λιπαροπλοκάμοιο
χωόμενοσ Φρεσὶ ϝῆισι, καὶ ὤμοσε καρτερὸν ὅρκον
μή ποτ' ἐσ Οὔλυμπόν τε καὶ οὐρανὸν ἀστερόεντα
αὖτισ ἐλεύσεσθαι Ἀάτην, ἣ πάντασ ἄασσε.
ὣσ ϝειπὼν ϝ' ἔρριψεν ἀπ' οὐρανοῦ ἀστερόεντοσ
χειρὶ περιστρέψασ· τάχα δ' ἵκετο ϝέργ' ἀνθρώπων.
τὴν αἰεὶ 'στενάχεσχ', ὅθ' ἑϝὸν Φίλον υἱὸν ὁρῶιτο
ϝέργον ἀϝεικὲσ ἔχοντα ὑπ' Εὐρυσθῆοσ ἀέθλων.
ὣσ καὶ ἐγών, ὅτε δ' αὖτε μέγασ κορυθαιόλοσ Ἕκτωρ
Ἀργείουσ ὀλέκεσκεν ἐπὶ πρυμνῆισι νέεσσι,
οὐ 'δυνάμην λελαθέσθ' ἀάτησ, ἧι πρῶτον ἀάσθην.
ἀλλ' ἐπεὶ ἀασάμην καί μοι Φρένασ ἐξέλετο Ζεύσ,
ἂψ ἐθέλω ἀρέσαι, δόμεναί τ' ἀπερείσι' ἄποινα.
ἀλλ' ὄρσο πτόλεμόνδε, καὶ ἄλλουσ ὄρνυθι λαούσ·
δῶρα δ' ἐγὼν ὅδε πάντα παρασχέμεν', ὅσσα τοι ἐλθὼν

χθιζὸσ ἐνὶ κλισίῃσιν ὑπέσχετο δῖοσ Ὀδυσσεύσ.
εἰ δ' ἐθέλεισ, ἐπίμεινον, ἐπειγόμενόσ περ Ἄρηοσ·
δῶρα δέ τοι θεράποντεσ ἐμῆσ παρὰ νηὸσ ἑλόντεσ
οἴσουσ', ὄφρα Ϝίδηαι ὅ τοι μενοϜεικέα δώσω."
145 τὸν δ' ἀπαμειβόμενοσ προσέφη πόδασ ὠκὺσ Ἀχιλλεύσ·
„Ἀτρεΐδη κύδιστε, Ϝάναξ ἀνδρῶν Ἀγάμεμνον,
δῶρα μέν, αἴ κ' ἐθέλῃσθα, παρασχέμεν', ὡσ ἐπιϜεικέσ,
ἤ τ' ἐχέμεν· παρα σοί. νῦν δὲ μνησώμεθα χάρμησ
αἶψα μάλ' — οὐ γὰρ χρὴ κλοτοπευέμεν' ἐνθάδ' ἐόντασ
150 οὐδὲ διατρίβειν, ἔτι γὰρ μέγα Ϝέργον ἄρεκτον, —
ὥσ κέ τισ αὖτ' Ἀχιλῆα μετὰ πρώτοισι Ϝίδηται
ἔγχεϊ χαλκείωι Τρώων ὀλέκοντα φάλαγγασ,
ὧδέ τισ ὑμείων μεμνημένοσ ἀνδρὶ μαχέσθω."
τὸν δ' ἀπαμειβόμενοσ προσέφη πολύμητισ Ὀδυσσεύσ·
155 „μὴ δ' οὕτωσ, ἀγαθόσ περ ἐών, θεοϜείκελ' Ἀχιλλεῦ,
νήστιασ ὄτρυνε προτὶ Ϝίλιον υἷασ Ἀχαιῶν
Τρωσὶ μαχεσσομένουσ· ἐπεὶ οὐκ ὀλίγον χρόνον ἔσται
φύλοπισ, εὖτέ κε πρῶτον ὁμιλήσωσι φάλαγγεσ
ἀνδρῶν, ἐν δὲ θεὸσ πνεύσῃι μένοσ ἀμφοτέροισι.
160 ἀλλὰ πάσασθαι ἄνωχθι θοῇισ' ἐπὶ νηυσὶν Ἀχαιοὺσ
σίτου καὶ Ϝοίνοιο· τὸ γὰρ μένοσ ἐστὶ καὶ ἀλκή.
οὐ γὰρ ἀνὴρ πρόπαν ἦμαρ ἐσ ἠέλιον καταδύντα
ἄκμηνοσ σίτοιο δυνήσεται ἄντα μάχεσθαι·
εἴ περ γὰρ θυμῶι γε μενοινάει πολεμίζειν,
165 ἀλλά τε λάθρῃι γυῖα βαρύνεται, ἠδὲ κιχάνει
δίψα τε καὶ λιμόσ, βλάβεται δέ τε γούνατ' ἰόντι.
ὃσ δέ κ' ἀνὴρ Ϝοίνοιο κορεσσάμενοσ καὶ ἐδωδῆσ
ἀνδράσι δυσμενέεσσι πανημέριοσ πολεμίζῃι,
θαρσαλέον νύ Ϝοι ἦτορ ἐνὶ φρεσίν, οὐδέ τι γυῖα
170 πρὶν κάμνει, πρὶν πάντασ ἐρωῆσαι πολέμοιο.
ἀλλ' ἄγε λαὸν μὲν σκέδασον καὶ δεῖπνον ἄνωχθι
ὁπλεῖσθαι· τὰ δὲ δῶρα Ϝάναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων
οἰσέτω εἰσ μέσσην ἀγορήν, ἵνα πάντεσ Ἀχαιοὶ
ὀφθαλμοῖσι Ϝίδωσι, σὺ δὲ φρεσὶ σῇισιν ἰανθῇισ.
175 ὀμνυέτω δέ τοι ὅρκον, ἐν Ἀργείοισιν ἀναστάσ,
176 μή ποτε τῆσ εὐνῆσ ἐπιβήμεναι ἠδὲ μιγῆναι·
178 καὶ δὲ σοὶ αὐτῶι θυμὸσ ἐνὶ φρεσὶν ἵλαοσ ἔστω.
αὐτὰρ ἔπειτά σε δαιτὶ ἐνὶ κλισίῃσ' ἀρεσάσθω

πιείρηι, ἵνα μή τι δίκησ ἐπιδευὲσ ἔχηισθα.
Ἀτρεΐδη, σὺ δ' ἔπειτα δικαιότεροσ καὶ ἐπ' ἄλλωι
ἔσσεαι· οὐ μὲν γάρ τι νεμεσσητὸν βασιλῆα
ἄνδρ' ἀπαρέσσασθαι, ὅτε τισ πρότεροσ χαλεπήνηι."
τὸν δ' αὖτε προσέϝειπε ϝάναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων·
„χαίρω σεῦ, Λαερτιάδη, τὸν μῦθον ἀκνύσασ·
ἐν μοίρηι γὰρ πάντα διίκεο καὶ κατέλεξασ.
ταῦτα δ' ἐγὼν ἐθέλω ὀμόσαι, κέλεται δέ με θυμόσ,
οὐδ' ἐπιορκήσω πρὸσ δαίμονοσ. αὐτὰρ Ἀχιλλεὺσ
τῆοσ μιμνέτω αὖθι, ἐπειγόμενόσ περ Ἄρηοσ·
μίμνετε δ' ἄλλοι πάντεσ ἀϝολλέεσ, ὄφρα κε δῶρα
ἐκ κλισίησ ἔλθηισι καὶ ὅρκια πιστὰ τάμωμεν.
σοὶ δ' αὐτῶι τόδ' ἐγὼν ἐπιτέλλομαι ἠδὲ κελεύω·
κρινάμενοσ κούρητασ ἀριστῆασ Παναχαιῶν
νηὸσ ἐμῆσ πάρα δῶρα ἐνεικέμεν', ὅσσ' Ἀχιλῆϊ
χθιζὸν ὑπέστημεν δώσειν, ἀγέμεν τε γυναῖκασ.
Ταλθύβιοσ δέ μοι ὦκα κατὰ στρατὸν εὐρὺν Ἀχαιῶν
κάπρον ἑτοιμασάτω, ταμέμεν Διί τ' Ἠελίωι τε."
τὸν δ' ἀπαμειβόμενοσ προσέφη πόδασ ὠκὺσ Ἀχιλλεύσ·
„Ἀτρεΐδη κύδιστε, ϝάναξ ἀνδρῶν Ἀγάμεμνον,
ἄλλοτέ περ καὶ μᾶλλον ὀφείλετε ταῦτα πένεσθαι,
ὁππότε τισ μετὰ παυσωλὴ πολέμοιο γένηται
καὶ μένοσ οὐ τόσον ἦισιν ἐνὶ στήθεσσιν ἐμοῖσι.
νῦν δ' οἳ μὲν κέαται δεδαϊγμένοι, οὓσ ἐδάμασσε
Ἕκτωρ Πριαμίδησ, ὅτε ϝοι Ζεὺσ κῦδοσ ἔδωκε,
ὔμεσ δ' εἰσ βρωτὺν ὀτρυνετον. ἦ κεν ἐγώ γε
νῦν μὲν ἀνώγοιμι πτολεμιζέμεν' υἷασ Ἀχαιῶν
νήστιασ ἀκμήνουσ, ἅμα δ' ἠελίωι καταδύντι
τεύξασθαι μέγα δόρπον, ἐπεὶ τισαίμεθα λώβην.
τὸν δ' ἀπαμειβόμενοσ προσέφη πολύμητισ Ὀδυσσεύσ·
„ὦ Ἀχιλεῦ, Πηλῆοσ υἱέ, μέγα φέρτατ' Ἀχαιῶν,
κρείσσων ἔσσ' ἐμέθεν καὶ φέρτεροσ οὐκ ὀλίγον περ
ἔγχε', ἐγὼ δέ κε σεῖο νοήματί γε προβαλοίμην
πολλόν, ἐπεὶ πρότεροσ 'γενόμην καὶ πλείονα ϝοῖδα.
τῶι τοι ἐπιτλήτω κραδίη μύθοισιν ἐμοῖσι
αἶψα δὲ φυλόπιδοσ πέλεται κόροσ ἀνθρώποισι,
ἧσ τε πλείστην μὲν καλάμην χθονὶ χαλκὸσ ἔχευε,
ἄμητοσ δ' ὀλίγιστοσ, ἐπεὶ κλίνηισι τάλαντα

Ζεύσ, ὅσ τ' ἀνθρώπων ταμίησ πολέμοιο τέτυκται.
γαστέρι δ' οὔ πωσ ἔστι νέκυν πενθῆσαι 'Αχαιούσ.
λίην γὰρ πολλοὶ καὶ ἐπήτριμοι ἤματα πάντα
πίπτουσιν· πότε κέν τισ ἀναπνεύσειε πόνοιο!
ἀλλὰ χρὴ τὸν μὲν καταθαπτέμεν', ὅσ κε θάνηισι·
νηλέα θυμὸν ἔχοντασ, ἐπ' ἤματι δακρύσαντασ·
ὅσσοι δὲ πτολέμοιο περὶ στυγεροῖο λίπωνται,
μεμνῆσθαι πόσιοσ καὶ ἐδητύοσ, ὄφρ' ἔτι μᾶλλον
ἀνδράσι δυσμενέεσσι μαχώμεθα νωλεμὲσ αἰεί,
ϝεσσάμενοι χροῒ χαλκὸν ἀτειρέα. μηδέ τισ ἄλλην
λαῶν ὀτρυντὺν ποτιδέγμενοσ ἰσχαναέσθω, —
ἥδε γὰρ ὀτρυντύσ· κακὸν ἔσσεται, ὅσ κε λίπηται
νηυσὶν ἔπ' 'Αργεΐων, — ἀλλ' ἀθρόοι ὁρμηθέντεσ
Τρωσὶν ἐφ' ἱπποδάμοισιν ἐγείρομεν ὀξὺν ῎Αρηα."
ἦ, καὶ Νέστοροσ υἷασ ὀπάσσατο κυδαλίμοιο,
Φυλεΐδην τε Μέγητα Θόαντά τε Μηριόνην τε
καὶ Κρειοντιάδην Λυκομήδεα καὶ Μελάνιππον.
'βὰν δ' ἴμεν' εἰσ κλισίην 'Αγαμέμνονοσ 'Ατρεΐδαο.
αὐτίκ' ἔπειθ' ἅμα μῦθοσ ἔεν 'τετέλεστό τε ϝέργον·
ἑπτὰ μὲν ἐκ κλισίησ τρίποδασ 'φέρον, οὔσ ϝοι ὑπέστη,
αἴθωνασ δὲ λέβητασ ἐϝείκοσι, δώδεκα δ' ἵππουσ,
ἐκ δ' ἄγον αἶψα γυναῖκασ ἀμύμονα ϝέργα ϝιδυίασ
ἕπτ', ἀτὰρ ὀγδοάτην Βρισηΐδα καλλιπάρηιον,
χρυσοῦ δὲ στήσασ 'Οδυσεὺσ δέκα πάντα τάλαντα
ἦρχ', ἅμα δ' ἄλλοι δῶρ' ἔφερον κούρητεσ 'Αχαιῶν.
καὶ τὰ μὲν ἐν μέσσηι ἀγορῆι 'θέσαν, ἂν δ' 'Αγαμέμνων
ἵστατο· Ταλθύβιοσ δὲ θεῶι ἐναλίγκιοσ αὐδὴν
κάπρον ἔχων ἐν χερσὶ παρίστατο ποιμένι λαῶν.
'Ατρεΐδησ δὲ ϝερυσσάμενοσ χείρεσσι μάχαιραν,
ἥ ϝοι πὰρ ξίφεοσ μέγα κουλεὸν αἰὲν ἄορτο,
κάπρου ἀπὸ τρίχασ ἀρξάμενοσ, Διὶ χεῖρασ ἀνασχὼν
ηὔχετο· τοὶ δ' ἄρα πάντεσ ἐπ' αὐτόθι ἥατο σιγῆι
'Αργέϊοι κατὰ μοῖραν ἀκούοντεσ βασιλῆοσ.
εὐξάμενοσ δ' ἄρ' ἔϝειπε ϝιδὼν εἰσ οὐρανὸν εὐρύν·
„ϝίστω νῦν Ζεὺσ πρῶτα, θεῶν ὕπατοσ καὶ ἄριστοσ,
Γῆ τε καὶ 'Ηέλιοσ καὶ 'Ερινύεσ, αἵ θ' ὑπὸ γαῖαν
ἀνθρώπουσ τίνυνται, ὅ τίσ κ' ἐπίορκον ὀμόσσηι,
μὴ μὲν ἐγὼ κούρηι Βρισηΐδι χεῖρ' ἐπένεικα,

ἀλλ' ἔμεν' ἀπροτίμαστοσ ἐνὶ κλισίῃσιν ἐμῇσι.
εἰ δέ τι τῶνδ' ἐπίορκον, ἐμοὶ θεοὶ ἄλγεα δοῖεν
πολλὰ μάλ', ὅσσα διδοῦσιν ὅ τίσ σφ' ἀλίτηται ὀμόσσασ."
ἦ, καὶ ἀπὸ στόμαχον κάπρου 'τάμε νηλέϊ χαλκῶι.
τὸν μὲν Ταλθύβιοσ πολιῆσ ἁλὸσ εἰσ μέγα λαῖτμα
ῥῖψ' ἐπιδινήσασ, βόσιν ἰχθύσιν· αὐτὰρ 'Αχιλλεὺσ
ἀνστὰσ 'Αργείοισι φιλοπτολέμοισι μετηύδα·
„Ζεῦ πάτερ, ἦ μεγάλασ ἀάτασ ἄνδρεσσι διδοῖσθα.
οὔ κεν δή ποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἐμοῖσι
'Ατρεΐδησ ὤρινε διαμπερέσ, οὐδέ κε κούρην
ἦγεν ἐμεῖ' ἀέκοντοσ ἀμήχανοσ ἀλλά ποθι Ζεὺσ
ἤθελ' 'Αχαιοῖσιν θάνατον πολέεσσι γενέσθαι.
νῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δεῖπνον, ἵνα ξυνάγωμεν "Αρηα."
ὣσ ἄρ' ἐφώνησεν, 'λῦσεν' δ' ἀγορὴν αἰψηρήν.

BOOMERANGAE USUS APUD GENTES EUROPAEAS.

In Mnem. Vol. XXXVIII p. 225 sqq. demonstrare conatus sum, vocabula *cateia, aclis, tragula* nomina varia eiusdem teli fuisse, quod apud Australiae indigenas etiamnunc frequentatur significaturque nomine *boomerang*. Quod olim in Europa quoque in usu fuisse exemplis certissimis p. 227 comprobavi. Nunc novum testimonium eius rei indicare possum. Nuper enim vidi, S. A. Naberum in Obs. Misc. ad Plut. Mor. in Mnem. Vol. XXVIII p. 348 locum attendisse, qui est in Praec. Reip. ger. p. 810 E, ubi Pl. scribit, calumnias saepe in ipsos auctores recidere, *καθάπερ τῶν βελῶν ὅσα πρὸς τὸν βαλόντα φέρεται πάλιν ῥώμῃ τινὶ δοκεῖ καὶ στερεότητι τοῦ πληγέντος ἀνακρουόμενα τοῦτο πάσχειν.* Plutarchum nimirum latuit causa motus reciproci, sed iure Naberus ex eius verbis collegit, ne in Europa quidem tale telorum genus incognitum fuisse, quamquam tunc quidem plura non haberet quae nobis de iis impertiret.

P. H. D.

NOTAE CRITICAE AD T. LIVII LIB. XXXI-XXXV.

SCRIPSIT

P. H. DAMSTÉ.

T. Livi Ab Urbe Condita libri. Edidit Antonius Zingerle. Editio maior. Vindobonae 1888—1908.

Lib. XXXI.

18. 5: *ita dimisso legato Philippus auro, argento quaeque ⟨alia⟩ coacervata erant, acceptis hominum praedam omnem amisit.*

Praebet codex Bambergensis: *argento quaequae coacervata erant,* codices recentiores: *argentoque quae coacervata erant,* quod Weissenborn recepit. Editor ex H. I. Muelleri coniectura locum constituit, sed potius restituendum credo: *auro argentoque, quae ⟨in foro⟩ coacervata erant, acceptis*; ita supplendum esse ea monent quae in capitis superioris § 5 leguntur: *ut ... iuberent aurum et argentum in forum deferri.* Cf. etiam c. 23. 8: *praeda omnis primo in forum conlata, deinde in naves inposita.*

18. 6: *tanta enim rabies multitudinem invasit, ut repente proditos rati, qui pugnantes mortem occubuissent, periuriumque alius alii exprobrantes et sacerdotibus maxime, qui, quos ad mortem devovissent, eorum deditionem vivorum hosti fecissent, repente omnes ad caedem coniugum liberorumque discurrerent seque ipsi per omnes vias leti interficerent.*

Crevierio duce Madvig et M. Mueller *repente* illud uncinis incluserunt, quod propter idem adverbium inferius repetitum nunc vitiose abundat. At causa nulla est quae sciolum inducere

potuerit ut id insereret: ideo non inducendum videtur, sed aliquanto melius suo loco reddendum, qui est ante voc. *invasit*.

In eodem enuntiato voc. *vivorum* expungendum esse Cobetus noster recte sed frustra monuit (Mnem. X, 1882 p. 106).

23. 1: *nam et Macedonas, quia nullus in propinquo sit hostium metus, vagari passim.*

Scribendum: *motus*, cl. XXXIII. 21. 8: *et quae nondum animos nudaverant, ad finitimorum motus consurrectura*, XXXIV. 26. 4: *in speculis fuit, si quid novi motus oreretur*, neque interpretatoribus credendum, qui male sanam lectionem utcumque explicare conantur.

29. 1: *huic* (concilio sc.) *ut occurrerent, et regis legati iter accelerarunt, et a consule missus L. Furius Purpurio legatus venit; Atheniensium quoque legati ad id concilium occurrerunt.*

Immo vero: *accurrerunt.*

29. 11: *Capua quidem, sepulcrum ac monumentum Campani populi, elato et extorri eiecto ipso populo, superest.*

Verbum *eiecto* glossema esse vocabuli *extorri* Pluygers ante me perspexisse video (Mnem. IX, 1881 p. 15).

29. 15: *Aetolos, Acarnanas, Macedonas, eiusdem linguae homines, leves ad tempus ortae causae diiungunt coniunguntque.*

C. L. Bauer emendare voluit: *leves et ad*; maluerim: *leves atque ad.*

30. 3: *sata exuri, dirui tecta, praedas hominum pecorumque agi misera magis quam indigna patienti esse.*

Lege: *patientium.*

30. 7: *circa ea omnia templa Philippum infestos circumtulisse ignes; semusta, truncata simulacra deum inter prostratos iacere postes templorum.*

Eliminandum est voc. *templa*. Fraudem arguunt èt *ea omnia*, quae qualia sint verba § 6 diserte docent: *delubra sibi fuisse* e. q. s., èt voc. *templorum* in fine sententiae repetitum.

33. 3: *ipse terrestres copias comparabat, m a g n a se duo auxilia Romanis detraxisse credens, ex una parte Aetolos, ex altera Dardanos, faucibus ad Pelagoniam a filio Perseo interclusis.*

Verborum compositio suspicionem mihi iniecit, Livium scripsisse *magnum*: magnum esse credens se duo auxilia Romanis detraxisse.

36. 3: *et equitatus quidem cessit, duces caetratae cohortis non satis expectato signo ante tempus excitatis suis occasionem bene gerendae rei amisere.*

Reponendum videtur: *cessit,* ⟨*sed*⟩ *duces* e. q. s.

36. 5: *postquam ne tum quidem potestas pugnandi dabatur, quia e x t a m p r o p i n q u i s s t a t i v i s parum tuta frumentatio erat, dispersos milites per agros equitibus extemplo invasuris, octo fere inde milia, intervallo tutiorem frumentationem habiturus, castra ad Ottolobum . . . mouit.*

Verba *ex tam propinquis stativis* interpretibus difficultates praebere mirum non est, sed omnino reicienda est utraque Weissenbornii explicatio, ubi dicit: „entweder *hosti* oder est ist reciprok zu nehmen: da sein und der Feinde Lager sich so nahe waren." Stativa enim hoc loco utique regis sunt, ut c. 38. 9, quod nemo negabit qui locum totum diligenter perlegerit. Si sana est lectio, verba ita intellegenda esse arbitror: ex agris qui tam propinqui erant stativis regis. Cf. § 7: cum in propinquo agro frumentarentur Romani, primo rex intra vallum suos tenuit, et Riemann, Études sur la langue et la grammaire de T. L. p. 91, ubi exponit Livium adiectivis neutro plurali positis frequentissime usum esse ad loca designanda. Si emendatione locus egeat, optima ratio sit praepositionem *ex* expungere, ita ut *tam prop. stat.* ablativus absolutus fiat: additamentum quale est *regis* vel *hostium* minime desiderari, ea quae antecedunt satis ostendunt.

36. 7: *cum in propinquo agro frumentarentur Romani, primo rex intra vallum suos tenuit, ut cresceret simul* [*et*] *neglegentia cum audacia hosti.*

Dukero praeeunte editor *et* inclusit, alii alia proposuerunt, e quibus mihi quidem valde arridet H. I. Muelleri traiectio: *ut cresceret cum audacia simul et neglegentia,* sed tamen praetulerim:

ut cresceret simul⟨ato m⟩et⟨u⟩ neglegentia cum audacia hosti, cl. § 5 supra: ubi latentem intra vallum hostem vidit, in tumulos quoque ac sub ipsum vallum exprobrans metum successit.

37. 12: *ducenti Macedonum equites eo proelio periere, centum ferme capti; octoginta admodum ornati equi spoliis simul armorum relatis abducti.*

Est haec lectio duorum cod. rec., cum in Bambergensi sit: *equi sunt spoliis*, in nonnullis: *equis spoliis*. Unde mihi nata est suspicio, corrigendum esse: *equi cum spoliis*. Cf. c. 40. 4: servitia inde cum cetera praeda abduxit.

39. 10: *erant pleraque silvestria circa, incommoda phalangi maxime Macedonum, quae, nisi ubi praelongis hastis velut vallum ante clipeos obiecit, quod ut fiat libero campo opus est, nullius admodum usus est.*

Lege: *praelongas hastas*, cl. XXXII. 17. 13: ubi conferti hastas ingentis longitudinis prae se Macedones obiecissent, ibid. 14: hastile fragmento ipso acuto inter spicula integrarum hastarum velut vallum explebat. Cf. etiam XXXIII. 5. 6, XXXV. 30. 6, XXXVI. 18. 6.

42. 8: *maximo usui fuit Amynander, quo duce Athamanes itinerum periti summis montibus per calles ignotas sequentibus eos hostibus in Aetoliam perduxerunt.*

Resecandum est emblema *hostibus*, quod sententiam corrumpit: *sequentibus* enim dativus est a verbo *ignotas* pendens, *eos* autem obiectum verbi *perduxerunt* sc. Aetolos.

Lib. XXXII.

1. 1: *L. Lentulo Italia, Q. Villio Macedonia ... evenit.*

Praenomen alterius consulis fuit P. Cf. XXXI. 49 i. f.: creati sunt consules L. Cornelius Lentulus, P. Villius Tappulus, XXXII. 3. 2: P. Villius in Macedoniam cum venisset, atrox seditio militum ... excepit.

1. 10: *nuntiatum est ... in Herculis aede capillum enatum.*

Corrige: *capillum ⟨in signi capite⟩ enatum*, cl. § 13 infra:

lauream in puppi navis longae enatam. Litterarum similitudo, quae est in vocabulis *capillum* et *capite*, causa fuit ut scriba ea, quae nondum exaraverat, iam se scripsisse putaret.

12. 8: *substitit in tumulo quodam dimisitque suos per omnia iuga vallesque, qui palatos in unum colligerent.*

Sensu vacua haec sunt, itaque supplendum est: *dimisitque* ⟨*equites*⟩ *suos* e. q. s.

16. 11: *oppidani primo inpigre tuebantur moenia; dein fessi vulneratique aliquot . . . ad deditionem inclinarunt.*

Bambergensis exhibet: *haud inpigre*, unde profecti alii alia frustra temptarunt. Mirum ni auctor scripserit: *haud* ⟨*diu*⟩ *inpigre*.

18. 8: *lacessendo missilibus eos, qui in praesidio erant, cum ad excursiones elicuissent, refugiendo in vicem sequendoque et levibus sine effectu certaminibus eo neglegentiae et contemptus adduxerunt, ut cum refugientibus in portam permixti impetum Romani facerent.*

Post *facerent* excidisse credo verba *oppidum ceperint*, quibus restitutis *cum* nimirum coniunctionis vice fungitur.

23. 9: *transfugarum Italicorum magna multitudo erat, pars ex Hannibalis exercitu metu poenae a Romanis Philippum secuta, pars* e. q. s.

Dele frigidum emblema *a Romanis*. Continuo, hercle, sequitur: hos desperata salus, si Romani vicissent, ad rabiem magis quam audaciam accendebat.

23. 12: *auctor erat Attalus incensis operibus omittendae extemplo oppugnationis: pertinacius Romanus in incepto perstabat. is quoque, ut pro omnibus portis disposita videt praesidia regia nec facile erumpentium impetus sustineri posse, in Attali sententiam concessit.*

Codex optimus praebet: *pertinacius cū intus romanus*. Weissenborn, dicens difficile esse quid tandem Livius pro *Quinctius* scripserit indagare, litteras corruptas omnino omisit, quem Zingerle secutus est — Schenkl coniecit *pertinacius contra Romanus*. Equidem maluerim: *pertinacius ad tempus Romanus* atque post

perstabat ex haplographia excidisse opinor: *at*. Cf. c. 19. 8: neque ex iis, quae tum a d t e m p u s faceret, aestimantes graviorem post bellum dominum futurum cernebant.

32. 15: *'istuc quidem' ait Romanus, 'par omnibus periculum est, qui cum hoste ad conloquium congrediuntur, s i n u l l a f i d e s s i t.'*

Verba *si nulla fides sit*, quae alii aliter emendare studuerunt, aliquis in margine adscripserat, unde deinde in textum se insinuarunt neque apud Polybium leguntur, qui habet XVII. 1. 8: *τοῦ δὲ τῶν Ῥωμαίων στρατηγοῦ θαυμάσαντος καὶ φήσαντος, ἴσον εἶναι πᾶσι τὸν κίνδυνον καὶ κοινὸν τὸν καιρόν.*

37. 5: *legati deinde regis intromissi; quibus longiorem exorsis orationem brevis interrogatio, cessurusne iis tribus urbibus esset, sermonem incidit, cum mandati sibi de iis nominatim negarent quicquam. sic infecta pace regii dimissi.*

Vitiosa est in hisce verborum interpunctio: post *incidit* enim plene distinguendum, post *quicquam* virgula collocanda est.

40. 1: *De Argis quoque disceptatio ab Attalo rege est mota, cum fraude Philoclis proditam urbem vi ab eo teneri argueret, ille ab ipsis Argivis se defenderet accitum.*

Praestare opinor lectionem, quam undecumque petitam Weissenborn recensuit: *u t se defenderet*, qua recepta ex praecedentibus ad *ille* (h. e. Nabis) cogitando supplendum est *argueret.*

Lib. XXXIII.

2. 3: *et dum regem auferunt p e r f e r u n tque parte membrorum captum, paulisper contio intermissa est.*

Pro corrupto verbo *perferunt* nescio an reponendum sit: *proferunt*: cum regem, qui conciderat, sustulissent et protulissent h. e. multitudini ostendissent, eum parte membrorum captum esse apparebat, qua de causa paulisper contio intermissa est.

4. 4: *ad hoc duo milia caetratorum, quos peltastas appellant, Thracumque et Illyriorum — Trallis est nomen genti — par numerus b i n a m i l i a e r a n t.*

Ad verba *par numerus* annotavit aliquis in margine: *bina milia erant,* quod scholium in textum ex margine irrepsit.

9. 7: *in hos incompositos Quinctius ... elephantis prius in hostem actis inpetum facit, ratus partem profligatam cetera tracturam. non dubia res fuit; extemplo terga vertere Macedones.*

Dictorum ratio requirit: *non* ⟨*diu*⟩ *dubia res fuit.* Ex haphographia error ortus est.

11. 8: *sed et succensebat non immerito Aetolis ob insatiabilem aviditatem praedae et adrogantiam eorum, victoriae gloriam in se rapientium, quae vanitate sua omnium aures offendebat.*

I. F. Gronovius coniecit: *qua vanitate sua,* sed emendandum videtur: *quae* ⟨*gens*⟩ *v. sua.*

12. 1: *Indutiae quindecim dierum datae hosti erant et cum ipso rege constitutum conloquium; cuius priusquam tempus veniret, in consilium advocavit socios.*

Quis advocavit? Quinctius nimirum. Hoc igitur nomen pro *cuius* substituendum videtur.

15. 1: *Androsthenes ... ad Nemeam ... castra locat. ibi partem dimidiam exercitus, divisam trifariam, et omnes equites discurrere ad depopulandos simul Pellenensem Sicyoniumque agros et Phliasium iubet.*

Madvigii recensio est lectionis in codice Bambergensi traditae: *parte dimidia exercitus dimissa dimidiam trifariam divisit et omnes.* Livii manum ita a summo viro restitutam esse nemo umquam mihi persuadebit; non dubito quin auctor, cum Androsthenem partem dimidiam exercitus agros hostium depopulari iussisse intulerit, etiam tradiderit quo consilio partem dimidiam alteram retineret in castris. Ideo ad veram lectionem haec propius accedere puto: *ibi parte dimidia exercitus* ⟨*ad exercendum*⟩ *dimissa dimidiam trifariam divisam et omnes* e. q. s. Cf. V. 27. 2: pueros ante urbem lusus exercendique causa producere, Cic. Fin. I. 69: ludicra exercendi aut venandi consuetudo, nec non Liv. XXXIV. 9. 11 et 13. 3.

23. 7: *aeris tulit* i n t r i u m p h o *ducenta triginta septem milia quingentos* e. q. s.

Manifestum emblema *in triumpho* delendum est in media triumphi descriptione, cum praesertim supra § 4 iam legimus: multa signa militaria tulit e. q. s. Ridicule igitur verba *in triumpho* postea repetuntur.

25. 4: L. Furius et M. Claudius Marcellus consulatu inito, cum de provinciis ageretur et Italiam utrique provinciam senatus decerneret, ut Macedoniam cum Italia sortirentur tendebant. *Marcellus, provinciae cupidior, pacem simulatam ac fallacem dicendo et rebellaturum, si exercitus inde deportatus esset, regem, dubios sententiae patres fecerat.*

Emenda: *Marcellus,* ⟨*i l l i u s*⟩ *provinciae cupidior,* Macedoniae sc. Post ultimas *Marcellus* nominis litteras librarius similes pronominis litteras neglexit. Idem Polybius XVIII 25 affirmat: Μάρκος αὐτὸς, ἐπιθυμῶν τῆς εἰς Ἑλλάδα διαβάσεως, ἀντέλεγε.

31. 6: *Antiochus rex erat, quem transgressurum in Europam, cum primum ei vires suae satis placuissent, non dubitabant.*

Probabilius existimo Livium scripsisse: ⟨*C a u s a*⟩ *Antiochus rex erat.*

33. 1: *Ludis vero dimissis cursu prope omnes tendere ad imperatorem Romanum, ut ruente turba* i n *unum adire, contingere dextram cupientium . . . haud procul periculo fuerit.*

Malim: *ut ruente turba* e u m *unum adire, c. d. c.*

33. 6: *nec hoc finitimis aut propinquae vicinitatis hominibus aut terris continentibus iunctis praestet, sed maria traiciat.*

Non cum Weissenbornio *iunctis* tamquam glossa eliminandum, sed ante hoc verbum *aut* reponendum videtur.

34. 3: *denuntiatum, ut excederet Asiae urbibus.*

Nescio an sit inserendum: *ut* ⟨*r e x*⟩ *excederet.*

35. 7: Cn. Cornelius Philippo regi *suasit, quoniam pacem impetrasset, ad societatem amicitiamque petendam mitteret Romam le-*

gatos . . . ad Tempe Thessalica Philippus est conventus. qui cum se missurum extemplo legatos respondisset, Cornelius e. q. s.

Locus alienus, quo verba *ad Tempe Thessalica Philippus est conventus* in textum irrepserunt, ipse emblema manifestum arguit; annotatio enim, quae haud dubie a commentatore aliquo in margine adscripta erat, rerum narratarum cursum inepte nunc interrumpit.

48. 3: (Hannibal) *ubi cum in portu naves aliquot Phoenicum onerarias cum mercibus invenisset et ad egressum eum e nave concursus salutantium esset factus, percunctantibus legatum se Tyrum missum dici iussit.*

Immo: *cum mercatoribus*: iidem fuerunt qui eum egressum e nave salutarunt quosque ipse ad cenam deinde invitavit, cf. § 5: magistros navium mercatoresque invitari iussit.

Lib. XXXIV.

4. 9: *quid legem Liciniam excitavit de quingentis iugeribus nisi ingens cupido agros continuandi?*

Scriptum fuisse suspicor: *ingruens cupido.*

4. 16: *ne ⟨eas⟩ simul pudere, quod non oportet, coeperit, quod oportet, non pudebit.*

Duce F. L. Lentzio multi editores pronomen *eas* inseruerunt, at nil addendum esse opinor. Cato hanc monitionem in commune pronuntiat, quae quomodo ad feminas pertineat in reliqua orationis parte demonstrabit. Locum sic explicandum censeo: Profecto simulac pudere quod non oportet coeperit (ut paupertatem feminis iam pudori esse modo exposui), id quod oportet non pudebit (quod idem in feminas cadere exemplis nunc vobis ostendam).

6. 8: *ex utro tandem genere ea lex esse videtur, quam abrogamus? quid? vetus regia lex, simul cum ipsa urbe nata.*

Editor *quid* ex nescio cuius coniectura recensuit, in cod. B exaratum est *quae* — alii alia proposuerunt: *quia, quippe, ecquae, quam.*

Suspicio me tenet, ita locum in integrum esse restituendum ut remoto molesto interpretamento *quae vetus* ad rogationem suam orator nihil respondeat nisi: *regia lex, simul cum ipsa urbe nata.*

7. 3: *magistratibus . . . togae praetextae habendae ius permittemus, nec ut vivi solum habeant* [*tantum*] *insigne, sed etiam ut cum in eo crementur mortui: feminis dumtaxat purpurae usu interdicemus?*

H. I. Muellero auctore editor *tantum* seclusit et recte fecit, nam pro glossa voci sequenti *dumtaxat* suprascripta ducenda est, ut c. 40. 5 voc. *prope* monente P. R. Muellero iure inclusit ut glossam adverbii *tantum non*, quod in versu sequenti legitur. Non igitur M. Muellero assentiendum est, *usitatum* pro *tantum* scribi iubenti.

11. 2: *venerunt querentes castella sua oppugnari nec spem ullam esse resistendi, nisi praesidium Romanus misisset.*

E Bekkeri coniectura haec scripta sunt pro tradita lectione: *praesidium romanis missis et* (B) vel *praesidio romanus miles esset* (M).

Ita potius emendandum esse censeo: *praesidium Romanum missum esset.*

15. 7: *non sustinuit impetum eorum statio, quae portae adposita erat; et ceteri, postquam intra vallum hostem vident, ipsi castris exuti signa armaque abiciunt.*

Locus, cuius scriptura ne in libris mss. quidem constat, sic corrigendus videtur: *quasi castris exuti.*

18. 5: *in consule ea vis animi atque ingenii fuit, ut . . . parsimonia et vigiliis et labore cum ultimis militum certaret nec quicquam in exercitu suo praecipui praeter honorem atque imperium haberet.*

Lege: *sui praecipui.* Cf. Nepos Them. 6. 2: idem muros Atheniensium restituit praecipuo suo periculo, Val. Max. IV. 3. 13: Scipio Aemilianus post duos inclytos consulatus totidemque suae praecipuae gloriae triumphos . . . officio legationis functus est.

21. 4: *cum se muros subisse cerneret intentosque praedones ad tuenda moenia esse, tum u t i cum suae factionis hominibus meminisset arcem occupare. id, uti praeceperat, factum.*

Voc. *uti* ex eodem vocabulo in linea sequenti male repetitum exstirpandum esse arbitror.

24. 2: 'ne istuc' inquit 'Iuppiter optimus maximus sirit Iunoque regina, cuius in tutela Argi sunt, *ut illa civitas inter tyrannum Lacedaemonium et latrones Aetolos praemium sit posita in eo discrimine, ut miserius a v o b i s recipiatur quam ab illo capta est.*

Pro *a vobis* nonnulli scribere voluerunt: *a nobis*. Reponendum esse existimo: *a N a b i d e* cl. § 4 infra: *itaque vos rogamus, Romani, ut et a b N a b i d e A r g o s r e c i p e r e t i s et ita res Graeciae constituatis, ut ab latrocinio quoque Aetolorum satis pacata haec relinquatis.*

In hisce autem non omnia recte se habere puto, cum e cod. rec. scriptura *pacata haec* recepta sint, in codice optimo *haec* non legatur. Ideo Madvig *pacatam* (i. e. Graeciam), Weissenborn *pacata omnia* proposuerunt; equidem maluerim: *p a c a t a s* (i. e. res Graeciae).

25. 12: *conprensi deinde quidam et alii; ex iis occisi plures, pauci in custodiam coniecti: ⟨m u l t i⟩ proxima nocte funibus per murum demissi ad Romanos perfugerunt.*

Voc. *multi* a nescio quo non recte additum esse credo; sana sunt omnia, dummodo ita interpungantur: *ex iis occisi plures; pauci, in custodiam coniecti, proxima nocte . . . perfugerunt.*

26. 5: *omnium principum Graeciae praeter Aristaenum eadem sententia erat, cum causa belli non alia esset, inde potissimum ordiendum b e l l u m.*

E codicum lectione ambigua (*ordiendi belli* B — *ordiundi bellum* M) ita quondam scriptum est. Praetulerim: *inde potissimum ordiend u m* inducto voc. *belli* v. *bellum,* quod scribam per neglegentiam e versu superiore iterasse suspicor.

30. 2: *postquam id quoque traditum Romanis audivit esse ⟨e t⟩ . . .*

a mari quoque toto se interclusum ... caduceatorem primum in castra misit.

Drakenborchio praeeunte editor *et* adiecit, quod sane in hac periodo intricatissima desideratur. At vero vocula non inserenda est, sed pro verbo *esse* substituenda utpote sub compendio latens, quod ambigue exaratum olim per *esse* perperam explicatum est. Verbum *esse* nimirum non modo abundat sed etiam loco ipso, quem obtinet, arguitur.

32. 12: *agedum, quos in contione conprehensos omnibus audientibus civibus tuis te in custodia habiturum esse pronuntiasti, iube vinctos produci; miseri parentes, quos falso lugent, vivere sciant. at enim, ut iam ita sint haec, quid ad vos, Romani?*

Madvig legere voluit: *produci, ut miseri,* quod in ed. Par. 1510 primum occurrit. Quae si vera est lectio, corruptela forsitan ita orta sit ut coniunctio *ut* per errorem in versum sequentem migraverit (*ut iam ita sint haec*), ubi certe necessaria non est.

34. 4: *nunc inpensa quoque magna eget in opera, in machinationes et tormenta, quibus tanta urbs oppugnanda est, in commeatus vobis nobisque in hiemem expediendos.*

Evidens est ridiculum interpretamentum removendum esse. Cf. XXXVII. 26. 8.

37. 6: *exciderat pacis mentio ex omnium animis, et in stationes non ultra quieturi discurrunt. paucorum excursio lacessentium et emissa iacula extemplo et Romanis dubitationem, quin bellandum esset, exemerunt.*

Cum cod. rec. *et Romanis* plerumque ab editoribus scribi solet, quamquam nonnulli, a manu codicis optimi B profecti (*qui et Romanis*), locum corruptum esse et coniecturis resarciendum putarunt: *quietis R.* Weissenborn — *Quinctio et R.* Koch proposuit. Equidem credo, ed. post. Par. 1513 genuinam lectionem eo reposuisse quod omissis *qui et* unum nomen *Romanis* scripsit, quandoquidem vereor ne *qui et* nata sint ex litteris prioribus verbi *quieturi,* quod supra est, a librario oscitanti repetitis.

52. 9: *ante currum multi nobiles captivi obsidesque, inter quos Demetrius, regis Philippi filius, fuit et Armenes, Nabidis tyranni filius, Lacedaemonius.*

Expelle putidum emblema, quo post varios casus, post tot discrimina rerum tyranni Lacedaemonium eum fuisse iam tandem edocemur.

61. 2: *Aristonem quendam Tyrium nanctus Ephesi expertusque sollertiam levioribus ministeriis, partim donis, partim spe praemiorum oneratum, quibus etiam ipse rex adnuerat, Carthaginem cum mandatis mittit.*

Verba *quibus etiam ipse rex adnuerat* post verbum *mittit* traicienda sunt utpote quae ad voc. *mandatis* sint referenda. Cf. infra § 7: Aristonem quendam, Tyrium advenam, instructum mandatis ab Hannibale et rege Antiocho venisse.

Lib. XXXV.

2. 7: *si tumultus in Hispania esset, placere, tumultuarios milites extra Italiam scribi a praetore. mens ea senatus fuit, ut in Hispania tumultuarii milites legerentur.*

Verba *mens — legerentur* pro annotatione habenda est primum a nescio quo in margine adscripta, deinde imprudenter in textum recepta. Neque in libris mss. lectio constat, cum unus cod. M verba *placere ... Hispania* praebeat, ceteri non nisi verba *placere tumultuarii milites extra Italiam legerentur.*

6. 10: *scripserat ... hostes e manibus emissos, quod equitibus legionariis et tardius datum signum esset et persequi fugientes non licuisset.*

Corrigendum est: ⟨*longius*⟩ *non licuisset,* nam equites revera hostes persecutos esse e c. 5. 12 novimus, ubi haec leguntur: postquam terga dabant et in fugam passim effundebantur, tum ad persequendos eos legionarii equites immissi.

7. 2: *instabit enim cura alia, quod civitas faenore laborabat et quod, cum multis faenebribus legibus constricta avaritia esset, via*

fraudis inita erat, ut in socios, qui non tenerentur iis legibus, nomina transscriberent.

Legendum esse credo: *via ⟨n o v a⟩ fraudis inita erat.* Multae illae faenebres leges non minus perlatae erant ad fraudem ex avaritia natam compescendam.

12. 8: *nullum exercitum Romanum in Graecia esse, nec* [*p r o p t e r*] *Gytheum aut maritimos alios Laconas dignam causam existimaturos Romanos, cur legiones rursus in Graeciam transmittant.*

Editores *propter* I. F. Gronovio praeeunte fere includunt, sed dubito an Livius scripserit: *in Graecia esse nec propter, ⟨n e c⟩ Gytheum* e. q. s. Ita scilicet *propter* adverbium est = in vicinia Graeciae.

12. 12: *nam neque, ut ante se moveat P h i l i p p u s, quam Antiochus cum exercitu transierit in Graeciam, suadere.*

Quicumque ea quae praecedunt diligenter perlegerit, quin nomen *Philippus* moleste abundet vix dubitabit.

19. 2: (Hannibal) *melius esse ratus et percunctari causam repentinae alienationis et purgare se, tempore a p t o quaesita simpliciter iracundiae causa auditaque, 'pater Hamilcar' inquit* e. q. s.

Non constat lectio *tempore apto,* quam unus cod. M exhibet, cum ceteri *a tempore* vel *ac t., at t., aut t.* praebeant. I. F. Gronovius coniecit *tempore capto,* sed veram lectionem esse existimo: *tempore d a t o* vel *d a t o tempore* h. e. oblata occasione.

29. 2: *Cretenses et hostium auxiliares, equitumque idem genus, T a r e n t i n i, praesidio aquatoribus erant.*

Dele puerile additamentum *Tarentini*; praecedunt nempe haec: Cretensium levis armatura et Tarentini equites super torrentem proelium commiserunt.

33. 9: *huic tam superbo decreto addidit propriam contumeliam Damocritus praetor eorum.*

Pronomen *eorum,* quod Vossius expungere voluit, non habet ad quod referatur; fortasse corruptum est ex *Aetolorum.* Sequuntur haec: *nam cum id ipsum decretum posceret eum Quinctius, non*

veritus maiestatem viri, aliud in praesentia, quod magis instaret, praevertendum sibi esse dixit: decretum responsumque in Italia brevi castris super ripam Tiberis positis daturum.

Praebent codices tantum non omnes: *primo aliud,* quod coniecturis nonnulli emendare studuerunt; nescio tamen an *primo* servandum sit cl. c. 36. 2 et 38. 1, ubi *primo — deinde* legitur.

35. 2: *quem ... qui occupasset occidere, eum totius gratiam rei apud Lacedaemonios laturum.*

Verbum declarandi deest. Conicio verbum *statutum* post *laturum* propter litterarum similitudinem omissum esse.

44. 1: *In concilium ut ventum est, aegre a Phaenea praetore principibusque aliis introductus facto silentio rex dicere orsus.*

Adverbium *aegre,* quod in multis libris mss. praetermissum est, e linea inferiore in superiorem migravit. Legendum enim est: *aegre facto silentio* sc. propter ingentem favorem multitudinis et effusam vulgi laetitiam cum plausibus clamoribusque, quibus regem exceptum esse Livius supra enarravit.

47. 7: *hunc forte ingenio vanum Aetoli et Antiochus impulerant in spem regni Macedoniae, quod is vere regum stirpis esset, si Amynandrum Athamanesque Antiocho coniunxisset.*

Haec neque latina sunt (cf. *hunc — is* de eodem Philippo dicta!) neque probabilem interpretationem verba *quod is ... coniunxisset* admittunt. Si tamen pro *quod is* mecum substitueris *quasi*, grammaticae veneris auxilio atque revocaveris ipsius Livii observationem dicacem ironiaeque plenam.

48. 3: *partim loricatos, quos cataphractos vocant, partim sagittis ex equo utentes et, a quo nihil satis tecti sit, averso refugientes equo certius figentes.*

Ita tandem locus, cuius lectio in libris mss. non constat (*aversos refugientis equo* B — *aversos refugiente equo* ceteri), e coniectura recensitus est. Equidem voc. *refugientes* glossema verbis *averso equo* additum itaque male in contextam orationem receptam esse arbitror.

DE HERODOTO, ARTIFICIORUM AESTIMATORE.

SCRIPSIT

J. BERLAGE.

Ante hoc fere triennium in societate Rheno-Traiectina facta inquisitione demonstravi scriptores Graecos saeculorum quinti et quarti ante Chr. n. pulcherrimorum operum, illis temporibus et Athenis et in ceteris Graeciae urbibus conditorum, quorumque ipsi aequales essent, mentionem paene nullam facere, licet rerum conscriptio, orationes panegyricae ad celebrandos Graecos et imprimis Athenienses habitae, disputationes Socraticae, comedia vetus Aristophanea et aliorum, multifariam materiem praeberent artium mirabundos progressus commemorandi recensendi aestimandi. Inde concludere conatus sum illius aetatis homines artes figurativas artificesque ipsos contempsisse atque viles habuisse, neque ante tempora Hellenistica, quae vocantur, cum divinus artis afflatus paullatim languesceret, scientiae vero et disciplinae mire florescerent, apud idiotas studium amoremque architectonices sculpturae picturae ortum esse, id studium tamen praesertim praeteritarum aetatum monumenta amplecti, nec minus admiratione maiorum quam vera artis intelligentia excitari. Et ne tunc quidem eas artes vulgi opinioni aeque probatas fuisse ac poësin rhetoricam philosophiam. Pro testimonio esse quod variae artes et disciplinae Musis essent dedicatae, illae autem numquam suam habuerint Musam. Addere nunc possum in glyptothecis Europaeis innuberabilem copiam imaginum poetarum oratorum philosophorum spectari, architecti sculptoris pictoris, paene nullam, ita ut summi

artifices, qui toties aliorum vultus et staturas expresserunt, ipsi numquam expressi sint. Eius contemptus, cuius testem manifestum haberemus Lucianum in notissimo dialago: „Vita sive somnium", fuisse causas primum quod veteres Graeci, quamquam pulcherrima artificia ipsi conderent, tamen adhuc universa divinae artium naturae intelligentia carerent, deinde *τέχνας βαναύσους* omnino despicerent, neque sentirent artes figurativas in his quidem radices suas habere, sed ex his velut arbores proceras et elegantes, humili et sordida terra relicta, in caelum usque crevisse.

Quae mihi demonstranti unus ex auditoribus doctissimis et clarissimis obiecit, me Herodoti operis mentionem nullam fecisse, qui sedulo plurima anathemata notavisset et enumeravisset. Quod autem de illo rerum scriptore tacuissem causa imprimis haec fuit, quod inquisitioni meae certas aetatis fines posueram. Nulla fuit aetas qua artes tantum incrementum ceperint, tantopere omnium cum admiratione floruerint, quam saeculi quinti ante Christum natum secunda pars, quare in scriptores huius aetatis aequales et posteriores praesertim animum adverteram. Herodoti autem opus non usque ad eam aetatem perductum est, quamobrem istorum monumentorum rationem habere non potuit. Quoniam vero ad universam quaestionem de artium aestimatione apud veteres iudicandam sine dubio scire interest, quid Herodotus de illis censuerit, hisce paginis in Halicarnassensis illius opinionem inquirere decrevi. Etenim simodo in ullo scriptore Graeco antiquiore, in isto intelligentia iudicium, amor certe atque studium operum artis exspectandus est, siquidem in libri sui exordio declarat se opus suum divulgavisse *ὡς μήτε τὰ γενόμενα ἐξ ἀνθρώπων τῷ χρόνῳ ἐξίτηλα γένηται, μήτε ἔργα μεγάλα τε καὶ θωμαστά, τὰ μὲν Ἕλλησι, τὰ δὲ βαρβάροισι ἀποδεχθέντα, ἀκλεέα γένηται*, i. e. ne facta hominum longo aevo in oblivionem abirent, *neve monumenta magna et admirabilia, et a Graecis et a barbaris condita, sua gloria carerent.*

Scriptor enim noster non minus filius fuit logographorum quam pater historicorum, itaque velut transitum ab Hecataeo Milesio ad Thucydidem Atheniensem constituit. Qui ut rerum causas subtilius investigavit earumque cursum sanius magisque

sobrie iudicavit, in arandis igitur scientiae agris altius penetravit, ita in multo breviores fines contraxit, soli historiae politicae rerumque militarium opera data. Herodotus vero velut Hecataeus et ipse quasi *περίοδον γῆς* scripsit, itaque, ut verba eius supra relata declarant, ad monumenta quoque hominum non solum Graecorum sed et barbarorum animum advertit.

Videamus igitur quomodo illud propositum peregerit.

Centum paene locis mentionem alicuius monumenti notavi, nunc plures in eodem capite, nunc locos longiores qui amplius unum caput occupant. Capita sunt haec:

L. I cc. 14, 24, 25, 50, 51, 70, 92, 98, 163, 164, 179, 181, 183, 185, 186, 215.

L. II cc. 44, 101, 108, 110, 111, 121, 124, 125, 126, 127, 130, 132, 134, 135, 136, 137, 138, 143, 148, 149, 153, 155, 158, 169, 170, 172, 175, 176, 178, 180, 181, 182.

L. III cc. 41, 47, 60, 148.

L. IV cc. 15, 26, 81, 87, 88, 152, 162, 179.

L. V cc. 58, 59, 60, 62, 77, 82, 83, 84, 85, 102, 119.

L. VI c. 19.

L. VII cc. 170, 225.

L. VIII cc. 27, 33, 82, 121.

L. IX cc. 70, 80.

In his etiam comprehensi sunt loci qualis L. I c. 164 legitur: „Phocaeenses ... etiam signa ex templis ceteraque dona secum asportaverunt praeter aes, lapidem, picturas et L. V c. 102 ... inque iis templum Cybeles, deae indigenae, deflagratum est.“ Permulta monumenta (triginta fere) nominata sunt sine alia descriptione nisi materia designata.

Ad quindecim monumenta commemorantur quae ad usum tantum comparata sunt, nulla ornandi ratione habita, velut moenia complurium urbium, fluminum moles, fossae cett. Circiter viginti quinque locis perpauca addita sunt, velut pondus, modus, colores, imaginum habitus. Reliqua monumenta brevissime descripta sunt vel dignata aliquo adiectivo ornanti, velut: *ἀξιοθέητος* sive *θέης ἄξιος, λόγου ἄξιος, ἀξιαπηγητότατος, πολλῷ κάλλιστος καὶ πολλῷ μέγιστος*, cett.

In omni copia ornamentorum quinquies artificis nomen com-

memoratum est: primo annuli Polycratis factor Theodorus Samius; idem crateris argentei a Croeso Delphis dedicati vulgo factor creditus, addito argumento οὐ τὸ συντυχὸν φαίνεταί μοι ἔργον εἶναι —; tertio Glaucus Chius crateris ab Alyatte donati artifex: ὃς μοῦνος δὴ πάντων ἀνθρώπων σιδήρου κόλλησιν ἐξεῦρε —; quarto Eupalinus, aquaeductus Samii architectus; quinto Rhoecus, Heraei quod ibidem est architectus. Uberius descripta sunt:

L. I c. 50 leo aureus in basi laterum aureorum positus, a Croeso Delphis donatus.

L. I c. 93 Alyattis, Croesi patris, sepulcrum
c. 98 Ecbatanorum moenia.
c. 179 moenia Babylonis.
c. 181 ibidem regia, templum et turris Beli.

L. II Aegypti monumenta:
cc. 124, 125, 126, 127, 134, 136 pyramides.
c. 137 templum Bubastis.
c. 148 labyrinthus Aegyptius.
c. 149 lacus Moeridis.
c. 155 Latonae templum in urbe Buto.
cc. 169, 170, 175 templum Athenae cum propylaeo et variis sepulcris.

L. III c. 47 lorica lintea ab Amaside Spartiatis dono missa
c. 60 aquaeductus Samius.

L. IV c. 152 crater Samius in Heraeo dedicatus.

Iam videndum est quales sint eae descriptiones, quare exempla quaedam accuratius sunt consideranda.

L. I c. 179 notissima Babylonis moenia sic describuntur: „Oportet vero me insuper designare ubi terra e fossa egesta insumta et quemadmodum moenia constructa sint. Fossam ducentes simul e terra egesta lateres fingebant, quos fictos numero satis multos coquebant in fornacibus; deinde pro calce bitumine usi calido, et per tricenos ordines laterum crates calami interstipantes primum fossae parietes aedificabant, dein eadem ratione moenia ipsa. Super ipsis moenibus praeter oras domus uno tabulato instructas erigebant inter se oppositas. Medium spatium relinquebant viam quadrigis circumvehentibus aptam. Portae in circuïtu moenium sunt centum, omnes aeneae, itidem postes et superiora limina."

L. I c. 181. Beli templum, quod est Babylone, describitur aeneis portis instructum, quadratum, unoquoque latere duo stadia longum. In medio templo turris solida aedificata est, et in longitudinem et in latitudinem unius stadii, et in hac turri secunda turris posita est, et in hac quidem alia usque ad octo turris numero. Quarum ascensus extrinsecus circum omnes turres exstructus est. In medio fere ascensu deversorium est et sedes sunt ad quiescendum factae. Extremae turri cella ampla superstructa est, inque cella magnus est lectus bene stratus cui adstat mensa aurea; simulacrum ibi nullum inest ...

L. II c. 155 „... templum Latonae, in quo scilicet oraculum inest, et ipsum magnum est et propylaea habet sexaginta pedes alta. Quod vero rerum quae ibi cerni poterant maximam admirationem mihi movit indicabo. Est in illo delubro Latonae cella ex uno lapide confecta, cum altitudine tum longitudine et omnes parietes inter se pares sunt, quisque eorum quadraginta cubitorum. Pro tecto iacet in ea lapis alter cuius pars propendens est quatuor cubitorum."

L. II cc. 124, 125 sic describitur Cheopiae pyramidis exstructio: „Cheopem regem factum ad extremam miseriam eos detrusisse: clausis enim omnibus aedibus primum rebus sacris eos prohibuisse, deinde omnes Aegyptios sibi laborare iussisse. Aliis assignatum esse ut e lautumiis montis Arabis lapides usque ad Nilum flumen traherent; aliis imperavit ut lapides lintribus transvectos et exceptos ad Libycum, quem vocant, montem ducerent. Centena milia hominum per singula trimestria spatia in opere faciendo occupati erant. Vexandi populi tempus praeteriisse decem annorum, in munienda via per quam lapides ducerent, in opere non multo minore meo iudicio quam pyramis est — quippe cuius longitudo sit quinque stadiorum, latitudo sexaginta pedum, altitudo, ubi est maxima quadraginta octo pedum, lapidis politi sigillorumque insculptorum — in hac autem munienda via decem illos annos praeteriisse et in construendis cameris subterraneis in eo colle in quo starent pyramides, quae sibi sepulcra facienda curavisset in insula, fossa a Nilo adducta. In exstruenda ipsa pyramide viginti annos consumptos esse, cuius ex omni parte unumquodque latus esset octingentorum pedum, et par altitudo, quum quadrata esset

forma, lapidis politi et arctissime iuncti; nullum e lapidibus triginta pedibus minorem esse. C. 125 Hac ratione ea pyramis aedificata est: graduum more, quos alii crossas alii bomides vocant. Quam quum primum talem fecissent, reliquos lapides machinis e brevibus lignis factis tollebant, humo in primum ordinem graduum tollentes. In quem quoties lapis ascenderat in altera machina, quae in primo ordine erat, ponebatur, a quo alia machina in secundum ordinem trahebatur. Quod enim ordines graduum tot machinae erant, sive eandem machinam unam et portabilem lapide ablato in quemque ordinem transportabant; nam in utramque partem quemadmodum refertur a nobis expositum esto. Summa autem pyramidis pars primum perfecta est, tum proximam eius partem, denique quae in terra posita imaque pars erat, perfecerunt. Etiam literis Aegyptiis in pyramide notatum est quanta pecunia opificibus in radices et caepe et allium erogata sit; et quemadmodum bene memini, quae mihi interpres literas legens dixit, mille sescenta talenta argentea expensa sunt. Quae si ita se habent, quantum porro consumptum sit in ferrum, quo opus faciebant in cibum et vestem opificum in promptu est. Quandoquidem per temporis spatium, quantum dixi, opera faciebant, aliud spatium consumebant, quo lapides secabant et adducebant, et fossam subterraneam muniebant, idque ut puto non breve."

Labyrinthus Aegyptius l. II c. 148 sic describitur „... aedificaverunt labyrinthum paullum supra Moeridis lacum circum crocodilorum fere urbem situm, quem ego vidi descriptione sane maiorem. Nam si quis Graecorum moenia et opera effecta comprehendat, minoris laboris et sumptus ea esse appareat quam labyrinthum illum. Attamen templum quod Ephesi et Sami est dignum quoque est quod memoretur. Iam pyramides erant fama maiores et harum quaeque multis et magnis monumentis Graecorum par, labyrinthus vero et pyramides superat. In quo quippe duodecim sunt atria contecta, portis adversis, sex in septentrionem sex in meridiem spectantia, contigua; idem murus extrinsecus cingit. Cubicula insunt dupla, altera subterranea, altera in illis superterrena, tria milia numero, utraque mille et quingenta. Quae supra terram sunt conclavia ipsi perambulantes vidimus, et ipsi contemplati de iis loquimur; subterranea vero

auditu cognovimus. Aegyptiorum enim praefecti monstrare omnino nolebant, dicentes sepulcra ibi esse regum illorum qui illum labyrinthum inchoavissent et sacrorum crocodilorum. Ita de conclavibus subterraneis dicimus quae fando audivimus, superiora vero maiora monumentis humanis ipsi vidimus; transitus enim per conclavia et ambages per aulas diversissimae infinitam admirationem nobis movebant ex atrio in cubicula transeuntibus et e cubiculis in porticus, in alia cubicula e porticibus et e cubiculis in alias aulas. Horum omnium tectum lapideum est ut parietes, parietes autem pleni figurarum insculptarum, unumquodque atrium columnis e lapide albo quantum potest arctissime iuncto circumdatum. Anguli extremi labyrinthi contigua est pyramis ducentorum quadraginta pedum in qua magnae figurae insculptae sunt; via ad eam sub terra munita est."

Subsequitur (c. 149) haec Moeridis lacus delineatio: „Maiorem admirationem quam iste labyrinthus, qui talis est, Moeridis qui vocatur lacus excitat, iuxta quem labyrinthus aedificatus est, cuius lacus circuitus dimensio sunt tria millia sescenti stadii, schoeni sexaginta, pari longitudine ac tota Aegypti ora maritima. Spectat longus hic lacus ad septentriones et meridiem, quinquaginta orguias altus, ubi altissimus est. Manu factum et effossum esse ipse prae se fert. Circiter in medio lacu duae sunt pyramides, quinquaginta orguias utraque super aquam eminens, alteraque pars sub aqua aeque alta aedificata est, et in utraque positus est colossus lapideus in sella sedens. Ita pyramides sunt centum orguiarum, centumque orguiae efficiunt stadium sex iugera metiens, quum orguia constet sex pedibus sive quatuor cubitis, quum pedes sint quatuor palmarum, cubitus sex palmarum. Aqua in lacu non ex ipso gignitur (regio enim ibi aridissima est), e Nilo per fossam adducta, et per sex menses in lacum influit, sex menses rursus in Nilum effluit. Et dum effluit per sex illos menses in fiscum regium quotidie e piscibus talentum argenteum confert, dum aqua influit viginti minas (c. 150). Dicebant indigenae etiam lacum eum sub terra in Syrtim Libycam efluere, qua parte occidentem versus in mediam terram spectat, praeter montem qui super Memphin est. Quoniam eius fossae nusquam terram egestam videbam, in id enim animum adverteram, rogavi lacus accolas, ubi terra effossa

esset. Qui mihi indicantes quo egesta esset facile persuaserunt. Ex aliis auctoribus enim compereram Nini quoque in Assyriorum urbe tale quid accidisse. Sardanapali enim regis Nini opes magnas et subterraneis in thesauris asservatas fures rapere constituerant. A suis domibus initio facto fures sub terra divinantes foderunt usque ad regiam, terramque effossam e cuniculo, cum nox venerat, in Tigrim flumen, quod Ninum praeterfluit egerebant, quoad consilium perfecerunt quod volebant. Talem etiam lacus Aegyptii fodiendi rationem fuisse audivi, nisi quod non noctu sed interdiu fiebat: Aegyptios enim terram effossam in Nilum egessisse; qui acceptam dispersurus erat. Ita autem hic lacus effossus esse dicitur."

L. II c. 137 de templo quod Bubasti est haec narrantur: „Urbs Bubastis ... in qua etiam Bubastis delubrum est; memoratu dignissimum. Alia enim templa maiora sunt et pretiosiora, nullum vero aspectu iucundius: Bubastis autem Graeca lingua Artemis est (c. 138). Eius templum hoc modo constructum est. Praeter aditum, reliquum insula est; a Nilo enim fossae adductae sunt inter se non mixtae, sed usque ad aditum templi utraque infertur, altera ab altera parte circumfluens, utraque centum pedes lata arboribus inumbrata. Propylaea sexaginta pedes alta sunt, figuris sex cubitorum ornata memoratu dignis. Quum in media urbe sit templum, ab omni parte a circumambulantibus conspicitur. Urbe enim sursum exaggerata, templum, non mutatum ex antiqua constructione, cerni potest. Circumdat orbis muri typis insculptus; intus est lucus procerissimarum arborum circum aedem grandem plantatus, in qua simulacrum inest; latitudo et longitudo aedis ab omni parte stadium metitur. In aditu via est lapidibus strata circiter trium stadiorum spatio, per forum ad orientalem partem ducens, ad quadringentos pedes in latitudinem patens; ab utraque parte viae arbores altissimae surgunt; ducit ad Mercurii aedem."

L. II c. 169 de templo Athenae haec leguntur: Saïtae omnes ex illo pago oriundos reges intus in eo delubro sepeliverunt. Amasios enim sepulcrum longius a cella distat quam Apriae eiusque maiorum, tamen id quoque in aula aedis est: porticus lapidea grandis, columnis palmas arbores imitantibus et reliquo

sumptu ornata. Intus in porticu thalamus binis portis instructus, inque eo sepulcrum est."

L. III c. 60 aquaeductus Samius sic celebratur: „De Samiis fusius locutus sum quoniam ab iis tria omnium Graecorum maxima opera confecta sunt, inque his montis ad trecentes pedes alti cuniculus infra incipiens, duobus ostiis instructus. Longitudo cuniculi septem stadiorum est, altitudo et latitudo utraque octo pedum. Perque totum eum alter cuniculus viginti cubitos altus tres pedes latus effossus est, per quem aqua a magno fonte derivata tubis in urbem pervenit. Architectus huius cuniculi fuit Eupalinus Naustrophi filius Megarensis. Id unum ex tribus operibus est; secundum moles marina circum portum ducta, altitudine ad centum viginti pedes, longitudine amplius duorum stadiorum. Tertium ab iis confecta est aedes maxima omnium quas novimus aedium, cuius architectus primus fuit Rhoecus, Philae filius ex ipsa Samo oriundus. Has ob causas de Samiis fusius exposui."

Hinc quatuor opera minora proferam a scriptore nostro delineata:

L. I c. 50 notus ille leo Delphicus a Croeso dedicatus describitur: „Peractis sacrificiis magna auri copia liquefacta dimidiatos lateres ex eo conflavit in longitudinem sex palmarum, in latitudinem trium palmarum, in altitudinem unius palmae, centum septendecim numero, inque illis quatuor e puro auro, binorum talentorum et dimidii, ceteros lapides dimidiatos ex electro, binorum talentorum pondo. Leonis quoque imaginem faciendam curavit ex auro puro decem talentorum pondo. Leo iste, cum deflagravit templum Delphicum a lateribus dimidiatis (in his enim positus erat) decidit et nunc iacet in Corinthiorum thesauro talenta sex et dimidium pendens; tria enim talenta et dimidium ex eo liquefacta perierunt [1])."

1) In huius bibliothecae voluminis proximi parte prima de basios constructione argute disseruit L. Leopold vir doctissimus, multo altiorem fingens quam auctore Steinio vulgo putabant. Ad quam coniecturam fulciendam fortasse etiam adhiberi potest id quod de illo leone eodem capite verbis sequentibus narratur: *οὗτος ὁ λέων, ἐπείτε κατεκαίετο ὁ ἐν Δελφοῖσι νηός, κ α τ έ π ε σ ε ἀπὸ τῶν ἡμιπλινθίων* ..... In tam humili monumento, quam fingi solebat, verbum *καταπίπτειν* vix locum suum habet, ab alto tantum *καταπεσεῖν τι* recte dici potest.

L. III c. 47 memoratur lorica lintea ab Amaside Spartiatis dono data, multis sigillis intextis distincta, ornata auro et lana xylina. Ut admiratione digna sit, facit unumquodque filum, quod quum tenue sit ipsum, trecenta sexaginta fila in se contineat, quae cerni possunt omnia.

Postremo duo crateres commemorandi sunt, quorum alterum Lacedaemonii Croeso dono missum a Samiis raptum arguebant. (L. I c. 70) Samii ipsi a Lacedaemoniis post oppressum Croesum sero venientibus se emisse perhibebant, aeneis sigillis extrinsecus circa marginem repletum, et trecentas amphoras capientem, alterum (L. IV c. 152) aeneum et ipsum a Samiis factum ad exemplum crateris Argolici: „in circuitu grypum capita eminentia sunt; dedicaverunt in Heraeo suppositis tribus colossis aeneis septenos cubitos altis, nixis genibus procumbentibus."

Hae descriptiones, quamquam vulgo notae, tamen lectoribus proponendae fuerunt, ut earum ingenium penitus pernosceretur. Exempla non temere elegi: aedificiorum sunt pleraque, quoniam ea tantum fusius discripta sunt; ante omnia aedificiorum Aegyptiorum, pyramidum unius omnium insignissimae, Labyrinthi, propter magnitudinem et varietatem, lacus Moeridis itidem propter operis vastitatem; templi et turris Babylonis ob celebritatem, eiusdem urbis moenium, templi Latonae, aquaeductus Samii propter structuram; templi Bubastis propter amoenitatem; templi Athenae, quod in urbe Saï est, ob columnarum capituli descriptionem. Leonis Delphici, propter pretium, magnumque studium quo scriptor omnia regis Lydii anathemata amplectitur; craterum duorum propter ornamentorum descriptionem.

Quid nos haec omnia docent de Herodoto artificiorum iudice? Quibus rebus in spectandis artificiis animus eius maxime movetur? Primum omnium movetur operis magnitudine et difficultate. Unde tam multus est in describendis et admirandis Labyrintho, lacu Moeridis, pyramide Cheopis, aquaeductu Samio. Huc quoque spectat frequens mensurarum mentio, non modo in monumentis supra descriptis sed in iis quoque de quibus nihil fere amplius dicitur, velut L. IV c. 81 dolium aeneum a Scythis factum commemoratur amplitudine sextuplum eius quod in ore Ponti est, et facile sescentas amphoras capiens, crassitudine

sex digitorum; L. II c. 110 statuae lapideae duae a rege Sesostri in memoriam sui et uxoris relictae triginta cubitorum, liberorumque quatuor viginti cubitorum altitudine; c. sq. obelisci duo lapidei, uterque ex uno lapide, altitudine centum cubitorum, latitudine octo cubitorum. L I c. 183 solidum signum aureum duodecim cubitorum. L. II c. 153 hoc legitur: pro columnis tectum aulae sustinent colossi duodecim cubitorum.

Eodem pertinet mentio monumentorum ingentium etiam sine designatione mensurarum, et sine alia descriptione, velut L. II c. 175 haec annotantur: Amasis in urbe Saï quoque Athenae propylaea mirifica confecit altitudine et magnitudine omnia longe superantia, et quod attinet ad magnitudinem et naturam lapidum, et colossos magnos et praealtos sphinges viriles dedicavit, aliosque lapides magnitudine ingentes ad ornandum adduxit. Imprimis notanda sunt haec: in exordio descriptionis aquaeductus Samii etiam duo reliqua opera magna Samiorum: molem marinam et Heraeum enumerat, praemissis his verbis (L. III c. 60) *ἐμήκυνα δὲ περὶ Σαμίων μᾶλλον, ὅτι σφι τρία ἐστὶ μέγιστα ἁπάντων Ἑλλήνων ἐξεργασμένα, κ. τ. ἑ. De Samiorum igitur historia politica fusius et copiosius disputavit quam de aliorum Graecorum, quia tria sunt opera maxima omnium Graecorum ab iis perfecta.*

Cum magnitudine operis nimirum difficultas saepe coniuncta est, velut in aquaeductu supra relato, in munienda via a monte Arabe ad montem Libycum transferendorum lapidum causa, sed et in opere parvo aliquando difficultatem et subtilitatem admiratur scriptor noster, velut in contexendis trecentis sexaginta filis loricae illius in unum filum tenuissimum.

Tum ratio in construendis operibus adhibita movet nostrum, teste descriptione laterum coquendorum, cratibus vimineis farciendorum in Babylonis moenibus aedificandis, teste descriptione subducendorum lapidum in aedificanda pyramide, teste etiam quod inquirit in terram e Moeridis lacu egestam, teste admiratione domus illius monolithae supra a me laudatae et alterius (L. II c. 175), quae tota ex urbe Elephantine per tres annos a duobus milibus opificum adducta esset.

Eodem spectant frequentes descriptiones operum, quae ad usum tantum comparata sunt, sive technicorum, inter quas praeter a me allatas est L. I c. 185 enarratio flexuum Euphratis fluminis

et lacus a Nitocri regina effossorum, c. 186 aggerum et pontis eiusdem fluminis in urbe Babylone factorum, c. 158 fossae a Nilo flumine ad sinum Arabicum ductae.

Deinde pretii monumentorum curiosus est Herodotus, unde fit ut imprimis aureorum anathematum mentionem faciat. Ante omnia ditissimi regis Croesi dona aurea et argentea L. I cc. 50, 51, 92 studiose enumerat, sed et aliam aedium supellectilem pretiosam commemorat, velut L. I c. 183 imagines mensam scamnum sellam aram auream, L. III c. 148 procula aurea et argentea Maeandri Samii, L. IV c. 179 tripodem aureum in templo Tritonis cett.

Magnitudinem difficultatem structuram pretium operum igitur imprimus miratur noster. Nonne et pulchritudine elegantia venustate movetur eius animus? In hac questione tractanda primum allegandum est adiectivum ornans supra a me exscriptum: *πολλῷ κάλλιστος καὶ πολλῷ μέγιστος*: quod manifestum facit eum et formae rationem habere. Reliqua ibidem allata: *ἀξιοθέητος* sive *θέης ἄξιος, λόγου ἄξιος, ἀξιαπηγητότατος* cett. alias quoque virtutes spectare possunt, quas eum maxime mirari supra demonstravi, sed ea tamen quasi quandam pulchritudinis admirationem quoque spirare videntur, sine qua non facile fuissent adhibita; id solum dicendum est verba quibus admirationem exprimit admodum ieiuna esse et puerilia. Artificum nomina vidimus quinquies modo allata esse, si sola pulchra monumenta spectas nonnisi quater; semel notabilis haec sententia addita est: *οὐ τὸ συντυχὸν φαίνεταί μοι ἔργον εἶναι.* L. II c. 137 haec verba insignia legimus: „maiora et pretiosiora sunt alia templa, nullum hoc est venustius." In tot operibus enumeratis haec exempla sane admonum pauca sunt.

At non in frequenti usu laudationum et exclamationum saepe vanarum artis intelligentiam et amorem cerni recte dicat quis, sed multo magis in accurata et pia descriptione. At id ipsum miramur istas descriptiones quae non structuram sed formam et ornamenta spectent nusquam fere inveniri. *Uno* tantum loco columnarum capituli forma commemoratur i.e. L. II c. 169: *στύλοισί τε φοίνικας μεμιμημένοισι.*

Omnium vasorum in templis dedicatorum unum tantum describitur L. IV c. 152, illud dico quod Samii e decima parte

quaestus Gadibus facti fecerunt, craterem Argolicum: „in circuitu grypum capita eminentia sunt; et dedicaverunt in Heraeo subiectis tribus colossis aeneïs septem cubitos longis, nixis genibus procumbentibus." In tanta copia imaginum, quae exstabant in eis regionibus quas scriptor peragraverat nulla fusius describitur quam Arionis imago (L. I c. 24), nec tamen illa descriptio amplius continet quam haec verba: ἐπὶ δελφῖνος ἐπεὼν ἄνθρωπος. Sigilli sane Delphici cuiusdam describitur forma (L. I c. 51) pueri per cuius manum aqua fluit, sed nullam aliam ob causam nisi ut demonstretur illud tantum Lacedaemoniorum donum esse, non aspergillum, quod falsa inscriptione donum Lacedaemoniorum vocatum esset.

Subductis rationibus statuamus necesse est Herodotum multo magis moveri magnitudine difficultate pretio structura operis quam forma pulchritudine elegantia. Neque enim solum spectandum est quid commemoretur in eius περιηγήσει, sed etiam quid omittatur, quid desideretur. En habemus scriptorem pro illius aetatis ratione, quem Angli vocant „mundi cursorum", cui prae ceteris popularibus potestas esset *comparandi* varia architecturae sculpturae picturae genera, qua re nihil magis amorem intelligentiamque artium stimulare solet, qui tamen artis Aegyptiacae et Graecae nullam umquam comparationem init, in tanta templorum copia nonnisi semel idque tribus verbulis capitulorum formam describit, colorum admirabilium in opere tectorio adhibitorum mentionem nullam facit, sigilla illa lignea perantiqua vitam spirantia, nusquam commemorat, in colossorum tantum mensuris stupet; qui Heraeum Samium et Artemisium Ephesium ob magnitudinem uno verbo tangit, (L. II c. 148) formam a ceterorum templorum forma diversam ideoque Graecis ipsis enarratione dignam omittit, qui ex innumerabili copia statuarum elegantium artis archaicae, Delphis et alibi dedicatarum, ne unam quidem honoris causa nominat, qui omnium operum, quae vidit, quater tantum auctoris nomen affert, qui ut verbo dicam de arte ipsa paucissima tantum eaque puerilia exilia obsoleta profert.

At vero oportet quaerere num mirandum sit eum tam pauca proferre. Videturne haec verborum parsimonia pro testimonio

esse eum artem parum curare, si cogitamus quam difficile sit luculenter simul et subtiliter de artis natura disserere? Quotusquisque est qui Aegypto peragrata non ante omnia monumentorum immensitatem, constructionis laborem narret, nec sacrario aliquo religioso visitato praesertim ingentem vim auri et argenti referat? Numeri, mensurae, pondera, pretia non solum manu prehendi possunt sed descriptioni quasi solidam materiem praebent, sed artis vim et naturam persequentem et consectantem quam saepe ipsa effugere videtur prehendentemque velut umbra e manibus elapsa eludere!

Habemus te reum confitentem. Primum ut sit aliud de alicuius ornamenti genere acute et subtiliter disputare, aliud diligenter et fideliter verbis delineare, concedamus sane hoc quoque non cuiusvis hominis esse; recte enim dicis multo plures ingentia, sumptuosa, stupenda in ore habere quam mediocria, concinna, congruentia amare. Sed id ipsum miramur Graecum hominem ingeniosissimum ex gente illa elegantissima omniumque artium peritissima e peregrinationibus suis de artis operibus nullas sententias domum referre nisi quas quivis homo de plebe hodierna, omni artis iudicio destitutus, enuntiaturus sit.

Quodsi eum comparamus cum aequalibus subsequentibusve rerum scriptoribus, oratoribus, philosophis, poetis fatendum quidem est eum aliquo tamen studio monumentorum teneri, siquidem visa frequenter enumeret, neque tanta certe itinera initurus esset nisi illa quoque contemplandi cupidus. Et vere mirantes rogamus quo illud regiones peregrinas variaque monumenta cognoscendi studium, quod in priscis logographis, quorum quasi progenies ipse fuit, viguisse videtur, evanuerit. Sed reputantibus formam et elegantiam ab eo reliquis operum virtutibus fere postponi, nec nisi verbis exilibus et obsoletis enuntiari, inquisitio nostra confirmare videtur quod in exordio posueramus: Graecam gentem ante aetatem Macedonicam pulcherrima quidem artificia procreavisse, nihilominus artes figurativas artificesque ipsos omnino parvi habuisse, artisque naturam divinam numquam perspexisse.

OBSERVATIUNCULAE DE IURE ROMANO.

SCRIPSIT

J. C. NABER S. A. FIL.

(*Continuantur ex vol. XLII pag.* 368).

CVI.

ΕΞΟΥΛΗΣ ΔΙΚΗ CUI COMPETAT ET DE LEGE SACRATA HALICARNASENSI.

Ἡ *ἐξούλης δίκη* iure Attico duarum actionum vicem sustinet: iudicati actionis et quasi vindicationis rei. De iudicati quidem actione adeo non dubitatur, ut Caecilius *τὴν ἐξούλης* semper adversus condemnatum dari dixerit, quamobrem notatur ab Harpocratione [1]); de altero genere haud perinde convenit. Credunt enim viri docti, quibusdam dominis, ergo non omnibus, *τὴν ἐξούλης* dari, ut ecce Thalheim [2]) propositam actionem necessario heredi accommodat, voluntario denegat. Verum enimvero, quam habet *ἐξούλης δίκην* statim post mortem testatoris necessarius heres, eam adiudicatione nanciscitur extraneus. Testis est auctor Leochareae [3]), quum narrat post mortem eius, cuius de hereditate agatur, se iure agnati [4]) *πορευ(θῆναι) εἰς τὰ κτήματα*, sed

1) V. Ἐξούλης.

2) *Rechtsalterthümer* (1895) p. 133¹.

3) Demosth. XLIV.

4) Id est, nullo, quia solis necessariis heredibus concessum est *ἐμβατεύειν* (or. cit. § 19; cf. Isae. III § 62), ceteri omnes prohibentur *ἀνεπίδικον ἔχειν κλῆρον* (Demosth. XLVI § 22).

spe potiundi excidisse. Scilicet, quia ἐξήγαγε(ν) eum adversarius *Φάσκων αὐτοῦ εἶναι* [1]). Porro quid? Ἐλάχομεν, inquit, *πρὸς τὸν ἄρχοντα τοῦ κλήρου* [2]). Quid ut inde consequeretur? Non id exprimit, sed reapse apparet, ideo eum hereditatem vindicavisse, ut haberet post adiudicationem *τὴν ἐξούλης* [3]). Sic Romae quoque post cretionem iam nihil magnopere interest inter suum heredem et heredem voluntarium [4]). Quod peccat Thalheim circa voluntarium heredem denegando *τὴν ἐξούλης*, idem peccat Leist [5]) circa emptorem, qui privatum auctorem habeat. Interest inter hunc et eum, qui ab aerario emerit, quod hic statim tutus est adversus verum rei dominum, *ἃ μὲν γὰρ τὸ δημόσιον πέπρακεν*, qui doceret, *ὡς ἀδίκως οὐ προσήκοντα πέπρακεν*, non audiretur [6]); ex diverso, cui privatus vendiderit, is quinquennium expectabit, quod omnibus [7]) actionibus statutum est [8]), atque sic tutus erit.

---

1) or. cit. (XLIV) § 32. 2) or. cit. § 34.

3) Ergo iure quidem Romano petitur ab herede bonorum possessio non habendi interdicti gratia (quod persuadere cupit Gaius III § 34), sed ne quis alius interdictum nanciscatur (cf. harum observ. cap. XCII i. f.). Ex diverso iure Attico fit *ἐπιδικασία* non magis alterius prohibendi causa (Andoc. I § 121: *λαγχάνει .... τῆς ἐπικλήρου ..... ἵνα μὴ ἐπιδικάσωμαι ἐγώ;* Isae. III § 61: *ἵνα οὖν ..... μὴ ὡς ἐρήμων τῶν κλήρων ἐπιδικάζεσθαί τινες τολμῶσι, ... τὰς ἐπιδικασίας οἱ εἰσποίητοι ..... ποιοῦνται*), quam nanciscendi *τὴν ἐξούλης*.

4) Cf. tamen Gai. II § 37, § 58 (ia. 52).

5) *Der Attische Eigentumsstreit* cap. IV (p. 45 sqq.).

6) Demosth. XXXVII § 19 (Lipsius, *das attische Recht* p. 667 not. 110). Cf. Revillout, *Précis* (1903) p. 609; Mitteis, *röm. Privatr.* I (1908) p. 18[4*], eo qui pertinere putat Pap. Tebt. 5, 99 sq. Sed ibi potius recipi videtur, ne ipse fiscus venditionem rescindat, sicut apud Michel 471 l. 25/3. 44/8. Ex diverso, ne dominii iure quis evincat, diserte cavetur apud Michel no. 1383 C lin. 1—6. His consequens esse recte contendit adversus decessores suos Lipsius (*der attische Process* p. 722) populum *βεβαίωσιν*, id est, auctoritatem („*Evictionsleistung*") non debere, quia, quod res publica vendiderit, evinci id non potest. Dicta transfert ad laudationem auctoris et carpit van Meurs, *Rechtsgedingen* etc. (Diss. Utr. 1914 p. 54/5). Sed adnotare debuerat Lipsius, apud Pollucem VIII 99 *πρυτανεύει δ' ἐξ αὐτῶν (= τῶν πωλητῶν) εἷς, ὃς τὰ πωλούμενα βεβαιοῖ*) verbum *βεβαιοῦν* tantundem valere quantum *κυροῦν*, id est, addicere (cf. *das att. Recht* p. 748 not. 264). Delere denique debuerat (*Process*) p. 838 (post notam 195): *confiscirt und.*

7) Iis exceptis, quibus brevius tempus statutum est, ut ecce: (*νόμος*) *κελεύει τὰς ἐγγύας ἐπετείους εἶναι* (Demosth. XXXIII § 27). Ad eam legem novissime scripserunt Thalheim, *Rechtsalterthümer* (1895) p. 105[7]; Partsch, *Bürgschaftsrecht* I (1909) p. 252/3; Lipsius, *Att. Recht* p. 713/4. Generalem fuisse ne credam, movet me, quod ipse orator eam quodammodo remittit (*οὐκ ἰσχυρίζομαι τῷ νόμῳ*).

8) Demosth. XXXVI § 27: *τοῖς μὲν γὰρ ἀδικουμένοις τὰ πέντ' ἔτη (ὁ Σόλων) ἱκανὸν ἡγήσατ' εἶναι εἰσπράξασθαι.*

Non enim ulla causa est, cur *τὴν προθεσμίαν* ad in personam actiones (*„Schuldklagen"*) dumtaxat pertinere decernant Meier et Schoemann [1]) et item Lipsius [2]). Excludebat utique quinquennalis praescriptio in servitutem petitionem [3]), eratque vindicationibus obicienda *ἡ προθεσμία* sub Ptolemaeis [4]), quod demonstratur papyro celeberrimo, inter Taurinenses primo [5]): *εἰ καὶ τις ἐπιχωρήσαι* [6]) *τοῖς ἐπερχομένοις καὶ ἐπιχειροῦσι τῶν ἀλλοτρίων ἐμποιεῖσθαι, μὴ συγχωρητέον εἶναι πλείονα ἐνιαυτοῦ ἢ καὶ ἐτῶν δύο ἢ τριῶν τῇ προθεσμίᾳ* [7]) *καὶ ταύτην* [8]) *μηδ' ὁλοσχερῶς πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς ἔχουσί τι δίκαιον* [9]). Constituit denique Plato [10]) *προθεσμίαν*, id est, *χρόνου ὅρο(ν), ὃν ἐὰν τις ᾖ κεκτημένος, μηκέτ' ἀμφισβητεῖν ἐξεῖναι.* Ergo, qui a privato emisset, ei quinquennium expectandum, ex diverso cui fiscus vendidisset, is statim ab evictione tutus erat, quamobrem fiebat, ut, qui metueret evictionem, suasmet ipse res ab aerario compararet, et est eo modo explicandum [11]) alterum instrumentum Wilckenianum [12]). Non propterea sequitur illi denegari, huic dari *τὴν ἐξούλης.* Contrarium eo efficitur, quod vincere videmus ea actione, qui a privato auctore emerit. Ut ecce Micio, quem stitimus superiore

---

1) *Att. Prozess* p. 636.

2) *Att. Prozess* p. 838. Perimi dicit (not. 203) *„alle aus Contracten hervorgehenden vermögensrechtlichen Forderungen"*.

3) Plaut. Epid. 498 (Dareste, *Nouv. rev. histor.* XXIV (1906) p. 685).

4) De iure veteri Aegyptio cf. Revillout, *Précis* (1903) p. 524, 609/10, 628, 677, 773.

5) col. VII lin. 23—27. Est in eodem papyro alter locus *περὶ προθεσμιῶν* (col. IV lin. 30—32) sed obscurus, nisi emendabitur, ut emendatum est, *προστάγμα(τα)* et explicabitur *ποιεῖσθαι*: *satisfacere.*

6) I. e., subveniret.

7) I. e. *πρὸς τῇ προθεσμίᾳ.* Putat Lumbroso (*Recherches* (1870) p. 88) ipsam *προθεσμίαν* fuisse *ἐτῶν δύο.* In eundem errorem delabi videtur Revillout, *Précis* (1903) p. 613, 1482 et item Mitteis ad Chrestom. II 31.

8) Requiritur *τοῦτο.*

9) Ex iure Romano cf. edictum praetoris quod exstat l. 1 § 1 D. 4. 6 (Lenel § 44) atque praeterea l. 8 § 17 D. 5. 2. Ex iure novo: Garsonnet, *Traité de procéd.* II (1885) p. 66: *„la cour de cassation a relevé équitablement de la déchéance par eux encourue les demandeurs en cassation que l'invasion du territoire et la rupture des communications entre Paris et les départements avaient empêchés de se pourvoir en temps utile"*.

10) Leg. XII 7 (pag. 954) (Lipsius, *das Attische Recht* p. 676 not. 5).

11) Cf. Observ. nostrae ad pap. § 19.

12) *Actenstücke der kgl. Bank zu Theben* 2 (pag. 9).

capitulo [1]), τὴν ἐξούλης perfert Dicaeogene auctore dato [2]). Et fuisse potest Micio vel emptor vel creditor sub pignore, quia, antequam pignus luatur, iure Attico nihil interest inter creditorem et emptorem [3]), proinde nihil interfuerit oportet, utrum θέτην an πρατῆρα daret quis auctorem [4]). Etiam Zenothemin adversus Demonem [5]) persequi pignus suum τῇ ἐξούλης perspicuum est, quia Demo fatetur [6]) deduxisse se Zenothemin, praescribit autem adversus illius ἐμπορικὴν ἐξούλης, quod non detur ἐμπορικὴ praeterquam συμβολαίων, id est, ex contractu, καὶ, inquit, περὶ ὧν ἂν ὦσι συγγραφαί [7]). Quod addit ideo, quia potestas vocabuli συμβόλαιον apud Graecos quam latissime extenditur, neque solos contractus utique comprehendit, sed paene omne omnino iuris vinculum. Quamobrem Demonis multum intererat inveniri in lege συγγραφῶν mentionem, quod non intellexit Thalheim [8]). Ergo contra quam putat hic [9]) de suo fortasse συγγραφῶν mentionem intulit Demo, quum alibi [10]) in pari causa desit et damnet eam Anonymus Bekkeri [11]) v. δίκη ἐμπορική, quod interpretatur: ὄνομα δίκης, ἣν πρὸς τοὺς ἐμπόρους περὶ ὅτου δὴ λαγχάνουσι, quod praeterea confirmatur auctoritate Lysiae [12]). Sunt autem in Demonis Zenothemidisque iudicio notabilia: quod τῇ ἐξούλης rem mobilem [13]) persequitur Zenothemis; quod inde non patitur deduci se a Proto Demonis vel debitore vel institore, sed ab ipso Demone [14]); quod huic iussioni Demo obtemperat [15]);

1) Obs. CV (quaerebatur, cur, quum petat, det auctorem).
2) Isae. V 22—24. Cf. Leist, op. cit. p. 53/4.
3) Cf. cap. LXXXIX.
4) Isae. X § 24.
5) Demosth. XXXII (cf. Thalheim, Herm. XXIII (1888) p. 202—210).
6) orat. cit. § 17, § 20.
7) orat. cit. § 1.
8) Herm. cit. p. 209: „*auch wenn das Gesetz nur von συμβ. sprach, so genügte dies dem Verfasser für seine Zwecke völlig*".
9) Pergit: „*und deshalb halte ich den Zusatz für echt*".
10) Demosth. XXXIII § 1, § 2.
11) Anecd. I p. 237/8.
12) XVII § 5.
13) Prorsus singulare hoc esse dicit Thalheim, *Rechtsalterthümer* (1895) p. 133 not. 1 (i. f.). Sed cf. Demosth. 52 § 10; Lys. 23 § 11; Plaut., Rud. 859 (iis 839/40), quos locos examinabimus statim.
14) or. cit. (Demosth. XXXII) § 17.
15) or. cit. § 20.

quod non huic tantum qui deduxisset, sed etiam Proto actionem intentat Zenothemis [1]). Scilicet datur ἡ ἐξούλης, si fides est Harpocrationi [2]), etiam περὶ ἀνδραπόδου .... καὶ παντὸς οὗ φησί τις α(ὑ)τῷ μετεῖναι, quocirca apud Lysiam [3]) species proponitur iure domini manus inicientium et dicentium se paratos ἀφιέναι, εἴ τις .... ἄγοι φάσκων ἑαυτοῦ δοῦλον εἶναι, id est, cum quo habituri essent τὴν ἐξούλης. Sic apud Plautum [4]) propter *amicam*, quam de ara Veneris vi deripere leno voluit, *hunc ego scelestum in ius rapiam exules dica*, id est, ἐξούλης δίκῃ [5]), exclamans quem non movit Plesidippus? Quin immo non de rebus dumtaxat corporalibus sed etiam de quantitate agi potuisse τὴν ἐξούλης et extra causam iudicati, demonstrat orator, quocum certandum fuit Callippo [6]), verbis Callippi de pecunia deposita et ablata denuntiari iubens ei qui abstulisset: ὅτι ..., εἴ τίς με βούλεται ἀφελέσθαι, πρόξενον ὄντ' ἂν [7]) ἀφαιρεθῆναι [8]). Ergo non debemus mirari, cur de re mobili τὴν ἐξούλης dictare Zenothemidi in mentem venerit. Protum autem non admisit idem alieno nomine deductorem, ne scilicet post deductionem èt Demo iudicium recusaret, quod non deduxisset, èt Protus, quod non suo nomine deduxisset [9]). Postulavit, ut aut suo nomine hic deduceret aut Demo deduceret; quum illud Protus nollet offerretque vice iustae defensionis sponsionem poenalem Syracusas [10]), paruit

1) or. cit. § 26.
2) v. ἐξούλης.
3) XXIII § 11.
4) Rud. 859 iis 839/40.
5) Ita Palmerius et recentissimus quisque editor (cf. Dareste, *Revue de philol.* 30 (1906) p. 102).
6) Demosth. LII § 10.
7) Editur ὄντα.
8) Cf. Isae. III § 62: εἴ τις αὐτὴν ἀφῃρεῖτο, ... ἐξῆγεν ἂν ἐκ τῶν πατρῴων.
9) Ex diverso putat Mitteis, *Ztschr. der Sav.-St.* XXIII (1902) p. 292, propterea non admisisse, quod Protum satis munitum sciret instrumentis. Quasi vero eadem illa Demoni creditori vel negotii domino profutura non fuissent, quamdiu in fide maneret Protus. Quod perspexit ipse Mitteis, itaque propterea recusatum Protum, rursus fingit, ut fides eius labefactaretur („*insofern als die Umgehung des Protos diesem von selbst zeigen musste, wo sein wahres Interesse lag*"). Quo nihil potuit excogitari artificiosius.
10) Or. cit. (Demosth. XXXII) § 18: προὐκαλεῖθ' ὁ Πρῶτος αὐτὸν ..... ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τὴν τῶν Συρακοσίων.

Demo: deduxit. Quaerit hic Thalheim [1]) sapienter, quomodo Zenothemis efficere hoc potuerit, quum possideret Protus [2]). Etenim videri possidentem aliquid efficere posse negando se deduci, sed non possidentem et deduci nolentem tuto posse contemni [3]). Et respondet Mitteis [4]) non prudenter: propterea potuisse, quod negaret Protum possidere. Ergo possidebit quisque vel non arbitrio adversarii? In eo quaestio consistit: quomodo Zenothemis potuerit possidentem cogere defensionem ut omitteret, non possidentem ut susciperet. Aut potuit, quia ius erat certum: possessione cedendum [5]), qui suo nomine deducere nollet. Aut potuit, quia non erat possessio certa, quo verba ducunt, nam *εἴχετο τοῦ σίτου* Zenothemis [6]) *ἀντείχετο* Protus [7]), quod procedit optime, si frumentum in horreo publico quasi apud sequestrem iacuit. Ergo propterea legem sibi ferri ab adversario passi sunt Protus Demoque, quia non poterant aliter possessionem retinere vel nancisci. Porro autem huic *ἐξούλης*, Proto *κλοπῆς* vel *βλαβῆς* Zenothemis actionem intentavit [8]). De hac actione Protus depectus est [9]), atque sic ingens praeiudicium Demo passus [10]) praeter *τὴν παραγραφὴν* habebat, quod speraret, nihil. Sed, ut redeamus in viam, datur *ἡ ἐξούλης* quum ei, cui conventione pignus quaesitum est, tum ei, cui propter sententiam pignus competit, quale fuit pignus, cuius nomine Onetori ipse Demosthenes intentavit *τὴν ἐξούλης*, quum condemnavisset

---

1) Herm. cit. p. 205 ima.

2) Or. cit. § 14: *τὸν δὲ σῖτον ὁ ἠγορακὼς εἶχεν.*

3) „*Das* (*Ablehnen der ἐξαγωγή*) *hätte doch nur Sinn als Vertheidigungsmaassregel, wenn Z. im factischen Besitze sich gegen P. und D. zu wahren* (*gehabt*) *hätte*".

4) *Ztschr. der Sav.-St.* XXIII (1902) p. 290.

5) Metu scilicet gravioris poenae.

6) or. cit. § 18.

7) or. cit. § 25.

8) Hanc quoque *δίκην ἐμπορικὴν* fuisse, docet auctor *τῆς ὑποθέσεως* (§ 3). Errat utique Thalheim, quum scribat (Herm. cit. p. 204) *ἐξούλης* Protum conventum damnatumque (Mitteis, *Ztschr.* cit. XXIII p. 291/2: hypothecaria actione, quod eodem redit). Verum viderat Hug, Comment. de orat. adv. Zenoth. (1871) p. 18/9, quocum sentit Lipsius, *das Attische Recht* p. 657⁷⁷.

9) or. cit. § 26.

10) Or. cit. § 21. — Praeiudicium factum esse Demoni, optime perspexit Thalheim, Herm. cit. p. 204/5, sed non perspexit èt proprietatis causae per furti actionem praeiudicari, èt furti recte agi *πρὸς τοὺς θεσμοθέτας*, si recte agatur *ἐξούλης ἐμπορική*, quum neutra ex contractu sit.

Aphobum [1]), proinde huius in bonis pignus quaesivisset, quo de pignore supra [2]) disputatum est. In qua causa miratur Leist [3]), quid ita pignoris persecutio adversus extraneum detur; putat enim [4]) *ἐξούλης* cum eo tantum agi posse, qui pignori ipse dederit. Nos non miramur, quibus sicut Lipsio [5]) *ἡ ἐξούλης* generalis veluti in rem actio esse videatur, cuius *ἐπὶ παντὸς τοῦ ἐκ τῶν ἰδίων ἐκβαλλομένου τάττεται τοὔνομα* [6]), qualis hodie iure Anglico in rem actio datur [7]), nam, qui ius Romanum [8]) sequuntur, apud eos de singulis in re iuribus singulae actiones proponuntur. Cur ergo Sardiana hypotheca [9]) anni circitur 300 ante Chr. conventionem habet (col. 2 lin. 6/7), ut post legem commissoriam exercitatam, tunc liceat creditrici rem adversus quemcumque defendere vel vindicare? Scilicet nihil obstat, quominus *quis de ea re, cuius actio vel defensio primum sibi competit, sequentem agere patiatur, veluti .... creditor .... debitorem de proprietate pignoris* [10]), quominusve ab initio, ut ita fiat, conveniat. Sciendum praeterea est *τὴν ἐξούλης* possidenti esse periculosam, cui, si res actoris esse pronuntietur, non tantum re carendum erit, sed litis aestimatio [11]) aerario solvenda [12]), quod

1) Demosth. XXX § 2.

2) cap. LXII.

3) *Eigentumsstreit* (1886) p. 52/3.

4) Op. cit. p. 49.

5) *Das Attische Recht* p. 667/8: „*Ihre* (i. e. τῆς ἐξούλης) *Zulässigkeit ..... haben* (*wir*) *auf alle Fälle .... auszudehnen, in denen man ein besseres Recht auf* (*d*)*en Besitz behauptet*".

6) Harpocr. v. ἐξούλης.

7) Kerr, *the Student's Blackstone* (1887) p. 320: „*claims to possession of real property are now asserted by the one universal remedy of an action*".

8) Cf. ex diverso Bruns, *Recht des Besitzes* (1848) p. 286: „*eine Klage* (*findet*) *sich im germanischen Sachenrechte*".

9) Editur in: *Amer. Journal of archaeol.* 1912 p. 13/4.

10) L. 63 D. 42. 1.

11) Τὸ ἴσον.

12) Ita fuisse ius, testatur Harpocr. v. ἐξούλης, quem laudant Hudtwalker, *Ueber die Diaeteten* (1812) p. 146[87] et Lipsius, *Att. Prozess* p. 668[512] (*Attisches Recht* p. 672 not. 127). Nec dubium est, quin in causa iudicati alterum tantum populo debeatur (Demosth. XXI § 44), sed in rei veluti vindicatione minus constare debebat, qui verba Demosthenis (ibid.): *ἂν δὲ μικροῦ πάνυ τιμήματος ἄξιόν τις .... βίᾳ .... ἀφέληται*, transferunt cum Harpocratione (v. *βιαίων*) ad *βιαίων δίκην*, veluti Meier et Schoemann, *Att. Prozess* p. 546 (Lipsius p. 646, *Attisches Recht* p. 687/8). Etsi valde nunc quidem confidit Lipsius Isaei testimonio (V § 22).

fit ideo, quia ἡ ἐξούλης perinde ut Germanorum vindicatio [1]) non proprie in rem actio est, sed ex delicto adversus eum, qui dominum aut vi deiecerit aut non admiserit [2]). Mansit poena, postquam coepit vis festucaria et civilis [3]) interponi tantum, ut de proprietate iudicaretur. Quia igitur ἡ ἐξούλης deducenti periculosa est, ideo videmus apud Isaeum [4]) Micionem balnei possessorem deduci se ab adversario facile pati, ceteros quoque possessores, quibus alienasset Dicaeogenes, deduci se passuros perhiberi — eodem exemplo omni de possessione controversia omissa deduci se patitur Zenothemis [5]) et paratum se similiter dicit Nicomedes [6]), εἴ τις .... ἄγει Φάσκων ἑαυτοῦ δοῦλον εἶναι — quia scilicet his non tanti fuit rem interim possidere, quanti periculum evitare, ipsorum quum esset arbitrii vel non admittere vel recedere [7]), nam deduci volentem possessorem ni deducat actor, non potest lis initium accipere et manebit suo loco possessio [8]). Nec mirum, etsi constaret possessionis commodum, ut possit auctore dato rem possessor retinere, hoc modo interverti [9]), quum possit dubitari, sitne verum commodum iuberi *auctoritatem ostendere* [10]) aut re carere [11]). Quod adeo dubitatum est, apud quos ista iura obtinuerunt [12]), ut videamus in placito quodam Longobardico [13]) quasi privilegium fisco vindicari, ne possessor ipse constitutus de iure suo probet [14]), sed potius ad

---

1) Brunner, *Rechtsgesch.* II p. 512; Hübner, *Immobiliarproz.* p. 34 sqq.; erat igitur *propter invasionem* solvenda *compositio* (cf. Brunner, *Rechtsgesch.* II p. 512/3 (cum not. 8); Hübner, *Immobiliarproz.* p. 203 sqq.; *Ssp.* III 43 § 1).

2) Poll. VIII § 59: ἐκβάλλῃ ἢ σχεῖν κωλύσῃ.

3) Lys. XXIII § 12: κατὰ τοὺς νόμους.

4) Isae V § 22—24.

5) Demosth. XXXII § 17.

6) Lys. XXIII § 11.

7) Cf. in re simili Cic. pro Tull. 8 § 20. Pertinere ad interdictum uti possidetis, quo tempore nondum ultro citroque vis fieret, demonstravimus cap. LXXIII.

8) Similiter manebit, si deducere volente possessore actor deduci nolit, quocirca supra diximus non possidentem et deduci nolentem tuto posse contemni.

9) Non constare docuimus superiore capite CV.

10) Hübner, *Gerichtsurkunden* (*GU*) no. 704. Laudo ubique τὰ πρωτότυπα.

11) Revera si quis auctoritate munitus est, commodo eius cedit, sin minus detrimento.

12) Obtinuisse apud Graecos et Germanos, demonstravimus cap. CV.

13) *GU* 651 (*Immobiliarprozess* p. 164)

14) *quod non esset legis, ut pars palatii consignaret cuilibet homini.*

petitorem commodum hoc transferat. Quod nec obtinuerat antea [1]) nec postea mansit [2]). Erant tamen vel sic, etiam Athenis, quibus pluris esset rem interim possidere, quam periculum evitare; Onetor utique, quum possideret [3]), deduxit [4]), idem Demo fecit. Et hic quidem: (ἡμῖν), inquit [5]), οὐδὲν ἦν πλέον, ἀλλ' .... ἢ τοῦτον ἐξάγειν ἢ ἀπολωλεκέναι τὰ ἡμέτερ' αὐτῶν, qui sermo possidenti [6]) prima facie non videtur convenire, quia hic, si non deducit, deducendus est nec propterea ἀπόλλυσι τὰ ἑαυτοῦ, quia deductus habet τὴν ἐξούλης. Amittet certe possessionem μέχρι δίκης τέλους: hanc igitur ut retineret, Demo deduxit. Quid igitur, si uterque vult deducere, neuter deduci, et possessorem uterque se contendit? Non potest sine interdicto veluti possessorio exitum res habere [7]), quocirca videbimus infra, fueritne eiusmodi actio Atheniensibus cognita. Ante observabimus potuisse de proprietate sine periculo agi non per ἐξούλης actionem — quod dissimulat adversarius Dicaeogenis [8]): ἡμεῖς δ' οὐκ ἐξάγομεν, δέδιμεν γὰρ μὴ ὄφλωμεν δίκας [9]) — potuisse utique de re immobili, per actionem καρποῦ· (in praedio rustico) vel ἐνοικίου (in praedio urbano); cuius rei testis est Lysias apud Harpocrationem [10]), quin immo debuisse, si fides Harpocrationi [11]) ipsi est habenda, acturum ἐξούλης prius instituere καρποῦ (vel ἐνοικίου) δίκην et post harum alteram utram οὐσίας, sic deinde pervenire ad τὴν ἐξούλης. Καρποῦ (vel ἐνοικίου) et οὐσίας cuius rei actiones fuerint, quodammodo ambiguum est [12]). Quamquam

1) Cf. *GU* 656 (ubi refertur de vetustiore lite).

2) Cf. *GU* 685; 701.

3) Demosth. XXIX § 3.

4) Demosth. XXX § 2.

5) Demosth. XXXII § 18.

6) Possedisse se intendit Demo.

7) Mitteis, *Ztschr. der Sav.-St.* XXIII (1902) p. 299 not. 1 (p. 300): „*ohne Besitzesschutz weiss mann nicht, wer das Recht zur* deductio *hat*". Plane, ubi deductio interdicti pars est, ut fuisse Romae supra demonstravimus (cap. LXXIII), ibi ne hoc quidem remedium suppeditat. Idcirco, ni fallor, aliquando placuit ut ultro citroque vis fieret (cf. Gai. IV § 166).

8) Isae. V § 22.

9) Ἐξούλης, quibus προστιμᾶται τὸ ἴσον (Lipsius, *das Attische Recht* p. 672 not. 127), non ἐπωβελία, quam intelligi iubet Schoemann (ad Isae. l.l.).

10) v. καρποῦ δίκη.

11) v. οὐσίας δίκη.

12) Cf. Thalheim, *Rechtsalterthümer* (1895) p. 130[1]; Lipsius, *das Attische Recht* p. 679/81.

veluti possessoriam neutram [1]) fuisse certum est, inprimis, quia [2]) docet Harpocratio [3]) neutram pertinere eo, ut actor interim possessionem suam faciat [4]), deinde vero, quia Lysias apud Harpocrationem [5]) proprietatis causam contineri *καρποῦ* (vel *ἐνοικίου*) iudicio auctor est, quod vel magis [6]) obtinebit circa *οὐσίας* iudicium. Ignoratur tamen, quod praestationis genus in *οὐσίας* iudicium venerit, nam circa alterum post patefactos Ptolemaeorum papyros, hodie confidenter adfirmari potest, fuisse actionem, qua peteretur summa toties ducta, quot quis menses possedisset praedium alienum. Nam illic [7]) ita est: *ἐὰν δέ τις ἀποβιάσηται* [8]), *ἀποτεισάτω ὁ ἀποβιασάμενος τοῦ οἰκήματος ἑκάστου τοῦ μηνὸς (δραχμὰς) τριάκοντα τοῦ δὲ περιβόλου (δραχμὰς) ἑξήκοντα*, quibus praemittitur [9]) cuiusdam ab invasore *σταθμοῦ* [10]) sui petitio, ut solvat *τοῦ μὲν παρεληλυθότος (χρόνου) .... τὸ ἐνοίκιον* [11]). Adscribitur huic petitioni alia quoque constitutio [12]), per quam iniustus emptor perinde ut invasor pendere iubetur [13]) *τὰ ἐνοίκια παντὸς τοῦ χρόνου*. Est igitur *ἐνοίκιον* nihil aliud, quam pecunia propter invasionem pro portione temporis quo quis detinuisset debita [14]).

1) De priore consentit Lipsius (p. 681).

2) Argumentum debeo Hermanno Ferdinando Hitzig, *das griech. Pfdr.* (1895) p. 140 not. 1 (i. f.).

3) v. *οὐσίας δίκη*.

4) Etenim *ἐξῆν*, inquit, *τοῖς ἔ(χ)ουσι κρατεῖν τῶν κτημάτων, καὶ εἰ τὴν δίκην τὴν τοῦ καρποῦ ἢ τοῦ ἐνοικίου καὶ εἰ τὴν δευτέραν ἡττηθεῖεν τὴν τῆς οὐσίας*. *Ἔ(χ)ουσι* debeo Lipsio (p. 679 not. 12). Aliis placuit *(ἀ)λοῦσι*.

5) v. *καρποῦ δίκη*. Vix ad rem pertinet Demosth. XLVIII § 45 (Lipsius, *das Attische Recht* p. 757 not. 303).

6) Ne prius de proprietate litigetur quam de possessione.

7) P. Petrie III 20 Vo. III 5—7. Est anni 275.

8) Similiter habet testa Atheniensis (*Archiv. f. Papyrusf.* IV p. 219 = *Athen. Mitth.* XIV) *ἐὰν δὲ βιάσηται*.

9) P. Petrie cit. (III 20) Ro. I. Est anni 246.

10) Lin. 3. — *Σταθμὸς* et *οἴκημα* idem est: P. cit. Vo. III lin. 6/7 ia. 3 (Revillout, *Mélanges* p. 365, 368; *Précis* p. 40 (= 633); Schubart, *Archiv. f. Papyrusf.* II p. 149 ima; Schulten, Herm. 32 (1897) p. 536: „*der (auf dem κλῆρος) befindliche Hof*"). Cf. P. Hal. 1 lin. 178/9, ubi legendum censeo: *ἀποφραξαμένους* (vel *ἀποφαρξαμένους*) *τὰ οἰκήματα ἀποτρέχειν*.

11) P. cit. (Petrie III 20 Ro. 1) lin. 11/2.

12) P. cit. (III 20) Ro. IV.

13) Lin. 10/1.

14) Vertit Revillout, *Précis de droit égyptien* (1903) p. 40 (= 636): „*droits d'habitation*", Mahaffy, *Archiv. f. Papyrusf.* I p. 289: „*fine in the shape of rent*", p. 288: „*rent and fines for ..... violent occupation*".

Quod non semper erat certum ut in causa *σταθμοῦ* et *περιβόλου*; veluti superest petitio [1]) in causa *κλήρου* [2]), qua petit cleruchus ab invasore *τὰ ἐκφόρια καθότι καὶ ἐν τοῖς πρότερον χρόνοις ἐμίσθουν*. Saeculo post [3]) data superest petitio [4]), qua petit dominus *προγονικῆς οἰκίας* [5]) ab invasore praeter rem ipsam *τοῦ ἀδικίου* [6]) *κατὰ τὸ διάγραμμα χαλκοῦ τάλαντα πέντε* [7]). Sed non apparet eam pecuniam pro portione temporis crevisse. Quocirca ad superiora exempla propius accedit, quod potest iure Romano dominus aut a praedone condicendo, *quod* hic *mercedis nomine ceperit* [8]), aut ab omni possessore ipsam rem vindicando pensiones aedificiorum, *quas* hic *percepit aut percipere poterat*, recuperare [9]) nec minus vecturas navium [10]) vel iumentorum et similia [11]); interest tamen, quod rem non possidenti et fructus condicenti exceptio potest obici [12]) „quod praeiudicium fundi non fiat", ex diverso, quum res vindicatur, fructuum et mercedum aestimatio tempus accipiendi iudicii retrorsus non egreditur [13]), nisi hereditatis petitione actum sit [14]). Quamquam videtur prima fronte contraria Diocletiani constitutio [15]), qua iubetur mala fide possessor *omnes fructus cum ipsa re praestare*, bona fide possessor *exstantes, post litis autem contestationem universos*. Ergo crediderim constitutionem, quam voluit Tribonianus ad rei vindicationem pertinere, ab ipso auctore contemplatione hereditatis petitionis datam esse [16]),

1) P. Magd. 1, 10—12. Est anni 222.

2) Aliud esse *σταθμόν* aliud *κλῆρον*, iam docuerunt Wilcken, *Gött. gel. Anz.* 1895 p. 150; Revillout, *Mélanges* (1895) p. 368, quos alii secuti sunt.

3) Anno 127.

4) P. Taur. 3 = Paris. 14.

5) Lin. 12/3.

6) Opponitur: *τῆς ὕβρεως*.

7) Lin. 41/5.

8) L. 55 D. 12. 6.

9) c. 5 pr. C. 3. 32.

10) L. 62 pr. D. 6. 1.

11) Veluti mercedes pro servorum operis (cf. l. 55 D. 12. 6).

12) L. 18 D. 44. 1.

13) Steph. sch. 58, 81, 117 ad Bas. 15. 1.

14) Theod. sch. 1 ad Bas. 42. 1. 60. Remittit ad l. 18 pr. D. 22. 1 demonstrandi causa, *ὡς μόνη ἡ νερεδιτάτις πετιτίων ἀπαιτεῖ καὶ τοὺς πρὸ προκατάρξεως καρπούς*.

15) c. 22 C. 3. 32.

16) Facile potuerunt initio rescripti a Triboniano cancellari tria verba: *in hereditatis petitione*.

qua constat actione bona fide possessorem de praeterito hactenus conveniendum, ut fructus praestet, *per quos locupletior factus ėst* [1]), id est, quos non consumpsit [2]). Constat certe Valentinianum anno 369 praescripsisse, ut in proprietatis iudicio [3]) praedoni fructus [4]) *a die invasi loci* aestimentur [5]), quocum iure congruit petitio [6]) quarti saeculi, qua petit, qui solebat agros elocare [7]) *τοῖς βουλομένοις τῶν φόρων καὶ τελῶν* [8]), ut reddere sibi invasor iubeatur praeter ipsam rem etiam [9]) *τοὺς φόρους* [10]) *τοῦ τοσούτου* [11]) *χρόνου*. Licet autem Harpocration docere videatur *ἐξούλης* non posse agi, nisi ante perferantur *ἐνοικίου* (vel *καρποῦ*) et *οὐσίας δίκαι*, tamen, quia apud oratores [12]) talis necessitas non apparet, prope est, ut existimem, consilium magis esse quam interdictionem, ne ab initio quis *ἐξούλης* agat, quum expediat ipsi praeiudicia sibi comparare [13]), quemadmodum Cluentius Oppianicum *reum statim non fecit*, quum posset, sed maluit eum antea *duobus praeiudiciis* (Scamandri et Fabricii) *damnar(e)* [14]).

---

1) L. 40 § 1 D. 5. 3; c. 1 § 1 C. 3. 31.

2) Possunt quidem fructus non consumpti in lucrum possessoris non vertisse, id est, quos donavit, et non extantes in lucrum eius vertisse, id est, quos vendidit (cf. Dernburg, *Pandekten* I (1892) § 205 post notam 3). Potuit nihilominus Diocletianus fructus *per quos possessor locupletior factus est* brevitatis compendio *extantes* appellare.

3) Hoc docent verba *non in sola rei redhibitione teneatur.*

4) Et eos *duplos.*

5) c. 1 C. Th. 4. 18. Similiter praescribitur de colono retento lege Romana Curiensi (C. Th. 5. 9. 1). Cf. Planta, *das alte Raetien* (1872) p. 340[1].

6) Pap. Amh. 142. Data est post 341 (Chrestom. II 65).

7) Lin. 5.

8) Frequens est id genus conductio. Veluti conducitur *BGU* 166 et P. Flor. 64, 20 (*Archiv* IV p. 450) *ἀντὶ τῶν δημοσίων*; P. *Soc. It.* 32, 11 *ἀντὶ τοῦ φόρου*; P. Flor. 18, 17—19 *ἀντὶ τῶν κατ' ἔτος εἰς τὸ δημόσιον ἐκφορίων*. Fit similiter P. Tebt. 311 et 373, nisi additur utrubique *διάπεισμα* et item P. Tebt. 376, 15—18, nisi promittitur (lin. 29/30) *κατ' ἔτος πυροῦ ἀρτάβη μία*. Non abludit P. Genev. 20, 6/7, ubi quis praedium a fisco emit *πρὸς τὰ ἐκφόρια* (cf. P. demot. Rylands 18: *πρὸς τάλαντον ἕν*). Cf. denique Pap. *Class. Phil.* I 3 (*Archiv* IV p. 174); Oxy. 1123; CPR I 19, 8/9; P. Gizeh 67088.

9) Lin. 17.

10) I. e. *τοὺς φόρους καὶ τέλη.*

11) I. e. *παντὸς τοῦ.*

12) Veluti in causa Micionis vel Onetoris.

13) Quia cum periculo *ἐξάγει*, si deducere non vult adversarius. Idcirco non tenet argumentum, quo pugnat Thalheim (*Rechtsaltertümer* (1895) p. 130 not. 1): „*ohne den Zwang (würde) niemand den umständlicheren Weg eingeschlagen haben.*"

14) Pro Cluent. 20 § 56; 22 § 59.

Eodem igitur modo tribui existimo electionem, utrum quis velit ἐνοικίου (vel καρποῦ) an ἐξούλης agere, quemadmodum propter dotem liberum est δίκην σίτου ἢ τῆς προικὸς αὐτῆς .... δικάσασθαι [1]). De Attica veluti in rem actione vidimus. Videamus nunc Atheniensibus fueritne cognita actio veluti possessoria. Verba sunt Aristotelis [2]): ὁ μὲν ἄρχων εὐθὺς [3]) εἰσελθὼν πρῶτον μὲν κηρύττει· ὅσα τις εἶχεν πρὶν αὐτὸν εἰσελθεῖν εἰς τὴν ἀρχήν, ταῦτ' ἔχειν καὶ κρατεῖν μέχρι ἀρχῆς τέλους. Adnotant ibi cives mei [4]) haec *obscura et corrupta* esse; fateor obscura, corrupta nego. Est edictum, quo promittit ὁ ἄρχων possidentibus tutelam suam ab eo temporis puncto, quo magistratum inierit, donec cum depositurus sit. Etsi dominis putabat Photiades [5]), non possidentibus; etiam dominis Pappulias [6]), non solis possidentibus. Sed domini satis ubique legibus et ipso iure civili tuti sunt, quocirca verosimilius est, quod nos posuimus: possidentibus τὸν ἄρχοντα auxilium ostendisse. Atqui conferri iubent [7]) iusiurandum heliasticum [8]), quod adversus γῆς ἀναδασμὸν tamquam propugnaculum aliquod obiectum sit, proinde vetant mirari, cur quasi alterum propugnaculum contra eundem timorem obiectum sit τὸ τοῦ ἄρχοντος κήρυγμα. Non animadvertunt, adversus eiusmodi metum ut non fuerit ineptum spem ponere in iureiurando civium, valde futurum fuisse ineptum ἄρχοντος κήρυγμα invocare, magistratus annui et adversus populares tempestates ac procellas omnino debilis. Verborum autem Aristotelis si quid esset corruptum, tentari posset rescribendum esse μέχρι δίκης τέλους, id est, eatenus ab archonte defensum iri possessorem, donec de proprie-

---

1) Isae. III § 9, § 78.

2) Resp. Athen. 56 § 2.

3) Cur εὐθὺς, dicetur statim.

4) Nihil adfert Lipsius, *das attische Recht* p. 57/8.

5) 'Αθηνᾶς XVII p. 156: τὸ κήρυγμα .... ἀφορ(ᾷ) εἰς τὴν ἐξασφάλισιν παντὸς δικαίου ἐπὶ τῆς ἰδιωτικῆς ἰδιοκτησίας τῆς τε ἀκινήτου καὶ κινητῆς ὑπὸ τῶν ἤδη κειμένων νόμων ἀνεγνωρισμένου.

6) *Ztschr. der Sav.-St.* XXVII p. 361.

7) Photiades p. 156; Pappulias p. 362.

8) Demosth. XXIV § 149. Simile iusiurandum ab omnibus civibus exigebatur Itani: οὐδὲ γᾶς ἀναδασμὸν οὐδὲ οἰκιᾶν οὐδὲ οἰκοπέδων οὐδὲ χρεῶν ἀποκοπὰν ποιησέω (Dittenb. Syll. (1900) no. 462 lin. 21-24). Issaeis sufficere visum est magistratuum iusiurandum: μηδέποτε τὰν πόλιν μήδε τὰν χώραν ἄνδαιτον ποήσεσθαι (Syll. cit. no. 933 lin. 10/1).

tate iudicetur; quia in possessione tuenda semper ultima linea fuit eritque de proprietate sententia, neque id Graecos latuit. Veluti docet ipse Aristoteles in Problematis [1]: *δεῖν .... νέμεσθαι τὸν κεκτημένον ἕως ἂν κριθῇ*, nec aliter lege sua definivit Zaleucus [2]: *ἕως τῆς κρίσεως*. Sed neque vocabulorum *δίκης* et *ἀρχῆς* permutatio palaeographicis rationibus commendatur et potuit facile archon condicionem omittere, quam ne praetor quidem Romanus in interdicto suo expressit: ut sit possessio firma salvo dumtaxat proprietatis iudicio. An vero sic abundat clausula *μέχρι ἀρχῆς τέλους*? Ideo negandum videtur, quia possessorum intererat integrum annum de tutela certos esse, quod apud Romanos eis contigit generali clausula perlata, ut ex edictis perpetuis ius diceretur. Tuetur autem *τὸ κήρυγμα* non omnem possessorem, sed eum qui possederit, antequam *ὁ ἄρχων* magistratum inierit [3]. Quid, si quis possederit quidem, sed desierit? Tacita videtur subesse condicio, ne quis desierit, antequam edictum proponeretur [4], idque causae, cur *ὁ ἄρχων εὐθὺς εἰσελθὼν πρῶτον μὲν κηρύττει*, ne scilicet vel brevissimum temporis punctum possessoribus oppugnandis detrudendisve vacet. Haec si vera sunt, fuit etiam Athenis interdictum *possidenti vis ne fiat* et actio cognita veluti possessoria, etsi non putat Lipsius [5]. Ceterum videtur [6] archon hoc edicto res mobiles et praedia pariter comprehendisse, neque id videri debet vel potest mirum reputantibus *τὴν ἐξούλης*, in qua proprietatis causa vertatur, pariter

---

1) 29 § 13.

2) Apud Polyb. XII 16 § 4.

3) *πρὶν αὐτὸν εἰσελθεῖν εἰς τὴν ἀρχήν.*

4) Eodem modo clausula *quae libera ante bellum fuissent* in senatusconsulto de pace cum Antiocho facienda (Liv. 37 c. 56), tacitam videtur habere legem ut perstiterint (ad diem pugnae) et in sententia Minuciorum (Bruns, font. (1909) no. 184) lin. 28/9, qui K. Sextilibus Caecilio et Mucio consulibus possederit, ita possidere ei permitti, si nunc quoque possideat. Accurate loquitur Constantinus c. 1 C. Th. 4. 11 (Haenel 13): *usque ad nostra decennalia .... possidentes* (= *σχόντες*) .... *securi possideant.*

5) *Das attische Recht* p. 681. Praeiverat Beauchet, *Droit privé de la républ. Athén.* III (1897) p. 100 (post notam 3): „*la possession .... n'est dans le droit attique l'objet d'aucune protection semblable à .... nos actions possessoires.*" Cf. Meier et Schoemann, *att. Prozess* p. 493 (Lipsius p. 674/5).

6) Photiadi utique (p. 156), ex diverso Pappuliae (p. 362) sola praedia, quod caveatur *ἀπ' ἀναδασμοῦ γῆς.*

de utroque rerum genere competere. Apparet igitur apud Athenienses quoque dari ius honorarium, quod tamen uno dumtaxat praecepto contineatur: *possidenti vis ne fiat*; apparet praeterea ne Attica quidem iura ab eo errore [1]) immunia fuisse, quo tribuitur propria actio possessori etiam adversus dominum rei, perinde quasi non sufficiat *βλάβης δίκη*, si quid praeter ius dominus moliatur. Ceterum valde notandum est, *τὸν ἄρχοντα* ei possessori prospicere, qui possederit, *antequam* honorem ipse caperet, quum Romanus praetor ei prospiciat, qui possederit *intra annum*, id est, *post* diem trecentesimum sexagesimum quintum ab interdicto retrorsus computandum, rex autem Angliae, teste Glanvilla [2]), ei qui *post ultimam transfretationem suam in Normanniam* [3]) vel *infra assisam* (*su*)*am* [4]), id est, ut generaliter comprehendit: *infra tempus a domino rege de consilio procerum ad hoc constitutum* possederit [5]). Atheniensi igitur possessori nascitur interdictum, si possidere coeperit ante statutum tempus (id est, magistratus *εἴσοδον*), Romano vel Anglo perit, ante statutum tempus si possidere desierit, quod apud Anglos quidem certum est, apud Romanos autem a redditione interdicti [6]) retro computatur, nisi in epistula Marci Antonii ad Tyrios [7]) certus dies statuitur, ex quo restituenda sit per vim ablata possessio Hyrcano: *ἀξιοῦμεν .... ὑμᾶς, εἴ τινα χωρία Ὑρκανοῦ ὄντα .... πρὸ μιᾶς ἡμέρας ἢ Γάιον Κάσσιον .... ἐπιβῆναι τῆς ἐπαρχίας ἡμῶν νῦν ἔχετε, ἀποδοῦναι αὐτῷ ...., εἰ δέ τινα ἔχετε πρὸς αὐ-*

1) Error cur sit, diximus etiam cap. LIX (i. f.) et LXXXII (i. f.).

2) Tractat de leg. lib. XIII.

3) Cap. 33, 35, 36, 37.

4) Cap. 39.

5) Cap. 32. — Similiter *προθεσμία* ponitur vel omnibus causis vel quibusdam vel posita commemoratur èt apud Aesch. I § 39 (cf. Andoc. I § 87-89) èt in papyris Lagidarum frequenter (veluti pap. Tebtun. 5 lin. 1-5, lin. 44-48) èt apud Livium 39 c. 3 (i. f.); 39 c. 44; 42 c. 22; 43 c. 14 èt c. 2 pr. C. Th. 9. 17; c. 6 pr., § 6 C. Th. 11. 24; et c. 1 § 2 C. 11. 54 (53) èt apud Cassiodorum I 18 § 2 èt in lege Burg. XVII § 1 (= Visig. Eur. 277) èt in Capitularibus 80 § 1 (unde pendent *GU* 202 et 202*a*); 69 § 8 (Bethmann-Hollweg, *Civilproz.* V § 81 not. 17). Ergo hic ubique condonantur, quae ante *τὴν προθεσμίαν* gesta sint, sed novo exemplo Eleorum decreto (Michel 1334, 7/8) *ὅσσα κα ὕσταριν γένωνται τῶν περὶ Π. δαμιοργῶν*, nisi emendandum est *ὅσσα κα* (*μά*).

6) Quod restitutorium est (cf. superius cap. LXXI).

7) Joseph., Antiq. XIV § 314-318.

τὸν δικαιολογίαν, ὅταν ἔλθωμεν ἐπὶ τοὺς τόπους, ἔξεσται ὑμῖν ταύτῃ χρῆσθαι. Restitui iubet ablata post eum diem, quem secuta est Cassii ingressio. Cui iussu hactenus est similis forma senatusconsulti, quod interponitur inter Itanios et Hierapytnios [1]), sed deest ibi clausula de proprietatis causa reservanda, sicut deest in senatusconsulto, quod redditum est inter Messenios et Lacedaemonios [2]) et in eo quod redditum est inter Magnetes et Prienenses [3]) atque de pace cum Antiocho facienda [4]), quo senatusconsulto libertas recipitur civitatibus, quae *in libertate* (id est, in libertatis possessione) fuissent *pridie quam cum Antiocho rege in Asia pugnatum est* [5]), Minuciorum denique sententia [6]), ubi recipitur ei possessio, qui K. Sextilibus Caecilio et Mucio coss. possederit. Accedit Graeci regis Antigoni *κρίσις* [7]), Samiis Prienensibusque possessionem salvam esse, (*ὧν ἑκάτεροι*) *Ἀλεξάνδρου διαβάντος εἰς τὰν Ἀσίαν ἐνέμοντο.* Nec certus dies nec ab interdicto annus retro praestituitur lege agraria, quam habemus [8]), ergo admittitur vetustissima quaeque querela sed *ante idus Martias, quae post hanc legem rogatam primae erunt.* Quod genus *προθεσμίας* probavit etiam rex Antigonus literis datis ad Teios [9]), quibus praestituit veteribus controversiis sub iudice terminandis partim (lin. 26/7) biennium, *ἀφ' οὗ ἄ(ν τὸ διάγραμμα προτ)εθῇ*, partim (lin. 38/9) *ὅταν .... ἡ συνθήκ(η ἐπικυρωθῇ)*, annum; probavit denique lex Halicarnasensis (§ 3), de qua paulo post dicemus (*ἐπικαλέτω ἐν ὀκτὼ καὶ δέκα μησὶν, ἀπ' ὅ τὸ ἄδος ἐγένετο*). Interdictum quoque de vi armata nullum tempus retro praestituit, quocirca competit perpetuo [10]). Attico quidem interdicto

1) Dittenb. Syll. (1900) 929 lin. 51-54.

2) Michel no. 31 lin. 52-55 iis. lin. 63-66: *ὁπότεροι ταύτην τὴν χώραν κατεῖχον, ὅτε Λεύκιος Μούμμιος κτέ., ὅπως οὗτοι οὕτως ἔχωσιν.*

3) Dittenb. Syll. (1900) 928 lin. 53-55.

4) Liv. 37 c. 56.

5) Superioribus similis est *προθεσμία* in Senatusconsulto (Dittenb., Or. gr. inscr. 435), quo rata esse iubentur (lin. 13-16), *ὅσα διώρθωσαν* Pergami reges *πρὸ μιᾶς ἡμέρας ἢ Ἄτταλον τελευτῆσαι*, sed supervacanea, quia Attalo populus Romanus successerat, perinde acsi dixisset senatus: *εἰς ἐσχάτην ἡμέραν* (ibid. 436, 9).

6) Bruns. font. (1909) no. 184 lin. 28/9.

7) *Dialekt-inschr.* 3758 lin. 146 (Rhod.).

8) Bruns, font. (1909) no. 11 lin. 18.

9) Michel no. 34.

10) Cic. ad Fam. XV 16 § 3; l. 3 § 12 D. 43. 16 (Cuiac. Observ. V 20)

tacite inesse videri condicionem, possidere ne quis desierit, antequam magistratum *ὁ ἄρχων* iniret, supra diximus, proinde effectu contineri eo dicendum est tempus ante quod coepisse, post quod durasse, possessionem oporteat, sed unum et idem, non duplex, quemadmodum in formula petitoria apud Glanvillam [1]) intenditur, possedisse patrem avumve *in dominico suo sicut de feodo tempore regis Henrici primi vel* (= et) *post primam coronationem domini regis.* Ergo hic etiam possessionis adquisitae tempus spectatur, non, ut in eisdem gentis [2]) interdicto amissae dumtaxat (*post ultimam transfretationem*), ex diverso solius adquisitionis apud Zelitas, ubi cavent de agro publico, ut restituatur, *εἴ τις τι κατέκτηται ἰδιώτης, ἐξ οὗ ἡ ἀκρόπολις κατελάφθη ὑπὸ τῶν πολιτῶν* [3]), post quod tuti erunt, qui ante possederint [4]), et item apud Halicarnasenses, ubi datur ius proprietatis abiurandae [5]), *οἵτινες* [6]) *τοτ' εἶχον, ὅτε* Ἀπολλωνίδης *καὶ* Παναμύης *ἐμνημόνευον* [7]), qui tunc nondum erant magistratum ingressi [8]), quocirca rem similem esse iocatur Valeton [9]) interdicto non *uti possidetis* vel *utrubi fuit*, sed *uti possidebitis, utrubi fuerit.* Est scilicet *assisa* [10]) in futurum tempus egrediens [11]), proinde

1) II cap. 3 § 1.

2) At apud Gallos in interdicto utrumque tempus spectatur; datur enim intra annum ei, qui annum possederit (Loysel, *Instit. coutum.* (ed. 1846) no. 749).

3) Michel no. 530, 5-7.

4) Sic iure Anglico, in quibus causis vetustas pro lege servetur, tuti sunt, quorum antecessor possederit „*before the commencement of the reign of Richard the First*" (Stephen, *Commentaries* I (1899) p. 24, p. 488), id est, a. d. 3 non. Sept. 1189. In quibusdam praeterea requirebatur, ut possedissent *intra* 60 annos aut ipsi aut cui heredes facti essent (ibid. p. 490).

5) De proprietatis abiuratione apud Germanos diximus superiore capite (CV).

6) Tacite supplet Valeton, Mnemos. XXXVI p. 296 lin. 2/3: quorumve auctores (p. 303/4 ipsos auctores iurare iubet).

7) *Inscr. jur. gr.* I § 4: .... *ὅρκον ἔναι τῷ νεμομένῳ* ..,. *καρτερὸς δ' ἔναι,* id est, possessionis commodo uti, *οἵτινες κτἑ.* Ex diverso putant plerique (etiam Valeton, Mnem. XXXVI p. 295/6; 304) hoc ipsum iurandum esse possessori: possedisse se *Ἀπολλωνίδου μνημονεύοντος.* Dat *τῷ νεμομένῳ*, ut nos, „*(den) Behaltungseid*" Swoboda, *archaeol.-epigraph. Mittheil.* XX (1897) p. 126. Non possumus enim in re dubia analogiam iuris Germanici solam ducem non sequi.

8) Etenim § 2 vetantur qui nunc sint *μνήμονες παραδιδόναι* .... *τοῖς μνήμοσι ἐπὶ Ἀπολλωνίδεω* .... *καὶ Παναμύω* (cf. Valeton, Mnemos. XXXVI p. 322/3).

9) Mnemos. XXXVI p. 300, 302.

10) *Assisam* esse vidit Rühl (Philol. 41 (1882) p. 62) sed appellavit novo vocabulo „*Normaljahr*". Quem temere irridet Valeton, Mnemos. XXXVI p. 300, 302, 306, 328.

11) Quasi dixisset: *καρτερὸς ἔναι οἵτινες τότ' ἐσχηκότες ἔσονται, ὅτε* A. *καὶ* Π.

consumptura de possessione controversias non tantum praeteritas omnes, quum soleat *assisa* quaelibet vetustas dumtaxat controversias perimere, sed etiam futuras, antequam novi mnemones [1]) magistratum inierint. Esset autem vere res ridicula, si lex tantum temporis intervallum [2]) vacuum reliquisset possessoribus detrudendis, sed, ne hoc fieri possit, ipsa comprehendit, quomodo interim de possessione certetur: *ὅ,τι ἂν οἱ μνήμονες εἰδέωσι τοῦτο καρτερὸν* [3]) *ἦναι*. Ergo duplex est *προθεσμία*: post Apolloniden *μνήμονα* in possessione retinenda potior ut sit, qui tunc possederit; intra annum et sex menses ut stetur mnemonum testimonio neve iureiurando discernatur. Nam sponte apparet sublato lapidicidae vitio ita restituendam esse legis § 3: *ἦν δέ τις θέλῃ δικάζεσθαι περὶ γῆς ἢ οἰκίων ἐπικαλέτω ἐν ὀκτὼ καὶ δέκα μησὶν ἀπ' ὅ τὸ ἅδος ἐγένετο· νόμῳ δὲ* MH [4]) *κατάπερ νῦν* [5]) *ὀρκῶσαι* [6]) *τὸς δικαστάς* [7]). *Ὅ,τι ἂν οἱ μνήμονες εἰδέωσιν, τοῦτο καρτερὸν ἦναι.* Etiam vitio lapidicidae non sublato intellexit Dareste [8]) intra annum et sex menses abrogari ius commune, quo iuret reus. Quocirca *τὸ κατάπερ νῦν ὀρκῶσαι* ad solemnitatem solam refert [9]). Ex diverso Valeton [10]) praescriptionem *νόμῳ δὲ κατάπερ νῦν* porrigit ad clausulam *ὅ,τι ἂν οἱ μνήμονες εἰδέωσιν τοῦτο καρ-*

ἐμνημονευκότες ἔσονται. Eodem modo tempora commutasse videtur, cui debetur inscr. Michel no. 199 lin. 12, 13, 16: *ἀφ' οὗ* (*Ὀρχομένιοι*) *Ἀχαιοὶ ἐγένοντο*. Erit igitur haec quoque *assisa* in futurum concepta.

1) Apollonides et Panamyes vel etiam horum successores.

2) Sex menses vel annum et sex menses, recte si conicimus prioribus *μνήμοσιν*, quum lex ferretur, dimidium annum superfuisse.

3) An in perpetuum, videbimus.

4) MH excidit. Eius vitii certa sunt exempla *Inscr. jur. grecq.* XXII § 17; Michel no. 1334, 7; Dittenb. Syll. (1900) no. 737, 72.

5) I. e. secundum ius commune, quo redibitur post annum et sex menses.

6) Τὸν *νεμόμενον* scilicet; cf. § 4 .... *ὅρκον ἦναι τῷ νεμομένῳ* .... *ὀρκῶν δὲ τὸς δικαστάς*. Ex diverso iureiurando actorem Dareste, *Inscr jur. gr.* (I) p. III, mnemonas adstringendos putant Swoboda, *archaeol.-epigr. Mitth.* XX (1897) p. 122, Valeton, Mnemes. XXXVI p. 294. Quorum illud ut posset admitti, non scriptum oportebat: *ὅ,τι ἂν οἱ μνήμονες εἰδέωσιν, τοῦτο καρτερὸν ἦναι*, hoc ut posset, converso ordine scriptum: *ὅ,τι ἂν οἱ μνήμονες εἰδέωσιν, τοῦτο καρτερὸν ἦναι. Ὀρκῶσαι τὸς δικαστάς*.

7) Τὸς *δικαστὰς* adigere, non adigi iusiurandum, plene demonstravit Valeton, Mnemos. XXXVI p. 294.

8) *Inscr. jur. grecq* (I) pag. III.

9) Ibid. p. 8: „*en se conformant pour les formalités au droit commun*".

10) Mnemos. XXXVI p. 293/5.

τερὸν ἦναι, quod ius, commune et vetus, eripi censet iis, qui annum et sex menses post legem afuerint, ex anteriore causa rem suam esse vindicantibus, acsi lex diceret: *ἐπικαλέτω (παρὼν) ἐν ὀκτὼ καὶ δέκα μησὶν*; et excludi eos *τῷ ὅρκῳ*. Itaque sanctum esse sub specie aequi iuris adversus exules, ne esset necesse horum bona apertis verbis diripienda concedere [1]). Quae sententia nimis artificiosa videtur: Graecam civitatem a bonis exulum publicandis, quod puderet, abstinuisse [2]). Ergo cavetur lege, intra *προθεσμίαν τὴν τῶν ὀκτὼ καὶ δέκα μηνῶν* de proprietate ne iuretur, post *προθεσμίαν* ut iuret, qui *μνημονεύοντος Ἀπολλωνίδου* possederit; excipitur praeterea ne iurent, *(οἵτινες) ὕστερον ἀπεπέρασαν*, id est, qui post *assisam* abalienaverint [3]), nulla alia ratione, ut videtur, quam quod possessoris commodum comparatorem spectare coeperit [4]). Interim quia standum erit mnemonum testimonio, videndum, utrum hoc testimonium tantundem valeat, quantum proprietatis abiuratio. Est quidem lex ambigue scripta (*καρτερὸν ἦναι*), sed, siquid divinandum est, verosimilius utique videtur differri possessoris iusiurandum, quam remitti; ergo constituitur veluti possessorium interdictum temporarium, ut lege agraria, quam habemus [5]) et laudavimus supra: *ante idus Martias, quae post hanc legem rogatam primae erunt*. Difficilior est existimatio, cur tandem intra annum et sex menses non possessoris iureiurando sed *μνημόνων* testimonio stari placuerit. Videndum igitur inprimis, quales *μνήμονας* Halicarnasus eo tempore habuisse credenda sit, id est, quia Gortynici in comparationem non veniunt [6]), utrum similes illis, quorum apud

---

1) Ibid. p. 302, 308-310.

2) Cf. Cic. de Off. II 23 § 81.

3) Detracta temporis mentione (*ὕστερον*) occurrit eadem exceptio quater in lege agr. inscr. (Bruns (1909) no. 11 lin. 15, 17, 54, 64), bis in lege Antonia de Termessibus (ibid. no. 14 I lin. 32, II lin. 25/6).

4) Ex diverso putat Valeton, Mnemos. XXXVI p. 296, 304, 306, propterea quod iam possit comparator iure antiquo et mnemonum testimonio rem vindicare. Quod *nominatim constitu(end)um* fuerat (l. 67 D. 18. 1).

5) Bruns, font. (1909) no. 11 lin. 18.

6) Gortynicos *μνήμονας* (cf. *Inscr. jur. grecq.* (I) p. 429-431) in comparationem ideo venire negamus, quia non proprium magistratum gerunt, sed magistratibus adsident.

Aristotelem memoria exstat [1]) vel Iasensibus [2]) vel neutris. Ergo coepit lex Halicarnasensis a praecepto: (§ 2) *τὸς* [3]) *μνήμονας μὴ παραδιδόναι* [4]) *μήτε γῆν μήτε οἰκία τοῖς* [5]) *μνήμοσιν ἐπὶ Ἀπολλωνιδέω*, quod expeditam habet interpretationem, modo quis sumat [6]), apud hos fuisse aerario commissarum velut exulum [7]) rerum custodiam [8]); deinde standum censet, ut vidimus, intra annum et sex menses eorum de possessione omnium praediorum testimonio; quocirca visi sint oportet habere eius rei aliquam prima specie notitiam, non vero tantam, ut perpetua testimonii dictio tuto iis permitti potuerit. Quod optime procedit, si erant non contractibus sed tributis praepositi; tributis enim praepositi, fieri non potest, quin singularum rerum dominos usu quodam cognitos habeant [9]), licet iusta et legitima scientia destituantur, quae competere non potest nisi iis, qui contractibus praesideant, ne his quidem, nisi *ἡ ἀναγραφὴ* ius faciet [10]). Solet enim tributum adscribi ei, qui praedio utatur fruatur, nec is utique dominus est, aut proprietatis iudicio, si lis ei moveatur, utique superior futurus. Quamobrem nullus legislator illis in civitate recte constituta testimonium de proprietate et ius facturum detulerit; sed in rebus turbidis et civilibus discordiis fessis [11]) etiam hoc paulisper salu-

---

1) Polit. VI 5 (8) § 4 (i. f.). Halicarnasenses his adsimulare non dubitat Valeton, Mnemos. XXXVI p. 315/8.

2) Eos Valeton ab Halicarnasensibus rectissime separat, Mnemos. XXXVI p. 318-320 (ad Dittenb. Syll. (1898) no. 96 = Michel no. 460).

3) I. e. *τὸς ὄντας*.

4) *Παραδιδόναι* recte habet. Cf. Valeton, Mnemos. XXXVI p. 322-325, 334.

5) I. e. *τοῖς ἐσομένοις*.

6) Praeivit Dareste, *Inscr. jur. grecq* (I) pag. 7/8.

7) Exulum bona publicari solere constat (Thalheim, *Rechtsaltertkümer* (1895) p. 126 not. 1), itaque mirum est, quod in decreto Eleornm (Michel no. 1334, 8 sqq.) possident (*οἱ*) *ἐπ' ἄσ(σ)ιστα*, id est, agnati (Meister, *Berichte* (*Leipzig*) 50 (1898) p. 224).

8) Ex diverso credit Valeton, Mnemos. XXXVI p. 330/1, apud eos fuisse custodiam rerum pupillarium et eorum, qui legitime abessent, eamque custodiam lege relaxatam exulum odio, ut eorum bona diriperentur. Ergone exules legitime absunt, ut de pupillis taceam?

9) Cf. Apulei. de magia 101: (*dico*) *Pudentillam suo nomine emisse, ... Pudentillae nomine pro eo agello tributum dependi. praesens est quaestor publicus cui depensum est.*

10) Hoc explicabitur capite harum Observ. CVIII.

11) Legem nostram non esse simpliciter *τεχνικήν*, quod putabat Rühl, Philol. XLI

tare, vel certe tolerabile, haberi potest, vel magis si, ut nos coniecimus, de possessione sola testimonio transigetur ipsius proprietatis et principali causa salva. Eosdem autem commissis et tributis praefuisse, non est, quod miremur. Post quod eo lex pertinebit, ut inprimis res commissae vinculo relaxentur [1]), deinde, intra annum et sex menses suae cuique res secundum *μνημόνων* testimonium vi possessae restituantur; tunc redeatur ad ius vetus et proprietatis abiurationem, dato iureiurando, *οἵτινες τοτ' εἶχον ὅτε Ἀπολλωνίδης καὶ Παναμύης ἐμνημόνευον* [2]), vel quodcumque tempus deinceps leges statuissent. Oportet enim *assisam* qualemcumque [3]) identidem renovari [4]), idque ipsum est, cur praestat alter praestituendi modus.

(*Continuabuntur*).

---

p. 60 („*es handelt sich um eine Neuordnung des Prozessverfahrens in Grundeigenthumsstreitigkeiten*"), optime demonstravit Valeton, Mnemos. XXXVI p. 311, ex legis sanctione (§ 5).

1) Ergo perstamus in opinione recepta (*Inscr. jur. gr.* (I) pag. 6): latam esse legem sedandarum discordiarum gratia.

2) Ergo totus annus, quo Apollonides et Panamyes *ἐμνημόνευον*, unius momenti vicem obtinebit, eritque *καρτερὸς*, qui eius anni brevissima parte possederit? An qui totum annum in possessione fuerit? An qui *ἔσχατον*? Ceterum Anglica demonstratio, ut avus paterve possederit *tempore regis Henrici primi*, 35 annos comprehendit.

3) Sive demonstratur adquisitionis tempus, ne nemo possit propter nimiam vetustatem ius suum probare; sive amissionis, ne nulla posterior controversia umquam *termino quies(c)at*, ut loquitur Conradus II (Diplom. 275).

4) Cf. Bruns, *Recht des Besitzes* (1848) p. 357; Brunner, *Entst. der Schwurgerichte* (1872) p. 320 ia. 313; Kerr, *the student's Blackstone* (1887) p. 168 lin. 3 sqq.

MISCELLANEA.

SCRIPSIT

CH. CH.F. CHARITONIDES.

Ad Athenaeum.

Lucubratiunculas meas in editionem Kaibelianam Athenaei per paucorum annorum decursum, e quo *τὰ εἰς τὸν 'Αθήναιον διορθωτικά* scripsi in libro qui *Τεσσαρακονταετηρίς τῆς καθηγεσίας* Κ. Σ. *Κόντου* inscribitur, intermissas, nec tamen umquam prorsus neglectas, nunc resumo et iam haud pauca repperi quae vel hodie post multas multorum curas utiliter cum Mnemosynes lectoribus communicari mihi posse videantur.

Initium faciam e p. 21 f, ubi fertur: *καὶ Τέλεσις δὲ ἢ Τελέστης ὁ ὀρχηστοδιδάσκαλος πολλὰ ἐξεύρηκε σχήματα ἄκρως ταῖς χερσὶ τὰ λεγόμενα δεικνύς. Φίλλις δ' ὁ Δήλιος μουσικὸς τοὺς ἀρχαίους φησὶ κιθαρῳδοὺς κινήσεις ἀπὸ μὲν τοῦ προσώπου μικρὰς* ΦΕΡΕΙΝ, *ἀπὸ ποδῶν δὲ πλείους, ἐμβατηρίους καὶ χορευτικάς.*

Corruptum esse *φέρειν* vides. Quid reponendum? Kaibelio ante oculos forte habenti quae p. 629 b leguntur: *ἐζήτουν γὰρ κἂν ταύτῃ (τῇ χειρονομίᾳ) κινήσεις καλὰς καὶ ἐλευθερίους, ἐν τῷ εὖ τὸ μέγα περιλαμβάνοντες· καὶ τὰ σχήματα* ΜΕΤΕΦΕΡΟΝ *ἐντεῦθεν εἰς τοὺς χορούς, ἐκ δὲ τῶν χορῶν εἰς τὰς παλαίστρας* saltem scribendum esse *μεταφέρειν* videtur. Mihi quidem placet reponere ΦΑΙΝΕΙΝ pro *φέρειν* coll. quod paulo post (p. 22 a) legitur: *Τελέστης ὁ Αἰσχύλου ὀρχηστὴς οὕτω ἦν τεχνίτης, ὥστε ἐν τῷ ὀρχεῖσθαι φανερὰ ποιῆσαι τὰ πράγματα* et p. 631 b: *γυμνοὶ γὰρ ὀρχοῦνται οἱ παῖδες, ἐρρύθμους φοράς τινας ἀποτελοῦντες καὶ σχήματά τινα τῶν χειρῶν κατὰ τὸ ἀνάπαλον, ὥστ'*

ἐμφαίνειν θεωρήματά τινα τῆς παλαίστρας καὶ τοῦ παγκρατίου κινοῦντες ἐρρύθμως τοὺς πόδας. Saepissime autem utrumque verbum *φέρειν* et *φαίνειν* a librariis confundi norunt omnes. V. Cobet *Var. Lect.* p. 121 et *Nov. Lect.* p. 334.

p. 30a: *ἐκέλευε δὲ τούτῳ στολὴν φορεῖν βαρβαρικήν, ὡς καὶ Δημαράτῳ, δοὺς τὰ πρότερον ὑπάρχοντα καὶ εἰς στολὴν Γάμβρειον προσθεὶς ἐφ' ᾧτε μηκέτι Ἑλληνικὸν ἱμάτιον περιβάληται.*

Pro *περιβάληται* K. coniecit *περιβαλέσθαι.* Immo facilius est corrigere *περιβαλεῖται.* Cf. p. 264b: *παρέδωκαν ἑαυτοὺς τοῖς Θεσσαλοῖς δουλεύειν καθ' ὁμολογίας, ἐφ' ᾧ οὔτε ἐξάξουσιν αὐτοὺς ἐκ τῆς χώρας οὔτε ἀποκτενοῦσιν, αὐτοὶ δὲ τὴν χώραν αὐτοῖς ἐργαζόμενοι τὰς συντάξεις ἀποδώσουσιν.* Neque hoc ignorandum Procopium, ut docet Herwerdenus *Mnemos.* XXXIV, p. 40, formulam *ἐφ' ᾧ* de re futura aut cum futuro coniungere solere aut cum coniunctivo aut cum infinitivo.

p. 57a: *Καλλίας δ' ἐπὶ τῆς ῥαφανίδος εἴρηκε τὴν ῥάφανον.*

I. Meyer in *Spicil. emend. et observ. in noviss. Ath. edit.* (1897) p. 13 scribit: „Pro *ἐπὶ* substitui malim *ἀντί*". Sine causa idonea. Cf. p. 106f: *παρὰ τίνι ὁ ἐπίπλους εἴρηται ἐπὶ τοῦ λίπους καὶ τοῦ ὑμένος.* p. 365b: *σύνδειπνον εἴρηκεν ἐπὶ συμποσίου Λυσίας.* p. 366c: *ἐν Λημνίαις τὸ τακερὸν ἔταξεν ἐπὶ τοῦ τρυφεροῦ.* p. 367b: *παρὰ τίνι ἐπὶ τοῦ ἀγγείου ἡ παροψὶς κεῖται* et ibidem c: *ἐν δὲ Εὐρώπῃ πάλιν ἐπὶ παροψήματος διὰ πλειόνων εἴρηκεν.* p. 368b: *ἐπὶ ἡδύσματος ἡ παροψὶς κεῖται* etc. Permulta huiusmodi usus testimonia apponere licet e Grammaticis et Lexicographis.

p. 78d: *πάντων τῶν καλουμένων ξυλίνων καρπῶν ὠφελιμώτερά ἐστι τοῖς ἀνθρώποις τὰ σῦκα* et p. 81a: *τὰ δὲ κυδώνια — κοινῶν ἁπάντων ἐστὶ τῶν μήλων εὐστομαχώτατα.*

Utrobique K. adnotat „*ὠφελιμώτατα* K." et „*εὐστομαχώτερα* ACE: corr. K.". Ita scribendum esse mihi non videtur. Athenaeus secutus est sequiorum *συνήθειαν*, qua pro superlativis comparativi ponuntur. Cf. p. 27b: *πάντων δὲ τούτων ὁ Σαβῖνος κουφότερος.* p. 43b: *σταθμήσας τὸ ἀπὸ τῆς ἐν Κορίνθῳ Πειρήνης καλουμένης ὕδωρ κουφότερον πάντων εὗρον τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα.* p. 64b: *ΧΕΙΡΟΝΕΣ δὲ πάντων (τῶν βολβῶν) οἱ Αἰγύπτιοι.* p. 298b: *αἱ ἐγχέλεις εὐχυλότεραι πάντων εἰσὶ ἰχθύων.* p. 306e: *καταδεέστεροι δὲ πάντων οἱ χελλῶνες.* p. 508b: *ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ Πολιτείας· εἰ καὶ πασῶν εἴη αὕτη ΒΕΛ-*

ΤΙΩΝ, μὴ πείθοι δ' ἡμᾶς, τί πλέον; p. 609 b: Ξενοπείθειαν τὴν Λυσανδρίδου μητέρα πασῶν τῶν κατὰ Πελοπόννησον γυναικῶν γεγονέναι ΚΑΛΛΙΟΝΑ. Quod p. 86 c corrigere Meinekius voluit: ῥ ω μ α λ ε ώ τ α τ α δὲ τῶν κογχυλίων Φησὶν εἶναι ὁ Διοκλῆς κόγχας, πορΦύρας, κήρυκας pro ῥωμαλεώτερα equidem intactum relinquo. Eiusmodi exempla permulta Galenus praebet. V. Contus ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ 1876, p. 83 et Wagnerus in editione Apollodori p. LIX.

p. 99 d: καὶ Δημάδης δ' ὁ ῥήτωρ ἔλεγε τὴν μὲν Αἴγιναν εἶναι λήμην τοῦ Πειραιῶς, τὴν δὲ Σάμον ἀ π ο ρ ρ ῶ γ α τῆς πόλεως.

Solus A veram lectionem retinuit, ἀπώρυΓα. A Demade tamen magis expectes formam priscam ἀπώρυΧα. V. Contus ἐν τῇ Ἀθηνᾷ Vol. II p. 306 et Herwerdenus in *Lex. Graec. Suppl. et Dialect.* Vol. I p. 193.

p. 107 a: τό τε μαρτύριον τοῦ οὕτω διεσκευασμένου ἥπατος δίκαιος εἶ σὺ ἀπομνημονεῦσαι π ρ ο ε ι ρ η μ έ ν ο υ σοι πάλαι, ὅτε περὶ τῶν ὠτίων καὶ τῶν ποδῶν ἐζητοῦμεν. p. 262 e: οὐχ ὡς ἀ π ε ι ρ η μ έ ν ο υ τοῦ τοιούτου καθάπερ ἐν Κῷ τῇ νήσῳ ὅταν τῇ Ἥρᾳ θύωσιν. p. 308 c: λέξω δὲ καὶ μὴ π ρ ο β λ η θ έ ν τ ο ς διὰ τί οἱ πυθαγορικοὶ τῶν μὲν ἄλλων ἐμψύχων μετρίως ἅπτονται, τινὰ δὲ καὶ θύοντες, ἰχθύων μόνων οὐ γεύονται τὸ παράπαν· ἢ διὰ τὴν ἐχεμυθίαν; θ ε ῖ ο ν γὰρ ἡγοῦνται τὴν σιωπήν.

Ut natura Graeci sermonis postulat, expectaveris accusativos absolutos προειρημένον, ἀπειρημένον, προβληθέν, pro genitivis. Incredibile dictu est quoties in syllabis finalibus scribae titubaverint. Apud Nostrum in Chrysippi verbis p. 137 f: ὡς μακρόθεν οὐκ ἀστείως παρεισδύσεως γινομένης, δ έ ο ν τ ο ς ἀπέχεσθαι τούτων τῶν μακρόθεν Kaibelius recte pro δέοντος scripsit δέον. Sed praeiverat meus magister Contus ἐν τῷ Ἀθηναίῳ Vol. VII p. 117. Animadvertendum etiam pro θ ε ῖ ο ν γὰρ ἡγοῦνται τὴν σιωπήν cum Meinekio praeferendum ὅ σ ι ο ν γὰρ κέ. Saepissime θ ε ῖ ο ς et ὅ σ ι ο ς in libris permutantur. V. Contus ἐν τῷ Ἀθηναίῳ Vol. VII p. 460.

p. 134 a et 642 e pro παραμασύντην — παραμασύντας scribendum παραμασήτην — παραμασήτας, ut p. 242 c παραμασήτης, vel potius παραμασητήν — παραμασητάς — παραμασητής. V. G. Dindorfius in Thesauro Vol. VI p. 328 b et Contus ἐν ταῖς Γ λ ω σ σ ι κ α ῖ ς Π α ρ α τ η ρ ή σ ε σ ι p. 55.

p. 134c: ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Ἰ σ ο σ τ ά σ ι ο ν.

Meyer in libello supra laudato p. 19 scribit: „Aut scribendum est Ἰσοστασίῳ aut inserendum ante Ἰσοσ. dativus δράματι".

Miror virum doctum non perspexisse scriptoris usum. Loqui Athenaeum frequentius quam putaveris more veterum ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Ἰσοστασίῳ aut rarius ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ δράματι Ἰσοστασίῳ ne umbra quidem dubitationis extat. Attamen ratione sequiorum quoque uti ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Ἰσοστάσιον vel ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ δράματι Ἰσοστάσιον certissimum est. Optimum factu est ad demonstrandum usum scriptoris Nostri testimonia apponere.

a). ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Ἰσοστασίῳ. E nube exemplorum perpauca afferam: p. 120b: ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Συμποσίῳ. p. 121d: et 506a: ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Ἱέρωνι. p. 125e: ἐν τοῖς ἐπιγραφομένοις Συντρέχουσι. p. 141a: ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Τριπολιτικῷ. p. 145a: ἐν δευτέρῳ τῶν ἐπιγραφομένων Παρασκευαστικῶν. pp. 146f, 409e, 476e: ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Δείπνῳ, et sic passim. Legitur etiam p. 110d: ἐν δὲ τῷ Μενελάῳ ἐπιγραφομένῳ. p. 157b: ἐν ταῖς Χάρισιν ἐπιγραφομέναις. Cf. pp. 172d. 279c. 283a. 410c. 490c. 648d.

b). ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ δράματι Ἰσοστασίῳ. Paucissima eiusmodi exempla apud Nostrum inveniuntur. p. 86a: ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ δράματι Εὐβουλοθεομβρότῳ. p. 606a: ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ δράματι Γραφῇ. Dixit etiam p. 100c: ἐν τῷ Ποντικῷ ἐπιγραφομένῳ δράματι. p. 247d: κἀν τῷ ἐπιγραφομένῳ Παρασίτῳ δράματι. Quare fallitur Meyer l.l. p. 27 scribens: „p. 230e: ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ δράματι Φακῇ. Hoc uno loco titulus fabulae cum antecedenti appositione ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ δράματι congruit".

c). ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Ἰσοστάσιον. Simili modo dixit p. 86a: ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Ὡλιεύς. p. 90e et p. 438c: ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Τυράννων ἀναίρεσις. p. 124a: ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Ὑφ' ἑαυτῶν πλανώμενοι. p. 324f: ἐν δὲ τῷ ἐπιγραφομένῳ Παιδικά. p. 442b: ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Σταθμοί. p. 567c: ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ δ' Ὀρεσταυτοκλείδης. p. 609a: ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Συναγωγή. p. 615e: ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Ὁμώνυμοι. Frustra igitur Meyer ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Ἰσοστασίῳ pro ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Ἰσοστάσιον postulavit.

d). ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ δράματι Ἰσοστάσιον. Similia videas

p. 108 f: *ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ δράματι Σικελία.* p. 142 f: *ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ δράματι Ἄρχων.* p. 230 d: *ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ δράματι Βασιλεῖς.* p. 276 b: *ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ συγγράμματι Ἀρσινόη.* p. 359 c: *ἐν τῷ ὁμωνύμῳ δράματι Χαλκεῖα.* p. 702 b: *ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ δράματι Φακῆ.* Cf. etiam p. 649 a: *ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Πύλαι δράματι.* Notabilis est structura p. 313 b: *Ἐπαίνετος δ' ἐν Ὀψαρτυτικῷ φησι σμαρίδα, ἣν ἔνιοι καλοῦσι κυνὸς εὐνΑΙ,* ut coll. p. 328 f correxit Meinekius. Conferre possis: *καὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον ἐπωνόμασαν Φάραγξ βότρυος διὰ τὸν βότρυν, ὃν ἔκοψαν ἐκεῖθεν οἱ υἱοὶ Ἰσραήλ* (V. T. Num. XIII, 25). *δεῦρο καὶ πορευθῶμεν πρὸς τὸν Βλέποντα· ὅτι τὸν προφήτην ἐκάλει ὁ λαὸς ἔμπροσθεν ὁ Βλέπων* (ib. Reg. I. IX. 9). *ᾧ κλῆσιν ἔθεντο Οὐαλεντιανός* (Phot. Bibl. p. 61 Bekk.), de quo v. Contus *ἐν τῇ Ἐπιστημονικῇ Ἐπετηρίδι τοῦ Πανεπιστημίου* 1907—1908 p. 48.

p. 148 b: *κατεστρώθη ἐπὶ πηχυαῖα βάθη τὰ ἐδάφη τῶν ἀνδρώνων ἐμπεπετασμένων δ ι κ τ ύ ω ν τ ο ῖ ς ἕ λ ι ξ ι ν.*

Pro *δικτυωτΟΙς ἕλιξιν* editoris praetulerim *δικτυωτΑΙς ἕλιξιν.*

p. 173 e: *περὶ Μαγνήτων λέγων τῶν ἐπὶ τΟΥ ΜαιάνδρΟΥ ποταμΟΥ ὅτι Δελφῶν εἰσιν ἄποικοι.*

Scr. *τῶν ἐπὶ τΩ̣ ΜαιάνδρΩ̣ ποταμΩ̣,* ut mox: *Μάγνητες οἱ ἐπὶ τῷ Μαιάνδρῳ ποταμῷ.* Quod infra legitur: *Δημήτριος δ' ὁ Σκήψιος — ἐν τῇ Λακωνικῇ φησιν ἐπὶ τ ῆ ς ὁδοῦ τ ῆ ς κ α λ ο υ μ έ ν η ς Ὑ α κ υ ν θ ί δ ο ς ἱδρῦσθαι ἥρωας κἑ.* diversum est. De re alias tractabimus.

p. 177 a: *Ἰόβας δὲ τούτους (τοὺς αὐλοὺς) Φρυγῶν εἶναι εὕρημα, ὀνομάζεσθαι δὲ σκυταλίας κατ' ἐμφέρειαν τοῦ πάχους.*

Inseratur verbum *φησί* post *εὕρημα.* Eodem remedio utendum p. 86 a.

p. 192 c: *καὶ οἱ δειπνήσαντες ἀπελύοντο φωτὸς ὄντος.*

Suppleo *φωτὸς ἔ τ' ὄντος.*

p. 207 d: *ἐν οἷς κῆποι θαυμασίως ἦσαν ὑπερβάλλοντες τοῖς φυτείοις, διὰ κεραμίδων μολυβδινῶν* (scr. *μολυβδίνων*) *κατεστεγνωμένων.*

Schw. corrigenti *διὰ κεραμίδων μολυβδίνων κατεστεγνωμένΟΙ* obtemperare debuit editor.

p. 208 e: *διὰ τροχιλίων εἰς τὰ θωράκια λίθοι παρεβάλλοντο.*

Editor adnotat: „rectius *τροχιλιῶν*". Secundum inscriptiones praefere *τροχιλΕΙῶν.* V. Meisterhans[3], p. 53.

p. 212 a (Posidon.): *διόπερ μ ε τ ε ώ ρ ι ζ ε τοὺς Ἀθηναίους δι' ἐπιστολῶν.*

Equidem apud Posidonium scripserim *ἐμετεώριζε* cum augmento.

p. 213 d: *ἣν ἡ Ῥωμαίων σύγκλητος ἐ π ι σ χ ε θ ῆ ν α ι πεποίηκεν.*

Non indignum Posidonio est *ἐπισχεθῆναι*, quod in *ἐπισχεθεῖν* mutandum suspicatur Kaibelius. Cf. Nymph. Heracl. p. 549 b: *ὥστε διὰ τὸ πάχος ἐν δυσπνοίᾳ αὐτὸν σ υ σ χ ε θ ῆ ν α ι καὶ πνιγμῷ* et Menod. p. 672 e: *τῶν Καρῶν δεισιδαιμονίᾳ π ε ρ ι σ χ ε θ ῆ ν α ι.*

p. 214 a: *Ἕρμιππος ὁ Καλλιμάχειος ε ὐ θ έ ω ς καὶ οὗτος τοὺς μὲν εὖ Φρονοῦντας τῶν πολιτῶν — ἐκποδὼν [εὐθὺς] ἐποιήσατο.*

Editor adnotat: „*εὐθὺς* om. C vix recte, quamquam *εὐθὺς* post *εὐθέως* non sane scripsit Posidonius; aliter turbatum est". Nullas turbas video equidem. Qui aures habent sentient secundum *εὐθὺς* insititium esse.

p. 225 d (Xenarch.): *ὁ δ' εὐθὺς ἐξάρας πρόχουν | τῶν ὁμοτέχνων τις τοῦ μὲν ἀκαρῆ παντελῶς | κατέχεε, κατὰ δὲ τῶν ἰχθύων ἁπαξάπαν | εἴποις γ' ἂν αὐτοὺς ἀρτίως ἡλωκέναι.*

Praestat *εἶπάς γ' ἄν*. V. v. Leeuwen in *Aristoph. Vesp.* p. 36.

p. 248 f: *Σάτυρος δ' ἐν τῷ Φιλίππου βίῳ — εἴποτε δριμύ τι προσΦέροιτο τῶν ἐδεσμάτων ὁ Φίλιππος, συνέστρεΦε τὴν ὄψιν ὡς σ υ ν δ α ι ν ύ μ ε ν ο ς.*

Iniuria sperni videtur correctio *συνδακνόμενος*. (V. Schw. in *Animad. in Ath.* Vol. III p. 470).

p. 251 c: *ὦ βασιλεῦ τί δεῖ ποιεῖν ἡμᾶς, ὅτε καὶ [ὑμεῖς] οἱ θεοὶ τοιαῦτα πάσχετε;*

Suspectum mihi seclusi.

p. 260 c: *πλείους τε τῶν Θετταλῶν τῶν αὐτῷ πλησιαζόντων ᾕρει μᾶλλον [ἐν] ταῖς συνουσίαις ἢ ταῖς δωρεαῖς.*

K. adnotat „*ᾕρει* C: *ᾑρεῖτο* A, in *τὸ μᾶλλον* participium (velut *κατακηλῶν*) latere putat Wilam.".

Qui verborum sententiam diligenter perpenderit, fortasse mecum praeferet traditam lectionem deleta sola praepositione. *Τὰ πονηρὰ ἀνθρώπια*, ut Xenophon ait in Memorab. II, 3, 17, *οὐκ ἂν ἄλλως μᾶλλον ἕλοις ἢ εἰ δοίης τι, τοὺς δὲ καλοὺς κἀγαθοὺς ἀνθρώπους προσΦιλῶς χρώμενος μάλιστ' ἂν κατεργάσαιο.* Philippus tamen etiam *τοὺς ἀκολάστους Θετταλοὺς* colloquiis magis capiebat, nempe *καθωμίλει*, quam donis alliciebat.

p. 260e (Theopomp.): *καὶ περιήγοντο μὲν δύο καὶ τρεῖς ἑταιρουμένους, αὐτοὶ δὲ κέ.*

Kaibelius adnotat „*ἑταιρευομένους* Pol.". Quantocius recipienda Polybiana scriptura. Luculenter de *ἑταιρεῖν* — *ἑταιρεύεσθαι* — *ἑταιρίζεσθαι* tractavit meus magister Contus *ἐν τῇ Ἀθηνᾷ* Vol. V p. 112—113.

p. 261d. Locum quamquam longiorem non gravabor describere ut res tanquam ante nostros oculos posita sit: *Τιρυνθίους δέ φησι Θεόφραστος ἐν τῷ περὶ κωμῳδίας φιλογέλως ὄντας, ἀχρείους δὲ πρὸς τὰ σπουδαιότερα τῶν πραγμάτων, καταφυγεῖν ἐπὶ τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον ἀπαλλαγῆναι βουλομένους τοῦ πάθους, καὶ τὸν θεὸν ἀνελεῖν αὐτοῖς, ἣν θύοντες τῷ Ποσειδῶνι ταῦρον ἀγελαστὶ τοῦτον ἐμβάλωσιν εἰς τὴν θάλατταν, παύσεσθαι· οἱ δὲ δεδιότες μὴ διαμάρτωσι τοῦ λογίου τοὺς παῖδας ἐκώλυσαν παρεῖναι τῇ θυσίᾳ. ΜΑΘΩΝ οὖν εἷς καὶ συγκαταμειχθείς, ἐπείπερ ἐβόων ἀπελαύνοντες αὐτόν, τί δῆτ'; ἔφη· δεδοίκατε μὴ τὸ σφάγιον ὑμῶν ἀνατρέψω; γελασάντων δὲ ἔμαθον ἔργῳ τὸν θεὸν δείξαντα ὡς ἄρα τὸ πολυχρόνιον ἦθος ἀμήχανόν ἐστι θεραπευθῆναι.*

Apparet Tirynthios oraculi metu pueros arcuisse sacrificiis. Non igitur *μαθεῖν* necessarium erat, sed *λαθεῖν*. Unius literulae mutatione lucrabimur veram manum, quae fuit: ΛΑΘΩΝ *οὖν εἷς καὶ συγκαταμειχθεὶς κέ.* Quod attinet ad syntaxin cf. Thucyd. III, 106: *ἔλαθον καὶ προσέμειξαν τοῖς ἐν Ὄλπαις Ἀμπρακιώταις.*

p. 279a: *ζῆν δ' ἐστὶ τὸ τοιοῦθ'*; B. *ὡς λέγουσιΝ οἱ σοφοί.*

Malim *ὡς λέγουσί Γ' οἱ σοφοί.*

ib. e: *καὶ γὰρ οὗτος ζῆν μὲν ἡδέως .... χαίρουσιν, ὥς φησι Ποσειδώνιος.*

Inseratur post *οὗτοι* articulus *τῷ ζῆν μὲν ἡδέως .... χαίρουσιν.*

p. 291a (Nicom.): *πολλὰς τέχνας λάβοις ἂν ἐνδόξους πάνυ, ὧν* ΤΟΝ *μαθεῖν βουλόμενον ὀρθῶς οὐκ ἔνι* ΤΑΥΤΑΙΣ *προσελθεῖν.*

Num potius *ὧν* ΤΙΝΑ (id est *τέχνην*) *μαθεῖν βουλόμενον ὀρθῶς* — ΤΑΥΤΗΙ *προσελθεῖν*? Sequentia meam sententiam confirmabunt.

p. 292a (Diphil.): *ναύκληρος ἀποθύει τις εὐχήν, ἀποβαλὼν τὸν ἱστὸν ἢ πηδάλια συντρίψας νεὼς ἢ φορτί' ἐξέρριψ' ὑπέραντλος γενόμενος.*

Necesse opinor est participium *ἐκρίψας* poetae reddere.

ib. c: *πληγὰς γὰρ ἔτι προσλαμβάνειν ἐλθόντα καὶ τὴν νύχθ' ὅλην διακονεῖν.*

Malim *πληγὰς γὰρ ἔστι λαμβάνειν* etc.

ib. e (Arched.): *ἐν ᾧ τὸ λάχανον αἵ τε τῶν παροψίδων τὸν ἄνδρα δριμύτητες εὐφραίνουσι* ΜΟΥ, *ἐφθὸν τὸν ἰχθὺν ἐπιδίδωμ' ἔχοντα τοὺς χυμοὺς ἐν αὑτῷ.*

Quantopere mihi displicet illud ΜΟΥ. Nonne latet ΙΔΟΥ *ἐφθὸν τὸν ἰχθὺν* etc.?

p. 296d: *ὅτι 'Ιάσων* ΜΕΤΑ *τῶν Τυρρηνῶν ἐμάχετο.*

Scriptum esse ΜΕΤΑ *τῶν Τυρρηνῶν* pro ΚΑΤΑ *τῶν Τυρρηνῶν* deteriorum scriptorum more vix credo.

p. 298c: *ὁ 'Αριστοτέλης ἱστορεῖ γίνεσθαι αὐτὰς (τὰς ἐγχέλεις) οὔτε ᾠοτοκοῦ*CAC *οὔτε ζωοτοκοῦ*CAC *ἀλλ' οὐδὲ ἐξ ὀχείας, ἀλλ' ἐν τῷ βορβόρῳ καὶ τῇ ἰλύι σήψεως γινομένης.*

Quia anguillae neque animantes neque ex ovis pariuntur scripsisse Aristotelem suspicor: *οὔτε ᾠοτοκουμένας οὔτε ζωοτοκουμένας.*

p. 299a: *οἱ δ' 'Αττικοί, καθὼς Τρύφων φησί, τὰς ἑνικὰς χρήσεις ἐπιστάμενοι διὰ τοῦ* Υ *τὰς πληθυντικὰς οὐκέτι ἀκολούθως* 'ΕΠΙ*φέρουσιν.*

Scr. 'ΕΚ*φέρουσιν.*

ib. d: *καὶ ὁ ποιητὴς οὖν θέλων δηλῶσαι* ΤΟ *εἰς βάθος* ΤΟΥ *ποταμ*ΟΥ *καιόμενον οὕτως ἔφη· τείροντ' ἐγχέλυές τε καὶ ἰχθύες.*

Duo menda in oculos incurrunt, sed nullo negotio tolli possunt. Expuncto articulo ΤΟ ante *εἰς βάθος* emenda „*δηλῶσαι εἰς βάθος* ΤΟΝ *ποταμ*ΟΝ *καιόμενον*" etc.

p. 305e (Archestr.): *τούτου δ' οὐ θέμις ἐστὶ φαγεῖν θνητοῖσιν ἅπασιν | οὐδ' ἐσιδεῖν ἔσσοισιν, ὅσοι μὴ πλεκτὸν ὕφασμα | σχοίνου ἑλειοτρόφου κοῖλον χείρεσσιν ἔχοντες | εἰώθασι δονεῖν ψήφους αἴθωνι λογισμῷ | ἄρθρων μηλείων ἐπὶ γῆν δωρήματα βάλλ*ΩΝ.

Intolerabilem soloecismum maculasse locum quis non concedat mihi? Sed facile est corrigere: *ἄρθρων μηλείων* Τ' *ἐπὶ γῆν δωρήματα βάλλ*ΕΙΝ.

p. 311b (Archestr.): *ὅλους δ' αὐτοὺς ἀλεπίστους ὀπτήσας μαλακοὺς χρηστῶς προσένεγκε δίχ' ἅλμης.*

Pro tradita lectione *μαλακῶς χρηστούς* noster Corayus scripsit *μαλακῶς ὡς χρή,* Wilamowitzius *μαλακοὺς χρηστῶς,* quod editor

recepit, et δίχ' ἅλμης pro δι' ἅλμην Meinekius. Equidem audacius scripserim μαλακοχρίστους — δι' ἅλμης.

ibid. f: οἱ δ' ἐν τῷ Νείλῳ ποταμῷ λάτοι τὸ μέγεθος εὑρίσκονται καὶ διακοσίας λίτρας ἔχοντες.

Nonne praestat Schw. correctio ἕλκοντες pro ἔχοντες? V. Schw. Animad. in Ath. Vol. III p. 326.

p. 314a: τοῦτο δὲ ποιῶν ἀνχγκάσεις τὸ σοὶ δοκοῦν λαβεῖν αὐτόΝ.

Editor suspectum habens αὐτόΝ coniecit αὐτόΣ. Noli sollicitare. Cf. p. 603d: „διόπερ καὶ Δαρεῖος τοῦτο μαθὼν ηὔξατο τῷ Ἡλίῳ τὰς χεῖρας ἀνατείνας ἢ αὐτὸΝ βασιλεύειν ἢ Ἀλέξανδρον". V. Contus ἐν τῷ Ἕλληνι Φιλολόγῳ p. 68 etc. et ἐν τῇ Ἀθηνᾷ Vol. XIII p. 643—648.

p. 338e (Antiphan.): τὰς σηπίας δὸς πρῶτον Ἡράκλεις ἄναξ, ἅπαντα τεθολώκασιν. οὐ βαλεῖς πάλιν ἐς τὴν θάλατταν καὶ πλυνεῖς; μὴ Φῶσί σε Δωρίας, ἀλλ' οὐ σηπίας εἰληΦέναι.

Transponendum interrogativum: οὐ βαλεῖς πάλιν ἐς τὴν θάλατταν καὶ πλυνεῖς μὴ Φῶσί σε Δωριὰς ἀλλ' οὐ σηπίας εἰληΦέναι;

p. 394d (Aristot.): καὶ αἱ θήλειαι δ' ἀλλήλας ἀναβαίνουσιν, ὅταν ἄρρην μὴ παρῇ, κυνήσασαι.

K. adnotat: „κύσασαι C utrumque Arist. codices". Minime facio cum editoribus praeferentibus scripturam κυνήσασαι. V. Contus ἐν τῇ Ἀθηνᾷ Vol. XXV p. 130.

p. 400b: Ἡγήσανδρος δ' ὁ ΔελΦὸς ἐν ὑπομνήματι κατὰ τὴν Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ Φησι βασιλείαν τοσοῦτον πλῆθος γενέσθαι λαγῶν ἐν Ἀστυπαλαίᾳ, ὡς τοὺς Ἀστυπαλαιεῖς περὶ αὐτῶν μαντεύσασθαι καὶ τὴν ΠυθίΑΝ εἰπεῖν κύνας τρέΦειν καὶ κυνηγετεῖν.

Sine mora restituenda Cobeti emendatio „καὶ τὴν ΠυθίΑΝ ἈΝειπεῖν" ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ p. 507.

p. 406d: τοιούτων ἔτι πολλῶν λεγομένων ὁ Δημόκριτος ἔΦη· ἀλλὰ κἂν Φακῆς ἐάσατε ἡμᾶς μεταλαβεῖν ἢ αὐτῆς γε τῆς χύτρας, μὴ καὶ λίθοις τις ἡμῶν βεβλήCЄται.

Immo praestat βέβλΗται.

p. 410c: ὅταν δὲ τούτων τινὸς θίγῃς, εὐθὺς ἀποκαθαίρῃ τὴν χεῖρα εἰς τὰ χειρόμακτρα, ὡς πάνυ ἀχθόμενος ὅτι κατάπλεά σοι ἀπ' αὐτῶν ἐγένετο.

Sic omnes editores. Apud Xenophontem, unde haec Athenaeus sumsit, pro *κατάπλεα* legitur *πλέα*, cui, ut ratio postulat, omnes interpretes subintellegunt *ἡ χείρ*, non *τὰ χειρόμακτρα*. Equidem quamquam non semel Nostrum errasse scio, vix tamen credo eum in tam clara luce caecutisse. Uniuscuiusque corrigere est: *ὅτι καταπλέα σοι ἀπ' αὐτῶν ἐγένετο.*

p. 452 a: *πολιορκούντων Κρῶμνον.*

Requiro apud Athenaeum Κρῶμναν. Mox fertur *τοῖς ἐν τῇ Κρώμνῃ.*

p. 453 d: *μεμελοπεποιημένοι* ut recentiores, contra p. 632 d: *διὰ τὸ μεμελοποιηκέναι*, ut veteres.

p. 455 e: *πεποίηται δὲ τῆς πτισάνης τοὔνομα ἀπὸ τοῦ πτίσσειν καὶ ἀνεῖν.*

K. adnotat „cf. Hes. s. v. *ἀνεῖν*". Hesychius scribit: *ἀνεῖν· ἀνακαθαίρειν. ἀναπαύειν. Οἱ δὲ ἀναπλεῖν κριθὰς βεβρεγμένας.*

Si quid mutandum, rectius scripseris *αἴνειν* pro *ἀνεῖν*: *πεποίηται δὲ τῆς πτισάνης τοὔνομα ἀπὸ τοῦ πτίσσειν καὶ αἴνειν*, id est *ἀπὸ τοῦ πτίσσειν ἤγουν αἴνειν.* Neque vero ignorandum apud Grammaticos et Scholiastas copulam *καί* pro *ἤγουν* poni. Cf. p. 63 a: *'Αττικοὶ δ' εἰσὶν οἱ λέγοντες ὅρμενον τὸν ἀπὸ τῆς κράμβης ἐξηνθηκότα. Σοφοκλῆς 'Ιχνευταῖς κἀξορμενίζει κοὐκ ἐπισχολάζεται βλάστη. παρὰ τὸ ἐξορούειν καὶ βλαστάνειν.* p. 302 b: *ὠνομάσθη δὲ θύννος ἀπὸ τοῦ θύειν [τε] καὶ ὁρμᾶν.* p. 401 e: *προφέρεσθαι δὲ δίκαιόν ἐστιν ὑμᾶς σὺν τῷ Σ ἐτυμολογώτερον· παρὰ τὸ σεύεσθαι γὰρ καὶ ὁρμητικῶς ἔχειν τὸ ζῷον εἴρηται.* Ultima verba I. Meyer l.l. p. 35 sic corrigit: *παρὰ τὸ σεύεσθαι γὰρ διὰ τὸ ὁρμητικῶς ἔχειν.* Sed ex quibus dixi mutatione non opus est. De usu quo *καί* ponitur tanquam pro *ἤγουν*, *ἤτοι* v. Lehrsius *Die Pindarschol.* p. 21.

p. 499 c: Kaibelius Musuri auctoritatem secutus edidit: *καθ' ὃν χρόνον ἐπεδήμησας ⟨ἐν⟩ Σάμῳ, Διαγόρα, πολλάκις οἶδά σε παραγινόμενον εἰς τοὺς ἐμοὺς πότους.* Equidem dubito. Cf. p. 138 d: *Φασὶ δέ τινες καὶ ἄνδρα Συβαρίτην ἐπιδημήσαντα τῇ Σπάρτῃ.* p. 159 d: *νεανίσκον Φησί τινα ἐκ τῆς 'Ιωνίας σφόδρα πλούσιον ἐπιδημῆσαι ταῖς 'Αθήναις.* p. 505 d: *ὡς ἐπεδήμησε ταῖς 'Αθήναις.* Cum praepositione est p. 351 a: *πυνθανόμενος δὲ ἐν 'Ιλίῳ ἐπιδημεῖν αὐτόν.*

p. 508 c: *οὐδ' ὡς διὰ ταῦτα θαυμαστέος ἐστίν.*

K. adnotat: „*οὐδὲ διὰ ταῦτα* E fort. recte". Me iudice expuncto interpretamento *διὰ ταῦτα* lege: *οὐδ' ὡς θαυμαστέος ἐστίν.*

p. 509e: *μέχρι τούτων δὲ ἡμῖν πεπεραιώσθω καὶ ἥδε ἡ συναγωγή.*

Herwerden *Mnemos.* 1876, p. 315 scribit: „Byzantinorum est *περαιοῦν* pro *περαίνειν*. Hic malim *πεπεράνθω*". Quod H. voluit est p. 588a: *κἀμοὶ μὲν τὰ καλὰ τῶν ἑταιρῶν ἀποφθέγματα πεπεράνθω μέχρι τούτων.* Sed rectius meus magister Contus *ἐν ταῖς Γλωσσικαῖς Παρατηρήσεσι* p. 391 docet scribens: *Τὸ ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου „μέχρι τούτου ἡμῖν πεπεραιώσθω καὶ ἥδε ἡ συναγωγή" ἔτρεψεν ὁ Ἑρουερδὴν εἰς τὸ πεπεράνθω, ἀλλ' ἂν εἶνε ἀναγκαία ἡ μεταβολή, ἡμεῖς προκρίνομεν τὸ πεπερατώσθω. Τοῦ παρακειμένου πεπεράτωμαι ἔχομεν καὶ ἄλλα μαρτύρια καὶ τὸ τοῦ Ἀλεξανδρέως Πάππου· „καθ' ὃ δὲ πεπεράτωται ἑστώσης". Εὐκολώτατον δ' ἦτο νὰ μεταπέσῃ τὸ πεπεραΤώσθω εἰς τὸ πεπεραΙώσθω, παραγομένων μάλιστα τῶν βιβλιογράφων ὑπὸ τῆς ἐν τοῖς χρόνοις αὐτῶν κρατούσης συνηθείας, καθ' ἣν παρελαμβάνετο τὸ περαιῶ καὶ περαιοῦμαι ἀντὶ τοῦ περατῶ καὶ περατοῦμαι.*

p. 514b: *αὗται δὲ τὰς μὲν ἡμέρας κοιμῶνται, ἵνα νυκτὸς ἐγρηγορῶσι.*

Malim *ἐγρηγόρωσι.*

p. 524b: *πισσήρων τε μόρος καὶ δένδρεον αἰὲν Ἀθαλλές.*

Vide quae sagacissime monuit meus magister Contus *ἐν τῇ Ἀθηνᾷ* Vol. I p. 554.

p. 533d: *Πόσσις δ' ἐν τρίτῳ Μαγνητικῶν τὸν Θεμιστοκλέα φησὶν ἐν Μαγνησίᾳ τὴν στεφανηφόρον ἑορτὴν ἀναλαβόντα θῦσαι Ἀθηνᾷ καὶ τὴν ἑορτὴν Παναθήναια ὀνομάσαι καὶ Διονυσίῳ Χοοπότῃ θυσιάσαντα* ΚΑΙ *τὴν Χοῶν ἑορτὴν αὐτόθι καταδεῖξαι.*

Ut Graeca sit oratio eliminandum *καί*: *καὶ Διονυσίῳ Χοοπότῃ θυσιάσαντα τὴν Χοῶν ἑορτὴν αὐτόθι καταδεῖξαι.*

p. 534c: *ὑποδήματα παρηλλαγμένα ἐφόρει, ἃ ὑπ' αὐτοῦ Ἀλκιβιάδες καλεῖται.*

Valde scriptura *Ἀλκιβιάδες* repugnat analogiae postulanti *Ἀλκιβιαδίδες*, ut *Ἰφικρατίδες*. Forma *Ἀλκιβιάδες* optimae grammaticae satisfactum esset, si ab *Ἀλκιβίας* nomine, non *Ἀλκιβιάδης*, esset derivatum, ut *Δεινίας — Δεινιάς, Προυσίας — Προυσιάς.* Cf. *Ἀντι-*

γονίς, Σελευκίς, Νεστορίς, Βερενικίς -ίδες. Recte igitur olim Meinekius scribendum esse *Ἀλκιβιαδίδες* monuit. Idem remedium loco Pollucis VII, 89 Cobetus praebet scribens *Nov. Lect.* p. 156: „*ἀπὸ δὲ τῶν χρησαμένων Ἰφικρατίδες, Δεινιάδες, Ἀλκιβιάδες, Σμινδυρίδια, Μυννάκια.* Emenda, sodes, *Ἀλκιβιαδίδες, Σμινδυρίδεια, Μυννάκεια*".

p. 546 d: *δεικνύων καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ παρ' αὐταῖς ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς μέθης γενόμενον.*

K. corrigenti *παρ' αὐτὰς τὰς ἐπιθυμίας* non obsequor. Saepe apud seriores praepositio *παρά* cum dativo construitur, ubi accusativum expectaveris. Cf. p. 123 a.

p. 568 c (Alex.): *τὰς ὀφρῦς πυρρὰς ἔχει τις· ζωγραφοῦσιν ἀσβόλῳ. συμβέβηκεν εἶναι μέλαιναν· κατέπλασεν ψιμυθίῳ.*

Leg. *κατέπλασαν.*

p. 573 c: *ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα τὴν στρατείαν ἦγεν ὁ Πέρσης.*

Scr. *στρατιάν.*

p. 576 a: *οὗτος ὁ Νάνος* (scr. *Νᾶνος*) *ἐπιτελῶν γάμους τῆς θυγατρὸς κατὰ τύχην παραγενόμενον τὸν Εὔξεινον παρακέκληκεν ἐπὶ τὴν θοίνην.*

Adnotat Kaibelius „potius *παρεκάλεσεν*". Non sollicitanda tradita scriptura. Nam saepe recentiores scriptores ponere solent perfectum pro aoristo. Cf. ib. p. 10 d: *ἀλλ' ἐκεῖνος τῷ μὲν Μαχάονι μετ' ἀλφίτου καὶ τυροῦ δέδωκε τὸν οἶνον.* p. 123 a: *Ἱππόλοχος ὁ Μακεδὼν — τοῖς χρόνοις μὲν γέγονε κατὰ Λυγκέα καὶ Δοῦριν τοὺς Σαμίους.* p. 245 e: *λέγοντος δέ τινος τῷ Κορύδῳ ὡς τῆς αὐτοῦ γυναικὸς ἐνίοτε καὶ τὸν τράχηλον καὶ τοὺς τιτθοὺς καὶ τὸν ὀμφαλὸν φιλεῖ 'πονηρόν, ἔφη, 'τοῦτ' ἤδη· καὶ γὰρ ὁ Ἡρακλῆς ἀπὸ τῆς Ὀμφάλης ἐπὶ τὴν Ἥβην μεταβέβηκεν.* P. 233 a (ex Eph. aut Demoph.) pro: *καὶ διακληρουμένων ἡ μὲν σκυθρωπὴ οὖσα κατὰ τὸν βίον καὶ σεμνότητος πλήρης τὸν Ἐριφύλης ὅρμον, ἡ δὲ ὥρᾳ διαφέρουσα καὶ μάχλος οὖσα τὸν τῆς Ἑλένης εἴληφε* Wilamowitzius legit *ἔλαχε*, Marxius *εἴληχε*, quod praefero. V. Wagnerus in *edit. Apollod.* p. LXIII.

p. 585 e: *Φρύνη συνδειπνοῦσά ποτε γράσωνι ἄρασα φορίνην· λαβέ, εἶπε, καὶ ταῦτα τράγε.*

Scripsit *καὶ ταῦτα τράγε* pro *καὶ κατάτραγε* Meinekius. Equidem malim *κᾆτα τράγε.*

p. 604 a: *Εἰ γὰρ ὁ ζωγράφος χρώματι πορφυρέῳ ἐναλείψειε τουδὶ*

τοῦ παιδὸς τὰς γνάθους, οὐκ ἂν ἔτι καλὸν φαίνοιτο. ΟΥ ΚΑΡΤΑ δεῖ τὸ καλὸν τῷ μὴ καλῷ φαινομένῳ εἰκάζειν ἄν. γελάσας δ' ἐπὶ τῷ Ἐρετριεῖ Σοφοκλῆς κέ.

Quid tandem sibi velit istud ΟΥ ΚΑΡΤΑ et quo modo cum praecedentibus cohaereat nemodum quod sciam probabiliter explanavit. Verti potest tradita lectio: NON MULTUM *oportet pulchro cum eo quod pulchrum videtur comparare.* Sed talis interpretatio abhorret a loci sententia, quae perspicua est: non IGITUR etc. Quare adhibe spretam medicinam οὐκ ΑΡΑ, ad quam Epitomatoris vestigia οὐ γάρ ducunt, addita etiam alia aliorum criticorum coniectura: οὐκ ἄρα δεῖ τὸ καλὸν τῷ μὴ καλῷ φαινομένῳ εἰκάζειν. ἀναγελάσας δ' etc. Neque dubito quin vitiosa scriptura etiam e sequente „κάρτα δοκέον τοῖς Ἕλλησιν εὖ εἰρῆσθαι" nata sit.

p. 604c: κάρφος τῷ μικρῷ δακτύλῳ ἀφαιρετέοντα.

Inauditum, credo, hoc verbum est. Malo cum aliis ἀφαιρέοντα, id est βουλόμενον, πειρώμενον ἀφαιρεῖν.

p. 606f: τούτῳ δὲ τῷ ἐλέφαντι συνετρέφετο θήλεια [ἐλέφας], ἣν Νίκαιον ἐκάλουν.

Non sollicitandum. V. infra p. 607a: τὸ δ' αὐτὸ ἐποίει καὶ ὁ ἄρρην ἐλέφας.

In Phylarchi et in Chamaeleontis fragmentis apud Athenaeum p. 606e et 611b: edidit Kaibelius: ναυαγίᾳ χρησάμενος et ναυαγίῳ ἐχρήσατο.

In utroque loco, ut editio Dindorfiana docet, fertur non solum scriptura ναυαγίῳ sed etiam ναυαγίᾳ. Sed nihil opus est οἴνου παρόντος ὄξος ἐρασθῆναι πιεῖν. Recte Dindorfius et Meinekius et in altero loco ediderunt ναυαγίᾳ ἐχρήσατο.

p. 609d: ἐξέδωκε δὲ καὶ Ἱππάρχῳ τῷ υἱεῖ τὴν παραβατήσασαν αὐτῷ γυναῖκα Φύην τὴν Σωκράτους θυγατέρα, καὶ Χάρμου τοῦ πολεμαρχήσαντος θυγατέρα ἔλαβεν Ἱππίᾳ περικαλλεστάτην οὖσαν τῷ μετ' αὐτὸν τυραννεύσαντι.

K. adnotat: „ἔλαβεν non verum, latet fort. nomen virginis velut Ἐλάτην". Crotone sanius ἔλαβεν est. Optime de patre dici potest λαμβάνω τῷ υἱῷ γυναῖκα, ut etiam hodierni Graeci παίρνω γιὰ aut 'ς τὸ γυιό μου γυναῖκα. Cf. Plut. Gorg. p. 512b: καὶ τῷ υἱεῖ αὐτοῦ οὔτ' ἂν δοῦναι θυγατέρα ἐθέλοις, οὔτ' ἂν αὐτὸς τῷ σαυτοῦ λαβεῖν τὴν ἐκείνου et Menandr. Circumt. v. 334

(p. 74 v. L.): ἑτέρους ζητητέον ἐστὶν γάμους μοι· τῷ γὰρ υἱῷ λαμβάνω τὴν τοῦ Φιλίνου θυγατέρα.

p. 613d: καίτοι γ' οἶδα καὶ Ἀνάχαρσιν τὸν Σκύθην ἐν συμποσίῳ γελωτοποιῶν ἀγέλαστον διαμείναντα, πιθήκου δ' ἐπεισαχθέντος γελάσαντα φάναι, ὡς οὗτος μὲν φύσει γελοῖός ἐστιν, ὁ δ' ἄνθρωπος ἐπιτηδεύσει.

Infinitivus φάναι unde pendeat non video. Expectabam participium φάντα.

p. 616b: φήσας μόνῳ αὐτῷ λέγειν ὅπου κατωρύχοι τὸ χρυσίον. Optime Meinekius et Dindorfius pro monstroso κατωρύχοι ediderunt e codicibus κατορωρύχοι.

p. 616b: Φιλοσκώπτης τις μέλλων ὑπὸ τοῦ δημίου σφάττεσθαι.

K. adnotat: „fort. Φιλόσκωψ τις". Nullam video causam cur non praeferatur tradita scriptura.

p. 626a: οὐ παραληπτέον δὲ τὴν μουσικήν, φησὶν Πολύβιος ὁ Μεγαλοπολίτης etc.

Kaibelio e Polybio scribenti οὐχ ἡγητέον δὲ non assentior. Fortasse de suo Athenaeus scripsit οὐκ ὑποληπτέον δέ etc.

p. 639e: ἀπαγγεῖλαί τινα τῷ Πελασγῷ ἄνδρα — διότι ἐν τῇ Αἱμονίᾳ σεισμῶν μεγάλων γενομένων ῥαγείη τὰ Τέμπη ὄρη ὀνομαζόμενα καὶ διότι διὰ τοῦ διαστήματος ὁρμῆσαν τὸ τῆς λίμνης ὕδωρ ἐμβάλλοι εἰς τὸ τοῦ Πηνειοῦ ῥεῖθρον.

Scrib. ἐμβάλοι pro ἐμβάλλοι.

p. 645b: ἐστὶν δ' ἑφθὸν πύρινον, σταῖς σὺν μέλιτι.

Expunge punctum ante σταῖς, quod typothetae mendum est.

p. 646f: μνημονεύει αὐτῶν καὶ Ἔφιππος ἐν Κύδωνι· πρόκειται τὸ μαρτύριον (p. 642e).

Meus magister Contus ἐν τῇ Ἀθηνᾷ Vol. IV p. 289 pro τὸ μαρτύριον πρόκειται scripsit προέκκειται, cuius participium occurrit p. 105c: κολύβδαιναν δ' εἴρηκεν Ἐπίχαρμος ἐν τοῖς προεκκειμένοις. De ἐκκεῖσθαι — προεκκεῖσθαι diligenter suo more meus magister disputavit in *Bull. de Corresp. Hell.* 1879, p. 275—280, cuius copiis addam Eustath. Comment. ad Hom. p. 673, 41 et p. 1181, 28: ὡς προέκκειται. Simplic. Comment. ad Arist. Vol. VII p. 165, 10: ἐν δὴ τούτοις τοῖς προεκκειμένοις πολλαχοῦ προϊσχόμενος.

Correctio mei magistri magis loco Athenaei convenit, sed

nullam πειθανάγκην ut mutemus traditam scripturam video. Inspice mecum usum Nostri scriptoris.

Apud Athenaeum non solum in hoc uno loco invenitur verbum προκεῖσθαι pro προεκκεῖσθαι, sed fere ubique, e. g. p. 241 e: ἦν δὲ καὶ ὁ Φιλόξενος τῶν παρασίτων, ὡς Ἀξιόνικος εἴρηκεν ἐν τῷ Χαλκιδικῷ· πρόκειται δὲ τὸ μαρτύριον (p. 239 f). p. 315 c: τὴν μέντοι ἑνικὴν (τοῦ ὀρφώς) εὐθεῖαν ὀξυτόνως προφέρονται Ἀττικοί. Ἄρχιππος Ἰχθύσιν, ὡς πρόκειται (p. 315 b). p. 319 c: Πέρκη· καὶ ταύτην Ἐπίχαρμος Ἥβας γάμῳ μέμνηται καὶ Σπεύσιππος ἐν β' Ὁμοίων καὶ Νουμήνιος, ὧν τὰ μαρτύρια πρόκειται (p. 319 b). p. 327 c: ἐμνημόνευσε δ' αὐτοῦ καὶ Νουμήνιος ἐν τοῖς προκειμένοις (p. 327 b). p. 373 e: ὅτι δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ πληθυντικοῦ ὄρνις λέγουσι πρόκειται τὸ Μενάνδρειον μαρτύριον (p. 373 c). p. 397 e: καὶ ἀναγινώσκουσι μὲν οὕτως παρ' Εὐπόλιδι ἐν Ἀστρατεύτοις — πρόκειται δὲ τὸ μαρτύριον (p. 397 c). p. 410 b: χειρόμακτρον δὲ καλεῖται ᾧ τὰς χεῖρας ἀπεμάττοντο ὠμολίνῳ· ὅπερ ἐν τοῖς προκειμένοις (p. 409 c). p. 496 a: πέταχνον ποτήριον ἐκπέταλον, οὗ μνημονεύει Ἄλεξις ἐν Δρωπίδῃ· πρόκειται δὲ τὸ μαρτύριον (p. 125 f). p. 504 f: καὶ ὁ μέν, ὡς πρόκειται, παραιτεῖται πίνειν μεγάλοις ποτηρίοις (p. 504 d). p. 591 d: εἴρηκεν δὲ περὶ τοῦ πλούτου αὐτῆς Τιμοκλῆς ὁ κωμικὸς ἐν Νεαίρᾳ — πρόκειται δὲ τὸ μαρτύριον (p. 567 e). Similiter dixit Clemens Alex. Strom. II, 5, 8: Πλάτων δὲ βασιλέα τὸν σοφὸν εἴρηκεν ἐν τῷ Πολιτικῷ, καὶ πρόκειται ἡ λέξις (cap. IV, 2). Apoll. Alex. de Constr. p. 138, 4 Bekk.: ὡς γε ἐδείχθη κἀν τοῖς προκειμένοις ... et p. 138, 16: βραχὺς ἀρκέσει λόγος, ὥς γε καὶ πρόκειται.

Praeterea ut dictum est πρόκειται pro προέκκειται, sic etiam προεθέμην pro προεξεθέμην in Schol. Euripid. Vol. I p. 195, 8 Schw. τὴν δὲ ἱστορίαν ταύτην ἤδη προεθέμεθα ὅ τε Πέλοψ κέ. Sed p. 198, 25 fertur: τὸ χρυσόμαλλον ἀρνός· καὶ τοῦτο προεξεθέμεθα. Adnotandum etiam in Schol. Eurip. Vol. IV p. 21, 6 Dind. esse: δύναται τὸ λέγειν Ζηνὸς ὁρκίαν θέμιν βοηθῆσαι τοῖς προκειμένοις. In nova tamen editione Vol. II p. 155, 18 editum est τοῖς προεκκειμένοις e correctione Schwartzii.

Hinc colligas προκεῖσθαι pro προεκκεῖσθαι non solum in omnibus fere Athenaei locis occurrere, sed etiam apud alios recentiores scriptores. Quid faciendum? Mutare ubique πρόκειται in προέκκειται debemus an putandum praeter προέκκειται dici

etiam πρόκειται, ut προείρηται? Secundum rectum arbitror.

p. 669 d: σὸν οὖν ἐστιν, ὦ μουσικώτατε, τὴν χιλιέτη μου ταύτην ζήτησιν ἀπολύσασθαι.

Pro ἀπολύσασθαι, ut monuit Casaubonus, scribendum ἐπιλύσασθαι. Cf. p. 670 f: ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ ἱερώτατος Πλάτων ἐν ἑβδόμῳ Νόμων πρόβλημά τι προβάλλει στεφανωτικόν, ὅπερ ἄξιόν ἐστιν ἐπιλύσασθαι. V. Pezopullus ἐν τῇ 'Αθηνᾷ Vol. XVIII p. 221, qui similem errorem corrigit, et Lehrsius in *De Aristarch. Stud. Hom.* p. 200—1 et Contus ἐν ταῖς Γλωσσ. Παρατ. p. 438. Quorum copiis adde Eustath. Comment. ad Hom. p. 1926, 58: ὁ ἐπιλυσάμενος τὸ ἀπορηθὲν ἐξέπινεν.

Priusquam observationum mearum finem faciam, non abs re erit pauca orthographica vitia Kaibelianae editionis adiicere, ut in Panegyrico Couti p. 365—8 feci.

p. 25 d scr. στέφανον περσέας pro περσαίας. Eadem ratione p. 293 e λυγέαν pro λυγαίαν. V. Contus ἐν τῇ 'Αθηνᾷ Vol. III p. 563—567 et ἐν τῷ 'Αθηναίῳ Vol. V. p. 489.

p. 76 c scr. λευκερίνεως pro λευκερινεώς. V. Thesauri Vol. V p. 215 c et II p. 887 c.

p. 88 d scr. μελικήραν pro μελίκηραν, de quo cur Lobeckius dicat: „minus recte μελικήρα scribitur" nescio.

p. 93 b scr. ζωογονοῦντος pro ζῳογονοῦντος. Contra p. 129 c ἀνασεσῳσμένων pro ἀνασεσωσμένων. Pariter p. 447 e, 559 d.

ib. scr. χοιρινῶν pro χοιρίνων et contra p. 207 d et 224 c διὰ κεραμίδων μολυβδίνων et ἐκ τῶν Ταρακίνων νήσων pro μολυβδινῶν et Ταρακινῶν, cuius nominativus Ταρακῖναι apud Ptolemaeum Geogr. Narr. occurrit Vol. I. 336, 2. 350, 2. 356, 11.

p. 110 f et 330 b scr. secundum Arcadium p. 17 γαλακτόχρωτας et γαλακτόχρωτα. Similiter τερενόχρωτες, ξανθόχρωτες, τακερόχρωτ' εἴδη, κηρόχρωτος pro τερενοχρῶτες, ξανθοχρῶτες etc. p. 132 d, 325 e, 330 b, 449 b, 608 d. Cf. αἰολόχρως, ἀλλόχρως, ἀλφιτόχρως (Mnem. 1907, p. 263), ἀνθεσίχρως, ἀπαλόχρως, ἀργόχρως, ἄχρως, βούχρως, γλυκερόχρως, δίχρως, ἐνερόχρως (Cob. *Var. Lect.* p. 258. Mnem. 1901, p. 188. 1889, p. 18), ἐρυθρόχρως, ἑτερόχρως, θαλασσόχρως, θρυψίχρως, ἰσχυρόχρως, κροκόχρως, κυανόχρως, λειόχρως, λεπτόχρως, λευκόχρως, λιπαρόχρως, μελάγχρως, μελανόχρως, μελίχρως (v. Mayser in *Grammat. der Griech. Pap.* p. 296—7), μολυβδόχρως, μονόχρως, νευρόχρως, οἰνόχρως, ὁμόχρως, πάγχρως,

παρθενόχρως, πελαργόχρως, ποικιλόχρως, πολιόχρως, πολύχρως, πυρίχρως, πυρόχρως, πυρρόχρως (*Mnemos.* 1878, p. 11), *ῥοδόχρως, ταμεσίχρως, τρεψίχρως, τρίχρως, τρυφερόχρως, ὑπολευκόχρως, φοινικόχρως, χιονόχρως.* Dictum est etiam adverbialiter *προσχρῶτα* et *συγχρῶτα* pro *πρόσχρωτα* et *σύγχρωτα.* Cf. Lobeck *Paral.* p. 255, Ritschel, *Thom. Mag.* p. 221, 232 et me Ποικ. Φιλ. Vol. I, p. 291.

p. 128 d scr. *ἰσοπλατὴς ἄρτος* pro *ἰσόπλατυς.* G. Dindorfius scribit in Thesauro Vol. VI, p. 677 b: „Ap. Athen. reperio etiam *ἰσόπλατυς,* initio I. 4 — ubi dicit *Ἄρτος ἑκάστῳ ἰσόπλατυς ἐδόθη.* Sed suspectior ea scriptura. *Ἰσόπλατυς* Casaubonus. Scribendum videtur *ἰσοπλατής*". Sola forma *ἰσοπλατής,* cuius neutrum *ἰσόπλατές* apud Archem. p. 209 c occurrit, recte habet. Cf. *ἀνισοπλατής, ἀπλατής, ἑτεροπλατής, εὐπλατής.*

βαθύς — *βάθος*: *ἀβαθής, ἀγχιβαθής, ἀμετροβαθής, ἀπειροβαθής, ἰσοβαθής, μελαμβαθής, τηλεβαθής.*

βαρύς — *βάρος*: *ἀβαρής, ἑτεροβαρής, ἰσοβαρής, κεντροβαρής, φλοιοβαρής, χειροβαρής.* De *γυιοβαρής, καρηβαρής, κεφαλοβαρής, οἰνοβαρής, τυπωτοβαρής* (I. G. XIV, 1780), *χαλκοβαρής* non convenit utrum sint *ὀνοματικά* an *ῥηματικά.* Quaerendum e. g. *οἰνοβαρής* sit *ὁ βάρος ὑπὸ τοῦ οἴνου ἔχων* an *ὁ οἴνῳ βεβαρημένος.* Cf. Hom. Od. *γ*, 139: *οἴνῳ βεβαρηότες* et *τ*, 122: *βεβαρηότα* — *οἴνῳ.*

Non erat tangendum Lucianeum Anach. § 24: *ἐπειδὰν πρότερον αὐτῶν γυμνὰ τὰ σώματα καταμαλάξαντες καὶ διαπονήσαντες ἐρρωμενέστερα καὶ ἀλκιμώτερα ἐξεργασώμεθα καὶ κοῦφα καὶ εὔτονα καὶ τὰ αὐτὰ βαρέα τοῖς ἀνταγωνισταῖς,* ubi Noster Zekides haerens frustra pro *τὰ αὐτὰ βαρέα* requirit *ταὐτοβαρέα,* id est eiusdem ponderis adversariis corporibus. Luce clarius est *κοῦφα* et *βαρέα* inter se opponi. Loci sensus est: munus gymnastae est corpora cum *κοῦφα* tum adversariis *βαρέα* efficere, ut e. g. in luctatione opus est. Cf. Philostr. de Gymnast. III: *ἔστι τοίνυν ἀγωνίας ξυμπάσης τὰ μὲν κοῦφα ταῦτα· στάδιον, δόλιχος, ὁπλίτης, ἅλμα· τὰ βαρύτερα δὲ παγκράτιον, πάλη, πύκται· πένταθλος δ' ἀμφοῖν ξυνηρμόσθη· παλαῖσαι μὲν γὰρ καὶ δισκεῦσαι βαρεῖς, τὸ δ' ἀκοντίσαι καὶ πηδῆσαι καὶ δραμεῖν κοῦφοί εἰσιν.* Cf. etiam XI, XV, XXXI, L, LV, LVII et Jüther in *Philostr. über Gymnast.* p. 192.

εὐρύς — *εὖρος*: *ἰσοευρής*.

ἡδύς — *ἦδος*: *ἀηδής*, *θυμηδής*, *μελιηδής*.

θρασύς — *θράσος*: *ἀθαρσής*, *δοριθαρσής*, *κυνοθαρσής*, *λυκοθαρσής*, *μεγαθαρσής*, *πανθαρσής*, *πολυθαρσής*. Cf. me *ἐν τοῖς Ποικίλοις Φιλολογικοῖς* Vol. I p. 253—5.

παχύς — *πάχος*: *ἀνισοπαχής*, *γουνοπαχής*, *δουρατοπαχής*, *ἑτεροπαχής*, *εὐπαχής*, *ἰσοπαχής*, *κνημοπαχής*, *νευροπαχής*.

ταχύς — *τάχος*: *ἀνισοταχής*, *ἰσοταχής*.

ὠκύς: *ἀνεμώκης*, *ἱππώκης*, *ποδώκης*, *πτερυγώκης*. Cf. Eustath. p. 340, 20, Lobeck. in *Phryn.* p. 537 et me *ἐν τῇ Ἀθηνᾷ* Vol. XXIV p. 242.

Remanet alterum vitium apud Nostrum nemini hucusque animadversum quod nullo negotio tolli poterit. In verbis Numenii p. 315b pro *σκορπίον ἢ ὀρφὸν περιτρηχέα* scribe accusativum more recentiorum [1]) *περιτρήχεα* et refer ad nominativum *περίτρηχυς*, non *περιτρηχύς* — *περιτραχής*, ut Lexica. Similiter ab Archestrato dictum est *ὑπότρηχυν* (Athen. p. 288b). In Galeni scriptis Vol. XIX p. 72 et Dioscoridis Vol. I pp. 540, 574, 594, 611 circumferuntur formae *ὑποτραχύς*, *ὑποτραχέα*, *ὑποτραχέσι*. Sed satis est in his omnibus futilem librorum auctoritatem contemnere audere. Quid verum sit ratio et certa analogia patefaciet. Cf.

ἀμβλύς: *ὕπαμβλυς*.

βαθύς: *πρόβαθυς* (in Thesauro falso accentu *προβαθύς*). Apud Kumanuden Σ. Α. Λ. e deteriore scriptore memoratur adverbium *προβαθέστερον* quasi a *προβαθής* fictum.

βαρύς: *ἀμφίβαρος* (*ἀμφιβαρεῖς* pro recto *ἀμφιβάρεις* est in E. M. v. *ἀμφικέλεμνον*), *ὀξύβαρυς*, *περίβαρυς*, *ὑπέρβαρυς* (*ὑπέρβαρύ τι ἄχθος* Hippocr. Vol. II p. 174, 5 Teubn. *τὰν ὑπερβάρεα* (*τιμάν*) in recentiore Aeolica inscriptione Cauer *Delect. Inscript.* p. 156, 127, 15). Adiectivum *καταβαρής*, quod occurrit apud Dionem Cassium XXXIX, 42: *πλοῖα καταβαρῆ* LXXIV, 13: *καταβαρεῖς αὐτοὺς ἰδόντες* et apud Pollucem I, 103: *καταβαρεῖς εἶναι τὰς πλάστιγγας* I, 172: *νῆες καταβαρεῖς* cogitandum an verbale sit a *καταβαρύνομαι* — *καταβαροῦμαι* (V. Contus *ἐν τῷ Λογ. Ἑρμῇ* p. 634, 5): *καταβαρής* = *καταβεβαρημένος*. Similia

---

1) V. Contus *ἐν τῷ Σωκράτει* Vol. II p. 122.

verbalia plena manu Contus dabit ἐν τῇ 'Αθηνᾷ I p. 545 sqq. Quod autem attinet ad Aeschyleum ὑπερβαρὴς ἐμπέτνων (Agam. 1175) ἐπέχω.

βραχύς: ἀμφίβραχυς, δίβραχυς, μεσόβραχυς, ὀλόβραχυς, παραληγόβραχυς, πρόβραχυς, τρίβραχυς, ὑπέρβραχυς.

γλυκύς: ἐπίγλυκυς, ὀξύγλυκυς, ὑπόγλυκυς, φιλόγλυκυς. Formae ὀξυγλυκέως — ὀξυγλυκεῖ (Galen. Vol. XI p. 286; XVII, I, p. 427) vitiatae sunt pro ὀξυγλύκεος — ὀξυγλύκει. De ἄγλυκυς — ἀγλυκέστερον pro ἀγλευκής — ἀγλευκέστερον v. Schneiderus in editione Theophrasti Vol. V p. 296.

δασύς: ἐπίδασυς, ὑπέρδασυς, ὑπόδασυς. Pro ὑποδασέα — ὑποδασέας scribe apud Dioscoridem ὑποδάσεα — ὑποδάσεας (Vol. I pp. 356, 361, 453).

δριμύς: ὑπέρδριμυς, ὑπόδριμυς.

ἡδύς: (ὑπέρηδυς).

ἥμισυς: ὑπερήμισυς.

θῆλυς: ἄθηλυς, ἀνδρόθηλυς, ἀρρενόθηλυς — ἀρσενόθηλυς, ἡμίθηλυς, μειξόθηλυς, πάνθηλυς, φιλόθηλυς. Apud Nonnum Dion. XLVIII, 365 scribendum: ἠνίδε μαζοὺς ὄμφακας οἰδαίνοντας ἀθηλέας ab ἀθηλής, non, ut in Teubneriana editione Vol. II p. 350 fertur, ἀθήλεας ab ἄθηλυς. V. Contus ἐν τῇ 'Αθηνᾷ Vol. I p. 556.

ὀξύς: ἄποξυς, κάτοξυς, πάροξυς, σύνοξυς, ὕποξυς, ψεύδοξυς. Falso accentu κατοξέα apud Galenum scribitur Vol. IX p. 387 pro κατόξεα.

παχύς: ὑπέρπαχυς, ὑπόπαχυς.

πλατύς: ἐπίπλατυς, ὑπόπλατυς. Pro ὑποπλατεῖς (Galen. Vol. IV, 596) et ἐπιπλατεῖς (Theophr. H. Pl. VIII, 5, 9) scribendum ὑποπλάτεις et ἐπιπλάτεις.

πολύς: πάμπολυς, ὑπέρπολυς.

Choeroboscus scribit p. 62, 31 Gaisf.: Τὰ εἰς ΥΣ σύνθετα, εἰ μὲν ἀπὸ ἁπλοῦ εἰς ΥΣ ληγόντων εἰσὶ συντεθειμένα, τὴν τῶν ἁπλῶν φυλάττουσι κλίσιν, οἷον βραχύς βραχέος, τρίβραχυς τριβράχεος, πῆχυς πήχεως, δίπηχυς διπήχεος, θῆλυς θήλεος, ἀρσενόθηλυς ἀρσενοθήλεος, ἰχθύς ἰχθύος, κάλλιχθυς καλλίχθυος, ὀφρύς ὀφρύος, λεύκοφρυς λευκόφρυος· εἰ δὲ ἀπὸ ἄλλων τινῶν εἰσι συντεθειμένα, διὰ τοῦ ΔΟΣ κλίνονται, οἷον ἔπηλυς ἐπήλυδος, νέηλυς νεήλυδος κτέ. Cf. p. 233, 11. V. etiam Lobeckius in Phryn. p. 533—541 et Contus ἐν τῇ 'Αθηνᾷ Vol. XIX p. 523 sqq.

p. 139 a et alibi scr. τίτθαι (V. Ἀθηνᾶ, Vol. XIII p. 524, 628).

p. 149 a et 409 d scr. ἀπομαγδαλιάν pro ἀπομαγδαλίαν.

p. 170 d scr. εἰς ὅ τι.

p. 242 f scr. Φρῖξος. p. 256 a: Γεργῖνοι. p. 297 c: σπίλον. p. 489 a et 492 a: Θρᾷξ. p. 516 e: πύον. p. 576 a: Νᾶνος. p. 576 e: Λᾶγον (V. Cobet ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ p. 286). p. 620 b: Ὀδύσσεια. p. 641 d: νίψαι.

p. 282 b edidit K. ἐκτεθῆσθαι. Sed p. 89 b παρατεθειμένοις et p. 288 d παρατέθεικε.

p. 293 a scr. Μαρωνείτης, ut alibi.

p. 297 b scr. δύσπειστοι pro δύσπιστοι. Cf. ἄπειστος (Hyperid. contra Demosth. XIV), ἀμετάπειστος, εὐμετάπειστος, εὐανάπειστος.

p. 306 a et 385 c scr. ὠγαθή et ὠγαθέ (V. Ἀθηνᾶ, Vol. XIII p. 513).

p. 322 f scr. ἀτταγῖνον pro ἀτταγεινόν.

p. 390 f edidit K. περίθοιτο. Contra p. 488 a περιθοῖτο (V. Voemelius in *Demosth. Cont.* p. 69).

p. 397 f scr. λιπόνεως pro λειπόνεως (V. Cobet ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ p. 216).

p. 447 a scr. λάλλαζε duplici λ pro λάλαζε (V. Cobet in *Mnemos.* 1875 p. 336).

p. 477 e scr. συνεστιαθέντος pro συνεστιαΣθέντος, ut recte scribitur συνεστιαθέντα p. 138 d. Quaerendum autem an non κολουθέντων pro κολουΣθέντων scribendum sit p. 69 b. V. Rutherford in *The New Phryn.* p. 99 et Herwerdenus in *Mnem.* 1906 p. 425.

p. 492 f. Pro παρεστήκεσαν recipienda genuina codicis C lectio παρειστήκεσαν. Cf. ἐφειστήκεσαν et περιειστήκεσαν (p. 202 b et 560 e). Praeterea pro παραπεπήγεσαν et ἐκπεπτώκει (p. 202 b et 560 e) legit K. παρεπεπήγεσαν et ἐξεπεπτώκει. Contra p. 529 b, 624 d, 677 e προπεπόμφει, προσαναπεπληρώκει et καταβεβλήκει intacta reliquit. Eadem prorsus confusio animadvertitur in augmento verborum ἀναλίσκειν et καταναλίσκειν. Sic habes ἀνήλισκε(ν) p. 146c, 229 d, 532 c, ἀνήλισκον p. 275 b, κατανηλωκυιῶν p. 96 e et κατανηλωμένων p. 655 c, d. Contra προκατανάλισκε p. 214 d, παραναλωμένων p. 292 f, ἐξαναλώθησαν p. 520 c. Semper autem in Atticis inscriptionibus augeri verba ἀναλίσκειν — προαναλίσκειν — προσαναλίσκειν notum est. Equidem et verbi καταναλίσκειν

exemplum e recentiore Attica inscriptione apponam: *κατανηλωκέναι* (C. I. A. II, v, 4322).

pp. 508 e, 517 scr. *ἑταιρείαν* et *ἑταιρείας* (V. *Ἀθηνᾶ* Vol. XIII p. 578—80).

p. 520 e, f scr. in ionico sermone *ἐπρήθη, ἀποδεχθείς, ἀπικομένη* pro *ἐπράθη, ἀποδειχθείς, ἀφικομένη*.

p. 559 b scr. *Εὔβουλος ἐν Χρυσίλλῃ* pro *ἐν Χρυσίλλᾳ*. V. Contus *ἐν ταῖς Γλωσσικαῖς Παρατηρήσεσι* p. 61 sqq. et *Ἀθηνᾷ*, Vol. XIII p. 525—6. Contra p. 560 f scr. *παρὰ Κύννᾳ* pro *Κύννῃ*. V. Cobet in *Mnemos.* 1875, p. 321.

pp. 585 e, 641 d scr. *κριμνάμεναι — κρίμνανται*. Cf. me in Panegyrico Conti p. 358. V. etiam *Mnemos.* 1877, p. 219; 1881, p. 70; 1906, p. 49.

In Fabulas Aesopicas.

Fab. 107 (p. 54 Halm.): *ἐπεὶ δὲ πάντα ἐκφορήσας (τὰ σκεύη ὁ ἰατρὸς) κἀκείνην ἐθεράπευσεν, ἀπῄτει τὸν συνταχθέντα μισθόν. Μὴ βουλομένης δ' αὐτῆς ἐπιδοῦναι, ἤγαγεν αὐτὴν εἰς τὸν ἄρχοντα.*

Quod diductis litteris notavi mutandum in *ἀποδοῦναι*.

Fab. 237 (p. 144): *παραγενομένων δ' αὐτῶν (τῶν λαγωῶν) ἐπί τινα κρημνόν, ᾧ λίμνη ἐπέκειτο, ἐνταῦθα βάτραχοι ἀκούσαντες τῆς ποδοψοφίας ἑαυτοὺς εἰς τὰ βάθη τῆς λίμνης ἐδίδοσαν.*

Pro *ἐπέκειτο* sensus postulat: *ᾧ λίμνη ὑπέκειτο*. Nostrum est ubicumque praepositiones *ὑπο, ἀπο, ἐπι* pro arbitrio reponere.

Fab. 264 (p. 129): *ἡ δὲ συκάμινος ἔφη· ἀλλ' ἔγωγε οὐκ ἄχθομαι πρὸς τὸν σὸν θάνατον ὑπηρετοῦσα· καὶ γὰρ ὃν αὐτὸς φόνον κατειργάσω, τοῦτον εἰς ἐμὲ ἐξαιμάτωσας.*

Ad corrigendum illud monstrosum *ἐξαιμάτωσας*, quod quasi aenigma suum Oedipum expectat, nihil auxili praebent codices. Cum autem manifesto loci sententia flagitet quod *transferre* vel *derivare* significat, solutionem aenigmatis mecum inspice. Si pro *ἐξαιμάτωσας*, quod idem valet *ἐξαίμαξας* scripseris, eiusque secundam per E protuleris, lux affulgebit: *τοῦτον εἰς ἐμὲ ἐξέμαξας*, id est *ἀπεσπόγγισας, ἀπέδωκας*. Sic et rei imago

servatur et veram me iudice lectionem habes. Confusionis exemplum dabo. In Sophoclis Elect. vs. 446 pro *κηλῖδας ἐξέμαξεν* fertur et vitiosa scriptura *ἐξαίμαξεν*. Contrariam corruptelam odoror in Progymn. Nicephori I (Rhet. Graec. Waltz Vol. I p. 487, 26): *τί μοι τοιοῦτον ἐπλέξατο στέφανον, ὡς ἐκ ῥόδων στίλβοντα καὶ ὡς ἐξ ἀκανθῶν ἐκμάσσοντα· ὅλην προβέβληται αἱμασιάν, ἡλίκα περιφρίσσει τὰ κέντρα,* ubi sine dubio scribendum *αἱμάσσοντα*. Denique et pro *ὅλην* lege *ὅσην*. Ceterum neque hoc ignorandum quod apud Pollucem legitur I, 214: *τῷ κέντρῳ ἐξαιμάΣΣειν* in Cyr. Const. VII, I, 29 ferri: *ἰσχυρῶς ἐξαιμάττων τῷ κέντρῳ*, ubi et varia lectio est *ἐξαιματῶν*.

Ad Aelianum.

Var. Hist. I, 21: *καθεύδοντι δὲ ἑσμὸς μελιττῶν Ὑμηττίου μέλιτος ἐν τοῖς χείλεσιν αὐτοῦ καθίσασαι ὑπῇδον τὴν τοῦ Πλάτωνος εὐγλωττίαν μαντευόμεναι ἐντεῦθεν.*

Non assentior Herchero delenti verba *Ὑμηττίου μέλιτος*. Equidem malim pro *καθίσασαι* scriptum esse *καθεῖσαι*. Confundi autem *καθεῖσα* et *καθίσασα* Cobetus in Nov. Lect. p. 645 docet. Quod ad rem pertinet cf. ib. XII, 45: *Πλάτωνος δὲ (Φρύγιοι ᾄδουσι λόγοι) μελίττας ἐς τὸ στόμα κηρίον ἐργάζεσθαι. καὶ Πινδάρῳ τῆς πατρῴας οἰκίας ἐκτεθέντι μέλιτται τροφοὶ ἐγένοντο, ὑπὲρ τοῦ γάλακτος παρατιθεῖσαι μέλι"* et Olympiodor. Vit. Plat. I: *κειμένου αὐτοῦ μέλιτται προσελθοῦσαι πεπληρώκασιν αὐτοῦ τὸ στόμα κηρίων μέλιτος.*

Ib. V, 2: *ἵδρου ἱδρῶτα θερμὸν ἱξώδη ὅμοιον ὡς μύξαις.*

Fortasse *ὅμοιόν πως μύξαις.*

In Scholia Lucianea.

In novissima Rabiana editione p. 11, 6 fertur: *ἀλλ' εὖ ἴσθι, ὡς οὐδεὶς στοιχήσει ταύτῃ τῇ θέσει σου, καὶ εἰ μάλα φρενήρης.*

Pro *φρενήρης* Rabe propter *ἄγνοιαν* usus recentiorum, apud quos *φρενήρης* idem quod *παράφρων* vel *ἐμμανής* significat, *φρενήτης* coniicit. V. quae Contus diligenter *ἐν ταῖς Γλωσσικαῖς Παρατηρήσεσι* p. 37 tractavit. Est etiam in Lex. Photii p. 68, 12 Reitz.: *ἀκρομανής· ὁ φρενήρης.*

p. 57, 1: Σκαμβωνίδης τὸν δῆμον.
Lege τῶν δήμων. V. Contus ἐν τῇ 'Αθηνᾷ Vol. IV p. 137—161. I, p. 537. XIII, p. 591—93.

In Platonis Protag. p. 341 e.

Locus paulo pluribus describendus, ut certius lectori constet logica Platonicorum verborum ratio: 'Επεὶ ὅτι γε Σιμωνίδης οὐ λέγει τὸ χαλεπὸν κακόν, μέγα τεκμήριόν ἐστιν εὐθὺς τὸ μετὰ τοῦτο ῥῆμα· λέγει γὰρ ὅτι θεὸς ἂν μόνος τοῦτ' ἔχοι γέρας, ΟΥ δήπου τοῦτό γε λέγων, κακὸν ἐσθλὸν ἔμμεναι, εἶτα τὸν θεόν φησι μόνον τοῦτ' ἂν ἔχειν καὶ τῷ θεῷ τοῦτο γέρας ἀπένειμε μόνῳ· ἀκόλαστον γὰρ ἄν τινα λέγοι Σιμωνίδην Πρόδικος καὶ οὐδαμῶς Κεῖον.

Kroschelius haerens in vocabulo εἶτα scribendum esse pro eo εἴπερ vel εἴγε censet. Sed interprete hic locus magis indigere videtur quam medico. Difficultas non in εἶτα sed in praecedente negatione ΟΥ extat, quae ad universum locum κατά τι τάχος λόγου referenda est. Nam saepe negatio ΟΥ vel bipartitam orationem negat particulis ΜΕΝ et ΔΕ [1]) ligatam, ut in celebrato loco Demosthenis *de Corona* p. 288, 179: ΟΥΚ εἶπον μὲν ταῦτ' οὐκ ἔγραψα δέ, οὐδ' ἔγραψα μέν, οὐκ ἐπρέσβευσα δέ, οὐδ' ἐπρέσβευσα μέν, οὐκ ἔπεισα δὲ Θηβαίους vel participium et verbum, ut in praeposito Platonis loco. Quae si ita sunt, vertam: *dicit enim: deus solus id habet munus, scilicet non potest verum esse, opinor,* (= οὐ γὰρ δήπου), *cum hoc intelligat, malum probum esse, deinde deum ponere solum hoc habere et deo id muneris impertisse soli.* Simillimus locus est in Apologia p. 20c: ΟΥ γὰρ δήπου σοῦ γε οὐδὲν τῶν ἄλλων περιττότερον πραγματευομένου, ἔπειτα τοσαύτη φήμη τε καὶ λόγος γέγονε, quem inepto παραδιορθώματι noster Zekides corrumpit in editione sua p. 89 scribendo: οὐ γὰρ ⟨ἂν⟩ δήπου σοῦ γε — λόγος ἐγεγόνειν.

Ad Lucianum.

De Somn. c. 2: δύναται γὰρ καὶ τοῦτο φύσεώς γε, ὡς οἶσθα, τυχὼν δεξιᾶς.

Fortasse scr. δύναιτο γὰρ ἂν καὶ τοῦτο κτἑ.

---

1) V. Cobet, *Mnemos.* 1877, p. 83—84 et 1876, p. 82—83.

c. 4: *συνεχὲς ἀναλύζων καὶ δακρύων τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπόπλεως, καὶ διηγοῦμ*AI *τὴν σκυτάλην καὶ τοὺς μώλωπας ἐδείκνυ*ON.

Praestat *δακρύ*ΩN *'*ΩN *τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπόπλεως, καὶ διηγού-μ*HN *τὴν σκυτάλην κέ.*

ib. *ἐπεὶ νὺξ ἐπῆλθε, κατέδαρθον ἔτι ἔνδακρυς, καὶ τὴν νύχθ' ὅλην ἐννοῶν.*

Mihi magis arridet *καὶ τὴν νύχθ' ὅλ*HN *'*HN *ἐννοῶν* vel *ἐνε-νόουν*. In Alex. s. Pseud. § 11 pro *ἀφ' οὗ ἑαυτὸν ἐγενεαλόγει μητρόθεν* Dindorfius scripsit e cod. Vat. *ἀφ' οὗ ἑαυτὸν γενεαλογῶν ἦν μητρόθεν.*

c. 7: *ἐγώ, φίλε παῖ, 'Ερμογλυφικὴ τέχνη εἰμί — οἰκεία τε καὶ συγγενὴς οἴκοθεν.*

Erat, credo, lacuna * * * ΘEN, quam sciolus nescio quis *ἔναυλον ἔχων* praecedens adiectivum *οἰκεία* imperite voce *οἴκοθεν* explevit. Fritzschius collato Tox. § 51: *ἐγὼ δὲ 'Αλανός τέ εἰμι καὶ τῇ παιδὶ ταύτῃ συγγενὴς μητρόθεν* etiam h. l. idem restituit. Equidem Lucianum dedisse arbitror: *οἰκεία τε καὶ συγγενὴς* ''ANΩΘ*εν*. Exempla dabit Thesaurus Vol. I, II, p. 1072 B. V. etiam Ahrensius in Teubneriana editione Theocriti p. IV.

ib. *οὐδὲ ἐπὶ λόγοις ἐπαινέσονταί σε πάντες.*

Post *λόγοις* fortasse deest vocabulum: *οὐδὲ ἐπὶ λόγοις* MONON *κέ.* Cobetus in *Mnemos.* 1875, p. 437 scribit: (Demosth. p. 48, 17) *ἃ ἂν ὑμῖν ἀρέσκῃ χειροτονήσατε, ἵνα μὴ* MONON *ἐν τοῖς ψη-φίσμασι καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς πολεμῆτε Φιλίππῳ.* Corrupit omnia qui frigidissime addidit: *ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔργοις.* Sed tradita Lucianea lectio Sophocleo loco Antig. 543: *λόγοις δ' ἐγὼ φιλοῦσαν οὐ στέργω φίλην* defensa sit.

c. 14: *ὅτι πληγὰς οὐκ ὀλίγας εὐθὺς ἀρχομένῳ μοι χθὲς ἐνε-τρίψατο.*

Vox *χθές* pro *τῇ προτεραίᾳ* non convenienter habet. Mihi in *χθές* latere *ὁ θεῖος* videtur.

c. 16: *καί τι καὶ ὑπέμνησεν, οἷα μικροῦ δεῖν περὶ ἐμοῦ ἐβουλεύσατο.*

Verba *μικροῦ δεῖν* h. l. sensu cassa mihi videntur. Litera finali *οἷ*A iterata lux affulgebit: *οἷ*A A̅ = *πρὸ μικροῦ* [*δεῖν*] *ἐβουλεύ-σατο.* Deinde, ut fit, error errorem peperit et *δεῖν* est a correctore interpolatum.

AD PHILUMENUM.

p. 13, 17 Wellm. scr. *δραχμιαῖοι*. Recte p. 21, 9 *δραχμιαίους*.

p. 14, 19: *πρὸς δὲ τὸ κατᾶξαι ἔμμηνα ἀπὸ βαλανείου δίδου μετ' οἰνομέλιτος θερμοῦ*.

Quid *κατᾶξαι τὰ ἔμμηνα* ab *κατάγνυμι* significet non intellego. Aelius Promotius, ut editor notat, scribit: *ἄγει δὲ καὶ ἔμμηνα ἐν λουτρῷ ποθεῖσα*, unde crederes corrigendum esse: *πρὸς δὲ τὸ κατάξαι* ab *κατάγειν*.

p. 17, 19: *συκῆς ὀπὸς εἰς τὸ πλῆγμα ἐνσαχθείς*.

Pro *ἐνσαχθεὶς* ab *ἐνσάττομαι* praestat codicis D lectio *ἐνσταχθείς* ab *ἐνστάζομαι*. Cf. p. 15, 27: *συκῆς ὀπὸς ἐνσταζόμενος τοῖς δήγμασιν* et p. 40, 17: *συκῆς ὀποῦ σταλαγμοὺς τέσσαρας ἢ πέντε — πότιζε*.

p. 24, 25: *ἐχΕοδήκτους* et sic passim. Nisi forte putas leges Graeci sermonis non valere apud Phil. scripsisse putandum est *ἐχΙοδήκτους* pro *ἐχΕοδήκτους*.

p. 28, 25 scr. *λιποθυμία* pro *λειποθυμία*.

p. 27, 21: *ἀπὸ τῶν τρήσεων τοῦ δήγματος* et p. 29, 23: *συμβαίνει δὲ τοῖς ὑπὸ τούτου δηχθεῖσιν ἀπὸ μὲν τῶν τρήσεων ἐμφανῶν οὐσῶν αἷμα ἐκκρίνεσθαι καὶ μετ' ὀλίγον ἰχῶρα δυσώδη*.

Emenda *τρΩσεων* pro *τρΗσεων*. Cf. p. 28, 23: *συμβαίνει δὲ τοῖς πεπληγμένοις ἔμετος καὶ ἰχῶρος ἔκκρισις ἀπὸ τῆς τρώσεως, καὶ οἴδημα γίγνεται, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ πάλιν ἰχωρροεῖ* et p. 36, 12: *τοῖς οὖν ὑπ' αὐτῆς δηχθεῖσιν αἱ τρώσεις ἐμφανεῖς γίγνονται — τεσσάρων γὰρ στοίχων τρώσεις ὁραθήσονται — αἷμά τε ἐκκρίνεται πρῶτον καθαρόν, μετ' ὀλίγον δὲ ἰχωρῶδες* et p. 39, 20: *τοῖς δὲ ὑπὸ τῆς τρυγόνος θαλασσίας πληγεῖσι συμβαίνει μὲν προφανῆ εἶναι τὴν τρῶσιν, ἄλγημα δὲ* etc.

p. 37, 8 scr. *σιδία* pro *σίδια*.

IN AETIUM.

Serm. XII, p. 9, 10. Addito articulo legendum: *τέμνειν δὲ τὴν ἔνδον φλέβα ⟨τὴν⟩ παρ' αὐτὸ τὸ σφυρόν*. Cf. supra l. 5: *πρῶτον μὲν τὴν ἐν ἀγκῶνι φλέβα τεμνόντων ἡμῶν, ἔπειτα δὲ τὴν παρὰ τὰ σφυρὰ ἢ τὴν ἰγνύαν*. Eandem medelam adhibe p. 18, 10:

παρεθέμεθα δὲ καὶ ⟨τὰ⟩ περὶ διακαύσεως εἰς τὸ μὴ ἀγνοεῖσθαι et mox l. 19: πυρίαι αἱ δι' ἐλαίου καὶ αἱ διὰ τῆς φρυκτῆς κέγχρου, ἔτι δὲ μᾶλλον ⟨αἱ δι'⟩ ἁλῶν ἐν μαρσίποις et p. 46, 10: χρὴ δὲ ⟨τὴν⟩ κατ' εὐθεῖαν τοῦ ῥευματιζομένου σκέλους φλέβα τεμεῖν. Cf. infra l. 20: ἐφ' οὗ σαφῶς ἔγνων ἡλίκην δύναμιν ἔχει τὸ τὴν κατ' εὐθεῖαν τοῦ πάσχοντος μορίου τέμνειν φλέβα.

ib. p. 10, 1: ἐάν τις πρὶν κενῶσαι τὸ πᾶν σῶμα φαρμάκοις δριμέσι χρήσηται κατὰ τοῦ πεπονθότος μορίου, δυσιατοτάτην ἐργάΖεται τὴν διάθεσιν.

Praestat ἐργάΣεται, quod codd. Ξ O et Galenus praebent.

p. 12, 15: ῥητέον δὲ καὶ τὴν λοιπὴν ἐπιμέλειαν διὰ τὸ ἔσθ' ὅτε ἀνάγκην τῆς χρήσεως γΕνέσθαι.

Praesente γΙνεσθαι, non aoristo opus esse arbitror. Eodem modo peccatum est p. 22, 3.

p. 14, 3: ἐπὶ δὲ τῶν μὴ ΚΑΤΑΔεχομένων καταπίνειν τὰ σφαιρία δίδου τὸ ἀπόβρεγμα τῆς κολοκυνθίδος et p. 54, 17: θεραπεία ἐπὶ τῶν μὴ ΚΑΤΑΔεχομένων φλεβοτομεῖσθαι ἢ καθαίρεσθαι.

Requiro ΑΝεχομένων pro ΚΑΤΑΔεχομένων. Cf. p. 54, 20: ὡς μηδὲ τοὔνομα τῆς φλεβοτομίας ἢ καθάρσεως ἀκούειν ἀνέχεσθαι. Consimile corruptelae genus pessumdedit Galenum, Vol. XI p. 215, ubi pro ΑΝΑΔέχεσθαι recte meus magister Contus ἐν τῷ 'Αθηναίῳ Vol. V p. 496 scribendum esse ἀνέχεσθαι dicit.

p. 22, 16: ἄλλο. 'Ασκληπιάδου ἰσχιαδικοῖς.

Transpone interpunctum: ἄλλο 'Ασκληπιάδου. ἰσχιαδικοῖς κἑ. Cf. p. 23, 7. 25, 8. 26, 7.

p. 27, 15: προκάθαιρε δὲ αὐτοὺς ὀπῷ τιθυμάλλου.

Requiro τοὺς τόπους.

p. 32, 2 lege: τὰ πολλὰ δὲ ἀπὸ τῶν προγόνων ἐπιτηδειότητες εἰς τὰ ἔΚγονα μεθίστανται pro ἔΓγονα.

p. 35, 5 scr. πΩρώδεις τε καὶ λιθώδεις pro πορώδεις.

p. 36, 3 ἀλλά ΤΕ καὶ ἀσαρκότερα τὰ μόρια ταῦτα.

Vix opus est dicere cur placeat ἀλλά ΓΕ καὶ ἀσαρκότερα κἑ. Saepe in libris utrumque vocabulum confundi constat.

p. 52, 16: κελεύσας οὖν αὐτόν, ἀποπλύναντα τὸ ἐπιχρισθὲν ὕδατι θερμῷ, καταπλασθῆναι καταπλάσματι δι' ὑδαροῦς μελικράτου συντΕθέντα καὶ ἐλαίου γλυκυτάτου βραχέος κἑ.

Cod. Z praebet συντΙθέντΙ. Perspicuum est συντΙθέντα requiri.

p. 67, 17: *χρήσιμον οὖν ἐστι τῇ προκειμένῃ διαθέσει, μετὰ τὸ παύσασθαι τὰς ὀδύνας προσαγόμενον ἢ καὶ μ ε τ ρ ί* AC *ο ὖ σ* AC.

Malim *ἢ καὶ μετρί*ΩΝ *οὖσ*ΩΝ.

p. 68, 12: *καὶ ἄλλο Φάρμακον χρήσιμον ὑπάρχον ἅπασι τοῖς ποδαγρικοῖς ἔν τε ταῖς παρακμαῖς τῶν Φλεγμονῶν καὶ μετὰ ταύτας ἐστίν, ὅπερ ἐπιγράφουσιν* Αἰγύπτιον, *δι' οἰσυπηρῶν ἐρίων καιομένων σκευαζομέν*Η.

Corrig. *σκευαζόμεν*ΟΝ.

p. 70, 7: *μίγνυνται δὲ καὶ τῷ διὰ τοῦ κρόκου προγεγραμμένῳ Φαρμάκῳ καὶ τῷ διὰ τῶν μεταλλικῶν, ὀλίγον μὲν τῶν τροχίσκων προσπλέκοντ*ΕC, *πλείονι δὲ τῷ Φαρμάκῳ κέ.*

Quam contorta est haec verborum compositio. Legendum *ὀλίγον μὲν τῶν τροχίσκων π ρ ο σ π λ ε κ ό ν τ* ΩΝ.

p. 129, 12: *ἀφροδίσια ἀπεχέσθω.*

Malim codd. OZ lectionem *ἀφροδισίων.*

p. 131, 1: *παρέπεται δὲ τοῦτο τὸ ἄλγημα σφοδρότερον περὶ τὰ νεῦρα καὶ ἄρθρα διὰ προφαν*ΟΥC *αἰτίας.*

Vel puer corrigat *διὰ προφαν*ΕΙC *αἰτίας.*

Orthographica menda. Scr. 24, 5: *Φοινῖσσον.* 36, 12: *χαλκίοις.* 60, 3: *σιδία.* 64, 11: *ἀκινδυνότερα.* 81, 17: *λεπτῦνον.* 95, 5: *σχίνου.* 108, 16: *πλάκιον.*

XIII, p. 283 (Athen. XVIII): *πρὸς δυσα*Χ*θῆ κάκωσιν τῶν ἐντυγχανόντων.*

Recipienda codd. VWB lectio *δυσα*Λ*θῆ*. Cf. XV, 65, 17. 69, 9. 92, 21. 112, 8.

XV, p. 10, 3: *πρὸ πάντων δὲ Φυλάττεσθαι προσήκει μήτε ψυχρὰν τὴν ἐμβροχὴν προσφέρειν μήτ' ἐπὶ πλείονα χρόνον ἐπικειμένην ἐᾶν καὶ κ α τ α ψ ύ χ ε σ θ α ι.*

Copula *καί* expuncta lege: *μήτ' ἐπὶ πλείονα χρόνον ἐπικειμένην ἐᾶν καταψύχεσθαι.*

Ib. p. 18, 2: *παρὰ δὲ τὴν Φύσιν, αἱ μὲν ἥμεροι [χοιράδες], αἱ δὲ κακοήθεις. Αἱ μὲν οὖν ἥμεροι χ ο ι ρ ά δ ε ς κέ.*

Resecto emblemate res optime habet.

p. 42, 9: *εἶτα μεταβαλὼν εἰς θυίαν.*

Num *μετ*ΕΜ*βαλὼν εἰς θυεῖαν*?

p. 129, 10: *ποιεῖ πρὸς τοὺς ἐν δικαστηρίῳ μαστιγωθέντας καὶ ξ ε σ θ έ ν τ α ς.*

Malim *ξανθέντας.*

p. 130, 13: καὶ χρῶ ὡς ΜΕΓίστῳ Φαρμάκῳ.

Scr. ὡς ΚΑΛΛίστῳ Φαρμάκῳ.

p. 135, 14: καὶ ἐΦ' ὧν βούλει ἐπὶ τὴν ἐπιΦάνειαν τὰς ὕλας ΠΡΟΣκαλέσασθαι.

Leg. ΠΡΟκαλέσασθαι. Cf. quae meus amicus Pezopullus ἐν τῇ Βυζαντίδι Vol. II p. 524 scripsit.

Inscriptio emendata.

ΤΙ ΣΤΗΚ(Ε)ΙΣ ΑΝΘΡΩΠΕ ΤΑΥΤΑ ΒΛΕΠΩΝ; ΥΠΑΛΟΥΣΟΥ.

Aenigmatis instar ultima vox viris doctis offendendi et coniiciendi materiem dedit. Wilhelm coniicit ΥΠΑ(= ὕπαγε [1])ΛΟΥΣΟΥ. Kretschmer [2]) ΥΠΑΛΕΥΣΟΥ. Papageorgiu [3]), qui scripsit ΥΠΑΟΔΟΥΣΟΥ, requirit ΥΠΑΓ' ΟΔΟΥ ΣΟΥ (ὕπαγ' ὁδοῦ σου = τραύα τὸν δρόμον σου). Coniecturis his, quarum nulla mihi satisfacit, addatur haec mea. Equidem colloqui mortuum cum viatore existimans suppleverim:

M. ΤΙ ΣΤΗΚ(Ε)ΙΣ ΑΝΘΡΩΠΕ ΤΑΥΤΑ ΒΛΕΠΩΝ; V. ΥΠΑΛ(Γ)ΟΥ(Σ)ΟΥ (= ὑπ' ἄλγους σου, id est τὸ σὸν ἄλγος ἐποίησέ με ταῦτα βλέπειν.

De recentiore autem voce στήκω cum compositis ἀντιστήκω, διαστήκω, ἐπιστήκω etc. vide quae diligentissime suo more meus magister Contus ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῶν Φιλομαθῶν 1878, p. 367—9 disputavit.

---

1) V. Πολίτης, Λαογρ. III. 644.
2) Glotta IV, p. 311.
3) Athen. Mitt. 1911, p. 280.

DE ORIGINE CISTOPHORUM.

SCRIPSIT

G. VAN HOORN.

Cistophori, quod genus nummum saeculi II a. Chr. n. initio in ora occidentali Asiae minoris tam vulgatum erat, ut praeda argenti signati in triumpho anno CXC de rege Antiocho et Aetolis acto magnam partem ex cistophoris constaret [1]), in duodecim fere urbibus signati sunt, quae ad unam omnes in dicione regum Pergamenorum fuerunt [2]). Nomen acceperunt a cista mystica, quae in parte obversa conspicitur; cista corona hederacea circumdata est, quippe quae ad Bacchi cultum spectet

AR

AR

I

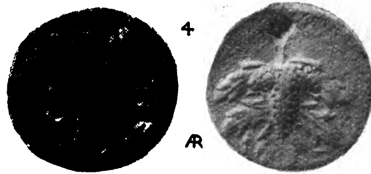
Cistophorus Pergamenus, Cat. Brit. Mus. Mysia Pl. 26, 1;
G. F. Hill, Handbook of Greek and Roman coins Pl. 10, 2

(vid. imag. I). Pars aversa exhibet corytum duobus serpentibus circumplicatum. Hoc signum ad Herculem referendum esse per se satis est probabile, confirmatur autem, si eos nummos consi-

1) Livius 37, 46.
2) Daremberg et Saglio, Dictionnaire des Antiquités, s. v. *Cistophori*.

deramus, qui munere dimidii cistophori et qui quartae partis funguntur (vid. imag. II); quorum in parte obversa pellis leonina et clava conspiciuntur, quae signa vulgo Herculi attribuuntur; in parte aversa uva et folium vitis Bacchum denuo significant.

Civitas autem Pergamena nec non reges Attalici artissime coniuncti erant tam cum Baccho quam cum Hercule. Alexandri

II

Dimidium cistophori, Cat. Brit. Mus. Ionia Pl. 12.

exemplum secuti per utrumque deum a Iove se prognatos esse non solum Attalici sed etiam Ptolemaei professi sunt. Ad Bacchum auctorem generis spectant etiam duo oracula, quae Attalum tauri filium, ταυρόκερων dicunt. Quod cognomen deum mysteriis cultum significare solet [1]). In eis nummis vero, quos civitas Pergamena iam antea suo iure cudendos curaverat, folium hederaceum signatum erat.

Herculem quoque, patrem Telephi, summo honore fuisse in ea urbe, quam filius temporibus heroicis condidisse dicebatur, iam satis notum erat, antequam rudera zophori minoris Pergami effossa nos edocuerunt, quanti Pergameni hanc fabulam facerent. Nostrae disputationi non prorsus inutile est commemorare coniecturam Schraderi v. cl., qui inter has imagines, quae vitam Telephi spectant, consecrationem arae in honorem Διονύσου Καθηγεμόνος, qui dicitur, occurrere putat [2]). Quod si verum est, apparet artificem zophori quoque intellexisse, quam arte illa numina inter se cohaererent.

Quisnam dubitat ex his argumentis concludere Pergamenos reges primos cistophoros cudendos curavisse, ornavisse signis et attributis tam domui regiae quam civitati propriis? Ovum

1) H. v. Prott, Dionysos Kathegemon (Athen. Mitteil. XXVII 1902, pag. 186). Huius dei sacra mystica in titulis Pergamenis commemorantur.

2) Archäol. Jahrb. 1900, pag. 131.

Columbi dicas. Quin etiam confirmatur res arte nummum respecta.

In quibusdam cistophoris Pergami signatis (vid. imag. I) ea pars arcus, quae ex coryto prominet, accuratissime scalpta est [1]). Cum quibus confer alia exempla, velut omnia ea, quae Ephesi facta sunt [2]): in his imago arcus tantummodo adumbrata vix cernitur, artifex monetalis negligentius egit, *ὅσον ἀφοσιούμενος*, ut Graeci aiunt. Quo recentiora autem exemplaria sunt, velut ea, quae Cicero proconsul nomine suo ornanda curavit, eo incertius imagines significant, quid sibi velint. Hoc indicio nobis non magis opus est ad comprobandam coniecturam nostram, quam ad oppugnandam doctrinam, quae adhuc apud multos de origine cistophorum valet.

Imhoof-Blumer v. cl. nos admonuit [3]) circa annum CC Ephesi didrachma usurpata fuisse et drachmas, utraque Dianae capite ornata, normae Rhodiae, quae universo nomine Asiatica dicitur [4]). Illorum pondus est 6,65—6,22 gr., harum circiter 3, 25 gr. [5]). In hanc normam (Angl. „standard") pondus cistophorum bene quadrat, quod est circiter 12,7 gr. pretio duplicato. Coniecit v. cl. cistophoros pro tetradrachmis habendos esse; primos Ephesi signatos, in usum mercaturae accommodatos ad normam ponderis iis temporibus in Asia occidentali vulgatam. Sed admonendum est cistophoros ipsos habuisse nummos sibi proprios, qui dimidii et quartae partis munere fungebantur. Concludemus ergo novam familiam nummariam completam et absolutam iuxta nummos capite Dianae ornatos Ephesi ortam esse? — Disputatio igitur in id discrimen adducta est, utrum verisimilius

1) Catalogue of the Greek coins in the British Museum, *Mysia* Pl. 26, 1.

Non fortuito factum videtur, ut Hill v. d. hunc nummum potissimum eligeret, cum uno exemplo totum genus illustraturus esset: G. F. Hill, Handbook of gr. and rom. coins, Pl. 10, 2.

2) Catal. Br. Mus., *Ionia* Pl. 12; cf. Head, Coins of Ephesus (Numismatic Chronicle 1880).

3) Abh. d. Berl. Akad. d. Wiss. 1884: Die Münzen der Dynastie von Pergamon, pag. 33.

Cf. in eiusdem academiae actis anni 1910: H. v. Fritze, Die Münzen von Pergamon.

4) v. Fritze l.l. pag. 15: „Kleinasiatische Währungen".

5) Catal. Br. Mus., *Ionia* Pl. 11, 1—3.

sit novum genus nummum inventum atque institutum esse a civitate quadam (Ephesum dico), quae iam nummos haberet eiusdem normae ponderis, an ab ea civitate, quae nummis egeret normae novae [1]) in usum mercaturae cum gentibus externis, quae hac norma iam uterentur. Fac examen librae in neutram partem inclinare: exitus non dubius erit, si posuerimus in lance argumenta Pergamena supra allata: de Baccho atque Hercule, diis regiis, de natura mystica illius, de arte neglegentiore exemplarium Ephesiorum; quibus quae opponit Imhoof-Blumer, ea parum definita sunt et incertiora: Ephesum cistam mysticam in novis nummis signasse, ut civitatibus Asiae interioris morem gereret; de Hercule autem siletur; neque vero in pecunia Ephesia antiquiore attributa Herculis conspiciuntur, cum in Pergamenis tetradrachmis regiis saepissime arcus occurrit; item pecunia antea a civitate suo iure signata corytum exhibet forma simpliciore [2]).

Nuper duo viri docti de cistophoris egerunt [3]): alter cistam mysticam ad Sabazium, Pergami cultum, refert; de qua sententia desistendum est, si recte ex Livio effecimus nummum nostrum iam anno CXC vulgatum fuisse; nam Sabazii cultus post hunc demum annum Pergami institutus est [4]).

Quandt v. d. ratione vitiosa disserit, cum in omnibus civitatibus, ubicunque cistophori signarentur, mysteria Bacchi acta esse putat. Haec ratio disserendi valet de ea civitate, quae primos cistophoros signavit; sed ubi primum hi nummi inventi atque vulgati sunt, fieri potuit, ut aliae urbes consuetudinem asciscerent in usum mercaturae, nec tamen ulla mysteria agerent.

Disputatione de origine iam absoluta paucis admonendum videtur, quam mirum sit civitatem illam sive regem, quicunque

1) Pergameni, quo tempore cistophori orti sunt, norma Attica utebantur, qua tetradrachmi pondus fere 16, 9 gr. erat.

2) v. Fritze l.l. Tab. I, 9.

3) Eisele: Roscher, Mythol. Lexikon, s. v. Sabazios.

Guil. Quandt, De Baccho ab Alexandri aetate in Asia minore culto (Dissertationes philologicae Halenses XXI, 2, 1913).

4) Die Inschriften von Pergamon, Nr. 248 = Dittenberger, Orientis Graecae Inscriptiones, Nr. 331.

fuerit, cui origo cistophorum debeatur, *mysticam* cistam, mysteriorum indicium, in publicis nummis signasse. Hoc explicandum est ex natura religionis Asiaticae. In ipsa Graecia cultus publicus etiam Liberi placidior erat; mansuefactum diceres; pristinam ac nativam indolem Bacchicam amiserat et, quidquid furoris fanatici ex antiquis temporibus supererat, privatim exercebatur, non publice. At regiones in ora orientali maris Aegaei sitae, magnis imperiis Asiaticis atque Indicis propiores, priscum ardorem alebant. Ibi mystae et mysteria in publicis titulis saepe occurrunt; ibi thiasos minus arcanos et occultos fuisse apparet. Neque casui tribuendum est, quod ex ipsa Asia, ex ipsa illa aetate Bacchus ille ingens oriundus est, qui ante alios mentem incitatam, animum vere Dionysium repraesentat: Liberi caput marmoreum dico, quod musei antiquarii nostri Lugduno-Batavi flos est et nitor.

Sed de hoc alibi.

AD VIRG. ECL. VI, 34.

Anno 1914 p. 404 pro *tener* proposui *teres*, immemor (urgebat enim typotheta) me eadem coniectura iam ad paginam implendam usum esse a. 1911 p. 440. Hoc temporis intervallo eam refutare conatus erat v. d. *Iohn C. Rolfe* in diario Americano c. t. Classical Philology VII (1912) p. 245, qui locus nunc demum mihi in manus venit. Ubi vir praestantissimus, licet mihi concedat prorsus inepte huc trahi Lucr. V, 400, tamen traditam lectionem esse retinendam contendit quoniam *tener* sit *recens natus* (Angl. *youthful*). Quae disputatio quamvis sit ingeniosa et bonae frugis plena, me tamen minime convincit. Quid enim nunc sibi istud *ipse* vult? Contra si *teres* legimus, omnia sunt praestantissima: e parvis istis primordiis natus *ille ipse* est mundi orbis *teres* (i. e. *perfectus* et *absolutus*) quem admiramur omnes. Similiter *ipse* adhibitum est loco Lucretiano quo abuti solent viri docti: e primordiis non solum natus est *terrae limus* sed etiam *aether ignifer ipse*.

Meam cum docto Americano litem idonei dirimant iudices. Certe non poenitebit eos venustam illam eius et doctam legisse commentatiunculam. J. J. H.

DE REMI ACTIONE.

SCRIPSIT

P. H. DAMSTÉ.

Meo remigio rem gero.

In re navali apud veteres post diligentissima philologorum architectorumque studia atque experimenta etiamnunc multa dubia, obscura, inexplicabilia manent manebuntque, donec homo, et philologiae et rerum nauticarum et disciplinae mechanicae peritissimus, aliquando exsistat et eas res satis dignas existimet quibus animum mentemque penitus advertat. Quid enim? Sunt artes et disciplinae, quas qui ignorant aliis numquam exponere vel impertiri sint conaturi, velut qui artis musicae rationes numquam didicerit, haud facile musicas quaestiones apud Aristotelem commentatione atque meditatione sua expedire sustinebit. At vero aliae sunt, quas nemo non callere, certe intellegere atque aliis explicare posse sibi videatur: commentatores, artis pugilandi omnino imperitos, certamen Daretis Entellique apud Vergilium legentibus mirum in modum obscurasse quondam in Mnemosynes Vol. XXVI (1898) p. 181 demonstravi, neque aliter eos in re nautica errasse, cum Aen. III 510 et Prop. III (IV) 21, 12 interpretari vel corrigere temptarent, in eadem disputatiuncula p. 176 sqq. expositum est.

Multae igitur quaestiones in veterum re navali solvendae restant, quas ego quidem, utpote mechanica scientia haud satis imbutus, ne tangere quidem ausim. Cum vero remigandi artem plus quinque et triginta annos exercuerim, certaminibus permultis interfuerim, de arte ipsa multa cogitaverim, nonnulla

etiam scripserim iudicibus idoneis accepta probataque, quasi ius mihi vindico de una re, quae etiam nunc controversa est, meam sententiam proferre. Motum triremium dico, atque ad scribendum me impulit repetita lectio dissertationis, quam 'Nautica' inscriptam S. A. Naberus ὁ μακαρίτης in Mnemosynes Vol. XXIII (1895) p. 234—269 evulgavit. Cuius scriptionis meritum hoc esse censeo, quod multa, quae de re nautica nobis innotuerunt, concise collecta ac lucide disposita vir summus sua scribendi elegantia enarravit. Ubi tamen ipse nodum aliquod extricare conatur, iam statim apparet ei quoque persuasum fuisse, rerum usu philologo opus non esse si de re navali apud veteres scribere vellet. Unde factum est ut de τοῦ ὑπηρεσίου significatione mira quaedam aperuerit, quae in Mnemosynes Vol. XXIV (1896) p. 227—231 iam satis me redarguisse confido: cf. etiam Mnem. Vol. XXVI (1898) p. 177 not.

Quomodo autem Naberus tunc ad quaestiones delatus est, quae longe dissitae erant a finibus eius provinciae? Ipse profitetur, librum Breusingi *Aenigma Solutum*, *Die Lösung des Trierenrätsels*, qui de τῷ ὑπηρεσίῳ quoque primus eum dubitantem fecerat, se induxisse, ut me quoque induxit ad scriptoris inventum cum nostratibus communicandum in actis diurnis novis, quae diebus XXII et XXIII mensis Decembris anno 1892 Roterodami emissa sunt.

Rem altius paulo repetere liceat.

Ante Breusingi librum emissum nemo umquam dubitavit quin tribus remigum ordinibus eodem tempore simul operantibus triremes promoveri solitae sint, conatus vero triremem construendi, quae ternis remorum vicibus ageretur, in Britannia, in Francia, alibi usque ad id tempus ad unum omnes successu caruerant.

Anno 1889 Breusingus primus sententiam pronuntiavit, prorsus numquam duos tresve ordines simul ad opus fuisse imperatos, verum tempestate serena τοὺς ζυγίτας — in mari turbido τοὺς θρανίτας — in proelio vero τοὺς θαλαμίτας remos suos egisse.

Popularibus suis minime persuasisse videtur, cuius rei num causa fuerit quod nonnullos errores in libro suo insuper protulisset equidem nescio, Nabero sane ita visum est. At Naberum

et me tunc quidem habuit assentientes, ita ut uterque nostrum inventum eius in nostra patria — ille philologis latine, ego patrio sermone nostratibus omnibus — palam faciendi operam susceperimus, ipse etiam cum inventore, qui cum olim per maria cucurrisset, tunc futuros nautas apud Bremenses artem suam docebat, per litteras collocutus sim.

Annis praeterlabentibus cum rei memoriam nullo tempore deposuissem, sed curas meas et cogitationes saepe ad eam contulissem, multae causae effecerunt ut opinionem prorsus mutarem, e quibus tres praecipuae hae sunt:

I. Ars remigandi si a remige bono ac perito exercetur, facilis simplex lenis nulli non videbitur, sed revera perquam intricata composita difficilis est. Inde fit ut centuriones classiarii nostri nautaeque artis eius ne elementa quidem noverint. Quidni? Ipsa navigandi ratio mutata remigum opus atque officium prorsus mutavit. Antea ipsa navis remis propellebatur, remi in cursu primas agebant et iure navis alae dicebantur: nunc vero navis velis aut vapore concitata aequora findit; remis unae cumbae protruduntur, quae non nisi raro demittuntur — in alto, si quis casu in mare decidit, — in salo, ad homines ad litus euntes ac redeuntes deportandos. Quae cum ita sint, non satis curae impenditur ut cumba, transtra, remi, scalmi ad iustam normam delineata fabricataque sint; pro rebus minoris momenti iam habentur: ars ipsa inde male instruitur, male discitur, male exercetur a classiariis nostris. Ne quis igitur eorum iudicio, ubi de remorum usu agitur, nimium tribuat etiam atque etiam moneo.

II. Quis tandem in re nostra iustus ac locuples iudex esto? Homo et philologiae et remigandi artis et scientiae mechanicae ab omni parte peritus versatusque. Si talem virum de tribus remigum ordinibus eodem tempore operantibus ne dubitare quidem videbimus, non erit quod ipsi amplius dubitemus.

Ecce autem Warrius, vir doctissimus, qui Collegii Etonensis in Britannia rector nunc est, non solum verbis sed etiam re aenigma solvit. Adulescens cum esset, exercitatione assidua accurataque remex egregius factus in nobilissimis certaminibus multa praemia reportavit; hodie discipulos suos, qui aliquando Oxonii vel Cantabrigiae studiosi futuri sunt, non tantum linguas

antiquas docet sed etiam remigare, atque iure ac merito optimus remigandi magister apud Britannos existimatur. Ille autem in remorum actionem quae in triremi fuerit studia diuturna contulit diligentissimaque, quorum fructus quivis legere et hodie Etoniae conspicere potest. Exemplum videlicet minutum eiusmodi navigii construxit, quod ibi in bibliotheca asservatur, sed etiam segmentum transversum triremis aedificandum curavit, in quo pueri Etonenses quondam remos agere solebant et fortasse etiamnunc agunt.

Vir doctissimus simul et ipso usu peritissimus rem effici posse re comprobavit.

III. Qui hucusque de remorum actione in triremibus egerunt, aut ipsi remos tractare secundum leges artis numquam didicerant aut unam eandemque didicerant remigandi rationem, ne exsistere quidem aliam quandam suspicati. Nempe modus sive stilus, ut nunc remiges loquuntur, Britannicus ubique fere docetur, quandoquidem Britanni ceterarum gentium in remigando magistri sunt. Exstat tamen stilus a vulgari illo diversus, quem in libello *The Field* A. Crawshay anno 1906 descripsit: liber ad manum mihi non est, sed ex epitome, quam inter legendum confeci, ea quae de remo deque remigandi methodo Turcarum edocet meo more atque verbis meis nunc referre possum.

Remi generatim dividi ita possunt ut aut Turcici sint aut non Turcici. Quaestio autem, utrum hi an illi praestent, a Britannis ad Bosporum habitantibus tam saepe posita est ut remigum omnium interesse iam videatur de illis certiores fieri.

Norma ac regula, quam in remo construendo Turcae sequuntur, a quovis alio remo multum discrepat, quae qualis sit exsequar.

Remus prima specie informis videtur vastusque, cuius rei causa haec est quod pars interior (h. e. quae in remigando intra cumbam movetur) formam habet ovatam ac crassiorem tantaeque gravitatis est ut tantidem ponderis sit quanti pars exterior: ita remi onus totum latere navigii sustinetur [1]), unde laborem re-

---

1) Naberus l.l. p. 235 ad demonstrandum *τοὺς ζυγίτας* magis recessisse ab navis pariete quam *τοὺς θαλαμίτας* et *τοὺς θρανίτας* magis quam *τοὺς ζυγίτας* ita ratiocinatur: „Quid enim? Ut utilis remigis opera sit nec frustra defatigetur, remus

migis *ἐν τῷ προνεύειν* valde imminui, vires vero *ἐν τῷ ἀναπίπτειν* congruenter augeri manifestum est. Remus fagineus, affabre factus, ab omni parte teres, vi elastica praeditus nostroque flexibilior, scalmo unico iunctus est laqueo e corio facto et bene semper peruncto, cum ipse corio amictus non sit. Itaque opus non est e scalmo remum eximere, qui si lateri obvertitur, pars interior nihil fere spatii obtinet neque ullo modo molesta est remigi otianti. Scalmus reclinis non sinit laqueum inter remigandum destringi.

Ceterum remus manu totus fabricatur cultroque vulgari informatur, fricatur deinde charta glareosa atque manubrium tam laeve est ut pusulae in manibus numquam exsistant. Palmula denique in lunae dimidiae formam exsculpta, unde fit ut cornua sive anguli dum undas findunt prohibent ne obliquetur.

Iam ad ipsam remigandi methodum, ad 'stilum Turcicum' animum advertamus. Supra dictum est, Turcas aenigma solvisse quomodo remex onere remi levari posset, eo scilicet, quod partes remi interior exteriorque pari momento libratae sunt. Deinde scalmus 6—8 centimetris longius a remige abest quam scalmi nostri, ita ut palmula magis in puppim versus in aquas demittatur atque aquae massa consentanea ad ductum pereat. Quin etiam plus perit aquae, cum Turca promptam illam firmamque aquae prensionem, quam voc. 'catch' Britanni significant, minime agnoscat. Palma proclivi remum omni virium intentione ac toto pondere suo ad pectus trahere incipit, c u m p a l m a a q u a m n o n d u m a t t i g i t. Sequitur ictus vehementissimus, quem ductum tractumve vix ac ne vix quidem dicere possis. Lente deinde ex aqua palma tollitur neque quicquam roboris remigi in procumbendo est adhibendum: *ἐν τῷ προνεύειν* revera requiescere ac se recolligere potest. Palma ubi aquam reliquit, non invertitur neque gutta quidem sublime iacitur.

Nos momentum omne ponimus in ictus initio, in fulminea

---

quarta vel etiam tertia parte sui scalmo sustentari debet." At egregie fallitur: ratio certa exigitur i n t e r p o n d e r a utriusque partis remorum, quam nostri remiges interdum efficiunt plumbi aliquid remi capulo infundendo, neque aliter veteres, cf. Athenaeus V 37: (*κώπας*) *αἳ διὰ τὸ μόλυβδον ἔχειν ἐν τοῖς ἐγχειριδίοις καὶ γεγονέναι λίαν εἴσω βαρεῖαι κατὰ τὴν ζύγωσιν, εὐήρεις ὑπῆρχον ἐπὶ τῆς χρείας.*

illa aquae prensione, sed etiam si omnes motus eodem fere tempore incipiant, prius tamen palmam demittimus, deinde pertrahimus: ictus Turcicus motus unus est. Nos aquas obstantes trudimus, Turcae verberant. In cumbis nostris etiamsi vellemus, secundum Turcicam rationem remigare non possemus: truncus noster procumbens a scalmo nimis remotus est quam ut totis viribus niti valeat. Ergo in Turcica remigandi methodo non ictus brevis et longus agnoscuntur: est ictus brevis semper sed tamen aequabilis et numero sive frequentiae nullo modo obnoxius.

Quae cum ita sint, Turcica remigandi ratio ad addiscendum multo facilior quam nostra est. Ego quidem, qui tamdiu remos Britannicos in cumbis Britannicis tractaverim, nostram praefero, sed non ardua mihi est remigatio remis Turcicis et Turcico stilo. Rursus Britannis, qui modo Turcico assuefacti, aliquamdiu stilo Britannico eorumque remis usi non sunt, ad hos redire molestum est, unde satis patet, Turcicam methodum ad discendum faciliorem esse.

Nuper phaselum graviorem (Turc. 'kaik'), a remigibus utrimque septenis impulsum, undas spectabam secantem. Gubernator stans in puppi remo cursum dirigebat: speculator in prora sedebat, unde locum piscosum prospiceret. Remi quattuordecim pariter omnes mare feriebant ictu tam clare sonanti, ut strepitus procul audiri posset. Velocitas, qua navigium proruebat, admirationem mihi movit. Numerus ictuum perparvus erat; horologium mecum non portabam, sed non plus viginti quattuor fuisse horae sexagesima pro certo affirmaverim.

Ista fere sunt quae scriptor Britannus exposuit, quae cum attente perlegissem et mecum reputassem, haec quaestio quasi ultro se mihi obtulit, num forte veteres in triremibus propellendis Turcica remigandi ratione usi sint. Nempe aenigma illud, quomodo tres remorum ordines uno tempore simul agi potuerint, solutum iam videtur, si fieri potest

1. ut in procumbendo manubria remorum sine ulla virium intentione ad puppim versus possint referri (Polyb. ἐξωθεῖν),

2. utque, remi cum longitudinis gravitatisque diversae sint, ictus eorum semper tamen eiusdem sit longitudinis atque adeo

brevitatis, h. e. ictus frequentatio ad spatium nil pertineat.

Quod utrumque in Turcica remigatione usu venire vidimus.

Accedit quod lingua quoque suadet ut veteres ita remigasse credamus. Quis umquam actionem nostrorum remigum cum ictu vel pulsu conferat? Revera tractui vel ductui similior est, et cuivis tironi haec monitio identidem inculcatur: 'A long pull a strong pull!' Quis nunc 'remum flectere in sale' vel 'in unda lentare' pro iusto ac legitimo remigis officio ponat? Nos remos rigidos affectamus, flexiles laxosque ut reprobatos quantocius abicimus. Quis hodie remigem aquas findere, dividere, icere, ferire, verberare iubeat? Id enim, quo ictus totus apud veteres complebatur atque etiamnunc apud Turcas completur, nimirum apud nostros quoque fit quidem, sed non nisi initium denotat ictus, cuius antiquius propriumque officium est aquas ductu quam longissime sustentato protrudere.

Ista utrum probabiliter a me disputata sint necne iudicibus iustis idoneisque in Britannia iudicium relinquo.

Denique hoc monere velim, si quis nodis in re navali apud veteres solvendis posthac operam dare velit, ut quasi ad rem integram semper accedat suoque remigio rem gerat neve auctoritati, studiis prorsus diversis fere partae, eiusmodi virorum quicquam tribuat qui scribere de rebus quas non intellegunt minime vereantur. Inde stultos illos errores et mirificas opiniones ortas videbis, quales apud Baumeisterum in *Denkmälern des klassischen Altertums* s. v. *Seewesen* Breusingus significavit qualisve a Grasero Philol. XLIII p. 301 venditatur, remiges veterum τὸ προνεύειν non novisse neque eo in remigatione opus esse! In hisce utique studiis tenendum est 'Επιχαρμεῖον illud:

νᾶφε καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν· ἄρθρα ταῦτα τᾶν φρενῶν.

DE CANTORIBUS EUPHORIONIS

ET

DE QUIBUSDAM ALIIS DISPUTATIUNCULAM

SCRIPSIT

J. J. HARTMAN.

Parvi momenti haec, sat scio, atque adeo leviuscula planeque contemnenda severis videbuntur censoribus quorum nunc summa est in nostra republica auctoritas. At innocua fore, placida leniaque iam nunc promitto. Nihil quod sit traditum impia hic manu violabitur, nullum cuiusquam rei gravioris labefactabitur fundamentum; procul erit „subiectivismus" ille qui cum Danaidum comparari solet dolio; quid quod ne istud quidem hic deprehendetur vitium, quod hac aetate vel maxime notari solet si quis graviore dignus videtur ignominia. Quod in sermone vernaculo „propriae" insignitum nomine „sapientiae" cuiusmodi esse videatur iis qui eo delectantur vocabulo, fere intelligere mihi videor: sic enim plecti perstringique solent quicunque in praesentia ceterorum omnium, qui sunt quique fuerunt, neglecta doctrina suam aliquam promere coniecturam, novi aliquid comminisci, denique quid ipsi opinentur declarare ausi sunt. Sed simul quam parum aptum illud sit nomen quantaque iniquitas eorum qui frequenter eo utuntur penitus sentio. An non *propria* laborare praestat *sapientia* quam *aliena stultitia*? Nonne omnis in quavis arte progressus ad eos potissimum est referendus, qui paulo inconsideratius dixerunt aliquid quod non esset dictum

prius? Num huic soli rei danda est opera ut in dies maior fiat doctrinae materies qua tandem aliquando obruamur miseri? An quovis nobis est enitendum modo ut et *vivat* ars nostra et *vivamus* ipsi qui in ea *vitae* posuerimus tabernacula?

Sed haec mittamus. Quid enim longa gravique praefatione opus est disputatiunculae in qua ne cupidissimus quidem iudex vel levissimum sit inventurus audaciae arrogantiaeve vestigium? In tenui labor hic et ne tenuem quidem inde mihi promitto gloriam.

Conabor enim lucis aliquid afferre parti cuidam historiae literariae Romanae, paululum quidem lucis, sed tamen, ut opinor, eiusmodi, ut quae illius partis peculiaris sit indoles melius etiam, si fieri potest, quam antea perspiciatur. A *cantoribus* ea *Euphorionis* appellatur, quod nomen nunc quidem vulgo est notum et decantatum, sed ut fieret *Luciani Muelleri* debetur prudentiae, qui solus hic effecerit quod in aliis nominibus longa demum aetas efficere solet: ut convicium semel unoque tempore dictum certa certorum fiat hominum appellatio qua posthac statim innotescant omnibus. Ingens rei utilitas! Non enim iam magnis verborum nobis est utendum ambagibus, sed istud *cantores Euphorionis* audientes, subito totum illum poetarum gregem habemus ante oculos, artis eorum nobis subit memoria et tantum non audimus versiculos.

Tamen, ut iam diximus, a *convicio* illud traxit nomen originem, a convicio quod primus excogitavit omnium dicacissimus mortalium *M. Tullius Cicero.* Is enim (Tusc. III, 19, 45), versibus quibusdam Ennii citatis sic exclamat:

„o poetam egregium! quamquam ab his *cantoribus Euphorionis* contemnitur."

Et in epistola ad Att. VII, 2, 1:

„Brundisium venimus VII kal. Dec. usi tua felicitate navigandi; ita belle nobis

flavit ab Epiro lenissumus Onchesmites.

Hunc σπονδειάζοντα si cui voles τῶν νεωτέρων pro tuo vendito."

Non potuit facetius: *simulat* orator sibi *imprudenti* in medio sermone pedestri illum *excidere* hexametrum; sed de industria, idque felicissime, eum esse consarcinatum ut novum, nobisque notissimum, poetarum genus derideretur quis non sentit? Non

enim solum graviter illud in fine versus sonans tetrasyllabum, sed disertius etiam ipsum venti nomen, non ab aliqua coeli parte sed multo doctius ab ignoto aliquo Epiri deductum oppidulo, doctos illos Alexandrinorum imitatores eorumque evocat epyllia. Nam quin utrobique iidem significentur poetae quis dubitet? Clamat hoc et pronomen *his* et participium *νεωτερι-ζόντων*.

Est autem scripta haec epistola anno 50, *Tusculanae* vero *quaestiones* anno demum 44 editae sunt. Ergo, ut minimum dicam, per quinque annos istud Tulli in *iuniores* perduravit odium. Sed simul cum ipsorum arte natum esse et omnino verisimile est et gravissimo potest demonstrari argumento [1]).

Cum *adolescentulis* nobis res est qui neque nimia laborant verecundia et *novis* student rebus: si non totum orbem terrarum totamque mortalium gentem, at literas certe emendare gestiunt et *inveteratis* levare morbis. Nam *vetera* omnia contemnunt, et si suo sibi vocabulo rem ornare volumus, *fastidiunt*. Paene dixeris ipsum *fastidiendi* verbum cum substantivo quod est *fastidium* illorum causa esse excogitatum. In mentem modo revocate vobis versiculos illos.

Lucili, quam sis mendosus, teste Catone
Defensore tuo pervincam, qui male factos
Emendare parat versus, hoc lenius ille
Quo melior vir et est longe subtilior illo,
Qui multum puerum est loris et funibus udis
Exhortatus, ut esset opem qui ferre poetis
Antiquis posset contra *fastidia* nostra

---

1) Conferantur quae ad refutandam recens natam opinionem eorum, qui censent vocabulis q. s., *Cantores Euphorionis* et *οἱ νεώτεροι* non Catullum eiusque amicos a Cicerone peti sed Gallum et ... Virgilium, acute doctique et multorum virorum doctorum, quos et nostra tulit aetas et priora tulerunt saeula, ratione habita disputavit Adolfo Gandiglio in libro c. t. *Cantores Euphorionis. Sulle relationi tra Cicerone e i poeti della nuova scuola romana. Bologna Ditta Nicola Zanichelli* 1904. Utique praestantissimus ille liber hic consulatur: apparebit quam multa cum copiosissima Gandilii doctrina communia habeat haecce disputatiuncula, quae a longe diverso profecta initio tamen prorsus eodem pervenit. Et, quod multo maioris est momenti, libro non magni ambitus (130 sunt paginae) omnia diligenter Gandilius collegit docteque perpendit quae ad hoc de Catullo eiusque grege caput et olim et nunc pertinere visa sunt.

qui si Horatii non sunt [1]), at elegantis sunt poetae quique historiam literarum Latinarum probe cognitam haberet. *Fastidiebant* pueri Horatio aequales Lucilium, sed adversus illos tamen antiquus satiricus strenuum erat nactus patronum, plagosum illum Orbilium. Neque minus Lucilium *fastidiebant* Valerii Catonis discipuli, idque ipso admonente et instigante magistro, quem quotidie operam dantem viderent ut Lucilii versus male tornatos „emendaret" scilicet. Et Valerii Catonis discipuli erant ... ipsi nostri Cantores Euphorionis, qui tamen nunquam praeceptorem suum, a quo tam bene antiqua contemnere et adunco naso suspendere didicerant, adeo habuerunt in deliciis quin hunc quoque versiculis suis crudeliter proscinderent. Novimus Bibaculi illud „en cor Zenodoti en iecur Cratetis" ceterosque hendecasyllabos quibus grammaticum ad inopiam adactum ludibrio habuit. Sed quid de Lucilio hic loquor? Ipsum ipsum aio Latinae poeseos atque adeo literarum Latinarum patrem, venerandum illum sanctumque Ennium nihili faciebant. Quod nisi nobis pro testimonio dixisset Cicero, ex ipsis eorum versiculis et e tota horum poetarum indole facile efficeremus. Sed dixit Cicero et ita quidem dixit ut statim intelligamus iam hoc satis fuisse causae cur νεωτέρους istos ferre non posset et cur eos novo convicio notandos deridendosque censeret. Ipse enim Ennium summa suspiciebat venerabaturque pietate. Sed alia accedebat causa eaque, ut opinor, multo etiam gravior. Sordebat adolescentulis nostris ipsa Tulliana eloquentia: inflata ea iis nimisque verbosa videbatur et ad Lysiacam redeundum simplicitatem identidem clamabant, seque solos *Atticorum* dignos nomine vociferabantur. Quodsi cui mirum videtur eosdem qui *poesin* Alexandrinam, operosam illam contortam obscuram, haberent in deliciis, nullam probasse eloquentiam nisi quae omni fuco omnique magnificentia careret, et nostra aetas eiusdem discrepantiae admodum diserta praebet exempla et quominus tunc inter Romanos ita se res habuerit et alia nos dubitare vetant nomina et illud *Licinii Calvi* qui in utroque genere insignem tenuit locum.

1) Quin Horatii sint neminem iam dubitare contendit Wissowa Herm. 49 p. 479, qui et alia docte disputat et persuadere legentibus nititur *multum puerum* idem esse quod *multos pueros*. Cras credam.

Esto: „Cantores Euphorionis" ferre non potuit Cicero et internecivum cum iis gessit bellum. Quod non anno demum 46 vel 50 exarsisse, sed statim adolescentulis nostris esse indictum cum prae Tulliana et Demosthenea eloquentia Lysiacam tamquam vere Atticam extollere coepissent satis iam nobis esse persuasum potest. Quid quod qui totum illum tumultum Euphorionicum recte describere atque vividis depingere coloribus cupit nulla re adiuvatur magis quam paucis illis verbis versiculisque quibus ille orator et hi poetae inter se sunt digladiati. Quod ego sentiens ... sed paulo altius mihi hic res est repetenda.

Anno ergo huiusce saeculi I diario vernacule scripto, cui titulus „Onze Eeuw" (*Saeculum nostrum*), disputationem quandam quam *de grege Catulli* („de kring van Catullus") inscripseram, inserendam curavi, qua nihil quod unquam sermone nostro scripsi magis civibus meis innotuit magisque eos delectavit. Quid enim? De *iunioribus* legebant poetis scriptoribusque qui ardentissimo quodam verae pulchritudinis amore inflammati nihil non comburere planeque delere gestirent quod iam esset dictum prius quodque ullam redoleret antiquitatem. Convicia eorum audiebant maledictaque omnemque eos videbant moventes lapidem ut tandem aliquando illud exstruerent sincerae poeseos et eloquentiae monumentum ad quod quidquid postea scripturi cantaturique essent homines exigeretur; adolescentulos cognoverant strenuos, ne gravissimos quidem reformidantes labores dummodo ex ipsorum manibus prodiret opus limatissimum et in quo (nam hoc potissimum spectabatur) nova essent omnia et inaudita, et aliorum et suimet ipsorum censores severissimos. Quique disputatiunculam meam legebant in medio etiam vivebant tumultu literario, qui paucis ante annis in patria nostra erat exortus. Quid mirum omnes sensisse statim me de Catullo eiusque sociis scribentem simul cogitasse de iis qui inter nostrates poetas essent *οἱ νεώτεροι*, verbaque mea ... me ipso melius intellexisse legentium nonnullos? Ipse enim noviciorum opera atque opuscula (nam hoc quoque illis cum Cantoribus Euphorionis commune erat quod *tenui labore* maxime delectabantur) ipse, aio, noviciorum opera atque opuscula libaveram tantummodo, at qui penitus ea hauserant statim quis sub Valerii Catonis, quis sub Catulli, Calvi, Bibaculi lateret persona perspiciebant, totamque Galliam

Cisalpinam, communem illorum (certe plurimorum ex eorum numero) patriam in amoenas Hollandiae Septentrionalis transferebant silvas quas nostri novicii poetae querelis suis planctibusque implere solerent. Nam qui sibi conscii sunt nova et nullius pedibus trita se ambulare via nunquam inventis suis adeo laetantur quin simul acri pungantur vexenturque dolore quod ab aequalibus non suo aestimentur pretio, utpote qui ne hoc quidem intelligant cur tam flebiliter lacriment lamententurque.

Raro contingit philologis ut apud cultiorum hominum, sed qui ipsam nunquam attigerunt philologiam, populum tantum obtineant favorem. Qui quamvis mihi gratus esset iucundusque, tamen alia quaedam accedebat res qua multo gauderem magis. *Damstéus* enim meus, optimus ipse poeta Latinus et in Romanorum literis versatissimus, in ipsa nostra Mnemosyne (a. 1902) disputatiunculam illam meam suo exornavit praeconio, meque ibi protulisse aliquid quod et novum esset et verum et praeterea summi in tota hac causa gravissima momenti pretiique demonstravit. Quod quale sit mox videbimus, nunc ad Ciceronem redeo.

Intellexeram mirum quantum lucis vitaeque huic de quo tunc agebam et nunc ago tempori praebere illud vel ipso verborum sono suavissimum Catulli carmen:

Disertissime Romuli nepotum
Quot sunt, quotque fuere, Marce Tulli,
Quotque post aliis erunt in annis,
Gratias tibi maximas Catullus
Agit, pessimus omnium poeta,
Tanto pessimus omnium poeta
Quanto tu optimus omnium patronus.

Quod in ore omnium esse solet qui latine didicerunt unquam. Sed quotusquisque recte illud intelligit? Certe non intellexit Westphalius, cuius me adolescente studiosorum terebatur manibus liber, quo Catulli carmina, singulari a se venustate Germanice versa, ita disposuerat, coniunxerat, illustraverat ut tamquam quaedam *fabula Romanensis* nasceretur, lectu iucundissima quaeque sua varietate legentem suavissime detineret. Sed in septem hisce versiculis illustrandis fuit mire infelix. Statuit enim Ci-

ceroni hic pro opera sibi praestita gratias agere Catullum. Qualem operam putas? Poetae orator concessit ... amicam utrique amatam. Unquamne quidquam audivisti absurdius, turpius, inhumanius? Equidem ne in rerum quidem natura istud esse crediderim. Quod si tamen tunc factum esse sumimus, quid sibi volunt *optimus* ille *orator* et *pessimus poeta* inter se oppositi? An summo oratore opus fuit qui mulierculae permutationem istam commendaret et nunc poeta noster pudore suffunditur qui donum acceperit quod quivis vir non plane omni humanitatis sensu destitutus — ne poetam dicam — esset abominaturus? Quanto ergo venustius elegantiusque veteres commentatores in causa publica privatave a Cicerone Catullum ita defensum coniecerunt ut victor inde poeta discederet! Dignum profecto istud meritum quod magnifice versibus extollatur neque miramur ipsum poetam prae arte illa, cuius praestantiam modo sit expertus, suam atque semet ipsum plane contemnere et nihili facere. Videsne quam apte nunc *pessimus poeta optimo* opponatur *oratori*?

Sed quamvis venusta sit et elegans coniectura illa, solidum quo innitatur fundamentum habet nullum. Utar hic argumento quod nunc plerisque sordet planeque proscribendum videtur, illo quod *e silentio* dicitur. Quod cur hac aetate tanta soleat condemnari severitate intelligere mihi videor. Nostro uti ingenio et tantum non cogitare vetamur — hoc *saeculum* est. Atqui in tanta certorum testimoniorum indiciorumque qua nostra ars laborat inopia, de cogitatione actum est si missa facta erunt argumenta e silentio, neque iam quidquam miseris relinquitur philologis praeter illum materiae coacervandae laborem, qui solus nunc est in honore. Nego ergo, pertinaciter nego, unquam in ullo iudicio pro reo Catullo verba fecisse Ciceronem, quoniam in multis illis qui supersint Ciceronis libris de toto illo negotio nihil inveniatur. An de illa victoria silere potuisset orator noster suarum laudum minime parcus, et ne in aliqua quidem epistola ullam eius fecisset mentionem? Credat hoc qui credere possit.

Alia ergo insistendum via intellexi et, quamvis ad incitas redactus, inveni aliquid quod neque nunc absurdum mihi videatur et tunc admodum placeret. Sic enim in vernacula illa disputatione, quam modo commemoravi, causam meam egi: *rem*, pro

qua hic gratias agit Catullus ignoramus et, ut opinor, ignorabimus semper; fortasse tam parvi fuit momenti ut illis solis qui poeticam scripsit quique accepit epistolam potuerit innotescere. Sed non est cur diu quae illa fuerit rogemus. Non enim in illa vertitur quaestionis cardo sed in sola *optimi oratoris* et *pessimi poetae* oppositione. Gratias oratori agit poeta laetaturque sibi hanc oblatam facultatem, refutandi atque adeo deridendi summi viri qui quam inique de se suisque commilitonibus iudicet modo audiverit. Poterat et alia occasione uti, sed quam primam nactus est libenter arripit. *Cantores Euphorionis* cum contemptu nominaverat Cicero, innotuerat hoc Catullo; ergo simulatque invenit quod scribere ei debeat possitve, se unum eorum esse profitetur gloriaturque. Potuitne salsius urbaniusque gloriari simulque — acerbius mordaciusque? Nemo enim poeta *ex animi sententia* semet ipsum *pessimum omnium poetam* dicit. Quod si tamen facit in epistola ad adversarium, a quo tamquam *pessimus* poeta sit notatus, contrarium et hic eum cogitare et in iis versiculis ubi eundem *optimum oratorem* dicit manifestum est. Sic simul poesin suam Alexandrinam defendit et adversarii perstringit eloquentiam Demosthenicam. Quodsi quis quaerit cur *Euphorionis* potissimum cantores τοὺς νεωτέρους appellaverit Cicero, quamprimum quaerere desinat censeo. Unum alterumque forte fortuna ipsius Euphorionis legerat versiculum Cicero simulque ut contortum nimis fucatumque abiecerat e manibus, posthac quidquid absurdi et insulsi legisset Euphorionis nomine insigniturus. Denique „velitatio in certamine literario" (verba haec sunt Damstéi, ad cuius disputationem mox redibo) totum est carmen Catullianum XXXXVIIII, praetereaque nihil, sed velitatio e qua totum certamen eiusque strepitus clamoresque sat bene cognoscantur.

Invenisse me istud dicebam. Reverane inveneram? Tum, cum vernaculam illam disputationem in lucem edebam, vulgo dudumque notum putabam. De ea re dubius aliquis esse potest atque in errore versari. Quod variis modis fieri solere tribus lubet demonstrare exemplis, quae neque sunt illepida et cognitu utilissima videntur. Denique μεταβολὴ πάντων γλυκύ.

Agricola quando a Tacito sit scriptus, non solum quo anno vel mense sed etiam quo die atque etiam qua fere diei hora

pro certo inter viros doctos constat. Mortuum enim Agricolam die 23° m. Augusti anni 93 ipse Tacitus (c. 44) testatur, eiusdemque haec verba sunt (c. 45): „*nobis* ... *ante quadriennium amissus es*". Sed et haec c. 44 legimus: „(non licuit Agricolae) *principem* Traianum videre". Atqui *principem* Traianum dici non potuisse quamdiu tantummodo destinatus esset Nervae successor, sed tum demum cum mortuo iam Nerva solus regnaret sic esse appellatum Mommsenus nos docuit. Mortuus autem Nerva est die 27° m. Ian. a. 98 ergo *post* illum diem Agricola scriptus est. Sed ne e *quatuor* annis *quinque* vel paulo minus quam *quinque* fiant, sumendum est *statim* post 27um m. Ian. a. 98 editum librum, ita ut meditandi componendique vix ullum Tacito relinquatur tempus. Quod parum verisimile. At ego intellexeram, et olim primum me intellexisse credebam, a viris doctis nullam haberi rationem verborum quae apud Tacitum leguntur loco, quem in citando vacuum reliqui, quaeque nos totum locum sic accipere vetant ut Tacitus dicat nunc *cum scribat* quatuor praeteriisse annos. Sunt verba *tam longae absentiae condicione*. Quorum equidem diligenter ratione habita sic per multos annos in scholis meis verba Taciti interpretabar: „infelici casu, longa illa absentia, factum est ut te amitterem quadriennio ante mortem tuam, sive quadriennio maturius quam ceteri omnes". Novamque, ut dicebam, eam interpretationem semper opinabar donec in manus meas venit venustissimus *Welschingeri* libellus c. t. *Tacite et Mirabeau* (Parisiis prodiit ille apud Émile Paul frères), ubi Mirabellum in carcere suo Vincennensi sic audimus interpretantem: „nous t'avions perdu par une longue absence quatre ans avant que tu nous fusses enlevé par la mort." „Quid nobis" dixerit aliquis „turbulentum istum excitas demagogum? Sit ille Tacitum tamquam deum aliquem veneratus, utpote qui sibi tantam praebuerit materiem in tyrannos declamandi, quidni *verba* historici prave ab eo accepta sumamus?" Ad illum ergo omnium praestantissimum me convertam Taciti interpretem, Io. Muellerum dico, cuius librum in paucorum venire manus suspicor, satis enim antiquus et, ut aiunt, „rarus" esse videtur (editus est Hamburgiae a. 1766). Ibi autem haec legimus: „diess ist unser grösster Schmerz, dass wir dich wegen unserer langen Abwesenheit schon *vier Jahre vorher* verloren

haben". Utiliora mihi etiam sunt haec vocabula Germanica quam illa Francogallica. An verba *ante quadriennium* Germanice tantummodo sic vertere licet: „vor vier Jahren" et non sic quoque: „vier Jahre vorher"?

Sic omnis legentibus eximebatur scrupulus; de ipso die quo liber scriptus esset fiebamus incertiores sed aequo animo illud ferendum damnum nobis constabat quod tanto compensaretur lucro; scribi enim *potuisse* a Tacito librum intelligebamus.

Haec ergo quam novam esse putaveram interpretatio mea admodum erat antiqua. Contrarium mihi in alio evenit Taciti loco:

Dial. de Or. c. 17 med. demonstrare nititur Aper post mortem Ciceronis non iam tot praeteriisse annos ut liceat tempus quo nunc fiat colloquium tempori Ciceronis tamquam *novum* opponere antiquo, atque sic computat:

„(Cicero) VII idus Decembres [1]) occisus est, quo anno divus Augustus in locum Pansae et Hirtsi se et Q. Pedium consules suffecit. Statue sex [2]) et quinquaginta annos, quibus mox divus Augustus rem publicam rexit; adice Tiberii tres et viginti et prope quadriennium Gai, ac bis quaternos denos Claudii et Neronis annos, atque illum Galbae et Othonis et Vitellii longum et unum annum, ac sextam iam felicis huius principatus stationem, qua Vespasianus rem publicam fovet: centum et viginti anni ab interitu Ciceronis in hunc diem colliguntur, unius hominis aetas."

Negligere hic possumus bonorum codicum lectionem *centum et decem* (pro *centum et viginti*) quae mox (c. 24 extr.) Materni verbis refutatur sic ipsam hanc Apri computationem referentis: „cum praesertim *centum et viginti* annos ab interitu Ciceronis in hunc diem ... collegerit". Neque hoc morari nos debet quod mire sane Claudii Neronisque aetas tamquam *una* nobis propo-

---

1) Hanc vocem supplevit Lipsius.

2) Sic Lipsius; codices aperto vitio *novem*. Lipsii correctio et eo commendatur quod totidem regnavit annos Augustus quot qui deinceps enumerantur (56). Dubium enim non est quin hic arcanae cuidam indulgeat sapientiae Tacitus quae innititur numeris. Hoc quoque Tacito observatione dignum visum est quod Claudius et Nero = Tiberius + Caligula + Galba Otto Vitellius ita ut Augusti aetas quodammodo inter proximos eius successores bipertito dividatur. Hoc illud esse opinor cur Claudius et Nero *unam* efficiant „stationem".

natur eam solam ob causam quod uterque per quaternos denos imperitaverit annos. Nam id quidem, quamvis nobis absurdum [1]) videatur, immotum stabit quocunque tandem modo cetera huius loci verba interpretabimur. Denique si utrobique (et c. 17 med. et c. 24 extr.) *centum et decem* legerimus, colloquium a. 67 habitum esse nobis erit statuendum, tum autem Tacitus non erat *iuvenis admodum* (c. 1 post medium) sed puer annorum duodecim.

Esto: centum et viginti computantur anni cum inter se adduntur:

Augustus	56
Tiberius	23
Caligula	4
Claudius et Nero	28
Galba Otto Vitellius	1

denique *sexta statio* qua Vespasianus rempublicam fovet.

Videbam ultima verba plerumque sic accipi ut *sexta statio* esset sextus *annus* ita ut colloquium habitum fingeretur inter Kal. Iul. 74 et Kal. Iul. 75 (v. H. II, 79), sed simul videbam falsissimam eam interpretationem esse. Quid enim? 74 + 43 (quo anno occisus Cicero) non sunt 120 sed 117 anni, neque nobis licet illud 120 tamquam „numerum rotundum" accipere, siquidem ét c. 17 med. ét c. 24 extr. ipsa vocabula *in hunc diem colliguntur* (*collegerit*) nos de *accurata* cogitare computatione iubent. Quodsi non ipsum illud *diei* indicium haberemus, tamen non crederemus *sic nude* hic Tacitum ponere 120 pro 117, qui Germ. c. 37 sic loquatur: „ex quo (anno quo Caecilius Metellus et Papirius Carbo consules fuerunt, h. e. a. 113) si ad alterum imperatoris Traiani consulatum computemus, ducenti *ferme* et decem anni computantur." Sunt autem 113 + 98 = 211 et hoc Tacitus dicit *ducentos ferme et decem annos*. Tam cautus ille est cum „rotundum" pro ipso ponit numerum!

Sed hoc gravissimum quod nemo mortalium unquam *stationem* [2])

1) Est tamen et eius quoque rei ratio quaedam, v. supra p. 254 ann. 2.

2) Cf. Kayseri, quem, eheu, immatura nobis mors ademit, praestantissima facetissimaque dissertatio „de Dialogo de Oratoribus" L. B. apud E. J. Brill a. MDCCCCII p. 26 sqq.

dixit vel dicere potuit pro *anno*. Sunt *stationes* hae omnes quae hic enumerantur: 1 Augusti 2 Tiberii 3 Gaii 4 Claudii Neronisque imperium 5 Galbae, Othonis, Vitellii annus 6 Vespasiani imperium. Quo *anno* habitum fingatur colloquium non dicitur, sed facile computatur:

in hunc diem colliguntur 120 anni

detrahamus 43 qui intercedunt inter Ciceronem occisum et Christum natum

restant 77

ergo a. 77 p. Chr. n. colloquium habitum fingitur cui 22 annos natus interfuit Tacitus.

Sic ego iam per viginti fere annos hunc Taciti locum et Kaysero et aliis literarum studiosis eram interpretatus. Et quamvis viderem meam ab aliorum virorum doctorum, quos consulere potui, recedere interpretationem, tamen nunquam eam publici iuris facere ausus eram, quia iam et alios multos in eandem incidisse non poteram non credere. Ecce tum vir quidam in arte nostra primarius e scriniis defuncti amici non minus celebris eandem tamquam novam et tamquam utilissimam, utpote quae inveteratum iam errorem tolleret, in lucem edidit. Ecquid me tum nimiae meae verecundiae poenituisse censes?

Inscii saepe nova invenimus, saepe quae nova nobis invenisse videmur dudum nobis sunt praerepta. Utriusque generis iam singula dedi exempla. Addere e priore genere unum etiam lubet. Iam alibi fuse illud enarravi sed nova nunc ratione exponendum videtur. Tam enim *novum* est illud inventum (quod equidem *inventum* meum dici posse primo tempore ne suspicabar quidem, utpote qui putarem semper omnes mortales mecum idem vidisse: ne in mentem quidem mihi venerat aliam esse *posse* aliorum sententiam) tam novum illud, aio, est, ut iam saepe sim expertus *legentibus* me non persuasisse. Ergo tamquam cum praesentibus colloquar, si forte sic causam meam vincere possim!

Metamorphosesin Ovidii semper vehementer sum delectatus, sed nullum earum locum magis unquam sum admiratus quam *iudicium armorum* illud. Nec mirum: hic enim poetam et rhetorem *αὐτὸν ἑαυτοῦ δεινότατον* et fuisse et esse voluisse tota eius indoles totaque vita testatur. Hunc ergo raptim percurramus ut nobis appareat quanta arte hic verum describatur iudicium

singulaque eius *momenta,* ex ipso hominum commercio desumpta, nobis ponantur ante oculos:

Consedere duces: videmus viros amplissimos gravissimosque suas sibi occupantes sellas, componunt vultus, aures arrigunt, denique parati sunt ad audiendum iudicandumque.

Et vulgi stante corona: plebis sedantur strepitus, ordine adstant omnes, summi momenti exspectant certamen.

Surgit ad hos ... Aiax. En iam in certamen illud procedit litigantium alter et quo modo procedat clarum fit ex iis quae adduntur: *utque erat impatiens irae ... torvo vultu respexit ... intendensque manus.*

Sequitur oratio plena irae et indignationis; argumentis vix utitur orator uno hoc contentus: prae se nullius pretii esse homuncionem adversarium suum.

123 sq. Finierat Telamone satus, vulgique secutum
Ultima murmur erat.

Indignatur et ipsa corona tam strenuum bellatorem, de toto exercitu et de causa Argivorum tam bene meritum, vel in dubium venire de hereditate tam bene merita.

Post hunc Ulysses adsurgit iamque ipse status vultusque eius callidum prodit causidicum. Et callida est tota eius oratio: de adversarii meritis nihil detrahit sed et alia eius notat vitia et nimiam arrogantiam, qui se solum virum fortem, ceteros omnes duces ignavos timidosque demonstrare veritus non sit. Suam cum ceterorum *ducum* et *procerum* causam coniungit Ulysses et sibi eorum conciliat gratiam, in ipsum Aiacem iram movet et invidiam.

Iam altera quoque oratio ad finem est perducta. Quid nunc sequitur, quid sequi debet?

382 *Mota manus procerum est.*

Si legeretur *mota manus vulgi est,* id aliquatenus certe vehementer probarem. Quid enim? Nova quadam *re* quae *evenit* opus hic est. Singula, quemadmodum iam dixi, iusti iudicii ita sunt enumeranda *momenta* ut nihil desit. Quid autem usitatius quam bono oratori a circumstante *plaudi* corona? Sed non est, ut opinor, vulgus de summa eloquentia, de perfecta illa et consummata ipsius Ovidii arte oratoria, idoneus iudex. Ad *proceres* summa rei redit.

Quid autem illi nunc *agere* dicuntur? Si viros doctos audis, quorum nunc sola probari videtur interpretatio, prorsus nihil *agunt*, quod quidem prodeat in lucem: intimae eorum cogitationes, quas pectore clausas tenent, significantur verbis:

mota manus procerum est.

Quae verba vulgo nunc sic accipiuntur, quemadmodum accepit Gierigius, ut *manus* sit *consilium, collegium*. Sed ne quid dicam de ipsa illa voce, quae si sic esset hoc loco adhibita, satis contumeliosa videri deberet atque ut hoc quoque mittam admodum inepte eosdem illos reges qui modo *duces* sint appellati subito nunc *manum procerum* dici — quanto enim foret elegantius *moti sunt proceres*, quantopere ipsa vox spondaica in initio versus posita totius loci deceret gravitatem! — ut haec mittam quae quamvis magni tamen non maximi sunt momenti et praeterea iam accurate a me sunt exposita (in libro *de Ovidio poeta* L. B. apud E. J. Brill 1905 p. 50 sqq.) quam languide et insulse nunc bis eadem dicuntur. Quid enim? *moti sunt proceres* (sic breviter nunc dico tota illa *manu* abiecta). Quid aliud hoc est quam: „persuasit iudicibus Ulysses" et „in suam pertraxit sententiam"? Sed nonne prorsus idem significant quae adduntur: *quid facundia posset re patuit*? „Persuasit iudicibus Ulysses" et „quid posset facundia patuit": quid est aliud bis idem dicere nisi hoc est? Et quis non sentit ét „mota manus procerum *erat*" nunc requiri ét verbis „et quid facundia posset re patuit sqq." accuratius *explicari, illustrari, describi* id quod *factum esse* modo breviter sit indicatum? Nonne sic quoque apparet, id quod totus contextus, totumque hoc *drama* clamat, praecedere debere *rem* quae *peragatur* a iudicibus, idque *palam* ita ut tamquam spectatores in cavea eam nostris *contemplemur* oculis? Et quid *fit*, quid *peragitur* a iudicibus postquam utraque pars ab iis audita est? *In consilium* ut opinor *eunt*, quod aut *χειροτονίᾳ* fit aut, id quod hoc loco malim, tabella in urnam coniicienda, certe *manu movenda*. „Manum movent proceres": subobscure sic quid *fiat* significatur sed statim illud illustratur addito: „et quid facundia posset, re patuit sqq.: „diribentur tabellae, quarum multo maior pars Ulyssi adsignabat hereditatem."

Sic ego mihi nostrum locum semper eram interpretatus, putaveramque inde a tempore, quo scripti essent versus illi, de

alia interpretatione ne cogitatum quidem esse. Gymnasii demum Leidensis praeceptor expertus sum me inscium nec quidquam tale suspicantem novi aliquid et prorsus inauditi esse commentum. An, ita ut in loco illo *Agricolae* Tacitei, sic se res habet, ut per aliquot saecula vera interpretatio regnaverit sola, dein falsa sit suborta quae illam non solum de suo detruderet solio sed et in diuturnum pelleret exsilium? Certe apud Planudem verissima haec legimus: ἐκινήθη δὲ τῶν ἐν τέλει ἡ χείρ.

Ut ad Catullum redeam: ipsene primus mortalium inveneram carminis XLVIIII hoc primarium atque adeo solum fuisse consilium ut ludibrio haberetur antiquus orator, honorifico testimonio ornaretur nova ars poetica? Contendit hoc Damstéus inventumque hoc vehementer laudat; neque, hercle, blandiendi id causa facit — non haec praestantissimi viri indoles. Profecto iam hic habeo quod optimo iure gaudeam, sed addit idem quod multo laeter magis, non mea causa sed omnium qui has in deliciis habent literas. Sic enim fere Damstéus disputat (meis hic utar verbis): „iam tum lepidissimum illud Catulli carmen esse penitus sentimus, si *velitationem in certamine poetico* esse sumimus. Quid vero si *causam* indicare poterimus cur certo quodam tempore sic ad Ciceronem scripserit, si noverimus pro quo hic beneficio agat gratias atque hoc etiam accesserit ut iocosa haec et acerba gratiarum actio ipsi beneficio lepidissime respondeat? Nonne inde illa velitatio vitae veritatisque mirum quantum accipiet? Legite nunc quae ipse Cicero dicit in oratione pro Murena c. 13:

in qua (sc. arte oratoria) si satis profecissem, parcius de eius laude dicerem: nunc nihil de me dico, sed de iis, qui in dicendo magni sunt aut fuerunt

ecquid huc Catullus respicit iocosis illis oratoris laudibus neque minus iocosa suae artis contemptione?"

Coniectura haec est sed qua venustior et ingeniosior nulla possit fingi. Quo anno orationem pro Murena habuit Cicero, Catullus erat in flore aetatis et, ut opinor, artis etiam: agebat enim annum 24. Fac nunc Ciceronem eius orationis exemplum poetae vel dono dedisse vel legendum commodasse, quam egregiam nactus hic erat occasionem simul gratias agendi salseque perstringendi oratorem cuius neque genus magnopere admiraretur

et a quo sciret dilectam sibi artem contumeliose nominatam?

Coniecturae Damstéianae simile aliquid — προσκυνῶ δὲ τὴν Ἀδράστειαν — deprehendisse mihi videor quo Catulli carmen illustraretur LIII:

Risi nescioquem modo e corona,
Qui cum mirifice Vatiniana
Meus crimina Calvus explicasset,
Admirans ait haec manusque tollens,
„Di magni, salaputium disertum!"

Haud dubie *salaputium* vocabulum est spurcum obscenumque, certe est plebeium et quo sola uti soleat faex urbana. Ergo iam unum illud vocabulum dramation quoddam atque mimum efficit haud indignum hendecasyllabis his facetissimis. Ante oculos nobis stat unus e tunicato popello qui adstupens animamque retinens mordacissimam excipit orationem qua Caesaris ille cliens potentissimus perstringatur conficiaturque ab adolescente audacissimo facundissimoque; tandem aliquando se continere non potest manumque movet non ad plaudendum sed ad extremam significandam admirationem, atque in vocem erumpit turpem quidem et ridiculam sed quam eam ipsam ob causam ex intimo hominis pectore prodiisse toti coronae atque ipsis iudicibus sit persuasissimum. Laudem ergo Licinianae facundiae continet carmen singularem mireque disertam. At tutior navis quae binis quam quae singulis tenetur ancoris. Quid si non solum lepidissimum esse *argumentum* carminis nobis apparuerit, sed simul perspecta erit causa cur *tunc* peculiari illo sit exornatus Calvus praeconio, si intellexerimus eo tempore non potuisse *aptius* laudari Calvum quam hoc inculti rudisque scurrae praeconio? Nonne aliquantisper cum Calvo Catulloque ceterisque de grege τῶν νεωτέρων poetarum oratorumque adolescentibus vivere nobis videbimur?

Atque invenisse mihi videor locum qui miraculo quodam quadamque μεταμορφώσει nos vivos videntesque in pristinum illud tempus reducat. Legimus enim in *Bruto* § 289:

at cum *isti Attici* dicunt, non modo a corona, quod est ipsum miserabile, sed etiam ab advocatis relinquuntur.

Scripta haec sunt a. 46, sed nunc, nunc maxime tenendum illud quod supra dixi: iam statim cum de νεωτέρων studiis aliquid

inaudivisset, simul in eos invectum esse Ciceronem. An putemus per multos eum annos aequo tulisse animo quod contemneretur atque derideretur summopere venerandus ille Ennius et tum demum huius suscepisse patrocinium contra protervos istos petulantesque rabulas? Quid vero cum inaudivisset ab iisdem se cum Demosthene suo sperni fastidirique? Siluisse eum putemus an statim paratam habuisse gravem aliquam vituperationem qua eos percelleret prosterneretque? Quid quod ipsa illa *Bruti* verba admodum diserte nos docent respici hic a Cicerone aliquod iudicium suum iam multo ante pronuntiatum quodque verissimum esse multorum annorum docuerit usus. Quid enim mordacius quam hoc: „Atticos istos *a corona* cum dicant, relinqui, iam multo ante dixi demonstravique, at nunc addere aliquid possum quod multo sit gravius: iam et a prudentibus relinquuntur, qui aliquantisper, ut tamen quid nova ista sibi vellet dicendi ars cognoscerent audire eos sustinuerunt"? Et nonne id in ipso illo: „quod est ipsum miserabile" inesse statim quivis admonitus sentit?

Esto: vulgo notum erat Tullianum illud „Attici a corona relinquuntur". Refutat hoc iudicium Catullus narratiuncula sua iocosissima, in qua, ut Donati utar verbis, „magna inest moralitas". Ex ipsa illa corona infimum virum commoverat nova eloquentia, et revera se vehementer commotum hac re vel maxime erat testificatus ille quod ne tum quidem spurcis abstinere posset vocabulis quibus quotidie in suis uti soleret colloquiis. Iam duo haec Catulli carmina, et illud „disertissime Romuli nepotum" et hoc „risi nescioquem" sufficiunt ad demonstrandum quantas in republica literarum dederint turbas *cantores* illi *Euphorionis* qui simul aut omnes aut certe multi eorum erant *oratores Attici*. Nostris id oculis cernere videmur et audire auribus. Adolescentuli sunt literarum amore ardentes, quibus novum inflare spiritum gestiunt, nam nova omnia appetunt, vetera contemnunt. Gravissima exagitant censura antiquos omnes scriptores poetasque neque inter se parcunt.

Pugnaces sunt mordacesque neque ullum unquam fuit vatum genus *irritabile* magis. Saepe ultro appetunt alios sed nunquam non repugnant lacessiti. Qui fuerint satis notum est: nihil enim facilius quam e praestantissima Catulli editione Muelleriana

eiusque appendice nomina eorum colligere. Sed de uno dicendum est aliquid novi, ut opinor, quem hactenus tantum modo noviciorum *fautorem* fuisse noveramus, et quem nunc ego et ipsum novae dedisse huic arti operam demonstrare conabor, puerorum illum dico magistrum (nam infra vicum Tuscum, heu, decidit) *Cornelium Nepotem.*

Cornelius Nepos quo consilio atque adeo qua mente vitas istas *imperatorum* (nam longe longeque iis praestat vita *Attici* atque etiam breve istud excerptum quod e maiore vita *Catonis* a se excerptum esse ipse testatur) scripserit non potes non admirabundus, dum unam alteramque legis, rogare. Num pueros et plane ignaros historiae adultos aliquam certe eius partem vult docere? Dixeris hoc propter *Pelop.* 1: „medebor cum satietati tum ignorantiae lectorum" aliosque locos in eandem sententiam. Sed quid pueris indoctaeque plebeculae cum *Datame* et *Eumene*? Quid cum flosculis istis quos multos operi aspersos invenimus? Quid cuiquam discendi cupido prodesse possunt ineptiae quae *de Regibus* inscribuntur aliaeque paulo minus absurdae? Equidem *Aemilium Probum* missum facere nolo: admodum enim mihi verisimile videtur ipsius Nepotis opus a sero nato compilatore retractatum, multis ornamentis nudatum, denique omnibus modis corruptum ad nos pervenisse. Nam si sic omnia scripsisset Nepos, qui eum laudare Cicero poterat? Et quantis eum laudibus exornat princeps oratorum! Legimus in Epl. ad Att. XVI, 5, 5:

„Nepotis epistolam exspecto. Cupidus ille meorum, qui ea quibus maxime γαυριῶ legenda non putet? Et ais μετ' ἀμύμονα. Tu vero ἀμύμων, ille quidem ἄμβροτος"

quae licet ita torqueat Nipperdeyus ut *verae laudis* vix quidquam insit, nullo tamen modo negari potest prodi illis Ciceronis sollicitudinem de Nepotis iudicio.

Atque verbis „(Nepos) ea quibus maxime γαυριῶ legenda non (putat)" haud dubito quin alludatur ad illam Nepotis ad Ciceronem epistolam cuius nobis hoc servavit fragmentum Lactantius:

„tantum abest, ut ego magistram esse putem vitae philosophiam beataeque vitae perfectricem, ut nullis magis existimem opus esse magistros vivendi quam plerisque, qui in ea disputanda versantur. Video enim magnam partem eorum, qui in

schola de pudore et continentia praecipiant argutissime, eosdem in omnium libidinum cupiditatibus vivere."
Certe nulla est idonea causa cur Lactantio fidem non habeamus haec tamquam Nepotis verba citanti. Et sunt lepidissima neque scribi potuerunt nisi ab homine semet ipsum minime contemnente.

Praeterea multis vitarum tam imperatorum quam Catonis Atticique locis apparet auctorem *hominis literatissimi* affectasse gloriam. Fortasse ipsae quoque imperatorum vitae olim ex eo genere fuerunt quod nunc „pulchrarum literarum" nomine significare solemus, fortasse eas poetis oratoribusque ipsi amicis Nepos composuit unde desumerent flosculos quos libris suis adspergerent. Nam eum se esse cui de summis ingeniis promptum paratumque habere liceat iudicium hisce in vita Attici verbis vel disertissime pronuntiat (c. 12):

„idem (Atticus) L. Iulium Calidum, quem *post Lucretii Catullique mortem multo elegantissimum* poetam nostram tulisse aetatem vere videor posse contendere, neque minus virum bonum optimisque artibus eruditum, post proscriptionem equitum propter magnas eius Africanas possessiones in proscriptorum numerum a P. Volumnio, praefecto fabrum Antonii, absentem relatum expedivit."

Solus mortalium Nepos hoc nobis *Lucii Iulii Calidi* servavit nomen. Est profecto cur doleamus ne unum quidem eius ad nos pervenisse versiculum, nam quin bonus fuerit poeta minime dubito. *Amicitiae* datum esse honorificum illud Nepotis de eo iudicium Nipperdeyus contendit, cui libenter adstipulor dummodo ea intelligatur amicitia quae literatum cum literato, poetas cum poetarum patrono atque fautore coniungit. Nam strenuum atque benevolum poetarum patronem Nepotem novimus e dulcissimis illis versiculis quibus suum libellum ei dedicat Catullus. Quid vero si ipsum Nepotem in medio Cantorum Euphorionis posuero grege? An maiorem natu eum fuisse dicamus quam qui cum adolescentulis et paene pueris luderet? Nam Catullum a. 86, Nepotem a. 100 natum esse probabilis est coniectura. Hoc certe nemini incredibile videbitur ei „noviciorum" genus adeo placuisse ut illud imitari, si res ita ferret, conaretur. Cuius equidem studii manifestum mihi deprehendere videor indicium in his verbis quae leguntur in vita *Catonis*:

„in quibus (Catonis Originibus) multa industria et diligentia comparet, nulla *doctrina*".

En νεώτερον purum putum! Laudat scriptorem veterem sed eo vultu, leni placidoque, qui *clementiam* atque adeo *misericordiam* prodat; virtutes quasdam minores ei relinquit sed multo maiorem excelsioremque denegat. Quid enim sibi vult *doctrina* quae *industriae et diligentiae* tam diserte *opponatur*? Certe non de ea nobis hic est doctrina cogitandum quae nunc eo solet appellari nomine. Quid enim illa ab *industria diligentiaque* iam differt? An ingenii acumen et venustas accedere debet ut vera exsistat *doctrina*? Sic equidem censeo, sed a plerisque qui doctorum sibi nomen vindicant reclamari scio.

Peculiarem quandam apud Cantores Euphorionis vim habent vocabula quae sunt *doctus* et *doctrina*. Quae cuiusmodi sit sic optime apparebit si dixero Nepotis de quo agimus loco *industriam* et *diligentiam* ad *inventionem* pertinere sed *doctrinam* ad *elocutionem*. Doctus is iis videtur qui severa lege vocabula conquirat eligatque et versiculos sententiolasque construat limatissimas exactissimasque. *Docti* dici semper omnes poetae Latini voluerunt sed nulli magis quam adolescentuli nostri doctae poeseos Alexandrinae imitatores, apud quos fere *termini technici* vim vox ea nacta est. Atque huius *artis* nil Cato habuit: „rem tene, verba sequentur" haec ei sola erat scribendi lex; verba rariora et subobscura, quae ipso sono aures permulcerent consueta omnia et trita *fastidientium*, e suis sibi latebris protrahere ne conatus quidem est. Nam quod sic illud *nulla doctrina* explicat Nipperdeyus ut in Catonis Originibus „nulla" dicantur „docta iudicia inveniri nullaeque inquisitiones generales ut apud Polybium" id ne tum quidem probarem si immemor essem vinculi quod Nepotem cum Catullo coniunxit. Talia enim si ab historico postulasset Nepos, semet ipsum nihili historicum esse confessus esset.

Quaerat nunc quispiam: illine adolescentuli turbulenti, suae artis admiratores fervidissimi, antiquorum contemptores, reverane *novi* aliquid in literas invexerunt Romanas?

Difficile dictu. Unde enim faciamus initium? Certe haud pauca quae in Catullo peculiaria observamus iam inveniuntur apud Laevium venustissimum poetam, qui certe haud ita paucis ante

Catullum annis vixit. Vide H. de la Ville de Mirmont *le poète Laevius,* Bordeaux Feret et fils et confer Richard Büttner *Porcius Licinus und der literarische Kreis des Q. Lutatius Catulus,* Leipzig Teubner 1893, librum utilissimum, qui tamen philologis parum innotuisse videtur.

Videamus quae fere illa sint. Scripsit *epyllia* Laevius quorum unum certe coniecturis minime audacibus ita possumus „reconstruere" (sit venia vocabulo novicio!) ut saltem de partibus eius earumque dispositione constet.

Nomen ei est *Protesilaodamia*: agit ergo de teneris illis Protesilai et Laodamiae amoribus, tam crudeliter diremptis. E prima parte supersunt haec:

inibi inruunt cachinnos
ioca dicta risitantes

et

complexa somno corpora
operiuntur ac suavi quie
dicantur.

Haec ergo nuptias describebat hilaritatis amorisque plenas.

Ad ultimum caput (an *scenam* dicam vel *actum*?) non dubium est quin hi pertineant versus:

num quaepiam alia de Ilio
Asiatico ornatu affluens
aut Sardiano ac Lydio
fulgens decore et gratia
pellicuit?

Domi sola desidet Laodamia tristis anxiaque: dudum finitum esse bellum Troiamque captam iam certior facta est, nunc quidni redeat maritus dilectissimus sollicita quaerit et de more mulierum nihil non metuit. Atque illis, quos servavit Priscianus, versiculis equidem hosce praefigendos coniicio, qui leguntur apud Nonium:

nunc quod meum admissum nocens
hostit voluntatem tuam?

Quid quod et ipse Protesilai obitus diserte commemoratur fragmento apud Muellerum 24.

Quot fere versus totum epyllion impleverit ne divinare quidem possumus, credo tamen non fuisse admodum longum carmen.

Sed totus eius decursus, varietas, ars e versibus superstitibus satis elucet.

Delectatum esse Laevium epylliorum suorum titulis admodum audacter compositis et nomen *Protesilaodamia* testatur et alterum illud *Sirenocirca*, nam et hoc epyllion fuisse, quo Ulyssis errorum pars quaedam subtili arte fuerit enarrata, coniicere in promptu est.

Et omnino novorum inauditorumque vocabulorum artifex fuit Laevius. Unum exempli causa affero quod ceteris omnibus est disertius. Sordet ei vox trita et decantata *lacerare*, ergo e substantivo quod est *accipiter* novum *accipitrandi* verbum fingit, quocum conferri potest istud *hostit* modo citatum. In *componendis* vero vocabulis ipsum Catullum carminis de Attide poetam superat.

Nova haec omnia et inaudita Gellius XIX, 7 affert ex *Alcestide*: en aliud epyllion, plenum vicissitudinum neque sua sibi carens laetitia. Nam *laetitia* utique poetae huic opus est. Quodsi antiqua poesis vel tragica vel epica ei in epyllio struendo laeti atque *lascivi* praebet nihil, ipse eiusmodi aliquid comminisci non veretur. Ecce petulantissima haec ex epyllio de .... casto illo sanctoque amore Hectoris et Andromachae:

Andromacha per ludum manu
lascivola ac tenellula
capiti meo trepidans, libens
insolita plexit munera

vix poteris non irasci poetae prae suis deliciis decoris et reverentiae nimis immemori.

Communis autem horum epylliorum, quale est *Protesilaodamia*, *Sirenocirca*, *Alcestis*, *Andromache* fuisse titulus videtur *ἐρωτοπαίγνια*. Commemorantur et eius *polymetra*. Ecquid *alterum* hoc est eiusdem corporis epylliorum nomen? Certe totam illud decet artem Laevii, qui nulli rei operam dederit magis quam novis metris in poesin latinam introducendis. Quis non Catulli in Attide admiratur ionicos a minore? Atqui non minus sunt elegantes, varii, operosi ionici illi a maiore Laevii, quos raro ingenii acumine e Charisio eruit Lucianus Muellerus.

Habemus ergo apud Laevium: epyllia, metra nova varia, vocabulorum compositorum ingentem copiam. Profecto non Ca-

tullus vel aliquis ex eius amicis et aequalibus illud *invenerunt* genus quo inclaruerunt cantores Euphorionis.

Et qui fuit aetatis illius finis? Ne hoc quidem accurate describere possumus; vel sic potius dixerim: sensim ea transiit in novam quacum multis firmisque cohaeret vinculis. Quod cum uno satisque diserto erit demonstratum argumento, summam quandam huiusce conabor conficere disputatiunculae.

Apud Suidam de *Parthenio* et alia leguntur et haec:

Παρθένιος ... ἐλεγειοποιὸς καὶ μέτρων διαφόρων ποιητής. οὗτος ἐλήφθη ὑπὸ Κίννα λάφυρον, ὅτε Μιθριδάτην Ῥωμαῖοι κατεπολέμησαν· εἶτα ἠφείθη διὰ τὴν παίδευσιν.

Quoniam nullus Cinna notus esset qui Mithridatem profligasset, pro *Κίννα* aliud alius vir doctus reposuit nomen. Sed quid nos cogit de *imperatore* hic cogitare Romano, quo duce splendidam reportaverint de Mithridate victoriam et ingenti sint praeda potiti Romani? Quidni tribunum aliquem fuisse militum intelligamus, qui, cum strenue pugnasset, de praeda hunc captivum ab imperatore suo acceperit praemium? Quid vero si hic Cinna fuit pater Cinnae illius, qui sua *Smyrna* clarum est adeptus inter *cantores Euphorionis* nomen? Et a patre Cinna manumissus est *propter doctrinam* Parthenius. Quod eius ei dederat documentum? Ut opinor, et alios eius liberos docuit et ipsum illum clarissimum futurum poetam. Sed *scripsit* Parthenius *παθήματα ἐρωτικά* idque Gallo, qui inde latinas faceret elegias. Fuitque Gallus amicus Virgilii qui notissimo illo loco Buc. IX, 35 Varium coniunxit cum Cinna, cuiusque et ipsius eclogae tam multa habent quae nobis Catulli artem revocant in memoriam, denique cuius amicus Gallus in Euphorionis illius, a quo nostri poetae suum sibi nomen traxerunt (inviti et inscii) et praeterea ut equidem opinor aut nihil aut perpauca, carminibus revera totus fuit.

Denique parum accurate hactenus viri docti auream poeseos latinae aetatem a Virgilio Horatioque incipiunt; simul cum cantoribus Euphorionis nata ea est, atque horum frater maior vel patruus fuit *Laevius*, cognatus proximus *Lucretius*.

AD EPICURUM.

SCRIPSIT

I. H. LEOPOLD.

Das Leben und die Lehre Epikurs
übersetzt von A. Kochalsky.
Leipzig. B. G. Teubner.

Us. p. 4. 1. — *τῶν ὁλοσχερωτάτων τύπων εὖ περιειλημμένων καὶ μνημονευομένων· ἐπεὶ καὶ τοῦ τετελεσιουργημένου τοῦτο κυριώτατον τοῦ παντὸς ἀκριβώματος γίνεται, τὸ ταῖς ἐπιβολαῖς ὀξέως δύνασθαι χρῆσθαι.*

Fortius haec distinguenda erant et per *Ἐπεὶ* nova sententia instituenda, ut clare eluceat in prooemio epistulae tria genera lectorum designari: *οἱ μὴ δυνάμενοι ἕκαστα ἐξακριβοῦν*, deinde *οἱ προβεβηκότες ἱκανῶς*, postremo *οἱ τετελεσιουργημένοι*, quos omnes in fine breviter comprehendit Ep.: *ὅθεν δὴ πᾶσι χρησίμης οὔσης τοῖς ᾠκειωμένοις φυσιολογίᾳ τῆς τοιαύτης ὁδοῦ κ. τ. ἑ.*

Idem autem agit Ep. in fine epistulae p. 31. 32, ubi eadem genera designantur: *ἐὰν μὴ καὶ πρὸς ἅπαντα βαδίσῃ τις τῶν κατὰ μέρος ἀκριβωμάτων*, tum *καὶ τοὺς κατὰ μέρος ἤδη ἐξακριβοῦντας ἱκανῶς ἢ καὶ τελείως*; ultimum autem membrum sic traditur: *ὅσοι δὲ μὴ παντελῶς αὐτῶν τῶν ἀποτελουμένων.* Itaque corrigas *ὅσοι δὲ δὴ κ. τ. ἑ.* ut fiat eadem gradatio, quam in exordio invenimus, et finis epistulae sublimis et quasi ecstaticus exsistat, uti par est in nostro.

p. 5. 2. — *καὶ μὴ ἄκριτα πάντα ἡμῖν ⟨ᾖ⟩ εἰς ἄπειρον ἀποδεικνύουσιν ἢ κενοὺς φθόγγους ἔχωμεν. ἀνάγκη γὰρ τὸ πρῶτον*

ἐννόημα καθ' ἕκαστον φθόγγον βλέπεσθαι καὶ μηθὲν ἀποδείξεωσ προσδεῖσθαι.

Apparet coniungenda esse verba *εἰσ ἄπειρον ἀποδεικνύουσιν*, itaque potius cum Roepero ⟨*ἢ*⟩ inserendum esse. Porro pro *ἔχωμεν* in promptu est corrigere *ἠχῶμεν*, de quo librariorum errore conferri potest M. Anton. XI. 15. In ultimis vox *βλέπεσθαι* idem significat quod *ἐναργὲσ εἶναι*, cf. p. 24. 14 et fr. 255.

p. 6. 1. *Καὶ μὴν καὶ τὸ πᾶν ἀεὶ τοιοῦτον ἦν οἷον νῦν ἐστι, καὶ ἀεὶ τοιοῦτον ἔσται. οὐθὲν γάρ ἐστιν εἰσ ὃ μεταβαλεῖ. παρὰ γὰρ τὸ πᾶν οὐθέν ἐστιν, ὃ ἂν εἰσελθὸν εἰσ αὐτὸ τὴν μεταβολὴν ποιήσαι.*

Vitium arguit in extremis vox *γάρ*, quae totam pessumdat ratiocinationem, quae hoc demum modo rectis talis procedit: universum tale semper fuit, quale nunc est, semperque tale erit; nam praeter universum nihil est, in quod mutetur, neque quod in ipsum irrumpens mutationem efficiat. Itaque ex dittographia vitium ortum esse existimo et locum sic refingendum esse: *παρὰ γὰρ τὸ πᾶν οὐθέν ἐστιν εἰσ ὃ μεταβαλεῖ οὐδὲ ὃ ἂν εἰσελθὸν εἰσ αὐτὸ τὴν μεταβολὴν ποιήσαι.*

p. 6. 8 *τόποσ δὲ εἰ μὴ ἦν, ὃν κενὸν καὶ χώραν καὶ ἀναφῆ φύσιν ὀνομάζομεν.*

Recipienda erat emendatio Gassendi *ὃν* ⟨*καὶ*⟩ *κενόν*, quam Usener ne memoravit quidem.

p. 7. 1 *εἴπερ μὴ μέλλει πάντα εἰσ τὸ μὴ ὂν φθαρήσεσθαι ἀλλ' ἰσχύοντα ὑπομενεῖν ἐν ταῖσ διαλύσεσι τῶν συγκρίσεων πλήρη τὴν φύσιν ὄντα* ⟨*καὶ*⟩ *οὐκ ἔχοντα ὅπῃ ἢ ὅπωσ διαλυθήσεται.*

Recte Kochalsky *ἰσχύοντά* ⟨*τινα*⟩; ad finem autem loci interpretandum cf. locus gemellus p. 14. 17: *αἱ δὲ ἄτομοι οὐδὲν μεταβάλλουσιν, ἐπείδηπερ ἀεί τι ὑπομένει ἐν ταῖσ διαλύσεσι τῶν συγκρίσεων στερεὸν καὶ ἀδιάλυτον*, ubi malis *στερεὸν* ⟨*ὄν*⟩.

p. 7. 18 *τὰ ἄτομα τῶν σωμάτων καὶ μεστά, ἐξ ὧν καὶ αἱ συγκρίσεισ γίνονται καὶ εἰσ ἃ διαλύονται.*

Nescio an praestet eicere prius *καί* et scribere *ἐξ ὧν αἱ σ.*

p. 8. 1. *Κινοῦνται τε συνεχῶσ αἱ ἄτομοι τὸν αἰῶνα καὶ αἱ μὲν εἰσ μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων διιστάμεναι, αἱ δὲ αὐτὸν τὸν παλμὸν ἴσχουσιν, ὅταν κ. τ. ἑ.* Sic verte: Moventurque perpetuo atomi ac in omne aevum et quidem aliae in magnum spatium inter se *discedentes*, aliae vero agitationem reprimunt etc. Cf. Lucr. II 98. Gassendum aliosque male habuit vox *διιστάμεναι*, quam quasi perfectum per distantes interpretantur. Cum autem in sequentibus nullo verbo agatur de pondere atomorum, (nam ne vox quidem *ὑπέρεισισ* vs. 7 necesse est de pondere accipiatur cf. p. 7. 14) non est, cur cum Usenero de hiatu cogitemus.

p. 8. 10 *αἰτίων τῶν ἀτόμων οὐσῶν καὶ τοῦ κενοῦ.*
Emendationem Weilii *ἀιδίων* iamdudum occupaverat Gassendus, qui apte confert Cic. de finn. I. 6. 17: motum atomorum nullo a principio sed ex aeterno tempore intellegi convenire.

p. 9. 1. *Ἡ τοσαύτη δὴ φωνὴ τούτων πάντων μνημονευομένων τὸν ἱκανὸν τύπον ὑποβάλλει κ. τ. ἑ.*
Rectius et modestius haec per futurum efferuntur *ὑποβαλεῖ* et magis ex more nostri, cf. pp. 22, 11; 31, 19; 55, 2.

p. 9. 4 *αἵ τε γὰρ ἄτομοι ἄπειροι οὖσαι, ὡσ ἄρτι ἀπεδείχθη, φέρονται καὶ πορρωτάτω. οὐ γὰρ κατανήλωνται αἱ τοιαῦται ἄτομοι κ. τ. ἑ.*
Et propter illud *τε* quod non habet, quo excipiatur, et propter alterum *γάρ*, quod ad proxima referri non potest, verba *καὶ πορρώτατα* turbata nec non plura intercidisse suspicor. Praeterea nescio an totus hic locus de mundis infinitis rectius ante c. 45 ponatur et in fine capitum illorum, quae *περὶ τῶν ἀδήλων* agunt, locum obtineat.

p. 9. 12 *οὔτε γὰρ ἀποστάσεισ ἀδυνατοῦσιν ἐν τῷ περιέχοντι γίνεσθαι τοιαῦται οὔτε ἐπιτηδειότητεσ πρὸσ κατεργασίασ τῶν κοιλωμάτων καὶ λειοτήτων γίνεσθαι κ. τ. ἑ.*
Emendationem *συστάσεισ*, quam proposuit Lachelier, primus protulit Gassendus et egregie defendit. Quam nisi admiseris, non habebit secundum illud membrum *οὔτ' ἐπιτηδειότητεσ κ. τ. ἑ.*

quo referatur. Nec non illud *ἐπιτηδειότητεσ εἰσ κατεργασίασ*, quod vult Kochalsky, iam in contextu Gassendi conspicitur, ubi recte *ἐσ τὰσ κατεργασίασ*. Denique optime libri *λεπτοτήτων* exhibent, cum agatur de cavitate simulacrorum et tenuitate, cf. vs. 13.

p. 10. 16 *ὅθεν καὶ τάχη ἀνυπέρβλητα ἔχει πάντα πόρον σύμμετρον ἔχοντα πρὸσ τῷ ⟨τῷ⟩ ἀπείρῳ αὐτῶν μηθὲν ἀντικόπτειν ἢ ὀλίγα ἀντικόπτειν.*

In loco desperato hoc tantum moneo verba *πόρον σύμμετρον ἔχοντα* arte coniungenda esse cum praepositione *πρόσ*, quae accusativum casum flagitat *τό*, cf. p. 14. 11 *σύμμετροι πρὸσ τὸ τοῦτο τὸ αἰσθητήριον κινεῖν*, ubi itidem pars codicum vocem *τό* omisit.

p. 12. 9 *γινομένη κατὰ τὸ ἑξῆσ πύκνωμα ἢ ἐγκατάλειμμα τοῦ εἰδώλου.* i. e. orta secundum insequentem condensionem vel residuum simulacri.

p. 12. 10 *τὸ δὲ ψεῦδοσ καὶ τὸ διημαρτημένον ἐν τῷ προσδοξαζομένῳ ἀεί ἐστιν ⟨ἐπὶ τοῦ προσμένοντοσ⟩ ἐπιμαρτυρηθήσεσθαι κ. τ. ἑ.*

In loco miserrime turbato sufficiat monere notionem *τοῦ προσμένειν* vix apte inseri, quippe quae significet actionem iudicii reservandi et differendi cf. p. 372. 22.

p. 13. 13 *ἅμα τινὰ διασῴζοντασ συμπάθειαν πρὸσ ἀλλήλουσ καὶ ἑνότητα ἰδιότροπον διατείνουσαν πρὸσ τὸ ἀποστεῖλαν καὶ τὴν ἐπαίσθησιν τὴν ἐπ' ἐκείνου ποιοῦντασ, εἰ δὲ μή γε, τὸ ἔξωθεν μόνον ἔνδηλον παρασκευάζοντασ.*

Optime se habet codd. lectio *ποιοῦσαν* et *παρασκευάζουσαν* nec non omnino retinenda erant verba *τὴν ἐπ' ἐκείνου ὡσ τὰ πολλὰ ποιοῦντασ*, quae genuina esse vel proximum sequens *εἰ δὲ μή κ. τ. ἑ.* demonstrat.

p. 14. 17 *αἱ δὲ ἄτομοι οὐδὲν μεταβάλλουσιν, ἐπειδή περ δεῖ τι ὑπομένειν ἐν ταῖσ διαλύσεσι τῶν συγκρίσεων.*

Ad defendendam hanc optimorum codicum lectionem contra Arndt Emendationes Epicureae p. 13, qui cum dett. *ἀεί τι ὑπομένει* legit, liceat revocare ad p. 15. 10: *ἐπειδή περ ὑπολείπεσθαί γέ τινα ἀναγκαῖον, οὐκ εἰσ τὸ μὴ ὂν φθείρεσθαι*, ubi recte iam Cobetus ⟨*καὶ*⟩ *οὐκ*.

p. 15. 2 *καὶ τὴν τοῦ μεταβάλλοντοσ φύσιν οὐκ ἔχοντα, ὄγκουσ δὲ καὶ σχηματισμοὺσ ἰδίουσ· τοῦτο γὰρ καὶ ἀναγκαῖον ὑποτιθέναι· καὶ γὰρ ἐν τοῖσ παρ' ἡμῖν μετασχηματιζομένοισ κατὰ τὴν περιαίρεσιν τὸ σχῆμα ἐνυπάρχον λαμβάνεται.*

Optime haec distinxit et emendavit Cobetus *σ. ἰδίουσ. Ταῦτα γάρ κ. τ. ἑ.*; optime etiam Mss. *ἀναγκαῖον ὑπομένειν* exhibent nec non *κατὰ τὴν προαίρεσιν* i. e. ex proposito.

p. 16. 8 *οὔτε γὰρ ὅπωσ, ἐπειδὰν ἅπαξ τισ εἴπῃ ὅτι ἄπειροι ὄγκοι ἔν τινι ὑπάρχουσιν, οἱ ὁπηλίκοι οὖν, ἔστι νοῆσαι· πῶσ τ' ἂν ἔτι τοῦτο πεπερασμένον εἴη τὸ μέγεθοσ;*

Recte in Codd. *ἢ ὁπηλίκοι οὖν*. Quod autem ad totius loci tenorem attinet, optimo iure v. Arnim Epikur's Lehre vom Minimum p. 17 contendit immerito ab Usenero duas argumentationes in his verbis inesse statui. Iam cum manifesto voci *ἅπαξ* respondeat in sequentibus illud *ἔτι* et sententiae structura ob nimiam brevitatem egregie displiceat, reiecto cum cod. F priore *ὅπωσ*, totum locum hoc fere modo legere malim: *οὔτε γὰρ, ἐπειδὰν ἅπαξ τισ εἴπῃ ὅτι ἄπειροι ὄγκοι ἔν τινι ὑπάρχουσιν ἢ ὁπηλίκοι οὖν, ἔστι νοῆσαι, ὅπωσ ἂν ἔτι τοῦτο πεπερασμένον εἴη τὸ μέγεθοσ.*

p. 16. 13 *ἄκρον τε ἔχοντοσ τοῦ πεπερασμένου διαληπτόν, εἰ μὴ καὶ καθ' ἑαυτὸ θεωρητόν, οὐκ ἔστι μὴ οὐ καὶ τὸ ἑξῆσ τούτου τοιοῦτον νοεῖν καὶ τοῦτο κατὰ τὸ ἑξῆσ εἰσ τοὔμπροσθεν βαδίζοντι εἰσ τὸ ἄπειρον ὑπάρχειν κατὰ ⟨τὸ⟩ τοιοῦτον ἀφικνεῖσθαι τῇ ἐννοίᾳ.*

Recte lectiones codicum *καὶ οὕτω* et *βαδίζοντα* restituit v. Arnim, cui hoc tamen obloquor verba *εἰσ τὸ ἄπειρον* cum *βαδίζοντα* coniungenda non esse, tum enim *εἰσ ἄπειρον* dicendum erat, cf. supra vs. 3 et p. 7, 1. Locum inter omnes difficillimum varie explicant v. Arnim et Kochalsky, quorum ille de divisione, hic de

amplificatione in infinitum cogitat, neuter tamen locum ita expedit ut nihil obscuri restet. De amplificatione agi certum esse videtur, cum manifesto ab atomo vel minimo ordiatur auctor testibus verbis *ἄκρον διαληπτόν, εἰ μὴ καὶ θεωρητόν*; reliqua verba autem vide, an hoc modo restituta perspicuum reddant sensum: *οὐκ ἔστι μὴ οὐ καὶ τὸ ἑξῆσ τούτου τοιοῦτον νοεῖν καὶ οὕτω κατὰ τὸ ἑξῆσ εἰσ τοὔμπροσθεν βαδίζοντα εἰσ τὸ ⟨τὸ⟩ ἄπειρον ὑπάρχειν καὶ αὐτὸ τοιοῦτον ἀφικνεῖσθαι τῇ ἐννοίᾳ* h. e. atque ita per consequens ulterius progrediendo ad hanc notionem pervenire infinitum vel ipsum esse tale sc. extremitatem finitam habens.

p. 17. 5 *ἀλλ' ὅταν διὰ τὴν τῆσ κοινότητοσ προσεμφέρειαν οἰηθῶμεν διαλήψεσθαί τι αὐτοῦ, τὸ μὲν ἐπιτάδε, τὸ δὲ ἐπέκεινα, τὸ ἴσον ἡμῖν δεῖ προσπίπτειν.*

Recte cod. F *τι* omittere videtur: *διαλήψεσθαι αὐτοῦ τὸ μὲν ἐπιτάδε, τὸ δὲ ἐπέκεινα.*

p. 17. 11 *ταύτῃ τῇ ἀναλογίᾳ νομιστέον καὶ τὸ ἐν τῇ ἀτόμῳ ἐλάχιστον κεχρῆσθαι. μικρότητι γὰρ ἐκεῖνο δῆλον ὡσ διαφέρει τοῦ κατὰ τὴν αἴσθησιν θεωρουμένου, ἀναλογίᾳ δὲ τῇ αὐτῇ κέχρηται.*

Lege *ἐκείνου*; ad verborum collocationem cf. p. 22. 7 *νῦν δ' ἐναργῶσ ἀμφότερα ταῦτα συμβαίνει περὶ τὴν ψυχὴν τὰ συμπτώματα.*

p. 17. 16 *ἔτι τε τὰ ἐλάχιστα καὶ ἀμιγῆ πέρατα δεῖ νομίζειν τῶν μηκῶν κ. τ. ἑ.*

Sic verte: porro minima etiam non mixtos fines esse longitudinum existimandum est; ad vocem *ἀμιγῆ* explicandam cf. p. 16. 13 *ἄκρον διαληπτόν* et p. 17. 9 *οὐδὲ μέρεσι μερῶν ἁπτόμενα.*

p. 17. 20 *ἡ γὰρ κοινότησ ἡ ὑπάρχουσα αὐτοῖσ πρὸσ τὰ ἀμετάβατα κ. τ. ἑ.*

Verum viderat iam v. Arnim *τὰ μεταβατά* scribens.

p. 19. 6 *τῷ ἐφ' ἕνα τόπον φέρεσθαι τὰσ ἐν τοῖσ ἀθροίσμασιν ἀτόμουσ κατὰ τὸν ἐλάχιστον συνεχῆ χρόνον ἢ μὴ ἐφ' ἕνα ⟨καὶ ὅταν συνεχῆ ἔχωσι κίνησιν ἢ μὴ συνεχῆ⟩ κατὰ τοὺσ λόγῳ θεωρη-*

τοὺσ χρόνουσ, ἀλλὰ πυκνὸν ἀντικόπτωσιν, ἕωσ ἂν ὑπὸ τὴν αἴσθησιν τὸ συνεχὲσ τῆσ Φορᾶσ γίνηται.

Rectissime quoad sensum haec, ut indicavi, supplevit v. Arnim; tamen verba ultima nec non ea, quae subsequuntur *ὡσ ἄρα καὶ οἱ διὰ λόγου θεωρητοὶ χρόνοι τὸ συνεχὲσ τῆσ Φορᾶσ ἕξουσιν* in causa sunt, cur multo plura intercidisse credam, ea scilicet, quibus amplius demonstratur omnes tardiores motus hinc existere, quod corpora per minima intelligibilia temporis motum suum intermittant, quae tamen intermissio, cum spatio minimo neque sub sensibus cadente fiat, speciem motus continui prae se fert.

p. 19. 18 *προσεμΦερέστατον δὲ πνεύματι θερμοῦ τινα κρᾶσιν ἔχοντι καὶ πῇ μὲν τούτῳ προσεμΦερέσ, πῇ δὲ τούτῳ, ἐπὶ δὲ τοῦ μέρουσ πόλλην παραλλαγὴν εἰληΦὸσ τῇ λεπτομερείᾳ καὶ αὐτῶν τούτων, συμπαθὲσ δὲ τούτῳ μᾶλλον καὶ τῷ λοίπῳ ἀθροίσματι.*

Emendatio Useneri *ἐπὶ δὲ τοῦ μέρουσ* alienam hinc locutionem introducit, in reliquis autem v.v. d.d. coniecturis displicet verbum *ἔστι* in exordio sententiae positum. Ob sensum et totius loci tenorem, qui optime una eademque sententia absolvitur, vellem legere possem *ἔτι δὲ τὸ μέροσ* i. e. et partim etiam.

p. 20. 4 *τοῦτο δὲ πᾶν αἱ δυνάμεισ τῆσ ψυχῆσ διῆγον καὶ τὰ πάθη καὶ αἱ εὐκινησίαι κ. τ. ἑ.*

Usener *διῆγον* correxit pro eo, quod est in codd. *δῆλον*; Gassendus *δηλοῦσιν*, Heinze *δῆλον* ⟨*ποιοῦσιν*⟩; si imperfecto locus sit (cf. infra vs. 15 et 17), libenter legam *ἐδήλουν*.

p. 20. 13 *οὐ γὰρ αὐτὸ ἐν ἑαυτῷ ταύτην ἐκέκτητο τὴν δύναμιν, ἀλλ' ἕτερον ἅμα συγγέγενημένον αὐτῷ παρεσκεύαζεν.*

Omnino codd. lectio *ἑτέρῳ ἅμα συγγεγενημένῳ* retinenda fuit, cf. vs. 10 et vs. 15 *διὰ τῆσ συντελεσθείσησ περὶ αὐτὸ δυνάμεωσ.*

p. 21. 10 *οὐ γὰρ οἷόν τε νοεῖν τὸ αἰσθανόμενον μὴ ἐν τούτῳ τῷ συστήματι καὶ ταῖσ κινήσεσι ταύταισ χρώμενον, ὅταν τὰ στεγάζοντα καὶ περιέχοντα μὴ τοιαῦτα ᾖ, ἐν οἷσ νῦν οὖσα ἔχει ταύτασ τὰσ κινήσεισ.*

Recte monet Kochalsky subitam hanc transitionem a neutro

ad femininum genus tolerari non posse, itaque post ἔχει inserit ⟨ἡ ψυχή⟩. Malo cum Cobeto legere αὐτὴν (codd. αὐτό) αἰσθανομένην .... χρωμένην, nec non cum Gassendo συστήματι [καὶ] ταῖς κινήσεσι.

p. 21. 14 'Αλλὰ μὴν καὶ τόδε γε δεῖ προσκατανοεῖν ὅ τι τὸ ἀσώματον, τοῦ ὀνόματος ἐπὶ τοῦ καθ' ἑαυτὸ νοηθέντος ἄν.

Sic Usener, qui verba codd. λέγει γὰρ κατὰ τὴν πλείστην ὁμιλίαν in scholium relegavit. Primo statuendum verba contextus intellegi vix posse, nisi hiatum statuas, quem supplere conatus est Kochalsky scribens ὅτι τὸ ἀσώματον ⟨οὐ δεῖ κατηγορεῖν τῆς ψυχῆς⟩. Deinde patet, quam apte et verba τοῦ ὀνόματος cum ὁμιλίαν nec non ἐπὶ c. genitivo casu cum λέγω coniungantur. Itaque dubitari non potest, quin verba ab Usener eiecta optimo iure in textum remigrent, pro λέγει γάρ autem λέγεται scribendum videtur: ὅτι τὸ ἀσώματον λέγεται κατὰ τὴν πλείστην ὁμιλίαν ἐπὶ τοῦ καθ' ἑαυτὸ νοηθέντος ἄν. καθ' ἑαυτὸ δὲ οὐκ ἔστι νοῆσαι τὸ ἀσώματον πλὴν τοῦ κενοῦ. In ultimis verbis fortasse praestat scribere νοῆσαί τι ἀσώματον.

p. 22. 7 νῦν δ' ἐναργῶς ἀμφότερα ταῦτα συμβαίνει περὶ τὴν ψυχὴν τὰ συμπτώματα.

Συμβαίνει Usener; codd. διαλαμβάνει, Cobetus διαλαμβάνομεν. Numquid διαλαμβάνεται?

p. 22. 15 ἢ πᾶσιν ἢ τοῖς ὁρατοῖς καὶ κατὰ τὴν αἴσθησιν σώματος γνωστά.

Optime codd. καὶ κατὰ τὴν αἴσθησιν αὐτῶν (sic P[2]) γνωστοῖς.

p. 23. 2 οὐθ' ὡς ἕτερ' ἄττα προσυπάρχοντα τούτῳ ἀσώματα.

Verte: neque alia quaedam adventicia huic accessisse incorporea.

p. 23. 10 συμπαρακολουθοῦντος δὲ τοῦ ἀθρόου καὶ οὐθαμῇ ἀποσχιζόμενα, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀθρόαν ἔννοιαν τοῦ σώματος κατηγορίαν εἰληφότα.

Lectio codicum ἀποσχιζομένου .... εἰληφότος tentanda non erat.

p. 24. 7 *ἀλλ' ὅπερ καὶ Φαίνεται, συμπτώματα πάντα σώματοσ νομιστέον.*

Libri Mss. *πάντα τὰ σώματα,* unde corrigo *πάντα ταῦτα σώματοσ.*

p. 24. 15 *ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἐνάργημα, καθ' ὃ τὸν πόλυν ἢ ὀλίγον χρόνον ἀναΦωνοῦμεν, συγγενικῶσ· τοῦτο ἐπιΦέροντεσ, ἀναλογιστέον.*

Distinguenda haec sunt tali modo: *ἀναΦωνοῦμεν, συγγενικῶσ τοῦτο ἐπιΦέροντεσ, ἀναλογιστέον* et sic vertenda: sed ipsam evidentiam, per quam tempus aut multum aut exiguum vocamus congenito modo hoc praedicantes, reputandum est. Ad vocabulum *συγγενικόσ* cf. p. 63. 1 *ἀγαθὸν πρῶτον καὶ συγγενικόν,* p. 20. 14 et P. Linde de Epicuri vocabulis ab optima Atthide alienis p. 15.

p. 26. 2 *οὐδὲ γὰρ ἂν ἀποδείξειεν οὐδείσ, ὡσ ⟨ἐν⟩ μὲν τῷ τοιούτῳ καὶ οὐκ ἂν ἐμπεριελήΦθη τὰ τοιαῦτα σπέρματα, ἐν δὲ τῷ τοιούτῳ οὐκ ἂν ἐδυνήθη* h. e. nemo facile demonstraverit alterius mundi eam esse naturam, ut in eo semina animantium perinde abesse atque adesse potuerint, in alio id fieri omnino non potuisse.

p. 27. 2 *ἐν μὲν τισὶ θᾶττον, ἐν δὲ τισὶ βραδύτερον καὶ ἐν μὲν τισὶ περιόδοισ καὶ χρόνοισ .... ἐν δὲ τισὶ καὶ ἐλάττουσ.*

Hiatum supplere ita conatus est Usener: *⟨μείζουσ λαμβάνειν ἐπιδόσεισ⟩*, cuius opinioni si assentiaris, fortasse praestat scribere *⟨κατὰ μείζουσ ἐπιδόσεισ⟩*, ut in sequentibus lectio codd. *ἐν δὲ τισὶ κατ' ἐλάττουσ* retineri posset. Scrupulum tamen inicit, quod sic bis idem praedicatur et ea, quae iam per *θᾶττον* et *βραδύτερον* significaverat auctor, inepte iterantur. Accedit, quod minime constat verba *ἀπὸ τῶν ἀπὸ τοῦ ἀπείρου* quae in codd. post *χρόνοισ* leguntur revera, ut vult Us., glossema continere; neque apparet, quo iure Us. *ἀπὸ τῶν* in *ἀποτομήν* mutaverit, locus enim, ad quem appellat, ep. II 88 nihil ad rem facit.

p. 27. 12 *τινὰ δὲ καὶ οὐ συνορώμενα πράγματα εἰσΦέροντασ τοὺσ συνειδότασ παρεγγυῆσαι τινὰσ Φθόγγουσ ἀναγκασθέντασ ἀναΦωνῆσαι, τοὺσ δὲ τῷ λογίσμῳ ἑλομένουσ κατὰ τὴν πλείστην αἰτίαν οὕτωσ ἑρμηνεῦσαι.*

Libri Mss. *φθόγγουσ τοὺσ ἀ.* Qua lectione fretus elegantissime Cobetus locum restituit scribens *τινὰσ φθόγγουσ ⟨ὧν⟩ τοὺσ μὲν ἀναγκασθέντασ ἀναφωνῆσαι, τοὺσ δὲ τ. λ. ἑλομένουσ κ. τ. π. αἱ. ἑρμηνεῦσαι.* In extremis autem vocem *αἰτίαν* corruptam esse consentaneum est. Corrige *κατὰ τὴν πλείστην ὁμιλίαν*, cf. p. 22. 21: alios vero sonos ratione duce secundum frequentissimum usum eligentes.

p. 28. 1 *μήτε λειτουργοῦντοσ τινὸσ νομίζειν δεῖ γενέσθαι καὶ διατάττοντοσ ἢ διατάξοντοσ.*

Cum Cobeto *γίνεσθαι* corrigendum videtur. Porro quid futurum illud *διατάξοντοσ* sibi velit, haud facile dixeris; contra si cum nonnullis codd. *διατάξαντοσ* legeris, omnia perspicua fient: qui pergit haec ordinare vel semel et in omne tempus haec ordinavit.

p. 28. 8 *ἀλλὰ πᾶν τὸ σέμνωμα τηρεῖν, κατὰ πάντα ὀνόματα φερόμενον ἐπὶ τὰσ τοιαύτασ ἐννοίασ.*

Codd. *φερόμενα*; malim *ἀναφερόμενα.*

p. 28. 15 *καὶ μὴν καὶ τὸ τὴν ὑπὲρ τῶν κυριωτάτων αἰτίαν ἐξακριβῶσαι φυσιολογίασ ἔργον εἶναι δεῖ νομίζειν καὶ τὸ μακάριον ἐνταῦθα πεπτωκέναι.*

Constructio *τὴν ὑπὲρ τῶν κυριωτάτων αἰτίαν* vix sana; collato p. 29. 10 *καὶ τίνεσ αἱ κυριώταται αἰτίαι* nullus dubito reponere *τὴν ὑπὲρ τῶν κυριωτάτων αἰτιῶν*; vox autem, quae excidit, fortasse per *χρείαν* suppleri potest collato loco simillimo p. 29. 17 *οὐ δεῖ νομίζειν τὴν ὑπὲρ τούτων χρείαν ἀκρίβειαν μὴ εἰληφέναι.*

Praeterea verbis *ἐν τῇ περὶ τῶν μετεώρων γνώσει*, quae Us. tanquam glossema eiecit, in textu omnino non possumus carere: *καὶ τὸ μακάριον ἐν τῇ τῶν μετεώρων γνώσει ἐνταῦθα πεπτωκέναι* h. e. et felicitatem in exploratione caelestium consistere in eo, sc. in indagatione causarum primarum et principalium.

p. 29. 6 *τὸ δ' ἐν τῇ ἱστορίᾳ πεπτωκὸσ τῆσ δύσεωσ καὶ ἀνατολῆσ μηθὲν ἔτι πρὸσ τὸ μακάριον τὰσ γνώσεισ συντείνειν, ἀλλ' ὁμοίωσ τοὺσ φόβουσ ἔχειν τοὺσ ταῦτα κατειδότασ, τίνεσ δ' αἱ φύσεισ ἀγνοοῦντασ καὶ τίνεσ αἱ κυριώταται αἰτίαι καὶ εἰ μὴ προσῄδεισαν*

ταῦτα, τάχα δὲ καὶ πλείουσ, ὅταν τὸ θάμβοσ ἐκ τῆσ τούτων προσκατανοήσεωσ μὴ δύνηται τὴν λύσιν λαμβάνειν καὶ τὴν περὶ τῶν κυριωτάτων οἰκονομίαν.

Multo melius et clarius haec in codd. efferuntur, qui τῆσ γνώσεωσ habent; τὸ μακάριον τῆσ γνώσεωσ autem idem est quod supra τὸ μακάριον ἐν τῇ τ. μ. γνώσει. Nec non codicum lectio κατιδόντασ optime se habet. Porro pro ὁμοίωσ nescio an aptius ὁμοίουσ legatur vel ob sequens καὶ πλείουσ. Denique cum Gassendo κατὰ τὴν περὶ τῶν κυριωτάτων οἰκονομίαν corrigendum est.

p. 30. 4 ἂν οὖν οἰώμεθα καὶ ὡδί πωσ ἐνδεχόμενον αὐτὸ γίνεσθαι, ἐφ' οἵοισ ὁμοίωσ ἀταραχτῆσαι, αὐτὸ τὸ ὅτι πλεοναχῶσ γίνεται γνωρίζοντεσ ὥσπερ κἂν ὅτι ὡδί πωσ γίνεται εἰδῶμεν ἀταρακτήσομεν.

Locum difficilem praeeuntibus codd. sic refingo: ἂν οὖν οἰώμεθα καὶ ὡδί πωσ ἐνδεχόμενον αὐτὸ γίνεσθαι καὶ ⟨ἄλλωσ⟩, ἐφ' οἵοισ ὁμοίωσ ἐστὶν ἀταρακτῆσαι κ. τ. ἑ.

p. 31. 8 ὑπέρ τε μετεώρων αἰτιολογοῦντεσ καὶ τῶν λοιπῶν τῶν ἀεὶ παρεμπιπτόντων, ὅσα φοβεῖ τοὺσ λοιποὺσ ἐσχάτωσ.

Cobetus τοὺσ λοιποὺσ ⟨ἀνθρώπουσ⟩ cf. p. 31. 15. Fieri tamen potuit, ut vox λοιπούσ ex antecedentibus huc irreperet et lectionem genuinam πολλούσ vel simile quid extruderet.

p. 36. 14 οὐ γὰρ ἤδη ἀλογίασ καὶ κενῆσ δόξησ ὁ βίοσ ἡμῶν ἔχει χρείαν, ἀλλὰ τοῦ ἀθορύβωσ ἡμᾶσ ζῆν. πάντα μὲν οὖν γίνεται ἀσείστωσ καὶ πάντων κατὰ πλεοναχὸν τρόπον ἐκκαθαιρομένων συμφώνωσ τοῖσ φαινομένοισ.

ἀσείστωσ „vox nonnihil suspecta" Gassendus. Cum ne cetera quidem nimis placeant, scribo τοῦ ἀθορύβωσ καὶ ἀσείστωσ ἡμᾶσ ζῆν. ταῦτα μὲν οὖν γίνεται πάντων κ. τ. ἑ.

p. 36. 22 σημεῖα δ' ἐπὶ τῶν ἐν τοῖσ μετεώροισ συντελουμένων φέρειν τῶν παρ' ἡμῖν τινα φαινομένων.

Optime iam Cobetus φέρει.

p. 37. 3 ταῦτα γὰρ ἐνδέχεται πλεοναχῶσ γενέσθαι.

Immo γίνεσθαι cf. e. g. p. 30. 5.

p. 37. 9. Cur additamentum hic suspicatus sit Us., vix patet; omnia enim optime procedunt hoc modo, quem iam indicavit Cobetus, *καὶ καταλήγουσα ἐν πέρατι ἢ ἀραιῷ ἢ πυκνῷ καὶ [λήγουσα] ἢ ἐν περιαγομένῳ ἢ ἐν στάσιν ἔχοντι καὶ στρογγύλην ἢ τρίγωνον ἢ οἵαν δή ποτε περιγραφήν.* Fortasse in ultimis praestat legere *κατὰ στρογγύλην κ. τ. ἑ.*

p. 37. 14 *καὶ ὅτι [καὶ] ὁ τοιοῦτος δύναται κόσμος γίνεσθαι καὶ ἐν κόσμῳ καὶ μετακοσμίῳ.*

Optime Gassendus *καὶ ἐν [κόσμῳ καὶ] μετακοσμίῳ.*

p. 38. 3 *προσθέσεις τε καὶ διαρθρώσεις καὶ μεταστάσεις ποιούντων ἐπ' ἄλλον τόπον, ἐὰν οὕτω τύχῃ, καὶ ἐπαρδεύσεις ἐκ τῶν ἐχόντων ἐπιτηδείως κ. τ. ἑ.*

Verba *ἐπαρδεύσεις ποιεῖν* vix, quo hic opus est, sensu passivo accipi possunt. Itaque Gassendus *καὶ ἐπαρδεύσεις ἔξωθεν ἐχόντων ἐπιτηδείως,* Cobetus *καὶ ἐπαρδεύσεις ἔκ τινων ἐχόντων ἐπιτηδείους.*

p. 39. 2 *Τὸ δὲ μέγεθος ἡλίου τε ⟨καὶ σελήνης⟩ καὶ τῶν λοιπῶν ἄστρων κατὰ μὲν τὸ πρὸς ἡμᾶς τηλικοῦτόν ἐστιν ἡλίκον φαίνεται· ἄλλο γὰρ τούτῳ συμμετρούμενον διάστημα οὐδέν ἐστι· κατὰ δὲ τὸ καθ' αὑτὸ ἤτοι μεῖζον τοῦ ὁρωμένου ἢ μικρῷ ἔλαττον ἢ τηλικοῦτον τυγχάνει· οὕτω γὰρ κ. τ. ἑ.*

Locum cum Cobeto constitui, cum Lachmanno emendavi, nam sic et prioris partis enuntiati causa redditur ut et alterius, nec non verba *ἄλλο γὰρ κ. τ. ἑ.* ab Us. in marginem reiecta minime scholii faciem prae se ferunt.

In ultimis, nisi sententiam *ἀπὸ κοίνου* construere mavis, cum libro Ms. F lege *ἤτοι μεῖζον τοῦ ὁρωμένου ἢ ἔλαττον μικρῷ,* ut illud *μικρῷ* ad utrumque comparativum referatur, cf. fragm. 345 *ἢ μικρῷ τινι μείζω ἢ ἐλάττω.* Lucret. V. 595. Cic. Acad. II 26, 82: Epicurus autem posse putat etiam minorem esse eum quam videatur sed non multo; ne maiorem quidem multo putat esse vel tantum esse, quantus videatur.

p. 39. 14 *καὶ κατ' ἐμφάνειάν τε ὑπὲρ γῆς καὶ πάλιν ἐπιπροσθέτησιν τὸ προειρημένον δύναιτ' ἂν συντελεῖσθαι.*

p. 59. 10 ἔνθεν αἱ μέγισται βλάβαι τε τοῖσ κακοῖσ ἐκ θεῶν ἐπάγονται καὶ ὠφέλειαι ⟨τοῖσ ἀγαθοῖσ⟩.

Fortasse praestat pro τοῖσ κακοῖσ substituere τοῖσ ἀ̅νοισ sc. τοῖσ ἀνθρώποισ, qua emendatione recepta additamento illo τοῖσ ἀγαθοῖσ iam nihil opus est.

p. 61. 15 ὥσπερ δὲ σιτίον οὐ τὸ πλεῖον πάντωσ ἀλλὰ τὸ ἥδιστον αἱρεῖται, οὕτω καὶ χρόνον οὐ τὸν μήκιστον ἀλλὰ τὸν ἥδιστον καρπίζεται.

Us. τὸ ἥδιον. Praestare videtur corrigere τὸ πλεῖστον.

p. 65. 9 διὰ τὸ τὴν μὲν ἀνάγκην ἀνυπεύθυνον εἶναι, τὴν δὲ τύχην ἄστατον ὁρᾶν, τὸ δὲ παρ' ἡμᾶσ ἀδέσποτον κ. τ. ἑ.

In fine epistulae miserrime corrupto ne verba quidem citata integra esse videntur, infinitivus enim ὁρᾶν totius loci structuram perturbat. Quem utinam prorsus tollere liceret; interim vide an praestet scribere τὴν δὲ τύχην ἄστατον αἰτίαν coll. fr. 380 Ἐπίκουροσ τὴν τύχην λέγει ἄστατον αἰτίαν.

p. 71. 4 ὥστε οὔτε ὀργαῖσ οὔτε χάρισι συνέχεται· ἐν ἀσθενεῖ γὰρ πᾶν τὸ τοιοῦτον.

Cum ad testimonium Philodemi et Nemesii accedat auctoritas gnomologii Vaticani nuper reperti, dubium esse non potest, quin et hic ἐν ἀσθενείᾳ scribendum sit.

p. 73. 10 Εἰ κατεπυκνοῦτο πᾶσα ἡδονή, καὶ χρόνῳ καὶ περὶ ὅλον τὸ ἄθροισμα ὑπῆρχεν κ. τ. ἑ.

Verbum καταπυκνοῦσθαι absolute accipiendum esse et ipsa sententia monet et exempla quae collegit Linde l. c. p. 30; itaque post χρόνῳ hiatus statuendus est, unde integrum verbum excidisse videtur.

p. 73. 16 οὐκ ἄν ποτε εἴχομεν ὅ τι μεμψαίμεθα (sic cum Gassendo lego) αὐτοῖσ, πανταχόθεν ἐκπληρουμένοισ ἡδονῶν κ. τ. ἑ.

Optime codd. εἰσπληρουμένοισ, dummodo et haec vox et sequens ἔχουσιν per masculinum genus accipiantur et ad verba praecedentia περὶ τοὺσ ἀσώτουσ referantur.

τὰ τῶν χρωμάτων τούτων ἰδιώματα ποιήσει εἴ τε πάντα εἴ τε μονοειδῶσ· ἀφ' οὗ πάλιν ἀπολάμποντοσ τὰ ὁμουροῦντα τοῦ ἀέροσ χρῶσιν τοιαύτην λήψεται κ. τ. ἑ.

Gassendus *μονοειδέσ*. Quod sive acceperis sive reieceris, utique post hanc vocem minore interpunctione distinguendum erit, ut omnia, quae sequuntur, ad hoc tantum vocabulum referantur.

p. 52. 4 *ἤτοι πυρὸσ ἐν τόποισ τισὶ διὰ χρόνων τινῶν ἐν τοῖσ μετεώροισ συντεφομένου περιστάσεωσ γινομένησ.* ρ

Malo legere *περιστάσεώσ ⟨τινοσ⟩ γινομένησ.*

p. 52. 14 *ἀλλὰ καὶ τῷ δίνην ἀέροσ ἔγκυκλον αὐτῷ περιεστάναι, ἣ κωλυτικὴ γίνεται τοῦ περιπολεῖν ὡσ καὶ τὰ ἄλλα.*

Omnino cum Gassendo pro *αὐτῷ* legendum *αὐτοῖσ.*

p. 53. 4 *ὥστε τὰ μὲν κατὰ τὴν αὐτὴν δίνην φέρεσθαι ὁμαλῆ οὖσαν, τὰ δὲ κατά τινα δίνησιν ἀνωμαλίαισ χρωμένην.*

Quantivis pretii est lectio codicum *κατὰ τὴν ἅμα τισὶν ἀ. χ.*

p. 54. 17 *οὐδὲ γὰρ εἰσ τὸ τυχὸν ζῷον κἂν ⟨εἰ⟩ μικρὸν χαριέστερον εἴη, τοιαύτη μωρία ἐμπέσοι, μὴ ὅτι εἰσ παντελῆ εὐδαιμονίαν κεκτημένον.*

Multo melius Cobetus *οὐδὲ γὰρ ⟨ἂν⟩ εἰσ τ. τ. ζ. κἂν μικρὸν χαριέστερον ᾖ, ἡ τ. μ.* Porro *ἐμπέσοι* i. e. incidet, quodammodo defendi potest, tamen quanto melius procedit sententia, quam ipse conexus flagitat, si scribitur simplex *πέσοι* i. e. cadet.

p. 55. 4 *καὶ τῶν συγγενῶν τούτοισ θεωρίαν, ἔτι δὲ κριτηρίων καὶ παθῶν κ. τ. ἑ.*

Iam Gassendus *ἔτι τε* correxerat.

p. 59. 3 *οὔτε γὰρ ἄωροσ οὐδείσ ἐστιν οὔτε πάρωροσ πρὸσ τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαῖνον.*

Vereor, ut lectio tradita *τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαῖνον* revera intellegi possit. Recte Clemens tradidit *ὑγιαίνειν*, cui lectioni palaeographice favit id, quod optimus codex B exhibet, *ὑγιαίνων.*

p. 59. 10 *ἔνθεν αἱ μέγισται βλάβαι τε τοῖσ κακοῖσ ἐκ θεῶν ἐπάγονται καὶ ὠφέλειαι ⟨τοῖσ ἀγαθοῖσ⟩.*

Fortasse praestat pro *τοῖσ κακοῖσ* substituere *τοῖσ ἄ̄νοισ* sc. *τοῖσ ἀνθρώποισ*, qua emendatione recepta additamento illo *τοῖσ ἀγαθοῖσ* iam nihil opus est.

p. 61. 15 *ὥσπερ δὲ σιτίον οὐ τὸ πλεῖον πάντωσ ἀλλὰ τὸ ἥδιστον αἱρεῖται, οὕτω καὶ χρόνον οὐ τὸν μήκιστον ἀλλὰ τὸν ἥδιστον καρπίζεται.*

Us. *τὸ ἥδιον*. Praestare videtur corrigere *τὸ πλεῖστον*.

p. 65. 9 *διὰ τὸ τὴν μὲν ἀνάγκην ἀνυπεύθυνον εἶναι, τὴν δὲ τύχην ἄστατον ὁρᾶν, τὸ δὲ παρ' ἡμᾶσ ἀδέσποτον κ. τ. ἑ.*

In fine epistulae miserrime corrupto ne verba quidem citata integra esse videntur, infinitivus enim *ὁρᾶν* totius loci structuram perturbat. Quem utinam prorsus tollere liceret; interim vide an praestet scribere *τὴν δὲ τύχην ἄστατον αἰτίαν* coll. fr. 380 *Ἐπίκουροσ τὴν τύχην λέγει ἄστατον αἰτίαν.*

p. 71. 4 *ὥστε οὔτε ὀργαῖσ οὔτε χάρισι συνέχεται· ἐν ἀσθενεῖ γὰρ πᾶν τὸ τοιοῦτον.*

Cum ad testimonium Philodemi et Nemesii accedat auctoritas gnomologii Vaticani nuper reperti, dubium esse non potest, quin et hic *ἐν ἀσθενείᾳ* scribendum sit.

p. 73. 10 *Εἰ κατεπυκνοῦτο πᾶσα ἡδονή, καὶ χρόνῳ καὶ περὶ ὅλον τὸ ἄθροισμα ὑπῆρχεν κ. τ. ἑ.*

Verbum *καταπυκνοῦσθαι* absolute accipiendum esse et ipsa sententia monet et exempla quae collegit Linde l. c. p. 30; itaque post *χρόνῳ* hiatus statuendus est, unde integrum verbum excidisse videtur.

p. 73. 16 *οὐκ ἄν ποτε εἴχομεν ὅ τι μεμψαίμεθα* (sic cum Gassendo lego) *αὐτοῖσ, πανταχόθεν ἐκπληρουμένοισ ἡδονῶν κ. τ. ἑ.*

Optime codd. *εἰσπληρουμένοισ*, dummodo et haec vox et sequens *ἔχουσιν* per masculinum genus accipiantur et ad verba praecedentia *περὶ τοὺσ ἀσώτουσ* referantur.

p. 75. 3 Ὁ δίκαιοσ ἀταρακτότατοσ, ὁ δ' ἄδικοσ πλείστησ ταραχῆσ γέμων.

Suadente praeter Diodorum etiam gnom. Vaticano utique scribendum est Ὁ δίκαιοσ ⟨βίοσ⟩. Conferri potest fr. 519 et locus Aristophanis ibi a Clemente laudatus.

p. 76. 5 Τὸ ὑφεστηκὸσ δεῖ τέλοσ ἐπιλογίζεσθαι καὶ πᾶσαν τὴν ἐνάργειαν, ἐφ' ἣν τὰ δοξαζόμενα ἀνάγομεν.

Schneiderus eiecit τέλοσ et profecto, si unquam, hic glossema deprehendimus. Contra, quos locos affert Us. ad traditam lectionem defendendam, nihil ad rem faciunt.

p. 77. 8 Τῶν ἐπιθυμιῶν ὅσαι μὴ ἐπ' ἀλγοῦν ἐπανάγουσιν ἐὰν μὴ συμπληρωθῶσιν, οὐκ εἰσὶν ἀναγκαῖαι ἀλλ' εὐδιάχυτον τὴν ὄρεξιν ἔχουσιν, ὅταν δυσπόριστον ἢ ⟨ἢ⟩ βλάβησ ἀπεργαστικαὶ δόξωσιν εἶναι.

Ultima ut revera intellegi possint, vehementer vereor; malo cum cod. F, Gassendo, Cobeto legere δυσπόριστοι ἢ βλάβησ ἀπεργαστικαὶ κ. τ. ἑ.

p. 79. 4 Οὐκ ἔστι τὸν λάθρᾳ τι κινοῦντα ὧν συνέθεντο πρὸσ ἀλλήλουσ εἰσ τὸ μὴ βλάπτειν μηδὲ βλάπτεσθαι, πιστεύειν ὅτι λήσει κ. τ. ἑ.

Librorum lectionem ποιοῦντα praeter gnomologium Vaticanum tuetur etiam fr. 18 εἰ πράξει τινὰ ὁ σοφὸσ ὧν οἱ νόμοι ἀπαγορεύουσιν, εἰδὼσ ὅτι λήσει.

p. 79. 15 ἐὰν δὲ νόμον θῆταί τισ, μὴ ἀποβαίνῃ δὲ κατὰ τὸ συμφέρον τῆσ πρὸσ ἀλλήλουσ κοινωνίασ, οὐκέτι τοῦτο τὴν τοῦ δικαίου φύσιν ἔχει.

Recte emendasse Gassendum νομοθετῆταί τι vel sequens illud τοῦτο evincit.

p. 80. 9 ἔνθα δὲ καινῶν γενομένων τῶν πραγμάτων οὐκ ἔτι συνέφερε τὰ αὐτὰ δίκαια κείμενα, ἐνταῦθα δὲ τότε μὲν ἦν δίκαια, ὅτε συνέφερεν.

Lege ἐνταῦθα δή cum cod. F, Gassendo, Cobeto.

p. 81. 3. *Ὅσοι τὴν δύναμιν ἔσχον τοῦ τὸ θαρρεῖν μάλιστα ἐκ τῶν ὁμορούντων παρασκευάσασθαι, οὕτω καὶ ἐβίωσαν μετ' ἀλλήλων ἥδιστον τὸν* ⟨*βίον*⟩ (sic probabiliter Koch) *βεβαιότατον πίστωμα ἔχοντεσ, καὶ πληρεστάτην οἰκειότητα ἀπολαβόντεσ οὐκ ὠδύραντο ὡσ πρὸσ ἔλεον τὴν τοῦ τελευτήσαντοσ προκαταστροφήν.*

Pro *οὕτω* cum cod. F, Gassendo, Cobeto legendum *οὗτοι*; totius autem loci tenorem paulo fusius exponere haud inutile erit. Ac primo verba *ἐκ τῶν ὁμουρούντων* ab infinitivo *θαρρεῖν* pendere patet collatis p. 72. 15 *Ἕνεκα τοῦ θαρρεῖν ἐξ ἀνθρώπων* et p. 73. 2 *τὴν ἐξ ἀνθρώπων ἀσφάλειαν*; notandum autem est hic addi vocem *μάλιστα*, unde apparet agi non de communi turba hominum sed de perfecto illo sapiente. Tum videndum, quos per illud *οἱ ὁμουροῦντεσ* designaverit auctor. Priores interpretes, qui et hanc et proxime antecedentem sententiam politici esse argumenti statuerunt, de finitimis et conterminis nationibus cogitaverunt; Kochalsky per cognatos consanguineosque vertit; equidem de iis accipere malim, quos circum se habet sapiens, quibuscum vivit, quos electione diligenter habita in suam familiaritatem admisit, de amicis denique et discipulis simili ingenio praeditis. Atque hinc apparet idem, quod de fine epistulae primae supra disputavimus quodque etiam de fine epistulae tertiae valet, scilicet Epicurum his in communem usum destinatis operibus per laudes et praeconium vitae beatae veri et summi sapientis finem quendam solito excelsiorem et paene ecstaticum imposuisse, apparet, aio, idem hoc etiam valere de ratis sententiis, quas auctor conclusit consuetudine et coetu celebrando sapientis discipulorumque, quorum vitam summis laudibus extollit et quos admonet, ne mortem magistri ipsius (nam hanc per extrema verba tecte innuisse nostrum libentissime crediderim) gravius, quam par est, ferant.

Superest, ut unum alterumque locum breviter attingam, quippe qui de isdem rebus agant atque sententiam ultimam et iis, quae disputavimus, aliquatenus illustrari posse videantur. Etenim si ultimam sententiam et praecipue si vocem *τοὺσ ὁμουροῦντασ* recte explicavimus, patet in verbis paenultimae sententiae, quae agit e contra de iis, quibuscum sapiens nullam consuetudinem iungere potest neque debet: *ὅσα δὲ μηδὲ τοῦτο δυνατὸσ ἦν, ἀνεπίμικτοσ ἐγένετο καὶ ἐξήρεσατο ὅσα τούτων ἐλυσιτέλει*

(sic cum tribus codd. scribo) *πράττειν*, patet, inquam, in his verbis lectionem *ἐξορίσατο* vel *ἐξωρίσατο* quantivis esse pretii tamquam ex eodem sententiarum ordine profectam et utique contra Usenerum retinendam. Nec non in initio *Ὁ τὸ μὴ θαρροῦν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν ἄριστα συστησάμενοσ οὗτοσ τὰ μὲν δυνατὰ ὁμόφυλα κατεσκευάσατο κ. τ. ἑ.* verba *ἄριστα* et *οὗτοσ* minime oppositum membrum desiderare videntur, quod intercidisse Us. vult persuadere, sed et superlativus ille optime per illud *μάλιστα* sententiae ultimae illustratur et omnia haec quam aptissime de perfecto illo sapiente, de quo egimus, praedicantur.

Secundus, quem volo, locus legitur p. 74. 11 *Τῆσ ἀσφαλείασ τῆσ ἐξ ἀνθρώπων γινομένησ* (sic cum Gass. et Cob.) *μέχρι τινὸσ δυνάμει τινὶ ἐξερειστικῇ καὶ εὐπορίᾳ εἰλικρινεστάτη γίνεται ἡ ἐκ τῆσ ἡσυχίασ καὶ ἐκχωρήσεωσ τῶν πολλῶν ἀσφάλεια.* Locus est corruptus neque quem facili negotio sanes; notandum tamen est hic vocem illam *δύναμισ* sententiae ultimae recurrere nec non elucet lectionem codicis B *ἐξοριστικῇ* omnino in contextum recipiendam esse.

AD THUC. III, 89.

Innumeris locis Cobetus, Badhamus, Herwerdenus alii pueriles annotationes e Thucydidis removerunt textu, sed unam reliquerunt quae nescio an omnibus quotquot sunt deprehensae risui movendo sit aptior. Haec ergo hic indicata monere potest omnes qui legunt scriptores antiquos ut semper huic fraudi mentem habeant intentam. Sic enim hoc caput incipit:

τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου θέρους Πελοποννήσιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι μέχρι μὲν τοῦ ἰσθμοῦ ἦλθον ὡς εἰς τὴν 'Αττικὴν ἐμβαλοῦντες, Ἄγιδος τοῦ 'Αρχιδάμου ἡγουμένου Λακεδαιμονίων βασιλέως, σεισμῶν δὲ γενομένων πολλῶν ἀπετράποντο [καὶ οὐκ ἐγένετο ἐσβολή!].

J. J. H.

DE PARISINA QUADAM SENTENTIARUM CATONIANARUM SYLLOGA.

SCRIPSIT

M. BOAS.

1. Anno 1882 Joh. Huemer in Studiis Vindobonensibus (vol. IV. p. 170 sqq.) publici iuris fecit seriem duodenonaginta [1]) versuum hexametrorum, quam in cod. Parisino Lat. 9347, saec. IX [2]), inter Sedulium et Iuvencum fol. 17^v et 18^r INCIPIVNT VERSI INSINGVLIS | GENERALIS SENTENTIAE inscriptum invenerat. Non fugit virum doctissimum exhiberi hic *Monostichorum Catonianorum* seriem eamque pleniorem quam quae in ullo ex iis libris manuscriptis inveniretur, quos A. Riese (in ed. Anth. Lat. priore a. 1870 n. 716) et Aem. Baehrens (in PLM. III p. 212 et 236) in Monostichis recensendis adhibuissent. Hoc autem Huemeri inventum diu praeteriisse videtur viros doctos cum alios tum eos, qui de Monostichis disputaverunt, Skutschium (Pauly-Wiss. RE. V. 361) et Schanzium (Röm.

1) Apud Huemerum series 90 versus complecti videtur, sed v. d., qui tantum textum versuum 33—88 plene laudavit, versui 33° numerum 35 appinxit; qui numerus est huius versus in serie Monostichorum apud Riesium A. L. 716. Versus autem 15 et 16 Riesianae seriei desunt in Parisino ut in Monostichorum codicibus omnibus praeter cod. Vat. Pal. 239 (cf. infra p. 311 n. 1).

2) „Codex olim Remensis (f. 2b in ora summa: Liber *sci Remigii uolumen* IIII, f. 2a in ora infima *Remigius Constanti*, f. 18 LIB SCI REMIGII) membranaceus formae maximae s. IX scriptus" Huemer in sua ed. Sedulii p. xiiii, cf. praeterea eiusdem ed. Iuvenci p. xxx. Vid. Delisle Inventaire des ms. lat. etc. 1863 sq., (Bibl. Éc. des Ch. V, III p. 306), ubi nostra series inter Sedulium et Iuvencum non commemoratur.

Littg. III² p. 40), neque prius in disquisitionem vocatum est, quam Riese a. 1906 iterum in Anth. Lat. ed. altera Monostichis recensendis operam dedit. Neque vero hic v. d., ut hanc Parisinam seriem ut omnium Monostichorum collectionum plenissimam atque vetustissimam iure recensioni subiecit, ita ab omni parte munere suo recte functus esse videtur. Etenim, quamquam Huemer iam viderat inesse in serie Parisina sententias nonnullas, quae cum *Distichorum* hexametris prorsus vel maximam partem convenirent, et Riese eandem ob causam complures posterioris seriei partis sententias ab editione seclusit, tamen neuter animadvertit uno sub titulo in Parisina serie syllogas sententiarum contineri *duas*; quarum prior, quae pertinet usque ad versum 69 (71 apud Huem.), tantum Monostichis assignanda est, altera autem (70—88) longe aliam prae se fert speciem. Ea, ut infra accuratius sum demonstraturus, particula est libri *Distichorum* ipsorum, atque ad eam traditionem pertinet huius opusculi, quae a Vulgata forma abhorrens etiam alibi nobis servata est. Quod autem uterque v. d. Monosticha per totam seriem se extendere existimavit [1]), in errorem inductus est, quod sententiae ulterioris partis quaedam (81—84) iam in Anth. Lat. ed. priore et apud Baehrensium, licet omnes vel pro parte uncinis inclusae, versabantur inter Monosticha (vs. 52—55) [2]). Quo quomodo referri potuerint, in extrema disputatione mea (p. 311 sq.) apparebit. Nunc horum quattuor versuum in Monostichis Riesianis et Baehrensianis memoria in praesentia neglecta ad duplicem seriei Parisinae originem demonstrandam transeo [3]).

2. Etenim habemus sententiarum syllogas utriusque sylloges (vs. 1—69; 70—88) consimiles, quae in comparationem vocari possint. Cum vero inter varias Monostichorum series in libris

---

1) Quod etiam nuper accepit E. Stechert, diss. de Catonis dist. Greifswald 1912, quippe qui Riesianam seriem disputationi suae de Monostichis (p. 91) subiecit, vid. infra p. 313.

2) In ed. 2a Riese uncinos Parisini codicis auctoritate inductus adeo omisit.

3) De Catone post commentationem meam Mnem. 1914 p. 17—46 insertam scripsi: „Een Cato-album uit het jaar 1585" (Het Boek 1914 p. 225—237) cum Addendo ib. 1915 p. 31, „Een weinig bekende Catoberijming uit het jaar 1700 (Tijdschr. v. Ned. Taal- en Lett.k. 1914 p. 81—90), „Bijdrage tot de kennis van den Middelnederlandschen Cato" (ib. p. 249—277).

manuscriptis servatas facile indicari possit, quae series ad Parisinam seriem 1—69 proxime accedat, singularis series, quae eundem in modum cum Parisinis versibus 70—88 componatur, qua re demonstretur hanc posteriorem Parisinae seriei partem prorsus esse segregandam a parte priore, ut ipsa servata non est, ita erui potest ex una ex tot syllogis *Distichorum* vulgaribus, quae aetatem tulerunt, cum qua alia series Distichorum *aliunde* petita conglutinata esse videtur.

De serie 1—69 eiusque consimili primum videamus. Aptissime cum nostra sylloga confertur ea series, quae, ante Parisinam inventam omnium Monostichorum syllogarum maxima, extat in cod. Voravensi 111 saec. XII fol. 51^{r}. Sententiarum numerus 59 est, series 12 sententiis brevior quam Parisina, duabus sententiis in fine adaucta, prorsus eundem versuum ordinem atque Par. servat. Ex versibus enim Riesianis[2] 1—14, 17—71, quibus ordinandis Parisinus ordo prorsus subiectus est, desunt in Vorav. versus Riesiani[2] duodecim hi: 31 (31 B.), 38 (66 B.), 44 (39 B.), 46 (deest ap. B.), 57 (41 B.), 58 (60 B.), 59, 60 (desunt ap. B.), 63 (61 B.), 64 (48 B.), 65 (49 B.), 69 (51 B.), adest vero in fine cum versus Riesianus[1] 73 (73 B.), quem versum mirum in modum Riese[2] omisit — quo versu ipso nobis in disputatione nostra opus erit (infra p. 312) —:

sat dulcis labor est cum fructu ferre laborem,

tum vs. Ries.[2] 81 (74 B.). Notitia huius codicis et versuum ordinis redit ad H. Schenkelii disputationem in Stud. Vind. II. 1880 p. 299.

3. Sed antequam de alterius particulae (vs. 70—88) indole disputo, ipsius huius particulae contextum, ut legitur in cod. Parisino— cuius folia 17^{v} et 18^{r} phototypice expressa mihi praesto sunt — exhibebo, additis ubique Distichorum Catonianorum, quae in Vulgata traditione leguntur, numeris. Quattuor versus 81—84 a Vulg. absunt; de quorum fontibus ceteris vid. infra p. 290 et 311. Lectiones a Vulg. alienas litteris *currentibus* exprimendas curavi; eas omnes quidem iam depravatas esse in propatulo est; attamen alicuius momenti est versus 85^{i} lectio, vid. adn. et infra p. 295. Compendia soluta sunt.

70	Vt sapiens uiuas audi quae discere *prodest*	praef. II. v. 8.
71	Ergo ades et *quid* sit *patientia* disce legendo	praef. II. v. 10.
72	Mitte archana *deo* caelumque *re*quirere quid sit	II. 2, 1.
73	Cum sis mortalis quae *sint* mortalia cura	II. 2, 2.
74	Linque metum loeti nam stultum est tempore in omni	II. 3, 1.
75	Dum mortem *timeas* amittere gaudia uitae	II. 3, 2.
76	Si potes ignotis etiam prodesse memento	II. 1, 1.
77	Vtilius regno est meritis adquirere *famam*	II. 1, 2. *fol.* 18 *r. col.* 2
78	Discere ne cessa cura sapientia crescit	IV. 27, 1.
79	Quod nimium est fugito *parve* gaudere memento	II. 6, 1.
80	*Tutamen* puppis modico quae flumine fertur	II. 6, 2.
81	Quod nocet interdum si prodest ferre memento	Mon. 52 R.[1] B. 73 R.[2].
82	Dulcis enim labor est cum fructu ferre laborem	„ 53 „ 74 „
83	Laetandum est uita nullius morte dolendum est	„ 54 „ 75 „
84	Cur etenim doleas a quo dolor ipse recessit	„ 55 „ 76 „
85	Tranquillis rebus *quae sunt* adversa *caveto*	IV. 26, 1.
86	Rursus in aduersis melius sperare memento	IV. 26, 2.
87	Vincere cum possis interdum cede sodali	I. 34, 1.
88	Obsequio quoniam dulces retinentur amici;	I. 34, 2.

70 *prodest*] possis 71 *quid*] quae *patientia*] sapientia legendạ̊ 72 archạna *deo*] dei *re*quirere] inquirere qiđ 73 *sint*] sunt 74 linq̄: lå&i 75 *timeas*] metuas 77 *famam*] amicos 79 *parve*] parvo 80 *tutamen* &̣] tuta mage est modicoq;] a superscr. m. 2 81 dulcis ex duscis corr. m. 2 fruc τ' v add. et cum ' iunx. m. 2. *Versus* 81—84 *a Distichorum collectione vulgari alienos posuerunt etiam in appendice Distichorum Baehrens app.* 1 (83, 84), *Némethy app.* 1 (83, 84), *app.* 3 (81, 82). 85 *quae sunt* .... *caueto*; memoria ex I. 18. 1] semper .... timeto, nisi quod ex vetustioribus codd. Turic., qui versum quoque post II. 7 habet, hoc loco — neque vero suo loco — cum Par. congruit, et Voss. Lat. 86 hanc lectionem a m. 2 adiectam habet; cf. infra p. 295 quod in quae corr. m. 2. 87 sodali ex sodalis corr. Post lineam vacuam incipit carmen in quattuor Evangelistas, quod Iuvenci praefationem praecedere solet.

Hanc seriem esse farraginem quorundam Distichorum ex fere omnibus libris Distichorum vel ex variis fontibus petitorum primo obtutu dixerit quis; esse revera particulam continuam Distichorum *libri secundi,* qualis in quadam traditione inveniebatur, paucis aliorum librorum versibus intermixtis, apparebit collata libri Catonis traditione, quae praesto est in cod. *Turicensi* C. 78 saec. IX, qui est inter Distichorum codices unus ex vetustissimis. Qui codex fol. 96r—103r Vulgatam sane iam continet Distichorum seriem, in libro II° autem hic illic habet insertos versus alienos quodammodo cum versibus, qui in Parisino fragmento a libro II° alieni sunt, congruentes. Fr. Zarncke, qui in libro, qui inscribitur „Der deutsche Cato" 1850 p. 174 sqq. apographon dedit Catonis Turicensis, traditione Distichorum non intellecta ab apographo seclusit ut supervacaneos vel spurios omnes versus in libro II° huius codicis obvios, qui a Vulg. abhorrent, et tantum in paginae calce nunc textum ipsum nunc tantum numerum versuum adnotare satis habuit. Demum Aem. Baehrens illorum versuum lectiones omnes enotavit. Ego post Zarnckium et Baehrensium codicem denuo contuli.

Sunt autem versus libro II° inserti minimeque ad Catonis libri historiam enucleandam spernendi hi [1]):

post II. 2, 1 (mitte archana dei celumque inquirere quid sit): eiusdem versus forma alia:
an di sint cęlūqui (i in ras. pro e) *regant ne quęre doceri.*

post II. 4, 2: IV. 5, 1 et 2;
laetanda etc. / *cur enim doleas etc.* } mon. 54, 55 R.[1] B, 75, 76 R.[2] app. 1 B, Ném.

post II. 7, 1 omisso versu II. 7, 2:
dulcis enim etc. mon. 53 R[1] B., 74 R[2]; app. 3 vs. 2 Ném.
omisso scil. priore huius dist. versu:
quod nocet etc. mon. 52 R[1] B., app. 3 N.

---

1) Primus haec disticha quae putabat deberi fraudi librariorum commemoravit Arntzenius in 2a ed. Catonis 1754 ad dist. II. 2, 4, 7 et IV. 49 accepta collatione accuratissima (vid. praef. p. x, cf. autem Zarncke p. 172) codicis a v. cl. Hagenbuchio professore Turicensi.

IV. 26, 1 et 2;
I. 33, 1 et 2;
quod scieris etc. }
oblatum auxilium etc. } app. 2 B., 2 Ném.
I. 1, 1 et 2;
I. 4, 1 et 2;
post II. 31. 2 (i. e. in fine libri II):
IV, 49, 2 (i. e ultimum ultimi libri dist.).

Scribam codicis Turicensis (T) iam insertos libro II invenisse in exemplari (T^1) quod describeret hos versus apparet ex versu II. 7, 2 et priore hexametri distichi *quod nocet etc.* post II. 7, 1 omissis propter subsequentium Distichorum exordiorum similitudinem:

II. 6, 1: *Quod* nimium etc.
2: Tuta mage etc.
II. 7, 1: *Quod* pudeat etc.
2: ⟨Ne plures etc.
app. 3, 1: *Quod* nocet etc.⟩
2: Dulcis enim etc.

Cum versus libro II° inserti, qui a libro II alieni sunt neque tamen a Vulgata traditione absunt (IV. 5; IV. 26; I. 33; I. 1; I. 4; IV. 49, 2), cuncti suis quoque locis in T occurrant, et horum versuum bis in T obviorum textus nonnumquam inter se ostendant varietates graves, statuamus necesse est Distichorum traditionem codicis T^1 (et T) esse derivatam ex duobus fontibus, quorum alter exhiberet Distichorum formam Vulgatam (T^1v), alter tantum librum II^um vel libri II^i partem [1]) cum suis aliorum librorum versibus intercalatis (S), porro librarium in libri T^1 contextu concinnando eos versus libri II^i qui cum in T^1v tum in S invenirentur, semel tantum descripsisse, nisi quod versus II. 2, 1 lectiones T^1v et S tanta discrepantia esse iudicaret, ut utramque versus formam exhibere necesse duceret.

In ceteris autem versibus bis in T obviis textus variat his locis:

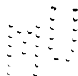
---

1) Quod qua de causa moneam, vid. infra p. 306 sq.

	Dist. libro II inserta (S)	*Dist. suo loco obvia* (T^1 v)
IV. 5, 1	locuples	locuplex
2	eger diues nūmos hab&	aeger diues hab& nūmos
IV. 26, 1	quae sunt .... caueto *De hac lectione cf. supra p.* 295.	semper .... timeto
2	rurrsus	rursus (ut ceteris locis IV. 7, 25, 26, 45)
I. 33, 1	incertis	incerti‖s (u in i corr.)
2	sequatur *delevit m.* 2 *et reposuit in margine*: laboras. *De lectione genuina* sequetur, *cf. Rh. Mus.* 1912 p. 88.	laboras
I. 1. 1	si d(eu)s om(ni)p(oten)s nobis est	si deus est animus nobis
2	p̄cipue	precipuę
I. 4, 1	noli repugnando	spernere pugnando (*ortum ut saepius in Cat. codd. ex Vulg.* sperne repugnando)
IV. 49, 2	sensū coniungere binos *De hac lectione vid. infra p.* 307.	sensus coniungere bonos (*ut in Vat. Reg.* 2078 binos *ex* bonos *corr.*)

Quamquam nonnullae harum lectionum discrepantiae scribae arbitrio deberi censendae sunt, tamen discrimen praecipuum ex lectionum diversitate librorum S et T^1 v explicandum esse manifestum est. Imprimis videmus librum S praebuisse nonnullorum versuum formam paganam (I. 1, 1 et supra II. 2, 1), cum Vulg. eosdem versus forma christiana vel minus pagana exhiberet. Deinde non deerant in S glossemata, ut I. 4 in prohibitivo *noli* repugnando tibi tu contrarius *esse*, pro: *sperne* .... esse; tum aliorum versuum, ut saepe fit in Catonianis libris mss., memoriae alio invectae, ut IV. 26, 1 *quae sunt* adversa *caueto* = I. 18, 1 pro: *semper* adv. *timeto*, fortasse ut metro subveniretur [1]), *quae*

1) Hinc quoque oritur lectio quae est in cod. Trev. 1093 saec. X (cf. Mnem. 1914 p. 25), quem ipse contuli: semper*que* adversa *caveto*. Baehrens temere in textum coniecturam suam recepit: semper *diversa* timeto.

lectio prorsus cum Parisini fragmenti vs. 85 *convenit,* cf. supra p. 288 in adn. ad vs. 85.

Difficile dictu est, utrum scriba codicis T^1 in eis versibus libri III^1, quos in utroque fonte T^1v et S offendit, semper eiusdem libri lectiones receperit (excepto II. 2, 1), an nunc hunc nunc illum librum praetulerit. Attamen cum lectiones versuum libri II fere semper cum Vulgatis congruant, eum T^1v secutum esse dixerim, nisi quod fortasse ex S recepisse censendus est II, 6, 2: *Tuta mage est puppis modicoque* (m. 2 mutavit e in ę) [1]) *flumine fertur.* Itidem Parisinus quoque vs. 80 habet *modicoque* (m. 2 modico quae) vid. supra p. 288.

Nunc videndum est, quatenus series S, quam ex T eruimus, consimilis censenda sit posteriori parti (70—88) collectionis P. Qua de causa sub uno conspectu componam ordinem versuum libri II in T^1 — litteris *currentibus* notata sunt exordia versuum a libro II alienorum, qui ex S desumpti sunt —, atque ordinem versuum Parisinorum 70—88; hic litteris *currentibus* utor ad eos versus a libro II alienos enotandos, qui in T^1 redeunt, litteris distractis ad eos versus indicandos, qui in P sola a libro II abhorrent.

T^1: liber II.		P: vs. 70—88.	
praef. II vs. 1—6.			
7	nasonem		
8	ut sapiens	8 = 70	ut sapiens
9	per quae		
10	ergo ades	10 = 71	ergo ades
dist. II. 1, 1	si potes	II. 1, 1 = 76	si potes
2	utilius	2 = 77	utilius
II. 2, 1	mitte arcana	II. 2, 1 = 72	mitte arcana
1	*an di sint*		
2	cum sis	2 = 73	cum sis
II. 3, 1	linque	II. 3, 1 = 74	linque
2	dum mortem	2 = 75	dum mortem
		IV. 27, 1 = 78	discere
II. 4, 1	iratus		

1) Neque Zarncke neque Baehrens hanc scripturam adnotaverunt.

II. 4, 2	impedit		
IV. 5, 1	*cum fueris*		
	eger diues		
app. 1, 1	*laetanda*	app. 1, 1 = 83	*laetandum*
2	*cur enim*	2 = 84	*cur eteuim*
II. 5, 1	fac sumptum		
2	dandum		
II. 6, 1	quod nimium	II. 6, 1 = 79	quod nimium
2	tuta mage	2 = 80	tutamen
II. 7, 1	quod pudeat		
⟨ 2	ne plures⟩		
⟨app. 3 N., 1	*quod nocet*⟩	app. 3 N., 1 = 81	*quod nocet*
2	*dulcis enim*	2 = 82	*dulcis enim*
IV. 26, 1	*tranquillis*	IV. 26, 1 = 85	*tranquillis*
2	*rurrsus*	2 = 86	*rursus*
I. 33, 1	*cum dubia*		
2	*pro lucro*		
		I. 34, 1 = 87	vincere velle
		2 = 88	obsequio
app. 2, 1	*quod scieris*		
2	*oblatum*		
I. 1, 1	*si deus*		
2	*hic tibi*		
I. 4, 1	*noli repugnando*		
2	*conveniet*		
II. 8, 1	nolo putes		
etc.	. . . .		
	. . . .		
II. 31, 2	dum uigilat		
IV. 49, 2	*hoc brevitas*		

Series S et P inter se cognatas esse cum aliis indiciis apparet tum collatis ordinibus sententiarum quae in utraque serie leguntur inde a II. 6:

T[1]: II. 6; II. 7; app. 3 N.; ; IV. 26; I. 33.

P : II. 6; — ; app. 3 N.; app. 1 ; IV. 26; — ; I. 34.

Facile apparet communem fontem (Σ) habuisse:

Σ : II. 6; II. 7; app. 3 N.; [app. 1]; IV. 26; I. 33; I. 34.

Dist. app. 1 non deest in T[1] sed alio loco positum legitur, post II. 4, IV. 5 et ante II. 5.

Ut in T[1] (S) I. 33 et in P sequens distichon I. 34, utrumque a libro II° alienum, invenitur, sic T[1] et P IV. 26, P sola subsequens dist. IV. 27, 1 (vs. 78) habet.

Itaque hoc statuendum est syllogas S et P originem ducere ex communi fonte Σ, ex quo altera altera via derivata sit; ordinem quoque pristinum in alterutra immutatum esse. Verisimile est S integriorem ordinem seriei Σ servare, propterea quod disticha traditionis Vulg. II. 1, 2, 3 P inverso ordine II. 2, 3, 1 exhibet.

Continuit igitur Σ praeter totum librum II vel partem eius — ignoramus enim num maiorem minoremve distichorum vel hexametrorum numerum omiserit quisquis hanc seriem concinnavit — dist. aliena haec: IV. 5, app. 1, app. 3 N., IV. 26, 27, I. 33, I. 34, app. 2, I. 1, I. 4, IV. 49, 2, fortasse hoc modo inserta: II. 1—4, IV. 5, app. 1, II. 5—7, app. 3 N., IV. 26, IV. 27, I. 33, I. 34, app. 2, I. 1, I. 4, II. 8 et in fine seriei IV. 49, 2.

Etiam lectiones quaedam cognationem, quae sit inter S et P, testificari videntur:

1) Communem habent S et P in dist. IV. 26 lectionem *quae sunt ..... caueto*, ex memoria dist. I. 18, 1 ortam, cf. supra p. 292. Haec lectio in antiquioribus mss. a prima manu non invenitur.

2) P quoque, ut S in I. 4, glossema quoddam exhibet sc. in vs. 75 = dist. II. 3, 2: *dum mortem timeas*, ubi reliqua traditio praebet *dum mortem metuas*.

Una autem extat discrepantia eaque gravissima inter P et S. Formam distichi II. 2, 1 paganam in T[1] obviam

an di sint caelumque [1]) regant ne quaere doceri

quam S adsignavimus, praeter expectationem non invenimus in P sed formam christianam, quam T[1] ex T[1]v accepit:

mitte arcana dei caelumque [2]) inquirere quid sit.

Cum autem dubitari nequeat, quin Σ continuerit et huius dist.

1) Sic Arntzenius ad loc. et Baehrens recte iam emendaverunt traditum: cęlumqui (de ras. vid. supra p. 290). In hoc igitur verbo utraque traditio consentit.

2) Hic habet cod.: dī celūque.

formam paganam et distichi I. 1 formam antiquiorem, necesse est statuamus vel ante seriem P ex Σ excerptam in exemplari quodam seriei Σ paganam recensionem cessisse christianae, vel concinnatorem ipsum mutavisse forma pristina recentiorem, vel post seriem P confectam librarium quendam reposuisse pro forma distichi antiquiore eam, quae cum in omnibus Catonis libris versabatur tum quoque extra Catonem in libris mss. nonnumquam a Catone separata inveniebatur. Huius rei iam antea (Rh. Mus. 1912 p. 74) laudavi exemplum ex cod. recentiore (saec. XIII) Med. pl. 90 sup. 25, nunc addere possum cod. Monacensem 19413 (saec. XI), olim Tegernseeensi, qui fol. 116ʳ habet [1]) unicum distichon Catonianum hoc in eadem forma denuo recentiore atque Mediceus:

Noli archana dei caelum*ue* *ex*quirere quid sit;
Cum sis mortalis, quae sunt mortalia cura.

Huius versus textum cod. Parisinus ipse iam denuo depravatum (de*o* — *re*quirere) [2]) exhibet, ut pleraeque lectiones in P obviae a Vulg. lect. abhorrentes (cf. supra p. 288) nonnisi depravatione ortae existimandae sint neque seriei Σ lectiones genuinas repraesentare. Ab his lectionibus seiungendae sunt eae, quae in Par. ex Σ derivatae sunt (vs. 75 timeas, vid. supr. p. 275, 80 modicoque m. 1, vid. supra p. 280; 85 quae sunt ..... caueto, v. supra p. 295).

Eos autem versus, qui a Vulg. alieni in P leguntur (vs. 81—84) prorsus integri in Par. servati sunt, cum T eos (vs. 83, 84 = app. 1) vitiatos exhibeat nimirum, quia huius codicis correctori [3]) alterum exemplar deesset, ex quo in textu manus prioris emendando vitia horum versuum iam a m. 1 recepta corrigeret:

Laetand*a* ē uita. nullius morte dolendum [est *om.*]
Cur *enim* doleas *eū*. a quo dolor ipse *s*ecessit

1) Vid. Halm, Catal. Cod. Monac. sub num.; Dümmler, Neues Archiv. IV. 1878 p. 554. [Plagulas corrigenti adnotandum mihi videtur ex hoc cod. Mon. ipso nuper novum Catonianum fragmentum mihi innotuisse vetustum, de quo alibi disputaturus nunc quae supra dixi non muto.]

2) Has adeo lectiones servavit Riese² cum versum reciperet in Monostichorum seriem (vs. 72). Cf. infra p. 313.

3) Corrector quae emendanda videbantur leviter indicata scribae codicis rescribenda reliquit. Cf. etiam Zarncke passim in adn. ad apographon.

Vs. 82 (app. 3 N. v. 2) sine vitio T exhibet ut P, vs. 81 (app. 3 N. v. 1), ut supra dixi p. 291, in T excidit [1]).

4. Quod supra p. 290 quaerendum esse dixi, num series P v. 70—88 esset nullo ordine atque nulla ratione composita, id quidem nunc denuo de sylloga Σ, ad quem communem fontem cum S tum P recurrere vidimus, quaerendum esse videtur. Etenim, ecquam seriem singularem exstitisse probabile est libri secundi solius versibus primi et quarti quibusdamque a Vulg. alienis variati et lectionibus instructi eiusmodi, quae partim Vulgata traditione sunt antiquiores (sc. lectiones non christianae) partim textus iam depravati sunt indicia (sc. glossemata et memoriae)? An potius Σ series habenda est pro fragmento recensionis universae totius libri Catonis, quae cum Distichorum ordine tum lectionum generibus talibus, qualia dixi, a Vulgata recensione abhorrebat?

Nunc nobis in comparationem disquisitionemque vocandum est fragmentum satis amplum libri Catonis, quod cod. Veronensis 163 saec. IX, quo nullum vetustiorem librum habemus, continet fol. 30^v sqq. Quem librum sane eo ipso loco, sc. in libri secundi parte priore, qua nobis opus est, magnam lacunam ostendere mihi persuasum est, atque eam tanti ambitus, ut olim

1) Denique moneo in Turicensi praecedere librum Catonis fol. 95^v duo epitaphia sine titulo: *Quid tibi mors faciam* (Riese 487^a) et f. 96^r *Luciola effigies* (Riese 684), tantum post ultimum versum prioris carminis in eadem linea legitur EPITAFIUM. Prius carmen, Epitaphium Vitalis mimi, postea Catoni postpositum e. g. in Reg. 1414, tum Par. 8319 (interposito libro „quinto" Eugeniano, v. Rh. Mus. 1912, 90), facile Catonianum titulum asciscere potuit (filii Catonis), qua de causa apud Baehrensium post Catonem editum est (p. 245), ut in Par. 2772, tum in Reg. 1578, interpositis versibus de phylomela (Riese 658) — qui etiam post Catonem leguntur in *cod. Turicensi* et Voss. Lat. Q. 33 — et libro quinto Eugeniano. In cod. Reg. 2078 post Catonem sequuntur carmina Hibernici (Dümmler P. aev. car. I. 395 sqq.), tum post carmen X et ante *epitaphiorum* seriem „*Epitafium filii Cathonis*". Traube (O Roma nobilis p. 38 = Abh. Bayr. Ak. XIX, 334) putat subscriptionem erasam (cf. Rh. Mus. 1912, 91) Catonianam, ad hoc epitaphium pertinere. — Praeterquam in his codd. et in aliis cod. quos laudat Riese hoc carmen inveni in cod. Reg. 479 p. 53^v membr. s. X sequente ut in Turic. altero epitaphio *Luciola* etc. (684 R.). In hoc codice quoque novam seriem Monostichorum Catonianorum inveni (vid. infra p. 316 n. 2 et 317 n. 2), quam sequitur carmen Alcuini „Conflictus veris et hiemis" (Dümmler p. 270), quod excipit „Epitafium *fili catonis*".

eam explevisse seriem distichorum talem, qualem Σ continuisse apparuit, credibile sit.

Sed antequam de Σ et A (= Veron.) cognatione disputem — de syllogarum T (sc. eius partis huius libri, quam S nominavi) et A (= Veron.) cognatione iam verbo monui Rh. Mus. 1912 p. 88 (n. 2) —, de codicis Veronensis indole atque ratione ea praemittenda sunt, quae ad cognationem syllogarum Σ et A demonstrandam necessaria esse videntur, praesertim cum ab iis qui apographon Veronensis codicis publici iuris fecerunt (K. Schenkl, Zeitschr. f. d. öst. Gymn.w., 1873 p. 485 sqq., C. Cipolla Riv. di filol. 1880 p. 517 sqq.) et ab iis qui huius codicis ope Catonem ediderunt (Aem. Baehrens, G. Némethy) [1]), complures res, quae huius codicis sunt propriae, aut non animadversae aut minus recte aestimatae videri possint. Ipse codicem contuli.

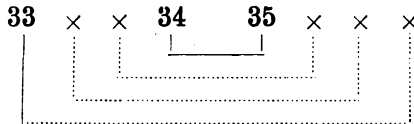
Codex Veronensis saec. IX init. utrimque mutilus, inde a fol. 30^v med. continet Catonem, praecedentibus carminibus iis Claudianeis [2]), de quibus disserit Th. Birt in ed. Claudiani p. XCII. Disticha ipsa incipiunt in summa pag. 32^r, ultimo quaternionis quartae — olim codicis integri decimae — folio et praeterea explent fol. 33, 34, 35, quae sola subsequentis quaternionis servata sunt, in quibus codex desinit. Quod autem distichorum ordo nonnihil discrepat ab ordine Vulgatae traditionis, id viros doctos impedivit, quominus agnoscerent ordinem Veronensem, in quo I. 32, praef. II vs. 1—6 (fol. 33^v), IV. 11, II. 17, 18 etc. (fol. 34^r) sese excipiunt, nequaquam ita a librario inventum esse in exemplari ex quo Catonem descripsit, ut nunc codex Ver. exhibet. Intercedit autem inter praef. II v. 6 et IV. 11, II. 17, 18 etc. i. e. inter fol. 33 et fol. 34 *lacuna duorum foliorum*, quam nemo eorum qui de Veronensi disputaverunt animadvertisse videntur, nisi quod Cipolla in calce apographi folii 33^{iv} adnotavit: „manca una carta?", neque a Némethyo

---

1) Neglegi potest editio quam curavit Michael *Autore*, Neapoli ex officina Veraldi, MDCCCLXCVII (!), sic speciose inscripta: „Dicta Catonis vulgo Dionysii Catonis Philosophi Disticha de Moribus ad filium *ad optimorum codd. atque in primis Veronensis fidem* recognovit, prolegomena scripsit, adnotationibus criticis auxit M. A. Auctor editionis minimi, ne dicam nullius pretii imitatur Némethyanam.

2) In quibus mediis legitur Lactantii carmen de ave phoenice (Riese² 485a). Cf. Riese 494a et 494b).

neque a Skutschio respectus (PW.—RE. V. 362, vid. infra p. 301). Folium enim 33, quo quinta ultimaque quaternio orditur, *altera parte abscissa* agglutinatum est ad fol. 34. Quod folium cohaeret [1]) cum fol. 35; textus quoque qui legitur in fol. 34ᵛ continuatur fol. 35ʳ. Itaque condicio huius quaternionis integra haec erat:

Desunt igitur inter praef. II vs. 6 et II. 17, 18 (quos versus in ipsa summa pag. 34ʳ casu distichon *quarti* libri 11 praecedit) quattuor series versuum duodevicenum = 72, nam singulae paginae codicis versus duodevicenos continent, quae res infra accuratius exposita est. Deesse duo folia non unum disputatio nostra ipsa ostendet (cf. infra p. 310).

Quo melius condicione atque dispositione seriei Veronensis Catonianae (A) ad cognationem syllogarum Σ et A demonstrandam utar, proponam lectoribus, quid singulae paginae 32ʳ—35ᵛ contineant lineis suis duodevicenis. Disticha in Vulg. non obvia exordio laudato attuli adiecto Baehrensianae, aut, ubi apud Baehrensium non extat, Némethyanae distichorum appendicis numero. *Videas tabulas quaeso infra pag.* 300—303.

Quae quattuor res in hac disputatione animadvertendae sunt:
a) litterarum maiuscularum et minuscularum ratio;
b) codicem esse descriptum ex exemplari duabus columnis exarato;
c) singulorum librorum inscriptionum et subscriptionum locus;
d) versus quarti libri partis posterioris per totam seriem ordine esse dispersos,

eas ita tractabo, ut simul arguam, qui ex his proprietatibus quattuor seriem Veronensem et syllogen Σ cognatas esse appareat.

1) Birt in Claud. ed. p. xcii n. 1: „accedunt in fine folia tria, eorum primum a sequentibus separatum glutino fixum est, alterum et tertium cohaerentia inter se assuta sunt.“

Fol. 32r	Fol. 32v
I. 2, 1	I. 12, 1
2	2
I. 8, 1	*Qui prode esse* (app. 5, 1)
2	*si laesit* (app. 5, 2)
I. 9, 1	IV. 24, 1
2	2
IV. 23, 1	IV. 25, 1
2	2
I. 10, 1	*sub tortorem* (deest ap. B, app. 7, 2 N)
2	II. 8, 1
I. 13, 1	2
2	I. 28, 1
I. 14, 1	2
2	I. 15, 1
Perde (app. 3, 1)	2
sepe (app. 3, 2)	I. 16, 1
Dissimula (app. 4, 1)	2
qui caelare (app. 4, 2)	I. 17, 1

Finis quaternionis quartae.

a. Alternis vicibus versus a littera maiuscula et minuscula incipiunt; singuli versus, ut ita dicam, minores, etiam paululum ab initio versuum maiorum dextrorsum remoti exarati sunt. Haec *εἰσθέσεως* ratio iis quoque locis observatur, ubi duo versus non ad idem distichon pertinentes illum in modum in unum quasi coniunguntur, sc. fol. 33v app. 7 + I. 32, 2; fol. 34r II. 19, 1 + IV. 30, 1; app. 8 + II. 22, 1, cum II. 22, 2 coniungatur cum IV. 49, 2; fol. 34 IIv 26, 1 + II. 27, 1; fol. 35r praef. II vs. 3 + vs. 1; vs. 4 + vs. 2; praeterea versus inverso ordine scripti fol. 33r I. 23, 2 + I. 23, 1. Tribus locis hoc modo *tres* versus compositi sunt: fol. 32v IV. 25, 1 + IV. 25, 2 + versus a Baehrensio omissus app. 7, 2 N., qua de re alibi disputaturus sum, fol. 34v IV. 30, 2 + II. 23, 1 + II. 23, 2, de quibus vide infra p. 302 sq.; fol. 33v praef. II vs. 1 + 2 + 3, cum littera maiuscula, qua versus primus praefationis libri IIi

Fol. 33^{r}	Fol. 33^{v}
I. 17, 2	I. 26, 2
I. 18, 1	I. 27, 1
2	2
I. 19, 1	*Contra* (app. 6, 1)
2	*non captari* (app. 6, 2)
I. 20, 1	I. 30, 1
2	2
I. 21, 1	I. 31, 1
2	2
I. 22, 1	*Dat legem* (app. 7)
2	I, 32, 2
I. 23, 2	EXP . LIB . PRI . INCP . LIB . SEC
1	praef. II. vs. 1
I. 24, 1	2
2	3
I. 25, 1	4
2	5
I. 26, 1	6

Incipit lacuna duorum foliorum.

incipit, tanta sit, ut novae maiusculae demum locus sit in versus *quarti* initio. Quo facto denuo versus sextus, ultimus paginae huius, maiusculam habet. Proximus autem in codice versus, in summa pagina 34^{r} denuo a maiuscula incipit, quod novum idque certissimum indicium est post fol. 33^{v} folium, in quo summo versus praef. 7us littera minuscula incipiens legeretur, periisse. Prorsus igitur condicionis codicis rationem non habuit Skutsch, qui PW.—RE. V. 362 contendit ideo deesse versus 7—10 praefationis libri II[1], quod oculus librarii a fine vs. praef. II. 6: *Si quid amare uelis uel discere amare* [*legendo* ad finem versus ultimi 10: *ergo ades et quae sit sapientia disce*] *legendo* aberravisset.

b. Codex sine dubio descriptus est vel originem ducit ex exemplari, in quo disticha per duas columnas exarata erant ita, ut versus priores in columna priore, in posteriore posteriores legerentur. Quae ratio — quae quoque in Catonis codice Voss.

Fol. 34r	Fol. 34v
IV. 11, 1	IV. 30, 2
2	II. 23, 1
II. 17, 1	2
2	II. 24, 1
II. 18, 1	2
2	II. 25, 1
II. 19, 1	2
IV. 30, 1	II. 26, 1
II. 20, 1	II. 27, 1
2	II. 10, 1
II. 21, 1	2
2	IV. 31, 1
Quod tacitum (app. 8)	2
II. 22, 1	IV. 32, 1
2	2
IV. 49, 2	IV. 33, 1
EXP. LIB. SEC. INC	„ „ „
LIB. TERTI.	IV. 33, 2
margo inf.	„ „ „

Versibus 16, 17, 18 est lacuna in membrana, quapropter per duas lineas divisa sunt, quibus alioquin una sufficeret.

Lat. Q. 33 saec. X observatur — multos errores parere solet. Sic enim explicatur, quod fol. 34v in unum coniuncti sunt II. 26, 1 + II. 27, 1, cum librarius post II. 26, 1 non exaraverit versum II. 26, 2 in posteriore columna obvium, sed versum sequentis lineae II. 27, 1 denuo neglecto versu iuxta posito II. 27, 2. Eundem in modum explicationem habet fol. 33v versus app. 7, qui posterior distichi versus esse videtur, „*dat legem natura tibi non accipit ipsa*", coniunctus cum versu I. 32, 2. Hic post I. 31, 2 librarius duos deinceps versus *posterioris* columnae descripsit. Quo factum, ut prior versus distichi a Vulg. alieni perierit et solus alter versus (app. 7) servatus sit. Denique huc pertinet fol. 34r II. 19, 1 + IV. 30, 1, librarius nunc autem errorem suum animadvertisse videtur, nam in summa pagina 34v alterum versum distichi IV. 30 reposuit atque quidem ita, ut litteram

Fol. 35r	Fol. 35v
II. 28, 1	EXP . LIB . III . INC . LIB . IIII
2	praef. III, 1
IV. 36, 1	2
2 (sc. versus genuinus, non Vulg.)	3
IV. 35, 1	4
2	III. 2, 1
II. 29, 1	2
2	III. 3, 1
II. 31, 1	2
2	III. 4, 1
III. 1, 1 (Instrue)	2
2 (nam sine)	III. 5, 1
praef. IV, 3	2
1	IV. 37, 1
4	2
2	III. 6, 1
Fortunae (app. 9, 1) = III. 1bis, 1 [1])	2
non opibus (app. 9, 2) = III. 1bis, 2	III. 7, 1

Desinit codex.

maiusculam, a qua hic versus incipiebat (*Q*uod), paulo maiorem solito exararet, ne maiuscularum ratio turbaretur neve versus II. 23, 2, sed II. 24, 1 a nova maiuscula inciperet (cf. supra p. 300). Itaque in exemplari, ex quo cod. Veron. ducit originem, inter totum distichon II. 19 et totum dist. II. 20 dist. IV. 30 et ipsum integrum legebatur. Quae res qua de causa observanda sit, ex tertia huius codicis, quam nunc tractabo, proprietate apparebit.

c. Ordinem versuum perlustrantes nos praeterire non potest seriem distichorum partis libri quarti posterioris suo fere ordine

1) Dist. III. 1bis illud est dist., quod Pithoeus primus ex codice nunc deperdito edidit, deinde ex eius editione ante Ver. inventum in complures editiones transiit, de quo dist. dixi Tijdschr. Ned. T. L. 1910, 186 sqq., Tijdschr. v. Boek- en Bibl.w. 1911 p. 29, Rh. Mus. 1912, p. 74 et 77.

per totam ceterorum distichorum seriem esse dispersam[1]). Leguntur enim:

fol. 32^r l. 7 sq.		dist. IV. 23
fol. 32^v l. 5 sqq.		IV. 24
		IV. 25
	intercedit lacuna	
fol. 34^r l. 8	versus olim post II. 19 con-	IV. 30, 1
fol. 34^v l. 1	iuncti, cf. supra p. 303	IV. 30, 2
fol. 34^v l. 12 sqq.		IV. 31
		IV. 32
		IV. 33
fol. 35^r l. 3 sq.		IV. 36
		IV. 35[2])
fol. 35^v l. 14 sq.		IV. 37
	desinit codex.	

Itaque verisimile est in lacunae serie, quam versum praefationis libri II^i 7um aperuisse supra p. 301 vidimus, lecta esse disticha libri IV^i: 26, 27, 28, 29 vel omnia vel nonnulla. Quod qua de causa statuam, in propatulo est: habebat enim etiam fragmentum Σ in medio libro II^0 — inter II. 7 et II. 8 ut videbatur supra p. 295 — disticha libri IV^i et ea 26 et 27.

Pauca quoque alia prioris partis libri IV^i disticha Veronensis, quamquam iam in III. 7, 1 desinit, ceteris libris intermixta habet, sc. IV. 11 et IV. 49, 2, alterum primum dist. folii 34^r, alterum ultimum.

De IV. 11 non est nunc quod miremur; nonne etiam Σ quarti libri prioris partis distichon in II^i libri priore parte insertum habuisse vidimus, sc. IV. 5, ut videbatur inter II. 4 et 5? Itaque IV. 11, quo ipso disticho post lacunam intermissam ordo versuum excipitur, seriem secundi libri, quae post IV. 11 continuatur II. 17, 18, 19, ⟨IV. 30⟩, 20, 21, perrupisse censendum est.

Hac re igitur, quae suspicio iam supra de syllogarum Σ et A cognatione orta est, confirmatur. Itaque iam hoc affirmare

1) Monui de hac re iam Tijdschr. Ned. T. L. 1910 p. 205.

2) Hic deest IV. 34; in pleniore vero exemplari ex quo Ver. originem ducere videtur (Φ, vid. infra p. 309 n. 4), adfuisse credibile est

possumus lacunam complexam esse praef. II v. 7—10, dist. II. 1—16 (si nullum omissum fuisse videtur [1]) praeter II. 8 et II. 10, quae leguntur fol. 32ᵛ l. 10 sq. et fol. 34ᵛ l. 10 sq.), et aliquot disticha aliena, inter quae fuisse iam vidimus IV. 26—29 omnia vel nonnulla.

At manifestius cognatas esse Σ et A arguit alter versus libri IVⁱ in libro II positus: sc. versus singularis et totius libri Catonis finalis IV. 49, 2. Quem versum solum A habet cum Σ communem. At enim in Σ — vel potius in cod. T — legitur post ultimum libri II dist. II. 31, 2, in A iam post II. 22, 2, cum fol. 34ᵛ — interposito IV. 30, 2 de quo supra p. 302 sq. vidimus — continuentur libri II disticha 23, 24, 25, 26, 27. Sed nonne mirum est in A post IV. 49, 2 ipsum sequi in ima pag. 34ʳ ipsius libri II subscriptionem „explicit liber secundus incipit liber tertius", ut si non re at specie in A quoque hoc dist. in fine libri II legi putandum sit? Utrum autem locus, quem versus occupat, in A pro genuino sit habendus an in T (Σ), id demum diiudicari poterit, cum de quarta re in cod. A memorabili disputaverimus: de subscriptionum inscriptionumque loco.

d. Singulorum librorum subscriptiones et inscriptiones collocatae sunt loco prorsus a Vulgata traditione alieno:

1) Subscriptio libri Iⁱ non legitur post ultimum huius libri distichon sed fol. 33ᵛ post I. 32, 2: „explicit liber primus incipit liber secundus".

2) Itidem subscriptio libri IIⁱ iam legitur fol. 34ʳ post II. 22, 1 atque 2 et IV. 49. 2: „explicit liber secundus incipit liber tertius".

3) Subscriptio libri IIIⁱ post III. 1ᵇⁱˢ in summo fol. 35ᵛ: „explicit liber III incipit liber IIII".

De libri IVⁱ subscriptione atque eius loco propter codicis laceram condicionem nihil constat.

Apparet recensionis A concinnatorem hoc spectasse, ut librorum dispositionem aliter institueret quam in Vulg. recensione fieri solebat; altera parte libri IV suo ordine per ceteros libros dispersa singulos libros breviores reddere voluisse videtur. Finem

---

1) Cf. infra p. 310.

suo libro I iam ad I. 32, 2, *suo* libro II ad II. 22, 2, *suo* libro III ad III. 1bis, 2 imposuit. Librorum praefationes II, III, IV alibi aliter tractavit. Cum subscriptioni sui libri I praefationem libri II adiungeret, librorum III et IV praefationes a librorum suorum exordio revellit et eis ad suum arbitrium locum assignavit: praef. IV post III. 1; praef. III ante III. 2. His praefationibus duabus neglectis apparet genuinum distichorum ordinem post subscriptionem libri III interpositam continuari (III. 1 — III. 1bis — III. 2) ita, ut etiam ordinem secundi libri post inserta IV. 49, 2 et subscriptionem libri II et IV. 30, 2 (quod a librario omissum in summa pag. 34^{v} positum erat, cf. supra p. 302 sq.) excipi videmus: II. 22—II. 23, 24 etc. Quid, quod disticha libri I, quae post I. 32 sequebantur, ubi nunc libro I finis impositus est, statim vel aliquot distichis libri II interiectis post subscriptionem libri I et praefationem libri II in lacuna codicis legebantur?

In hac codicis condicione nonne peropportune accidit, quod in Σ, in quo fragmento iam continuari (p. 304) vidimus seriem distichorum libri quarti IV. 26, 27 lacuna interruptam, quoque lecta esse constituimus disticha, quae seriem libri I subscriptione interceptam continuant: I. 33, I. 34? Nonne hoc novum indicium est seriem Σ fragmentum esse eiusdem traditionis, quam in A habemus et forte fortuna eam libri Catonis partem repraesentare, quam foliorum duorum iactura in A periisse dolemus?

Nunc ad versum totius Catonis finalem IV. 49, 2 ante subscriptionem libri II positum cum in A tum in T, sed hic post genuinum exitum libri II (II. 31), illic post exitum mutatum (II. 22) revertamur (vid. p. 305). Quoniam in Σ liber I iam desiisse vidimus, ut in A, post I. 32, necesse est in eodem fragmento librum II usque ad eundem atque in A versum pertinuisse i. e. usque ad II. 23; versus igitur IV. 49, 2, quem traditionis A concinnatorem, cum posteriorem partem libri IV per omnes libros disponeret, itidem in fine libri alicuius posuisse credibile est, quemque et in A et in T ante subscriptionem legi videmus, in Σ collocatus erat post II. 22, 2, qui ultimus libri II in hoc fragmento versus erat. Is locus igitur, quem nunc versus IV. 49, 2 occupat post II. 31 ante subscriptionem genuinam in cod. Turicensi, ab eo qui ex T^{1}v et S concinnavit

seriem libri II huic versui assignatus est, cum in S invenisset post II. 22 ante subscriptionem traiectam. Itaque series Σ non totum librum II complexa est usque ad II. 31, sed aut prorsus convenit cum *secundo libro eius recensionis*, in qua librorum ratio immutata erat versuumque ordo, aut eiusmodi libri secundi satis amplum erat excerptum.

5. Ut lectionum generis similitudine syllogarum P et S cognationem, iam versuum ordine constitutam, confirmavimus (p. 295), ita syllogen Σ, quam ex P et S restituimus, et seriem A (Ver.) cognatas esse non solum ex versuum dispositione sed etiam *ex lectionum ratione* apparet. Omnem autem lectionum codicis Veronensis farraginem, quam afferre possum, non afferam, ne nunc disputationem propositam de genere atque ratione Veronensium lectionum, quas Baehrens et Némethy in edd. suis saepissime pluris quam debuerunt aestimatas male adhibuerunt, absolvere videar; tantum lectiones laudabo selectas, quibus similitudinem textus in Σ et A exhibiti me demonstrare posse confido [1]).

In versu finali IV. 49, 2 quod ex Σ in S servatum neque a Ver. abest, hic codex habet *s e n s u* (-s add. m. 2) *coniungere binos*, S *s e n s ū coniungere binos*; T¹v cum Vulg. *s e n s u s*, praeter totam fere Vulg. *coniungere bonos* (cf. p. 292). Itaque res sic sese habere videtur traditionem, ex qua ortae sunt cum series Σ tum A, quam indicabo littera Φ, praebuisse *sensu*, quod in S abiit in *sensū*, in A demum a m. 2 cum Vulg. conspirare iussum est.

Etiam in A habemus lectionem *paganam*: I. 23, 2: incusare *deos* noli, Vulg.: *deum* [2]). Alias quoque lectiones a n t i q u i o r e s servat A (*ut* S I. 33, 2: sequatur) e. g. versum genuinum IV. 36, 2, dist. III. 1 nondum in media praefatione libri III positum, I. 15, 1 at quaecumque [3]) (Vulg. atque cum), I. 16, 2 reprhindas

1) A lectionibus distinguendae sunt eae varietates, quae ad orthographiam pertinent totius codicis, de qua re cf. Birt, in ed. Claudiani p. CCV.

2) Eadem varietas eademque causa est in carmine Martialis I. 12, 12 in cod. Thuaneo, cf. Friedländer in ed. vol. I praef. p 73.

3) Sic habet codex ipse secundum Cipollae et meum ipsius apographon, Schenkl legit: *et* quaecunque, quod Baehrens non ex codice ipso, quo ipse usus est, sed ex sua coniectura emendavit: „*at* quaecunque *scripsi*, et quaecunque A atque cum *ceteri*", unde vide quid Némethy (cuius in usum R. Vári codicem contulit) effecerit: „ac A in textu autem ipso praebet N.: at), et *ceteri*"!

(pro reprendis, ut cod. B), Vulg. reliqua: recenses, III. 1bis parisse (i. e. par esse, cf. Tijdschr. v. Ned. T. en Lettk. 1910 p. 186, Rh. Mus. 1912, 77), etc.

Multa autem vitia praebet A, e. g.:

1) Prohibitivum — etiam contra metrum — mutatum (*ut* in S *noli* ... esse pro *sperne* ... esse I. 4): I. 25, 1 promittere noli, Vulg. ne ... promiseris; II. 8, 1 noli putare, Vulg. nolo putes; I. 22, 1 noli timere, Vulg. ne timeas, III. 1, ne cessa, Vulg. ne cesses. Etc.

2) Glossemata complura (*ut* in P *timeas* pro *metuas* II. 3, 2): I. 22 timet, Vulg. metuit, I. 13 polliciti, Vulg. promissi; I. 12 cave, Vulg. fuge; ib. ne studeas, Vulg. ne incipias, quod corruptum esse videtur ex neu cupias [1]), rect*u*ri (m. 2 *o*), Vulg. doctori, II. 23, 2 vincere, Vulg. laedere; I. 20, 1 accipito *laetus*, plene et laudare memento, pessumdata in lectione genuina Vulg. accipito *placide*, *pl*ene etc. allitteratione, II. 26, 1 scieris, Vulg. noscis (noris coni. Baehrens); IV. 37 quocumque incedis, Vulg. quocumque ingrederis, qui locus est, ut saepius in Distichis usu venit, memoria Ovidiana, cf. eadem versus sede Metam. IV. 28: quacumque ingrederis, II. 791: quacumque ingreditur; III. 4 vitare, Vulg. cavere. Etc.

3) Traiectiones verborum, quibus metrum pessumdatur (*ut* in S IV. 5, 2 eger dives nummos habet), e. g. IV. 24 morbi causa mali *est nimia* quaecumque voluptas, Vulg. nimia est, III. 4 sermones blandos et *h*lesos vitare memento, Vulg. sermones blandos blesosque cavere (vid. supra) mem. , II. 25, 2 spes una retinet hominem nec in morte relinquit, Vulg. spem retine, spes una hominem nec morte relinquit, I. 9 si tibi carus est, m. 3 corr. si tibi sit carus, cum Vulg.

4. Pronominum insertiones ad sententiam enucleandam (*ut* in S in app. 1, 2 cur enim doleas *eum*, a quo etc., cet.: cur etenim doleas, a quo etc.): II. 10 cui *te* scieris non esse parem, app. 2, 2 sepe dato bonis, scieris bene ponere *te* quod des.

Haec hactenus. Nam mihi videor satis demonstravisse et versuum genere et lectionum indole syllogen Σ et librum Catonis in A servatum ad eandem Distichorum recensionem per-

1) Cf. Tijdschr. Ned. T. en L. 1913 p. 117 n. 1.

tinere. Quod in Σ huius traditionis fragmentum idem servatum est, quod foliorum iactura periit in cod. Veronensi, id nimirum casui felici tribuendum est [1]).

Novas, quae nunc oriuntur, quaestiones indicabo neque vero nunc diiudicabo. Quaeritur enim, num recensio Φ ex maiore eiusmodi sylloga excerpta sit; num vitia textus, quae recensioni Φ inhaerent, iam maiori illi syllogae inhaeserint. Tantum hoc dico — ut lectores videant, quo spectet disputatio mea — ad has quaestiones solvendas mihi in disquisitionem vocatum esse Alcuini carmen, quod inscribitur Praecepta vivendi per singulos versus quae Monastica dicuntur [2]) (ed. Dümmler in Poet. Aev. Car. I. 275 sqq.), et ex versibus Catonianis ab eo vel integris receptis vel plus minusve immutatis apparere eum adhibuisse librum Catonis non, ut vulgo putatur et ego quoque antea putabam [3]), in ea forma, quae traditione *Vulgata* esset plenior, sed in ea forma, quae traditionem Φ eamque maiorem praeberet; in qua cum alii versus in Φ nondum indicati legerentur tum ex quarti libri parte priore, ut in Σ IV. 5 et A IV. 11, ita IV. 6 et 16; porro, ut ex serie posterioris partis libri IV per ceteros libros dispersi ultimum dist. IV. 37 post III. 5 in cod. A mutilo inveniretur, ita in libro integro adeo IV. 40 post III. 19; hanc syllogen denique praestitisse lectionum magis genuinam condicionem quam Σ et A. Quatenus disquisitio nostra textui recensendo inservire possit, in promptu est [4]).

---

1) Dixerit quis nunc explicationem habere, cur Ver. (fol. 34v) cum Turic. congruat in dist. II. 8, 2 lectione: et tempor*a* parent; hic enim videri possit scriba descripsisse non textum ex T'v sed ex S; at et errore proclivi factum esse probabile est, ut illam daret lectionem pro genuina: et tempor*e* parent, et in aliis quoque codicibus eundem deprehendimus errorem ut in Par. 8320 (e superscr. m. 2), Reg. 1560 (a eras. e superscr. m. 2).

2) De Alcuini, cui attribuit carmen Dümmler, auctoritate non dubito, quamquam Manitius Gesch. des Lat. Lit. des Mitt. 1911 p. 185, Stechert diss. 1912 p. 84 sq. Columbani nomen carmini in codd. iure inscriptum esse putant. Nec vero hic est locus, ut de hac re disseram, de qua propediem alibi disputaturus sum. [Postquam haec scripsi, prodiit commentatio quam inseruit A. Streib in Münchener Museum f. Phil. des MA. II, 1914 p. 343—364: „Wer ist der Verfasser der Praecepta vivendi?" inscriptam. Iure sunt vindicata Alcuino; quae vero condicio inter eum et Catonem extet, non recte constitutum est.]

3) Cf. Tijdschr. N. T. L. 1910 p. 183.

4) Dist. IV. 34 igitur, quod in Ver. non adest, in pleniore traditione Φ defuisse non necesse est (cf. supra p. 304 n. 2).

6. Liber *secundus*, qualis in traditione Φ, quam Σ et A repraesentant, legebatur, ex his igitur versibus compositus erat:

1) praef. II (versus decem)
2) dist. II. 1—22 omissis II. 8 et II. 10 (vid. infra)
3) dist. I. 33—40
4) dist. IV. 26—29
5) dist. IV. 5 et 11
6) dist. I. 1 et 4 (vid. infra)
7) dist. in Vulg. non obvia app. 1, 2, 3 N.
8) dist. IV. 49 vs. 2.

Disticha II. 8 et II. 10 in A non in huius recensionis libro II legebantur, sed illud fol. 32^v in libro I, hoc fol. 34^v post II. 27. Quod duo disticha libri I, inter quae dist. totius libri Catonis primum, quae ex S syllogae Σ adiudicavimus, primo omissa suo loco in libro II posita erant, eo confirmatur, quod in A haec disticha suo loco desunt. Praeterea credibile est unum alterumve dist. ex iis, quae enumeravimus, non receptum fuisse in librum II^{um}, contra in eo lecta esse disticha a Vulg. aliena alia, quae nunc perierunt.

Ambitum autem libri secundi traditionis Φ fere convenisse cum iis distichis quae indicavi apparet ex versuum numero, qui in lacuna libri Veronensis post fol. 33^v obvia olim lecti esse videntur, sc.:

1) praef. II vs. 7—10
2) dist. II. 1—16 (omissis II. 8 et II. 10)
3) dist. I. 33—40
4) dist. IV. 26—29
5) dist. IV. 5
6) dist. I. 1 et 4
7) dist. app, 1, 2, 3 N. in Vulg. non obvia.

Versus 68.

Confirmatur igitur, quod iam antea statuimus iacturam fuisse foliorum *duorum*, versus 72 continentium. Praeter versus enumeratos legebantur in his paginis et ideo quoque in Σ minimum disticha duo alia nunc ignota et fortasse plura, si unum alterumve distichon ex enumeratis afuisse videtur.

Series Σ sive congruebat cum libro II *traditionis* Φ sive ex

eo excerpta erat, duabus viis excerpta et servata est: *alterum* excerptum est libri P fragmentum 19 versus complectens, incipiens a praef. II vs. 8 usque ad dist. I. 34, quod fragmentum postea seriei Monostichorum adiectum est, *alterum* excerptum S, quod, ut ex II. 1 et IV. 49, 2 apparet, fere totum librum II trad. Φ repraesentabat, cum libro Catonis trad. Vulg. (T^1 v) in unum coaluit et in codice Turicensi aetatem tulit. Cum in P tum in S iam omissa fuisse disticha, quae in Σ (vel in libro II trad. Φ) legerentur, docet dist. IV. 11 tantum in Veronensi obvium.

Postquam Monostichorum series cum fragmento Distichorum, quale in Parisino servatum est, in unam syllogen coniuncta est, etiam ex eiusmodi serie syllogae breviores factae sunt. Tale excerptum servat cod. Parisinus 8069 saec. XI, qui tribus locis inserta habet Monosticha. Hunc codicem, de quo primus rettulit J. Quicherat, Bibl. de l'École des Chartes vol. II, 1840—41, p. 121 sqq., post Baehrensium et Riesium ego contuli. Adnotabo versuum ordinem, cum Quicherat particulam tantum eorum commemoraverit, Baehrens in ordine enotando commiserit errores complures, Riese tantum lectiones varias ordine non laudato attulerit. Leguntur: fol. 3^v col. 1, lin. 8 versus Riesiani^2: 35, 69, 73, 74, 75, 76, 31, 26, 30; fol. 3^v col. 2 l. 4 a marg. inf. 14[1]), 17, 18, 19, 25, 48, 51, 53, 54, 55, 56, 58, 63, 66, 68; fol. 127^r col. 2 l. 7 a m. inf.: 4, 5, 7, 10, 11, 13, 21, [f. 127^v] 23, 27, 28, 34, 36, 37, 39, 49. Quoniam Monostichorum Riesianorum^2 ordini subiectus est ordo codicis Parisini 9347 (cuius cod. vs. 1—69 = apud R. 1—14, 17—71), in propatulo est excerptorem in secunda et in tertia serie accurate excerpsisse seriem Monostichorum, qualem Parisinus 9347 exhibet vel seriem paulo magis coartatam, in prima serie excerpenda non solum Monosticha (35, 69—31, 26, 30 in extremis versibus ordine paulum inverso), sed etiam fragmentum, quale est P in Parisino 9347: versus enim 73, 74, 75, 76 sunt disticha in Vulg. trad. non obvia app. 1, 3 N. duo, quae ex Φ in Σ, deinde in P atque S transierunt.

1) Non adest igitur vs. 16, quem cum Baehrens tum Riese adesse contendit. Versus una cum praecedenti 15 tantum traditur in cod. Vat. Pal. 239 inter vs. 14 et 19 (non 18, ut ap. B.).

Ex codice autem Parisino hoc 8069 quoniam primum hi quattuor versus viris doctis innotuerunt, facile fieri potuit, ut in *Mono*stichorum seriem referrentur a Riesio[1] et Baehrensio, itaque factum est ut Huemer quoque Monosticha a se in Par. 9347 inventa per totam syllogen se extendere putaret (v. supra p. 207), impedireturque quominus seriem Parisinam ex duabus hexametrorum syllogis diversis esse compositam agnosceret.

Riese praeterea, cum distichon:

Quod nocet interdum, si prodest ferre memento:
Dulcis enim labor est cum fructu ferre laborem,

in Monostichorum serie tradi putaret, alium versum vere monostichon, quod et ipsum in Monostichis traditur, praeeunte Baehrensio, qui versum iam uncinis incluserat (vs. 73 R.[1] et B.), pro subditicio habitum ab editione altera seclusit, nulla, ut supra iam dixi (p. 288), mentione eius in textu vel in apparatu critico facta. Casu enim accidit, quod et in Voravensi 111 supra laudato et in cod. Vindobonensi 2521 saec. XII (cf. Tab. cod. Ms. Vind. II p. 90, Endlicher CCLXXXI) fol. 141 post Monostichorum seriem Parisina breviorem, duo versus sequuntur, quorum alter est vs. Riesianus[2] 81 (74 B.):

Magni magna parant, modici breviora laborant,

prior:

Sat dulcis labor est cum fructu ferre laborem.

Versus, quem quominus in Monostichis habeamus distichis Parisinis ex Monostichis eliminatis nihil iam obstat, manum quoque Monostichorum concinnatoris prodit. Eundem in modum legitur vs. 63:

Vincere velle tuos *satis est* victoria turpis,

qui contractus est ex dist. I. 34:

Vincere cum possis interdum cede sodali;
Obsequio quoniam dulces retinentur amici.

Ex Parisino nostro (9347) quidem Riese[2] recepit iniuria lectionem

perquam victoria turpis,

qua ex re apparet minime lectiones insigniores Parisini 9347 omnes esse accipiendas.

Series cod. Vindob. 2521, fol. 141, quae, ut Vorav., ex sylloga duobus versibus quam Parisina maiore excerpta est, continet 17 monosticha tantum ex prima et ultima parte huius

seriei excerpta: 1—4, 53—56, 61, 62, 66—68, 70, 71 (Ries.: 1—4, 51 .... 69 Par., post quem versum fragm. *Di*stichorum P in Par. incipit), mon. *sat dulcis* etc., 81 R. Cf. K. Schenkl, Zschr. f. d. öst. Gymn. 15. 1864, p. 576. Riese in Monostichis iterum recensendis hunc codicem, quem in aliis compluribus carminibus adhibuit (cf. II p. 399 in indice codicum), postquam Baehrens (PLM. III. 213) leviter dixit huius codicis Monostichorum seriem esse gemellam Voravensis, iniuria abiecit.

Tum ex *Di*stichorum sylloga P, quae *Mono*sticha in Parisino sequebatur, Riese in Monostichis ed. 2^{ae} posuit versum (72):

Mitte arcana de*o* caelumque *re*quirere quid sit,

quem ex Monostichis in Disticha (II. 2, 1) irrepsisse putabat. Quantopere haec opinio a vero abesset, supra apparuit. Versus enim repraesentat formam christianam prioris hexametri *distichi*, cuius forma pagana tantum ex Σ in S servata est et sine dubio olim in ea serie, ex qua P originem ducit, legebatur, postea vero formae vulgari cessit (v. supra p. 295 sq.).

Riesianam Monostichorum syllogen (AL.[2] 716) — quinque versibus (72—76) iusto maiorem, uno (73 B.) iniuria minorem — subiecit disputationi suae de Monostichis E. Stechert, diss. 1912 p. 91 et ibid. n. 2, cf. etiam Skutsch ap. Teuffel. G. d. R. L. 1913, III^{6} p. 206 l. 4. Quod praeter illos quinque versus aliud exemplum monostichi cum distichis coniuncti laudavit Stechert, ne id quidem iure laudari potest: extare in cod. Monac. saec. XI (cf. iam supra p. 296) f. 124^{r} inter media disticha unum versum monostichon 8 R.:

Proximus esto bonis, si non potes optimus esse,

cuius versus in illa serie obvii primus mentionem fecit Riese Rh. Mus. 65. 1910 p. 485. Sed rationes meas proponam alio loco.

Attamen unum distichon epitomator etiam integrum in monostichis servavit — nunc non dico de eis monostichis quae in disticha se coniungere posse sunt qui asseverent — sc.: versus 64, 65 R.[2] (48, 49 R.[1], B.):

Cum vitia alterius satis acri lumine cernas
Nec tua prospicias, fis vero (-us *Buecheler*) crimine caecus,

sine dubio quia non videbat quomodo distichon, quod non, ut fere

semper usu venit [1]), ex duobus hexametris constabat sententia per se absolutis, in unum versum coartaret. Originem Catonianam color quoque Horatianus arguit, ob oculos enim poeta habuit Hor. Sat. I. 3, 26 sq.:

Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum
Quam aut aquila aut serpens Epidaurius? at tibi contra
Evenit, inquirant vitia ut tua rursus et illi [2]).

Quod moneo quia ii qui de Horatio atque Catone disseruerunt [3]) — nuperrime A. Barriera, Rivista d'Italia 1910, XIII, I p. 839 sqq. — Monosticha respexisse non videntur.

De artiore quod extat inter Disticha et Monosticha vinculo nunc non disputabo. Cum enim prima hac in re quaestio solvi debeat, — in quam v. d. huc usque diligenter non investigaverunt —, ex quanam Distichorum traditione excerpta vel contracta videantur Monosticha, malo de ea disserere, postquam quod in scriniis habeo exemplum distichi versus alterutrius *nullam mutationem passi* inter Monosticha servati, publici iuris feci et exposui in qua Distichorum traditione illud distichon inveniatur [4]).

7. Is, qui syllogae Parisinae Catonianorum Monostichorum (vs. 1—69) seriem et Distichorum fragmentum (vs. 70—88) uno tenore complectenti inscripsit titulum communem *„versi insingulis generalis sententiae"*, nimirum non modo non Catonianam utriusque seriei originem spectavit sed ne duas quidem se tractare series suspicatus esse videtur. Quod non dicendum est de eo, qui maiori Monostichorum subiunxit Distichorum minorem syllogen. Haud scio an duas syllogas in unum coniunctas or-

1) Perpauca extant disticha, in quibus post versum priorem non gravius vel levius interpungatur: I. 28, I. 40, II, 19, IV. 44 et quae dist. idem exordium habent (*quod potes id tempta*), III. 14 et IV. 33. De dist. II. 3 interpunctione vid. P. von Winterfeld in Philol. 58, 1899 p. 302.

2) Non opus est recurrere ad exemplum Graecum, quo monostichorum auctor esset usus, ut Stechert fecit p. 98, qui ex Kockii fr. com. versuum par cognatae sententiae eruit.

3) De hac re iam disputavit J. H. Withof in diss. I de vero distichorum Dionysii Catonis auctore (apud Arntzenium in ed.[2] 1754 p. 531 sqq.), cum demonstrare studeret Distichorum auctorem esse Serenum Sammonicum et ipsum Horatii imitatorem. Miror Skutschium PW.—RE. V. 166 dixisse neminem de hac re instituisse quaestionem.

4) Cf. iam Tijdschr. 1910 p. 214.

naverit titulo uno Catoniano; quo amisso ea condicio orta est, quam invenit is, qui titulum novum addidit quem nunc in Parisino habemus.

Utut res se habet, Parisina series docet in hac vetustissima Monostichorum sylloga Catonianae originis memoriam nondum prorsus interiisse. Nam neque Monostichorum collectiones eae, quas Baehrens et Riese adhibuerunt, neque eae quattuor, quas praeter illas ego novi [1]) ex libris manuscriptis, amplius prae se ferunt Catonianum nomen nisi codex Turonensis olim 164, nunc 890 saec. XII, fol. 26^{v} (cf. Catal. des départ. 1900 vol. 37 p. 641) [2]), unde descripta series transiit in Hildeberti et Marbodi ed. Bened. 1708 p. 1634, inde denuo in Fabricii Bibl. med. et inf. Lat. vol. V p. 50 ed. 1736 et Mignii Patr. Lat. vol. 171 col. 1735 [3]). Titulus est ibi „*prouerbia Catonis phylosophi*"; ultimum vocabulum omisit Baehrens p. 213, qui hanc seriem littera F notatam admodum neglegenter ex ed. Hildeberti suum in usum adhibuit, redit inde error apud Skutschium PW.—RE. V. 361 et Teuffel. Gesch. Rom. L. III^{6}. 1913 p. 205, Stechertium p. 92, res recte se habet in utraque Anth. Lat. editione Riesii. Est quod haec res notetur. Etenim „*Cato philosophus*" Distichorum auctor vocatur in codicibus nec vetustissimis nec recentioribus neque ita multis (e. g. Montep. 306 s. IX [4]), Voss. Lat. 33, s. X, Reg. 1560, s. X, Par. 2659 s. X, notandum praeterea nomen Catonis *viri sapientis* in Reg. 1578 s. X). Fieri igitur potest, ut Turonensis codicis titulus non genuinum Monostichorum collectionis titulum reddat, sed postea a viro recte de origine collectionis iudicanti sit conceptus.

Monostichorum Catonianae originis memoriam quoque servavit Alcuinus, quippe qui in carmine Monosticho non solum Distichorum flosculos vel sententias integras servavit complures sed etiam quattuor vel quinque *deinceps* versus monostichos (1, 8, 20, 57,

---

1) Cf. supra p. 307 n. 1 et infra p. 316 n, 2, 317 n. 2.

2) Codicem ipsum nondum vidi.

3) Fugit Schanzium L. III^{2}. p. 39 et Stechertium p. 91 n. 1 seriem Mignianam ex eodem codice derivatam esse, ex quo Benedictini hauserunt.

4) Cf. Baehrens p. 209 et L. Fontaine, Revue de Philol. vol. IV (1880) p. 178. Codicem ipsum nondum vidi, vidi cod. Voss. Lat. Q. 33, quem Baehrens ex illo descriptum esse dicit.

[62] R.[2] = vs. 101—104 [104[a]])[1]. Quod, opinor, non fecisset, nisi iam seriem Monostichorum tractavisset eamque cum Distichorum collectione esse cognatam sibi persuasum habuisset.

Quem praeterea titulum in codice Vindob. 2521 (cf. supra p. 312) — in quo ut in Turonensi una cum Hildeberti et Marbodi carminibus leguntur — et in cod. Vorav. 111 (supra p. 282, 312) gerunt Monosticha sc. „uersus *Pl*atonis translati de Greco", eum perperam corrigere voluisse „uersus *C*atonis" et antea Wattenbachium (Neues Archiv II. 1877 p. 403) et nuper Stechertium p. 92 docuerunt iam antea K. Schenkl Z. öst. Gymnw. 1864 p. 716 et Riese in adn. ad Monostichorum titulum in utraque A. L. ed.: titulum illum enim esse proprie carminis A. L. 490. Novum argumentum addit nostra de Syllogarum Monostichorum titulo Catoniano disputatio.

8. Denique dicendum est de memoria, quae extat sylloges totius Parisinae seriei fere consimilis. Petrus Burmannus Sec., cum in Anth. Poet. Vet. Lat. vol. I p. 571 lib. III ep. CX Monosticha Catoniana ederet, tradidit se invenisse in schedis Heinsianis a patruo acceptis collationem ad P. Pithoei Ep. et Poem. Vet., qui primus Mon. vs. 1—14, 17—35 edidit[2], factam horum versuum 33, quam petivisset ille ex codice quodam Petavii Senatoris[3]) (cf. praef. p. LIII, vid. infra). Quam collationem ex Heinsianis schedis rettulit addita littera P = v(etus) c(odex) [Petavii] cum in marginem Pithoeanorum Epigr. exemplaris editionis Chouettianae a. 1619, quod nunc possidet Bibl. Lugduno-Batava[4]), tum in calcem editionis suae. Addit Heinsium adnotasse[5]) inveniri in Petaviano codice illo praeter versus illos 33 alios versus 52, quorum, cum varias lectiones nimirum Pithoeano

---

1) In uno cod. post v. 104 = mon. 57 R. sequitur mon. 62, vid. app. cr. apud Dümmlerum.

2) Non 1—35, ut est ap. Baehrensium p. 213. Riese[2] Pithoei codicis memoriam prorsus abiecit. Seriem eiusdem ambitus atque Pithoeana habet, continet cod. Reg. 479 quem inveni, cf. supra p. 307 n. 1.

3) Paulus Petavius n. 1568—o. 1614.

4) Numerus huius libri est 754 B. 17, 18; de quo cf. L. Alzinger, Blätter f. bayr. Gymnw. 35, 1899 p. 270 sq., Vollmer in praef. ad App. Verg. 1910 p. 22.

5) Burmannus Sec. in ed. Chouet. p. 20: „Sequebantur in P v. 52. Puto haec omnia a Goldastio edita. H(*eins.*)..'

textui addere non posset, textum describere supersedisset, eos iam a Goldastio in Paraeneticis [1]) exhibitos esse ratus.

Cum ante Parisinum nostrum ab Huemero inventum nulla Monostichorum series Voravensi versuum 59 longior esset nota, operae pretium fuerat quaerere, qui tanto maioris ambitus sylloge, quanto Petaviana esse perhiberetur, exstare posset. Aem. Baehrens, qui unus post Riesianam (in ed. pr.) huius codicis mentionem iudicium de eo tulit, et breviter et leviter eum proprio pretio destitutum cognatum esse dixit (PLM. III. p. 212) cum Parisino 8069. Qui codex neque numerum versuum continet Petaviani — habet enim ut supra p. 311 commemoravimus tantum versus 39 eosque tripartito — neque versus 33 priores omnes exhibet neque in eis versibus, quos ex illis 33 servavit, lectiones Heinsianas ostendit sed Pithoeanas. Quo iudicio inductus Riese in ed. posteriore Petavianum abiecit.

Meo iudicio fieri non potest quin Petavianus eandem speciem praebuerit quam Parisinus noster 9347, sed utrum artior condicio inter hos codices exstiterit necne ex septem [2]) tantum lectionibus a Pithoeanis abhorrentibus versuum 33 priorum, quas Heinsius attulit, effici nequit. Sunt inter illas lectiones, quae cum Parisinis conveniunt, sunt quae differunt quidem, in aliis vero Monostichorum codicibus redeunt. Sed de Petavianae seriei indole fortasse ex codice ipso aliquando licebit iudicium ferre, cum facultatem dari puto codicis ipsius recuperandi.

Etenim notum est ex epistulis Nic. Heinsii ad Isaacum Vossium Parisios datis a. 1650 (Burm. Syll. III p. 590 et 591) Petavii codices a Vossio emptos esse, quos constat a Regina Christina Sedi Apostolicae esse donatos; unde expectatio est nostrum „codicem veterem Petavii" hodie quoque inveniri inter codices Vaticanos qui „Reginae" vel „Reginenses" vocantur. De codicis ipsius genere praeterea certiores fimus ex epistula iam

1) Goldast tantum in ed. Paraen. Vet. 1604 in Notis ad Columbanum (Alcuinum) p. 103 sq. locos parallelos Catonianos cum ex Dist. tum ex Mon. petitos laudaverat.

2) Sc. v. 4 Petav.: corde (Par. corda, recte alii codd. cordi; v. 12 differ (Par. deffer; recte alii defer); v. 21 Quaelibet, *sic quoque Par.* (recte al. Quemlibet); v. 24 Fac *quod te* par sit, *ut Par.*, ubi post par erasa est littera s (al. quae); v. 25 uterque cod. vox, in Pith. ed. erat *est*, sine dubio coniectura ipsius Pithoei voculam, *ut in meo Regin.*, omissam explentis; v. 26 te vindicat] uterque codex, nimirum quia Pith. ingenio indulserat coniiciens *desaevitque*; v. 29 est om. Pet, quod facile perire potuit.

quinque annis ante a Vossio ad Heinsium Parisios data (Burm. Syll. III p. 563, cf. etiam Burm. Sec., Anth. praef. p. LIII): ibi sermo est „de codice Epigrammatum (sc. Martialis) *satis vetusto,* in quo ..... eius autoris aliquot Epigrammata habebantur." Nec tamen constat, num, quas notitias Burmannus in app. crit. aliorum carminum [1]) Anthologiae ad codicem Petavianum refert, eae omnes ex hoc codice desumptae esse videantur; nam in illa epistula etiam alter Petavii codex commemoratur „ille quidem chartaceus", quem ipsum quoque Heinsius Vossii hortatu inspexisse verisimile est.

Haec habebam, quae in praesentia de codice Petaviano proferrem. Nam quominus investigemus, num hic codex adhuc extet inter codices Reginenses Bibliothecae Vaticanae hisce, quibus vivimus, belli temporibus impedimur.

AD CORINNAM.

Corinnae carmen nuper recuperatum [2]) est de certamine musico Heliconis et Cithaeronis. Huic, utpote patrio suo monti, poetria Tanagraea palmam dedit:

> *τάχα δ' Ἑρμᾶς ἀνέφα μα-*
> *κρὸν ἀΰσας ἐρατὰν ὡσ*
> *ἕλε νίκαν, στεφάνοισιν*
> *[δ' ἐ] κατ' ω ϊ α ν ἐκόσμιον*
> *[μάκα]ρες· τῶ δὲ νόος γεγάθει.*

Magna hic difficultas inest in voce quae est *ωϊαν*, si eam *vellus ovinum* significare sumimus. Cithaeroni enim apud Corinnam habitum pastoralem fuisse et coronis non caput, sed ... amiculum eius ornatum esse quis credat? Erat vero etiam alia vox (ϝ)*ωια*, quam *cacumen* significare nos docent duo tituli Cretenses: S.G.D.I. 5075, Deiters, De Cret. tit. publ. p. 35, vs. 59: ...: *καὶ ἐς τὰν ἄνω ῴαν τᾶς πέτρας* ..., S.G.D.I. 5024, A, vs. 24: ... [*ἐς*] *τὰν βῴαν Ὀρυκόππαν* ... *Vertici* ergo Cithaeronis coronas impositas esse dicit Corinna. Metri causa non: *δ' ἐ κατ' ῴαν ἐκόσμιον*, sed: *δ' ἐ κατ' ῴίαν ἐκόσμιον* legendum esse censeo.

GUI. V.

1) Velut ad n. XLII (Riese 627, cf. adn. cr. ad 495; ad n. LXXIII (Riese 88).

2) Wilamowitz, Berl. Klass. Texte, V, 2, p. 26 sqq. Crönert, Rhein. Mus. 1908, p. 167 sqq.

VARIA.

SCRIPSIT

GUILIELMUS VOLLGRAFF.

Sext. Empir. adv. math. IX, 209, p. 434, 11 sq.: *ἀλλὰ μὴν οὐκ ἔχει τὸ αἴτιον οὗ ἐστιν αἴτιον διὰ τὸ μήτε γένεσιν μήτε Φθορὰν μήτε πεῖσιν μήτε κοινῶς κίνησιν ὑπάρχειν*. Pro *πεῖσιν* conicio legendum esse *πίεσιν* [1]). Cf. Arist. Rhet. I, 5, 9, p. 1361, b, 16 sq.: *ἀνάγκη δὲ κινεῖν ἕτερον ἢ ἕλκοντα, ἢ ὠθοῦντα, ἢ αἴροντα, ἢ πιέζοντα ἢ συνθλίβοντα*, quem locum Sextum novisse apparet adv. math. X, 83, p. 492, 28 sq. *Πυρρ. ὑποτ.* III, 68.

In fine tituli sepulcralis Thessalonicensis a. 256/7 p. C. n. [2]), quem post multos alios supra p. 232 huius voluminis tetigit Charitonides, me iudice nihil mutandum, sed procul dubio cum Adolpho Wilhelm [3]) legendum est:

τί στήκις, ἄνθρωπε, ταῦτα βλέπων; ὕπα, λούσου.

Primo obtutu forsitan dubitaveris, utrum ultima verba cum Wilhelmo collato IG, XIV, 2002:

ὡς οὖν καιρὸν ἔχεις, λοῦσαι, μυρίσαι, σπατάλησον
καὶ χάρισαι, δαπάνησον ἅπερ δύνασαι· τίνι τηρεῖς;

vertenda sint: *i lavatum* (in balneo) an *i, abluere* i. e. *baptizare*. Verbum enim, quod est *λούειν*, apud scriptores christianos frequenter hoc sensu invenitur. Cf. e. g. Iust. Mart. Apol. I, 61: *ἐπ' ὀνόματος δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σταυρωθέντος . . . ὁ Φωτιζόμενος*

1) *πίεσις* sive *θλίψις*, Belgice *druk*. Cf. Arist. *Προβλ.* XV, 1, p. 937, b, 32: *τὴν πίεσιν τοῦ ἀέρος*, *de luchtdruk*; ibid. b, 35: *θλίβει ὁ ἀήρ*.

2) Ed. Mordtmann, Athen. Mitth. 1896, p. 98 sq.

3) Wilhelm, Beitr. zur griech. Inschriftenkunde, p. 201 sq.

(i. e. baptizandus) λούεται. Sed inscriptionem non esse christianam ostendit versus paulo supra collocatus:

εὐθυμεῖν μελετᾶν, ἐρχομένου θανάτοιο (sic),

i. e. moriendum cum tibi sit, fac semper laeto animo sis [1]). Quapropter ego adversus omnes qui verba ΥΠΑΛΟΥΣΟΥ coniecturis lacessiverunt, solum Wilhelmum ea recte interpretatum esse contendo.

Herod. V, 28: *οὗτος μέν νυν τοιαῦτα ἐξεργάσατο στρατηγήσας, μετὰ δὲ οὐ πολλὸν χρόνον ἄνεως κακῶν ἦν καὶ ἤρχετο τὸ δεύτερον ἐκ Νάξου τε καὶ Μιλήτου Ἴωσι γίνεσθαι κακά.* Pro *ἄνεως*, quod consensu omnium corruptum esse existimatur, legendum esse mihi videtur *ἀνανέωσις*. Quae coniectura si vera est, cum quadam probabilitate sequitur ut omnes codices nostri ex uno archetypo pendeant, in quo per haplographiam et fortasse iam per abbreviationem terminationis *ις* ΑΝΑΝΕΩCIC in ΑΝΕΩC depravatum sit.

In inscriptione Cretensi apud Dittenbergerum Syll. inscr. Graec.[2] 427 Prasii praecipiunt Setaitis et Stalitis, ut Delphos, Olympiam, alio navigent, quandocumque senatus Prasiorum iubebit: *σωθέντων δὲ ὁ κόσμος ὁ Πρασίων πράξαντες τοὺς μισθοὺς παρὰ τῶν μὴ πλευσάντων ἀποδόντω τοῖς πλεύσασι δραχμὰν ἑκάστῳ τὰν ἁμέραν* (vs. 44 sqq.). Adnotat Dittenbergerus: „*σωθέντων* integram vocem esse sumpsit Wilamowitzius. At tres litteras initio intercidisse ex imagine photographica apparet, neque verbum aptum est." Ipse supplet [*λισ*]*σωθέντων*, quod interpretatur: *si solvendo non sunt.* Hoc verbum utpote novum atque inauditum et minime sententiae aptum iure reiecit Blassius, qui titulum repetivit SGDI, 5120. Ipse vero non multo felicius scripsit [*ἐλασ*]*σωθέντων*. Ego non dubito quin legendum sit: [*ἀπο*]*σωθέντων, cum salvi domum redierint.*

---

1) Mordtmannus distinxit: *εὐθυμεῖν, μελετᾶν.* Versum igitur non recte intellexit.

DE ROMANORUM ET GRAECORUM FOCO.

SCRIPSIT

F. MULLER I. F.

Nos nostraque omnia vitae brevitatem arguimus atque sentimus. Nihil non mutatur; rerum aut vocabulorum scrutantes historiam hoc tantum inquiramus, quare mutatio illa tam arto interdum termino circumscripta sit, ut nostri aevi homines fugere ea quidem debeat.

Nomina propria ut hodie, ita temporibus remotis in angustiores fines retrahuntur (Kurznamen, Kosenamen), saepe et augentur suffixis additis, quam rem praeclare invenias demonstratam exemplisque illuminatam in Useneri libro, cui titulus *Griechische Götternamen*. 6 sqq.

Tum demum vocabulum aliquod prorsus suo statu manere potest, cum neque res ipsa mutatur, neque aliunde ingruunt, quae simili usui serviant, neque nomen pro linguae illius natura atque usu sonum vel ambitum iusto conservat minorem.

Ubicumque eae condiciones haud cunctae simul rebus accommodantur, hoc fieri solet: ut in hominum vita, ita in vocabulis maxime quaeque obsoleta et abstrusa natu quoque maxima esse apparet atque ab origine longissime remota. Accedat ut nomen illud inveteratum in re sacra tantum vitam ducat, alterum nomen vigeat atque celebretur usu cotidiano; multa enimvero ibi hortantur, ut illic vetustam rei appellationem rimemur.

Porro si nomen illud obsoletum in parte ipsa antiquissima domus Romanae deprehenderimus, si nomen aemulum nulli stato loco respondebit, magis iam adducemur, ut illic „veriloquium" rei ipsius absconditum esse credamus.

Domus Romanae historia quam viam nobis monstrat? Hanc, si ducibus praesertim utimur H. Nissen *Pompeianische Studien* p. 633 et A. Mau, *Pompei* (ed. alt.) 1908, p. 250. Videmus, ut aedes illae antiquitus uno tantum atrio contentae aevo sequenti veram familiae sedem longius semper, quasi timidae necnon publici strepitus fugientes, introrsus removerint. Sic factum est ut venerandum illud atrium postmodo „vestibuli" ut hodie loquimur vice fungeretur, alae pristino munere magna ex parte privarentur, tabulinum solum, quod ad peristylium spectaret, novum in usum surgeret; vitae autem ipsius munia circum peristylium temporibus Hellenisticis ortum se omnia collocaverunt.

Quaeramus igitur in atrio: ita nobis forsitan contentio duorum nominum luculentius obversetur, nominum dico *foci* et *cartibuli* [1]).

F o c u s. De foci vocabulo quae constant, admodum pauca sunt. In inscriptionibus priscae latinitatis non invenitur. Apud Plautum legimus ter [2]) (*Amph.* 226 aras fŏcos, *Aulul.* 386, 439), Terentium semel (*Eun.* 815: domi focique fac ut memineris), Titinium et Afranium semel. Cato dicit *de Agr.* 143, 2: „focum purum circumversum cotidie, priusquam cubitum eat, habeat"; ne tamen Catonem ipsum haec scripsisse pro certo habeamus multa nos dehortantur, quae in Catonis de Agricultura libello redolent posterius saeculum; de hac re nuperrime F. Leo egit in libro *Röm. Literaturgesch.* I, p. 273. Alibi nusquam in latinitate prisca *focus* legitur. Hos locos tam paucos relegentibus scrupulus inicitur, quod verbum illud sensu fere metaphorico illo adhibetur, quo nostrates loquuntur de suo: „Eigen Haard". Sequitur ut vocem nostram aut perantiquam atque tritam fuisse putemus ita ut Plauti temporibus sensu tantum fuerit evanido atque obscuriore, aut aliunde sumptam nondum aequo iure cum nomine latino habitam esse.

---

1) Postquam haec scripsi, locus mihi succurrit, ubi Mau sic loquitur (in Pauli et Wissowae thesauro VIII 615, 60 cf. III, 1895: „mit der Erweiterung des Hauses fand eine Trennung statt zwischem dem Küchenherd und dem Opferherd — bei den Römern im Atrium, Vestibulum".

2) Locum praetermisi Aulularlae Prologi vs. 7; Plauti fuisse contendit Leo *Pl. Frsch.*[1] p. 199 v. etiam *Röm. Literaturgesch.* I p. 212.

Mirum in modum Plautus duobus locis locutus est. *Capt.* 847: „epulas foveri fōculis ferventibus", *Pers.* 104: „iam intus ventris fumant fōcula"; haec verba *o* habent longam itaque procul dubio cum vocibus *fōmitis* et *fōmenti* coniungenda sunt et revocanda ad stirpem probe notam verborum *favendi*, *favillae* (cf. Sen. *Ep.* 18, 15), *fovendi* (cf. pōtus: pōculum = fōtus: fōculum). Quod grammatici latini fŏcum quoque a fovendo derivarunt (e. g. Paul. p. 85 M. 75 L.), nihil ad nos; neque magis Ovidius persuadet loco notissimo (*Fast.* 6, 301): „at focus a flammis et quod fovet omnia dictus, qui tamen in primis aedibus ante fuit"; formatione enim analogica quae dicitur aliud nihil gigni potuit quam **fōcus*; *o* brevis nulla ratione explicatur; etiam si brevitatem eam *lŏci* vocabulo tribueris, causam numquam obtinebis.

Quid, si dicis eandem sensus mutationem (focus > fr. feu [1]) nos etiam alibi habere (e. g. gr. ἑστία > gr. hod. στῃά in dialectis, cf. Solmsen *Unters. gr. L. u. V.* 218, Hatzidakis *Einleit. gr. Spr.* p. 155 A)? An inde efficitur ipsum foci nomen antiquitus ἐσχάρας notionem propriam induisse? Minime sane: mutatio ea rei est propria, haud nominis.

Romani ubi rem eam ipsam, quae oculis obversatur, designare volunt, ad vocabula confugiunt aut aliena aut derivata, quae invenias apud Rich s. v., Dar. et Sagl. I 929, II 1194, Mau *Pompei*² p. 398, Blümner *Privatalt.* 105. Itaque censeo rem foci nomine perantiquam scilicet fuisse, nomen illud ipsum aliunde in linguam latinam irrepsisse. Neque enim auxilio linguae latinae, neque ceterarum linguarum indo-germanicarum explanari potest.

De foci veriloquio igitur pauca addenda sunt. Omittamus omnia, quae nimis sint incerta. Una restat enodatio, quae focum cum arm. *boç* „flamma" coniungit (v. *Indog. Frsch.* 13, 163). Cuius forma primigenia fuerit *bhok-sk̂ho-* secundum huius etymologiae auctorem. Credat ipse! Equidem nusquam eiusmodi suffixum vidi. Forsitan haud omnino ea originatio reicienda videatur, si ponamus: **bhok-sko-* [2]) cf. arm. *haç* „panis, cibus"

1) Eadem et latius serpit mutatio sensus, cf. *Arch. slav. Phil.* 34, 7.

2) Suffixum *-sco/ā*, quo nomina deriventur in lingua quidem latina, exemplis haud satis firmatum est: *ēsca*, quod adhibueris, solvendum est **ēd(e)s + ca*, i. e. eadem vox antiqua **ēdes-* ibi latet, quam in linguae lituanicae voce *ė́desis* „esca". Hinc demum natum est vocabulum: *pō-sca*, quod nexu semantico artissimo cum eo copulatur.

(<**pā-sko-*: *pā-scor*, *Z. vergl. Spr.* = *KZ.* 37, 428), et *hnoç* „ignis" (ex **hunoç*, <**puno-sko-*, *Ind. Frsch.* 33, 309); melius haud scio an fuisse putemus primitus **bhok-i̯o-* tamquam deminutivum, v. Hesychium i. v. *ἰσχάριον* et supra Plautinum fōculum (?) ex opinione populari. Hoc ne maiore fiducia ponamus, obstat litterae armeniacae *ç* historia nondum satis explicata.

Alia omnia nihil valent, imprimis comparatio et sono et sensu claudicans, quae *facis* nomen auxilio vocat.

Antehac ipse aliam ingressus sum rationem; nolo esse longus: ut *stāre*, *στελλειν*, *stellen* cum (*st*)*loco* manifesto coniungenda sunt, sic *focus* <**dhŏ-ko-* rettuleram ad *faciendi* verbum: cuius *-k-* amplificationem habes etiam in *fēci* = *ἔ-θηκ-α*, *θήκ-η*, *θῶκ-ος* (? cf. *θᾶκος*). Vetustissima significatio fuerit: ligna super foco bene atque apte, via ac ratione [1]) *reposta*, ut Horati verbis utar (*ponere* idem valet atque gr. *τιθέναι*!) De amplificatione per *-k-* litteram etiam Bechtel egit *Lexilog.* 4.

Qualiacunque haec sunt, certi interim nihil inde prodit: „*focus*" nomen latinum necnon indogermanicum fuisse non constat. Quod in designatione rei adeo usitatae admirationem certe movere, ne dicam suspicionem, consentaneum esse videtur.

De re ipsa (v. supra Ov. *Fast.* 6, 301: „in primis aedibus") testem habemus Varronem ap. Non. 83: „ad focum hieme ac frigoribus cenitabant; aestivo tempore in loco propatulo; rure in chorte; in urbe in tabulino quod maenianum possumus intellegere tabulis fabricatum"; eund. ib. 55: „in postica parte erat culina, dicta ab eo quod ibi colebant ignem"; postremo ap. Serv. Dan. *Aen.* 3, 134: „sane Varro rerum divinarum (III?) refert inter sacratas aras focum [cf. loci Plautini supra laudati] quoque sacrari solere, ut in Capitolio Iovi Iunoni Minervae". Efficitur ex his testimoniis ignem apud veteres Latii incolas locum habuisse in parte „atrii" posteriore ianuae oppositum ignemque ibi cultum esse tamquam rem sacratam.

Quam omnia unice quadrant in c a r t i b u l i vocabulum. Itaque de hoc nomine tam veteres quam hodiernas liceat antestari viros doctos.

---

1) De hac cognatione semantica cf. Reichelt *KZ.* 46, 330; v. etiam lat. *strues*, *struix*. Plane cognata fuerint Hes. *θητόν· βωμόν*, quam iuxta habes *ἀκμό-θετον*, de quo egit Bechtel *Lexilog.* 27.

Cartibulum. Iterum audiamus Varronem *LL.* 5, 125, qui postquam monuit in re sacra permulta vocabula obsoleta vitam trahere, sic pergit (editionem sequor Goetzi et Schoelli): „altera vasaria mensa erat lapidea quadrata oblonga, una columella; vocabatur cartibulum. haec in aedibus ad compluvium apud multos me puero ponebatur et in ea et circum eam aenea vasa [1]): a gerendo cartibulum potest dictum." In Spengeli ed. altera fuerat *gartibulum*; *c-* praeferendum esse videtur ut lectio difficilior, quae codd. quoque auctoritate defendatur. Glossae pauxillum addunt, ubi habes: „cartibulum mensa quadrata, quae in atriis ponitur" (bis); Löwe in *Prodromo Glossar.* p. 46: „cartipulum mensa quaedrata", quibus adiungo glossam alteram „carticula δεῖπνον" (bis), nisi forte haec vox contaminata est: *caro* × *particula.*

Hoc de nomine silentium altissimum. In Waldi lexico frustra quaeres, apud Paulium et Wissowam s. v. cartibulum ad *gartibulum* reicimur, ubi prorsus nihil invenimus; ibidem in volumine octavo s. v. Herd verbum nostrum praeteritur. Thurneysen in Thesauro l.l. vocem dicit incertae originis.

Iam vero, simul ac res ipsas percontamur in atrio positas, ubi instrumentum illud *cartibuli* nomine designatum Varrone auctore antiquitus fuerit, multum inde lucramur. Audiamus Nissen *Pompeian. Studien* p. 416, 420, 641 (quem sequuntur nulla re addita Mau *Pompei*² p. 260 (cum imagine), cf. 390, Noack *Baukunst d. Altert.* 89, Blümner *Röm. Privataltertümer* 34, 37 (cum imaginibus), Daremb. et Sagl. II, 1194): „Zweitens hat er (sc. focus) sich an dieser Stätte in jenen Tischen fortgepflanzt, welche in Pompeji so häufig vorkommen. Es mag wol Pietät und religiöse Scheu gewesen sein, was einzelne Pompeianer daran hinderte den alten Herd abzubrechen nachdem sie sich eine eigene Küche eingerichtet hatten", et supra p. 240 „also wir sehen eine grosse Tischplatte, 1.52 × 0.94 M., 0.085 dick, 0.90 über dem Boden. Die Platte wird getragen durch einen gemauerten Klotz mit einer durchgehenden Oeffnung, die aussen 0.55 hoch, 0.25 breit nach dem Impluvium abschrägend

1) Sic hodie quoque nostrates nonnumquam mulctram aut vas quoddam, in quo lac coagulatur („karn"), in aedes admiserunt suas; addunt pocula ex stanno fabricata, cochlearia, immo ipsam qua olim ducebant stamina rotam quoties offendi utcumque ornantem domus nostrae exedram!

sich verengt. Die Oeffnung wird einst zum Kochen gedient haben", denique: „man klebte vier Greifenfüsze unter die Tischplatte an und richtete in der Feuernische den erwähnten Springbrunnen (v. imaginem apud Blümenerum l.l.) ein".

Ita hercle optime res et nomen congruere mihi quidem videntur. Nam quae res a viris doctis archaeologiae peritis agnoscitur instrumentum in antiquissima domus parte quo frigus pellerent quove cibos coquerent instructum, eadem nomen sibi vindicat illud, quod secundum linguae leges id ipsum significare debeat, c a r t i b u l u m , *calefaciendi instrumentum.*

Quod ut demonstrem pauca sufficient. Carti*bulum* morphologiae respectu nomen partis aedium proximae vesti*buli* in mentem vocat; eandem terminationem habes in lati*bulo*, pati*bulo* (plura apud Stolz *Hist. Gramm.* 567). Quae omnia mihi videntur auxilio suffixi *-bulo-* (antiquius *-dhlo-*) derivata esse a nominibus in *-to-* exeuntibus, quae in grammatica latina celebrantur nomine participii perfecti passivi [1]).

Ab radice illa **ker-* „calefacere" eadem ratione exspectes **kr̥-tó-*,> lat. *corto-, inde [2]) **cortibulum*; hic haeremus, nam formae in *-tó-* desinentes eum statum vocalis litterae postulant, quo *a* aut *e* aut *o* prorsus evanescat („Schwundstufe"). Quam vocalis condicionem hoc loco habemus, litterae vim tantum imminutam ostendit („Reductionstufe" [R], id quod Hirt *a e o*, Meillet aliique Francogalli ° designant, Brugmann noto signo *r̥r, l̥l,* certe ante vocales). Lectorem reicio ad disputationes de hac re novissimas Meillet *Introduct*² p. 73, *Etudes etym. et voc. v.-slave* 165, Brugmann *Kurze Vergl. Gr.* 122, 141, Hirt

---

1) Hoc credere ne graveris, plura affero. In *la+t-eo* (cf. gr. φίλος φιλέω proprie „amicus esse"; sic *lateo* „absconditus esse"): gr. λή-θη (<**lā-dhā*, proprie „verborgenmakerij"): λᾰ(ν)θ-άνω basin quae dicitur agnoscimus i. g. **lā-*, cuius „reductio" i. g. *lə-* in linguis graeca et latina formam *lă-* induit. Sic *pateo*: *patulus* basin *pāx-* arguit, item *vestibulum* a *ves-tó- derivatum radicem **ves-* „habitare" aperit. Exemplum dilucidum est Bas. **nei-* „splendere", unde **nĭ-tó-*, ex quo *nĭtēre*, cf. *rĕ-nī-dēre* (*d* ex i. g. *dh*) < *-nei-*: copiose de his verbis Osthoff *Indog. Frsch.* 5, 299, ubi plura. In *patendi* verbo -t- iam antiqua fuit comparato verbo graeco πετάννῡμι.

2) Similis naturae sunt: φί-λο-ς (*-lo-* Participium): trans. φιλέω; κεν-: κέν-τωρ, κέν-τρον, *κεν-το-, trans. κεντέω, cf. ἐγ-κον-έω „cōnāri", (κεστός < κεντ-το- „punctis variatus" posterior est formatio); πυρακτέω ι 387 πατ-έομαι: *πᾰ-το- cf. lat. *pā-scor.* De rad. *κεν- Wood *Class. Phil.* 5, 303. Principio haec atque talia verba fuerunt intransitiva; eodem modo arguit Bechtel *Lexilog.* 29, 34.

Ablaut § 39, Fortunatov *KZ.* 36, 32 sqq., Brugmann-Thumb *Griech. Gramm.* p. 106 sqq. Exempla laudo tantummodo tria: *maneo*: *μένω*, *patior*: *πένθος*, *πάθος* (Basis *peth-*; R. $p_e th$- > lat. *pat-*, gr. *παθ-*; cum *-n-* infixo gr. *πενθ-*, V° [i. e. status primarius cum mutatione qualitativa] *πέπονθα*), *pateo*: *πετάννυμι*, ₑ in *πίτνημι*, vide supra p. 326 ann.

Quomodo illum statum imminutum defendam? Haud scio an verbum etiam vetustius **careo* (< **k̥r-eo*, cf. *maneo*: rad. *men-*) *a* illam pro *o* imposuerit; melius fortasse verbum *calendi* [1]) sensu cognato [2]) eius anomaliae patrocinium suscipiet. *Carbo* [3]) utique eiusdem radicis propago item habet *a*.

Inde cartibulum adiungitur familiae longe lateque per linguas indogermanicas propagatae. Sunt quae dico vocabula haece:

avest. *garəmō-skarana-*, ein bei der Feuerung gebrauchtes Gerät (Bartholomae; gar°ma- = *θερμός*, *formus*; s- protheticum), *skairya-* Kohlenmeiler (v. insuper Osthoff *Arch. f. Rel. Wiss.* 8, 62 A), gr. *ἐσχάρα* et *χάρμη* (v. infra) [4]) vet. germ. **χérþo-* < i. g. **kér-to-*, neerl. *haard*, germ. *Herd*, lett. *zeri* Glutsteine, *ka'rsûnis* „febris fervida" (v. Trautmann *Germ. Lautges.* 30; cf. *febris*: *ferveo*, quod ad sensum), russ. *čéren* Salzpfanne, polon. *trzon* Herd (Berneker *Et. Wtb.* 146), forma amplificata lit. *krósnis* Ofen (v. *Indog. Frsch.* 33, 201).

Basin igitur habemus **ker-* aut **kher-*, sensu calefaciendi. Nam lit. *skiliù* „ignem accendo" huc non pertinet: id enim aut

1) Ne *cartibulum* ex **kalto-dhlo-* ratione ea, cui nomen „dissimilatio", ortum putemus, impedit quod ea res plerumque aut suffixa iam mutabilia invadit (*singularis*: *pluralis*) aut temporibus demum posterioris latinitatis se ostendit (ital. *pelegrino* < lat. *peregrinus*). V. etiam Brüch *KZ.* 46, 359. Accedit, quod verbum *calendi* notissimum magisque fecundum quam **ker-* semper isti mutationi obstitisset.

2) De hac explicationis ratione multa apud Güntert *Ueber Reimwortbildungen im Arischen und Altgriech.* (1914) 3 sqq.

3) Nihil agit de hac voce disputans nuperrime Reichelt *KZ.* 46, 328.

4) In linguis celticis nondum quicquam inveni; nomen enim proprium *Cartismandua* (cf. D'Arbois de Jubainville *Noms gaulois chez César* p. 128) ab omni parte incertum (dicit l.l.: *Cartismandua* est „la fille de celui, qui veille sur un objet appelé *cartis*" (apud Tac. *Ann.* XII 36, 40, al.). Nescio an hinc enodatio vocis illius obscurae vet. gall. *karnitu* proficiscatur (vulgo explicata tamquam „sub lapidibus tumulatus est", cf. Dottin *Manuel Antiq. celt.* 77; an idem valet, quod „crematus est"?) De *a* vocali in linguis celticis ex i. g. *r̥* aut *ər* orta cf. Pedersen, *Kelt. Gramm.* I, 44.

cum lat. *calendi* verbo aut cum radice *(s)kel-* „findere" (primitus dictum de silice) cognatum est, unde etiam lat. *culter* originem traxit. Skutschi enim opinio (in *Bezzenbergeri annal.* 22, 126), qui id nomen ex: **ker-tro* ortum putat (: *caro*, *κείρω* cf. *κατέκειραν* de carne dictum Od. ψ 356), pro certo demonstrari nequit.

Id quod nunc *focum* vocamus, aevo remotiore nihil aliud fuit nisi fovea, in qua incendebant ignem alebantque. Ita comparatum fuit apud Slavones auctore v. d. Osten Sacken, qui (*Indog. Frsch.* 22, 318) agens de voce russ. *čéren* ab ipsa foveae significatione proficiscitur, et addit: „diese primitivste Art des Herdes, Backofens war zugleich auch der primitivste Art der Feuer, glühende Kohlen enthaltenden Gefäsze".

Quam expositionem legens, quis non ultro defertur ad focum Graecorum, vocem dico *ἐσχάρας*?

'Ε σ χ ά ρ α. Hac quoque re haud minus inter se conveniunt opiniones Graecorum atque Graeculorum et res ab archaeologiae studiosis in lucem protractae. Has igitur prius laudamus duce Furtwänglero, qui (*Arch. Rel. Wiss.* 8, 192) rem quandam enarrat rotundam fumarii vice fungentem, quae flammas scilicet sursum traheret neque diffundi pateretur, in qua depictus Charon: „auf dem oberen ... Mündungsrande befinden sich vier nagelkopfartige runde an der Spitze mit braunroter Farbe bedeckte Tonerhöhungen, die so gestellt sind, dass sie durch Linien verbunden nicht ein Quadrat sondern ein Rechteck (von $8^1/_2$ zu $10^1/_2$ cM.) bilden. Die Höhe des Gerätes bstragt 0,125 M., der obere Durchmesser 0.147, der untere 0.16" et infra „das Gerät sieht aus wie die Mündung eines Brunnens oder einer Zisterne" et „dann ist aber der richtige Name unseres Gerätes kein anderer als eschara". Quod confirmatur in Roscheri lexico (I, 2501) et Pauli-Wissowae thesauro I, 1665 („Feuerloch"), VI, 615 [1]).

Antiquorum testimonia quae congessi, praecipua sunt haece: Schol. in Eurip. *Phoen.* 274: *βῶμοι ἐσχάραι· τὰ κοιλώματα τῶν βωμῶν· ἐσχάρα δὲ ὁ λάκκος, ἐν ᾧ ἱερὰ ἔκαιον*, et infra *ἐσχάρα μὲν κυρίως ὁ ἐπὶ τῆς γῆς βόθρος, ἔνθα ἐναγίζουσι τοῖς κάτω ἐρ-*

---

1) De vetustissimis focis atque clibanis agit generatim Meringer *Indog. Forsch.* 16, 137; 21, 287. 291; *Wörter und Sachen* 3, 143.

quam Wissowae (*Relig. der Römer*² p. 157) [1]) probavit, quoniam Vesta in re sacra alias partes egit. At soni difficultates hercle multae atque graviores se ostendunt, quas Osthoff l.l. nullo modo solvere valuit. Hanc ob causam si non certam, at probabilem certe opinionem in medium proferemus, dum Vestam cum radice **ves-* „habitare" [2]) coniungimus, quae propagines egit has: skr. *vásati* „habitat, vivit" arm. *goy* „est", got. *wisan* „versari", quam etymologiam Usener quoque (*Gr. Götternamen* p. 32) defendit. Quod ad formam attinet, Vesta [3]) fuit ipse habitandi genius, dea quae prima homines docuit certo loco suo vitam degere, quae prima ideo mores instituit cultiores, inauguravit atque initiavit medium illum ac sacrum locum, quem olim ut hodie mater tenuit familias, signum familiae. Forma satis perspicua: **ves-ta*, quam conferas cum Morta apud Liv. Andr., fr. tr. 12 Bähr., Moneta, Iuventa, Senecta (? an senecta sc. aetas? ita arguit Usener l.l. p. 374), repulsa, caus(s)a, alia, de quibus egit Stolz *Hist. Gramm.* p. 532.

Vestibulum. Olim vestibulum idem (etiam Verg. *Aen.* 6, 575?) fuerit quod postea fuit atrium, quam rem Nissen (*Pompeian. Stud.* p. 633) demonstravit. Hic quoque latinum vocabulum peregrino ex pristina dignitate expulsum: nam atrium etruscum est nomen (v. infra).

V. igitur sensum habuit eum quem nos exprimimus voce „*woonkamer, huiskamer*". Ut *vestibulum* fuit habitandi locus, sic *cartibulum* calendi, latibulum latendi locus vel instrumentum. Enodationes aliae, quae tam antiquae quam novae sunt innumerae, pleraeque scatent difficultatibus, quas singulas evolvere longum habui [4]).

---

1) cf. etiam Güntert *Reimwortbild.* 220 A.

2) Ovidius (*Metam.* 6, 267) dicit: „Vesta eadem quae terra". Nihil hinc efficias; noli ex hoc loco apud Romanos quoque cultum illum Terrae Matris (cf. A. Dieterichi liber *Mutter Erde*) odorari. Vestae templum rotundum, cur? quia terra rotundam habet formam. Totam rem habes, qualem sibi informaverunt Romani illi aetiologi.

3) Foci ignem non in Italia solum rem fuisse sacratam docet lingua lituanica, qua lit. *ugnìs szventà* „ignis sacer" magno floruit honore (cf. Usener *Gr. Götternamen* 111).

4) Veriloquium novissimum (*vestibulum*: *verrere*, „Platz wo man fegt" Jacobsohn Χάριτες Leo p. 432 A) sane quam longe a re et a vero remotum! De vocabuli significatione errant nuper in Pauly-Wissowae tom. I A 1, 983.

tuatam esse a graeca: *i-* sic explico, tamquam ex nomine sensu praedito cognato *ἱστία, ἑστία* irrepserit; id enim, quantum hodie scimus, et *i-* et *e-* litteram initialem habuisse non modo ex Hesychi loco supra commemorato apparet, verum etiam ex disputatione Hatzidàki *Einleitung gr. Spr.* p. 156 A. Facillime igitur aggregatur sescentis vocabulis, quae lingua vetus-slavonica in primis ex graeca in alveum suum traduxit: de qua re v. Vasmer *Gr.-slav. Studien* II, Meillet *Études* p. 187 et in scholis anni 1909.

Quae cum ita sint, gr. *ἐσχάρα* nondum explicata est. Quamvis Solmsen (*Unters. gr. L. u. V.* 218) vehementer repugnaverit, nuper formis ex dialectis graecis protractis aliisque testimoniis (in quibus haud levis momenti est Hesychi lemma *γιστία*, (*γ* = ϝ), constat *ἑστίας* formam primigeniam fuisse *ϝε/ιστια*; v. Sommer *Gr. Lautstud.* 94 sq., Jacobsohn *Phil.* 67, 340.

De radice *ves-* „habitare". Hisce ita comparatis tria aut summum quattuor sunt vocabula, quae huc faciunt; sunt ea *Vesta, vestibulum ἑστία, ἐσχάρα* [1]).

Vesta. De Vestae nomine dubito. Ab antiquis et ab huius aevi viris doctis semper profertur opinio, quae Vestam et Graecorum *ἑστίαν* unam eandemque esse perhibeat. Supra monuimus formam quidem huic coniecturae non obstare.

Multa vero insunt in Vestae cultu inque virginum Vestalium habitu, quae Vestam idem significasse arguunt atque sponsam, uxorem in domum mariti perductam; quod ad Vestalium virginum habitum attinet, legas velim luculentam disputationem Dragendorfi in Museo Rhenano (*RM.*) 51, 286, ad quam lectorem relego. Huc spectat, nisi omnia me fallunt, etiam nomen *amatae*, quo pontifex maximus usus Virgines Vestales „capere" solitus est (v. *Gell.* I, 12, 14).

Nuperrime autem Fehrle, Osthoffi copiis atque adminiculis fretus (*KZ.* 45, 83), quod Romani uxorem domum duxerunt, Graeci *γυναῖκα ἄγεσθαι* se dicunt in suam rem convertit necnon perhibuit Vestae nomen a radice **vedh-* „ducere" derivatum esse, collatis skr. *vadhū́-* „sponsa", lit. *vedù* „duco", *vėdỹs* „procus"; fuisse igitur putat participium perfecti passivi, quod feminam domum ductam indicaret. Quod mihi haud magis

---

1) Hinc etiam *vestigii* nomen originem duxit; de hac re alias.

quam Wissowae (*Relig. der Römer*² p. 157) [1]) probavit, quoniam Vesta in re sacra alias partes egit. At soni difficultates hercle multae atque graviores se ostendunt, quas Osthoff l.l. nullo modo solvere valuit. Hanc ob causam si non certam, at probabilem certe opinionem in medium proferemus, dum Vestam cum radice **ves-* „habitare" [2]) coniungimus, quae propagines egit has: skr. *vásati* „habitat, vivit" arm. *goy* „est", got. *wisan* „versari", quam etymologiam Usener quoque (*Gr. Götternamen* p. 32) defendit. Quod ad formam attinet, Vesta [3]) fuit ipse habitandi genius, dea quae prima homines docuit certo loco suo vitam degere, quae prima ideo mores instituit cultiores, inauguravit atque initiavit medium illum ac sacrum locum, quem olim ut hodie mater tenuit familias, signum familiae. Forma satis perspicua: **ves-ta*, quam conferas cum Morta apud Liv. Andr., fr. tr. 12 Bähr., Moneta, Iuventa, Senecta (? an senecta sc. aetas? ita arguit Usener l.l. p. 374), repulsa, caus(s)a, alia, de quibus egit Stolz *Hist. Gramm.* p. 532.

Vestibulum. Olim vestibulum idem (etiam Verg. *Aen.* 6, 575?) fuerit quod postea fuit atrium, quam rem Nissen (*Pompeian. Stud.* p. 633) demonstravit. Hic quoque latinum vocabulum peregrino ex pristina dignitate expulsum: nam atrium etruscum est nomen (v. infra).

V. igitur sensum habuit eum quem nos exprimimus voce „*woonkamer, huiskamer*". Ut *vestibulum* fuit habitandi locus, sic *cartibulum* calendi, latibulum latendi locus vel instrumentum. Enodationes aliae, quae tam antiquae quam novae sunt innumerae, pleraeque scatent difficultatibus, quas singulas evolvere longum habui [4]).

---

1) cf. etiam Güntert *Reimwortbild.* 220 A.

2) Ovidius (*Metam.* 6, 267) dicit: „Vesta eadem quae terra". Nihil hinc efficias; noli ex hoc loco apud Romanos quoque cultum illum Terrae Matris (cf. A. Dieterichi liber *Mutter Erde*) odorari. Vestae templum rotundum, cur? quia terra rotundam habet formam. Totam rem habes, qualem sibi informaverunt Romani illi aetiologi.

3) Foci ignem non in Italia solum rem fuisse sacratam docet lingua lituanica, qua lit. *ugnìs szventà* „ignis sacer" magno floruit honore (cf. Usener *Gr. Götternamen* 111).

4) Veriloquium novissimum (*vestibulum*: *verrere*, „Platz wo man fegt" Jacobsohn Χάριτες Leo p. 432 A) sane quam longe a re et a vero remotum! De vocabuli significatione errant nuper in Pauly-Wissowae tom. I A 1, 983.

Rectissime Ovidius dixit bona fortuna usus (*Fast.* 6, 303): „hinc (sc. a foco) quoque vestibulum dici reor: inde precando

praefamur Vestam, quae loca prima tenet".

'Ε σ τ ί α. Idem valet atque Vesta et focus. Forma vetustissima fuit: **ves-to-*, unde femininum factum est addito suffixo perantiquo gr. *-ι̯α* (i. g. <*-iə*, skr. *-ī*, cf. ἡδύς, ἡδέϝ-ι̯α, nuperrime H. Lommel *Indogerm. Femininbildung* p. 36 sqq. [1]). Notissimum documentum est πότνια θηρῶν et δέσποινα; skr. *pátnī* "uxor", lat. *potis*, lit *pàts* „maritus", *patì* „uxor". Significationis naturam illustrant verbum ἑστιᾶν = εὐωχεῖν et latinum vocabulum convivium, conviva, quo de audiamus Ciceronem *Cato* 45: „bene — maiores nostri accubitionem epularem amicorum, quia vitae coniuntionem haberet, convivium nominaverunt".

F o c u s enim quo cibi coquebantur tamquam penetrale aedium fuit: cui quae praesidebat, in privatis domibus erat mater familias, in civitate autem ipsa dea nexus familiaris, V e s t a.

'Ε σ χ ά ρ α [2]). Redeamus ad rem, quam nunc demum absolvere poterimus. 'Εσχάρα vetus compositio fuit: ϝεσ-χαρα i. g. **ves-khₑr-ā*, i. e. „domūs calefactio" ut ita dicam. Quod lingua latina derivatione effecit (rad. **k*(*h*)*er-*: *cartibulum*), id graeca lingua pro natura sua bene nota assecuta est altera via compostionis; sic Romanus a *domo dominus* informavit, Graeci ab eadem radice **dem-* vocabulum genuerunt **dem-s-pot-* „domūs (Gen.) potens", δεσπότης.

Ne dicas formam illam **ves-*[*s-*](Genet?) + *khₑrā* iusto longiorem esse sensumque unius *χαρᾱ abunde futurum fuisse dilucidum, impedit ipsum nomen compositum [3]) δεσπότης supra allatum.

---

1) Ita haud scio an explicandum sit lat. *tertius* (< **tri-to-*, v. gr. τρίτος, unde **tr̥-to-*; inde masc. **ter-to-s*, femin. *ter-t-ia*; postremum masc. etiam *tertius*). Eadem ratione *levis*, *brevis* formae fem. generis sunt. Alteram viam monstrant skr. *tr̥tī́ya-* cett.

2) Parvi momenti sunt, quae affert Ehrlich (*KZ.*. 41, 293), ut ἑστίας et ἐσχάρας nomina separet; cui hoc tantum imputandum est, quod arte Vestam et 'Εστίαν inter se coniungit validisque documentis suam perfert sententiam.

3) Paulisper de altera cogitavi solutione, in ἐσ- veterem praepositionem ἐξ aut εἰς (< ἐνς) inesse suspicatus, quae praepositio declararet foveam *in* terram defossam (εἰς) aut ignis quasi ostium (ἐξ; cf. Furtwängleri descriptio supra memorata et gr. ἐξ-έδρα). Quod

Haec omnia confirmentur, si vocis simplicis *χαρᾱ adhuc vestigium extare videatur. Iam vero legitur in inscriptionibus insulae Rhodi quater decies (IG. XII, 1, 791—804) θυσία προσχαραῖος: hoc utrum fuerit ἡ πρὸς (= ἐπὶ) τῇ *χαρᾳ θυσία an ἡ πρὸ [1]) τῆς ἐσχάρας θυσία mihi non liquet neque vocabulis, quale est att. Φροῦδος „op weg" per hypostasin ex πρὸ ὁδοῦ natum, diiudicari potest (alia apud Brugmann-Thumb *Gr. Gr.* p. 120). Propterea rem integram relinquere satius duco.

Ultimum [2]) restat χάρμης nomen. Iam Graeci cum χαίρειν verbo id coniungere sustinuerunt. At χάρμα, non χάρμη inde originem ducit. Porro quis non gravatur, ubi propagines aliae eiusdem stirpis i. g. χάρις, χαρίζομαι animo occurrunt? Quid si χάρμης quoque nominis significatio prima fuit „incendium, aestus", „oorlogsbrand". Ultro se offerunt ῥήματα illa Homerica ἐν δαΐ λυγρῇ (: δαίω) et μάχης καυστείρης Δ 342. Ultimum restat Hesychianum χαρά· ὀργή (perperam de hac voce *Arch. slav. Phil.* 35, 371).

---

ad formam, *ἐνσχαρα > ἐσχάρα nullum inicit scrupulum; altera ex parte conferre iuvat gr. ἔσχατος: ἐξ ex ἐχσ-κατος natum (v. Wackernagel *KZ.* 33, 40 sqq. post Joh. Schmidt), quocum coniungo hom. ἔγκατα: ἐν (v. Wackernagel *KZ.* 33, 40) et lat. *colo*: *Esquiliae* (cf. *inquilinus*). Formam praepositionis etiam ante consonantes positae ἐξ vindicavit Nachmansson (*Eranos* 13, 93) dialectis plurimis (Cypr. et Peloponnesi), J. Baunack *Phil.* 73, 197 glossis nonnullis (e. g. ἰσφωρες) Hesychiauis. Noli cogitare de radice incerta *ves- „vesci", de qua v. *KZ.* 27, 215; 32, 320.

Obiter quaero, num melius ἔσχατος: ἐχς, εξ ex ἐχσ-ατος deducatur? (cf. *vespa* <*vepsa*, lit. *vepsà* „crabro"). Comparativus fuerit *ἐσχ-ερος, conservatus in hom. Σχερίη Od. ζ 8 cf. η 79 lege: εἶσεν δ' Ἐσχερίῃ (de eiusmodi divisione vitiosa cf. Hom. ἄκνηστις *Glotta* 2, 1; Bechtel *Lexilog.* 27) quae insula tamquam mortuorum insula „extra et ultra" vivorum regiones sita optime opponitur Ὑπερείῃ (ib. vs 4) quod nomen designat id quod nostrates dicunt „bovenwereld"). De Phaeacibus (: φαῖος „luridus, ravus") cum morte atque mortuis coniungendis relegas Finsler *Homer*[1] p. 202. Num huc pertinet etiam Homeri illud ἐπι-σχερώ Ψ 125?

1) Crasis litterarum ο + ε > ο adhuc tantum in Messenia, Creta, Locride, inque insulis invenitur, cf. Thumb *Hdb. gr. Dialecte* 101, 126, 196, 349 et id ea quidem condicione, ut sequantur litterae liquidae ν aut ρ.

2) An etiam χαροπός „oculis micantibus"? At vide ne hic praestet comparatio vetus, quae adiungit lit. *žerė́ti* „splendere, videre" (ad sensum cf. λευκός: λεύσσω et v. Ginneken *Leuv. Bdr.* 1912, 130) per i. g. *ǵh-* (gutturalem palatalem) incipiens. Nuperrime ita etiam Ehrlich *Berl. phil. Woch.* 1913, 1200, qui tamen ad basin quandam confugit *ǵhu̯er-, ut lit. *žiuriù* „video", lett. *fvēras azis* „micantes oculi" adiungat. Quod necesse est minime, si quidem *-u̯-* consonantibus postposita iam temporibus remotissimis nonnumquam evanescit (v. Solmsen *Unters. gr. L. u. V.* 197 sqq., 211).

Radix igitur, de qua agitur utrumfuit **ker-* „calefacere" an **kher-*? Ut **kher-* ponas, una graeca lingua postulat, reliquae permittunt; namque phonetica ne latina quidem respuit. Qua de re pauca addam.

Longa fuit controversia, utrum lingua indogermanica habuisset consonantes tenues aspiratas necne; altera fuit, quomodo mutarentur quidve ex iis fieret in linguis Italiae. In dies plures nunc quaestionem priorem ita dirimere volunt, ut *kh, ph, th* in lingua indo-germanica extitisse contendant (nuper Petersson *Arch. slav. Phil.* 35, 357 sqq.).

Alteram Uhlenbeck (*Indog. Frsch.* 13, 213) contra usitatam atque vulgarem opinionem (*kh* et *gh* cett. > ital. prim. χ cett. cf. Sommer *Handb.*[1] p. 189) [1]) ita solvit, ut indog. *kh-* in linguis italicis evasisse *k-* (*c-*) argueret. Quod mihi utrimque unice videtur recte se habere.

Namque aspiratio, quam *h* signo notamus, semper et ubique eo tendit, ut tam per se quam cum aliis coniuncta laryngis vibrationem quam possit minimam patiatur. Ita factum est (ut per varias linguas nonnihil obiter tangam), quod sequitur:

a. in latinitate vetustissima litteram *f*, quam Graeci ignorabant, notaverunt *FH* = *vh* (in noto illo: *vhevhaked*, ± 600 a. C.);

b. in linguae graeca dialectis FH designat „tonloses ϝ"; haec atque talia demonstravit copiosissime Sommer *Gr. Lautstud.* p. 96, Thumb *Hdb. gr. Dial.* 225, 300; porro indog. *th* et *dh* > gr. [2]) θ (= *th*).

Mihi videtur graecae pro graeca legendum esse, sed possum ignorantia linguae latinae decipi. J.A.K.

c. Germani hodierni ubi optime loquuntur (Bühnen-aussprache), dicunt K^h*ind* [3]) K^h*alb*; quod et animadvertas in provincia nostra

---

1) In editione altera nuperrime edita quod Sommer p. 173 (cf. *Krit. Erläuter.* 64 sq.) eandem minore iam fiducia solvit (eius verba sunt: „strittig ist die Behandlung der Tenues aspiratae"), gaudeo eo magis, quo ipso Sommerio auctore diversa opinio magis magisque his annis decem invaluit.

2) In efficitur ut in pronuntiatione linguae graecae litteras, explosivae quae dicuntur, tenui tantum vi fuisse dictas putemus. Optime hercle hoc quadrat in Meilleti opinionem; is enim (v. *Aperçu de l'hist. l. grècque* 332 sqq.) alia via ac ratione ad eandem devenit nuperrime sententiam. Eodem spectant verba peregrina in lingua latina: *gummi* < *κόμμι*, *Burrus* < Πύρρος alia.

3) Idem invenias in vocabulis latinis, qualia sunt: anchora (: ἄγκυρα), sepulchrum al. Quint. 1, 5, 20 indicat, quam levia ibi agantur discrimina, cum dicit: „parcissime ea (sc. h littera) veteres usi ..., diu deinde servatum, ne consonantibus aspirarent ...; erupit brevi tempore nimius usus ...". De voce *triumphi KZ.* 33, 386.

Groningana, ubi frequenter pro t, t^h, tþ, t^s in cuiusvis vocabuli parte audias. Utrobique mediae quae vocantur consonantes huius mutationis sunt immunes [1]).

d. in lingua germ. prim. („germ. Lautverschiebung") indogerm. *k* et *kh*, *t* et *th* sim. eodem modo habitae sunt, *g* et *gh* evaserunt germ. *k* et *g*, cett. eodem modo.

Duo inde consequuntur:

Aspiratio per se affinis est litteris consonantibus, quae dicuntur tenues, abhorret a consonantibus mediis. Frequenter invenitur in illis atque ex iis nascitur, raro in his; idcirco illas vulgo haud multum mutare valet, has permultum (nisi vero quodammodo per se stat aut magis adiungitur vocali sequenti, ut in sonis germanicis *gh* cett.); eandem ob causam illic saepe non sentitur auribus neque scriptura notatur, hic ubi offendas eam notatur semper.

Ibi demum, ubi universam ob causam aspiratio per se augetur viribus crescitque eundo, totam omnium consonantium condicionem evertit ut puta in linguis germanicis antiquis.

Ad eandem conclusionem magna ex parte devenit etiam Prokosch (*Am. Journ. of Phil.* 33, 1912, 195—202 de linguis indogermanicis, *Indog. Frsch.* 38, 379. 388 de linguis germanicis). Quae fieri possunt, tria sunt, nisi omnia me fallunt:

a. aspiratio eadem manet, ut in lingua sanscritica; habes *th*, *dh* sim.;

b. aspiratio vires adeo imminuit, ut ex *th t*, ex *dh d* evadat. Testes sunt linguae celticae, balticae, slavonicae;

c. aspiratio aut nascitur aut corroboratur, ita ut consonantium explosivarum condicionem, ante stabilem, labefactet atque inde oriantur litterae spirantes, ut in linguis avestica, germanicis (*t* et *th* > *þ*, *dh* > *đ*), necnon in lingua graeca posteriore;

d. (vide b): aspiratio imminuitur: in medio vocabulo magis quam in initio; prius videlicet ibi evanescit, ubi debilis magis fuit

1) Nota est lex illa phonetica linguae graecae, qua ex *-κσν- -χν-* oriuntur (e. g. λύχνος: praenest. *Losna*, vet. boruss. *lauxnos* „sidera"). Via ibi fuit inversa *t* + *s* > *t* + *þ* > *t* + *h*. Hoc loco memorandae sunt formae dialecti graecae cuiusdam ἐπεμφσαν et φεφυλαχσο (cf. *Class. Phil.* 4, 79). Quod in vocabulis graecis κ + θ (ἐφυλάχθην) mutantur in χθ eodem nos ducit, scilicet ut aspirationem ibi consonantibus tenuibus innatam paene neque per se adeo validam fuisse credamus.

magisque affinis, hoc est in consonantibus tenuibus (*th* > *t*); *dh* aut numquam aut posterius > *d* sed alia ratione mutatur. Ut breviter dicam, coniunctio litterarum *d* et *h* per se soni naturae repugnat; certamen inde gignitur, quo aut una aut altera perit aut ambae mutantur [1]). Hunc statum habemus in lingua latina.

Itaque ponenda est radix **kher-* aut radices duae affines secundum dialectas indogermanicas divisae, **ker-* et **kher-*. Saepius tale aliquid usu venit neque mirationem movet, ubi retinemus quae supra dicta sunt (v. etiam Persson *Beitr.* 249, 808). Exemplum habes: rad. **skel-* findere, iuxta (*Arch. slav. Phil.* 35, 375) **skhel-* in vocibus *σχαλίς* „furcula" et *μα-σχάλη* (*Arch. slav. Phil.* 29, 36) „ala".

Quae hucusque lucrati sumus, brevi complectamur:

I. Romani focum suum antiquo nomine designarunt *cartibuli*.

II. Graeci rei eidem vocabulum indiderunt *ἐσχάρας*.

III. Huius vocis prior pars reperitur in lat. *Vesta, vestibulo*, gr. *ἑστίᾳ*.

IV. Litterae indogermanicae tenues aspiratae in lingua latina eandem viam secuti quam tenues ipsae, *th* > *t* sim.

Hoc ultimum disquirendum nobis est. Ut antiqua conclavis designatio *vestibuli* cessit novae *atrii*, quae vox ex lingua etrusca irrepsit (cf. Pernice in Gercki et Nordeni Eisagogico, ed. prim. II, 25; Pauly-Wissowa VI, 744), ita *cartibulum* novo vocabulo oppressum est *foci*. Unde gentium hoc nomen?

Vereor ne ex lingua etrusca illud quoque ortum sit. Forma eius, quae consonantes solas tenues continet, cum natura linguae etruscae optime congruit. Rerum historia non obloquitur: quot enim quantaque vocabula hodie Etrusca esse videntur aut testimoniis allatis sunt re vera? Laudo permulta illa nomina propria latina (v. W. Schulze, *Zur Gesch. latein Ei-*

---

1) Conferantur: *veho* (< ĝh), *indo* (< dh), *fui* (< bh), *nubes* (< bh).

gennamen), *persona* (Skutsch *ALL.* 15, 145; cf. alii *Glotta* 2, 165 et 270), *histrio* (Liv. 7, 2), fortasse *elementum* (cf. H. Diels *Elementum* p. 83 sq.), ipsum *Romae* nomen (Schulze l.l. 579) [1]). Nuperrime Rosenberg (*Glotta* 6, 13 A) argumentis evicit validissimis *Tulliani* carcerem nomen induisse etruscum (cf. etr. *tular* „sepulcri monumentum") quam coniectura palmaria copulavit cum gr. δούλῳ [2]) primitus „domus", >„familia", inde „famulus". In ipsa domo habes *atrium Tuscanicum* (v. Mau *Pompei*[2] p. 255), cui templum etruscum adiungo, cuius imago invenitur in Springeri-Michaelis *Handbuch d. Kunstgesch.* I (ed. nona) p. 415. De moribus Tuscis Plautus *Cist.* 560: „ex Tusco modo". Forsitan et *foci* nomen fuerit etruscum. Plura affirmare hodie non ausim; rem si non integram at incertam in medio relinquo.

Omnia utique in tali re antiquitatem redolent atque negare non possumus in re sacra [3]) posthac nimirum plurima inventum iri, quae maiorem Etruscorum vim atque auctoritatem in linguae latinae quoque vestigiis digito monstrent. Varronem tunc referent, qui (*LL.* VII, 35): (subulo), inquit, „dictus quod ita dicunt tibicines Tusci: quocirca radices eius in Etruria, non Latio quaerundae", quibus adiungamus Varronis sententiam (apud Lyd. de magistr. II, 13, p. 69, 18 W.): *ἑτέρα μὲν ἡ Θούσκων, ἄλλη δὲ Ἐτρούσκων, ὧν συγχυθεισῶν ἡ νῦν κρατοῦσα τῶν Ῥωμαιων ἀπετελέσθη φωνή*. Quod si scopum praeterit, at tamen ipsos Romanos Etruscis plurimum imputasse luculenter demonstrat.

1) Sall. *Catil* 51, 38 narrat Etruscos „insignia magistratuum" Romae intulisse; nuperrime de hac re v. etiam A. Rosenberg *Der Staat der alten Italiker* p. 87.

2) Hoc nomen δοῦλος in Asia natum putat; equidem credo fuisse vocabulum phrygium, id est indogermanicum. Fuit enim radicis **dāxu-* „cingere" (vel **dou-*) participium in *-lo-* cadens, cuius habemus alteram formam (cum suffixo *-no-*) in neerl. *tuin*, germ. *Zaun*, proprie „maceria": *δου-λό-, germ. **tū-nó-* ex i. g. *dūnó-*. Cf. ἰαύω < *ἰ-αύ-ω (Aor. ἄϝ-ε-σα): αὐ-λή. Quod ad sensum, v. Ζεὺς ἑρκεῖος. Bechtel *Lexilog.* 13 coniungit ἄϝεσα cum radice nostra **ves-* „versari, dormire". Nescio an fuerit verbum ex **au* et **ves-* contaminatum.

3) Etiam rotundum Vestae templum satis superque eius arguit antiquitatem (cf. Ovidius *Fast.* 6, 26: „paries lento vimine textus erat". W. Altmann, *die italischen Rundbauten* p. 51, Pernice in libro cui nomen *Einleitung eqs. Gercke-Norden*[2] II 24 sq., Wissowa *Relig.*[2] 159).

ANNOTATIONES VERGILIANAE.

SCRIPSIT

M. R. J. BRINKGREVE.

In hisce de Aeneide lucubrationibus praeponendis a Iahni editione, apud Weidmannos 1912 emissa, quam in nostrorum quoque gymnasiorum usum receptum iri credo, proficiscar, quod quare faciam sponte apparebet. De Peerlkampio autem in iis sileri non mirabitur quicumque quantopere tota ratio mea a Peerlkampiana discrepet observaverit. Ceterum ut annotationes meas sparsas neque certo quodam vinculo connexas aequi bonique consulat, lectorem benevolum etiam atque etiam rogo.

Ad vss. 1—7 a Iahno adnotatum est: *Das* fatum (s. Liv. I 1, 4) *hat den Aeneas zum Gründer eines Reiches in Italien berufen, die ihm feindlich gesinnte Juno aber hält ihn lange fern und verschlägt ihn in andere Länder, aus denen ihn die Macht der Götter, welche für die Erfüllung des Fatums sorgen, bald weiter treibt.* Haec explicatio lectorem incautum in errorem inducit. Vergilius enim non deos fatum curantes fingit neque Aenean vi vel potestate deorum ex terris longinquis propulsum esse nobis narrat. De hac re prius pauca. Loci qui huc pertinent, sunt quod videam II 780 sqq., III 94 sqq., 154 sqq., 381 sqq., IV 223 sqq., 345 sq., 560 sq.

His locis partim de oraculis sermo fit, partim de deo Mercurio qui Aeneae sese offert (IV 223 sqq., et 560 sqq.); nusquam vero deus aliquis Aenean propellit. Immo oracula Aeneae roganti data sunt, neque invitus oboedit; deus Mercurius autem Aenean iam conscium fatorum admonet, et gravibus quidem verbis Iovis

ipsius iussu eum adhortatur sed neque Iuppiter neque Mercurius vi potestateve utitur ut Aenean amoveant, quippe qui ipse per maiorem errorum partem vehementissime Italiam petere cupiat, et, cum regnorum promissorum oblitus esse videatur, semel admonitus statim quidquid eum retinet abrumpat. De loco IV 345 sq. suo tempore disseram, nunc tantum explicabo cur id discrimen maximi sit momenti. Nam hinc Aeneae partes a Vergilio aliter depictae sunt atque commentator Tentonicus vult illinc ratio quae deis cum fato intercedit aliter se habet atque commentator Teutonicus putat. Nam Aeneas, licet non sponte agat, licet non sui ipsius causa vel ob commoda propria agat, idque semper sciat, attamen haud invitus obsequitur. Semper in mente habet se fatis vocatum esse, sibi a fatis munus iniunctum esse, quod munus neque leve neque iucundum sit; at deis nulla vi, nulla potestate opus est; semel oblitum monere satis est, quod Aeneas revera pius erat, vir scilicet qui se suaque omnia proicere paratus esset ut id perficeret, quod sibi faciendum esse cognoverat.

Iam de fato Vergiliano. Non commentationis brevi parte sed toto libro opus est ut penitus proponatur locisque Vergilianis ex quibus ea res perspicitur, allatis et accurate interpretatis probetur quid fati vocabulo Vergilius voluerit. Postea fortasse otium mihi continget in quo eam quaestionem fuse tractem, nunc brevissime quid sentiam dicere conabar. Ordo ut ita dicam generalis omnium rerum certus est. Hominum res gestae non forte accidunt neque sine ulla certa ratione aliae alias sequuntur, sed ad certum finem, vel potius ad certos fines spectant. Ad quos fines ut aliquo tempore rerum series deducatur necesse est. Sic et imperiorum, populorum, immo hominum singulorum res et vitae quadamtenus inde ab initio omnium rerum in aeternitatem constant, earumque imago velut lineis, circuitum tantum designantibus descripta est. Huius ordinis generalis, huiusque necessitatis interpres, et solus omnium deorum hominumque huius rei peritus est Iuppiter. Ceteri dei quid agant hic non refert; hoc solum animadvertendum est cum eis tum fortunae licere modum rerum evolvendarum immutare. Ergo rem fatalem accidere nemo prohibere potest; quo modo accidat partim Fortuna nutu suo statuit,

partim dei decernunt. Quid Livius sentiat videlicet hic non attinet, quippe qui homo ne communi quidem ingenii acumine praeditus esset nedum tam sublimem cogitationem comprehenderet. Haec res mihi vulgo commentatores imprimis Germanicos adhuc fugisse videtur loco quodam obiter simili, quem parallelum vocant, vel exempli nomine honorant allato nihil adhuc explicatum esse, nisi eodem tempore et quod discrimen loco explicando cum loco allato intersit et quae similitudo addatur. Locos principales de fato enumero: I 18, 32, 39, 205, 258; II 13, 34, 194; III 7, 17, 395, 700; IV 110, 225, 340, 440, 519, 614, 651, 696; V 656, 703, 707, 784; VI 67, 72, 147, 466, 683, 713, 869; VII 79, 120, 123, 224, 314; VIII 12, 133, 334, 398, 477, 575; IX 94, 135, 137, 643; X 35, 67, 109, 113, 501; XI 112, 287, 701; XII 111, 149, 676, 726, 795, 819.

ad 1. *Von Waffentaten sing ich* (*jetzt*) *von dem Helden u.s.w. Man denke daran, wie Vergil vorher dergleichen abegelehnt hat: B.* 6. 3 cum canerem reges et proelia ... *bez. verschoben hat: G. III* 46 mox tamen ardentis accingar dicere pugnas.

Mirum in modum a sententia Vergilii haec explicatio abhorrere videtur. In carminibus lyricis qualia sunt Bucolica necnon in Georgicon libris qui nempe ob animi certe condicionem ex qua prodierunt lyrica carmina vocari possint, carmina enim quemadmodum poeta ipse rem quandam aspexerit enuntiantia, et qui libri argumento domestico sunt, poetam nonnulla de se ipsum, licet non ad argumentum proprie dictum pertineant cum lectore communicare non dedecet. In carmine vero epico, quod res gestas heroum continet poeta vates tantum, non homo urbanus, vel familiaris prodit et cum Musa colloqui non cum lectoribus sermocinari eum oportet. Quae disceptatio de veri simili adhuc egit et de iis quae expectanda sunt; nunc autem verba poetae inspiciamus. Ubi ego nihil invenire possum quod '*jetzt*' illud commentatoris vindicaret; porro arma cum virumque coniungendum est, neque carmen epicum bella narrans designat oppositum carmini alterius generis, sed nulla oppositio est, per coördinationem vero pro subordinatione designat virum illum et res bello gestas eius. Cur arma praemittitur? Quia

principalis Aeneidis pars ipsa illa bellorum narratio est, quae gerenda erant ut Romana gens oriretur. Non satis moneri potest libros I—VI Aeneidis introductioni esse posterioribus libris, et omnem vim carminis in his libris positam esse. Vergilius denique vates Romanae gentis conditae fieri non potest ut carmen suum iuxta alia carmina epica posuerit sic ut commentator Teutonicus vult. Non unum carmen e multis Aeneis fuit cuiquam Romano, nedum Vergilio, sicut non unum e multis est lectori hodierno non ignaro, sed fuit ut est carmen per se positum cum quo nihil aliud comparari potest. Apud nullum, quantum quidem scio populum in nulla gente umquam compositum est carmen quod ita ut Aeneis Vergilii pietatem amoremque patriae omnium civium tam suae aetatis quam posterorum, necnon notionem historicam animorum fiduciaeque quorum civis Romanus sibi conscius erat comprehendit, optimum quidque quod populares sentiebant sentiuntque exposuit. Itaque non quod ad genus attinet Aeneis definiri potest sed quod ad argumentum modo proprium.

ad 1. primus. Duae explicationes altera in commentario altera in Appendice proferuntur. Haec est '*in grauer Vorzeit*' illa breviter compressa: *Antenor wird beseite geschoben.*

At hercule de Antenore ne cogitavisse quidem Vergilium credendum est. Monitum iam est monendumque videtur argumentum Aeneidis aliud quid, prorsusque aliud spirare quam vulgares narrationes mythologicas aetiologicas. Quid igitur sibi vult *primus* si non ad ceteros Troianos etiam ad Italiam vectos spectat? Illud fere quod altera explicatio exhibet. Sed virum philologum indiligenter interpretari aequum non est et stricta notione primus non idem esse potest quod antiquissimis temporibus. Si quis primus est alii post eum idem fecerunt. Quid? Videamus. Nemo post Aeneam 'fato profugus' in Latium venit; ad adventum Aeneae ergo primus nullo modo spectare potest qua cogitatione omnes nugae de Antenore mihi amotae videntur. Immo vero postea dicitur genus unde Latinum e. q. s. Hinc explicatio petenda. Aeneas non prius quam alii venit sed venit primus i. e. auctor generis, ita venit ut ab eo magnus ab integro saeculorum ordo nasceretur, ordo seriesque rerum nempe quibus volventibus Roma futurum esset ut conderetur et in unum imperium totus orbis terrarum redigeretur.

ad 4 vi superum *θεῶν ἰότητι Hom.* ρ 119.

Periculosum atque adeo, si nihil amplius additur, vitiosum est locutionem Homericam adferre ad locutionem Vergilianam illustrandam. Nam locutiones, versus, narrationes comparationes quaeque alia a poeta ex alterius poetae opere et ex carminibus aliis desumi possunt ex Homerico fonte hausta revera Vergilio instrumento non exemplo fuerunt. Locutio igitur Homerica laudata ab intellegenda notione Vergiliana, quippe quae magis recondita maiorisque complexus vulgo sit sevocat, ut hoc loco. Nam si vi superum eodem modo vertumus quo ἰότητι θεῶν, locus pessumdatur; in carminibus Homericis variae proferuntur sententiae de potentia divina, ut in carminibus quae multa per saecula creverunt. At ubi ἰότητι θεῶν aliquid factum esse fingitur res ita se haberi putantur ut quidquid dei volunt facile efficiant, ut ergo omnipotentes sint. At 'vi superum' Aeneas errare cogitur cum dea quaedam, fato ineluctabili quae libens obsequi non potest, omnibus suis viribus, quae nempe humanis multo maiores, quippe divinae i. e. superum sunt, nitatur ne in agrum fato designatum veniat.

ad 4. Memor *nachtragend; vgl. Aesch. Ag.* 161 *μνάμων μῆνις.* De loco Aeschyleo laudato vide supra. At graviter reprehendenda est vertendi ratio cuius haec annotatio perspicuum exemplum praebet. Cum semper periculosum sit vertentes unicuique vocabulo suam versionem attribuere multoque praestat imaginem ipsam vel cogitationem comprehendere easque lingua patria eloqui paene pro certo habemus nos peccaturos si ex linguis classicis in linguas hodiernas pravum istum in modum vertimus et sine ullo dubio peccamus eam viam sequentes ubicumque oratio figurata verti debet. Nam et semper contrarium est ipsi sermonis indoli quippe qui non res iam antea certas definitasque suo vocabulo denotet sed totam notionem principio indefinitiorem ipsa elocutione dirimat discernat definiat, quam diremptionem discrimen definitionem alius sermo alio modo efficit, et quam maxime erramus si auctor tropis usus est qui in poetarum scriptorumque optimorum dicendi stilo ei ipsi rei serviunt ut plures res rationesque adhuc animo suggerantur quam quae expressis verbis nominantur. Orationis figuratae igitur partes principales totae vertantur oportent, neque singulis

vocabulis pro significatione res singulis vocabulis linguae hodiernae indicatas attribuere licet. Ut hoc loco memorem Iunonis ob iram vult ob iram cuius Iuno haud quaquam oblita erat; sed memor porpriam vim non mutavit; quod attinet ad significationem cum *Iunone* iungendum est, quod ad formam cum *ira* unde fit ut tota illa locutio quasi in unam notionem concrescat.

ad 6. Desidero annotationem quae deos explicet, eoque magis quod haud scio an explanatio mea paucis probetur; attamen proferam. Romani urbem capientes deos in ea urbe cultos elicere eosque Romam ducere consueverant; hac re urbs Roma quadamtenus vires virtutesque et iura omnium urbium in se contrahebat ut numen et religio in immensum crescerent. Vergilius autem gentem Romanam principibus populis antiquis mixtis orientem fingens non solum homines ex terris peregrinis advenisse dicit sed etiam deos. Nam de penatibus ipsis cogitandum non est; non adducar ut *deos* nulla re addita pro penatibus dictum esse credam.

ad 8—11. *Die Verfolgung eines Mannes von so ausgezeichneter Pflichttreue* (*schon bei Xenoph. Cyn.* 1, 15. *gerühmt*) *konnte nur die Folge einer unbewuszten Opposition gegen den Willen der Gottheit* (quo numine laeso) *oder einer persönlichen Verstimmung derselben* (quidve dolens) *sein. Die erste war durch das Fatum dem Aeneas auferlegt* (22) *die zweite durch das Verhalten und Schicksal seines Stammesgenossen herbeigeführt worden* (23—8).

Locus Xenophonteus huc non pertinet. Utrum etiam alii Aeneam pium vocaverint necne nihil poetae refert. Porro causae a commentatore expositae et ipsae non sane consentaneae sunt sed hoc nihil ad nos, verum cum verbis Vergilii non congruunt. Vergilius dicit fieri posse ut deus hominem vexet aut quod homo in deum peccaverit aut quod sive ex rebus ab homine factis sive ex rebus ab eo praetermissis, licet nulla religio ad alterum vel alterum hominem teneret, deus dolorem ceperit. At peccare in deum aliud quid est, aliud autem nescium voluntati divinae se opponere. Immo illud ipsum nescium se opponere, si de illa re sermo fieret comprehendi debebat formula quidve dolens. Alii Troes in Iunonem peccaverunt, Aeneas culpa liber est. Neque Aeneas ipse dolorem Iunonis movet. Iis quae sequuntur

inspectis patet non cum Aenea ipso Iunoni inimicitiam invidiamve esse; Iuno est numen aeternum cui cum gente, cum populo amicitia vel inimicitia esse potest, quae Carthagini favet, quae Troas odit; Aeneas ex illa gente oritur quae Iunonis in invidia est et quae Carthagini exitio futura est. Itaque si ex mente poetae interrogationi illi t a n t a e n e a n i m i s c a e l e s t i b u s i r a e respondemus dicere nos oportet: Re vera tantae sunt irae deorum. Si animi deorum moventur graves calamitates homines obruunt, sed non unus alterve homo unquam iram dei movere potest. Irae sicut favores deorum gentes urbes populos amplectuntur et singuli homines ira vel favore fruuntur non sua ipsorum gratia sed utilitates capiunt ex meritis et vitia plectuntur tam maiorum quam posterorum suorum.

Dei Vergiliani non iudices factorum humanorum sunt ne rectores quidem rerum mortalium vocari possunt sed vires potestatesque ut ita dicam historicae. Romani secundum notissimam opinionem suum cuique homini genium attribuebant, qui genius imago mythologica erat vitae ipsius vel virium vitalium eius hominis, earum scilicet virium quae eum viventem servarent, quae igitur omnibus calamitatibus homini imminentibus resisterent easque quam maxime arcere conarentur. Id autem quod genius homini erat, dei apud Vergilium urbi populisque sunt. Qua re autem contendere nolo imaginibus mythologicis Vergilium numquam aliter usum esse; quin potius et de Venere et de Mercurio ut de Cupidine taceam longe aliae res narrandae sunt. At ubi de deis, caelestibus e. a. generaliter sermo fit, ibi eas notiones quas supra exposui poetae in mente versatas esse credo. De loco nostro autem nonnulla etiam addenda sunt. Nam verba q u o n u m i n e l a e s o et q u i d v e d o l e n s non felicissime explicata sunt. Q u o n u m i n e l a e s o tribus modis explanatur: 1⁰ *die Folge einer unbewussten Opposition gegen den Willen der Gottheit;* 2⁰ *Wunsch* [*den*] *Iuno vereitelt sah* (quod = cuius rei numen); 3⁰ (in Appendice) *Wodurch wurde die Gottheit verletzt?* ubi recte additur: *Wie kann man einen Wunsch laedere.* Hanc interpretationem proximam a vero esse facile quivis latinae linguae peritus videt, at etiam haec minus definita minusque concinna est quam ut eam probare possimus. Supra vidimus quid dei apud Vergilium sint; quid Iuno ipsa

sit, valde perspicuum; paene isdem verbis Carthaginis divina custos audit. Hanc rem si retinemus non magni laboris est suam vim utriusque locutionis intelligere. Nefas enim est numen laedere; numen vero laeditur si debitus honos deae deove non redditur; numen ergo tantummodo laesum vocari potest si aut cultus dei intermissus est vel alio modo religio violata est aut eis rebus quas exsequi divini iuris est quis restitit. Iunonis quidem erat Carthagini favere, neque vero Carthaginem in aeternum servare. Aeneas igitur fato vocatus ut urbem Carthagini exitialem conderet nequaquam Iunonis numen laedit; religionum neglectarum ne vestigium quidem occurrit. Inde sequitur ut interrogationi quo numine laeso quidve dolens respondendum sit nullo numine laeso at hisce de causis dolens. Quam rem Vergilius expressit cum pergit tantaene animis caelestibus irae. Si verba *persönliche Verstimmung* latine vertere debeo statim reddo animus irritatus neque nego aliter id verti posse, sed non video quomodo ex verbis quidve dolens quidquam eius generis elici possit. Non contumelia accepta dolemus sed malo quodam affecti vel calamitate; nostro loco Iuno imprimis ideo dolet quod eas res quas ardentissime cupit perficere ei non licet. Fatis victa iram suam in instrumenta fatorum vertit, iniqua et nimis saeva fortasse hodiernis lectoribus qui nullo modo vel saltem nonnisi aegre intelligere possunt deos humani animi perturbationibus commoveri; at nihil minus rectum, minus honestum, minus pulchrum est cuiquam qui populi interituri cupidinem salutis suae recuperandae Iunonis iratae imagine expressam non solum scit sed etiam sentit. Animadvertendum est Carthaginienses imperium Romanum paene vicisse èt acerbissime pugnavisse. Si animo praesto erunt clades Trebiensis Trasumenna Cannensis e. a. non facile iram Iunonem quisquam nimis asperum iudicabit.

Iam mihi multos audire videor monentes ne nimio plus e Vergilio meo elicere coner neve altas cogitationes extraham ex imaginibus quas ille vel ex Ennio vel ex Homero vel ex alio quodam poeta frigidius quidem desumpsit sicut nos docent narrationes mythologicae de iudicio Paridis e. g. statim in sequentes.

Iis respondere volo me nullo modo praeterire Vergilium

nequaquam ita cogitavisse ut ego explicavi; at contra mihi persuasum esse animi motus Vergilianos in linguam logicam aliter reddi non posse. Instrumenta enuntiationis undique collegit sicut fere ii faciunt qui multa enuntiare coguntur et quos magni impetus instinguunt. At si poetam Vergilium recte intellegere volumus non unde hauserit quaerere debemus sed quo hausta converterit quid dixerit versibus narrationibus vocabulis imaginibus mutuatis. Et fabulae istae mythologicae haudquaquam ratiocinationem meam infringunt refutantve. Id quod modo iam dixi totam gentem totumque populum ira Iunonis ictum esse his fabulis poetice exprimitur. Praeterea totum bellum Troianum in mentem revocatur duas praecipue ob causas. Indicandum est et originem imperii Romani multo vetustiorem esse urbe Roma et poetarum graecorum lectores monendi sunt ut animadvertant litteris latinis graecas litteras propagari. Nam etsi carmen epicum ut supra monuimus privata enuntiata non tolerat, haec confessio de summa re litterarum latinarum summum opus non dedecet. Deinde fortasse etiam ea de causa allatae sunt fabulae ut bene sentiatur quanto discrimine narrationes illae priscae et Aeneidis argumentum distent. Sed iam pergamus.

ad 12—22. *Der Hasz der Iuno gegen Rom ist wohl ein Motiv aus Ennius.* Annotatio prorsus supervacanea. Re perdita rem quae praesto est explicare est oleum perdere.

ad 12. *Vergil nennt Karthago eine* u r b s a n t i q u a *mit Rücksicht auf das später entstandene Rom.* Vis propria adiectivi a n t i q u u s commentatorem fugit; quippe quod designet res quae quondam et plerumque diu ante nos fuerunt deinde autem exoleverunt. U r b s a n t i q u a f u i t vult: a n t i q u i s s i m i s t e m p o r i b u s u r b s f u i t.

ad 16. *Ein anderer Lieblingssitz* e. q. s. Haec verba quoniam prorsus abs re sunt omitti possent nisi manifestum exemplum praeberent consuetudinis multorum interpretum ut de argumento poetae vel de re quadam forte ab eo tracta disserant carminis ipsius obliti.

ad 17 *gentibus, Dat des Zieles st. eines abhängigen Gen. Vgl.* N e p t u n o II 201, l a c r i m i s III 305, XI 542 e x s i l i o. Meo iudicio commentatoris non solum est discrepantias quae poetae

dicendi genus a soluta oratione distinguunt observare sed etiam idque praecipue lectori explicare quam ob rem illae discrepantiae occurrant. Sed praeterea discrimen ipsum non acute mihi animadversum videtur. Nam dativum finalem hoc loco occurrere praefracte nego. De locis laudatis suo tempore me acturum esse spero; nunc satis sit dicere eos huc non pertinere. Egregie autem commentator erravit qui regnum continuo cum gentibus iungendum esse arbitratus est, cum gentibus ad esse potius quam ad regnum sed si diligenter loqui volumus ad totam sententiam non ad unum vocabulum pertinet. Dativus ut semper fere casus est rei vel personae ad quam actio, condicio, iudicium e. a. pertinent. Hoc regnum gentibus esse — gentes hoc regnum habere — gentes hanc urbem regnantem habere — gentes sub hac urbe regnari. Poeta fingit Iunonem consciam quondam unam urbem designatum iri quae omnibus gentibus imperet, gentibus igitur urbe capitali opus esse. Iis gentibus caput dare vult et Carthaginem quidem. Sic paene eiusdem momenti sunt regnum et gentes quae ipsa ratio est subiecti et definitionis dativo casu expressae.

ad 18. tenditque fovetque, *darauf zielt und brennt*: si haec versio addita esset ut designaretur quo modo quis reddere non debeat recte res se haberet. Verbo tendit Vergilius indicat Iunonem omnibus viribus niti, verbo fovet autem consilium quod tantopere perficere cupit gratissimum ei esse; verte : *reeds toen spande de godin zich in om haar lievelingsgedachte te verwezenlijken, dat deze stad de hoofdstad voor de menschheid zou zijn: schon damals bemühte sich die Göttin, ihren Lieblingswunseh zu verwirklichen dass einst diese Stadt der Menschheit die Hauptstadt sei.*

ad 18. tum *leitet aus dem geschichtlichen Vorbericht leise zur epischen Handlung hinüber*. Quaenam pars nomine isto miro 'geschichtlichen Vorbericht' designetur mihi non liquet. Prologus enim Vergilianus quod video tripertitus est, cuius prima parte vss. 1—7 poeta Aeneae personam lectoribus proponit Iunoni invisum, Romanae gentis auctorem; altera pars vss. 8—10 invocatio Musae ex more epicorum poetarum, qua poeta irae Iunonis causam quaerit. Totius enim actionis quae Aeneide narratur causa et vis ut ita dicam movens ira ea est. Nulla virtus

cognosci potest nisi res existat tempusve detur ea virtute indigens, nisi ut etiam planius dicam res adversae obsistant quibus victis vera virtus eniteat. Obstaculum autem quo superato Aeneae virtutes merito aestimari possunt, ira Iunonis est et praemium virtutis — nam verum praemium virtutis semper id est quod virtute consequimur — finis igitur virtute Aeneae petitus Romana gens condenda est. Unde tertia prologi parte Vergilius nobis explicat quo modo ira Iunonis hinc cum persona Aeneae coniuncta sit (causae mythologicae) hinc cum origine Romanae gentis (causae allegoricae, quae et historicae dici possunt). Sola igitur pars quae historica vocari potest, neque id optimo iure ea est qua in media vocabulum tum legitur. Neque denique quaquam ratione tum animum lectoris ex altera parte ad alteram partem deflectit sed vim suam inde desumit quod cuivis Romano qui Aeneidem legere poterat cognitis verbis regnum gentibus esse animo iam tempora Punicorum bellorum subierant cum de regno gentium inter Carthaginem et Romam tam acerbe dimicatum esset. Eos poeta quippe vates res humanas divino instinctu explicans monet iam tum i. e. eo tempore quo animum revocaverat verbis suis Urbs antiqua fuit contentionem futuram umbram suam longam prae se iacuisse. Iam diutius quam oportuit viri docti carmina Vergiliana quasi lusus quosdam magistelli eruditioris iudicaverunt commentati sunt; iam tempus adest, ut investigare conemur ex quibus animi motibus orta et nata sint. Re vera Vergilius magnam eruditionem magnamque industriam operibus impendebat, at operibus perpoliendis et limandis, quae conceperat sicut omnium temporum omnes veri iustique poetae opera sua creaverunt animo gaudiis doloribus, amore odio motu denique vehementi percussus. Neque longa investigatio est nam ex unoquoque paene vocabulo amor patriae et fiducia civis Romani cognoscuntur, quae Romanos ilico non fefellerunt, et fortasse magis quam quaelibet alia res effecerunt ut omnium princeps poetarum Vergilius haberetur. Ut Vergilium intellegamus igitur semper paratas habeamus oportet non omnes res quae umquam vel Vergilii ipsius saltem temporibus Romano imperio acciderunt sed ordinem ipsum historiae Romanae, ut nostro sermone utar, niet uit de gegevens en gebeurtenissen van de Romeinsche geschie-

denis, maar uit het geschiedkundig gevoel, dat het volksbewustzijn omtrent zijn wording is, dient Vergilius te worden verstaan.

ad 19. sed enim. *Vollständig* sed Carthagini metuebat (23), audierat (20) enim. Quae revera omissa sint in iis ellipsibus quas communis usus loquendi iam accepit neque facile dici potest neque dicto opus est. At si supplere volumus non ea quidem quae poeta ipse dixisset si eum rogare possemus ut planius mentem suam explicaret, attamen ea quae contextus ferre potest hoc loco nequaquam Carthagini metuebat inserere licet. Nulla enim est oppositio inter priora et haec, quam tamen coniunctio sed poscit. Sperat Carthaginem quondam fore caput orbis terrarum sed .... Dubitari non potest quin pergere debeamus „sed metuebat ne id fiere non posset''. Fortasse commentator id ipsum voluit at verba eius latina eam significationem habere non possunt.

ad 19. *Tr. a. s.* 550, IV 191, VII 318. Exscribo locos laudatos.

550. Troiano a sanguine clarus Acestes. IV 191 Troiano sanguine cretum; VII 318 sanguine Troiano et Rutulo dotabere virgo. Meo iudicio loci qui in commentario laudantur textum illustrent oportet. At horum locorum is unus qui primus commemoratur ad loci nostri constructionem pertinet. Etiam alter locus usui esse potest; saltem si additur quid sit discrimen inter ablativum praepositione definitum et ablativum sine praepositione; locus vero tertius litteras nonnullas tantum cum nostro communes habet. De discrimine supra memorato ea disserere conabor quae a commentatore flagitanda esse puto. In hanc rem inquirenti non abs re mihi visum est investigatione mea etiam illas locutiones complecti quibus ad affinitatem designandam Vergilius saepe usus est quaeque sunt *a stirpe, stirpe, de stirpe* et *gente, de gente.* Loci qui exempla locutionis *a sanguine* praebent sunt I 235, IV 229 sqq., V 45, 298 sq., VI 500. Horum tres eius sunt generis, ut auctore nominato, gens definiatur, nempe I 235, IV 229 sqq. VI 500. Hinc initium faciamus commemorato loco qui est

VIII 142 sic genus amborum scindit se sanguine ab uno

ubi manifesta imago in mentem vocatur arboris a cuius trunco rami et fructus se extendunt pendentque. His locis bene per-

pensis ad alios transeamus, qui sunt praeter supra laudatos I 19, 550, etiam V 45, 298. His omnibus non de auctore sermo est sed de gente cuius membra auctores vel singulorum hominum vel gentium populorumve fuerunt. Quamquam minus perspicua quam locis supra tractatis attamen etiam hic in mente adest imago arboris. Vocabulum *sanguis* igitur per metonymiam positum est pro arbore vel potius pro synonymo eius vocabuli quod et ipsum per eandem metaphoram nonnumquam ponitur: pro stirpe; cf. A. I 626, III 94 sqq. Alterius est generis metaphora quae A. VIII 129 occurrit. Hic enim legimus

non equidem extimui Danaum quod ductor et Arcas
quodque ab stirpe fores geminis coniunctus Atridis.

Nam ad hunc locum bene intellegendum non de locutionibus quales e. g. *pendere ab, suspendere ab* e. a., cogitandum est, sed in memoriam revocemus oportet locutiones quales e. g. sunt *a dextra, a laeva* e. a. *Ab stirpe* igitur significat *antiquitus, quod ad maiores pertinet.* Tertium modum adhibendae locutionis *ab stirpe* invenimus

IX 603 durum ab stirpe genus natos ad flumina primum
deferimus saevoque gelus duramus et undis.

Hic enim *ab stirpe* designat *inde ab initio, a prima pueritia.* Cum usu primo arte cohaeret sed eo differt quod hoc loco vita singulorum hominum non tota gens cum arbore comparatur.

Ad locutiones *sanguine cretus, sate sanguine* e. a. venimus; A. II 74, III 608, IV 191, VI 125. Eodem modo vocabulum *stirps* usurpatur G. IV 322 sqq., A. X 543. Quibus verbis si poeta utitur animum nostrum vocat non ad gentis ordinem quem patris patrem semper numerantes usque in tempora diu praeterita sequi possumus sed ad rationem ut ita dicam physicam quae filio cum parentibus est. *Sanguis* igitur quippe quae pars insignis totius corporis sit, per metonymiam pro corpore, vel persona corporali dictum est, *stirps* autem per metonymiam pro sanguine. E. g. nonnullos locos singulos interpretor. G. IV 322: cur me deo quodam patre conceptum peperisti. A. IV 191 filium Troiani patris. A. X 543 ipsius Vul-

cani filius. Ad hanc totam disceptationis partem cf. A. VI 761, XII 838.

Vocabulum *gens* semel tantum ita dictum occurrit, per metonymiam nempe pro sanguine A. VIII 36 o sate gente deum: i. e. o filius deae cuiusdam. Aliis non ita raris locis ubi vocabulum *gens* legimus semper *de gente* invenimus: A. II 78, V 372 sq., VI 755, 875, VII 220, 282 sq., 367, 750, 803, IX 284, X 350, 388, XI 331, 432. Gens igitur fere ubique multitudinem cognatorum agnatorumque indicat cuius membrum quoddam nominatur. Per metonymiam pro gente ergo ponitur *sanguis* in locutione *de sanguine*: VII 706, X 203, et *stirps* in locutione *de stirpe*: V 297, VI 864.

ad 21. Maximi momenti est observatio de studio parallelismi membrorum. De locis laudatis suo tempore agemus. Nunc pauca tantum addam, nam verum est Vergilium parallelismo illi valde studere, at studium illud explicationis indiget. Aliud est parallelismo studere, aliud e. g. rus amare. Si poetam quendam ruris amatorem esse contendimus, aliquid de eo observavimus, quod, praesertim in editione in usum scholarum emissa, per se et dici et intellegi potest; partem scilicet indolis tetigimus et ratio partium illarum alio loco tractanda est. Hoc vero studium, de quo nunc loquimur discipulus si nihil amplius additur, intellegere non potest; aut totam observationem negleget aut rogabit cur parallelismus Vergilio gratus fuerit. Huic respondemus si eadem res duobus nominibus indicatur, bis narratur duobusve modis describitur, animus noster, cui paulisper nihil novi complectendum est, partim requiescit, partim in eam rem solito magis intendit. Ideo parallelismus imprimis occurrit hinc ubicumque sententiae magni momenti exprimuntur in quibus insistendum est, hinc in fine partis narrationis descriptionisve rythmo plerumque tranquilliore. Illius usus exemplum unum e multis noster locus praebet, huius autem e. g. vs. 123, 155 sq., 168 sq. et multis aliis locis.

ad 23 veteris, *des früheren; s.* 47 *und vgl. VI* 449, *VIII* 332. Minus accurate locus noster explicatus est, minus accurate loci qui afferuntur intellecti sunt; sin minus laudati non essent. Quod ut demonstrem paullo fusius de huius vocabuli usu Vergiliano agam.

1*a*. E. III 12 *veteres fagos*, E. IX 9, A. II 513, A. I 215 *veteris Bacchi*, A. I 358 *veteres tellure recludit thesauros*, A. XII 823 *vetus .... nomen.*

vetus designat condicionem rerum quae inde a tempore iam diu praeterito usque ad diem hodiernum durant.

1*b*. G. I 378 *et veterem in limo ranae cecinere querellam*
G. II 381 *veteres ineunt proscaenia ludi*

vetus dicitur de rebus inde a tempore diu praeterito usque ad diem hodiernum saepius repetitio.

1*c*. A. VIII 499 *o Maeoniae delecta iuventus, flos veterum virtusque virum.*
A. XII 27 sq. *me natam nulli veterum sociare procorum*
fas erat

veteres viri: oud heldengeslacht. *veteres proci:* vrijers van ouden adel.

vetus dicitur de hominibus (rebusve) quorum series inde a tempore diu praeterito usque ad diem hodiernum durat; cf. A XII 832.

2*a*. A. VII 202 sqq. *ne fugite hospitium neve ignorate Latinos*
Saturni gentem haut vinclo nec legibus aequam
sponte sua veterisque dei se more tenentem
A. VIII 332 *amisit verum vetus Albula nomen*
A. VII 254, VIII 185 sq., 499 sq., IX 786 sq.

vetus adhibetur de personis divinis, rebusve, quae ideo magis sacra facta sunt, quod diu fuerunt vel quod diu ea homines coluerunt; nostrum aloud.

2*b*. G. II 532 *hanc olim vitam veteres coluere Sicani.*
A. II 448, 484, III 102, 181, VII 177, 759, VIII 356, 600, X 184.

Hinc substantive G. I 176, A. XI 441.

vetus denotat homines et res qui quondam fuerunt: antiquius.

3*a*. A. III 82 *veterem Anchisen adgnoscit amicum.*
A. V 39 *veterum non immemor ille parentum.*
A. V 575 sq. *excipiunt plausu pavidos gaudentque tuentes*
Dardanidae veterumque agnoscunt ora parentum.

vetus de personis quos diu ante novimus ponitur.

3*b*. A. IV 23 *adgnosco veteris vestigia flammae*
A. VI 527 *et famam extingui veterum sic posse malorum.*

Praeter locum nostrum etiam A. IV 539, VI 739 sq., XI 279 sqq.

vetus definit res quae antea factae sunt et quae cum rebus hodiernis non amplius cohaerent.

3*c*. E. IX 4 *haec mea sunt veteres migrate coloni,*
A. VI 449 *in veterem fato revoluta figuram.*

vetus usurpatur, ut res praesentes prioribus cum vi opponantur. Ut ad locum nostrum redeamus, *veteris ... belli* i. e. den oorlog van weleer, des ehemaligen krieges.

ad 26. *animo ... mente.* Adnotationem desideramus quae lectorem discriminis admonet. Dolores et irae sunt motus animi memoria vero mentis pars est. Cupidines timores, voluntas, fiducia, virtus, superbia haec omnia animi sunt. Mens cogitat et ratiocinatur.

ad 28. genus invisum. *Dardanus der Ahnherr Trojas, war als Sohn des Iuppiter und der Elektra (s. VIII* 134 *f.) der eifersüchtigen Iuno verhaszt. — Wie Iuppiter zu Iunos kummer den* Ganymedes, *einen Sohn des Trojaners Tros, entführte und ehrte, erzählt Ovid. Met. X* 155/161.

Duae hae observationes eius explicandi generis exempla sunt, quod pessimum mihi videtur. Si quis quid nescit, discere potest; si quis quid non intellegit, res ei explicari potest. At si quis res et verba novit, ex his rebus verbisque vero notionem perversam elicit non video quid peius accidere possit, nisi ut idem ille aliis suam explicationem quasi veram proferat. Revera enim Dardanus ob causam in annotatione laudatam Iunoni invisus esse credebatur, sed poeta indignum est et ab hoc loco alienum eam rem commemorare. Lector enim incautus morisque Vergiliani adhuc ignarus eo induceretur ut verba *genus invisum* verbis *rapti Ganymedis honores* opposita esse crederet, cum illa ad Dardanum haec ad Ganymeden spectent. Vergilius vero ea voluit quae explicata sic reddere possumus: „neque iudicium Paridis primum irae incitamentum fuit; iam antea totum genus, tota familia regia totusque populus Iunoni invisa erant, cuius odii variae erant causae, quarum una quod Ganymeden rapuit Iuppiter". Ab interpretatione in annotatione prolata haec nulla re — et

tamen toto caelo differunt. Locutio enim 'genus invisum' si revera ad Dardanum imprimis spectaret obscurior esset, at significationem definitam eamque mythologicam haberet. Locus totus autem iuste explicatus ita intelligendus est, ut sententiamus his verbis Vergilium vocabulis paullo magis indefinitis ultro electis apud lectorem memoriam excitare voluisse historiae mythicae omnibus notae tangendae igitur potius quam narrandae vel explicandae. Eodem spectat quod discipulis locus Ovidianus, ubi res hic tactas modo fusius narratas invenimus, laudatus usui esse potest sed quod verba *Wie Iuppiter* etc. eis imprudentibus persuadent historiam Ganymedis minus cognitam fuisse.

ad 29. *Mit den Worten* his accensa super (*Praepos. wie VII* 334 *und X* 42) *faszt der Dichter die ganze Erörterung von* 19 *an zusammen und kehrt dann zu der* 24 *abgebrochenen Konstruktion zurück.* Minime. Neque *super* hoc loco praepositio est neque passus bene divisus est. Locos afferre, ut pateat utrum *super* praepositio an adverbium sit supervacaneum est. Utriusqne usus permulta exempla in Vergilio occurrunt. Divisio autem haec est. 19—22 Troiani superstites auctores sunt eius populi qui Carthaginem eversurus est. ⟨Ergo Iuno eos perdere vult⟩. 23 sq. Hae cum novae essent causae irarum neque vero veteres irae, quibus adducta bello Troiano Graecis affuerat — ⟨constructio interrumpitur⟩ 25—22 veterum illarum irarum vel vetustiores causae summatim attinguntur — ⟨constructio pergit⟩. 29—33 illis vcteribus odiis etiam instincta e. q. s.

ad 32. fatis, *durch ihr Geschick, welches durch die Feindseligkeit der Iuno bestimmt wurde.* Error iam supra demonstratus hic recurrit. Nam denuo vis vocabuli *fatis* commentatorem fallit. Non odium Iunonis fata Teucrorum constituit, immo vero fatis Teucrorum quam maxime obstitit. Iuno eos Italia prohibere conatur, fata vero eos alibi requiescere non sinunt, eosque semper propellunt aguntque ad terram destinatam officiumque constitutum.

De vss. 12—32 nonnulla adhuc dicenda restant, quae omissa neglectaque editioni vitio tribuere non audeo quidem, quae vero commemorata lectoribus, discipulisque imprimis magis prodesse mihi videntur, quam multae res, quas commentator dignas iudicavit quae tractarentur. Imprimis animum ad discrimen revoco

quo dicendi genus versuum 12—22 differt ab eo quod legimus vss. 22—28. Ampla atque larga ubertate in prima parte narratio accurata procedit; in altera parte oratio consulto neglegentior res quasdam enumerat, rationem ordinemque constituenda lectori relinquit. Propius eam partem inspiciamus.

25 necdum etiam causae irarum saevique dolores
exciderant animo; manet alta mente repostum e. q. s.

Causae irarum saevique dolores iuxta posita sunt quamquam eorum ratio praedicativa est, quia saevi dolores causae illarum irarum fuerunt. Verbo *exiderant manet* asyndetice succedit; neque ut primo aspectu fortasse quis sentit, figura parallelismi hic expressa est; *manet* non idem atque *necdum exciderant* parva quadam varietate exprimit, sed potius illud hoc explicat. Quia Iuno memoriam iniuriarum qualia fuerunt iudicium Paridis Ganymedes raptus e. a., nondum deposuit, etiam animus eius valde semper turbatur dolore atque ira. Parallelismus autem eandem sententiam imaginemve alio modo proponit, ab alia parte nobis monstrat sed numquam explicat.

27 indicium Paridis spretaeque iniuria formae
et genus invisum et rapti Ganymedis honores.

Quattuor partes coördinantur sed haudquaquam omnes eiusdem sunt ordinis momentive. Ordo logicus fere hic est: Iuno adhuc optime meminit sibi a Paride iniuriam factam esse, cum arbiter trium dearum constitutus formam suam Veneris pulchritudini postponeret; neque eam primam iniuriam fuisse sed totam gentem sibi iam saepe odio fuisse exempli gratia cum Ganymedes raperetur et honoribus afficeretur.

Neque temere ea diversitas orta est. Contra cum indole et ingenio non solum Vergilii ipsius sed etiam Horatii aliorumque fortasse quos a parte eorum in arte poetica stetisse ex operibus Horatii discere possumus cohaeret. E Graeco enim fonte palam se haurire profitebantur. Sed quid? Artem, non ingenium neque divinus ille spiritus qui poetae ut essent effecit. Vergilius autem ipse multas res diligebat, multasque res cecinit, sed haud scio an nulla ei magis cara esset maiorisve momenti aut ipsi in carminibus condendis aut nobis in carminibus eius bene intellegendis quam amor pius patriae eiusque gloriae ex temporibus antiquis traditae atque magnitudinis praesentis. Litterae graecae

ei semper praesentes erant neque aeque de eo iudicamus nisi in operibus eius aestimandis semper memoriam illius rei retinemus. Sed iis rebus quas ex litteris graecis sumebat, vocabulis nominibus, fabulis narrationibus, imaginibus comparationibus, arte tam dispositionis quam enuntiationis, omnibus usus est; omnes pro instrumento ei fuerunt. Et nisi omnia me fallunt hoc ipsum nobis prologus aperire vult. Res mythicae e graecis litteris, Homero imprimis sed aeque ex aliis notae commemorantur, argumentum ipsum totius operis fuse exponitur ut pateat quantopere carmen romanum a carminibus graecis differat sed etiam quam omnibus rebus, a dicendi arte et versus forma externa usque ad nomina personarum agentium ipsum illud carmen romanum cum carminibus iisdem graecis coniunctum sit.

(*Continuantur*).

QUIDEM *adversativum*

grammatici appellant sicubi duo sententiae membra non interiecto *sed* verum adiecta alterius membri vocabulo primo coniunctione *quidem* inter se opponuntur. Parum hercle accurate. *Adversativa* sunt *sed*, *at* simm., usitatissimaque est haec sententiae structura: (ille) *quidem* ... *sed* ..., unde elucet non magis *quidem* pro *sed* poni posse quam *μέν* pro *δέ*. Revera ita se res habet: omittitur *sed* et *ἀνακολούθως* duo sententiae membra inter se opponuntur; iam sic maior fit oppositionis emphasis, quae ultra augetur alterius membri primo vocabulo annexa voce *quidem* Ita nascitur aliquid quod insignem habeat gravitatem et paene dixerim solemnitatem. Praeclare rem illustrant duo loci diversissimi diversissimorum scriptorum, qui tamen ipso quo pronuntiantur vocis sono mirum in modum inter se concinunt. Alter est *Cic. pro Cl.* c. 57 in. Dixit hoc fere orator: „leges si malae sunt emendentur", tum sic pergit:

interea *quidem*, per deos immortales, ... a legibus non recedamus.

Alter *Sen. de Ira* III c. 16 in. Praecedunt fere haec: „qui sub duro tyranno vitam exigit non vitalem, ei patet ad libertatem via" pergitque philosophus:

quamdiu *quidem* nihil tam intolerabile nobis videtur, ut nos expellat e vita, iram, in quocunque erimus statu, removeamus.

J. J. H.

PROPERTII ELEGIA IV 4.

SCRIPSIT

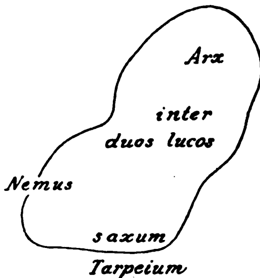
H. T. KARSTEN.

Tarpeium nemus et Tarpeiae turpe sepulcrum
fabor et antiqui limina capta Iovis,
Lucus erat felix hederoso conditus antro,
multaque nativis obstrepit arbor aquis,
Silvani ramosa domus, quo dulcis ab aestu
fistula poturas ire iubebat oves.
Hunc Tatius fontem vallo praecingit acerno,
fidaque suggesta castra coronat humo.
— Quid tum Roma fuit, tubicen vicina Curetis
cum quateret lento murmure saxa Iovis,
atque ubi nunc terris dicuntur iura subactis,
stabant Romano pila Sabina foro?
Murus erant montes; ubi nunc est Curia, saepta. —
bellicus ex illo fonte bibebat equus.
Hinc Tarpeia deae fontem libavit, at illi
urgebat medium fictilis urna caput.
Et satis una malae potuit mors esse puellae,
Quae voluit flammas fallere, Vesta, tuas?
Vidit harenosis e. q. s.

Primam elegiae partem. quae variis multorum interpretationibus,

coniecturis, versuum transpositionibus ad hoc usque tempus frustra temptata est, ideo denuo interpretandam suscepi [1]), quia novo aliquo adiumento eam commodissime explicari posse mihi persuasi, adhibita nempe Clivi Capitolini delineatione antiquissima, quam dedit Arth. Schneider in libro Das alte Rom, ubi invenitur in tabulis III et IV, quaeque sic se habet:

Castra Tatii posita esse debuerunt a sinistro latere medio montis Capitolini.

Lucus cum antro hederoso (2) erat in convalli, qui postea dicebatur *inter duos locos*. Hinc scaturiebant et sensim in planitiem occidentalem abundanter defluebant fontes et rivuli, nutriti aquis pluvialibus e locis altioribus a septentrione et meridie. Quam humida et aquosa tota regio fuerit, docent praeter vs. 4 sqq. praesertim vss. 48 sqq.:

Tu cave spinosi rorida terga iugi.
Lubrica tota viast et perfida, quippe tacentes
fallaci celat limite semper aquas.

Castra coronata erant suggesta humo (8). Pars convallis, graminosa sine dubio et arboribus consita, eleganter appellatur „Silvani ramosa domus, quo dulcis ab aestu fistula poturas ire iubebat oves", nempe a parte Sabinorum. Hunc fontem Tatius „vallo praecingit ahorno". Cur et quomodo?

A parte inferiore aditus fontis apertus esse debebat gregibus quotidie intrantibus et exeuntibus, nec non a parte superiore aquae libere affluebant et fontem nutriebant, idque, ut fieri solet in regionibus montanis et aquosis, non uno angusto, sed compluribus certe rivulis, qui (24) coniunctim uno nomine appellantur „amnis". Praecinctio igitur a lateribus tantum structa erat, eo consilio, ut oves et „equus bellicus", qui ex illo fonte bibebant (14), aliquatenus tuti essent ab insidiis Romanis ipsos

1) Lachmannus adnotavit ad vs. 3: „In sequentibus Itali et ceteri viri docti multa mutare gestiunt: nos libros optimos sequimur, negligentiam in multis et omnia parum elaborata agnoscimus". Vss. 7—17 edidit per interstitia tria quasi membra carminis inter se non cohaerentia.

forte disturbare et furtivis excursionibus fontem aliqua ratione corrumpere conantibus, quamquam Romanos Capitolium conscendisse et umquam talia ausos esse nec verisimile est, ut postea videbimus, nec usquam traditur.

Agmina pilata Sabinorum excubabant in foro (12). Quominus autem illinc per intervallum inter Capitolinum et Palatinum urbem invadere conarentur, arcebantur „saeptis" (13), longis nimirum et ita validis, ut defensores Romani impetus repellere satis possent [1]). Post ea quae modo disputavi de topographia fontis, nihil mirum est Tarpeiam aquam hausisse ex aliquo rivulo, unde conspici furtim possent equites equis aquam haurientibus in fontis ripae parte spatiosa, ubique regem etiam virgini locum frequentanti (23 sqq.) aspectum sui praebiturum esse sperare poterat.

Reliqua pars carminis, in qua copiose narrantur querelae virginis, vehemens luctatio cum invicto amore, mox certamen impendens, pactum cum hoste, turpis poena proditionis a Tatio inflicta, haec omnia ordine procedunt, neque alia obstacula lectorem impediunt, nisi quae in singulorum versuum et verborum interpretatione sunt posita, quae singillatim persequi alienum est a proposita mihi primae tantum partis Elegiae interpretatione. Haec si cui lectori non tantum simplicissima esse, sed etiam aliquam veri speciem habere videatur, mirabitur fortasse, qui factum sit, ut haec prima pars carminis tot controversiis, verborum mutationibus, versuum denique transpositionibus ansam dare potuerit. Causa haec est, quod interpretes iustam locorum, ubi res geruntur, imaginem sibi informare aut neglexerunt aut non potuerunt, et semel irretiti falsis opinionibus de tribus diversis fontibus in 4 sq., 7, 14 et 15, de vallo acerno et de saeptis, inde sese extricare non amplius valuerunt.

---

1) Saepta in illis locis iam antiquitus saepe viderant Romani, quoties nempe amplissima comitii area tempore liberae reipublicae iis circumdaretur ad coercendum populum. Pro Sestio 79: fragmentis saeptorum et fustibus. Ovid. T. 1. 53 populum includere saeptis. Apud Senecam de ira 2. 81 verba „cum videris forum multitudine refertum et saepta concursu omnis frequentiae plena" respiciunt sine dubio saepta marmorea in Campo Martio.

Apud Hertzbergium video iam Io. Castalionem sic distinxisse: Ubi nunc est Curia, saepta. Sed ille haec perperam interpretatur castra.

Primum igitur hoc probe tenendum est, non describi in his versibus et accurate distingui tres fontes diversos, sed unius eiusdemque amnis propagines, quae de monte decurrentes, humo saepe occultae, modo hic modo alibi sese ostendebant, ut supra descripsimus. Iampridem sane viri docti observarunt, fontem vallo undique praecinctum a virgine adiri non potuisse ut aquam inde hauriret. Idcirco Rothstein ad vs. 7 hoc adnotavit: „Die Quelle reichte also tief in das von den Sabinern besetzte Gebiet hinein und war zu beiden Seiten von den Befestigungen der Sabiner eingeschlossen, aber nicht in Sie hineingezogen worden", in quo verum est quod dixit de fonte a lateribus tantum praecincto, falsum quod „castra coronata suggesta humo" in 8 et „vallum acernum" in 7, quae diserte distinguuntur et separantur, unam eandemque repraesentare putat munitionem, nempe amplissimum aggerem eius generis, quo postea Romani castra circumvallabant: „Der aus aufgeworfener Erde und Pfälen von Ahorn hergestellte Wall umgiebt das Lager wie einen Kranz"; accedit quod his verbis sustulit quae paulo ante dixerat de lateribus tantum praecinctis.

Habemus ergo fontem utrinque praecinctum et castra suggesta humo coronata, quo castellum altius exstructum et terrena munitione circumdatum significari verisimile est, ubi degebat rex cum equitibus, nimirum propter fontem et graminosam planitiem, dum pedestres copiae stabant in foro.

Hertzberg ex consilii inopia infeliciter hoc coniecit: „Quibus causis efficitur ut praecingere non ita interpretandum sit, quasi Tatius fontem vallo circumdederat, sed praecinxerat vallo hoc erit: iuxta fontem aggerem castrorum duxerat."

Heinsius olim controversiam tolli posse credidit corrigendo: Hunc Tatius montem. Cum autem nullius adhuc montis in praegressis vss. mentio facta sit, rogamus: quem montem? Ii autem, qui Heinsium secuti sunt et adhuc sequuntur, respondent dubitari non posse quin intellegatur Capitolinus. Sed quis credat Sabinos opus laboriossimum longaeque morae suscepisse ut ingentem clivum vallo cingerent? Quo autem hoc fructu aut consilio fecissent? Metuebantne obsidionem a Romanis? Nihil minus. Cum postea Sabini per proditionem montis cacumen occupassent et custodiam illinc depulissent, Romani semel tan-

tum vano impetu arcem recuperare conati sunt (Liv. I 12. 1), sed dein pugnatum est inter montes, in quibus certaminibus semel iterumque Romani ita profligati sunt, ut Romulus Iovis Statoris opem tandem imploraverit his verbis: „Deme terrorem Romanis fugamque foedam siste" (ibid. 5). Protrahuntur dein pugnae „in valle duorum montium" (ibid. 12 et 10), donec per uxores Sabinas pax inita et ex duabus civitatibus una facta est (ibid. 13. 1 sqq.).

Prava coniectura „mons", ut fit, alios peperit eiusdem notae. Cum enim „fons" in vs. 7 evanuerat, pronomen demonstrativum „illo" in vs. 14 ferri non amplius potuit, pro quo coniecerunt „ex vivo fonte" vel „exili fonte", utrumque ineptum. Cur enim equites, numero haud pauci, in vallo scatente fontibus exilem praeferrent, et quis nescit aquas montanas semper vivas esse?

Imprimis autem interpretes vexavit verbum „saepta" in vs. 13, quod uno consensu cum praecedenti „Curia" coniungendum esse pro certo habuerunt. Sed quid hoc significat „Curia saepta"?

Rothstein curiam revera aliquando saeptam fuisse suspicatur, sed ipse testatur: „von der Umzäunung der Curia wird somit nichts berichtet". Hoc igitur nemini persuasit.

„Butler [1]) non de saepimento aliquo cogitat sed de aedificiis vel domibus, quibus inclusa fuerit: „hedged by buildings", quae tum ita cum Curia cohaesisse sumendum est, ut una notione de „Curia saepta" Romani loquerentur. Sed de hoc quoque nihil historia tradidit, tantum novimus eam apertam fuisse versus forum. Itaque distingendum est: Murus erat montes; ubi nunc est curia, saepta, scilicet „erant" quod cogitatione supplendum ex „erat".

In vs. 15 v. d. dubitarunt quo respiceret „Hinc" et reprehenderunt repetitionem: „hinc, i. e. ex hoc fonte, fontem libavit". Enk recte adnotavit (l.l. ad hunc v.) „fontem" hoc loco significare aquam. Rothstein mire interpretatur: „von diesem kleinen Rom aus". Heinsius coniecit rorem. „Hinc", me iudice, non designat fontem vs. 14, sed totam fontium seriem,

1) Eum secutus est Enk in libro nuper edito Elegiaci Romani p. 225. Heinsii coniectura: „montes ... septem refutatione vix indiget".

quae per convallem descendebat, cuiusque alius locus ab equitibus, alius a Tarpeia usurpabatur.

Tandem venio ad eos qui cum Baehrensio omnes difficultates, quae in primo carmine interpretes vexarunt, funditus removeri posse credunt per hanc versuum transpositionem:

Tarpeium nemus et Tarpeiae turpe sepulcrum
fabor et antiqui limina capta Iovis.
7 Hunc Tatius montem vallo praecingit acerno,
fidaque suggesta castra coronat humo.
Quid tum Roma fuit, tubicen vicina Curetis
10 cum quateret lento murmure saxa Iovis?
13 Murus erant montes: ubi nunc est Curia saepta,
14 bellicus ex illo fonte bibebat equus,
11 atque ubi nunc terris dicuntur iura subactis,
12 stabant Romano pila Sabina foro.
3 Lucus erat felix hederoso conditus antro.
multaque nativis obstrepit arbor aquis,
Silvani ramosa domus, quo dulcis ab aestu
fistula poturas ire iubebat oves.
15 Hinc Tarpeia deae fontem libavit: at illi
16 urgebat medium fictilis urna caput.
19 Vidit harenosis e. q. s.

Haec quam „facillimam medicinam" esse perhibent [1]), mihi nec facilis nec probabilis neque efficax esse videtur. Cum autem v. d. transpositionum rationes, quantum cognovi, non reddiderint, saepe divinare debemus, cur versus sic disposuerint. Vs. 7—10 ideo post vs. 2 posuisse videntur, ut vocabulum mons (7) propius accederet ad „limina antiqui Iovis", in quibus verbis aliquam Capitolii mentionem iam latere putarent. Cur vs. 13. 14 praemiserint versibus 11. 12 non perspicio. Initium carminis vs. 3—6, de luco et domo Silvani, relegarunt post 12, cum quo quid habeat commune non sentio. Describunt illi versus eam argumenti partem, quae annuntiata est in vs. 1 „Tarpeium nemus", a quo non separandi sunt. Non magis assequor cur vs. 15. 16 iungantur cum 3—6, praesertim cum ad ovium fon-

1) Sic Enk in dissert. p. 311. Hartman, Butler, alii Baehrensium secuti sunt.

tem Tarpeia ex virorum doctorum opinione propter vallum acernum penetrare non potuerit [1]). Concludo novam hanc versuum seriem a v. d. commendatam, (quaeque postulat coniecturas mons et exili) perturbare sanum iustumque rerum ordinem neque idoneis fulciri rationibus.

Si vulgarem codicum ordinem tuemur, hanc habemus locorum rerumque narrationem genuinam et simplicem: vs. 3—6 describunt nemus Tarpeium, h. e. regionem ubi res agitur. Vs. 8—13 continent in parenthesi comparationem Romae parvae et pristinae cum posterioris urbis amplitudine et cur tamen parva urbs satis defensa visa sit declarant. Tandem vs. 14. 15 indicant locum, quem ad aquam hauriendam virgo delegerat, ita ut rex in conspectum sibi veniret.

Superest ut agam de vs. 17. 18.

Et satis una malae potuit mors esse puellae,
quae voluit flammas fallere, Vesta tuas,

qui in memoriam revocant Horatianum illud „levis una mors est virginum culpae" (O. 3. 27. 37).

Distichon nec verborum structura (Et) neque argumento cohaeret cum circumpositis versibus, et praeterea absonum est, poetam iam de digna poena loqui, antequam ulla culpae mentio praecesserit. Ob hanc causam fortasse transponi potest post vs. 22, ubi primum saltem delicti neglectique officii indicium apparet. Sed neque sic repentina exclamatio apposita videtur, neque autem alibi in tota Elegia locus inveniri potest, ubi melius quadret. Nihilominus Broukhusius olim locum sibi invenisse visus est, ubi vs. 17. 18 iuste inseri posse credidit, nempe ante postremum distichon vs. 93. 94, quod etiamnunc sunt qui probent. Coniectura tamen damnanda est his de causis: primum quod fabulae expositione ad finem iam perducta poeta inconcinne illuc rediret; dein in disticho 91. 92, ubi dicitur dos quam Tarpeia accepit, id est poena quam passa est, apta esse eius officiis, hoc ita corrigitur in 17. 18, ut eam non unam sed plures mortes subire debuisse affirmet. Denique

---

1) Hartman, cum in hac versuum dispositione primum argumentum vs. 1 descriptio nemoris desideretur, pro „nemus" in 1 coniecit scelus.

gravissimum transpositionis vitium hoc est, quod clausula quatuor versuum, qua Elegia eleganter concluditur, misere discinditur, nam sententia versuum 91—94 haec est: acquiesci potest apta dote Tarpeiae tributa, sed hoc iniustum est, quod perfidae mulieris memoria non oblivioni tradita, verum montis cognomine ad posteros propagata est.

AD MINUCII FELICIS OCT. 13. 1.

Quamquam si philosophandi libido est, Socraten, sapientiae principem, quisque vestrum tantus est, si potuerit, imitetur. eius viri, quotiens de caelestibus rogabatur, nota responsio est: e. q. s.

In disputatione cum discipulis meis nuper instituta H. B. Vroom, litt. class. candidatus, sententiam de hoc loco aperuit novam, certe inter coniecturas a Waltzingio enumeratas non commemoratam, quae sane digna mihi visa est quam lectores nostri cognoscerent considerarentque. Credit autem Minucium scripsisse:

Quamquam si philosophandi libido tanta est, Socraten, sapientiae principem, quisque vestrum, si potuerit, imitetur.

Suspicatur igitur, vocc. *tanta est* primum per scribae errorem in lineam inferiorem immigrasse, deinde ut grammaticae satisfieret *tanta* in *tantus* mutatum esse, in versu autem superiore ex eadem ratione rursus *est* esse suppletum.

Maehly quoque verbis traiciendi loco mederi studuit ita: *Socraten — quisque vestrum, si potuerit, imitetur: tantus est* (sc. Socrates); Vroomii vero rationem multo probabiliorem videri nemo non agnoscet.

P. H. D.

NOVAE INSCRIPTIONES ARGIVAE.

SCRIPSIT

GUILIELMUS VOLLGRAFF.

(*Continuantur e Vol. XLII pag.* 353.)

II.

PLEBISCITA IN HONOREM PEREGRINORUM.

Quanta copia decretorum civitatum Graecarum inprimis ex saeculis III° et II° a. C. n. aetatem tulerit, sciunt omnes qui in arte epigraphica operam suam posuerunt. Ex Argis tamen hactenus integrum aliquod illius aetatis decretum nondum cognitum erat. Nam plebisciti in honorem Eudami Seleucensis in Asia Minore reperti, quod ab editoribus initio alterius saeculi a. C. n. attributum est [1]), praescriptum legi non potuit, et decretum ex iisdem fere temporibus, quod ab Argivis Magnesiam missum erat [2]), praescripto suo caret. In ipso quidem oppido Argis inventum est fragmentum lapideum, in quo pars inferior decreti exarata est, quo proxenia conferebatur alicui peregrino [3]); sed hunc titulum aetati posteriori tribuendum esse et litterarum ductus et totius decreti tenor indicant.

Mihi hic de novem lapidibus saec. III[i] agere in animo est, quibus continebantur duodecim plebiscita in honorem peregrinorum. Quae cum maiorem partem trunca ac lacera sint, duo tamen

1) Heberdey et Wilhelm, Reisen in Kilikien (1906), p. 108 sq.; Michel, Recueil, 535.
2) Inscr. Magn. 40.
3) IG, IV, 559.

sunt, quae licet paululum detrita propemodum intacta e ruderibus aetatis Byzantinae protrahere mihi contigit. Ab his igitur initium capere libet. Reperta sunt omnia eodem loco ac titulus de quo proximo anno egi [1]). Forma litterarum saeculum III^{um} manifesto arguit. In omnibus Σ e lineis obliquis constat et linea posterior litterae Π anteriore dimidio fere brevior est, quod tamen hic oculis repraesentandum nusquam curavimus. Solae litterae tituli M apicibus ornatae sunt.

A, B

Lapis calcarius albicans quadratus in duas partes fractus repertus est die XXVI^{0} mensis Iunii a. 1912. Altitudo eius est 0$^{m.}$ 72, latitudo 1$^{m.}$ 085, crassitudo 0$^{m.}$ 35. Partem eum fuisse putaverim parietis templi porticusve. Tituli in medio lapide occupant spatium quadriangulum latum 0$^{m.}$ 82, altum 0$^{m.}$ 325. Litterarum altitudo vs. A, 1 et B, 1 est 0$^{m.}$ 017, ceterorum versuum 0$^{m.}$ 01.

Λίχα Πτολεμαιέος.

ἀλιαίᾳ ἔδοξε τελείᾳ, Ἀγυήου ἠνάτᾳ δευτάτᾳ, ἀμβολίμῳ ἐκ τοῦ Πανάμου· ἀρήτευε βωλᾶς | Ἀρίστανδρος Ἀριστέος Δυμὰ[νς Σ]ελλιγών, γροφεὺς βωλᾶς Θιότιμος Θιοκλέος Μόκλας Λαγαρία· | πρόξενον ἦμεν καὶ εὐεργέτα[ν τᾶς πό]λιος τῶν Ἀργείων καὶ θεαροδόκον τοῦ Διὸς τοῦ Νεμέᾳ καὶ τᾶς || Ἥρας τᾶς Ἀργείας Λίχα[ν] Ἐ . . . . . ό . ου Πτολεμαιέα ἀπὸ Βάρκης αὐτὸν καὶ ἐκγόνονς, ἦμεν δέ σφιν | ἀτέλειαν καὶ ἀσυλίαν καὶ [ἀσφάλειαν αὐτοῖς καὶ] χρήμασι καὶ ἐμ πολέμῳ καὶ ἐν ἰράνᾳ καὶ κατὰ γᾶν | καὶ κατὰ [θ]άλασσαν καὶ γᾶ[ς καὶ οἰκίας ἔμπαιν καὶ προεδρ]ίαν ἐν τοῖς ἀγῶνσι οἷς ἁ πόλις τίθητι ἅπανσι. |

[ἔλ]ε[ξ]ε Ὀρθαγόρας [Πυ]θίλα [Κλεοδαΐδα]ς Στιχέλειον. |

Θεογένεος Μυνδίου.

ἀλιαίᾳ ἔδοξε τελείᾳ, Ἀγυήου ἠνάτᾳ δευτάτᾳ, [ἀμβ]ο[λίμ]ῳ ἐκ τοῦ Πανάμου· ἀρήτε[υε] βω[λᾶς] | Ἀρίστανδρος Ἀριστέος Δυ-

1) Cf. Mnemos. 1914, p. 330.

μ[ὰν]ς Σελλ[ιγ]ώ[ν], γροφεὺς βωλᾶς Θιότιμος Θιοκλέος Μόκλας Λαγ[αρία]· | πρόξενον ἦμεν καὶ εὐεργέταν τᾶς πόλιος τῶν Ἀργείων καὶ [θεαροδ]ό[κον τοῦ Διὸς τ]οῦ Νεμέῳ καὶ τᾶ[ς] || Ἥρας τᾶς Ἀργείας Θεογέν[η Θε]ο[κλ]έους Μύνδιον αὐτὸν καὶ ἐκγόνους, ἦμεν [δέ σφιν] ἀτέλειαν καὶ ἀσυλίαν | καὶ ἀσφάλειαν αὐτοῖς καὶ χρήμα[σι] καὶ ἐμ πολέμῳ καὶ ἐν ἰράνᾳ καὶ κατὰ γᾶν καὶ κατὰ θάλασσαν καὶ γᾶς καὶ οἰκίας | ἔμπαιν καὶ προεδρίαν [ἐν τοῖς ἀγῶσι] οἷ[ς] ἁ πόλις τίθητι ἅπανσ[ι]. ἔλεξε Ὀρθαγόρας Πυθίλα | Κλεοδαΐδας Σ[τιχ]έ[λειον].

Litterae evanidae ea de causa facilius legi potuerunt, quod cum duo plebiscita eodem die eiusdem anni eodem auctore facta sint, eadem fere bis in lapide iterantur. Tamen non pro certo affirmare ausim in nominibus locorum, quae sunt *Σελλιγών* (A, 2; B, 2; cf. E, 10; G, 6), *Λαγαρία* (A, 2; B, 2), *Στιχέλειον* (A, 8; B, 8; cf. I, 8) transscribendis non una alterave littera erratum esse. *Λαγαρία* vocabatur etiam colonia Phocensium in ora Lucaniae [1]), cetera duo nomina alibi occurrere non puto.

Auctor plebiscitorum Orthagoras Pythilai filius aliunde nobis non notus est. Notandum tantum in catalogo victorum Panathenaeorum hodie deperdito, qui a Koehlero initio fere saeculi IIi a. C. n. assignatus est, haec legi:

συνωρίδι τελείᾳ

Πυθίλαος Ὀρθαγόρου Ἀθηναῖος [2]).

Lapis valde corrosus et detritus erat; tamen dubitare non licet, quin haec recte lecta sint. Homonymiam ne notarem quidem, nisi nomina rariora essent fierique posset, ut gens Argiva Athenas confugisset ibique civitatem adepta esset.

Quod ad aetatem tituli nostri attinet, statim apparet eum exaratum esse ante annum 229/8, quo Argos in foedus Achaicum receptum est; alioquin etiam magistratum Achaeorum in praescripto nominari oportuit.

Peregrinorum autem, quibus hic proxenia confertur, alter civis est novae urbis Ptolemaidos, quae aetate Ptolemaeorum

1) Strab. VI, p. 263.
2) IG, II, 967, vs. 42.

iuxta antiquum oppidum Cyrenaicum Barcen condita est. Quod quo tempore factum sit, traditum non est. Potest autem factum esse aut ante Magam regem creatum aut post mortem Demetrii, qui Pulcher dictus est. Sed utrum verum sit, apud me saltem non constat. Itaque hic ad aetatem tituli accuratius definiendam non multum proficimus.

Illud vero maxime animadversu dignum est lapidem, in quo haec decreta exarata sunt, non pede Argivo, qui est 0m. 32, neque pede Attico, quo quidem Argivi saeculo III° fortasse nonnumquam usi sunt, verum pede Ptolemaico, qui est 0m. 3552, mensum esse. Hoc, cum mensuras huius et sequentis lapidis Argis enotabam, nondum intellexeram; nunc in praesens etiam diligentius eos metiendi copia non est. Sed etiam sic dubium esse non potest, quin altitudo lapidis sit pedum Ptolemaicorum duorum, latitudo pedum trium, crassitudo pedis unius. Iam ipsos Argivos, etiamsi eos, quod infra demonstrare conabor, aliquando amicitia cum Ptolemaeis iunctos fuisse mihi concesseris, mensuris Ptolemaicis umquam usos esse perquam improbabile videtur. Civitates quidem foederis Achaici iisdem mensuris ponderibusque uti instituisse docet Polybius [1]). Sed inter Argos et Aegyptum nullo modo tam arcta necessitudo exstitisse potest, ut Argivi patrias mensuras aboleverint. Potius censendum est Argis saeculo III° ab architecto Alexandrino aedificatum esse templum alicuius numinis Aegyptii aut aliud quoddam aedificium in honorem unius e Ptolemaeis. Sic, ut alia exempla praeteream, Rhodus [2]) Samothrace [3]) Halicarnassus [4]) habuerunt *Πτολεμάεια* sua. Eidem aedificio procul dubio tribuendus est lapis, de quo infra sub CD agam.

Constat tertio saeculo a. C. n. civitates Graecas fere omnes coactas fuisse aut Macedoniae aut Aegypti rebus favere itaque

---

1) Polyb. II, 37, 10: *νόμοις χρῆσθαι τοῖς αὐτοῖς καὶ σταθμοῖς καὶ μέτροις καὶ νομίσμασι.*

2) Diod. XX, 100: *τέμενος ἀνῆκαν ἐν τῇ πόλει τετράγωνον οἰκοδομήσαντες παρ' ἑκάστην πλευράν στοὰν σταδιαίαν, ὃ προσηγόρευσαν Πτολεμάειον.*

3) IG, XII, 8, 228.

4) Dittenberger, Or. Graec. Inscr. Sel. 16: *ἀγαθῇ τύχῃ [τῇ] Πτολεμαίου, τοῦ Σωτῆρος καὶ Θεοῦ, Σαράπι, Ἴσι Ἀρσινόη τὸ ἱερὸν ἱδρύσατο, Χαιρήμονος ν(εωποιοῦντος).* Cf. Tarn, Antigonos Gonatas, p. 439, 15. — Dittenberger, l. l. 46, 4 sq.: *τὴν στοάν, ἣν ὁ δῆμος ἀνατίθησιν τῷ Ἀπόλλωνι καὶ βασιλεῖ Πτολεμαίῳ.*

verisimile videtur Argos tunc cum intra moenia sua fanum in honorem Ptolemaei condebatur, et ipsum cum Aegyptiis stetisse. Qua de re cum apud rerum scriptores nihil memoriae sit proditum, quaerendum nobis est possitne saeculo III° ante a. 229/8 inveniri momentum, quo id usu venisse suspicari possimus. Scimus autem Aratum, postquam Corinthum a Macedonibus liberasset, inde ab anno 243 Argivis sedulo obtrectasse et palam adversatum esse, Ptolemaeum vero cum Achaeis foedus iniisse. Unde efficitur Πτολεμάειον Argivum ante a. 243 aedificatum esse. Iam inde a Pyrrhi morte usque ad bellum Chremonideum et durante hoc bello Argivos aut a Macedonibus stetisse aut certe numquam cum adversariis eorum fecisse prorsus constare videtur. Restaret igitur ut inter finem belli Chremonidei et annum 243 per breve tempus ab illis descivissent. Neque hoc mirum videretur, nam ea ipsa aetate Sicyon a Macedonibus liberata est (a. 251) et Megalopolis et universa Arcadia [1]). Sed nihil opus est coniecturis: certum testimonium adferre possumus. Iisdem enim temporibus Alexander Crateri filius, qui Corinthi et Chalcide regnabat, a rege Macedoniae defecit et cum Achaeis, ergo cum Ptolemaeo, societatem coniunxit. Cognovimus autem e titulo Atheniensi [2]), qui a plerisque anno 250/49 tribuitur, hunc Alexandrum cum Atheniensibus et Argivis bellum gessisse eosque coegisse ut pacem a se peterent, ergo, si me audis, in partes regis Aegypti concederent. Nam minime probabilis est sententia Tarnii, qui Argivos etiam post pacem cum Alexandro factam regi Macedoniae addictos manere potuisse censet [3]). Quo autem anno Alexander bellum adversus Antigonum molitus sit, nusquam diserte traditum est, sed libenter Belochio et Tarnio astipulor, quibus anno 252 (aut anno 253) hoc factum esse videtur [4]). Obiit Alexander, si Tarnio [5]) credis, inter auctumnum a. 249 et auctumnum a. 248, si Belochio [6]), a. 245/4. Cuius post mortem omnes civitates, quas armis pactisve possederat,

1) Cf. Beloch, Griech. Gesch. III, 1, cap. XVII: Die republikanische Bewegung.
2) IG, vol. II et III edit. min. I, 774.
3) Tarn, Antigonos Gonatas, p. 366.
4) Beloch, l.l. III, 2, p. 438 sq. Tarn, l.l. p. 355, 35.
5) Tarn, l.l. p. 370, 5; p. 374, 16.
6) Beloch, l.l. III, 1, p. 643.

rursus in potestatem regis Macedoniae redactae sunt. Sequitur igitur ut Argivi inter annos 252 et 244 aliquamdiu a Ptolemaeis steterint. Sed etiam ultra progredi licet. Anno 251 Aratus clam Argis profectus est, ut Sicyonem occuparet; ergo Argos tum nondum ad Ptolemaeum defecerat. Deinde Aratus iter in Aegyptum moliens non, ut par erat, Sicyone Argos et inde Methanam, quae ea aetate ab Aegyptiis occupata erat et Arsinoe vocabatur [1]), profectus est, sed tota Arcadia et Messenia peragrata Methonae navem conscendit [2]). Ergo ne tunc quidem, i. e., si Tarnium [3]) audis, a. 249 vel 248, Argos Ptolemaicum factum erat [4]). Efficimus igitur spatium temporis, per quod Argos a Ptolemaeis stetit, utique circumscribi annis 249 et 244.

Quaesiverit quis possitne fieri ut Argivi etiam ante Pyrrhi mortem (a. 272) foedus cum Ptolemaeo fecerint. Hoc cum Tarnio [5]) vix probabile duco, licet fatendum sit eos, postquam inter annos 280 et 273 praesidium Macedonicum expulissent, procul dubio magnam a Ptolemaeo gratiam iniisse.

Cum autem aedificatio *τοῦ Πτολεμαείου* vix intra annum ad finem perducta esse possit, decreta in honorem peregrinorum in parietibus et metopis eius incisa annis 248—244 tribuere nos oportet. Atque paene supervacaneum est monere haec omnia necessario spectare ad incolas civitatum, quae a Ptolemaeis stabant. De Licha Ptolemaeensi nihil habeo quod addam. Sed iam attendas velim, cuias fuerit Theogenes, qui eodem die simul cum Licha *πρόξενος Ἀργείων* creatus est. Myndius ille est, ergo et ipse civis oppidi imperio Ptolemaei subditi. Vicina enim Halicarnassus cum, fortasse iam inde ab anno 280, praesidio a Ptolemaeo Philadelpho occupata fuerit, vix dubium esse potest quin Myndus, quam Rhodii anno 197 una cum Halicarnasso

---

1) Tarn, l.l. p. 292, 45. Non video cur Arsinoe Argolica condita esse non possit regnante Arsinoe i. e. inter annos 274 et 270.

2) Plut. Arat. XII.

3) Tarn, l.l. p. 368.

4) Tarn, l.l.: Aratos could not reach the Egyptian harbour of Methana-Arsinoe, as the territory of Antigonos' friend Aristomachos intervened.

5) Tarn, l.l. p. 132, 44: Argos is free in 273, Plut. Pyrrh. 31, and therefore probably expelled her garrison in 280; but it may have been a little later. p. 133: Argos itself was neutral. p. 133, 46: we cannot say if Egypt stood behind the rising of 280.

ab Aegyptiis liberaverunt[1]), simul cum Halicarnasso se ditioni Aegyptiacae permiserit[2]).

C, D

Tituli exarati sunt in metopa ex lapide albicanti reperta die XXV° mensis Iunii a. 1912. Altitudo metopae est duorum pedum Ptolemaicorum (0$^{m\cdot}$ 722), latitudo item duorum (0$^{m\cdot}$ 70); de crassitudine ambigitur; ego enim enotaveram eam esse 0$^{m\cdot}$ 36, sed architectus Guilielmus van der Pluym: ab una parte 0$^{m\cdot}$ 24, ab altera 0$^{m\cdot}$ 26. Etiam altera metopa huius consimilis ex iisdem fundamentis Byzantinis protracta est. Altitudo litterarum decreti superioris est 0$^{m\cdot}$ 01, inferioris 0$^{m\cdot}$ 008, sed in primo versu 0$^{m\cdot}$ 014 et 0$^{m\cdot}$ 012. Decretum inferius post superius exaratum esse manifesto apparet. In sinistra parte lapidis litterae attritae sunt, in dextra ubique fere perierunt.

ΙΩΙΛΟΥ ΙΜΥΡΝΑΙΟΥ
ΑΛΙΑΙΑΙΕΔΟΞΕΤΕΛΕΙΑΙΑΓΥΗΙΟΥΗ. . . . ΙΔΕ . Τ
ΑΜΒΟΛΙΜΩΙΕΚΤΟΥΠΑΝΑΜΟΥΑΡΗΤΕΥΕ
ΚΟΙΛΛ . . ΓΡΟΙ . . . ΒΩΛΑ
. Ρ . . ΕΝΟΝΗΜΕΝ ΠΟΛΙΟΣΤΩΝ
ΚΑΙΘΕΑ ΚΑΙΤΑΣΗΡΑΣΤΑΣ
ΑΡΓΕΙ ΑΥΤ . . ΚΑΙΕ
ΗΜΕΝΔΕΑΥΤΟΙΣ
ΑΣΦΑΛΕΙΑΝ
ΓΑΝΚΑΙΚΑΤΑΘΑΛΑΣΣΑ
ΟΙΣΑΠΟΛΙΣ
ΚΑΙΕΚΓΟΝΟΝΣΚΑΙ
ΚΑΙΤΑΑΛΛΑΣΦΙΝ
ΕΛΕΞΕ ΑΛΕΞΙΩΝ Χ

1) Liv. XXXIII, 20.

2) Tit. Adulit. (Dittenberger, Or. Graec. Inscr. Sel. 54), vs. 6 sqq.: (Ptolemaeus III) παραλαβὼν παρὰ τοῦ πατρὸς τὴν βασιλείαν . . . Καρίας. Polyb. V, 34, 7. — Beloch, Griech. Gesch. III, 2, p. 266 sq. — Halicarnassum iam priore III i saeculi parte Ptolemaicam fuisse demonstrat titulus Deliacus IG, XI, 4, 1046, qui honores duorum civium Halicarnassensium continet; cf. etiam ibidem 565.

ΕΥΚΛΕΟΣ ΚΟ.ΙΝΘΙΟΥ

ΑΛΙΑΙΑΙΕΔΟΞΕΤΕΛΕΙΑΙΠΑΝ.ΜΟ
ΣΕΙΔΑΣΑΡΑΧΝ.ΣΓΡΟΦΕΥΣΒΩΛΑΣ
ΔΡΙΟΥΚΟΡΙΝΘΙΟΣ.ΑΛΑΚΑΙΕΥΧΡΗΣΤ
ΕΞΑΡΓΕΟΣΔΕΔ.ΧΘ.....ΔΑΜΩΙΠΡΟΞΕ
ΤΩΝΑΡΓΕΙΩΝΚΑΙΘΕΑΡΟΔΟΚΟΝΤΟΥΔΙΟΣ
...ΟΥΚΟΡΙΝΘΙΟΝΑΥΤΟΝΚΑΙΕΚΓΟΝΟΝΣΗΜΕΝΔΕ
ΓΑΝΚΑΙΚΑΤΑΘΑΛΑΣΣΑΝΚΑΙΠΟΛΕΜΟΥΚΑΙΕΙΡΑ
ΤΟΙΣΑΛΛΟΙΣΠΟΛΙΤΑΙΣΑΓΓΡΑΦΗΜΕΝΔΕΤΟΔΟΚΗΜ...ΤΩΙΑΛ
ΕΛΕΞΕΛΑΧΑΡΗΣΜΙΘΩΝΟΣΜΕΛΑΝΙΠΠΙΔΑ.ΥΣΕΑΑΝ.

Ζωΐλου Ζμυρναίου.

ἁλιαίᾳ ἔδοξε τελείᾳ Ἀγυήου ἠ[νάτᾳ] δε[υ]τ[άτᾳ]
ἀμβολίμῳ ἐκ τοῦ Πανάμου· ἀρήτευε [βωλᾶς] . . .
Κοίλᾳ· γρο[φεὺς] βωλᾶ[ς] . . . .
[π]ρ[όξ]ενον ἦμεν [καὶ εὐεργέταν τᾶς] πόλιος τῶν [Ἀργείων]
καὶ θεα[ροδόκον τοῦ Διὸς τοῦ Νεμέᾳ] καὶ τᾶς Ἥρας τᾶς
Ἀργεί[ας Ζωΐλον τοῦ δεῖνος Ζμυρναῖ]ον αὐτ[ὸν] καὶ ἐ[κγόνους],
ἦμεν δὲ αὐτοῖς [ἀτέλειαν καὶ γᾶς καὶ οἰκίας ἔμπαιν καὶ]
ἀσφάλειαν [καὶ ἀσυλίαν αὐτοῖς καὶ χρήμασι καὶ κατὰ]
γᾶν καὶ κατὰ θάλασσα[ν καὶ προεδρίαν ἐν τοῖς ἀγῶνσι]
οἷς ἁ πόλις [τίθητι ἅπανσι] . . . . [αὐτὸν]
καὶ ἐκγόνους καὶ . . . .
καὶ τὰ ἄλλα σφιν [ὑπάρχειν ὅσσα καὶ τοῖς ἄλλοις προξένοις].
ἔλεξε Ἀλεξίων Χ . . . .

Εὐκλέος Κο[ρ]ινθίου.

ἁλιαίᾳ ἔδοξε τελείᾳ Παν[ά]μο[υ] . . . . ἀρήτευε βωλᾶς . . . .
σείδας Ἀράχν[α]ς· γροφεὺς βωλᾶς . . . . [ἐπειδὴ Εὐκλῆς] .
δρίου Κορίνθιος [ἄ]λλα καὶ εὐχρήστ[ηὲ τᾷ πόλι καὶ . . . .
ἐξ Ἄργεος· δεδ[ό]χθ[αι τῷ] δάμῳ· πρόξε[νον ἦμεν καὶ εὐεργέταν καὶ πολίταν τᾶς πόλιος]
τῶν Ἀργείων καὶ θεαροδόκον τοῦ Διὸς [τοῦ Νεμέᾳ καὶ τᾶς Ἥρας τᾶς Ἀργείας Εὐκλέα] .

[δρί]ου Κορίνθιον αὐτὸν καὶ ἐκγόνους, ἦμεν δὲ [αὐτοῖς ἀσφάλειαν καὶ ἀσυλίαν καὶ κατὰ] γᾶν καὶ κατὰ θάλασσαν καὶ πολέμου καὶ εἰρά[νας καὶ τὰ ἄλλα σφιν ὑπάρχειν ὅσσα καὶ] τοῖς ἄλλοις πολίταις. ἀγγραφῆμεν δὲ τὸ δόκημ[α ἐν] τῷ Ἀλ . . . . ἔλεξε Λαχάρης Μίθωνος Μελανιππίδα[ς] Ὑσεία ἄν[ω].

Decreto superiore honoratur civis Smyrnaeus. Smyrna urbs, postquam per longissimum tempus deserta iacuit, IV° saeculo exeunte restitui coepta est [1]). Supra ostendi omnia decreta honorifica, quae in aedificio Ptolemaico incisa erant, annis 248—244 tribuenda esse. Per hoc spatium temporis Smyrnam regno regis Syriae adiunctam fuisse constat. Post mortem Antiochi Θεοῦ a. 246 bello inter successorem eius Seleucum et Ptolemaeum III^{um} coorto, Smyrna Seleuco constanter fidem praestitit, ut ostenditur inscriptione clarissima in ipsa urbe inventa [2]). Sequitur inde ut decretum nostrum post a. 246 factum esse non possit. Factum esse oportet annis 248—246, cum post nuptias Antiochi et Berenices Aegyptus et Syria, itaque etiam Argivorum civitas et Smyrna amicitia iunctae erant.

Decretum superius cum factum sit mense Agyeio, inferius mense Panamo [3]), efficitur hoc undecim saltem mensibus post illud factum esse. Ergo decretum, quod in honorem Euclis Corinthii latum est, annis 247—244 tribuendum esse apparet. Latum tamen esse consentaneum est, antequam Antigonus Gonatas Corinthum dolo a Nicaea, Alexandri uxore, recuperasset [4]).

Obicere mihi possis has conclusiones non valere, si forte Zoilus et Eucles, tunc cum Argis honorati sunt, patria pulsi exsularent. Concedo libenter. Sed non probabile est eos exsules fuisse.

D, 4. ἄλλα καὶ pro ἄλλα τε dictum esse videtur.

---

1) Strab. XIV, p. 646: ἀνήγειρεν αὐτὴν Ἀντίγονος καὶ μετὰ ταῦτα Λυσίμαχος.

2) CIG, 3137; Michel, Recueil, 19; Dittenberger, Or. Graec. Inscr. Sel. 229, V. inprimis vs. 1 sqq.

3) Cf. quae infra de Argivorum mensibus disputabo.

4) Plut. Arat. 17; Polyaen. IV, 6, 1. De anno, quo hoc factum est, ut et de anno, quo Alexander obiit, non plane consentiunt viri docti. V. supra p. 369, 5, 6.

D, 9: [ἐν] τῷ 'Αλ... Cum demonstratum sit hunc titulum inscriptum esse in metopa aedificii in honorem Ptolemaeorum constructi, supplendum esse suspicor: ἐν τῷ 'Αλεξανδρείῳ. Cultus enim Ptolemaeorum sive Θεῶν Σωτήρων et Θεῶν 'Αδελφῶν et Θεῶν Εὐεργετῶν in Aegypto constanter cultui Alexandri coniungebatur [1]). Peregre quidem non semper item fiebat; sed tamen nihil obstabat quominus ita fieret. Reputandum quoque reges Macedoniae se stirpe Argiva ortos gloriatos esse. Dixerit quispiam Alexandro Argis fortasse iam multo ante τέμενος consecratum esse, deinde medio III° saeculo in illo Πτολεμάειον aedificatum esse. Sed hoc non valde veri simile esse existimarem: si enim historiam Argorum percurras inde ab Antipatro, quem Alexandri tamquam dei aut herois cultum abominatum esse constat, ante a. 249 vix invenies momentum, quo Argivi Alexandro aram consecraverint [2]). Fateor equidem nos hic in incerta delabi; sed historia saeculi III[i] a. C. n. ita comparata est, ut nullus dum in ea restituenda occupatus coniecturis abstinere potuerit.

E, F

Die XX° mensis Iunii a. 1912 repertum est fragmentum stelae lapidis calcarii cani, cuius margo sinister servatus est. Altitudo est 0m. 69, latitudo 0m. 29, crassitudo 0m. 30; litterae altae sunt 0m. 01, in vs. F, 1 0m. 015.

ΤΟΙΣΚΑΙΧ
ΚΑΙΚΑ . ΑΘΑ
ΜΩΙΚΑ . ΕΝΙΡΑ
ΗΜΕΝΓΑΣΚΑΙΟΙ

---

1) Prott, Mus. Rhen. 1898, p. 466; Kornemann, Klio, 1901, p. 72.

2) 'Αλεξάνδρειον sive ἄλσος καθιερωμένον 'Αλεξάνδρῳ τῷ Φιλίππου in agro Teiorum (Strab. XIV, p. 644), ubi τὰ 'Αλεξάνδρεια a civitatibus Ionicis celebrabantur et rex Antiochus quoque cum suis colebatur (Dittenberger, O. G. I. S. 222), iam ipsius Alexandri aetate consecratum esse haud absone augurantur viri harum rerum periti (cf. Kornemann, l.l. p. 57; Kaerst, Gesch. des hellenist. Zeitalters, II, 1, p. 387 sqq.). Sed 'Αλεξάνδρειον Megalopolitanum, cuius reliquias vidit Pausanias (VIII, 32, 1), forsitan et ipsum tum demum conditum sit, cum Ecdemus et Demophanes urbem a tyranno et Macedonibus liberassent, id est eadem fere aetate, qua Argis aedificium nostrum Ptolemaicum exstructum est.

ΛΑΑΠΑΝΤΑΟΣΣΑΙ
ΛΟΙΣΠΡΟΞΕΝΟΙΣ
ΕΝΤΟΙ . ΑΓΩΝΣΙΑΠ
ΣΤΙΘΗΤΙΑΓΓΡΑΨΑΙΔΕ
ΔΕΕΝΤΩΙΤΟΥΛΥΚΕΙΟ
ΘΕΡ . ΑΣϜΑΝΙΔΑΣ . ΕΛΛ

ΚΛΕΑΝΔΡΟΥΕΠΙΔ

ΑΛΙΑΙΑΙΕΔΟΞΕΤΕΛΕΙΑΙ
ΤΕΤΑΡΤΑΙΔΕΥΤΑΤΑΙΑΡ
ΒΩΛΑΣΦΟΙΝ . ΞΛΥΚΩ . Α
ΚΑΙΟΝΓΡΟΦΕΥΣΙΔΑΙΟΣΑ
ΦΟΛΥΓΑΣΠΡΟΞ . . Ο . ΗΜ
ΕΥΕΡΓΕΤΑΝΤΑΣΠΟΛΙΟΣΤ
. . . ΩΝΑΥΤΟΝΚΑΙΕΓΓΟΝ
. . . ΡΟΝΚΛΕΑΙΧΜΙΔΑΕΠ
ΘΕΑΡΟΔΟΙΟΙ
Α . . Α

[καὶ ἀσφάλειαν αὐ]-
τοῖς καὶ χ[ρήμασι καὶ ἀσυλίαν]
καὶ κα[τ]ὰ θά[λασσαν καὶ ἐμ πολέ]-
μῳ κα[ὶ] ἐν ἰρά[νᾳ καὶ ἔμπαίν]
ἦμεν γᾶς καὶ οἰ[κίας καὶ τὰ ἄλ]-
λα ἄπαντα ὅσσα [ἐστὶ καὶ τοῖς ἄλ]-
λοις προξένοις [καὶ προεδρίαν]
ἐν τοῖ[ς] ἀγῶνσι ἄπ[ανσι οἷς ἁ πόλι]-
ς τίθητι. ἀγγράψαι δὲ [τὸ δόκημα τό]-
δε ἐν τῷ τοῦ Λυκείο[υ ἰαρῷ. ἔλεξε]
Θέρ[σ]ας Ϝανίδας [Σ]ελλ[ιγών].

Κλεάνδρου Ἐπιδ[αυρίου].

ἁλιαίᾳ ἔδοξε τελείᾳ . . . . .
τετάρτᾳ δευτάτᾳ· ἀρ[ήτευε]
βωλᾶς Φοίνιξ Λυκώ[π]α . . .
καιον· γροφεὺς Ἰδαῖος Ἀ . . .
Φολυγάς· πρόξ[εν]ο[ν] ἦμ[εν καὶ]
εὐεργέταν τᾶς πόλιος τ[ῶν Ἀρ]-

[*γεί*]*ων αὐτὸν καὶ ἐγγόν*[*ους Κλέ*]-
[*ανδ*]*ρον Κλεαιχμίδα Ἐπ*[*ιδαύρι*]-
[*ον καὶ*] *θεαροδό*[*κ*]*ο*[*ν τοῦ Διὸς*]
[*τοῦ Νεμέ*]*α* [*κ*]*α*[*ὶ τᾶς Ἥρας τᾶς*]
[*Ἀργείας*]

E, 10: [Σ]*ελλ*[*ιγών*]. Cf. quae supra p. 367 ad A, 2, B, 2 adnotavi.

F, 1 et 8—10: *Κλεάνδρου Ἐπιδ*[*αυρίου*], [*Κλέανδ*]*ρον Κλεαιχμίδα Ἐπ*[*ιδαύριον*]. Sic supplere licet, quia in titulo Epidauri reperto (I G, IV, 1134, vs. 3 sq.) occurrit Cleaechmidas Cleandri filius Epidaurius, Laphantae Evanthei filiae maritus, quae, ut ex I G, IV, 1130 apparet, honesto loco nata circiter aetate Augusti Epidauri vixit. Alii clarissimi cives Epidaurii, quibus item Cleaechmidas nomen fuit, occurrunt I G, IV, 1508, B, 1 (saec. III[1] exeuntis: *ἐπὶ ἀγωνοθέτα τῶν Ἀσκλαπιείων Κλεαιχμίδα τοῦ Ἀριστοκλέος*), 993, 1017 (*Κλεαιχμίδας Δαμοφάνεος ἱαρομναμονήσας ... ἱαρεὺς γενόμενος Ἀσκλαπιῶ*).

Hoc quoque plebiscitum ante a. 229/8 collocandum est, quia praetor Achaeus non nominatur. Quin etiam, cum Epidaurus iam. a. 243 ad Achaeos transierit, quibuscum Argivi inter annos 243 et 229 in amicitia non erant, ante a. 243 latum esse statuo. Eidem aetati necessario tribuendum est decretum superius, quod in cuius honorem factum sit ignoramus.

G

Die XVIII[0] mensis Augusti a. 1906 reperta est pars superior stelae aëtomate ornatae ex lapide calcario albicanti. Stelae margines dexter et sinister servati sunt, sed in parte dextra lapidis superficies adeo corrosa est, ut litterae legi non possint. Altitudo est $0^{m} \cdot 43$, latitudo $0^{m} \cdot 37$, crassitudo $0^{m} \cdot 12$. Litterae vs. 1 altae sunt $0^{m} \cdot 0145$, ceterae $0^{m} \cdot 01$.

ΔΙΑΓΑΓΕΟΣΜΑΝΤΙΝΕΟΣ
ΘΙ . ΣΑΛΙΑΙΑΙΕ . ΟΞΕ . . ΛΕΙΛ
ΟΤ . ΕΤΑΡΤΑΙΔΕΤ . . ΤΛ . . . . . Ω
ΕΤΣΤΡΑΤΟΣ . ΑΛ . . . ΛΧ

ΦΕΤΣΒΩΛΑ . . ΙΟΜΗΔΗΣ
. . . . . ΩΝΠΡΟ . . . ΟΝΗ . Ε
. . ΙΘΕΑΡΟ . Ο . . . ΤΟΤΔ . ΟΣ
Ρ Ρ

Διατάγεος Μαντινέος.

θ[εό]ς. ἁλιαίᾳ ἔ[δ]οξε [τε]λεί[ᾳ] . . . . .
ου [τ]ετάρτᾳ δευ[τά]τ[ᾳ· ἀρή(τευε) β]ω[λᾶς]
Εὔστρατος . αλ . . . . [γρο]-
φεὺς βωλᾶ[ς Θ]ιομήδης . . . .
. . . . . ων· πρό[ξεν]ον ἦ[μ]ε[ν Ἀργείων]
[κα]ὶ θεαρο[δ]ό[κον] τοῦ Δ[ι]ὸς [τοῦ Νεμέᾳ]
[καὶ τᾶς Ἥ]ρ[ας τᾶς Ἀ]ρ[γείας Διατάγη]
[τοῦ δεῖνος Μαντινέα]

Vs. 1. Nomen quod est Διατάγης a radice verbi διατάσσειν ductum esse videtur.

Vs. 5 supplevi [Θ]ιομήδης. Possis etiam [Δ]ιομήδης, sed nomen herois saeculo III° civi Argivo inditum fuisse non est veri simile.

Vs. 6 initio desunt litterae quatuor vel quinque. Supplendum esset nomen loci in -ών exeuntis. In fine versus aut Ἀργείων scribi potest aut τᾶς πόλιος.

Hoc quoque decretum ante annum 229/8 factum esse quivis concedet. Sed cuinam potissimum parti saeculi III[i] tribuendum sit, ex historia Mantineae indagare nequimus.

H

Die XIII° mensis Maii a. 1912 repertum est fragmentum stelae lapidis calcarii albi, cuius margo dexter servatus est. Altitudo eius est 0m. 36, latitudo 0m. 17, crassitudo 0m. 075. Altitudo litterarum est 0m. 01.

ΛΙΟ
ΚΟΝ
ΣΗΡΑΣ
ΚΑΛΛΙΑΑ

ΙΑΤΤΩΙΚΑΙΕ
ΑΙΑΣΤΛΙΑΝΕΜ
ΙΚΑΙΚΑΤΑΓΑ
ΚΑΙΠΡΟΕΔΙ
ΠΑΝΣΙΟΙΣΑΠΟ
ΕΤΟΔΟΚΗΜΑ
ΟΤΙΑΡΩΙΕΛΙ
ΝΙΣ *vacat*

[πρόξενον]
[ἦμεν καὶ εὐεργέταν τᾶς πό]λιο[ς]
[τῶν Ἀργείων καὶ θεαροδό]κον
[τοῦ Διὸς τοῦ Νεμέᾳ καὶ τᾶ]ς Ἥρας
[τᾶς Ἀργείας τὸν δεῖνα] Καλλία Α-
[καὶ ἦμεν] αὐτῷ καὶ ἐ[κ]-
[γόνοις ἀσφάλειαν κ]αὶ ἀσυλίαν ἐμ
[πολέμῳ καὶ ἐν ἰράνᾳ] καὶ κατὰ γᾶ[ν]
[καὶ κατὰ θάλασσαν] καὶ προεδ[ρίαν]
[ἐν τοῖς ἀγῶνσι ἅ]πανσι οἷς ἁ πό-
[λις τίθητι. ἀγγράψαι δ]ὲ τὸ δόκημα
[τόδε ἐν τῷ τοῦ Λυκεί]ου ἱαρῷ. ἔλ[ε]-
[ξε] νίς.

Vs. 4, 5 fortasse supplendum est: Ἀ[θηναῖον], cum Calliae nomen Athenis vulgatissimum fuerit. V. indices IG, II et IG, XI, 4, 527.

Vs. 12 suppleri possit: [Ποιμω]νίς [1]).

I

Die XX° mensis Augusti a. 1906 repertus est lapis calcarius canus ex monumento rotundo aut exedra semirotunda, cuius diametros erat circiter 3m. 30. Pars sinistra deest. Superne conspicitur foramen, cuius forma litterae T consimilis est. Altitudo est 0m. 18, latitudo 0m. 50, crassitudo 0m. 465. Litterarum altitudo est 0m. 01.

1) Cf. BCH, 1909, p. 189.

ΡΗΤΕΥΕΒΩΛΑΣ
ΛΑΣΘΙΟ
ΤΑΝΤΑΣΠΟΛΙΟΣ
ΑΣΑΡΓΕΙΑΣ
ΦΙΝΑΤΕΛΕΙΑΝΑΣΦΑ
ΝΑΙΚΑΙΚΑΤΑΓΑΝΚΑΙΚΑΤΑ
ΓΩΣΙΟΙΣΑΠΟΛΙΣ
ΕΛΕΙΟΝ

[ἀ]ρήτευε βωλᾶς
[γροΦεὺς βω]λᾶς Θιο-
[πρόξενον ἦμεν καὶ εὐεργέτ]αν τᾶς πόλιος
[τῶν Ἀργείων καὶ θεαροδόκον τοῦ Διὸς τοῦ Νεμέᾳ καὶ τᾶς Ἥρας τ]ᾶς Ἀργείας
[καὶ αὐτὸν καὶ ἐκγόνους, ἦμεν δέ σ]Φιν ἀτέλειαν ἀσΦά-
[λειαν ἀσυλίαν αὐτοῖς καὶ χρήμασι καὶ ἐν εἰρά]νᾳ καὶ κατὰ γᾶν καὶ κατὰ
[θάλασσαν καὶ γᾶς καὶ οἰκίας ἔμπαὶν καὶ προεδρίαν ἐν τοῖς ἀ]γῶσι οἷς ἁ πόλις
[τίθητι ἅπανσι. ἔλεξε] . . . . ἔλειον.

Vs. 8 forsitan legendum sit [*Στιχ*]*έλειον*. Cf. quae supra p. 367 ad A, 8, B, 8 adnotavi.

K

Die XXIII° mensis Augusti a. 1906 repertum est fragmentum stelae ex lapide calcario albicanti, in quo margo sinister stelae servatus est. Altum est 0m 22, latum 0m. 125, crassum 0m. 085. Litterae altae sunt 0m. 01; spatium, quo singuli versus inter se distant, est 0m. 015.

ΛΛ
ΟΥΤ
ΒΩΛΛ . ΑΜΛ
ΞΕΝΟΝΕΙ
ΔΑΜΟΥ
ΚΘΝΤΑ
ΜΕΝ
ΑΥ

[ἀρήτευε βω]-
λ[ᾶς] . . . .
ου Τ . . . . *[γροφεὺς]*
βωλᾶ[ς] Ἀ*μα* . . . . *[πρό]-*
ξενον εἶ[μεν καὶ εὐεργέταν τοῦ]
δάμου [τῶν Ἀργείων καὶ θεαροδό]-
κον τᾶ[ς Ἥρας τᾶς Ἀργείας καὶ εἶ]-
μεν [αὐτῷ] . . . .
αὐ[τῷ καὶ ἐγγόνοις]

Vs. 8: Τ*[ημενίδας]*?

L

Die XIX^{0} mensis Iunii 1912 repperi parvum fragmentum lapidis calcarii cani. Infra nihil deesse videtur. Altitudo est $0^{m.}22$, latitudo $0^{m.}12$, crassitudo $0^{m.}105$. Altitudo litterarum est $0^{m.}008$.

O
NO
A . KA
ΓΩΝΣΙΑΠΑΝΣΙ

ο
νο
[κ]α[ὶ] κα[τὰ]
[καὶ προεδρίαν ἐν τοῖς ἀ]γῶνσι ἅπανσι [οἷς ἁ πόλις τίθητι].

M

Die XXI^{0} mensis Augusti a. 1906 repertum est fragmentum stelae ex lapide calcario albicanti duro ac levi. Extant margines dexter et sinister; in dextra parte stelae litterae detritae sunt. Altitudo fragmenti est $0^{m.}24$, latitudo $0^{m.}43$, crassitudo $0^{m.}155$. Litterae *στοιχηδόν* incisae, hastae extremae apicibus ornatae sunt; litterae A ductus non est fractus; altitudo litterarum est $0^{m.}008$.

. . . . Ο Σ . . . .
. . . . Σ Τ Ρ Α Ι Ο Σ Θ Α Υ Μ Ε Α Φ Ο Λ . . . .
. . . . Μ Α Χ Ο Υ Μ Ο Κ Λ Α Σ Κ Α Ρ Σ Ε . . . .
. . Μ Ο Υ Δ . Μ Ο Ι Τ Α Δ Α Σ Τ Ε Λ Ε Ι Π Π Ο . . . .
. Ε Ο Σ Α Ρ Κ Ε Ι Δ Α Σ Ε Υ Κ Ρ Α Τ . Σ Ε Υ . . . .
. Υ Σ Φ Ι Λ Ι Π Π Ο Σ Φ Ι Λ Ι Π Π Ο Υ . . . .
. Ω Ρ Ο Σ Κ Ε Φ Α Λ Ι Δ Α Μ Ο Κ Λ Α Σ . . . .
. Σ Τ Ρ Α Τ Ο Υ Α Ρ Κ Ε Ι Δ Α Σ Α Ρ Η . . . .
Ι Α Υ Π Λ Ι Α Δ Α Σ Γ Ρ Ο . Ε Υ Σ Β . . . .
. Ο Υ Α Μ Φ Ι Α Ρ Η Τ Ε Ι Δ Α Σ . . . .
. Γ Α Θ Ω Ν Υ Μ Ο Ν Α Γ Α Θ Ο Υ Κ Ο Ρ . . . .
. . Ε Ν Κ Α Ι Ε Υ Ε Ρ Γ Ε Τ Α Ν Τ Α Σ . . Ο Ι . Ο . . . .
. . . Υ Τ Ο Ν Κ Α Ι Ε Κ Γ Ο Ν Ο Ν Σ . . . .
. . . . Ι Ο Σ Τ Ο Υ Ν Ε Μ Ε Α Ι . . . .
. . . . . . Η Μ Ε Ν Δ Ε Α Υ Τ Ω Ι . . . .
. . . . . . Α Ι Ο Ι Κ Ι Α Σ Κ Α Ι . . . .
. . . . . . Ν Κ Α Ι Α . . Α . . . .

. ος
. . . . στρα[τ]ος Θαυμέχ Φολ[υγάδας]
. . . . μάχου Μόκλας, Καρσε
. . μου Δ[α]*μοιτάδας*, Τελέιππο[ς]
. εος Ἀρκείδας, Εὐκράτ[η]ς Εὐ
[ε]*ύς*, Φίλιππος Φιλίππου
[δ]*ωρος* ΚεΦαλίδα Μόκλα[ς],
. στράτου Ἀρκείδας· *ἀρή(τευε)* [*βωλᾶς*]
[Ν]*αυπλιάδας· γρο*[Φ]*εὺς β*[*ωλᾶς*]
. ου ἈμΦιαρητείδας· [*δεδόχθαι τῷ δάμῳ·*]
[Ἀ]*γαθώνυμον* Ἀγάθου Κορ[*ίνθιον πρόξενον*]
[*ἦμ*]*εν καὶ εὐεργέταν τᾶς* [*π*]*όλ*[*ι*]*ο*[*ς τῶν* Ἀργεί]-
[*ων α*]*ὐτὸν καὶ ἐκγόνους* [*καὶ θεαροδόκον*]
[*τοῦ* Δ]*ιὸς τοῦ* Νεμεαί[*ου καὶ τᾶς* Ἥρας *τᾶς* Ἀ]-
[*ργείας*], *ἦμεν δὲ αὐτῷ* [*ἀτέλειαν καὶ ἔμπα*]-
[*ιν γᾶς κ*]*αὶ οἰκίας καὶ* [*αὐτῷ καὶ γένει καὶ*]
[*ἀσυλίαν*] *καὶ ἀ*[*σΦ*]*ά*[*λειαν καὶ πολέμου καὶ*]
[*ἰράνας κ*]*αὶ κα*[*τ*]*ὰ γ*[*ᾶν καὶ κατὰ θάλασσαν*]

Supplementa versuum 12, 13, 15 certa sunt. Cum autem vs. 12 habeat 33, vs. 13 31, vs. 15 32 litteras, apparet numerum litterarum, quamvis litterae *στοιχηδόν* dispositae sint, hic illic paululum vacillare. Vs. 17 octavo loco sub I vs. praecedentis nulla littera incisa erat. Vs. 14 scripsi *τοῦ* Δ*ιὸς τοῦ* Ν*εμεαίου*, non ut in ceteris titulis *τοῦ* Δ*ιὸς τοῦ* Ν*εμέᾳ*, quoniam sic demum litterae fiunt 32.

Titulum praecedentibus recentiorem esse ex litterarum formis efficere licet.

Vs. 3. Nomen Graecum a Καρσε- incipiens nobis non notum est. Tamen ita in lapide scriptum esse videtur.

Vs. 11: [Ἀ]*γαθώνυμον* Κορ[*ίνθιον*]. Nomen hocce IV° saeculo Corinthi usurpatum fuisse demonstratur inscriptione Delphica S. G. D. I. 2502, A, 98: anno 344 Ἀ*γαθωνύμῳ* Κ*ορινθίῳ λιθαγωγῷ ἐγ* Κ*ορίνθῳ* persolvuntur minae VII.

Nunc antequam exponam, quaenam hi tituli nos de rebus Argivis edoceant, circumspiciendum est possintne horum ope alii tituli in integrum restitui aut saltem melius intellegi quam antea.

1° IG, IV, 560. Pessimum Lebasii apographon non ita supplendum est ut suppleverunt Foucartius et Fraenkelius, sed in hunc fere modum:

[καὶ θεαροδόκον]
[το]ῦ [Διὸς τ]οῦ Ν[εμ]έᾳ κ[α]ὶ [τᾶς] Ἥρ[ας]
[τᾶς Ἀρ]γεί[ας] α[ὐ]τὸν καὶ [ἐκγό]-
νον[ς, ἦμεν δέ σφιν] ἀτέλειαν καὶ ἀ-
[συ]λίαν [κα]ὶ ἐ[μ πολέμῳ] καὶ [ἐν ἰρά]-
νᾳ καὶ κατὰ γᾶν καὶ κατὰ θάλασ[σαν]
καὶ π[ρ]ο[εδρί]α[ν ἐν] τοῖ[ς ἀ]γ[ῶνσι]
[ἅπανσι], ο[ἷς ἁ π]όλις τίθ[η]τι, ἦ[μεν]
[δὲ αὐτοῖς] καὶ τὰ [ἄ]λ[λ]α ἅ[παντα]
[ὅσσα ἐστὶ] καὶ τοῖ[ς ἄ]λλοι[ς] π[ρ]ο[ξ]έ-
[νοις]

2° Michel, Recueil, 535 (cf. supra p. 365). Tituli praescriptum sic fere restituendum esse arbitror:

[ἀλ](ι)[α]ί(ᾳ) [ἔδοξε τελείᾳ τοῦ δεῖνος μηνὸς . . . δε]υτ(ά)[τᾳ]
[ἀρήτευε βωλᾶς] . . . . . ης . . . . . ίδας· (γ)ρο[φεὺς]
[βωλᾶς] . φαν . . . . . . το . . . . ος Δ . . .
. ν· πρόξενον εἶναι και εὐεργέτην τῆς πόλεως τῶν Ἀργείω[ν]
κτλ.

3° IG, IV, 479:

ἁλιαίᾳ [ἔδοξε τελείᾳ τοῦ δεῖνος μηνός]
τετάρτ[ᾳ] . . . . [ἀρήτευε]
βωλᾶς [ὁ δεῖνα] . . .

Male Fraenkelius tentabat vs. 3: βωλᾶς [εἰσηγησαμένας]. Decreti fragmentum Nemeae in templo repertum est, sed Argivum esse videtur.

4° IG, XII, 3, 1259: θεός· ἔκρινε ὁ δᾶμος ὁ τῶν Ἀργείων κατὰ τὸ δόκημα τοῦ συνεδρίου τῶν Ἑλλάνων, ὁμολογησάντων Μαλίων καὶ Κιμωλίων ἐμμενέν, ᾇ κα δικάσσαιεν τοὶ Ἀργεῖοι περὶ τῶν [ν]άσων, Κιμωλίων ἦμεν Πολύαιγαν, Ἐτήρειαν, Λίβειαν. ἐδίκασσαν

νικῆν Κιμωλ[ίο]υς. ἀρήτευε Λέων· [β]ωλ[ᾶ]ς σευτέρας. Ποσιδάον γρο[φ]εὺς βωλᾶς· Πέριλλος πεδιόν.

De hoc titulo infra fusius disputabo. Sed iam nunc e decretis a me repertis (v. etiam BCH, 1910, p. 331, vs. 23 sqq.) efficere licet in fine legendum esse: *ἀρήτευε Λέων· [β]ωλ[ᾶ]ς⟨ς⟩ Εὐτέρας Ποσίδαον· γρο[φ]εὺς βωλᾶς Πέριλλος Πεδίον.*

(*Continuabuntur*).

AD INSCR. ALLIAE POTESTATIS VS. 32.

Ex disputatiuncula, quam J. Mesk v. d. in Berl. Phil. Wochenschr. 9 Ian. 1915 de versibus paucis huius elogii instituit, in versu explicando:

femina quod struxit talis, nunc puncta lacessunt

viros doctos alios manus iam dedisse, alios interpretationes neutiquam probabiles protulisse mirabundus didici. Quas postquam redarguit, ipse suam explanationem commendat non probabiliorem: „an dem Bau, den ein solches Weib errichtet hat, rütteln jetzt die Schläge der Spitzhacke, er ist dem Untergange geweiht".

Equidem Allium hoc voluisse semper arbitratus sum: Aedificium, quod talis femina struxit, nunc puncta (h. e. homunculi nullius pretii) evertere conantur. Cf. Cic. Ac. II 116: punctum esse quod magnitudinem nullam habeat, Plin. N. H. II 174: mundi punctum neque enim aliud est terra in universo.

P. H. D.

DE ALLIAE POTESTATIS EPITAPHIO.

SCRIPSIT

J. J. HARTMAN.

Elisa Laurillard [1]), ille omnium quot sunt quotque fuere praedicatorum disertissimus, *vir*, si quisquam *bonus*, egregius mentium medicus, morumque tam lenis quam sedulus corrector, et aliis ingenii dotibus insignis et peculiari quodam lepore, quo nunquam quemquam laesit sed simul et risum movere et prudenti vitam consilio monere solebat, multa quidem scripsit quae civium nostrorum inhaerent memoriae, sed vulgo notissimum est poemation quoddam eius, quo paupercula inducitur quae amisso marito ad incitas redacta a „societate" quadam „benefica" opem petit. Cuius praeses, audito illum in suo sibi lecto occubuisse morbo, hoc ei argumento subsidium negat:

o bona, debuit aut cecidisse alicunde tuus vir,
aut aliquid cecidisse in eum: sic nostra iubet lex.

Horum mihi versiculorum saepe in mentem venit hodiernam literarum nostrarum contemplanti conditionem. Quidquid enim iusto continetur libro spernitur negligiturque:

aut inter lapides et rudera debuit esse
effossum, aut lapidi insculptum fractove tigillo.

Ut vero eiusmodi aliquid in lucem est protractum, sive testula quam literulis implevit puer aliquis, sive sandapilae fragmentum,

---

1) Natus a. d. VIII Kal. Apr., quo die hanc commentationem scribere coepi, anni MDCCCXXX.

in quo locus Platonicus versusve Homericus dudum notus utcunque est conscribillatus, certatim eo tamquam muscae ad mel effusum advolant viri docti suaque ibi relinquunt commenta quorum brevi tempore sat magnus existit tumulus. Quantum ergo putemus doctrinae montem huic, de quo nunc agam, superingestam inscriptioni, quae et ipsa e terrae latebris est effossa idque iam ante aliquot annos, et praeterea non minus 52 continet versus aut veros aut simulatos, denique — nam hoc accedere debet — non a vero probatoque est conscripta poeta sed ab homine de plebe indocta semidoctave? Hercule, tam firma nemo est memoria qui vel nomina possit enumerare eorum qui in hunc thesaurum incubuerint.

Quorum omnium se commenta legisse omnia quis est qui asseverare audeat? Admodum tamen multa legi satisque bene iam scio ubi lateat aliqua ἀπορία quam alius alio modo solvere sit conatus. Quod sufficit huiusce disputatiunculae proposito. De toto enim carmine iudicium sum laturus, qua re nunc quam maxime opus esse sentio, simulque *scio aut neminem aut vix quemquam mortalium nunc vivere huic negotio me magis idoneum.* Quod cuiusmodi sit sub finem demum exponam atque legentium suspensam tenebo exspectationem, ut quae praecedunt perlegant omnia: adstupescere enim eos opinor verbis quae ipsa literarum forma a ceteris destinguere operarium iussi, meque subita quadam abreptum insania putare. Ergo iam nunc declaro me et vere illud dicere potuisse et sine ulla vel levissimae arrogantiae suspicione.

Sed ut recte et ordine fiant omnia, atque ita ut nihil quod in rem sit omittatur, totum mihi est percurrendum carmen et tantum non in singulis eius versibus subsistendum. Vix enim ullus eorum est qui non aut aliquam requirat explanationem aut aliquod mihi sententiae meae praebeat argumentum.

Dis Manib.
Alliae A. L. Potestatis.

Sic inscribitur epitaphium, cuius primus est versus huiuscemodi:

1 Hic Perusina sita est, qua non pretiosior ulla

hexameter, ut vides, nullo laborans vitio, et sermo quoque *videtur* nulli obnoxius reprehensioni. Videtur, aio; nam fac aliquem in versuum pangendorum arte non plane hospitem e memoria

eum repetere: dubium non est quin errando eum sit emendaturus. Sponte enim sic recitabit:

Hic Perusina iacet e. q. s.

Quanto hoc auditu iucundius quam quod revera scriptum est. Cuius enim hominis paulo exercitatioris aures ista *sina sita* non laedunt? Sed accedit aliud quiddam gravius: *pretiosa* dicitur defuncta mulier. Nolo nunc Alliae nostrae iusto gravius maledicere, hoc tamen intelligo mecumque intelligunt omnes, qui carmen perlegerunt, convenire in eam pervulgatum istud dictum: „bona est in suo genere, sed ipsum genus est improbandum". Quod ergo magis anxie vitandum erat quam illud adiectivum quod statim legentibus in memoriam revocet Horatianum illud: „dedecorum pretiosus emptor"? Longe, ut opinor, arcenda erat omnis *pretii* commemoratio, sponte *dedecora* secum tractura. Denique me adiutore si usus esset Allius, sic orsus esset:

Hic Perusina iacet qua non praestantior ulla

quod et multo modulatius videtur.

2 Femina de multis vix una aut altera visa.

Sive illud *femina* cum praecedenti versu iungis, sive partem novae facis sententiae, haud te hinc extricas: deficiente aliquo membro totum claudicat enuntiatum. Et tamen quid poeta voluerit est manifestum: tritum illud: „praestitit Alliae nulla mulier, pares ei fuerunt paucissimae, si iam ulla", sed id ipsum propter ingenii inopiam recte enuntiare non potuit, metroque coactus omisit quod erat primarium. Et tamen quid erat facilius quam sic:

Hic Perusina iacet qua non praestantior ulla,
Par huic de multis vix una aut altera visa

scribere?

3 Sedula seriola parva tam magna teneris.

En versum multo sudore e variis consutum pannis ut tamen constaret metrum. Nam vocabula tantum non omnia sunt quam ineptissima. Quid enim istud *sedula* sibi hic vult? Nonne omnia insunt in adiectivis *parva* et *magna* inter se oppositis? An hoc ceteris omnibus lacrimabile magis rebus, quod *sedula* mulier mortua sit sepultaque? Nam vocem *seriola,* quam equidem e solo Persii versu;

Seriolae metuens veterem deradere limum

ubi *seriola* parva lagena est, notam habeo, Allii tempore usitatum fuisse *parvae urnae* vocabulum quis credat? Et quis nescit ad rariora confugere solere malos poetas verba, cum quo modo consueta adaptent versui non inveniant? [1]) Sed — atque hoc multo gravius — quam aliena hinc tota sententia: *parva urna tenetur magna* (vel *magnus*)! Scin quando bonus ita lamentetur poeta? Cum de exequiis agit viri qui corporis magnitudine et viribus superavit omnes. Praeclare Ovidius in XII Metamorphorseon:

iam cinis est et de tam magno restat Achille
nescio quid parvam quod non bene compleat urnam.

I nunc et Alliam cum ingenti compara Pelide!

4 crudelis fati rector duraque Persephone.

Quid sit hexameter et quid pentameter poeta simul scit et ignorat. Nam e parte hexametri et parte pentametri hic versus constat.

5 quid bona diripitis exsuperantque mala.

En sincerum pentametrum sed sic temere inter hexametros coniectum. Nam quod vocabuli *diripitis* ultimam syllabam ante caesuram producit, fecerunt et alii et parata est venia, sed ea conditione ut raro fiat. Nam qui, ut noster, saepe sibi permittit talia, semet ipsum indicat ut parum exercitatum.

6 Quaeritur a cunctis iam respondere fatigor.

Ipse versus omni caret macula, sed risum movet sententia. Quis enim recte haec de se profatur? Aut ipse deus Delphicus aut princeps aliquis philosophorum, quem quotidie adeunt homines ut de fati providentiaeque edoceantur mysteriis. Raro de talibus rebus consultum opinor Allium nostrum neque ipse sibi tam magni aliquid arrogavit, sed quomodo expleret versum quaerens invenit id ipsum quod esset ineptissimum.

7 Dant lacrimas animi signa benigna sui.

Iterum pentametrum hic habes. Et quod est verbi *dant* subiectum? An *sui* nominativus est pluralis? Hoc opinor. *Animi signa benigna* pro *animi signa benigni*, hypallage dicitur, poetis concessa, sed hoc quoque ea conditione ut caute circumspecte, raro denique eam admittant.

---

1) Conferatur carminis pseudo-horatiani I. 20 vs. 2 *Cantharis* istud ibique Peerlkampii annotatio.

8 Fortis, sancta, tenax, insons, fidissima coniunx.

ὅλῳ τῷ θυλάκῳ spargit praeconia coniunx vel pro coniuge noster, cui non obloquemur, licet nobis illud *sancta* nimium videatur in libertina et concubina, et *tenax* nullo addito genitivo vix laudis esse videatur. Quid enim si non *propositi* sed *nummorum* fuit tenax Allia? Parcam esse decet matremfamilias, avaram sordidamque dedecet.

9 Munda domi, sat munda foras, notissima vulgo.

Foras pro *foris* error videtur hominis qui poetis delectatur sed nunquam satis accurate iis dedit operam. Admodum lepide inter se opponuntur: „munda domi" et *„sat munda* foris", et placet adiectivi *mundus* ambiguitas, quam de industria hic adhibitam credere volo. Sed non illud *notissima vulgo* huius loci huiusque feminae esse videtur. Mulier, quae ne in aliquam suspicionem incideret tantum esset periculum, potius eo nomine laudanda erat quod *bene latuisset.*

10 Sola erat ut posset factis occurrere cunctis.

Bonus versus et bene enuntiata omnia, sed paulo obscurius. Videor tamen mihi perspicere quid hic dicatur: Allia nullius ancillae uti voluit opera, ipsa omnibus obviam ire laboribus malebat qui domi erant peragendi.

10 exiguo sermone irrēprēhensa manebat.

Turpibus erroribus laborat versus, quos male aliquis correxerit *atque* post *sermone* inserendo; nam hoc volebat poeta: „non multa loquebatur Allia *ideoque* nunquam dicebat aliquid quod indictum mallet". Et *manebat* pro *semper erat* metro coactus dedit. Nam aliud quidquam subesse huic vocabulo credere noli. Iam nunc id moneo, nam saepius ea vox eodem modo adhibita recurrit.

12 sq. Prima toro delapsa fuit, eadem ultima lecto
Se tulit ad quietem positis ex ordine rebus.

Prior versus quantas molestias exhibuerit poetae, quam fuerit trahendum ei iterumque trahendum ut tamen quae in mente haberet ad finem usque versus pertinerent vides. Primum vocabuli *fuit* producitur syllaba altera, quod iam dixi ea fieri condicione licere ne nimis saepe fiat, nunc addo: ne nimis appareat metri causa esse factum. Tum *toro delabi* pro *surgere* et periphrastica coniugatio *delapsa fuit*, ubi nihil aliud dicitur

quam quod simplici imperfecto solet significari. Nunc quoque rima patet, verbum ferte ocius; ecce: suppleat hanc *eadem.*

Ultima lecto se tulit satis magnifice pro re tam humili; *quietem* aut disyllabum est aut corripitur paenultima, utrumque non sine confessione paupertatis. Denique *positis ex ordine rebus* quid sit multos quaerere suspicor, at ego qui verborum illorum sensus sit mihi videor intelligere. In mentem enim mihi venit grandaevae cuiusdam matronae, cui magna erat commissa familia: ibidem enim habitabant quatuor eius filiae, puellarum magistrae, haud paucae illarum adiutrices, grex denique sat magnus discipularum. Iam cubitum ierant iuniores cum subito erupit incendium. Discurrebatur totis aedibus, clamabatur, excitabantur dormientes semisomnesque, fletus etiam fiebant lamentationesque, at strenua anus illa, ne tum quidem officii immemor vel prae metu quid ageret nescia, theae ferventem aquam affundebat, pocula implebet lacte, ova coquebat suisque sibi imponebat sustentaculis, panes dissecabat, omnia denique parabat quae mane edi bibique solerent. Sic nostra quoque Allia priusquam cubitum iret semper operam dedisse videtur ne quidquam deesset ientaculo.

14 Lana cui e manibus nunquam sine causa recessit.

Sive *cui* ita legimus ut litera *i* consonantis vim habeat, sive longam syllabam in vocalem exeuntem ante vocalem, a qua sequens incipit vocabulum, Homerico modo corripi statuimus, sive quocunque modo hunc pedem defendere studemus, operam perdimus, nam in eiusdem verbi fine immane deprehenditur vitium quod nulla unquam doctrina aut tollet aut excusabit: *sine causă.* Et tamen haec omnia utcunque concoqueremus nisi id ipsum quod dicitur nobis tam absurdum videretur. Quid enim? *Domi sedit lanam fecit,* sic facunda breviloquentia laudari solebat antiqua mulier Romana, non, hercle, quod semper quavis dici hora colum fusumque exerceret sed quod non solum in publicum non prodibat verum ne domi quidem virilibus se immiscebat negotiis, muliebri contenta labore. Intelligisne quam ridiculum sit istud graviter enunciatum „lana ei nunquam sine causa e manibus recessit", et metri difficultatem nostro has extorsisse ineptias?

15 Obsequioque prior nulla moresque salubres.

Ne possunt quidem haec aliter accipi quam sic ut duae fiant

sententiae quarum altera voce *erat*, altera plurali *erant* sit supplenda. Accedit producta ante caesuram brevis, de qua licentia saepius iam egimus. Et ne sic quidem, quamvis multa abiecerit vincula, noster recte enuntiare potuit quod in mente haberet. Qui enim *mores salubres* sunt? Ullamne aliam ob causam illud electum censeamus adiectivum quam quod post *moresque* nihil aliud poetae in promptu erat quod bene versum expleret? Quidni potius

Nulla prior fuit obsequio, non gnavior ulla

aliumve eiusmodi dedit hexametrum? An iocari tibi nunc videor ut Francogallus ille, cuius hoc est lepidissime dictum: „pourquoi les Allemands disent ils *Schwester*, quand c'est si simple de dire *soeur*"?

16 Non tamen usque balbutit noster vel claudicat Allius, ecce:

Haec sibi non placuit, numquam sibi libera visa.

Nonne bellus hic hexameter venustusque, nonne aptissima sententia lepideque enuntiata? Nam et virtute quadam ego eam splendere puto quae tamen plerosque legentes lateat. Duplici enim modo haec accipi possunt, vel sic: „nullus in ea fastus erat, nullus amor sui, nulla arrogantia, servam se fuisse semper meminerat neque unquam ea utebatur loquendi libertate quae ingenuarum est" vel sic: „nunquam ei plane probabatur quod ipsa fecerat, semper deesse aliquid videbatur, nunquam desidebat otiosa, nunquam se perfunctam labore putabat". Nonne utrumque eleganter ita enuntiatur? Quantus artifex evadere potuisset Allius si bonis usus esset praeceptoribus!

17 Candida luminibus pulchris aurata capillis
Et nitor in facie permansit eburneus illae
Qualem mortalem nullam habuisse ferunt.
Pectore et in niveo brevis illi forma papillae.
Quid crura? Atalantes status illi comicus ipse.
Anxia non mansit, sed corpore pulchra benigno
23 Levia membra tulit, pilus illi quaesitus ubique.

Haec simul omnia exscripsi ne posset dubitare quisquam quin pro uxore sua libertina usus esset Allius. Sat multa hic occurrunt mire, insolite, vitiose dicta. Singula notemus, sed simul in universum observemus minime cautum et circumspectum se nostrum praebere epithetorum dispensatorem, vel hic vel alibi. Conferantur praesertim versus

3 *sedula*, seriola parva *tam magna* teneris
et 8 Fortis *sancta*, *tenax*, insons, fidissima custos.

Esto: erat ergo *candida* Allia, et *luminibus pulchris*. Utrumque recte. Sed **aurata** *capillis* cur dicitur? Opinor, quia poeta quo modo vocem *aurea* versui inferciret frustra quaerebat. In mentem ei non veniebat: *flavisque capillis*. Et tamen ipsum *aurum* ab optimis poetis *flavum* dicitur!

Versu 18 denuo istud *permansit* occurrit, vox versui implendo aptissima. Sed sensu a *fuit* differt nihil. De *illae* idem observo quod vs. 9 de *foras*.

Vs. 19 pentameter est parum elegans, nec ullus ei inter tot hexametros locus.

De versu 20 nihil annoto nisi hoc, iusto loquaciorem mihi hic Othonem, Allium volo, videri.

Sed in versu 21 quis non haereat? Hoc unum manifestum istud *status* ... *ipse* sumptum esse ex Ovidiano *artificis status ipse fuit*. At vox *comicus* quid sibi vult? *tragicus* praestaret, nam comoediam in qua locus sit Atalantae, Meleagro, toti denique venationi Calydonicae quis vel fingere potest? An homines parum exculti inter Romanos sicut nunc apud nos quamvis scenam et quidquid in ea agebatur *comoediam* appellabant? Sit ergo *Atalantes status comicus* hoc fere: „eius Atalantes status quam spectavimus in theatro ego Alliaque mea". Ita vel hinc rem discimus minime spernendam: mythologica nomina Graeca iam tum vulgi in ore fuisse et deinde usque ad nostra perstitisse tempora, ita ut prorsus sit iniquum poetam novicium deridere quod de paupertate loquens *Irum* nominet, de divitiis *Pactolum Attalumque*, tamquam si putide et ludimagistri instar doctrinam ostentet. Si *Atalante* iam Allio nomen fuit minime reconditum, quo non nomine nunc tamquam „appellativo" uti potest assiduus Virgilii Ovidiique lector cui ipsi illi auctores carminum pangendorum inspirarint amorem? Praeterea quid non condonemus poetae scilicet, qui vocem hanc sic versui adaptarit ut fieret *Ātălăntēs*?

Versu 22 recurrit istud metro tam habile *mansit*. Quid enim aliud quam *fuit* ea vox significat? Esto: non fuit *anxia* Allia? Hoc quid est? Ilustrari opinor sequentibus quae opponuntur *corpore pulchra benigno* pro *corpore pulchro benigna*, satis dura

hypallage quam poetae vi metri extortam tuis cernis oculis. Erat ergo Allia non *anxia* sed *corpore pulchro benigna.* Quis aliter haec accipere potest quam sic ut Allia dicatur ne in ipsa quidem pudicitia excessisse modum sed omnes formae dotes omnibus habuisse palam qui eas vellent admirari? Praeclara hercle laus quam admodum incaute libertae suae impertit amator nimio abreptus amore. Quanto enim melius suae apud posteros famae consuluisset Allia, si vel nimia effecisset pudicitia ut eam Procridis apud Ovidium verbis utentem facere posset caelebs Allius: „uni mea gaudia servo"!

Versu 23 *levia membra tulit* parum eleganter dictum videtur. Imperfecto fuerat utendum tempore et verbo alio, sed *tulit* post *levia membra* tam bellam efficiebat hexametri priorem partem! Sed quid marito facias qui talia in uxore demortua laudet? Nam istud *levia membra* illustrant sequentia, *οἴμοι ὡς σαφῶς*! Et quid poeta qui bene inchoatum (ut iam hoc concedamus) hexametrum sic absolvat *illĭ quăesitus ubique*?

24 sq. Quod manibus duris fuerit culpabere forsan:
Nil illi placuit nisi quod per se sibi fecerat ipsa.

Qui non de industria densas in clara luce excitare tenebras studet aequi bonique consulet *deponens* verbum *culpari.* Et sic evadit versus satis elegans, nam crimen istud quo modo sit refutaturus patronus sponte intelligimus. Et sequitur quod exspectamus, sed pro hexametro nobis heptameter obtruditur. Quam interdum in arte caecutiebat hic poeta qui non videret omisso *per se,* quod prorsus abundat, iustum fieri versum potuisse! At amborum versuum sententia egregia et proposito aptissima. Primum agnoscimus hic eandem quae

10 sola erat ut posset factis occurrere cunctis

cuius versus eam esse sententiam quam modo dicebam nunc luce fit clarius: non solum nullam sibi a marito petiit ancillam sed enixe obstitit quominus sibi ulla obtruderetur; ipsa peragere cupiebat omnia. Deinde admodum venuste sic a corpore ad mentem Alliae fit transitus. Sequitur enim:

26 Nosse fuit nullum studium sibi se satis esse putabat.

En iterum heptametrum! Et sententia perlucet quidem sed e vocabulis temere deiectis coniectisque. Hoc enim dicere vult noster: doctrinae non erat appetens, contenta erat prudentia

quam a natura acceperat. Aut iusto hexametro:

Discere non voluit nisi quae natura docebat.

Sequitur nunc versus qui multas exhibuit viris doctis molestias:

27 Mansit et infamis quia nil admiserat unquam.

Sed de universa eius sententia non ita magna est vel esse potest inter eos discrepantia. Primum istud *mansit* et *permansit* metri causa pro *fuit* positum a pristino suo significatu nunquam magnopere discedit, hic vero tam prope eo accedit ut tantum non eodem hic quo semper apud omnes sensu sit accipiendum: *mansit* h. e. tota sua vita fuit. At quis et qualis Allia fuit quamdiu vixit? Nempe *infamis*. Omnia nos vetant *in malam partem* illud accipere adiectivum. Quid ergo restat nisi ut Allia dicatur tota sua vita fuisse parum nota, nullo in se hominum convertisse oculos splendore, sed *bene latuisse*? Quodsi quis mihi hic versum 9 opponit:

Munda domi, sat munda foras, *notissima vulgo*

huic ego respondeo eo ipso signo agnosci poetas qualis est Allius quod saepe inviti sibi contradicunt. Quid non mortalia pectora cogis o lex dura metri! Esto; tamquam semper „infamis" *laudatur* Allia. Quo modo eo pervenit? Scilicet *quia nil admiserat unquam*. Consulto mihi perturbata omnia et obscura reddere quae quam maxime sunt perspicua viderer, si illud *admiserat* non sic interpretarer ut esset *commiserat, deliquerat* simm. Ergo hoc dicit Allius: „tota urbe nota et spectabilis Allia mea fieri potuisset gemmisque insignis et auro, si quas ei dotes natura largita esset venales voluisset habere, sed pudica esse maluit ideoque ardelionum nationi parum innotuit". Nonne egregie haec hominem de plebe decet oratio qua simul et suam coniugem laudat et eorum qui altiorem inter cives tenent locum levitatem notat moresque corruptos?

Sed de hoc quidem versu leviter inter se discrepare possunt legentes et tamen de ipsa Allii Alliaeque vita prorsus idem sentire. Non idem statui potest de loco in quem iam incidimus. Summi is in omni de epitaphio nostro est momenti disputatione. Multa hic dubia sunt et obscura, multa eiusmodi ut pergere non possis priusquam omnia explanaveris et illustraveris aut certe explanasse et illustrasse tibi videaris. Quapropter totus mihi est exscribendus.

Haec duo dum vixit iuvenes ita rexit amantes
Exemplo ut fierent similes Pyladisque et Orestae.
Una domus capiebat eos unusque et spiritus illis.
Post hanc nunc idem diversi sibi quisque senescunt.
Femina quod struxit talis nunc puncta lacessunt.
Aspicite ad Troiam quid femina fecerit olim.
Sit precor hoc iustum exemplis in parvo grandibus uti.

28 *Duo iuvenes amantes.* Vix oculis meis credidi videns esse qui hic ipsos Allium Alliumque significari putaret. Vidi tamen. Sed quis maritus unquam se uxoremque *duo iuvenes* dixit? Cum praesertim omnia eo tendant ut maturiorem iam decessisse Alliam putemus atque — de qua re statim agemus — haud ita paucis annis maior ea fuisse patronus videatur. Quis coniugiale foedus cum Pyladis et Orestae comparavit amicitia? Accedit gravissimum hoc quod coniugum nostrorum altera mortua iam est, at duo illi iuvenes, non quidem ut voluerat Allius, sed vivunt tamen. Ergone hi duo iuvenes — nam hoc quoque est propositum — ipsius Alliae fuerunt amantes ita ut illa praeter patronum suum, quae ei pro marito erat, duos haberet amatores praecipuos, quos e magno — quid enim de tali muliere non credas? — sibi elegit numero? Et hoc Allius non aequo solum tulit animo sed eo ipso nomine eam laudavit illamque laudem sepulcro eius incidendam curavit? Digna profecto progenies illius Allii qui Catullo (c. LXVIII) domum praebuit et dominam:

isque domum nobis isque dedit *dominam*

hanc enim codicum lectionem, spreta certissima venustissimaque emendatione *dominae,* mordicus nunc retinent qui prae sanis absurdissima, prae tolerabilibus immania probant. Mirum quod non e sequenti versu

ad quam communes exerceremus amores

cum eodem scorto in coeno volutatos esse hos porcos effecerunt. Absit ut eiusmodi aliquid de bono nostro Allio suspicemur, qui tam pia memoria suam sit prosecutus concubinam iam mortuam, eamque et aliis ornarit praeconiis et *sanctam* dixerit.

Nil ergo restat quam hoc ut duo iuvenes nostri *inter se* amantes fuerint. Et quid, obsecro, quominus sic versum hunc accipiamus obstat? Qui enim, nisi id ipsum in praecedenti fuit dictum versu, cum Oreste et Pylade comparari possunt? Et

quid in ipsa re parum est verisimile? Sic enim quae hic narrantur accipienda censeo ut Allius post iustae uxoris mortem, Catonem censorium aliosque imitatus, ancillam pro uxore habuerit cui et cetera omnia commiserit et duos filios, quos e iusta uxore susceperat, educandos iam paene adultos. Et egregie noverca .... sed hic mihi interpellari videor ab accurato lectore qui observet Pyladem et Orestem *fratres* non fuisse. At quidni fratres concordes comparentur cum iis quorum in proverbio semper fuit concordia? Fac vero — per me licet — Allium non filios sed pupillos aut filium pupillumque concubinae suae tradidisse, res manet eadem et idem concubinae meritum. Egregie enim eos *rexit,* ita ut *idem* esset illis *spiritus* utque mortua matre (vel tutoris uxore iusta) tamen in iisdem manere aedibus in quibus fuerant educati vellent; at noverca quoque (vel pronoverca) defuncta in alias abierunt habitatum aedes, studiosi hodierni haud dissimiles, cui parentes, Leidae habitantes sed, nocturni strepitus parum patientes, apud tenuiorem aliquem civem conclavia („cubicula" appellant qui ea locant) conducunt. Quid quod hi iuvenes ne in eisdem quidem aedibus habitare volebant, tantae inter eos exortae lites erant, quas Allia tam prudenter coercuerat. Vides cum *adolescentibus* nobis rem esse, non cum parvis pueris, qui Alliae fuerint nutriendi, quorumque illa primos *rexerit* passus. Alia hic *regendi* opus fuit ratione. Hoc illud est cur aliquot annis maiorem Allia fuisse credam Allium, nam eius fuisse filios utrumque iuvenem mihi tamen verisimillimum videtur.

Una domus capiebat eos unusque et spiritus illis.

En iterum heptametrum.

Post hanc nunc idem diversi sibi quisque senescunt.

ὁρᾷς τὸν πόδα τοῦτον; nunc *ĭdĕm*?

Quaerat nunc quispiam: ergone cum Allia mortem obibat iam senes illi iuvenes facti erant, an tanto post obitum eius poeta factus est Allius? Non adeo hic illud *senescunt* urgendum videtur, nam ét apud malos mediocresque poetas sua sibi vocabula provocare metrum solet, ét revera *senescimus* omnes qui vivimus, neque absurda ea vox adhibetur de iis qui iam aliquamdiu puerilem sunt egressi aetatem, cum praesertim vita quae eos maneat tristis futura esse dicatur. Confero enim quod

apud Senecam legitur (de Ira III, 23, 5): „postea (sc. postquam ei amicitiam renuntiavit Augustus) Timagenes in contubernio Pollionis Asinii *consenuit*". Nonne egregie hoc nostrum decet Allium: „quam iucunda eorum, quamdiu Allia mea vixit, vita fuit, quam solitaria et moesta nunc est"?

Et unde nata illa discordia? Dicet vs.

32 Femina quod struxit talis nunc puncta lacessunt.

Quis hic non *talis* cum *femina* iungat? Nam nimis exile, atque adeo sensu cassum est, uno vocabulo quod est *femina* hic Alliam nominari. Haud ita visum viris doctis, quibus moris est propinqua fastidire remota aucupari, sed *talorum* hic fieri mentionem asseverant, ita ut iuvenes nostri dicantur apud aleatorem peculium suum *καταχυβεύειν*. Et ut miram hanc interpretationem defendant, *puncta* ea esse fingunt quibus numeri significentur. En hypallagam ne in hoc quidem carmine aequo animo ferendam! Oportebat enim non *puncta talis* sed *tali punctis lacessunt*. Praeterea ubinam exstat locus ubi eo sensu *puncta* dicantur? *κεῖται ἢ οὐ κεῖται* hic, non putidus solum grammaticus, sed quivis homo paulo prudentior roget. Denique, funesta res est alea, sed si duo se ei dediderunt fratres, non necessario inde discordia inter eos nascitur: gratia eadem potest manere si uterque cum alieno ludere consuevit. Legimus autem metaphora minime inepta: *femina quod struxit talis* h. e. illud concordiae fraternae aedificium, *lacessuut* et labefactant .... opus hic est subiecto rem denotante concordiae divellendae aptam. Opinor ergo, licet exemplo caream quo opinionem illam defendere possim, *puncta* esse dicta mordacia aut inter fratres iacta aut in utrumque ab alienis. Levissima quaeque maxime divellunt amicitiam.

33 Aspicite ad Troiam quid femina fecerit olim.

Ipsum poetam hic ignorasse puto quid sibi vellet. De qua enim hic femina sermo est? Equidem praeter Helenam invenio nullam. Sed quae femina huic loco minus apta quam illa „Troiae et patriae communis Erinnys"?

34 Sit precor hoc iustum exemplis in parvo grandibus uti.

En poetam tam diu se torquentem donec *malum* habeat versum (heptametrum). Nam sponte se ei offerebat

Si licet exemplis in parvo grandibus uti.

Inde de se ipso haec declarat confirmatque:

Hos tibi dat versus lachrimans sine fine patronus
Muneris amissae cui nunquam es pectore adempta
Quae putat amissis munera grata dari
Nulla cui post te femina visa proba est
Qui sine te vivit cernit sua funera vivos.
Auro tuum nomen fert ille refertque lacerto
Qua retinere potest auro collata potestas.

Octo sunt versus quorum tantummodo duo

35 Hos tibi dat versus lachrimans fine fine patronus

et 39 Qui sine te vivit cernit sua funera vivos

nulli sunt obnoxii reprehensioni, nisi quod hic (*qui sine e. q. s.*) communis vitii particeps est: structurae sententiarum ingratissimae. Adspice enim hoc schema:

„Haec tibi dat versuum munera patronus *cui* numquam es adempta *quae* putat amissis munera grata dari, nulla *cui* post te femina visa proba est, *qui* sine te vivit cernit sua funera vivos." Nonne pueri utcunque sententiolas principales et relativas inter se conflantis videtur? Et quam inepte claudicans ultimum istud *cernit sua funera vivos* accedit! Tum duos hic habes pentametros:

Quae putat amissis munera grata dari.
Nulla cui port te femina visa proba est.

qui sic deinceps positi risui pro misericordia movendo sunt aptissimi.

Praetera vs. 36 in voce *muneris* haudquaquam genitivi constat ratio. Opinor poetam in errorem inductum locutionibus qualis est *hoc muneris*, intempestiveque illam ei in mentem venisse.

Versu 36 *cui* δισυλλάβως rarius quidem est sed minime labente Latinitate natum, siquidem Priscianus ex Albinovano [1]) Ovidii amico haec citat:

Ille cui ternis Capitolia celsa triumphis
Sponte deum patuere, cui freta nulla repostos
Abscondere sinus ....

Versu 40 aut *auro tŭum* legendum est aut vitio in hoc carmine non incredibili: *aurŏ tuum.*

---

1) Prave eum nominat *Albinum*, nisi librarii error hic est.

Versu 41:

Qua retinere potest auro collata potestas

quid faciamus haud facile dicas. Unum est quam certissimum voce *potestas* lusum quendam verborum esse captatum sed eum frigidissimum: est enim simul proprium nomen et appellativum. Sic fere loquitur atque adeo balbutit noster: (tuum nomen fert lacerto) *qua retinere potest* hoc sensu: „quae sola tui retinendi ei est concessa potestas (h. e. ratio)" adiungitque: *auro collata potestas* quod nunc ei videtur utrumque significare posse, et: „ea retinendi potestas auro est commissa" et „Allia Potestas mea auro est commissa".

Versus 43 pentameter est, admodumque rarum *quamdiucunque* et continuo post *quantumcunque* ingratissimum.

Inde ad ipsam se Alliam convertit et sic lamentatur:

44 effigiem pro te teneo solatia nostri
quam colimus sancte sertaque multa datur.
Cumque ad te veniam mecum comitata sequetur.
Sed tamen infelix cui tam sollemnia mandem?
Si tamen exstiterit cui tantum credere possim
49 Hoc unum felix amissa te mihi forsan ero.

Ad vs. 44 annotat Petrus Rasi: „il braccialetto lo potra sempre portare seco fino alla tomba; quanto all' effigies, dopo averla venerata in vita e ornata di corone, incarichera un suo fido a portargliela nella tomba". Rectissime, sed sic elucet quam inepte hic illud *teneo* sit positum: anulum illum *tenet* et fertque refertque, sed effigiem suo sibi stantem relinquit loco.

Vs. 45 bonus est versus, sed pentameter. Et quae est ista intemperies semper et ubique cum multo labore protrahendi quae rara suspectaque sint, ubi sponte se affert id ipsum quod est perspicuum et venustum? Nam si *damus* pro *datur* scripsisset, multo fuisset elegantior sententiae structura, vitataque esset vox *serta* feminini generis, quae ne quid gravius dicam est rarissima. Nonne vidisse (id quod ante oculos erat) cum quanto totius loci emolumento *serta multa* tamquam neutrius generis vocabula potuissent fieri obiectum verbi *damus*, egregie praecedenti *colimus* responsuri!

46. Cumque ad te veniam mecum comitata sequetur.

Recte dicitur *sequi aliquem* et *comitari aliquem* vel *ire cum*

aliquo. Noster vero omnia simul effundit: *mecum comitata sequetur*. Hercle non est difficile sic versum implere.

47 sq. Admodum pueriliter haec inter se excipiunt:

Sed *tamen* infelix *cui tam* sollemnia mandem?
Si *tamen* exstiterit *cui tantum* credere possim.

Anxius tristisque (infelix) circumspicit vs. 47 caelebs noster ecquem habeat inter necessarios dignum cui negotium tam sanctum (*tam solemnia* ait) committat. *Quaerit* infelix; quaerentis autem est sperare se *inventurum*. Quanto ergo aptius vs. 48 *inveniam* fuisset quam *exstiterit*? At ipsum illud verbum poeta non inveniebat.

49 Hoc unum felix amissa te mihi forsan ero.

Istud *hoc unum* si omississet, pentametrum certe haberemus. At nunc nobis offertur aliquid quod neque versus sit et sententiam praebeat non uno crimine damnandam. Primum inter se pugnant *hoc unum* et *forsan*: non enim dubium est quin hoc uno nomine felicem se sit praedicaturus noster. Et male *mihi* cum *amissa* iungitur. Requiritur *adempta* vox huiuscemodi carminibus nata cf. 36 „*cui* nunquam es pectore *adempta*". Sed illam respuebat versus neque tanto exhausto labore poeta synonymon aliquod (velut *erepta*) metro aptum excogitare potuit.

Denique querelam suam sic claudit atque adeo abrumpit:

50 ei mihi vicisti sors mea facta tua est.

In multis epitaphii nostri versibus substiterunt haeseruntque viri docti, sed mihi nullus hoc difficilior visus est digniorve quem explanare conaremur saltem. Nam si credere possem id quod mihi amicus quidam acutissimus suppeditavit *sors* esse *vocativum*, ita ut non ad Alliam sed ad fatum suum se hic convertat Allius, omnia quam planissima essent. Sed non possum. Neque enim a me impetro ut non simul et versum et sententiam post *vicisti* incidam, et ipsum illud: „vicisti o sors, tua facta est quae mea erat" quid significat aliud quam hoc: „Allia mea mortua est"? Et de hac quidem re quis in ipso carminis fine etiam certior est faciendus? Immo Alliam, Alliam alloquitur Allius, hoc unum eum decet, hoc unum tota flagitat versus indoles. Sed quid illud: „vicisti, o Allia, sors mea facta tua est" significare potest? Equidem nihil aliud invenio quam hoc: „semper e concubina iusta fieri uxor cupiisti, vitae mihi mor-

tisque consors; mortua demum te sentio me sine te vivere non posse, te ergo comitabor". Nam difficile quidem dictu esse scio quid eo tempore inter iustam uxorem et concubinam interfuerit, sed interfuit tamen aliquid quod ipsis concubinis permagnum fortasse visum est. An istud κέκρικα nimis est philosophicum Stoicumque quam pro nostro homine? Hoc qui dicit meminerit censeo iam per multa saecula hominum Romanorum, atque etiam Graecorum, omnem huc spectasse atque huc directam fuisse sapientiam ut fortiter adirent mortem voluntariam supremaque illa verba *tempus abire tibi* certa claraque possent pronuntiare voce. Quid mirum istam Stoicorum Epicureorumque communem sapientiam etiam ad homines permanasse indoctos?

Et securus istud *tempus abire tibi* Allius noster profari potuit. Invenit enim qui sibi unam illam demeret sollicitudinem ne nemo suum funus qua par esset pietate esset procuraturus. Quod et ipsum carmen, quod marmori insculptum terra effossa reddidit, testatur et fortasse disertissime omnium testantur versus ultimi.

Sic enim res se habet. Quinquaginta, quos hactenus tractavimus, versus per duas sunt divisi „columnas" quarum 25 versus continet utraque. Sed separatim additur hoc distichon:

Laedere qui hoc poterit ausus quoque laedere divos.
Haec titulo insignis credite numen habet.

Quod non ab ipso Allio factum sed adiectum a fideli amico, qui et alia erga defunctum officia et sepulcri exstruendi illud in se recepit officium, ingeniosissima est coniectura viri doctissimi D. A. H. van Eck. Quam prorsus certam dicerem, nisi tam multa in ultimo illo disticho invenirentur quae artis Allianae propria sunt, velut illud ante caesuram productum *-it.*

Iam singulos epitaphii versus accurate consideravimus. Restat ut annotationum nostrarum summam quandam faciamus quam hisce concludo sententiis:

1 In epitaphio Alliae nulla sunt indicia sermonis recentioris et tum nascentis.

2 Non insunt indicia sermonis vulgaris.

3 Non ibi fit transitus ad novam rationem metricam.

4 Sermo est Virgilianus et Ovidianus.

5 Metrum est Virgilianum et Ovidianum.

6 Sed est poetae parum excercitati carmen.

7 Hinc illae discrepantiae (pentametri, heptametri, versus e pentametrorum et hexametrorum partibus conglutinati, epithetorum parum accurata dispensatio, productiones iusto frequentiores, hypallagae nimis multae, vocabula versum sine sententiae emolumento supplentia, vocabula metri tantummodo causa adhibita velut ista *mansit, permansit,* formae verborum bonae et „classicae" sed parum accurate positae) quae omnes meri *errores* sunt.

Denique si quis me roget e quo genere carminum hoc mihi videatur, ei sic respondeam ut simul promissum quod in initio huiusce dedi disputationis exsolvam. Dicebam enim vix quemquam nunc vivere me magis idoneum qui huic carmini suum in republica literarum assignaret locum. Quod cuiusmodi sit nunc enarrabo.

Quot iam anni sunt ex quo iudicibus Hoeufftianis sum adlectus! Nemo me diutius perpetuo honore eo est functus, nemini magis cordi ille fuit. Hic quotannis ad nos quae in certamen descendant adferuntur tricena quadragenave carmina, quorum pauca sunt egregia, aliquot laudabilia; plus bina ternave vix unquam plane abiiciuntur, sed multo est maior pars carminum *parum probatorum.* Nullum ergo genus carminum mihi est notius, nec facile reperietur homo cui illud innotuerit magis. Atque ego quotiescunque Alliae inspicio epitaphium, legere mihi aliquod *parum probatum carmen Hoeufftianum* videor: eadem in illis occurrunt vitia metrica, eaedem obscuritates; eodem modo explentur rimae, similiter parum apta sic ponuntur vocabula ut tamen quid poeta sibi voluerit aliquo modo appareat. Hercle non illi Batavi Italique novam quandam sunt secuti rationem metricam novisque Latini sermonis paruerunt legibus. Quidquid deliquerunt vel ingenio deficiente deliquerunt vel doctrina. Ad totum illud hominum genus penitus cognoscendum non ullae ingenii dotes non ulla recondita sapientia me aptum reddidit: quidquid in eo genere profeci ipse me usus docuit praetereaque nihil. Vides me sine ulla arrogantia, sine ulla gloriolae affectatione quatuordecim illa potuisse in huiusce disputationis prooemio scribere vocabula, quae inclinatis literis legentium in se convertunt oculos.

Esto, carmen Hoefftianum parum probatum mihi videtur Alliae epitaphium. Eamne ergo ob causam parvi pretii duco inventum hoc, meliusque situm putarem si terra celaret? Minime. Summi enim momenti illud esse lubenter declaro.

In omnium ad Rhenum vel prope Rhenum sitarum urbium museis tituli sepulcrales servantur concepti versibus ab hominibus de plebe honestiore, a veteranis Romanis iisque qui castra sunt secuti Romana militesve Romanos vel opera sua vel rebus quas haberent venales adiuvare sunt soliti, ab hominibus denique qui hexametris pentametrisque latinis pangendis sunt delectati sed nunquam probe illam artem didicerunt neque ab ipsis Musis placido sunt adspecti lumine. Sed illi tituli omnes nostro sunt multo breviores, neque eorum ullus tam manifesto se indicat scriptum ab eo qui poeta videri vellet. Allius ergo quodammodo noviciae poesis Latinae pater dici potest: a tam humili origine praeclara illa ars nata est quae tot per saecula floret nostraque aetate vel maxime florere videtur. Ut de aliis taceam, nisi Allii illi exorti essent, neque Leeuwenii *matris querela*, neque Damstei *patriis ruribus* et ne Pascolii quidem *Thallusa* nostrum gloriari posset saeculum.

QUAESTIUNCULA.

Recentiorum philosophorum effata saepe obtundendis quam acuendis hominum ingeniis aptiora esse, multosque qui se iis dedant ipsam *cogitandi* amittere facultatem aut novimus aut experti sumus ipsi. Sed nihil unquam in eo genere vidi absurdius insaniusque quam hoc Nietzschianum in quod nuper forte incidi: „man sollte vom Leben scheiden, wie Odysseus von Nausicaa schied, mehr segnend als verliebt." Nam ut alia omnia mittam: *amare* vitam potest aliquis et *vitae amans*, quin etiam *tenax* esse. At quid, obsecro, est *vitam deperire*? Latina vero haec:

Nausicaam memor et gratus, non captus amore,
Dulichius liquit; sic vitam linquere possim!

nonne sanum sensum praebent eumque satis lepide enunciatum? Iam qui fiat ut tantum inter se discrepent Germanica et Latina, quae tamen idem significare *videntur*, *φιλοσοφωτέρων ἔστω διακριβῶσαι*, ut Plutarchi utar verbis.

J. J. H.

DE OSCHOPHORIIS.

SCRIPSIT

A. RUTGERS VAN DER LOEFF.

In lexico Segueriano, quod inscribitur *λέξεις ῥητορικαί* (Bekkeri anecdota I p. 318), haec leguntur:

Ὠσχοί (legendum *ὦσχοι*)· *τὰ μεγάλα κλήματα σὺν αὐτοῖς τοῖς βότρυσι· καὶ ὠσχοφόροι οἱ ταῦτα τῇ Σκειράδι* (legendum *Σκιράδι*) *Ἀθηνᾷ προςφέροντες ἐν γυναικείαις στολαῖς δύο νεανίαι παρὰ τοῦ Διονύσου· καὶ ἡ τῆς θεοῦ ταύτης ἑορτὴ ὠσχοφόρια λέγεται.*

Ὠσχοφορίον (legendum *ὠσχοφόριον*)· *τόπος Ἀθήνησιν, ἔνθα καὶ τὸ ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος.*

Etymologicon magnum idem habet, sed vocabula *μεγάλα* et *δύο — λέγεται* omisit, *καὶ* ante *ὠσχοφορίον* inseruit, in fine haec adiecit:

καὶ ὠσχοφόρια ὄνομα ἑορτῆς ἀπὸ τῆς ὤσχης, τῆς κληματίδος.

Etiam Etymologicon Gudianum duas sententias, e quibus altera *ὦσχος*, altera *ὤσχη* praebet, in hisce nugis coniunxit:

Ὠσχοφορία (legendum *ὠσχοφόρια*)· *ἑορτὴ Διονύσου* (immo *Ἀθηνᾶς Σκιράδος*)· *ὦσχον γὰρ Αἰγύπτιοι* [1]) *καλοῦσι τὴν ἄμπελον* (credisne?)· *ἀπὸ περισπωμένου δέ ἐστι τὸ ὄνομα· ἔστι γὰρ ὠσχοφορῶ* (sc. non *ὠσχοφόρω*)· *ἡ ὤσχη δέ ἐστι τὰ μετὰ τῶν βοτρύων κλήματα.*

Facile credimus formas femininas et masculininas aequo iure adhibitas esse, ut in multis aliis vocabulis. Sed etiam de prima

1) Vir doctus P. A. A. Boeser benigne mihi respondit neque sibi neque iis, qui novum lexicon Aegyptiacum praeparant, tale vocabulum in Aegyptiorum lingua notum esse.

littera dubitari potest, quam saepe *ὀ* scriptam invenimus, ut apud Eustathium ad *ε*, 68, p. 1524, 32: (*ἡ ἄμπελος*) *οὐ χαμαὶ εἷρπε ταῖς ὄσχαις, ὅ ἐστι τοῖς βοτρυηφόροις κλήμασιν, ἀλλὰ τετάνυστο περὶ σπείους*, et in Photii lexico, ubi tamen manus prima bis *ὠ* scripsit:

Ὄσχη· τὸ σὺν τοῖς βότρυσι κλῆμα.

Ὀσχοφορεῖν· ἑορτή τις ὀσχοφόρια καλουμένη· ὄσχος γὰρ καλεῖται κληματὶς ἐκκειμένους ἔχουσα τοὺς βότρυας, ἣν εὐγενὴς παῖς ἔφερεν[1]) *εἰς τὸ ἱερὸν Σκιράδος* (sc. *Ἀθηνᾶς*)*· ὁ τρόπος, δι' ὃν τοῦτο ἐγίνετο, διάφορος τοῖς παλαιοῖς ἀπεδόθη*[2]).

Viri docti hodierni plerumque formam *ὄσχος* praeferunt et libenter nomen subsimile *ὄζος* comparant. Sed neque etymologia illa parum probabilis neque quicquam aliud impedire videtur, quin *ὦσχος* scribam cum permultis codicum antiquorum scriptoribus.

Accentum locis nonnullis oxytonon invenimus, e quibus duo *οἰσχός* praebent, alter Plutarchi, quem mox citabo, alter in Etymologico magno inter *οἰστρεῖ* et *οἰχνεῖν*:

Οἰσχός· κλῆμα βότρυας φέρον ὀργῶντας καὶ γενναίους· καὶ ὀσχοφόρια τὰ τῆς ἀμπέλου κλήματα περιέχοντα βότρυας, παρὰ Ἀριστοφάνει.

Quae corrupta sine dubio et ab hoc loco aliena sunt. Desunt in tribus codicibus, e quibus unus sub littera *ὠ* eiusdem, ut videtur, notae reliquias habet: *ὦσχος· κλῆμα βότρυας φέρον ὀργῶντάς τε καὶ γενναίους· ἔστι δὲ Σκειράδος Ἀθηνᾶς ἑορτή.* Itaque Aristophani grammatico haec fere attribuerim: *ὠσχοφόρια· Σκιράδος Ἀθηνᾶς ἑορτὴ ἐν ᾗ φέρεται*[3]) *τὰ τῆς ἀμπέλου κλήματα περιέχοντα βότρυας.*

An cum Gaisfordio de comici loco aliunde ignoto cogitemus? Quod si licebit, me quidem iudice nihil adicere unamque tantum litteram expungere praestabit, ut *τὰ τῆς ἀμπέλου κλήματα* ab

---

1) Unum tantum *ὠσχοφόρον* fuisse putaremus, si praeter Photium solum Alciphronem testem haberemus, qui in libri tertii epistola prima puellam finxit matri scribentem: *οὐκέτ' εἰμὶ ἐν ἐμαυτῇ ...., ἐξ ὅτου τὸν ἀστικὸν ἔφηβον ἐθεασάμην τὸν ὠσχοφόρον, ὅτε με ἄστυδε προὔτρεψας ἀφικέσθαι ὠσχοφορίων ὄντων.*

2) Duo diversa oschophororum genera inveniemus p. 412.

3) Paene idem iam Sylburgius supplevit.

Aristophane ὀσχοφόρα (sic, vide huius disputationis finem) dicta esse faciamus.

Primam syllabam vocabuli nostri non diphthongo scriptam esse ex ipso Etymologici loco iam apparet. Tantam certitudinem de accentu non habemus. De prima littera Hesychii testimonium nobis praesidio est, in cuius lexico, omnium quae adhuc citavimus lexicorum antiquissimo, haec leguntur [1]:

Ὠσχοί (cum Musuro legamus ὦσχοι)· τὰ νέα κλήματα σὺν αὐτοῖς τοῖς βότρυσιν.

Ὠσχοφόρια (cod. ὠτχοφορεία)· παῖδες εὐγενεῖς ἡβῶντες καταλέγονται οἱ φέροντες τὰς ὤσχας (cod. ὄσχας) εἰς τὸ τῆς Σκιράδος (cod. κειράδος) Ἀθηνᾶς ἱερόν· εἰσι δὲ κλήματα ἔχοντα βότρυς (cod. βότρυσιν).

Ὠσχοφόριον· τόπος Ἀθήνησι (sensu laxiore, ut passim) Φαληροῖ, ἔνθα τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἱερόν.

Cui Hesychii loco ea, quae e Bekkeri anecdotis citavimus, tam similia sunt, ut dubitari non possit quin ex eodem fonte hausta sint. Itaque audaciae crimen non metuemus, si in lexico Segueriano (et in Etymologico magno) Φαληροῖ suppleverimus et νέα pro μεγάλα necnon Ἀθηνᾶς (Σκιράδος) pro Ἀρτέμιδος reposuerimus.

At etiam si in oschophorio vel ad oschophorium Artemidis sacrum aliunde ignotum exstitisse sumamus, locum illum Phaleri situm fuisse constat prope ab Athenae Sciradis templo, cuius Pausanias I 2, 4 et 36, 5 mentionem fecit.

Eo igitur oschophoriorum die oschophori muliebri ornatu ramos uvis onustos portabant a Dionyso, hoc est sine dubio a Dionysi Eleutherei fano sub arce sito. Oschophori autem illi duo pueri puberes e primoribus electi erant, de quibus Harpocration (et multo brevius Suidas) haec habet:

Ὀσχοφόροι·

Ducem igitur minime spernendum ii sequuntur, qui primam litteram ὀ scribunt. Sed vide huius disputationis finem.

Ὑπερείδης ἐν τῷ κατὰ Δημέου εἰ γνήσιος.

---

1) Praecedunt obscura haec et corrupta:

Ὤσχης· ὁ μετὰ κλήματος ἀμπέλου.

De quo loco nihil legi neque cogitavi, quod ab omni parte mihi satisfaceret.

Ex eadem oratione Harpocration nomen δειπνοφόρος citavit. Utrumque in lexico rhetorico Segueriano paullo aliter explicatum est. De dipnophoris videatur infra p. 410.

περὶ τῶν ὀσχοφόρων ἄλλοι τε εἰρήκασι καὶ Φιλόχορος ἐν τῇ ιβ'.
Philochorus de oschophoriis loqui potuit in libro duodecimo *περὶ ἑορτῶν*. Sed nescio, an praestet legere: *ἐν τῇ β'*, sc. *Ἀτθίδος*, in quo libro de oschophoriis sermonem fieri ex Athenaei loco infra citando constat.

Ὁ δὲ Ἴστρος ἐν τῇ ιγ',
Scilicet *τῶν Ἀττικῶν*, quem librum etiam Plutarchus in Thesei vita c. 34 citavit.

περὶ Θησέως λέγων, γράφει οὕτως· ἕνεκα τῆς κοινῆς σωτηρίας νομίσαι τοὺς καλουμένους ὀσχοφόρους καταλέγειν β' τῶν γένει καὶ πλούτῳ προὐχόντων.

Quaecumque de oschophoriis iam audivimus, Istri testimonio corroborantur, non ita tamen, ut ex Atticis eius necessarie hausta sint. Ceterum in illa *συναγωγῇ τῶν Ἀτθίδων* [1]) nihil exspectare possumus, quod ab Atthidographis antiquioribus nondum dictum fuerit. Quae sequuntur fortasse etiam ad Istrum pertinent.

ἡ δὲ ὄσχη κλῆμά ἐστι βότρυς ἐξηρτημένους ἔχον· ταύτην δὲ ὀρεσχάδα ἔνιοι καλοῦσιν.

In Etymologico magno *αὐροσχάς* dicitur *ἄμπελος* esse vel *ἐπαιωρημένη τις ὄσχη*. Sed missam faciamus quaestionem, quid sibi velit novum hoc nomen, ut ad Theseum animum advertamus, quem ab Atthidographis cum Oschophoriis coniunctum esse hic discimus.

Plura de ea re Plutarchus, partim certe e Demonis Atthide, in Thesei vita tradit, ubi c. XXII haec narrantur:

Theseo post reditum ex Creta Phaleri sacrificante praeco, quem in urbem miserat, extra templum exspectabat non capite sed caduceo coronas gestans, quas cives Aegei quidem mortem deplorantes sed nuntio laeti ei obtulerant. Sacrificiis peractis patris exitus Theseo renuntiatur atque omnes cum lacrimis et clamoribus in urbem properant. *Ὅθεν καὶ νῦν ἐν τοῖς ὠσχοφορίοις στεφανοῦσθαι μὲν οὐ τὸν κήρυκα λέγουσιν, ἀλλὰ τὸ κηρύκειον, ἐπιφωνεῖν δὲ ἐν ταῖς σπονδαῖς ἐλελεῦ, ἰοὺ ἰοὺ τοὺς παρόντας· ὧν τὸ*

1) Harpocration s. v. *ἐπενεγκεῖν*.

μὲν σπεύδοντες ἀναφωνεῖν καὶ παιωνίζοντες εἰώθασι τὸ δὲ ἐκπλήξεως καὶ ταραχῆς ἐστι. Θάψας δὲ τὸν πατέρα τῷ Ἀπόλλωνι τὴν εὐχὴν ἀπεδίδου τῇ ἑβδόμῃ τοῦ Πυανεψιῶνος μηνὸς ἱσταμένου· ταύτῃ γὰρ ἀνέβησαν εἰς ἄστυ σωθέντες. Sequitur Pyanepsiorum et Εἰρεσιώνης descriptio.

In qua narratione ea, quae Oschophoriorum caerimonias describunt, multum, quae explicant, nihil valent. De Oschophoriorum tempore autem quid tandem hic dictum sit, quaerendum videtur.

Solo enim hoc Plutarchi loco fretus A. Mommsen [1]), quem vulgo sequuntur, Oschophoriorum diem mensis Pyanepsionis septimum fuisse perhibuit. Sed parum verisimile videtur eodem die Apollini ramum quendam, cui nomen εἰρεσιώνη, et Athenae plane alium ramum, cui nomen ὦσχος, fuisse oblatum. Deinde si facta consideremus, quae harum caerimoniarum exempla esse dicuntur, Theseum uno die navem appulisse, Phaleri sacrificasse, Athenas revertisse patrem modo mortuum sepelivisse, Apollini votum solvisse, quis umquam crediderit? Ipsum denique Plutarchum testem habemus verba „ταύτῃ (h. e. Pyanepsionis die septimo) γὰρ ἀνέβησαν εἰς ἄστυ σωθέντες" e textu esse eicienda, qui in capite XXXVI diem octavum Pyanepsionis Theseo sacrum fuisse dicit, ἐν ᾗ μετὰ τῶν ἠιθέων ἐκ Κρήτης ἐπανῆλθεν. Eundem auctorem paucis paginis intercedentibus utramque sententiam scripsisse nego. Contextus posteriore carere non potest, prior moleste abundat et notae marginali quam simillima videtur.

Itaque emblemate importuno amoto a Plutarcho discimus Thesea octavo Pyanepsionis, Pyanepsia septimo Pyanepsionis, Oschophoria nescioquo die antea celebrata, variis modis ab Atthidographis cum Thesei ex Creta reditu esse coniuncta.

Oschophoria autem haud ita paucis diebus Pyanepsia antecessisse ipsa caerimonia testatur, in qua vitis rami (νέα κλήματα apud Hesychium, sed hoc mitto) uvis onusti portabantur. Aptissima enim eiusmodi caerimonia uvarum maturescentium tempori est, sed vix conveniens, immo alienissima videtur Pyanepsionis initio, quod est numquam ante finem Septembris, saepe sub finem demum Octobris, cum vindemia in Attica mense

---

1) Feste der Stadt Athen. Leipzig, 1898, p. 282.

Augusto fieri soleat, medio Octobri in summis etiam montibus perfecta sit [1]).

Plutarchus post Pyanepsia navigii Athenis reservati, quo Theseus cum suis ex Creta revertisse dicitur, mentione facta sic pergit:

Ἄγουσι δὲ καὶ τὴν τῶν ὠσχοφορίων ἑορτὴν Θησέως καταστήσαντος. Οὐ γὰρ ἁπάσας αὐτὸν ἐξαγαγεῖν τὰς λαχούσας τότε παρθένους, ἀλλὰ τῶν συνήθων νεανίσκων δύο θηλυφανεῖς μὲν ὀφθῆναι καὶ νεαρούς, ἀνδρώδεις δὲ τὰς ψυχὰς καὶ προθύμους, λουτροῖς τε θερμοῖς καὶ σκιατροφίαις καὶ ταῖς περὶ κόμην καὶ λειότητα καὶ χροιὰν ἀλοιφαῖς καὶ κοσμήσεσιν ὡς ἔστιν ἐξαλλάξαντα κομιδῇ, καὶ διδάξαντα φωνὴν καὶ σχῆμα καὶ βάδισιν ὡς ἔνι μάλιστα παρθένοις ὁμοιοῦσθαι καὶ μηδὲν φαίνεσθαι διαφέροντας, ἐμβαλεῖν εἰς τὸν τῶν παρθένων ἀριθμὸν καὶ διαλαθεῖν ἅπαντας· ἐπεὶ δὲ ἐπανῆλθεν, αὐτόν τε πομπεῦσαι καὶ τοὺς νεανίσκους οὕτως ἀμπεχομένους, ὡς νῦν ἀμπέχονται τοὺς ὥσχους [2]) φέροντες.

Si id quod Theseus fecisse dicitur expressa Oschophoriorum esset imago, duo illi oschophori non tantum muliebri veste induti sed etiam longa curatione effeminati fuissent et Oschophoriorum pompa a littore in urbem esset profecta. Hoc autem cum ex aliis testimoniis constet non esse verum, illud credere nondum debemus.

Φέρουσι δὲ Διονύσῳ καὶ Ἀριάδνῃ χαριζόμενοι διὰ τὸν μῦθον,

Fabula ea in Procli Chrestomathia loco infra citando narratur. Sed ibi pro Ariadne Athenam habemus neque aliter legi potest. Itaque cum Oschophoria Athenae (et Dionyso) multis locis, Ariadnae hoc solo loco sacra dicantur, Minois filiam Thesei et Dionysi causa in Plutarchi textum irrepsisse credamus et pro *Ἀριάδνῃ* legamus *Ἀθηνᾷ*.

ἢ μᾶλλον ὅτι συγκομιζομένης ὀπώρας ἐπανῆλθον.

Hic Theseus non mense Pyanepsione, qui ad *μετόπωρον* sive *φθινόπωρον* pertinet, sed ignoto illo Oschophoriorum die revertisse manifeste dicitur, quem supra iam eo *τῆς ὀπώρας* tempore quaesivimus, quo fructus ex arboribus colligi incipiunt.

---

1) A. Mommsen, Mittelzeiten, Schleswig 1870, p. 9.

2) In codicibus *ὀσχοὺς* vel *οἰσχοὺς* est. Videatur p. 405.

αἱ δὲ δειπνοφόροι παραλαμβάνονται καὶ κοινωνοῦσι τῆς θυσίας ἀπομιμούμεναι τὰς μητέρας ἐκείνων τῶν λαχόντων· ἐπεφοίτων γὰρ αὐτοῖς ὄψα καὶ σίτια κομίζουσαι· καὶ μῦθοι λέγονται διὰ τὸ κἀκείνους εὐθυμίας ἕνεκα καὶ παρηγορίας μύθους διεξιέναι τοῖς παισί. Ταῦτα μὲν οὖν καὶ Δήμων [1]) ἱστόρηκεν.

Mulieres igitur, quae δειπνοφόροι dicebantur, Oschophoriorum sacris Phaleri factis intererant et fabulas narrabant. De qua re apud Harpocrationem p. 52 ex Hyperidis oratione in Demeam, ubi de Oschophoriis sermonem fieri iam cognovimus, eadem fere leguntur:

Λέγεται δὲ καὶ τὰς δειπνοφόρους καταλέγεσθαι (eligebantur igitur, ut oschophori ipsi.) νῦν, ὅτι αἱ τῶν κατακεκλειμένων παίδων μητέρες εἰσέπεμπον καθ' ἡμέραν αὐτοῖς τροφὴν εἰς τὸ τῆς Ἀθηνᾶς (Σκιράδος sc.) ἱερόν, ἐν ᾧ διῃτῶντο (antequam in Cretam proficiscebantur), καὶ αὐταὶ συνῄεσαν ἀσπασόμεναι τοὺς ἑαυτῶν.

Cum duobus hisce testimoniis iamdudum Hesychii locus collatus est, ubi codices habent:

Δειπνοφόροι· παρὰ Ἀθηναίοις καθίστανται ἐν τῇ τῶν ὠσχοφορίων ἑορτῇ οἱ δειπνοφόροι,

Valesius iam communi consensu restituit αἱ δειπνοφόροι.

Maiorem difficultatem lexicon Seguerianum movet, quod inscribitur λέξεις ῥητορικαί. Ibi enim, cum propter Hyperidis locum nimirum de dipnophoris sermo fit [2]), post δειπνοφορίαν quandam Cecropidibus factam haec leguntur:

Φιλόχορος [3]) δέ φησι τὰς μητέρας τῶν δὶς ἑπτὰ παίδων, τῶν κατακλεισθέντων ἵνα πεμφθῶσι τῷ Μινοταύρῳ, πέμπειν καθ' ἡμέραν αὐτοῖς δεῖπνον καὶ φοιτᾶν πρὸς αὐτούς· καὶ μετὰ τὴν ὑποστροφήν, ὥςπερ εὐχὴν ἀποδιδόντας, ἐν τῇ ἑορτῇ ἄγειν τοὺς παῖδας τὰ δεῖπνα καλουμένους δειπνοφόρους.

Quae ab Hyperidis fragmento eo tantum discrepant, quod ipsi pueri δειπνοφόροι vocari videntur. Sed alia etiam vitii indicia habemus. Cibus enim ante profectionem acceptus post reditum portari non potest, neque „portare cibum" Graece „ἄγειν τὰ δεῖπνα" dicitur, neque δειπνοφόρος is est, qui epulas agit. Immo

1) Frustra rogamus, a quo loco incipiant ea, quae Demon etiam narraverit, et utrum alter ille, qui eadem narret, Plutarchus ipse sit, an tertius quidam, ut Istros.

2) Bekkeri anecdota I p. 239.

3) In libro XII περὶ ἑορτῶν, vel potius in libro II Ἀτθίδος. Videatur p. 407.

nihil aliud pueri die festo agere possunt quam ipsas matres, quae *δειπνοφόρων* nomine Oschophoriorum sacrificiis intererant. Aut igitur vitium altius latet, aut Philochorus dixit *ἄγειν τοὺς παῖδας αὐτὰς καλουμένας δειπνοφόρους*, in quibus una littera omissa *αὐτὰ* scriptum falsam explicitionem *τὰ δεῖπνα* et pravam emendationem *καλουμένους* flagitare videbatur.

Sed ad alia testimonia transgrediamur, quae neque saltationem neque cantum ab Oschophoriis afuisse docent. De saltatione Athenaeus XIV c. 30 (p. 631) haec habet: *Τρόποι δ'αὐτῆς* (sc. *τῆς γυμνοπαιδικῆς ὀρχήσεως*) *οἵ τε ὠσχοφορικοὶ καὶ οἱ βακχικοί.* Pueri igitur veste non iam muliebri sed nulla induti Oschophoriis saltabant.

De cantu oschophorico Proclum testem habemus, in cuius Chrestomathia paragr. 28 [1]) haec leguntur:

Ὠσχοφορικὰ δὲ μέλη παρ' Ἀθηναίοις ᾔδετο· τοῦ χοροῦ δὲ δύο νεανίαι, κατὰ γυναῖκας ἐστολισμένοι, κλῆμα ἀμπέλου κομίζοντες μεστὸν εὐθαλῶν βοτρύων (ἐκάλουν δὲ αὐτὸ ὦσχην, ἀφ' οὗ καὶ τοῖς μέλεσιν ἡ ἐπωνυμία) [2]) *καθηγοῦντο. Ἄρξαι δέ φασι Θησέα πρῶτον τοῦ ἔργου· ἐπεὶ γὰρ ἑκούσιος ὑποστὰς τὸν εἰς Κρήτην πλοῦν ἀπήλλαξε τὴν πατρίδα τῆς κατὰ τὸν δασμὸν συμφορᾶς, χαριστήρια ἀπεδιδοὺς Ἀθηνᾷ καὶ Διονύσῳ, οἱ αὐτῷ κατὰ τὴν νῆσον τὴν Δίαν ἐπεφάνησαν* [3]), *ἔπραττε τοῦτο, δυσὶ νεανίαις ἐσκιατραφημένοις χρησαμένος πρὸς τὴν ἱερουργίαν ὑπηρέταις. Ἦν δὲ τοῖς Ἀθηναίοις ἡ παραπομπὴ ἐκ τοῦ Διονυσιακοῦ ἱεροῦ* (sub arce) *εἰς τὸ τῆς Ἀθηνᾶς τῆς Σκιράδος τέμενος* (Phaleri). *Εἵπετο δὲ τοῖς νεανίαις ὁ χορὸς καὶ ᾖδε τὰ μέλη.*

Haec omnia artissime inter se cohaerent et sine dubio ex uno fonte minime spernendo fluxerunt. Praeter carmina oschophorica nihil novi nos edocent, sed plane nova sunt quae sequuntur:

Ἐξ ἑκάστης δὲ φυλῆς ἔφηβοι διημιλλῶντο πρὸς ἀλλήλους δρόμῳ· καὶ τούτων ὁ πρότερος ἐγεύετο ἐκ τῆς πενταπλῆς λεγομένης φιάλης, ἣ συνεκιρνᾶτο ἐλαίῳ καὶ οἴνῳ καὶ μέλιτι καὶ τυρῷ καὶ ἀλφίτοις.

---

1) In Hephaestionis editione Gaisfordiana p. 388, in Photii bibliothecae editione Bekkeriana II p. 322.

2) Eieci vocabula *τῆς ἑορτῆς*.

3) Vide p. 409. Hic Ariadnam pro Athena introducere non licet, quia Dia, insula Cretae propinqua, Naxum antecedit.

Quae profecto, utpote de cantu oschophorico nihil iam continentia, hic non essent subiuncta, nisi in Procli fonte ita legerentur. Aut igitur vitium latet, aut decies bini pueri, dum Oschophoriorum pompa Phalerum procedit, cursu certabant et decem victores in Athenae Sciradis templo vel in Oschophorio propinquo potione quincuplici fruebantur.

At de certamine illo duo alia testimonia habemus, quae cursoribus certantibus oschophororum nomen indunt, alibi semper duobus pueri muliebriter vestitis proprium.

Alterum, quod aut contaminatione quadam, aut temporum ratione, quae inter fontes intercedit, mediam fere viam obtinet inter Procli locum citatum et Athenaei locum citandam, in scholiis ad Nicandri Alexipharmaca legitur, v. 109, ubi ulmi rami minus recte *ὦσχαι* dicuntur:

Ὠσχοφόροι λέγονται Ἀθήνησι παῖδες ἀμφιθαλεῖς ἁμιλλώμενοι κατὰ φυλὰς, οἳ λαμβάνοντες κλήματα ἀμπέλου ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Διονύσου ἔτρεχον εἰς τὸ τῆς Σκιράδος Ἀθηνᾶς ἱερόν.

Alterum apud Athenaeum legitur XI c. 92 (p. 495 e):

> Πενταπλόα· *μνημονεύει αὐτῆς Φιλόχορος ἐν δευτέρᾳ Ἀτθίδος.*

In hoc libro Philochorum de Theseo locutum esse constat. Itaque veri simile videtur ex hoc fonte ea hausta esse, quae Proclus primo de oschophoris duobus et de Theseo, deinde de puerorum bis denorum certamine et de potione quincuplici tradit, necnon ea, quae e lexico Segueriano de dipnophoris citavimus.

> *Ἀριστόδημος δ'* (Aristarchi discipulus) *ἐν τρίτῳ περὶ Πινδάρου τοῖς Σκίροις* (Scirophorionis duodecimo) *φησὶν Ἀθήναζε* (pro *Ἀθήνησιν* ut passim) *ἀγῶνα ἐπιτελεῖσθαι τῶν ἐφήβων δρόμου· τρέχειν δ' αὐτοὺς ἔχοντας ἀμπέλου κλάδον κατάκαρπον, τὸν καλούμενον ὦσχον. Τρέχουσι δ' ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Διονύσου μέχρι τοῦ τῆς Σκιράδος Ἀθηνᾶς ἱεροῦ, καὶ ὁ νικήσας λαμβάνει κύλικα τὴν λεγομένην πενταπλόαν καὶ κωμάζει μετὰ χοροῦ.*

De saltatione oschophorica et de carmine oschophorico libenter cogitaveris. Sed hoc ad pompam pertinebat et in illa pueri nudi saltabant. Quam ob rem neque huius neque illius origo certe huius recentioris temporis moribus illustranda est.

Πενταπλόα δ' ἡ κύλιξ καλεῖται, καθ' ὅσον οἶνον ἔχει καὶ μέλι καὶ τυρὸν καὶ ἄλφιτον καὶ ἐλαίου βραχύ.

In potione quincuplici describenda Proclus (Philochorus?) ab oleo, Aristodemus a vino initium facit.

Maioris momenti est, quod oschophororum certamen Sciris factum esse nunc cognovimus. Itaque ignotum illum Oschophoriorum diem Scirophorionis duodecimum fuisse constaret, si inter Atthidographorum et Aristodemi tempora nihil esset mutatum. Cum vero oschophororum munus tunc potissimum a duobus pueris muliebribus, ad pueros non iam decies binos, ut videtur, sed cunctos (*οἱ ἔφηβοι*) cursu certantes translatum sit atque uva inter Iunium medium et Iulium medium (ad hoc enim tempus anni Scirophorionis duodecimus pertinet) nondum matura sit, haud scio, an praestet Oschophoria primo aliquot diebus post Scira celebrata putare. Facile enim fieri potuit, ut religionis perantiquae vestigia vix iam intellecta in exercitationem *τῶν ἐφήβων* abirent, quae eo facilius cum die festo antecedenti coalescere poterat, quod Oschophoria Sciradi sacra erant, cuius deae nomen ad Scira pertinere videbatur [1]).

Saeculo secundo autem ante Christum, quod inter Aristodemum et Istrum, Atthidographorum postremum, intercedit, epheborum inscriptiones (C. I. A. II 465 et sequentes) demonstrant magnas et novas partes in dierum festorum celebratione „gymnasiastis" illis attributas esse, ut religioni simul atque exercitationi et disciplinae satisfieret. Quam ob rem minime absonum videtur cursum, quo iam pridem decies bini pueri tributim electi certabant, ipso illo tempore ita inviguisse, ut totam Oschophoriorum celebrationem in se contraheret et in cunctorum epheborum certamen mutaret.

Duo alia recentioris temporis vestigia removenda sunt, priusquam videre possimus, quidnam Oschophoriorum caerimoniae

---

1) Ii sane, quibus Oschophoriorum diem Pyanepsionis septimum fuisse persuasum est, aut Aristodemi locum mendosum arbitrantur, ut fecit A. Mommsen in Heortologiae editione prima, aut bina Scira celebrata esse credunt, altera mense Scirophorione, altera autem Pyanepsione, ut idem vir doctus in Philologo L p. 126 et in Heortologiae editione secunda p. 308. Cum vero neque hoc neque illud probabile sit, ipsae illae aliorum difficultates disputationem meam corroborant, qua Oschophoria ab auctumno ad aestatem removi. Ceterum Scira et Sciradem alias fusius tractare mihi proposui.

antiquitus significaverint. Theseus enim, cuius historiam Atthidographi variarum caerimoniarum „explicationibus" illustraverunt, ante Cimonis tempora in Atheniensium cultu vix quicquam valebat; et Dionysus Eleuthereus, a cuius templo Oschophoriorum pompa proficiscebatur, certe non ante saeculum sextum a. Chr. Athenas translatus est.

Vestis muliebris puerorum remotissimam redolet antiquitatem. Obscura quaedam alteque recondita voluptas inde ab origine toto orbe terrarum homines coëgit, ut sexus quodammodo inter se permutarent, cuius rei aliae rationes aliis locis et aliis temporibus excogitatae huc non faciunt. Inter caerimonias autem, cum quibus puberes virorum numero adscribuntur, vestis muliebris pueris induta et detracta vehementer mutationem eorum auget, qui viri nondum habebantur, priusquam in virorum communionem sollemniter essent recepti.

Etiam clamores illi, qui alacritatem et luctum mirabiliter miscebant, eiusmodi caerimoniis aptissimi sunt, in quibus pueri moriuntur, ut viri resurgant.

Potio quincuplex, postea mirificum quoddam certaminis praemium, primo fortasse tamquam venenum vel medicina pueros in viros, ut κυκεὼν ille Eleusinius subsimilis profanos in mystas, mutabat.

Mulieres illae ad δειπνοφόρων munus electae indicio sunt pueros olim in Sciradis templo aliquamdiu seclusos mansisse, priusquam viri fierent. Fabulas fortasse propterea narrabant, quod quasi nutrices essent, e quarum manibus pueri tunc demum grato animo evaderent.

Ubi virorum societates florent, ibi saepe pueri nonnulli ita effeminantur, ut veri viri fieri nunquam possint. Sciradis templo remotissimis temporibus duos effeminatos addictos fuisse non sine causa conieceris.

Caduceum coronatum melius intellegimus, si perpendimus caduceos, bacula, virgas saepe phalli esse symbola.

Eandem significationem ramis illis uva onustis eo libentius attribuere velim, quod Oschophoria non Dionyso sed Sciradi, non vino sed pueris celebrari persuasum habeo.

At ipsum oschophororum nomen viti magnas partes tribuere videtur. Ὄσχος enim sive ὄσχη vitis ramus est. Non nego.

Atqui *ὀσχεός* [1]) sive *ὀσχεά* [2]) sive *ὀσχή* [3]) scrotum significat neque dubito, quin *ὠσχοφόροι* nostri antiquitus *ὀσχοφόροι* fuerint, quamquam veste muliebri virilitatem velabant.

Uva eodem fere tempore, quo Ὀσχοφόρια celebrari solebant, in *ὤσχοις* sive *ὤσχαις* suis maturescens religionem obscaenam oblitterandi et novum deum cum caerimoniis antiquis coniungendi occasionem dedit. Sed in Atheniensium mente „racemiferi" illi semper „testiculati" manebant et ipsa verba, quibus fontes nostri in vocabulo *ὦσχος* sive *ὤσχη* explicando utuntur huius rei vestigia reservare videntur. Immo nulla iam differentia est inter *ὄσχη* sive *ὤσχη* et *ὄσχεα* sive *ὄσχεος* secundum Hesychium:

Ὄσχαι· κλήματα βοτρύων γέμοντα.

Ὄσχεα· βαλλάντια, μαρσύππια· ἢ τὸ τῶν διδύμων ἀγγεῖον καὶ κλήματα βοτρύων πλήρη.

Ὄσχεος· τὰ αὐτά.

Sed confusionem potius quam verum testimonium hic habemus. Itaque *ὦσχος* sive *ὤσχη* pro racemo et *ὀσχεός* sive *ὀσχή* pro scroto scribendo discrepantiam et littera initiali et accentu quam maximam reddidi. In qua re si forte erraverim, huius certe erroris emendatio disputationis meae summam magnopere confirmabit.

---

1) Passim *ὄσχεος* scriptum est, sed Eustathius ad Ψ 160, p. 1293, v. 46 et Etymologicon magnum vocabulum oxytonon fuisse demonstrant.

2) Apud Aristotelem, de generatione animalium I 12, ubi paroxytonon est. Accentum propter *ὀσχεός* mutavi.

3) Apud Hippocratem passim, sed paroxytonon. Accentum mutavi propter *ὀσχεά*.

OBSERVATIUNCULAE DE IURE ROMANO.

SCRIPSIT

J. C. NABER S. A. FIL.

(*Continuantur ex pag.* 204).

CVII.

DE NILO CENSITORE.

Pars prima.

Flumina quidem omnia *censitorum vice funguntur* [1]) maxime vero Nilus [2]) *ὅρων συγχύσεις .... ἀπεργάζεται κατὰ τὰς αὐξήσεις ἀφαιρῶν καὶ προστιθεὶς καὶ ἐναλλάττων τὰ σχήματα καὶ τἆλλα σημεῖα* [3]) *ἀποκρύπτων, οἷς διακρίνεται τό τ' ἀλλότριον καὶ τὸ ἴδιον* [4]). Quod hodie quidem maiore Aegypti parte [5]) fieri desiit, sed perseverat tota paene Thebaide [6]) et in agro fluviatili [7]), id est,

---

1) L. 30 § 3 D. 41.1. — Supersunt termini *στηριχθ(έντες) .... Φροντίδι τοῦ δεῖνος διασημοτάτου κηνσίτορος* (*Ann. épigr.* 1907 no. 145; cf. ibid. 1908 pag. 48).

2) Simile quid traditur de Acheloo (Strab. X 2 § 19), cuius *ἡ χοῦς .... τὴν χώραν .... περιμάχητον .... ἐποίει τὸ παλαιὸν τοὺς ὅρους συγχέουσα ἀεὶ*, antequam scilicet Hercules *παραχώμασί τε καὶ διοχετείαις (ἐ)βιάσα(το) τὸν ποταμόν*.

3) Dicendum erat, quae *σημεῖα*. Nam hodie utique in terra Aegypto „*hedges, fences and all similar boundary marks are absent*" (Lyons, *The cadastral survey of Egypt* (1908) p. 25. Cf. ibid. p. 4 med.).

4) Strab. XVII 1 § 3. Cf. P. Oxy. 486, 14/5 et 31-33.

5) Lyons, op. cit. p. 104 (cf. p. 20): „*the Delta*"; p. 132/3: „*Beni-Suef, Minia and the northern part of Assiut*"; p. 19: „*the portion of E. between the Nile and the Bar-Yusef*".

6) Lyons, op. cit. p. 134: „*the lands of Aswan, Qena and Girga*".

7) Lyons, op. cit. p. 325/6.

in ipsa declivitate ripae [1]) insulisque, quem generaliter appellant „*gezira*" [2]), id est νησιώτ(ην) [3]). Atqui Strabonis temporibus etiam (τὸ Δέλτα) ἐν .... ταῖς ἀναβάσεσι τοῦ Νείλου (ἐ)καλύπτετ(ο) πᾶ(ν) [4]), multo vero magis Halicarnasensis rerum scriptoris [5]). Itaque veteres iam Aegypti domini, si cuius possessionis Nilus quid abstulisset, damnum passum iusserant σημαί(νειν) τὸ γεγενημένον, ut ipsi mitterent τοὺς ἐπισκεψομένους [6]) καὶ ἀναμετρήσοντας, ὅσῳ ἐλάσσων ὁ χῶρος γέγονε, ὅκως τοῦ λοιποῦ κατὰ λόγον τῆς τεταγμένης ἀποφορῆς τελέοι [7]), quemadmodum apud Romanos relevabatur, cuius *agri portio chasmate per(isse)t* [8]). Erat autem ἡ τεταγμένη ἀποφορὴ annona, non decuma aliave fructuum pars rata; quid enim ad decumam fundi modus? Itaque non fefellit Huschkium [9]) suspicio: quintam, quam scribit Orosius [10]) a Iosephi patriarchae temporibus ad sua tota Aegypto pensam esse, multo ante Orosium [11]) factam esse annonam [12]). Annonam intelligimus certam frumenti vel ceterarum specierum [13]) collatio-

1) Lyons, op. cit. p. 25 ima: „*the sloping banks of the river*".

2) Lyons, op. cit. p. 325.

3) P. Grenf. II 15 II 2.

4) Strab. XVII 1 § 4. Post pauca addit: τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰ ἐπάνω τοῦ Δέλτα ποτίζεται.

5) II § 14, § 19, § 97.

6) Kenyon, *Catalogue of the Greek papyri* II (1898) p. XII: ἐπίσκεψις *appears as the word for an official survey of land in* Berl. pap. 563 (*and* Lond. 267 lin. 134)", nam sic sententia eius explenda est. Cf. Wilcken, Ostr. I p. 175; *Archiv* I p. 151; *Grundzüge* p. 176, p. 206.

7) Herod. II 109. — Cf. Heronis (ed. Heiberg) Geometr. 23 § 1 (Hultsch: 106 § 1): ἐπενόησαν .... μέτρησιν τῆς ἀπολειπομένης ὑπὸ τοῦ Νείλου γῆς, id est, mensuram agebant eius, quod flumen reliquum fecisset. Quae exscripsi, pro parte absunt a loco gemino (Geometr. utrobique 2).

8) L. 4 § 1 D. 50. 15.

9) *Ueber den* Census (1847) not. 60.

10) I 8 § 9.

11) De Orosii loco cf. praeterea Savigny, *Verm. Schr.* II p. 165; Lumbroso, *Recherches* (1870) p. 94²; Wessely, Corp. Rain. I p. 155¹; Wilcken, Ostr. I p. 198 (cum not. 1); id. *Grundzüge* p. 171².

12) Similiter, quod pecuniarium vectigal Minuciorum sententia (Bruns, font. (1909) no. 184) comprehenditur (lin. 25), id succedere videtur in locum vicesimae vel sextae (lin. 27).

13) Annona proprie intelligitur id, quod (*in*) *fructibus* confertur (c. 15 C. Th. 12. 6) ex more (l. 32 § 6 D. 26. 7), unde dictae *species annonariae.* Attamen interdum ὑπὲρ ἀννώνης solvitur nummus (P. Lond. 1095 (a) (III pag. 249); Ostr. 273; 674). Cf. Wilcken, Ostr. I kap. IV § 16; *Grundzüge* p. 361, 363.

nem, non pro ratione perceptorum. Opinio autem Huschkii, quam laudavimus, magnopere commendatur disertissimo Valeriae Paulinae (p. chr. 201/2) testimonio [1]: aruras suas *γῆς ἰδιοκτήτου* pendere iussas [2]) demonstrantis *ἀνὰ πυροῦ (ἀρτάβην) μίαν ἥμισυ* [3]); constat praeterea *γῆν κληρουχικὴν* [4]), *δημοσίαν* [5]), *βασιλικὴν* [6]), *ἰδιωτικὴν* [7]), cuius fuisse speciem *τὴν ἰδιόκτητον* hodie constare videtur [8]), pariter pependisse omnem *ἀνὰ ἀρτάβας τοσαύτας*, *ἰδιωτικὴν* quidem tributi, *βασιλικὴν* autem et *δημοσίαν* [9]) canonis potius iure [10]). Ergo hoc discrimine salvo verissima est Huschkii sententia. Erat quidem Ptolemaeorum temporibus *ἀπόμοιρα ἕκτης καὶ* (= vel) *δεκάτης*, cui subiecti erant *ἀμπελῶνες* et *παράδεισοι* [11]): ab hoc diversum fuisse *τὸν ἀμπελώνων φόρον* [12]), demonstravit ut nihil solidius Grenfell [13]); *ἕκτην ἀκροδρύων (καὶ στεφάνων)* eandem esse atque *παραδείσων*, argumentis facile perspicitur Wilckenianis [14]). Romani hanc quoque *ἀπόμοιραν* nomine retento ad annonae genus

---

1) Pap. Berol. (*BGU*) 139 lin. 12/3 (Wilcken, Ostr. I p. 207).

2) Wilcken, Ostr. I p. 211: „*für alle Mal*".

3) In papyris non mutatur. Cf. ex hac ipsa serie (*BGU*) P. 408 l. 10/1; 411 l. 7; 446 l. 23; 538 l. 33.

4) P. Tebt. 324.

5) P. Oxy. 1031, 11/2 (*δημοσίαν γῆν οὐκ ἔλαττον διαρτάβου*).

6) Pap. Brux. 1 (passim); Flor. sine no. (Chrestom. I 341) lin. 12 sqq.; Giss. 60 II; Tebt. 84 lin. 89 sqq.; 87 lin. 49 sqq. etc. Huic accedunt (P. Giss. 60 III 18 sqq.) *ἱερατικὰ* (cf. P. Tebt. 302, 31).

7) P. Brux. 1 (passim).

8) Cf. Wilcken, *Grundzüge* p. 306.

9) Inter *δημοσίαν* et *βασιλικὴν γῆν* quid proprie interfuerit, adhuc ignoratur. Non multum interfuisse videtur, quandoquidem P. Tebt. 373, 4-6 *ἀπὸ .... δημοσίων ἐδαφῶν* locatur aliquantum *βασιλικῆς γῆς*, quin P. Giss. 60 II lin. 17, 22 (pag. 167) mutua vice funguntur, ut P. Oxy. 916, 7. 13. 16 *δημόσιος* et *βασιλικὸς τραπεζίτης*. (Sed *BGU* 285 et P. Oxy. 899, 22 et Giss. 4, 6/7 separantur).

10) Vidit hoc Seymour de Ricci, *Musée belge* VIII p. 116 ima. Consentit Wilcken, *Grundzüge* p. 303 med.

11) Quid hac appellatione significetur, demonstrat Wilcken, Ostr. I p. 157[2]. Cf. nunc quoque inscr. Sard. sine no. (*Amer. Journal of archaeol.* 1912 p. 13) I 15, 16: *παράδεισοι σπόρου*; P. Tebt. 60, 39 (*π. ἐν λαχανείᾳ*); 86, 20 (*π. στεφάνοις καὶ λαχάνοις*).

12) Wilcken, Ostr. I, p. 150 ima: „*damit ist wohl die Grundsteuer gemeint*". Quidni canon?

13) *Revenue laws* (1896) pag. 109/10. Accessit P. Elephant. 14, 2/3.

14) Ostr. I p. 134/5 (cf. ibid. p. 161 not. 1).

transtulerunt [1]), etsi superfuerunt παράδεισοι ὧν ἕκτη [2]). Ergo decimam vel sextam ante Romanorum dominationem παράδεισοι vineaeque praeter ἱερὰν γῆν [3]), ceterum annonam [4]) omnis pendebat Aegyptus simili sub exceptione γῆς χέρσου καὶ ἄλλης [5]) γῆς ἐκτὸς Φορολογίας [6]), exigebatur enim functio [7]) (ἀπὸ) τῆς (μὴ) ὑΦ' ὕδωρ οὔσης [8]) (μηδὲ) ὀψίμως ἀποκαλυΦθείσης [9]) βεβρεγμένης [10]), quo pertinent προσαγγέλματα βεβρεγμένων [11]) et ἀπογραΦαὶ quum ὑΦ' ὕδωρ ὄντων [12]) tum ἠβροχηκότων [13]), quas ab

---

1) P. Lond. 195 lin. 9/10 (II pag. 128). Vidit hoc Kenyon (ad P. cit.), cuius probat sententiam Wilcken, Ostr. I p. 160.

2) P. Tebt. 343 Ro., 69. — Nostra quoque vidit aetas in terra Aegypto genus agrorum decumatium „*ushuri*" (Lyons, *the cadastral survey of Egypt* (1908) p. 62), quod nunc in aliud genus translatum est (ibid. p. 350).

3) *Revenue laws* col. 36 lin. 7/8.

4) Tributi vel canonis vice.

5) Id est, ἁλμυρίδος et ἐμβρόχου (P. Tebt. I pag. 574) et item ἀβρόχου (P. Tebt. 72 lin. 434 (ia. 428); 151), quae ἀπὸ χέρσου interdum separatur (P. Tebt. 79, 1. 3).

6) Pap. Lond. 401 lin. 14 (Wilcken, *Archiv* I p. 135).

7) Integra, nam (ἀπὸ) ἐπηντλημένης dimidia exigitur (P. Brem. 34, 16 (*Archiv* V p. 246); Giss. 4, 20; 6 I 12; 6 II 16; 6 III 14; 5, 13/4).

8) Cf. P. Hamb. 12; Lond. 267 lin. 113, 121, 202, 216 (ia. praef.); Petrie III 99, 22. Atqui P. Oxy. 918 XI 3 minuuntur dumtaxat τὰ ἐκΦόρια .... διὰ τὸ καθ' ὕδατος γεγονέναι. Quin P. Tebt. 64 (*a*) lin. 63, 99, 121 ἀναλ(αμβάνεται) (κληρουχικὴ) ἔμβροχος, ut (lin. 54, 80) ἄσπορος, πρὸς τὸ ἥμισυ ἀρτάβης, cf. ibid. pag. 556 lin. 4-6.

9) P. Hamb. 12, 8/9.

10) Edict. Tib. Alex. (CIG. 4957) lin. 55, 57 (cf. Wilcken, Ostr. I p. 211, p. 505 not. 2). Communis est lex tributo canonique (P. Brux. 1, ubi ἄβροχος γῆ tributum vel canonem adscriptum quidem habet, sed non pendit ut P. Petrie III 95 II 7). Ad canonem praecipue spectant (γῆς βασιλικῆς) P. Brem. 34, 14/5 (*Archiv* V p. 246); Giss. 6 I 11/3; 6 II 14/7; 6 III 13/4; 5, 13/4, (διοικήσεως καὶ οὐσιακῶν) *BGU* 84 (Ostr. I p. 212¹; cf. ibid. p. 203/4), (incertum genus) P. Giss. 4. — Etiam in papyris Tebtunicis exigitur τὸ ἐκΦόριον (ἀπὸ) βεβρεγμένης, licet fuerit ἄσπορος (veluti P. 61(a) lin. 176/7, cf. ibid. pag. 563). Quo potest explicari P. Lond. 924 (III pag. 134). Cf. praeterea Or. gr. inscr. sel. 56 lin. 13 sqq. (= Michel 551, 10-13).

11) Kenyon, *Class. Review.* IX (1900) p. 173 (505): „*the order of* Tib. Alexander ... *is illustrated by* P. Lond. 604 (A), *which is a register of the land inundated in* A. D. 46/7." Sunt similes P. Flor. extrav. sine no. (Chrestom. I 341); Giss. 60; Tebt. 71 Ro., cui praescribitur προσάγγελμα τῆς βεβρεγμένης (cf. 24, 31: κατὰ τὰ προσαγγέλματα τῆς βεβρεγμένης). Add. P. Tebt. 71 Vo: κατ' ἄνδρα τῆς ἔτι ἀποτίστου.

12) Cf. P. Hamb. 12, 17. Exemplum sistit *BGU* 1193.

13) *BGU* 139; 198; 973; P. Fay. 33; Grenf. II 56; Hamb. 11; Oxy. 1113; Tebt. 324 (annorum p. Chr. 162-208). Cf. Wilcken, *Grundzüge* p. 203/5, qui neglexit P. Oxy. 1113, adiungit autem *BGU* 108 (Chrestom. I 227).

ordinariis professionibus rectissime separat Grenfell [1]), sed non recte docet [2]) porrigendas fuisse a dominis et nominandum *τὸν γεωργόν* (*lessor* = *lessee*). Porriguntur a cultoribus et nominatur dominus, qui libris censualibus brevibusque detineatur (*ὁ εἰς ὃν διὰ σωματισμοῦ*), nec obest, quod, qui porrigit, *ὑπάρχειν* sibi *τὴν γῆν* testificari solet, quia hoc vocabulum etiam conductori convenit [3]). Quapropter hoc solum videndum superest, utrum *κατ' ἔτος* porrigi consueverint [4]). Quarto quidem post Christum saeculo exigebantur *τὰ εὐσεβῆ τελέσματα* [5]) etiam de iis, quae *ἐν χέρσῳ* fuissent [6]), quod hodie rursus in desuetudinem abiit [7]). In conductionibus quoque interdum recipitur merces *ἐπί τ' ἐμβρόχῳ καὶ ἀβρόχῳ* [8]), sed convenire potius solet [9]) *ὑπὲρ ἀβρόχων* [10]) merces ne debeatur [11]), vel tota ne debeatur [12]), vel ut debeatur de irrigatis [13]), quin immo de cultis [14]). *Ὑπὲρ ἐπηντλημένης* ut dimidia debeatur, et ut necesse sit *ἐπαντλεῖν ἄβροχον*, occurrit clausula [15]), non vero frequentatur. Illud, ut relevaretur publica eorum functio, quibus flumen abstulisset, supervixit, nam confirma-

---

1) P. Oxy. II pag. 177.

2) Ad P. Fay. 33, 18/9. Cf. Eger, *Grundbuchw.* p. 188; Lewald, *Beiträge* etc. (1909) p. 78/9.

3) P. Tebt. 335, 17-19.

4) Cf. Eger, *zum aegypt. Grundbuchw.* p. 184[a]; Grenfell ad P. Oxy. 1113 I 14; Wilcken, *Grundzüge* p. 204.

5) Recurrunt eadem *BGU* 917, 15 (*Archiv* II p. 139); P. Gizeh 67151, 73. Intelligo tributa auspice Stephano sch. 1 (lin. 5) ad Bas. 11. 1. 42.

6) CPR I 19 (anni 330); P. Goodsp. 15, 22 (anni 362); P. Gizeh 10885 (Thead. 16); 10889 (Thead. 20).

7) Sayce, *Proc. soc. bibl. arch.* XXIII (1901) p. 213 (cf. Ostr. *Sammelbuch* 1089): „*under English rule* (*γῆ ἄβροχος*) *does not pay .... taxes.*" Quod confirmat Lyons, *the cadastral survey of Egypt* (1908) p. 95.

8) P. *Soc. ital.* 77, 23 (anni 551 vel 565).

9) Cf. Waszyuski, *Bodenpacht* I p. 131-134; Gentilli, *Studi ital. di filol. class.* XIII (1905) p. 299, 352; Frese, *zum gräco-aegypt. Rechtsleben* (1909) not. 123 (p. 36).

10) Cf. Wilcken, *Archiv* IV p. 177.

11) Sic fit P. Amh. 85, 15/8; 86, 13/4; *BGU* 640; 831; P. Flor. sine no. (*Studi ital.* cit. XIII p. 362/3); CPHerm. 119 Ro. II 22; P. Lond. 350, 11/2 (II pag. 193); Magd. 3 lin. 4/8; Oxy. 101, 24-26; 501, 27-30; 910, 26/8; 1125, 10/2; 1279, 22/4; CPR I 239, 9/11; P. Tebt. 106, 16/7; 374, 19/21.

12) P. Grenf. I 56, 12/3; 57, 11.

13) *BGU* 938, P. Hibeh 90, 8.

14) P. Amh. 68, 22; Argentor. 10 lin. 11/3; Lips. 19, 16/7.

15) CPR I 39, 22/3.

tur ab Arcadio [1]) sub hac adiectione, ut, sicut ii, *qui suum deplorant patrimonium imminutum, ... functionis onere libera(n)tur*, ita *hi, quos inundatio Nili fluminis reddidit ditiores, pro terris, quas possident, tributorum praestationem agnoscant* [2]). Etiam hodie, ubi intervenit imminutio vel incrementum, id est, ut diximus, in agro fluviatili, *pro terris, quas possidet*, tributorum quisque praestationem agnoscit [3]). Hoc praecepto apparet, quid delirent, quibus videtur copia fuisse Aegyptiis apud varia officia non tantum formarum [4]), sed formarum mensurali ratione scriptarum [5]), quibus adhibitis redintegrari certa fide potuerint praediorum fines, quos flumen commutasset; nam si fuisset talium formarum copia, causa afuisset, cur tributa propter Niloticam confusionem aliis remitterentur, aliis augerentur. Quod illi persuaderi sibi patiuntur spe miraculorum velut auctoritate Cassiodori [6]), quo teste *(geometriam) .... Aegyptii* non tantum *ad dimensionem terrae*, sed etiam *ad recuperandas formas finium transtulerunt*; dum supprimunt Diodori [7]) testimonium: non ex forma, sed *ἐκ τῆς ἐμπειρίας* finales controversias apud Aegyptios componi solitas, quemadmodum apud Romanos teste Ulpiano [8]): *si irruptione fluminis* cuiuslibet *fines agri confudit inundatio, ... praeses provinciae .... domin(i)s suum restitui terminosque per mensuram declarari iubet.* Quo testimonio non utique comprobatur per totum orbem Romanum copiam fuisse formarum finibus restituendis mensurali ratione accommodatarum.

1) c. 2 C. 7. 41.

2) Hoc fuisse antea quoque observatum verisimile esse contendit Wilcken, Ostr. I p. 213 (post notam 1) eoque pertinere *BGU* 563 I 8, hodie vel confidentius, ni fallor, laudaturus P. Tebt. 78,7; 81,27; 344,5. 11; Lond. 192,45 (II pag. 223); 604B,54 (III pag. 78); Ostr. 777, quo remittit Meyer ante P. Giss. 60 (pag. 24 not. 3).

3) Lyons, *the cadastral survey of Egypt* (1908) p. 325 lin. 14-23.

4) Unius hactenus frusta inventa sunt (P. Gizeh dem. 31163).

5) Quam pro parte superesse diximus (P. Gizeh dem. 31163), ea habebat singulorum fundorum dispositionem vel situm cum possessorum nominibus (velut hoc modo: *ἔδαφος ἀμπελῶνος Νεχθμίνιος*), mensuras nullas.

6) Var. III 52 § 4. — Laudat hunc testem Rudorff, *Feldmesser* II p. 283[146].

7) I 81 § 2: *ὁ μὲν γὰρ ποταμὸς κατ' ἐνιαυτὸν ποικίλως μετασχηματίζων τὴν χώραν πολλὰς καὶ παντοίας ἀμφισβητήσεις ποιεῖ περὶ τῶν ὅρων τοῖς γειτνιῶσι. Ταύτας δ' οὐ ῥᾴδιον ἀκριβῶς ἐξελέγξαι μὴ γεωμέτρου τὴν ἀλήθειαν ἐκ τῆς ἐμπειρίας μεθοδεύσαντος.*

8) L. 8 pr. D. 10. 1.

Haud magis igitur de Aegypto quidquam praeiudicat Strabonis testimonium: propter Niloticam confusionem frequenti *ἀναμετρήσει* opus fuisse [1]); licet enim significare non videatur toties renovanda vasaria [2]) mensura ex re sumpta, sed hoc potius: ex vasariis rem ad mensuram toties restituendam [3]), nam ita fieri perseveravit ad hunc usque diem, ubicumque inundari perseverat [4]) nec est fluviatile [5]), tamen nihil est necesse formarum copia in eam rem suppeditaverit. Nam hodie quoque sine formis fit [6]) *ἐκ τῆς ἐμπειρίας* [7]). Quam autem vera sit Diodori hac parte sententia, vel eo demonstratur, quod *(οἱ) ἀναμέτρησιν ποιησ(ό-μενοι) γῆς* non muta cum forma ambulabant, sed *σὺν ὁριοδείκτῃ* [8]) eius loci; erant enim per singulos locos constituti [9]). Idem comprobatur controversia Thotortaei et Panatis [10]) de praedii finibus, quod a fisco Panas comparaverat, quae deciditur controversia non ad formam sed iureiurando, quod Panati defert Thotortaeus. Apertius etiam declarat P. Amh. 68, 53—62 nihil proficere *τὴν εὐθυμετρίαν* fines restituenti, nisi concurrat *(ἡ) κατ' ἀγρὸν θεωρ(ί)α* [11]), quod nostros quoque mensores quum deplorarent frequenter audivi [12]). Ex diverso non obstat Pap. Berol. (*BGU*) 616, licet ibi videatur modus vindicari [13]); proponit saltem actor *ἄρουραν ἥμισυ* [14]) *ἐν τόπῳ* [15]) *Κοιλάδι* sibi *ὑπάρχ(ειν)* et petit, quasi *παρο-*

1) Sic pergit (XVII 1 § 3): *ἀνάγκη δὴ ἀναμετρεῖσθαι πάλιν καὶ πάλιν.*

2) Ita intellexit Wilcken, Ostr. I p. 174/5.

3) Verba utrumque admittunt.

4) Lyons, *The cadastral survey of Egypt* (1908) p. 23 (ima), 70, 313, 338, 346, 347.

5) Agri fluviatilis mensura quotannis ex re sumitur (Lyons, op. cit. p. 26 (summa), 67, 325) sicut *ἀβρόχων* (ibid. p. 95).

6) Lyons, op. cit. p. 313 (ia. p. 69).

7) Cf. Lyons, op. cit. p. 341/2.

8) P. Gizeh 10472 (Preis. 8); *BGU* 616; P. Amh. 142, 12.

9) P. Gizeh cit., lin 9; *BGU* 983, 5; P. Flor. 11, 9. Hodie sunt *γεωμέτραι* per singulas *κώμας* (Lyons, op. cit. p. 313), iidem *ὁριοδεικτῶν* instar (ibid. p. 342).

10) P. Grenf. I 11, quem papyrum supplevimus, emendavimus, interpretati sumus in observ. ad pap. § 20.

11) Alioquin quid referret *μὴ δεδυνῆσθαι* inde *τὸ ἀληθὲς γνωσθῆναι*?

12) Cf. Boer, *Economist* 1881 p. 553, 570-573 atque Mitteis, *Ztschr. d. Sav.-St.* XXII (1901) p. 160.

13) Cf. Mitteis, Herm. XXXII p. 656-658. Erit de modi vindicatione cap. harum observ. CX.

14) Diximus supra.

15) Ita legendum esse docet Grenfell, P. Tebt. II pag. 385 et (pag. 365) *τόπους* esse *„small areas probably not exceeding a few acres.“*

ῥιζόμενος ὑπὸ τῶν γειτόνων, iubeat magistratus *ἀναμετρῆσαι τὴν πᾶσα(ν) γῆν* [1]) *καὶ ἑκάστῳ τὸ ἴδιον ἀποκαταστῆσαι* [2]). Modi enim vindicatio, licet verum esset [3]), quod scribit agrimensor Romanus [4]): *semper* eam *ad formam (esse)*, non tamen requireret formam talem, qualem illi somniant, id est, ex qua fines possint integra fide redintegrari. Restat Strabonis testimonium de regni divisione in fundos minutos forma mensurali spatio aruras, qua praecaverint Aegyptii confusionem [5]); divisione enim sine forma praecautum non fuisset. Sed facilis est demonstratio talem divisionem institutam esse numquam. Habet enim arura centum cubitos maiores [6]) sive regios, id est, centum quinquaginta pedes in utramque partem, et efficiunt quini regii senos Italicos pedes [7]); ergo capit centuria Romana ducenaria 178 aruras, quae fiunt 183 ad veterem Aegyptiam mensuram [8]). Totam igitur Aegyptum tam laboriosae divisioni umquam subiectam esse, credere quis potest? Neve quis obiciat veteris Germaniae exemplum, ubi constare videtur antiquissimam divisionem in singula fuisse iugera [9]); non enim erant iusta ac legitima iugera mensura

1) Hoc ne hodie quidem inauditum est (Lyons, *The cadastral survey of Egypt* p. 342 lin. 1-7).

2) Cf. P. Amh. 142, 12: *γενάμενοι ἐπὶ τὴν αὐτοψίαν καὶ ἀναμετρήσαντες τὸν κλῆρον παρέδωκάν μοι*; P. Gizeh 10472, 10/1 (Preis. 8): *τὴν ἀναμέτρησιν ποιησάμενοι δηλοῦμεν κτέ.* (est hic papyrus = Chrestom. I 240 et eius praef. consulenda).

3) Tunc verum est, quum ex forma modus petetur. Potest autem etiam extra formam modus deberi, veluti, *si quando praescriptus est lege aliqua agri modus* (Gromat. p. 45 lin. 9 = Thulin p. 35 lin. 9/10). Intelligo *venditionis* legem (ibid., utrubique lin. 22).

4) Gromat. p. 131 lin. 13 (Thulin p 94, 13).

5) Strabo XVII 1 § 3: *ἡ δὲ χώρα τὴν μὲν πρώτην διαίρεσιν εἰς νομοὺς ἔσχε ... Πάλιν δ' οἱ νομοὶ τομὰς ἄλλας ἔσχον· εἰς γὰρ τοπαρχίας οἱ πλεῖστοι διῄρηντο καὶ αὗται δ' εἰς ἄλλας τομάς· ἐλάχισται δ' αἱ ἄρουραι μερίδες. Ἐδέησε δὲ τῆς ἐπ' ἀκριβὲς καὶ κατὰ λεπτὸν διαιρέσεως διὰ τὰς συνεχεῖς τῶν ὅρων συγχύσεις, ἃς ὁ Νεῖλος ἀπεργάζεται* et quae initio descripsi.

6) Nissen in: *Iwan Müller's Handbuch* I (1892) p. 854. Adstipulatur Wilcken, Ostr. I p. 775 (lin. 3-5). Ipse cubitus maior habet 24 *δακτύλους* maiores, qui efficiunt 28 *δακτύλους*, quales habet 24 cubitus minor (Nissen, l.l.).

7) Nissen, op. cit. p. 880[2].

8) Cf. Nissen, op. cit. p. 840, 841, 854, 880.

9) Meitzen, *Siedelung und Agrarwesen* I (1895) p. 111: *„die Gewannanlage nach Morgen (ist) ... als die ... ursprüngliche zu betrachten"*; Lamprecht, *Wirthschaftsleben im Mittelalter* I 1 (1886) p. 334-339: *„die einzelnen Gewannenstücke (sind) zumeist viel grösser als ein Morgen. ... Indess ... manche sehr alte Gewannenparzellen (sind) in der That Morgen"*.

naturaliter acta pedibus [1]) per longitudinem et latitudinem [2]), sed pro agri copia et acceptarum numero vel maiora vel minora [3]). Praeterea scriptum nusquam exstat, totam Germaniam eo modo divisam esse, sed passim *ὀλίγους χώρους* [4]) (*Gewanne*). Eandem ob causam nullum ex Italia argumentum est petendum, quod ibi sit haud semel *in iugeribus* adsignatum [5]) eoque magis, quod non adsignabatur in singulis iugeribus, sed verbi gratia vicenis quinis [6]), quae efficiunt aruras 22 (vel 23). Itaque diu est, ex quo fabulae Strabonicae fidem denegavit Lepsius [7]). Habet quidem Aegypti divisionem (*εἰς*) *κλήρ*(*ους*) *ἴσ*(*ους*) .... *τετραγών*(*ους*), quos adsignaverit Sesostris, etiam Herodotus [8]), sed de mensura tacet. Quamquam cogitaverit necesse est aruras, ut Strabo, nam alibi [9]) refert *τοῖς μαχίμοις* praecipuas datas esse duodenas; ergo, qua parte docet [10]): *σπεῖρ*(*αι*) *ἕκαστον τὴν ἑαυτοῦ ἄρουραν*, modus intelligendus est ad totamque Aegyptum sententia porrigenda [11]). Constat praeterea aliquam Aegypti partem in aruris possessam esse [12]). Quod neque mirum est et potest aut Germanorum instituto intelligi de aruris vagis aut Romanorum de aruris multiplicatis. Divisionis quod exemplum videtur [13])

---

1) Hoc fingit Meitzen, op. cit. I pag. 101: „*diese* (*Morgen*) *schritt man einzeln ... ab*" (cf. quoque Stutz, *Gött. gel. Anz.* 159 (1897) p. 525), quod mox ipse refellit.

2) Est enim mensura pedibus („*das Abschreiten*) rigoribus adhibenda („*eine ... Längenmessmethode*), non summitatibus (Jordan, *Handbuch der Vermessungsk.* I § 58).

3) Meitzen, op. cit. I pag. 101/2: „*Flur- oder Lagemorgen ...* (*sind*) *im Gewann gleich gross ... Dabei ist aber ihre Abweichung gegen das übliche Morgenmaass oft recht beträchtlich*". Itaque appellat nomine tenus iugera „*nominell*(*e*) *Morge*(*n*)", et refellit superiorem sententiam („*diese* (*Morgen*) *schritt man einzeln ... ab*").

4) Cf. Hom. M 423.

5) Lib. colon. (Gromat. p. 209-262) passim (cf. Rudorff, *Feldmesser* II p. 285).

6) Gromat. p. 218 lin. 9.

7) *Abhandl.* (*Berl. Akad.*) *a. d. J.* 1855 p. 99: „*das ganze Land wäre* (p. 109: *nach Strabon war das ganze Land*) ... *in Aruren eingetheilt gewesen*".

8) II § 109.

9) II § 141, 168.

10) II § 14.

11) Verba comprehendunt (*τὴν*) *ἔνερθε Μέμφιος* dumtaxat.

12) c. 6 § 5 C. Th. 11. 24; P. Genev. 16 lin. 12. Cf. praeterea Strab. XVII 2 § 5: *τὸ κῖκι* (*σπείρεται*) *ἐν ἀρούραις*.

13) Paulo utique Viereck, Herm. XXX (1895) p. 122: „*man muss wohl vermuthen* etc.".

certum: κληρουχίαι vel κλῆροι [1]) veteris Λίμνης [2]), quae sub Ptolemaeis exsiccata est, deinde, sicut alius ager publicus [3]), per partes [4]) militibus [5]) aliisque [6]) adsignata, eae capiebant singulae amplius 44 aruras — tot enim efficiuntur iunctis quinque papyris [7]), qui sunt eiusdem anni et eiusdem, id est, octogesimae tertiae [8]) cleruchiae — possidebantque in singulis cleruchiis multi domini suum quisque modum [9]). Qui sic possederint ab initio necesse est, si illa κληρουχιῶν divisio praecessit adsignationem [10]). Inveniuntur enim, quorum sors solidam κληρουχίαν non explet, cleruchi πεντάρουροι [11]), ἑπτάρουροι, δεκάρουροι, εἰκοσιάρουροι, εἰκοσιπεντάρουροι [12]), τριακοντάρουροι, etsi mensura nomini non semper ad amussim convenit. Veluti ἑπταρούρων κλήρους inveniri ararum senum et semissium, τριακονταρούρου κλῆρον ararum tricenum quaternum et quod excurrit, notavit Grenfell [13]), quocirca vicenum quaternum ararum κλῆροι [14]) possunt esse cleruchorum εἰκοσιπενταρούρων vel εἰκοσιαρούρων. Cleruchiarum

1) Sic appellantur per abusum veluti P. *Class. phil.* I 3, 6/7 (ia. lin. 5) et item P. Amh. 121, 6.

2) „*des Landes*" (Viereck, l.l.). Intelligenda tamen est ἡ Λίμνη, unde (id. ibid. p. 107: „*aus dem Fayum*") papyri harum rerum indices extracti sunt.

3) Cf. e. g. P. Petrie II 31 (Revillout, *Précis* p. 645).

4) Pap. Tebt. I pag. 545 (§ 3), 549.

5) Τοῖς τε μισθοφόροις (ἱππεῦσι καὶ πεζο)ῖς καὶ τοῖς Μακεδόσιν (P. Petrie II 31), μαχίμοις denique (Pap. Tebt. I pag. 551-554).

6) Καὶ ἄλλοις (P. Petrie II 31) veluti αἰχμαλώτ(οις) (P. Petrie III 104, 2, et quos indicabit Grenfell, P. Tebt. I pag. 550/1).

7) P. Goodsp. 22 (*Decennial publications of Chicago* V); P. Chic. 70 (pro parte); 80; 81 (*Studies in class. philol.* III); *BGU* 209.

8) Suus enim cuique cleruchiae numerus adscribitur quarumlibet σφραγίδων (*BGU* 831, 6 (α = πρώτη); P. Brux. 1; Fay. 339; Flor. 19, 6 (*Archiv* IV p. 429); Hamb. 12, 2; Iand. 27, 5) exemplo.

9) Cf. P. Fay. 340, ubi sine dubio κλη(ρουχίαι) explendum erat.

10) Praecessisse putat Meyer, *Heerwesen* p. 39, sed non probat (Schubart, *Archiv* II p. 151; Smyly ad P. Petrie III p. 288).

11) Eos sistit Grenfell ad P. Tebt. 5, 44 (ex P. Paris. 63). Reliqui et ἑβδομηκοντάρουροι, ὀγδοηκοντάρουροι, ἑκατοντάρουροι, πεντακοσιάρουροι passim occurrunt (Pap. Amh., Fay., Hamb., Lond. 604 B (*Archiv* IV p. 538) Petrie, Tebt.).

12) Horum memoriam etiam servat κώμης nomen Ἰβίωνος εἰκοσιπενταρούρων κληρούχων (P. Flor. 35) vel Ἰβίωνος εἰκοσιπενταρούρων (P. Tebt. I pag. 608) vel Εἰκοσιπενταρούρων (P. Tebt. II pag. 380).

13) P. Tebt. I pag. 552, 550; cf. pag. 547/8.

14) P. Petrie III 105 I 9, II 9; Tebt. I pag. 550.

autem modus in apochas quidem *σπερμάτων*, quas illustraverunt Viereck [1]) atque Goodspeed [2]), quae solae hactenus vel tantum non solae [3]) servaverunt *κληρουχιῶν* memoriam, non totus deductus est [4]), sed, quia pertinent istae ad seminis prorogationem, quae fiebat publice colonis agri publici vel fiscalis, modus dumtaxat *γῆς δημοσίας* vel *βασιλικῆς* vel *προσόδου* [5]) vel *ἱερᾶς* [6]) vel massarum, quae proprio iure ad fiscum pervenerant veluti *Ἀντωνίας γῆς* et si qua similis [7]). Ceterum non mihi tantum sed etiam Eifflero [8]) delirare videntur, quibus persuasum est de mensurali per Aegyptum possessionum obligatione, neque commovetur inscriptione ea, quam posuisse dicitur Uzahorpenris, sive is quo alio nomine fuit [9]), et posuisse sub rege Dario, in qua glorietur ille iussu regis possessoribus [10]) iura et fines restituisse se ad veterum instrumentorum seu tabularum fidem [11]), id est, *κὰτ τὰ ἀρχαῖα*, ut habet tabula Heracleensis [12]); ideo non commovetur, quia instrumenta, licet fines aliquatenus declarent, non propterea continuo mensuraliter obligant [13]). Ceterum animi

---

1) Herm. XXX (1895) p. 107-123.

2) *Studies in class. philol.* III (1902) p. 1-66 et P. Goodsp. pag. 23.

3) Accedunt P. Amh. 121; *BGU* 188; 218; 656; P. *Class. phil.* I 3; Fay. 340. Papyris autem Tebtunicis (etiam 30 lin. 26) *κληρουχία* semper intelligenda est adsignatio, numquam laterculus.

4) Cf. Wilcken, *Grundzüge* p. 304 = Grenfell ad P. Tebt. 343 Ro., 9. Dubitari tamen potest, numeri adscripti sintne *κληρουχιῶν* potius quam *σφραγίδων* quarumlibet.

5) Herm. XXX p. 119.

6) *BGU* 656.

7) Herm. XXX p. 121; *Studies* cit. III p. 14/5.

8) *Vereinsschrift des Elsass-Lothr. Geometervereins* XV (1895) p. 204 (26), p. 209 (31).

9) Outahorsoun audit Aemilio de Rougé, *Rev. archéol.* VIII (1851) p. 51; Uzahorsun Henrico Brugsch, *Geogr. Inschr.* I p. 247; Uzahorenpiris huic eidem, *Gesch. Aegyptens* (1877) p. 748, *History of Egypt* (1881) p. 306; Utahorresenet clarissimo Renouf, *Records of the Past* X (sine anno) p. 49; Utchaherresenet Budgio, *History of Egypt* VII (1902) p. 45; Horufasutennet Alfredo Wiedemann, *Aegypt Gesch.* (1884) p. 667; Udjahorresntpa Eugenio Revillout, *Précis de dr. égyptien* (1903) p. 471.

10) Intelligendas esse, quibus pristina iura restituta sint, scholas *ἱερογραμματέων*, docet Revillout, *Précis* p. 471.

11) Eiffler, l.l. p. 222. — Laudat similem locum et multo antiquiorem Revillout, *Journal asiatique* 1905 p. 481 = *Précis* p. 24 = Lyons, *cadastral survey of Egypt* (1908) p. 50.

12) *Inscr. jur. gr.* XII (II) lin. 23 (et item Michel 257. 3).

13) Cf. Gromat. p. 114/5; 117 lin. 6-9; 163,4 (Thulin p. 74; 80, 8-11; 128, 17/9)

causa apponam, fructum itineris Berolinensis, inclyti verba Uzahorpenris, quae non puto omnibus lectoribus ad manum esse, quemadmodum ea vel Gallice vel Germanice vel Anglice verterunt viri docti in eaque re fastorum ordinem fere sequar. Ergo vertit Rougé [1]): *„Agissant conformément aux ordres de sa divine Majesté je fis un recensement d(e) tout. Toute la population était auprès de moi. .... Je les rétablis dans tous leurs droits et dans toutes les limites de leurs biens tels qu'ils se trouvaient (désignés) dans les titres et comme ils étaient auparavant"*. Vertit Brugsch [2]), cuius posterior versio longe diversa infra dabitur: *„Agissant conformément aux ordres du roi je fis un recensement d(e) tout. Toute la population était auprès de moi. .... Je les ai pourvus de tous leurs priviléges et de tous leurs droits, qui étaient enregistrés (dans les titres) comme ils étaient auparavant"*. Vertit Duncker [3]): *„Nach dem Befehle seiner Heiligkeit habe (ich) die Ordnung in Aegypten hergestellt, und eine Aufnahme von Allem gemacht ...., ich habe Alle in die Rechte und in die Grenzen ihrer Güter, wie diese verzeichnet waren, eingesetzt"*. Vertit Brugsch [4]), cuius antiquior versio longe diversa supra data est: *„Ich that nach dem, was er mir befohlen hatte. Ich nahm sie [5]) aus allen ihren (Schulen??) von den Söhnen der Bewohner [6]) dem Kinderlosen [7]) zum grossen Schmerze, und übergab sie dem kundigen Meister [8]) in allerlei Wissenschaft [9]), auf dass sie verrichteten alle ihre Arbeiten. .... Ich versah alle Diejenigen, welche sich aus-*

---

1) *Rev. Archéol* VIII (1851) p. 51.

2) *Hist. d'Égypte* I (1859) p. 273. In: *Geogr. Inschr.* I (1857) p. 247 sqq. hanc inscriptionis partem omiserat.

3) *Gesch. des Alterthums* IV (1880) p. 520.

4) *Gesch. Aegyptens* (1877) p. 748. Non multum recedit aut Anglica eiusdem versio, *History of Egypt* (1881) p. 306, aut quam publici iuris fecit Renouf, *Records of the past* X (sine anno) p. 53 ipso intervallo Germanicae et Anglicae Brugschiani operis editionum (1877-1881).

5) Intelligendi videntur: *„die heiligen Tempelschreiber"*.

6) Anglica editio habet: *„I chose of the sons of the inhabitants from all their (schools?)"* = *Ich nahm von den Söhnen der Bewohner aus allen ihren (Schulen?).*

7) Anglica editio habet: *„those who were childless"* = *den Kinderlosen.*

8) Anglica editio habet: *„expert masters"* = *kundigen Meistern*; Renouf: *„a skilful teacher"*.

9) Anglica editio habet: *„skilful in all kinds of learning"* = in *allerlei Wissenschaft erfahren.*

zeichneten mit allem, dessen sie bedürftig waren zum Schriftthume [1]) *entsprechend ihren Fortschritten*". Vertit Revillout [2]): „*Je fis selon l'ordre de sa majesté. Je les recolligeai (les hiérogrammates) dans tous les* adyta *de leurs hommes. .... Je les mis largement en possession de tous leurs honneurs et de tous leurs approvisionnements convenant à la profession de scribe, comme dans le principe on faisait pour eux*", et item post secundas curas [3]): „*Je fis selon l'ordre de sa majesté. Je les* [4]) *remis en possession de leurs* adyta *et de tous leurs gens. .... Je les mis largement en possession (je les munis) de tous leurs honneurs, de tous leurs approvisionnements, qui étaient par écrit, comme ils en jouissaient primitivement*". Loci initium sic vertit Wiedemann [5]): „*Auf seinen Befehl stellte (ich) das Inventar alles Opfergeräthes auf*", unde ad vasaria longe abest. Habebat sane vasaria sua Aegyptus et ea sub Ptolemaeis utique [6]) non minus trina, una apud *τὸν κωμογραμματέα*, altera apud *τὸν τοπογραμματέα*, tertia apud *τὸν βασιλικόν* [7]), sub Romanis autem vel plura. Tum enim perseverabat *ἡ τοῦ κωμογραμματέως ἀπογραφὴ* [8]) et alterius *πρὸς χρείαις*, quo pertinet commemoratio [9]) *ἀρουρ(ῶν) τιν(ῶν) τῷ μὲν τῆς ἀτελείας τριετεῖ χρόνῳ* [10]) *ὑπὸ ἀμφοτέρων τῶν πρὸς χρείαις διὰ τῶν λόγων*

---

1) Anglica editio et Renouf habent: „*scribe's profession*" = *Schreiberthum*.

2) *Rev égyptol.* I (1880) p. 77/8. Eam versionem omnium optimam iudicabat Ed. Meyer, *Gesch. Egyptens* (1887) p. 391 not. 1.

3) *Précis de droit égyptien* (1903) p. 471.

4) *Les* = *les collèges des hiérogrammates.*

5) *Gesch. Aegyptens* (1880) p. 208.

6) De veteris regni vasariis cf. Wilcken, Ostr. I p. 480 (ia. p. 175); Lyons, *the cadastral survey of Egypt* (1908) p. 47-49; Revillout, *Journal Asiatique* 1905 p. 480/1; id. *Précis* cit. p. 24, 33, 44 (ia. 47), 84, 252/3, 254/5, 301 not. 1, 394/5, 628/9, 887/8, 932-934. Quem hic passim (*Précis* p. 33, 394, 887, 932, 933, 1502) laudat Herodoti locum, esse videtur II § 42. Quas similiter laudat (*Précis* p. 254, 628, 888, 934, 1502) sacerdotum Ammonis literas (P. Taur. 1. IV 25/6), eae ad vasariorum ius nequaquam pertinuisse videntur (cf. P. cit. IV 28/9 et VIII 8-10). — De Ptolemaeorum et Romanorum aevi vasariis dixi in Observ. ad papyros § 15, nec iterabo.

7) De huius vasariis nunc demum constare coepit ex P. Tebt. 30; 31 (Lewald, *Beitr. zur Kenntniss des römisch-aegypt. Grundbuchrechts* (1909) p. 82*; sed cf. etiam Engers, de aegypt. *κωμῶν* administr. (1909) p. 43/4).

8) Cf. P. Oxy. 288, 41, qui pertinet quidem locus ad personarum censum.

9) P. Amh. 68, 40-46.

10) Ea scilicet lege emptae erant *ἐκ τοῦ βασιλικοῦ* (lin. 21).

ἀναστάθεισ(ῶν) ὕστερον δὲ ὑπὸ μόνου κωμογραμματέως σημανθεισ(ῶν) ὑπ' αὐτοῦ μὴ παραδεδεῖχθαι, id est: quas per tres annos, quibus futurae forent immunes, uterque magistratus in tabulas retulisset, sed, postea solum *κωμογραμματέα* non retulisse, testatus esset [1]) is, cuius nomen cum parte papyri (Vo. I) periit. Nam, quod non perspexit editor, qui sic vertit [2]), ac si scriptum esset *ἀλλ' ὑπ' αὐτοῦ μὴ παραδεδειγμέν(ων)*, pendet infinitivus *μὴ παραδεδεῖχθαι* a participio *σημανθεισ(ῶν)*, quia nihil est praeterea, unde pendeat, post quod coibunt sponte *ὑπὸ μόνου κωμογραμματέως* et *μὴ παραδεδεῖχθαι* [3]) atque praeterea *ὑπ' αὐτοῦ* et *σημανθεισ(ῶν)*. Sintne autem *ἀμφότεροι οἱ πρὸς χρείαις*, quorum unus certe fuit *ὁ κωμογραμματεὺς* [4]), quos putat editor: *τὸν κωμογραμματέα καὶ τὸν βασιλικόν*, an vero potius *ὁ κωμογραμματεὺς* et *ὁ τοπογραμματεύς*, definiri nondum potest. Plane *ἀρουρῶν μὴ παραδεδειγμένων* quia arguebatur *ὁ κωμογραμματεύς*, non est verisimile, *τὴν τούτων ἐξέτασιν*, quemadmodum vult editor, huic praecipue delegatam esse, itaque sic potius explendum est [5]): *ἔκρεινε τὸν στρατηγὸν καὶ βασιλικὸν* [6]) *ἐξετάσαι, εἰ ἀπὸ τοῦ καθήκοντος ὑπολόγου ἡ παράδειξις* [7]) *ἐγένετο καὶ τὸ ὁμόλογον* [8]) *ἀναφέρειν, ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοῦ βασι(λικὸν)* [9]) *μετὰ τοῦ (τοπογραμ)ματέως* [10]) *ἐξέτασαι*. Erant igitur Romanorum aetate praediorum census penes *τὸν κωμογραμματέα* et alterum *πρὸς χρείαις*, id est, sive *τὸν τοπογραμματέα* sive *τὸν βασιλικὸν* vel apud omnes tres [11]), quemadmodum sub Ptolemaeis, tum vero, qui sub regibus nondum comparent, apud *τοὺς βιβλιοφύλακας*,

---

1) De significatione vocabuli *σημαίνειν* cf. Specim. Wesselyi (7) 9, 3; (11) 19, 4.

2) „*(having been) referred to in a general way* (*σημανθείσας*) *by the κωμογραμματεὺς alone, who had not held a fresh survey*". Planius etiam Mitteis, *Ztschr. der Sav.-St.* XXII (1901) p. 159: „*zwar in den Büchern verzeichnet* (*σημανθείσας*), *aber nicht in Evidenz gehalten*".

3) Cf. lin. 60-62: *τὸν μὴ μεταβαλόμενον κωμογραμματέα τετελευτηκέναι.*

4) Latuit hoc Ludovicum Mitteis, *Ztschr.* cit. XXII p. 159 neglecta voce *μόνου* (lin. 44), sicut p. 160 *ἀμφοτέρων* (lin. 42).

5) lin. 46-52.

6) I. e. *τὸν βασιλικόν.*

7) I. e. adsignatio.

8) Cf. Wilcken ad Chrestom. I 374, 49.

9) I. e. *τὸν βασιλικόν* (sicut lin. 47). Supplevit Grenfell: *βασι(λικοῦ).*

10) Supplevit Grenfell: *κωμογραμματέως.*

11) Textus non obstat.

quum *τοὺς τῶν δημοσίων λόγων* [1]), tum *τῆς δημοσίας* [2]), tum denique *τῆς τῶν ἐγκτήσεων βιβλιοθήκης* [3]). Horum quidem vasaria non solum fisci utilitatibus inserviebant, sed privatorum quoque: *ἵνα οἱ συναλλάσσοντες μὴ κατ' ἄγνοιαν ἐνεδρεύ(οι)ντο)* [4]). Quamobrem non dominos [5]) tantum iis profiteri iubet Mettius Rufus (90 p. Chr.), sed etiam *τοὺς δανειστάς, ἃς ἐὰν ἔχωσιν ὑποθήκας καὶ τοὺς ἄλλους, ὅσα ἐὰν ἔχωσι δίκαια* [6]). Conveniens est *BGU* 536, 9 creditorem profiteri, non dominum, *οἰκιῶν ἐν ὑποθήκῃ* [7]): *ἥμισυ μέρος οἰκίας καὶ αὐλῆς ἐν ᾗ ἐξέδ(ρα)* [8]) *παρὰ Παπεῖτος*. Ergo adibantur vasaria vice monumentorum [9]), de proprietate [10]) ut constaret, quum Ptolemaeorum aevo [11]) tum Romanorum [12]). Quin immo deficientibus auctoritatis instrumentis pro his interdum tradebatur *ἀντίγραφον ἀπογραφῆς*. Cuius rei exemplum sistit *BGU* 1148, 28–35, alterum *BGU* 1147, 24–26, ubi sic supplendum est: *δούλης 'Ερωτίου, καθ' ἥσπερ καὶ ἀναδέδωκεν αὐτῷ ἣν ἔχει (λαβὼν ἐξ ἀγορανο)μείας* [13]) *ἀπογραφήν*. Servi enim profitendi erant *διὰ τῶν ἀγορανομ(ε)ίων* [14]), indidem igitur antigrapha

---

1) Cf. *BGU* 5 + 11 et *BGU* 1047 II 5-8, ubi quum *ὁ κωμογραμματεὺς* tum *οἱ βιβλιοφύλακες* de praediorum statu renuntiant ex vasariis quisque suis (Lewald, *Beitr. zur Kenntnis des röm.-aeg. Grundbuchrechts* (1909) p. 76); nihil enim obstat, quod *BGU* 1047 II 8-10 *ὁ κωμογραμματεὺς* aliquid *προσ(τίθησι)* fide *ἀπαιτησίμου* (cf. Wilcken ante Chrestom. I 239). Videntur autem *οἱ τῶν δημοσίων λόγων βιβλιοφύλακες* intelligendi, quorum alia parte prioris papyri (5 III 14) laudari videtur relatio.

2) P. Oxy. 1287 (tertii saeculi).

3) Dubitari quidem hodie coepit, sintne revera vasaria, id est, tabulae censoriae *τὰ ἐν τῇ τῶν ἐγκτήσεων βιβλιοθήκῃ διαστρώματα*. Cf. Lewald, *Beitr.* cit. p. 83-85; Eger, *zum aegypt. Grundbuchw.* (1909) p. 195/6; Wilcken, *Grundzüge* p. 202/3.

4) P. Oxy. 237 VIII 36.

5) *Τοὺς κτήτορας*.

6) P. Oxy. 237 VIII 31-33.

7) Add. P. Oxy. 274, 8; 486, 25.

8) Obtemperandum non est Ulrico Wilcken (Ostr. I p. 462) solventi *ἐξεδ(ανεισάμην)* eo vel minus, quia *ἐν ᾗ ἐξέδρα* habet P. Agentor. 9 lin. 11.

9) Usu venisse, docebat Wilcken, Ostr. I p. 484/5.

10) Similiter de genere: P. Lond. 324, 29-35 (Wilcken, Ostr. I p. 487).

11) P. Taur. 1 III 33-IV 10.

12) *BGU* 5 II 1-8; 11 (Wilcken, Ostr. I p. 486); 388 II 19 (Mitteis, Herm. XXX (1895) p. 601 not. 3); 1047 II 5-8; P. Oxy. 237 V 10/1, 15-21.

13) Edebatur *μερας*, sed adnotabatur „*oder μειας; auch νειας nicht ganz ausgeschlossen*". Hodie Schubart *νειας* praefert (Preisigke, *Berichtigungsliste* p. 98 not. 4).

14) P. Hibeh 29, 2/3; Oxy. 73: *ἐπ' ἀγορανόμων* (errat Wilcken, Ostr. I p. 467).

petenda. Nihilomagis ipso iure professio censualis dominum faciebat, quidquid in contrarium disputat Mitteis [1]), sed pactio vel stipulatio [2]) a iusto auctore; idque causae est, cur Ptolemaei non ei possessori subveniant, qui censu, sed, qui pactione vel stipulatione deficiatur, edicto proposito: *τοὺς κεκυριευκότας τινῶν καὶ μὴ δυναμένους παρατίθεσθαι τὰ κατ' αὐτῶν συμβόλαια ἐᾶν κρατεῖν* [3]), qua de constitutione diximus [4]) cap. CV, curve venire soleant praedia non tantum *γείτοσιν* [5]) illis *ἢ οἳ ἂν ὦσιν* [6]) *διὰ τῶν κατ' ἀγρὸν τοποθεσιῶν* [7]) vel *καθὼς αὐτοὶ ὑπηγόρευσαν* [8]) vel *καθὼς αἱ .... προκτήσεις περιέχουσιν* [9]), sed etiam a domino *ὥς φ(η)σιν* [10]), curve pignori daturus alienaturusve iuret [11]): *εἶναι ἐμὰ καὶ μὴ ὑποκεῖσθαι πρὸς ἕτερα, ἀλλ' εἶναι καθαρὰ ἀπὸ πάντων κινδύνων* [12]), quae perinde omnia fuissent supervacanea, si census [13]) fuisset certi dominii titulus. Eadem causa est, cur

---

1) *Archiv f. Papyrusf.* I p. 183: „*eine solche Einverleibung ... begründete unanfechtbare Rechte*", sed p. 189: „*so weit dürfen wir ... nicht gehen, zu behaupten, dass der Kataster* publica fides *genossen hätte*". Cf. Revillout, *Précis* p. 628.

2) Nudam negat (p. 82), scriptam ait (p. 104/5) Gradenwitz, *Einführung* I.

3) P. Taur. 1 V 22-24.

4) Mnemos. 41 (1913) p. 125. Ibi lin. 15/6 pro *auctorem quum dant* scripsisse mallem *auctorem quum habent*, et pro *etiamsi nullum dedissent: etiamsi nullum haberent.*

5) *Οἱ γείτονες* aut nunquam aut raro omittuntur. Antiquum *κατ' ἄνεμον* laudat Revillout, *Précis* p. 127.

6) *Mitth. a. d. S. Rain.* IV (1888) p. 62; Wessely, *Wien. Stud.* VII (1885) p. 71; Mitteis, *Reichsr. und Volksr.* p. 180²; Ruggiero, *Bull. dell' istit. di dir. rom.* XIV p. 98².

7) P. Giss. 100, 10.

8) CPR I 62, 13 (cf. ibid. 175, 9: *καθὼς ὁ ὁμολογῶν* (P. Argentor. 52, 5: *ὡς ἡ δεδανεισμένη*) *ὑπηγόρευσεν*, et Ruggiero, *Bull.* cit. XIV p. 102 not. 1).

9) CPR I 187, 6; cf. P. Oxy. 504, 12/3; CPR I 4, 9/10.

10) CPR I 24, 9. Editur: *φασιν.*

11) Profanas innumeras omitto *βεβαιώσεις.*

12) *Actenstücke* (Wilcken) 11 lin. 9. *Κινδύνων* rectene habeat, dubitat Rabel, *Verfügungsbeschr.* (1909) p. 26³. Hoc detracto similiter iuratur P. Petrie III 57(a); Oxy. 77 lin. 12 sqq.; 100 lin. 11/2; 263; 483, 21 sqq.; 588; Lond. 903, 18-21 (III p. 117) cum hac interdum adiectione: *μηδὲ ἑτέροις ἐξηλλοτριῶσθαι* (P. Oxy. 100 et 263). Itaque *BGU* 446, 15 supplendum est *διο(μόσει).* — Invenietur idem hoc iusiurandum in celeberrima Dicidiae Margaridis emptione ob nummos (Bruns (1909) no. 134) et apud Modest. l. 4 D. 47. 20.

13) Aliave quaevis *ἀναγραφή* (*Grundbuch*).

etiam creditor pignus venditurus proscribat [1]) non: *τὸν Τάγητος*, sed: *τὸν εἰς Τάγην (ἀναγραφόμενον) οἶκον* [2]); cur denique Hermiae vitio non detur ab adversariis, quod vasariorum testimonium non habeat, sed quod *μήτε διαγραφὴν* [3]) *μήτε ἄλλην κτῆσιν* [4]), id est, neque conventionem [5]) neque aliam emptionem [6]) *ἐπιφέρ(ων) ἀλλ' ἀνυποδεικτό(ς) καθεστ(ὼς)* sic temere alienam possessionem eripere studeat [7]). Atque ob id ipsum, quod *μηδεμίαν πρόκτησιν μηδ' ἄλλον χρηματισμὸν* [8]) adferret, contra Hermiam pronuntiatum est [9]), nec eius ratio habita, quod videntur Hermiae maiores possedisse; quod in controversia huic simillima [10]) profuit ad victoriam Tesenuphi Marrae filio (*τὸν τοῦ Τενεσούφιος Μαρρῆν πατέρα κατεσχηκέναι τὴν οἰκίαν*). Sed huic quidem *προσεμαρτυρ(ήθη)*, extitisse factas patri *συγγραφὰς* et in tumultu combustas.

(*Continuabitur*).

---

1) P. Paris. 5 I 7 = Leid. M, I 2. De contractu eius papyri dixi in observ. ad papyros § 24.

2) I. e. *οἰκίαν*,

3) Eodem sensu mox dicetur *χρηματισμός*. Alioquin posset intelligi *ἐκ βασιλικοῦ διαγραφή*, sed non esset necesse. Cf. P. Paris. 15, 50/1, ubi comparator a privato computat possessionis suae tempora *ἀπὸ τῶν τῆς διαγραφῆς χρόνων*.

4) Eodem sensu mox habebis *πρόκτησιν*.

5) Dixi in observ. ad papyros (§ 19).

6) Dicere debuerant, quod dixit iudex: neque emptionem neque aliam conventionem.

7) P. Taur. cit. (1) VI 2/3.

8) *Χρηματισμός* = instrumentum factum (Gradenwitz, *Einführung* I p. 197: „*Urkunde*"; cf. Revillout, *Chrestomathie* (1880) p. IX) èt in inscriptionibus quum Orientis (Paul Meyer, Klio VI p. 425 not. 5) tum Aegypti (Revillout, l.l.) obviam fit èt in papyris Romani utique aevi (Meyer, Klio VI p. 425) frequens est, veluti occurrit *BGU* 73 lin. 15; 177, 6. 11; 243, 11; 260, 4: CPR I 3, 14; 6, 21; P. Oxy. 99, 19; 237 VIII 35; 286, 25; 483, 20; Argentor. inv. 87 (*Archiv* IV p. 134) III 41. Etiam *BGU* 362 (pag.) XI 22 *χρηματισμοὶ* non sunt (quod putat Wilcken, Herm. XX p. 459) vasaria, sed *οἰκονομίαι* (*BGU* 301, 12-17) i. e. emptiones.

9) P. Taur. cit. (1) IX 5-7.

10) P. Amh. 30.

DE LOCO ARISTOPHANEO

(Acharn. vs. 95—97).

SCRIPSIT

P. H. DAMSTÉ.

Locus plurimis interpretum vexatus explanationibus, immo criticis nonnullis desperatus iam visus ille est, ubi Dicaeopolin, cum Pseudartaban τὸν βασιλέως ὀφθαλμόν conspicatur, poëta facit exclamantem:

ὦναξ Ἡράκλεις·
πρὸς τῶν θεῶν, ἄνθρωπε, ναύφρακτον βλέπεις
ἢ περὶ ἄκραν κάμπτων νεώσοικον σκοπεῖς;
ἄσκωμ' ἔχεις που περὶ τὸν ὀφθαλμὸν κάτω.

Versus duos priores primum consideremus.

Naberus (Mnem. 1895 p. 264), verba male habita esse neque ea ab omni parte se expedire posse praefatus, rogat: „Cur ille νεώσοικον σκοπεῖ et prospectat navale?" et ipse respondet: „Eadem de causa qua Ἀττικὸς ἐς λιμένα, sicuti proverbio dicitur; scilicet festinat, nam animus iam auguratur fore ut in prytaneum invitetur ad coenam; prytaneum est navale quod cogitat."

Non est quod obloquar, sed verba tradita male habita esse non mihi persuasit; id certe, quod viri docti totius loci sententiam ad liquidum perducere nondum potuerunt, pro argumento adhiberi non licet, vitium qualecumque latere, cum praesertim sermo de Pseudartabae specie totus sit neque verbis apertis eam poëta legentibus significaverit.

In Leeuwenii editione haec in annotatione critica leguntur: „Corruptus esse videtur hic versus, fortasse etiam contextus;

nam nisi legatur *τί πρὸς θεῶν ἄνθρωπε* vel: *πρὸς τῶν θεῶν, τί οὕτω*, sequentia apte subiungi nequeunt. Sed gravius etiam displicet quod *navis* vox, cui assimulatur Pseudartabas, deest. Intellegerem *ναῦς σταθμὸν βλέπεις*; *navisne es stationem spectans* (=*petens*)? Reicio quod in mentem venit *ναῦς Φρυκτόν*." Deinde in commentario versus sic vertit: *Vultum sanequam maritimum habes! Numquid navis circa promunturium cursum flectens navale prospicis?* monens etiam, inde ab epico tempore naves Graecis pro animalibus fuisse, quas in Equitum fabula vel inter se confabulantes Aristophanes finxit; faciem autem iis fuisse neque raro in vetustis navium imaginibus oculos cerni, quibus etiamnunc piscatores Capreenses cumbas suas ornare soleant. Quibus enarratis ita pergit: „Ingens igitur Pseudartabae oculus rustico in mentem vocat praegrandes illos oculos navium, quapropter navi portum petenti ipsumque navale veluti circumspicienti hominem assimulat." Deinde scrupuli, quos ei locus iniecit, hic quoque sequuntur: „Ipsa tamen verba molesti quid habent; nam vox *πρὸς τῶν θεῶν* aut *interrogantis* est aut *iubentis*, sequentia vero verba *ναύφαρκτον βλέπεις* ut nunc quidem habent *exclamantis* sunt; neque aperte satis indicatum est navi assimulari Pseudartabam."

Mihi persuasum est, èt corruptelae, quae versui ultimo nunc adhaeret, èt stultissimis scholiorum fabricatoribus, qui ad nostrum quoque locum nugas suas atque hariolationes venditare non sunt veriti, imputandum esse, quod etiamnunc editores in eo extricando desudant. Quid enim pronuntiant? In ista annotationum farragine hae quidem inter se consentiunt, ridiculi causa huic Regis Oculo circumpositam esse larvam cum ingenti oculo, quem comicus comparaverit cum foramine navis, per quod remus exseritur: inde eum prospicere, quo cursum dirigat.

Ista autem omnia aut improbabilia sunt aut falsa.

Primo verum esse non potest, Pseudartabam larvam *cum ingenti oculo* habuisse, deinde poëta oculum *non* comparat cum foramine navis, per quod remus exseritur, denique neque navis oculi neque remorum foramina *pro speculis* umquam fuerunt.

Viris rerum nauticarum imperitis istas ineptias libenter condonamus, quibus peritiores fallere non potuerint, sed gravius est quod unum illum oculum a librario oscitante receperunt

atque speciosis interpretationibus circumvallatum posteris suis tradiderunt. Inter editores enim hodiernos nemo est quin iis astipuletur opinantibus, Pseudartabam comitantibus duobus eunuchis procedere, ridicule ornatum ita ut unum eumque ingentem oculum in media fronte habeat. Plerisque hoc quoque persuaserunt, sub oculo illo longam dependere barbam more barbaro plexam; nonnulli tamen de quaestione qualis appendix fuerit aliter iudicant.

Necessitate coacti barbam eam viro suspenderunt, ut infra videbimus, sed unus ille oculus unde provenisse putandus est? Primum titulus interpretes in errorem istum deferre potuit; vs. 91 *ὁ πρέσβυς* dicit:

καὶ νῦν ἄγοντες ἥκομεν Ψευδαρτάβαν,
τὸν βασιλέως ὀφθαλμόν,

quibus auditis Dicaeopolis secum mussitat:

ἐκκόψειέ γε
κόραξ πατάξας — τόν τε σὸν τοῦ πρέσβεως,

atque *ὁ κήρυξ* sollemniter iam eum introducit exclamans: *ὁ βασιλέως ὀφθαλμός*, quo facto locus noster sequitur.

Ex eo quod Dicaeopolis in exsecrando usus est singulari numero statuere non licet, Pseudartabae modo unum oculum fuisse; nempe Persam nondum conspicatus tunc erat et singularis numerus in talibus exsecrationibus legitimus est. Cf. Nub. 24, ubi Strepsiades ad filium: *κοππατίας εἴθ' ἐξεκόπη τὸν ὀφθαλμὸν λίθῳ!* Accedit quod e Dicaeopolidis verbis ita aequo iure concludere possis, legatum unoculum fuisse, cum dicat: „Regis illum oculum utinam effoderet corvus tuumque simul!" Iam hoc te, lector, rogare velim: An etiam simile veri tibi videtur, poëtam magistratum Persicum, *δι' οὗ πάντα ὁ βασιλεὺς ἐπισκοπεῖ* unoculum sive altero oculo captum in scenam produxisse? Mihi sane aeque absurdum videretur ac si quis *τοὺς ὠτακουστάς, δι' ὧν ἀκούει τὰ πραττόμενα ἑκάστῳ πανταχοῦ*, una tantum aure finxisset. Nonne etiam putas, si Pseudartabas unoculus prodiisset, Aristophanem titulum *βασιλέως ὀφθαλμός* ad verbum interpretaturum fuisse et comparationem aliquam excogitaturum, ab ea quam nunc posuit prorsus diversam? Iam versus 97 unus restat, unde interpretes in eam cogitationem incidere potuerint, poëtam titulo ita usum esse „ut novum quendam Polyphemum

induceret, cuius personam oculus ingens habet fere totam", ut Leeuwenii verba sunt. Minime vero. Equidem Pseudartabam persona instructum fuisse aio, duobus oculis munita iisque ingentibus limisque. Ita demum verba Dicaeopolidis:

πρὸς τῶν θεῶν, ἄνθρωπε, ναύφρακτον βλέπεις
ἢ περὶ ἄκραν κάμπτων νεώσοικον σκοπεῖς;

bene intellegi explicarique possunt.

Quacum enim re viri vultum confert?

Cum prora h. e. cum navis facie, quae ipsa quoque duobus oculis praegrandibus munita erat. Quorsum igitur hi νεὼς ὀφθαλμοί! In scholiis misere confunduntur cum remorum foraminibus (ὀπαί), quae lateres navigii per totam fere eius longitudinem distinguebant: ἐπειδὴ μεγάλοι ταῖς τριήρεσιν ὀφθαλμοὶ γίγνονται, δι' ὧν τὰς κώπας ἐμβάλλοντες ἐκωπηλάτουν. Inepta nimirum ista sunt. E multis de re nautica apud veteres scriptoribus, qui quales navigii ὀφθαλμοὶ fuerint nos edocent, definitionem veram concisamque affero quam Cecil Torr (Ancient Ships, Cambridge 1894 p. 69) dedit:

„On each bow of a ship there generally was a huge eye. These pairs of eyes doubtless owed their origin to the sentiment that a ship is a living thing and must see her way: but in course of time they probably were turned to account as hawse-holes for the anchor-cables." E multis locis, quos Torrius affert, hic repetere satis est Aeschyl. Suppl. 716:

καὶ πρῷρα πρόσθεν ὄμμασι βλέπουσ' ὁδόν.

Quae cum ita sint, versus rursus consideremus primumque quid sit ναύφρακτον βλέπειν investigemus. Voc. ναύφρακτος fictum esse videtur ab Aeschylo cf. Pers. 950: Ἰάνων ναύφρακτος Ἄρης, 1027: ναύφρακτον ὅμιλον, a quo Euripidem id accepisse verisimile est, cf. Iph. A. 1259: ναύφρακτον στράτευμα, neque facere potuit Aristophanes quin a tumido tragicorum sermone avide epitheton illud gravitatis plenum arriperet et ridiculi causa hoc loco poneret. In Photii lexico (ed. Porson) s. v. haec leguntur: Ναύφαρκτον βλέπειν· φησὶν ἐπὶ τοῦ περιαρθροῦντος καὶ σεμνῶς ἰόντος· Πρὸς τῶν θεῶν, ἄνθρωπε, ναύφαρκτον βλέπεις. Ibi si pro περιαρθροῦντος emendatum erit περιαθροῦντος, sub forma alia redibit scholion: ὡς περιβλέποντος ἐν κύκλῳ τοῦ πρεσβευτοῦ καὶ ἀξιωματικῶς εἰσιόντος. Versus igitur ita reddi latine potes: Per

deos immortales, mi homo, propter oculos istos speciem sane navalem s. maritimam prae te fers, vel, ut Elmsleius voluit: ὡς ἐς ναυμαχίαν παρεσκευασμένος, quamquam nimirum eius interpretamentum omnino reicio: „immensum oculum in media fronte depictum habebat Pseudartabas, quem cum oculo navis comparat Dicaeopolis." Ceterum copulatio ναύφρακτον βλέπειν eodem iure a poëta comico usurpata est quo alibi saepe iunguntur δεινόν, σεμνόν, φόβον, Ἄρη, κάρδαμα βλέπειν.

Quod igitur Leeuwenius imprimis se in hoc versu offendere affirmat, non satis aperte indicatum esse navi assimulari Pseudartabam, nihil iam esse existimo: cernebant spectatores oculos viri ingentes navalibusque similes et similitudinem insuper a Dicaeopoli audiebant.

Iam videamus qualem dubitationem externa Pseudartabae species rustico nostro attulerit. Si eum non cum navis prora contulisset, sed tamquam hominem compellasset, eum idem interrogasset ita: „An forte, dum istis oculis obliquis ad dextram simul laevamque specularis, locum captas quietum placidumque?" Nunc vero, quoniam eum quasi navigium alloquitur, ita rogat: An forte, dum circa promunturium cursum tuum flectis, navale iam prospicis? Oculi in utramque partem stupentes hanc quaestionem abunde illustrant, in qua interpretanda Naberi explananationem vocis νεώσοικος libenter accipio.

Iam ad versum tertium pervenimus, qui qualis nunc legitur unus causam sustinere videtur, propter quam Pseudartabam vultum Cyclopium habuisse nemo non hucusque crediderit:

ἄσκωμ' ἔχεις που περὶ τὸν ὀφθαλμὸν κάτω.

Quae verba priusquam interpretari conemur, ἄσκωμα quid sit primum est inquirendum. Torrius (l.l. p. 43) rursus nos docebit: „The sides of a war-ship had to be pierced with a row of portholes for each bank of oars below the first; so that a ship of several banks was almost honey-combed. On the Athenian ships these openings were closed against the water by leathern bags termed *askomata*, which would cling round the oars without much hindrance to their motion; and some protection here was indispensable, as the gap generally was large enough for a man to put his head through." Cartault (La Trière athénienne, Paris 1881 p. 159) etiam fusius ea descripsit addiditque:

„Quand les avirons sont rentrés, les *ἀσκώματα* pendent vides et flasques le long du bâtiment" h. e. cum remiges operari desierunt et remos intro iam sustulerunt, follicularia vidua laxaque per latera navigii pendere solent. Ceterum in opere caelato, quod Daremberg et Saglio s. v. *Navis* p. 33 fig. 5278 depinxerunt, circa remos in aquam demissos expressa cernuntur. Dicaeopolis igitur rogat:

„An forte, circa promunturium cursum flectens, navale prospicis? Ita sane est: certe folliculare tuum iam pendulum laxumque habes" — ubi autem? Libri mss. affirmant: *περὶ τὸν ὀφθαλμόν*, atque haec corrupta lectio omnium malorum causa fuit. Semel iam in membranis ita exaratum erat et quamquam critici *ναύφρακτον*, vocabulum cascum, quod propter ipsam raritatem suspiciones movere non debuit, mutare nil verebantur, voc. *ὀφθαλμός* tam tritum vulgatumque erat eoque speciem praebebat tam innocentem, ut nemini umquam in suspicionem ceciderit. At, hercle, mirum quantum confusionis peperit! Primo editores pellexit ut parum probabiliter Cyclopem fuisse Pseudartabam putarent, deinde vero ad interpretationes arcessitas huius versus eos adegit. Necesse enim erat Pseudartabam aliquid habere quod cum folliculari comparari posset. Ergo iam in scholiis barba sub uno illo oculo ei suspenditur, folliculari scilicet similis! Hanc opinionem amplexi sunt editores tantum non omnes. Naberus tamen l.l. aliter censuit: „Quod ad folliculare attinet, in navi certe *ὀφθαλμὸς* non habet *ἄσκωμα*, sed hoc ipsum miratur Dicaeopolis quod grandis oculus personati Persae desinit in *ἄσκωμα*, nam sic ridens appellat *τὴν τιάραν κεκλιμένην*, qualem conspicimus in pavimento Neapolitano. De reliquis anceps haereo." Rursus aliter alios rem explicavisse ita cognovi, ut oculum lacinia dependenti tumentem sibi fingerent.

Ne barbam cogitemus verba *περὶ τὸν ὀφθαλμὸν* utique vetare videntur, nam ipsa praepositio repugnat quominus vertatur: „Istud autem, quod *sub* oculo geris, folliculus est opinor," neque reliqua probabiliora sunt: misellus homo aut nihil aut nihil fere videre iam potuisset, sit unicus eius oculus sive tiara seu paleari esset coopertus. Rem sane miram in Regis *ἐπισκόπῳ*!

Quid autem de loco nostro factum est quidve olim scriptum fuisse putemus?

Librarius, qui corruptelae causa est, cum in versibus superioribus de βασιλέως ὀφθαλμῷ identidem sermo fuisset, hoc vocabulum totiens legerat scripseratque, ut ad versum nostrum cum pervenisset et ad vocabulum, quod voci ὀφθαλμὸν sane simillimum erat, labore litteras accuratius inspiciendi supersederet, immo ne suspicatus est quidem, aliud quidquam legi posse quam περὶ τὸν ΟΦΘΑΛΜΟΝ κάτω, sed in eius exemplo revera exaratum erat: περὶ τὸν ΟΜΦΑΛΟΝ κάτω! Bonus vir forsitan ne noverit quidem, οἱ νεὼς ὀφθαλμοὶ quales essent, nedum eos numquam ἄσκωμα habuisse sciverit, itaque leporem loci qualemcumque incuria sua ignorantiaque omnem iam perdidit. At spectatores Athenienses, qui rerum nauticarum ad unum omnes peritissimi essent, nimirum poëtam albis derisissent dentibus, si eum folliculare circa oculum navis apposuisse cognovissent.

Hac igitur emendatione illata, quam sana ratio ipsa flagitat, iam denique intellegere possumus, quomodo poëta Persam ornatum esse voluerit. Persona eum instruxit cum duobus oculis praegrandibus inque partes diversas spectantibus nec non pene facticio eoque καθειμένῳ. Vid. Hamilton, Sujets de Vases Grecs fig. 52 et Monum. del Inst. III, XXXI. Oculi rustico in mentem vocant νεὼς ὀφθαλμοὺς et exclamat: „Mehercule, quantus terror me invadit! Per deos immortales, mi homo, navali figura es et specie! An forte circa promunturium cursum flectens prospectas navale? Ita sane est, nam folliculare tuum laxum iam habes circaque umbilicum dependens," h. e. nam remos intro iam retraxisti, ut verbis scholii utar, ἐπειδὴ δεδοικότες οἱ ἐμπλέοντες, ὅταν ὦσι πλητίον τῆς γῆς, ἠρέμα καὶ ἐπιστημόνως ἰθύνουσι, μὴ προσπταίσωσι τῇ γῇ.

Denique te, lector, rogo ut in alio loco apud Aristophanem mecum paulisper commorari velis. In Nubibus fabula vs. 538 poëta de ea ipse affirmat:

ἥτις πρῶτα μὲν
οὐδὲν ἦλθε ῥαψαμένη σκυτίον καθειμένον,
ἐρυθρὸν ἐξ ἄκρου, παχύ, τοῖς παιδίοις ἵν' ᾖ γέλως.

h. e. Haec mea fabula penes facticios nullos habet cet., unde Leeuwenius iure efficit: „Nuper igitur in alia comoedia aliqua spectatores id viderant et riserant."

Quis autem poëta actorem ita ornatum in scenam produxerat? Scholion Hermippum hic carpi contendit, Buecheler (Kleine Schriften I p. 313) Cratinum et Ameipsiam; Leeuwenius Eupolim tangi suspicatur propter verba „τοῖς παιδίοις ἵν' ᾖ γέλως", quibus poëtam retorquere putat id quod Eupolis in Prospaltiis (fr. 244) dixerat, de Aristophanis Acharnensibus loquens, ut Leeuwenio videtur:

τοῦτ' ἐστὶ σοὶ
τὸ σκῶμμ' ἀσελγὲς καὶ Μεγαρικὸν καὶ σφόδρα
ψυχρόν· γελᾷ γάρ, ὡς ὁρᾷς, τὰ παιδία.

Quod deinde disputat, choros certe comicos nullos habuisse phallos, actores autem illis tantum locis, ubi corpora quamcumque ob causam nudentur, penem facticium, ipsa virilia actoris simulantem, spectatorum oculis obiecisse libenter ei credo neque mihi Körtius persuasit (Archaeol. Studien zur alten Komödie, Jahrb. d. arch. Inst. 1894), actores in fabulis Aristophanis phallis ornatos constanter fere prodiisse. Certo locus noster argumentum praebere non potest, actores in scena Attica etiam Aristophanis temporibus phallo sive καθειμένῳ sive ἀνκδεδεμένῳ constanter fuisse instructos.

At tamen nonnumquam fiebat, cum corpora „quamcumque ob causam" nudabantur, ut Leeuwenius concedit, atque magnopere vereor ne studium risum movendi Aristophani saepe causa satis rata visa sit ut tali auxilio uteretur, etiamsi corpora nudari minime opus esset. In ipsis Acharnensibus plus semel factum est; vs. 158 Dicaeopolis, Odomantorum exercitum conspicatus, exclamat:

τίς τῶν Ὀδομάντων τὸ πέος ἀποτεθρίακεν;

neque diagnosin eam ponere potuisset, ut medici nunc loquuntur, nisi τὸ πέος fuisset conspicuum. Deinde vs. 161:

τοισδὶ δύο δραχμὰς τοῖς ἀπεψωλημένοις;

atque in Pseudartaba nostro, si emendatio mea vera est, tertium iam exemplum habemus.

Ubi igitur Aristophanes de Nubibus suis spectatores edocet: „Haec mea fabula penes facticios nullos habet", cum Leeuwenio dicere licet: „Nuper igitur in alia comoedia aliqua spectatores id viderant et riserant," sed non amplius in poëtam, qui eius rei teneretur, est inquirendum: non Hermippus fuit neque Eu-

polis neque Cratinus Ameipsiasve, sed ipse Aristophanes, qui in Acharnensibus anno 425 facinus in se admisit, quo facto Eupolis in Prospaltiis anno 424 obscoenitates multas eius fabulae ei exprobravit; denique poëta in Nubibus anno 423 testatur, se sedulo iam operam dedisse ut omnem turpitudinem vitaret.

AD SOPH. TRACH. 706—710.

Deianira iamiam metuens ne marito letale miserit donum sic secum loquitur:

ὁρῶ δέ μ' ἔργον δεινὸν ἐξειργασμένην.
πόθεν γὰρ ἄν ποτ' ἀντὶ τοῦ θνῄσκων ὁ θὴρ
ἐμοὶ παρέσχ' εὔνοιαν, ἧς ἔθνῃσχ' ὕπερ;
οὐκ ἔστιν· ἀλλὰ τὸν βαλόντ' ἀποφθίσαι
χρῄζων ἔθελγέ με.

Sic distinxit Nauckius, rectius quam qui πόθεν cum οὐκ ἔστιν coniungunt. Fortasse opus non est cum eodem ὕπο pro ὕπερ legere, nam hoc quoque incredibile beneficio ab Hercule affectam eam *propter quam* ille sit occisus. Sed displicet duplex illud πόθεν, ἀντὶ τοῦ. Quid enim emphasis ista sibi vult? Et misere languet θνῄσκων, praesertim eo loco positum ubi quam maxime gravis aliqua emphasis requiritur. Legendum θνῄσκειν pro θνῄσκων censeo, ut Nessus dicatur suam ipse esse remuneratus mortem, idque illam beneficio afficiens mulierem propter quam mortem subierit.

J. J. H.

AD OVID. AMOR. I. 8. 57 SQ.

SCRIPSIT

L. RANK.

Ecce quid iste tuus praeter nova carmina vates
Donat? *amatoris millia multa leges.*

Adhuc pentameter in mendo cubat. Verissime olim Burmannus annotavit: „in vulgatis nulla est sententia" et obelo dignum manebit lepidissimae elegiae hoc distichon, donec simplici atque probabili emendatione sanatum erit.

Sed nuper cum duplici medela ad locum accessit v. d. D. A. Slater [1]). Nam et coniecturam protulit novam et simul nova explicatione vulgatam tueri conatus est. De sagacis philologi commentis tacere non possum, mox meo modo amorum vati opem laturus. Scripsit igitur Slater: „The interest of this couplet lies in the allusion to Catullus (cui *dono* lepidum *novum* libellum). .... Was the „vivamus mea Lesbia" familiarly known to its admirers as the „millia multa"? .... If we looked for an antithesis to iste tuus, *maioris* might be coniectured for *amatoris*". Haec est Slateri coniectura. Nunc cognoscamus novam interpretationem lectionis traditae eodem nimirum fundamento Catulliano innisam: „Keep the litera scripta of the Mss, and translate: the only hundreds and thousands you will ever reap from him will be those of a lover".

1) Classical Review. Dec. 1913. p. 257 sq.

Sedata mente haec omnia perpendamus. In verbis Ovidianis aenigma Catullianum aliquod subodorari quis vetat? Iam locum corruptum Ovidianum eiusmodi aenigmatis ope adhibita in integrum restituere, id vere ἕρμαιον invidiosum. Sed quae obsecro in eiusmodi invento novo inest πειθανάγκη, si ipse inventor adhuc dubitat, quomodo sua re utatur? Ne longus sim neve quis fortasse putet me cum sagaci philologo cavillari velle, haec statim addam: Frustra hic fuit Slaterus, quippe qui aenigmatis Catulliani captus lenociniis lenunculae Ovidianae obliviscatur. Sat docte sane loquitur anicula ista, ita ut carminis Catulliani alicuius mentio ab eius sermone non abhorrere debeat. Modo ne ipsa illa mentione rumpatur sermonis concinnitas. Id ipsum autem utroque Slateri conamine accidere, ut intruso Catullo pessumdetur Ovidiani sermonis concinna cohaerentia, demonstrare conabor.

Monet lena: „Divitem iuvenem, o puella, amatorem accipe. Quin etiam, si me audis, vel plures amatores tibi adsciscere debes, ut forma tua rem facias." Nunc audiamus ipsum Ovidium:

Certior e multis nec tam invidiosa rapina est:
  Plena venit canis de grege praeda lupis.
Ecce quid iste tuus praeter nova carmina vates
  Donat? *amatoris millia multa leges.*
Ipse Deus vatum, palla spectabilis aurea
  Tractat inauratae consona fila lyrae.
Qui dabit, ille tibi magno sit maior Homero.
  Crede mihi: res est ingeniosa dare.

Simplici et arto vinculo, opinor, cohaerent simplicis sermonis sententiae: Rem facias, puella mea. Quid pauper amator poeta tibi affert? ... *Ipse* Apollo nos docet, quantum sit auri pretium, at poeta tuus id nescire videtur. Dives amator ipsi Homero praeferendus est. Nunc tu, candide lector, accipe Slateri coniecturam, vel servata lectione tradita utere nova viri docti versione. Quomodo nunc cohaeret distichon nostrum conclamatum cum proxime insequenti? Ubi est vis naturalis explicativa voculae: ipse? Immo rumpitur sermo, qui non nisi per asyndeton quoddam adversativum: Attamen ipse Deus vatum e. q. s. aegre resarcitur.

Praeterea, quae sit ratio futuri in verbis: maioris poetae

ordinariis professionibus rectissime separat Grenfell [1]), sed non recte docet [2]) porrigendas fuisse a dominis et nominandum *τὸν γεωργόν* (*lessor* = *lessee*). Porriguntur a cultoribus et nominatur dominus, qui libris censualibus brevibusque detineatur (*ὁ εἰς ὃν διὰ σωματισμοῦ*), nec obest, quod, qui porrigit, *ὑπάρχειν* sibi *τὴν γῆν* testificari solet, quia hoc vocabulum etiam conductori convenit [3]). Quapropter hoc solum videndum superest, utrum *κατ' ἔτος* porrigi consueverint [4]). Quarto quidem post Christum saeculo exigebantur *τὰ εὐσεβῆ τελέσματα* [5]) etiam de iis, quae *ἐν χέρσῳ* fuissent [6]), quod hodie rursus in desuetudinem abiit [7]). In conductionibus quoque interdum recipitur merces *ἐπί τ' ἐμβρόχῳ καὶ ἀβρόχῳ* [8]), sed convenire potius solet [9]) *ὑπὲρ ἀβρόχων* [10]) merces ne debeatur [11]), vel tota ne debeatur [12]), vel ut debeatur de irrigatis [13]), quin immo de cultis [14]). *Ὑπὲρ ἐπηντλημένης* ut dimidia debeatur, et ut necesse sit *ἐπαντλεῖν ἄβροχον*, occurrit clausula [15]), non vero frequentatur. Illud, ut relevaretur publica eorum functio, quibus flumen abstulisset, supervixit, nam confirma-

---

1) P. Oxy. II pag. 177.

2) Ad P. Fay. 33, 18/9. Cf. Eger, *Grundbuchw.* p. 188; Lewald, *Beiträge* etc. (1909) p. 78/9.

3) P. Tebt. 335, 17-19.

4) Cf. Eger, *zum aegypt. Grundbuchw.* p. 184*; Grenfell ad P. Oxy. 1113 I 14; Wilcken, *Grundzüge* p. 204.

5) Recurrunt eadem *BGU* 917, 15 (*Archiv* II p. 139); P. Gizeh 67151, 73. Intelligo tributa auspice Stephano sch. I (lin. 5) ad Bas. 11. 1. 42.

6) CPR I 19 (anni 330); P. Goodsp. 15, 22 (anni 362); P. Gizeh 10885 (Thead. 16); 10889 (Thead. 20).

7) Sayce, *Proc. soc. bibl. arch.* XXIII (1901) p. 213 (cf. Ostr. *Sammelbuch* 1089): "*under English rule* (*γῆ ἄβροχος*) *does not pay .... taxes.*" Quod confirmat Lyons, *the cadastral survey of Egypt* (1908) p. 95.

8) P. *Soc. ital.* 77, 23 (anni 551 vel 565).

9) Cf. Waszyński, *Bodenpacht* I p. 131-134; Gentilli, *Studi ital. di filol. class.* XIII (1905) p. 299, 352; Frese, *zum gräco-aegypt. Rechtsleben* (1909) not. 123 (p. 36).

10) Cf. Wilcken, *Archiv* IV p. 177.

11) Sic fit P. Amh. 85, 15/8; 86, 13/4; *BGU* 640; 831; P. Flor. sine no. (*Studi ital.* cit. XIII p. 362/3); CPHerm. 119 Ro. II 22; P. Lond. 350, 11/2 (II pag. 193); Magd. 3 lin. 4/8; Oxy. 101, 24-26; 501, 27-30; 910, 26/8; 1125, 10/2; 1279, 22/4; CPR I 239, 9/11; P. Tebt. 106, 16/7; 374, 19/21.

12) P. Grenf. I 56, 12/3; 57, 11.

13) *BGU* 938, P. Hibeh 90, 8.

14) P. Amh. 68, 22; Argentor. 10 lin. 11/3; Lips. 19, 16/7.

15) CPR I 39, 22/3.

tur ab Arcadio [1]) sub hac adiectione, ut, sicut ii, *qui suum deplorant patrimonium imminutum, ... functionis onere libera(n)tur*, ita *hi, quos inundatio Nili fluminis reddidit ditiores, pro terris, quas possident, tributorum praestationem agnoscant* [2]). Etiam hodie, ubi intervenit imminutio vel incrementum, id est, ut diximus, in agro fluviatili, *pro terris, quas possidet*, tributorum quisque praestationem agnoscit [3]). Hoc praecepto apparet, quid delirent, quibus videtur copia fuisse Aegyptiis apud varia officia non tantum formarum [4]), sed formarum mensurali ratione scriptarum [5]), quibus adhibitis redintegrari certa fide potuerint praediorum fines, quos flumen commutasset; nam si fuisset talium formarum copia, causa afuisset, cur tributa propter Niloticam confusionem aliis remitterentur, aliis augerentur. Quod illi persuaderi sibi patiuntur spe miraculorum velut auctoritate Cassiodori [6]), quo teste *(geometriam) .... Aegyptii* non tantum *ad dimensionem terrae*, sed etiam *ad recuperandas formas finium transtulerunt*; dum supprimunt Diodori [7]) testimonium: non ex forma, sed *ἐκ τῆς ἐμπειρίας* finales controversias apud Aegyptios componi solitas, quemadmodum apud Romanos teste Ulpiano [8]): *si irruptione fluminis* cuiuslibet *fines agri confudit inundatio, ... praeses provinciae .... domin(i)s suum restitui terminosque per mensuram declarari iubet.* Quo testimonio non utique comprobatur per totum orbem Romanum copiam fuisse formarum finibus restituendis mensurali ratione accommodatarum.

---

1) c. 2 C. 7. 41.

2) Hoc fuisse antea quoque observatum verisimile esse contendit Wilcken, Ostr. I p. 213 (post notam 1) eoque pertinere *BGU* 563 I 8, hodie vel confidentius, ni fallor, laudaturus P. Tebt. 78,7; 81,27; 344, 5. 11; Lond. 192,45 (II pag. 223); 604B,54 (III pag. 78); Ostr. 777, quo remittit Meyer ante P. Giss. 60 (pag. 24 not. 3).

3) Lyons, *the cadastral survey of Egypt* (1908) p. 325 lin. 14-23.

4) Unius hactenus frusta inventa sunt (P. Gizeh dem. 31163).

5) Quam pro parte superesse diximus (P. Gizeh dem. 31163), ea habebat singulorum fundorum dispositionem vel situm cum possessorum nominibus (velut hoc modo: *ἔδαφος ἀμπελῶνος* Nεχθμίνιος), mensuras nullas.

6) Var. III 52 § 4. — Laudat hunc testem Rudorff, *Feldmesser* II p. 283[146].

7) I 81 § 2: *ὁ μὲν γὰρ ποταμὸς κατ᾽ ἐνιαυτὸν ποικίλως μετασχηματίζων τὴν χώραν πολλὰς καὶ παντοίας ἀμφισβητήσεις ποιεῖ περὶ τῶν ὅρων τοῖς γειτνιῶσι. Ταύτας δ᾽ οὔ ῥᾴδιον ἀκριβῶς ἐξελέγξαι μὴ γεωμέτρου τὴν ἀληθείαν ἐκ τῆς ἐμπειρίας μεθοδεύσαντος.*

8) L. 8 pr. D. 10. 1.

Haud magis igitur de Aegypto quidquam praeiudicat Strabonis testimonium: propter Niloticam confusionem frequenti *ἀναμετρήσει* opus fuisse [1]); licet enim significare non videatur toties renovanda vasaria [2]) mensura ex re sumpta, sed hoc potius: ex vasariis rem ad mensuram toties restituendam [3]), nam ita fieri perseveravit ad hunc usque diem, ubicumque inundari perseverat [4]) nec est fluviatile [5]), tamen nihil est necesse formarum copia in eam rem suppeditaverit. Nam hodie quoque sine formis fit [6]) *ἐκ τῆς ἐμπειρίας* [7]). Quam autem vera sit Diodori hac parte sententia, vel eo demonstratur, quod *(οἱ) ἀναμέτρησιν ποιησ(ό-μενοι) γῆς* non muta cum forma ambulabant, sed *σὺν ὁριοδείκτῃ* [8]) eius loci; erant enim per singulos locos constituti [9]). Idem comprobatur controversia Thotortaei et Panatis [10]) de praedii finibus, quod a fisco Panas comparaverat, quae deciditur controversia non ad formam sed iureiurando, quod Panati defert Thotortaeus. Apertius etiam declarat P. Amh. 68, 53—62 nihil proficere *τὴν εὐθυμετρίαν* fines restituenti, nisi concurrat *(ἡ) κατ' ἀγρὸν θεωρ(ί)α* [11]), quod nostros quoque mensores quum deplorarent frequenter audivi [12]). Ex diverso non obstat Pap. Berol. (*BGU*) 616, licet ibi videatur modus vindicari [13]); proponit saltem actor *ἄρουραν ἥμισυ* [14]) *ἐν τόπῳ* [15]) *Κοιλάδι* sibi *ὑπάρχ(ειν)* et petit, quasi *παρο-*

---

1) Sic pergit (XVII 1 § 3): *ἀνάγκη δὴ ἀναμετρεῖσθαι πάλιν καὶ πάλιν.*

2) Ita intellexit Wilcken, Ostr. I p. 174/5.

3) Verba utrumque admittunt.

4) Lyons, *The cadastral survey of Egypt* (1908) p. 23 (ima), 70, 313, 338, 346, 347.

5) Agri fluviatilis mensura quotannis ex re sumitur (Lyons, op. cit. p. 26 (summa), 67, 325) sicut *ἀβρόχων* (ibid. p. 95).

6) Lyons, op. cit. p. 313 (ia. p. 69).

7) Cf. Lyons, op. cit. p. 341/2.

8) P. Gizeh 10472 (Preis. 8); *BGU* 616; P. Amh. 142, 12.

9) P. Gizeh cit., lin 9; *BGU* 983, 5; P. Flor. 11, 9. Hodie sunt *γεωμέτραι* per singulas *κώμας* (Lyons, op. cit. p. 313), iidem *ὁριοδεικτῶν* instar (ibid. p. 342).

10) P. Grenf. I 11, quem papyrum supplevimus, emendavimus, interpretati sumus in observ. ad pap. § 20.

11) Alioquin quid referret *μὴ δεδυνῆσθαι* inde *τὸ ἀληθὲς γνωσθῆναι*?

12) Cf. Boer, *Economist* 1881 p. 553, 570-573 atque Mitteis, *Ztschr. d. Sav.-St.* XXII (1901) p. 160.

13) Cf. Mitteis, Herm. XXXII p. 656-658. Erit de modi vindicatione cap. harum observ. CX.

14) Diximus supra.

15) Ita legendum esse docet Grenfell, P. Tebt. II pag. 385 et (pag. 365) *τόπους* esse „*small areas probably not exceeding a few acres.*"

ῥιζόμενος ὑπὸ τῶν γειτόνων, iubeat magistratus ἀναμετρῆσαι τὴν πᾶσα(ν) γῆν [1]) καὶ ἑκάστῳ τὸ ἴδιον ἀποκαταστῆσαι [2]). Modi enim vindicatio, licet verum esset [3]), quod scribit agrimensor Romanus [4]): *semper* eam *ad formam (esse)*, non tamen requireret formam talem, qualem illi somniant, id est, ex qua fines possint integra fide redintegrari. Restat Strabonis testimonium de regni divisione in fundos minutos forma mensurali spatio aruras, qua praecaverint Aegyptii confusionem [5]); divisione enim sine forma praecautum non fuisset. Sed facilis est demonstratio talem divisionem institutam esse numquam. Habet enim arura centum cubitos maiores [6]) sive regios, id est, centum quinquaginta pedes in utramque partem, et efficiunt quini regii senos Italicos pedes [7]); ergo capit centuria Romana ducenaria 178 aruras, quae fiunt 183 ad veterem Aegyptiam mensuram [8]). Totam igitur Aegyptum tam laboriosae divisioni umquam subiectam esse, credere quis potest? Neve quis obiciat veteris Germaniae exemplum, ubi constare videtur antiquissimam divisionem in singula fuisse iugera [9]); non enim erant iusta ac legitima iugera mensura

1) Hoc ne hodie quidem inauditum est (Lyons, *The cadastral survey of Egypt* p. 342 lin. 1-7).

2) Cf. P. Amh. 142, 12: γενάμενοι ἐπὶ τὴν αὐτοψίαν καὶ ἀναμετρήσαντες τὸν κλῆρον παρέδωκάν μοι; P. Gizeh 10472, 10/1 (Preis. 8): τὴν ἀναμέτρησιν ποιησάμενοι δηλοῦμεν κτέ. (est hic papyrus = Chrestom. I 240 et eius praef. consulenda).

3) Tunc verum est, quum ex forma modus petetur. Potest autem etiam extra formam modus deberi, veluti, *si quando praescriptus est lege aliqua agri modus* (Gromat. p. 45 lin. 9 = Thulin p. 35 lin. 9/10). Intelligo *venditionis* legem (ibid., utrubique lin. 22).

4) Gromat. p. 131 lin. 13 (Thulin p 94, 13)

5) Strabo XVII 1 § 3: ἡ δὲ χώρα τὴν μὲν πρώτην διαίρεσιν εἰς νομοὺς ἔσχε ... Πάλιν δ' οἱ νομοὶ τομὰς ἄλλας ἔσχον· εἰς γὰρ τοπαρχίας οἱ πλεῖστοι διῄρηντο καὶ αὗται δ' εἰς ἄλλας τομάς· ἐλάχισται δ' αἱ ἄρουραι μερίδες. Ἐδέησε δὲ τῆς ἐπ' ἀκριβὲς καὶ κατὰ λεπτὸν διαιρέσεως διὰ τὰς συνεχεῖς τῶν ὅρων συγχύσεις, ἃς ὁ Νεῖλος ἀπεργάζεται et quae initio descripsi.

6) Nissen in: *Iwan Müller's Handbuch* I (1892) p. 854. Adstipulatur Wilcken, Ostr. I p. 775 (lin. 3-5). Ipse cubitus maior habet 24 δακτύλους maiores, qui efficiunt 28 δακτύλους, quales habet 24 cubitus minor (Nissen, l.l.).

7) Nissen, op. cit. p. 880[1].

8) Cf. Nissen, op. cit. p. 840, 841, 854, 880.

9) Meitzen, *Siedelung und Agrarwesen* I (1895) p. 111: *„die Gewannanlage nach Morgen (ist) ... als die ... ursprüngliche zu betrachten"*; Lamprecht, *Wirthschaftsleben im Mittelalter* I 1 (1886) p. 334-339: *„die einzelnen Gewannenstücke (sind) zumeist viel grösser als ein Morgen. ... Indess ... manche sehr alte Gewannenparzellen (sind) in der That Morgen"*.

naturaliter acta pedibus [1]) per longitudinem et latitudinem [2]), sed pro agri copia et acceptarum numero vel maiora vel minora [3]). Praeterea scriptum nusquam exstat, totam Germaniam eo modo divisam esse, sed passim *ὀλίγους χώρους* [4]) (*Gewanne*). Eandem ob causam nullum ex Italia argumentum est petendum, quod ibi sit haud semel *in iugeribus* adsignatum [5]) eoque magis, quod non adsignabatur in singulis iugeribus, sed verbi gratia vicenis quinis [6]), quae efficiunt aruras 22 (vel 23). Itaque diu est, ex quo fabulae Strabonicae fidem denegavit Lepsius [7]). Habet quidem Aegypti divisionem (*εἰς*) *κλῆρ*(*ους*) *ἴσ*(*ους*) .... *τετραγών*(*ους*), quos adsignaverit Sesostris, etiam Herodotus [8]), sed de mensura tacet. Quamquam cogitaverit necesse est aruras, ut Strabo, nam alibi [9]) refert *τοῖς μαχίμοις* praecipuas datas esse duodenas; ergo, qua parte docet [10]): *σπεῖρ*(*αι*) *ἕκαστον τὴν ἑαυτοῦ ἄρουραν*, modus intelligendus est ad totamque Aegyptum sententia porrigenda [11]). Constat praeterea aliquam Aegypti partem in aruris possessam esse [12]). Quod neque mirum est et potest aut Germanorum instituto intelligi de aruris vagis aut Romanorum de aruris multiplicatis. Divisionis quod exemplum videtur [13])

---

1) Hoc fingit Meitzen, op. cit. I pag. 101: „*diese (Morgen) schritt man einzeln ... ab*" (cf. quoque Stutz, *Gött. gel. Anz.* 159 (1897) p. 525), quod mox ipse refellit.

2) Est enim mensura pedibus („*das Abschreiten*) rigoribus adhibenda („*eine ... Längenmessmethode*), non summitatibus (Jordan, *Handbuch der Vermessungsk.* I § 58).

3) Meitzen, op. cit. I pag. 101/2: „*Flur- oder Lagemorgen ... (sind) im Gewann gleich gross ... Dabei ist aber ihre Abweichung gegen das übliche Morgenmaass oft recht beträchtlich*". Itaque appellat nomine tenus iugera „*nominell(e) Morge(n)*", et refellit superiorem sententiam („*diese (Morgen) schritt man einzeln ... ab*").

4) Cf. Hom. M 423.

5) Lib. colon. (Gromat. p. 209-262) passim (cf. Rudorff, *Feldmesser* II p. 285).

6) Gromat. p. 218 lin. 9.

7) *Abhandl. (Berl. Akad.) a. d. J.* 1855 p. 99: „*das ganze Land wäre* (p. 109: *nach Strabon war das ganze Land*) ... *in Aruren eingetheilt gewesen*".

8) II § 109.

9) II § 141, 168.

10) II § 14.

11) Verba comprehendunt (*τὴν*) *ἔνερθε Μέμφιος* dumtaxat.

12) c. 6 § 5 C. Th. 11. 24; P. Genev. 16 lin. 12. Cf. praeterea Strab. XVII 2 § 5: *τὸ κῖκι* (*σπείρεται*) *ἐν ἀρούραις*.

13) Paulo utique Viereck, Herm. XXX (1895) p. 122: „*man muss wohl vermuthen* etc.".

certum: *κληρουχίαι* vel *κλῆροι* [1]) veteris *Λίμνης* [2]), quae sub Ptolemaeis exsiccata est, deinde, sicut alius ager publicus [3]), per partes [4]) militibus [5]) aliisque [6]) adsignata, eae capiebant singulae amplius 44 aruras — tot enim efficiuntur iunctis quinque papyris [7]), qui sunt eiusdem anni et eiusdem, id est, octogesimae tertiae [8]) cleruchiae — possidebantque in singulis cleruchiis multi domini suum quisque modum [9]). Qui sic possederint ab initio necesse est, si illa *κληρουχιῶν* divisio praecessit adsignationem [10]). Inveniuntur enim, quorum sors solidam *κληρουχίαν* non explet, cleruchi *πεντάρουροι* [11]), *ἑπτάρουροι, δεκάρουροι, εἰκοσιάρουροι, εἰκοσιπεντάρουροι* [12]), *τριακοντάρουροι*, etsi mensura nomini non semper ad amussim convenit. Veluti *ἑπταρούρων κλήρους* inveniri ararum senum et semissium, *τριακονταρούρου κλῆρον* ararum tricenum quaternum et quod excurrit, notavit Grenfell [13]), quocirca vicenum quaternum ararum *κλῆροι* [14]) possunt esse cleruchorum *εἰκοσιπενταρούρων* vel *εἰκοσιαρούρων*. Cleruchiarum

1) Sic appellantur per abusum veluti P. *Class. phil.* I 3, 6/7 (ia. lin. 5) et item P. Amh. 121, 6.

2) „*des Landes*" (Viereck, l.l.). Intelligenda tamen est ἡ *Λίμνη*, unde (id. ibid. p. 107: „*aus dem Fayum*") papyri harum rerum indices extracti sunt.

3) Cf. e. g. P. Petrie II 31 (Revillout, *Précis* p. 645).

4) Pap. Tebt. I pag. 545 (§ 3), 549.

5) *Τοῖς τε μισθοφόροις* (*ἱππεῦσι καὶ πεζο*)*ῖς καὶ τοῖς Μακεδόσιν* (P. Petrie II 31), *μαχίμοις* denique (Pap. Tebt. I pag. 551-554).

6) *Καὶ ἄλλοις* (P. Petrie II 31) veluti *αἰχμαλώτ*(*οις*) (P. Petrie III 104, 2, et quos indicabit Grenfell, P. Tebt. I pag. 550/1).

7) P. Goodsp. 22 (*Decennial publications of Chicago* V); P. Chic. 70 (pro parte); 80; 81 (*Studies in class. philol.* III); *BGU* 209.

8) Suus enim cuique cleruchiae numerus adscribitur quarumlibet *σφραγίδων* (*BGU* 831, 6 (*α* = *πρώτη*); P. Brux. 1; Fay. 339; Flor. 19, 6 (*Archiv* IV p. 429); Hamb. 12, 2; Iand. 27, 5) exemplo.

9) Cf. P. Fay. 340, ubi sine dubio *κλη*(*ρουχίαι*) explendum erat.

10) Praecessisse putat Meyer, *Heerwesen* p. 39, sed non probat (Schubart, *Archiv* II p. 151; Smyly ad P. Petrie III p. 288).

11) Eos sistit Grenfell ad P. Tebt. 5, 44 (ex P. Paris. 63). Reliqui et *ἑβδομηκοντάρουροι, ὀγδοηκοντάρουροι, ἑκατοντάρουροι, πεντακοσιάρουροι* passim occurrunt (Pap. Amh., Fay., Hamb., Lond. 604 B (*Archiv* IV p. 538) Petrie, Tebt.).

12) Horum memoriam etiam servat *κώμης* nomen *Ἰβίωνος εἰκοσιπενταρούρων κληρούχων* (P. Flor. 35) vel *Ἰβίωνος εἰκοσιπενταρούρων* (P. Tebt. I pag. 608) vel *Εἰκοσιπενταρούρων* (P. Tebt. II pag. 380).

13) P. Tebt. I pag. 552, 550; cf. pag. 547/8.

14) P. Petrie III 105 I 9, II 9; Tebt. I pag. 550.

autem modus in apochas quidem *σπερμάτων*, quas illustraverunt Viereck [1]) atque Goodspeed [2]), quae solae hactenus vel tantum non solae [3]) servaverunt *κληρουχιῶν* memoriam, non totus deductus est [4]), sed, quia pertinent istae ad seminis prorogationem, quae fiebat publice colonis agri publici vel fiscalis, modus dumtaxat *γῆς δημοσίας* vel *βασιλικῆς* vel *προσόδου* [5]) vel *ἱερᾶς* [6]) vel massarum, quae proprio iure ad fiscum pervenerant veluti *Ἀντωνίας γῆς* et si qua similis [7]). Ceterum non mihi tantum sed etiam Eifflero [8]) delirare videntur, quibus persuasum est de mensurali per Aegyptum possessionum obligatione, neque commovetur inscriptione ea, quam posuisse dicitur Uzahorpenris, sive is quo alio nomine fuit [9]), et posuisse sub rege Dario, in qua glorietur ille iussu regis possessoribus [10]) iura et fines restituisse se ad veterum instrumentorum seu tabularum fidem [11]), id est, *κὰτ τὰ ἀρχαῖα*, ut habet tabula Heracleensis [12]); ideo non commovetur, quia instrumenta, licet fines aliquatenus declarent, non propterea continuo mensuraliter obligant [13]). Ceterum animi

---

1) Herm. XXX (1895) p. 107-123.

2) *Studies in class. philol.* III (1902) p. 1-66 et P. Goodsp. pag. 23.

3) Accedunt P. Amh. 121; *BGU* 188; 218; 656; P. *Class. phil.* I 3; Fay. 340. Papyris autem Tebtunicis (etiam 30 lin. 26) *κληρουχία* semper intelligenda est adsignatio, numquam laterculus.

4) Cf. Wilcken, *Grundzüge* p. 304 = Grenfell ad P. Tebt. 343 Ro., 9. Dubitari tamen potest, numeri adscripti sintne *κληρουχιῶν* potius quam *σφραγίδων* quarumlibet.

5) Herm. XXX p. 119.

6) *BGU* 656.

7) Herm. XXX p. 121; *Studies* cit. III p. 14/5.

8) *Vereinsschrift des Elsass-Lothr. Geometervereins* XV (1895) p. 204 (26), p. 209 (31).

9) Outahorsoun audit Aemilio de Rougé, *Rev. archéol.* VIII (1851) p. 51; Uzahorsun Henrico Brugsch, *Geogr. Inschr.* I p. 247; Uzahorenpiris huic eidem, *Gesch. Aegyptens* (1877) p. 748, *History of Egypt* (1881) p. 306; Utahorresenet clarissimo Renouf, *Records of the Past* X (sine anno) p. 49; Utchaherresenet Budgio, *History of Egypt* VII (1902) p. 45; Horufasutennet Alfredo Wiedemann, *Aegypt Gesch.* (1884) p. 667; Udjahorresntpa Eugenio Revillout, *Précis de dr. égyptien* (1903) p. 471.

10) Intelligendas esse, quibus pristina iura restituta sint, scholas *ἱερογραμματέων*, docet Revillout, *Précis* p. 471.

11) Eiffler, l.l. p. 222. — Laudat similem locum et multo antiquiorem Revillout, *Journal asiatique* 1905 p. 481 = *Précis* p. 24 = Lyons, *cadastral survey of Egypt* (1908) p. 50.

12) *Inscr. jur. gr.* XII (II) lin. 23 (et item Michel 257. 3).

13) Cf. Gromat. p. 114/5; 117 lin. 6-9; 163,4 (Thulin p. 74; 80, 8-11; 128, 17/9)

causa apponam, fructum itineris Berolinensis, inclyti verba Uzahorpenris, quae non puto omnibus lectoribus ad manum esse, quemadmodum ea vel Gallice vel Germanice vel Anglice verterunt viri docti in eaque re fastorum ordinem fere sequar. Ergo vertit Rougé [1]): *„Agissant conformément aux ordres de sa divine Majesté je fis un recensement d(e) tout. Toute la population était auprès de moi. .... Je les rétablis dans tous leurs droits et dans toutes les limites de leurs biens tels qu'ils se trouvaient (désignés) dans les titres et comme ils étaient auparavant"*. Vertit Brugsch [2]), cuius posterior versio longe diversa infra dabitur: *„Agissant conformément aux ordres du roi je fis un recensement d(e) tout. Toute la population était auprès de moi. .... Je les ai pourvus de tous leurs priviléges et de tous leurs droits, qui étaient enregistrés (dans les titres) comme ils étaient auparavant"*. Vertit Duncker [3]): *„Nach dem Befehle seiner Heiligkeit habe (ich) die Ordnung in Aegypten hergestellt, und eine Aufnahme von Allem gemacht ...., ich habe Alle in die Rechte und in die Grenzen ihrer Güter, wie diese verzeichnet waren, eingesetzt"*. Vertit Brugsch [4]), cuius antiquior versio longe diversa supra data est: *„Ich that nach dem, was er mir befohlen hatte. Ich nahm sie* [5]) *aus allen ihren (Schulen??) von den Söhnen der Bewohner* [6]) *dem Kinderlosen* [7]) *zum grossen Schmerze, und übergab sie dem kundigen Meister* [8]) *in allerlei Wissenschaft* [9]), *auf dass sie verrichteten alle ihre Arbeiten. .... Ich versah alle Diejenigen, welche sich aus-*

---

1) *Rev. Archéol* VIII (1851) p. 51.

2) *Hist. d'Égypte* I (1859) p. 273. In: *Geogr. Inschr.* I (1857) p. 247 sqq. hanc inscriptionis partem omiserat.

3) *Gesch. des Alterthums* IV (1880) p. 520.

4) *Gesch. Aegyptens* (1877) p. 748. Non multum recedit aut Anglica eiusdem versio, *History of Egypt* (1881) p. 306, aut quam publici iuris fecit Renouf, *Records of ihe past* X (sine anno) p. 53 ipso intervallo Germanicae et Anglicae Brugschiani operis editionum (1877-1881).

5) Intelligendi videntur: *„die heiligen Tempelschreiber"*.

6) Anglica editio habet: *„I chose of the sons of the inhabitants from all their (schools?)"* = *Ich nahm von den Söhnen der Bewohner aus allen ihren (Schulen?).*

7) Anglica editio habet: *„those who were childless"* = *den Kinderlosen.*

8) Anglica editio habet: *„expert masters"* = *kundigen Meistern*; Renouf: *„a skilful teacher"*.

9) Anglica editio habet: *„skilful in all kinds of learning"* = in *allerlei Wissenschaft erfahren.*

zeichneten mit allem, dessen sie bedürftig waren zum Schriftthume[1] *entsprechend ihren Fortschritten*". Vertit Revillout[2]: „*Je fis selon l'ordre de sa majesté. Je les recolligeai (les hiérogrammates) dans tous les* adyta *de leurs hommes. .... Je les mis largement en possession de tous leurs honneurs et de tous leurs approvisionnements convenant à la profession de scribe, comme dans le principe on faisait pour eux*", et item post secundas curas[3]: „*Je fis selon l'ordre de sa majesté. Je les*[4] *remis en possession de leurs* adyta *et de tous leurs gens. .... Je les mis largement en possession (je les munis) de tous leurs honneurs, de tous leurs approvisionnements, qui étaient par écrit, comme ils en jouissaient primitivement*". Loci initium sic vertit Wiedemann[5]: „*Auf seinen Befehl stellte (ich) das Inventar alles Opfergeräthes auf*", unde ad vasaria longe abest. Habebat sane vasaria sua Aegyptus et ea sub Ptolemaeis utique[6] non minus trina, una apud *τὸν κωμογραμματέα*, altera apud *τὸν τοπογραμματέα*, tertia apud *τὸν βασιλικόν*[7], sub Romanis autem vel plura. Tum enim perseverabat *ἡ τοῦ κωμογραμματέως ἀπογραφὴ*[8] et alterius *πρὸς χρείαις*, quo pertinet commemoratio[9] *ἀρουρ(ῶν) τιν(ῶν) τῷ μὲν τῆς ἀτελείας τριετεῖ χρόνῳ*[10] *ὑπὸ ἀμφοτέρων τῶν πρὸς χρείαις διὰ τῶν λόγων*

---

1) Anglica editio et Renouf habent: „*scribe's profession*" = *Schreiberthum*.

2) *Rev égyptol.* I (1880) p. 77/8. Eam versionem omnium optimam iudicabat Ed. Meyer, *Gesch. Egyptens* (1887) p. 391 not. 1.

3) *Précis de droit égyptien* (1903) p. 471.

4) *Les* = *les collèges des hiérogrammates.*

5) *Gesch. Aegyptens* (1880) p. 208.

6) De veteris regni vasariis cf. Wilcken, Ostr. I p. 480 (ia. p. 175); Lyons, *the cadastral survey of Egypt* (1908) p. 47-49; Revillout, *Journal Asiatique* 1905 p. 480/1; id. *Précis* cit. p. 24, 33, 44 (ia. 47), 84, 252/3, 254/5, 301 not. 1, 394/5, 628/9, 887/8, 932-934. Quem hic passim (*Précis* p. 33, 394, 887, 932, 933, 1502) laudat Herodoti locum, esse videtur II § 42. Quas similiter laudat (*Précis* p. 254, 628, 888, 934, 1502) sacerdotum Ammonis literas (P. Taur. 1. IV 25/6), eae ad vasariorum ius nequaquam pertinuisse videntur (cf. P. cit. IV 28/9 et VIII 8-10). — De Ptolemaeorum et Romanorum aevi vasariis dixi in Observ. ad papyros § 15, nec iterabo.

7) De huius vasariis nunc demum constare coepit ex P. Tebt. 30; 31 (Lewald, *Beitr. zur Kenntniss des römisch-aegypt. Grundbuchrechts* (1909) p. 82*; sed cf. etiam Engers, de aegypt. *κωμῶν* administr. (1909) p. 43/4).

8) Cf. P. Oxy. 288, 41, qui pertinet quidem locus ad personarum censum.

9) P. Amh. 68, 40-46.

10) Ea scilicet lege emptae erant *ἐκ τοῦ βασιλικοῦ* (lin. 21).

ἀνασταθεισ(ῶν) ὕστερον δὲ ὑπὸ μόνου κωμογραμματέως σημανθεισ(ῶν) ὑπ' αὐτοῦ μὴ παραδεδεῖχθαι, id est: quas per tres annos, quibus futurae forent immunes, uterque magistratus in tabulas retulisset, sed, postea solum κωμογραμματέα non retulisse, testatus esset [1]) is, cuius nomen cum parte papyri (Vo. I) periit. Nam, quod non perspexit editor, qui sic vertit [2]), ac si scriptum esset ἀλλ' ὑπ' αὐτοῦ μὴ παραδεδειγμέν(ων), pendet infinitivus μὴ παραδεδεῖχθαι a participio σημανθεισ(ῶν), quia nihil est praeterea, unde pendeat, post quod coibunt sponte ὑπὸ μόνου κωμογραμματέως et μὴ παραδεδεῖχθαι [3]) atque praeterea ὑπ' αὐτοῦ et σημανθεισ(ῶν). Sintne autem ἀμφότεροι οἱ πρὸς χρείαις, quorum unus certe fuit ὁ κωμογραμματεὺς [4]), quos putat editor: τὸν κωμογραμματέα καὶ τὸν βασιλικὸν, an vero potius ὁ κωμογραμματεὺς et ὁ τοπογραμματεύς, definiri nondum potest. Plane ἀρουρῶν μὴ παραδεδειγμένων quia arguebatur ὁ κωμογραμματεὺς, non est verisimile, τὴν τούτων ἐξέτασιν, quemadmodum vult editor, huic praecipue delegatam esse, itaque sic potius explendum est [5]): ἔκρεινε τὸν στρατηγὸν καὶ βασιλικὸν [6]) ἐξετάσαι, εἰ ἀπὸ τοῦ καθήκοντος ὑπολόγου ἡ παράδειξις [7]) ἐγένετο καὶ τὸ ὁμόλογον [8]) ἀναφέρειν, ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοῦ βασι(λικὸν) [9]) μετὰ τοῦ (τοπογραμ)ματέως [10]) ἐξέτασαι. Erant igitur Romanorum aetate praediorum census penes τὸν κωμογραμματέα et alterum πρὸς χρείαις, id est, sive τὸν τοπογραμματέα sive τὸν βασιλικὸν vel apud omnes tres [11]), quemadmodum sub Ptolemaeis, tum vero, qui sub regibus nondum comparent, apud τοὺς βιβλιοφύλακας,

1) De significatione vocabuli σημαίνειν cf. Specim. Wesselyi (7) 9, 3; (11) 19, 4.

2) „(*having been*) *referred to in a general way* (σημανθείσας) *by the* κωμογραμματεὺς *alone, who had not held a fresh survey*". Planius etiam Mitteis, *Ztschr. der Sav.-St.* XXII (1901) p. 159: „*zwar in den Büchern verzeichnet* (σημανθείσας), *aber nicht in Evidenz gehalten*".

3) Cf. lin. 60-62: τὸν μὴ μεταβαλόμενον κωμογραμματέα τετελευτηκέναι.

4) Latuit hoc Ludovicum Mitteis, *Ztschr.* cit. XXII p. 159 neglecta voce μόνου (lin. 44), sicut p. 160 ἀμφοτέρων (lin. 42).

5) lin. 46-52.

6) I. e. τὸν βασιλικόν.

7) I. e. adsignatio.

8) Cf. Wilcken ad Chrestom. I 374, 49.

9) I. e. τὸν βασιλικόν (sicut lin. 47). Supplevit Grenfell: βασι(λικοῦ).

10) Supplevit Grenfell: κωμογραμματέως.

11) Textus non obstat.

quum τοὺς τῶν δημοσίων λόγων [1]), tum τῆς δημοσίας [2]), tum denique τῆς τῶν ἐγκτήσεων βιβλιοθήκης [3]). Horum quidem vasaria non solum fisci utilitatibus inserviebant, sed privatorum quoque: ἵνα οἱ συναλλάσσοντες μὴ κατ' ἄγνοιαν ἐνεδρεύ(οι)ντο) [4]). Quamobrem non dominos [5]) tantum iis profiteri iubet Mettius Rufus (90 p. Chr.), sed etiam τοὺς δανειστάς, ἃς ἐὰν ἔχωσιν ὑποθήκας καὶ τοὺς ἄλλους, ὅσα ἐὰν ἔχωσι δίκαια [6]). Conveniens est *BGU* 536, 9 creditorem profiteri, non dominum, οἰκιῶν ἐν ὑποθήκῃ [7]): ἥμισυ μέρος οἰκίας καὶ αὐλῆς ἐν ᾗ ἐξέδ(ρα) [8]) παρὰ Παπεῖτος. Ergo adibantur vasaria vice monumentorum [9]), de proprietate [10]) ut constaret, quum Ptolemaeorum aevo [11]) tum Romanorum [12]). Quin immo deficientibus auctoritatis instrumentis pro his interdum tradebatur ἀντίγραφον ἀπογραφῆς. Cuius rei exemplum sistit *BGU* 1148, 28–35, alterum *BGU* 1147, 24–26, ubi sic supplendum est: δούλης 'Ερωτίου, καθ' ἥσπερ καὶ ἀναδέδωκεν αὐτῷ ἣν ἔχει (λαβὼν ἐξ ἀγορανο)μείας [13]) ἀπογραφήν. Servi enim profitendi erant διὰ τῶν ἀγορανομ(ε)ίων [14]), indidem igitur antigrapha

---

1) Cf. *BGU* 5 + 11 et *BGU* 1047 II 5-8, ubi quum ὁ κωμογραμματεὺς tum οἱ βιβλιοφύλακες de praediorum statu renuntiant ex vasariis quisque suis (Lewald, *Beitr. zur Kenntnis des röm.-aeg. Grundbuchrechts* (1909) p. 76); nihil enim obstat, quod *BGU* 1047 II 8-10 ὁ κωμογραμματεὺς aliquid προσ(τίθησι) fide ἀπαιτησίμου (cf. Wilcken ante Chrestom. I 239). Videntur autem οἱ τῶν δημοσίων λόγων βιβλιοφύλακες intelligendi, quorum alia parte prioris papyri (5 III 14) laudari videtur relatio.

2) P. Oxy. 1287 (tertii saeculi).

3) Dubitari quidem hodie coepit, sintne revera vasaria, id est, tabulae censoriae τὰ ἐν τῇ τῶν ἐγκτήσεων βιβλιοθήκῃ διαστρώματα. Cf. Lewald, *Beitr.* cit. p. 83-85; Eger, *zum aegypt. Grundbuchw.* (1909) p. 195/6; Wilcken, *Grundzüge* p. 202/3.

4) P. Oxy. 237 VIII 36.

5) Τοὺς κτήτορας.

6) P. Oxy. 237 VIII 31-33.

7) Add. P. Oxy. 274, 8; 486, 25.

8) Obtemperandum non est Ulrico Wilcken (Ostr. I p. 462) solventi ἐξεδ(ανεισάμην) eo vel minus, quia ἐν ᾗ ἐξέδρα habet P. Agentor. 9 lin. 11.

9) Usu venisse, docebat Wilcken, Ostr. I p. 484/5.

10) Similiter de genere: P. Lond. 324, 29-35 (Wilcken, Ostr. I p. 487).

11) P. Taur. 1 III 33-IV 10.

12) *BGU* 5 II 1-8; 11 (Wilcken, Ostr. I p. 486); 388 II 19 (Mitteis, Herm. XXX (1895) p. 601 not. 3); 1047 II 5-8; P. Oxy. 237 V 10/1, 15-21.

13) Edebatur μερας, sed adnotabatur *„oder μειας; auch νειας nicht ganz ausgeschlossen"*. Hodie Schubart νειας praefert (Preisigke, *Berichtigungsliste* p. 98 not. 4).

14) P. Hibeh 29, 2/3; Oxy. 73: ἐπ' ἀγορανόμων (errat Wilcken, Ostr. I p. 467).

petenda. Nihilomagis ipso iure professio censualis dominum faciebat, quidquid in contrarium disputat Mitteis [1]), sed pactio vel stipulatio [2]) a iusto auctore; idque causae est, cur Ptolemaei non ei possessori subveniant, qui censu, sed, qui pactione vel stipulatione deficiatur, edicto proposito: *τοὺς κεκυριευκότας τινῶν καὶ μὴ δυναμένους παρατίθεσθαι τὰ κατ' αὐτῶν συμβόλαια ἐᾶν κρατεῖν* [3]), qua de constitutione diximus [4]) cap. CV, curve venire soleant praedia non tantum *γείτοσιν* [5]) illis *ἢ οἳ ἂν ὦσιν* [6]) *διὰ τῶν κατ' ἀγρὸν τοποθεσιῶν* [7]) vel *καθὼς αὐτοὶ ὑπηγόρευσαν* [8]) vel *καθὼς αἱ .... προκτήσεις περιέχουσιν* [9]), sed etiam a domino *ὥς φ(η)σιν* [10]), curve pignori daturus alienaturusve iuret [11]): *εἶναι ἐμὰ καὶ μὴ ὑποκεῖσθαι πρὸς ἕτερα, ἀλλ' εἶναι καθαρὰ ἀπὸ πάντων κινδύνων* [12]), quae perinde omnia fuissent supervacanea, si census [13]) fuisset certi dominii titulus. Eadem causa est, cur

---

1) *Archiv f. Papyrusf.* I p. 183: „*eine solche Einverleibung ... begründete unanfechtbare Rechte*", sed p. 189: „*so weit dürfen wir ... nicht gehen, zu behaupten, dass der Kataster* publica fides *genossen hätte*". Cf. Revillout, *Précis* p. 628.

2) Nudam negat (p. 82), scriptam ait (p. 104/5) Gradenwitz, *Einführung* I.

3) P. Taur. 1 V 22-24.

4) Mnemos. 41 (1913) p. 125. Ibi lin. 15/6 pro *auctorem quum dant* scripsisse mallem *auctorem quum habent*, et pro *etiamsi nullum dedissent: etiamsi nullum haberent*.

5) Οἱ *γείτονες* aut nunquam aut raro omittuntur. Antiquum *κατ' ἄνεμον* laudat Revillout, *Précis* p. 127.

6) *Mitth. a. d. S. Rain.* IV (1888) p. 62; Wessely, *Wien. Stud.* VII (1885) p. 71; Mitteis, *Reichsr. und Volksr.* p. 180[1]; Ruggiero, *Bull. dell' istit. di dir. rom.* XIV p. 98[1].

7) P. Giss. 100, 10.

8) CPR I 62, 13 (cf. ibid. 175, 9: *καθὼς ὁ ὁμολογῶν* (P. Argentor. 52, 5: *ὡς ἡ δεδανεισμένη*) *ὑπηγόρευσεν*, et Ruggiero, *Bull.* cit. XIV p. 102 not. 1).

9) CPR I 187, 6; cf. P. Oxy. 504, 12/3; CPR I 4, 9/10.

10) CPR I 24, 9. Editur: *φασιν*.

11) Profanas innumeras omitto *βεβαιώσεις*.

12) *Actenstücke* (Wilcken) 11 lin. 9. Κινδύνων rectene habeat, dubitat Rabel, *Verfügungsbeschr.* (1909) p. 26[3]. Hoc detracto similiter iuratur P. Petrie III 57(a); Oxy. 77 lin. 12 sqq.; 100 lin. 11/2; 263; 483, 21 sqq.; 588; Lond. 903, 18-21 (III p. 117) cum hac interdum adiectione: *μηδὲ ἑτέροις ἐξηλλοτριῶσθαι* (P. Oxy. 100 et 263). Itaque *BGU* 446, 15 supplendum est *διο(μόσει)*. — Invenietur idem hoc iusiurandum in celeberrima Dicidiae Margaridis emptione ob nummos (Bruns (1909) no. 134) et apud Modest. l. 4 D. 47. 20.

13) Aliave quaevis *ἀναγραφή* (*Grundbuch*).

etiam creditor pignus venditurus proscribat [1]) non: *τὸν Τάγητος*, sed: *τὸν εἰς Τάγην (ἀναγραφόμενον) οἶκον* [2]); cur denique Hermiae vitio non detur ab adversariis, quod vasariorum testimonium non habeat, sed quod *μήτε διαγραφὴν* [3]) *μήτε ἄλλην κτῆσιν* [4]), id est, neque conventionem [5]) neque aliam emptionem [6]) *ἐπιφέρ(ων) ἀλλ' ἀνυποδεικτο(ς) καθεστ(ὼς)* sic temere alienam possessionem eripere studeat [7]). Atque ob id ipsum, quod *μηδεμίαν πρόκτησιν μηδ' ἄλλον χρηματισμὸν* [8]) adferret, contra Hermiam pronuntiatum est [9]), nec eius ratio habita, quod videntur Hermiae maiores possedisse; quod in controversia huic simillima [10]) profuit ad victoriam Tesenuphi Marrae filio (*τὸν τοῦ Τενεσούφιος Μαρρῆν πατέρα κατεσχηκέναι τὴν οἰκίαν*). Sed huic quidem *προσεμαρτυρ(ήθη)*, extitisse factas patri *συγγραφὰς* et in tumultu combustas.

(*Continuabitur*).

---

1) P. Paris. 5 I 7 = Leid. M, I 2. De contractu eius papyri dixi in observ. ad papyros § 24.

2) I. e. *οἰκίαν*,

3) Eodem sensu mox dicetur *χρηματισμός*. Alioquin posset intelligi *ἐκ βασιλικοῦ διαγραφή*, sed non esset necesse. Cf. P. Paris. 15, 50/1, ubi comparator a privato computat possessionis suae tempora *ἀπὸ τῶν τῆς διαγραφῆς χρόνων*.

4) Eodem sensu mox habebis *πρόκτησιν*.

5) Dixi in observ. ad papyros (§ 19).

6) Dicere debuerant, quod dixit iudex: neque emptionem neque aliam conventionem.

7) P. Taur. cit. (1) VI 2/3.

8) *Χρηματισμός* = instrumentum factum (Gradenwitz, *Einführung* I p. 197: „*Urkunde*"; cf. Revillout, *Chrestomathie* (1880) p. IX) èt in inscriptionibus quum Orientis (Paul Meyer, Klio VI p. 425 not. 5) tum Aegypti (Revillout, l.l.) obviam fit èt in papyris Romani utique aevi (Meyer, Klio VI p. 425) frequens est, veluti occurrit *BGU* 73 lin. 15; 177, 6. 11; 243, 11; 260, 4: CPR I 3, 14; 6, 21; P. Oxy. 99, 19; 237 VIII 35; 286, 25; 483, 20; Argentor. inv. 87 (*Archiv* IV p. 134) III 41. Etiam *BGU* 362 (pag.) XI 22 *χρηματισμοὶ* non sunt (quod putat Wilcken, Herm. XX p. 459) vasaria, sed *οἰκονομίαι* (*BGU* 301, 12-17) i. e. emptiones.

9) P. Taur. cit. (1) IX 5-7.

10) P. Amh. 30.

DE LOCO ARISTOPHANEO

(ACHARN. VS. 95—97).

SCRIPSIT

P. H. DAMSTÉ.

Locus plurimis interpretum vexatus explanationibus, immo criticis nonnullis desperatus iam visus ille est, ubi Dicaeopolin, cum Pseudartaban *τὸν βασιλέως ὀφθαλμόν* conspicatur, poëta facit exclamantem:

ὦναξ Ἡράκλεις·
πρὸς τῶν θεῶν, ἄνθρωπε, ναύφρακτον βλέπεις
ἢ περὶ ἄκραν κάμπτων νεώσοικον σκοπεῖς;
ἄσκωμ' ἔχεις που περὶ τὸν ὀφθαλμὸν κάτω.

Versus duos priores primum consideremus.

Naberus (Mnem. 1895 p. 264), verba male habita esse neque ea ab omni parte se expedire posse praefatus, rogat: „Cur ille *νεώσοικον σκοπεῖ* et prospectat navale?" et ipse respondet: „Eadem de causa qua *Ἀττικὸς ἐς λιμένα*, sicuti proverbio dicitur; scilicet festinat, nam animus iam auguratur fore ut in prytaneum invitetur ad coenam; prytaneum est navale quod cogitat."

Non est quod obloquar, sed verba tradita male habita esse non mihi persuasit; id certe, quod viri docti totius loci sententiam ad liquidum perducere nondum potuerunt, pro argumento adhiberi non licet, vitium qualecumque latere, cum praesertim sermo de Pseudartabae specie totus sit neque verbis apertis eam poëta legentibus significaverit.

In Leeuwenii editione haec in annotatione critica leguntur: „Corruptus esse videtur hic versus, fortasse etiam contextus;

nam nisi legatur *τί πρὸς θεῶν ἄνθρωπε* vel: *πρὸς τῶν θεῶν, τί οὕτω*, sequentia apte subiungi nequeunt. Sed gravius etiam displicet quod *navis* vox, cui assimulatur Pseudartabas, deest. Intellegerem *ναῦς σταθμὸν βλέπεις; navisne es stationem spectans* (=*petens*)? Reicio quod in mentem venit *ναῦς φρυκτόν*." Deinde in commentario versus sic vertit: *Vultum sanequam maritimum habes! Numquid navis circa promunturium cursum flectens navale prospicis*? monens etiam, inde ab epico tempore naves Graecis pro animalibus fuisse, quas in Equitum fabula vel inter se confabulantes Aristophanes finxit; faciem autem iis fuisse neque raro in vetustis navium imaginibus oculos cerni, quibus etiamnunc piscatores Capreenses cumbas suas ornare soleant. Quibus enarratis ita pergit: „Ingens igitur Pseudartabae oculus rustico in mentem vocat praegrandes illos oculos navium, quapropter navi portum petenti ipsumque navale veluti circumspicienti hominem assimulat." Deinde scrupuli, quos ei locus iniecit, hic quoque sequuntur: „Ipsa tamen verba molesti quid habent; nam vox *πρὸς τῶν θεῶν* aut *interrogantis* est aut *iubentis*, sequentia vero verba *ναύφαρκτον βλέπεις* ut nunc quidem habent *exclamantis* sunt; neque aperte satis indicatum est navi assimulari Pseudartabam."

Mihi persuasum est, èt corruptelae, quae versui ultimo nunc adhaeret, èt stultissimis scholiorum fabricatoribus, qui ad nostrum quoque locum nugas suas atque hariolationes venditare non sunt veriti, imputandum esse, quod etiamnunc editores in eo extricando desudant. Quid enim pronuntiant? In ista annotationum farragine hae quidem inter se consentiunt, ridiculi causa huic Regis Oculo circumpositam esse larvam cum ingenti oculo, quem comicus comparaverit cum foramine navis, per quod remus exseritur: inde eum prospicere, quo cursum dirigat.

Ista autem omnia aut improbabilia sunt aut falsa.

Primo verum esse non potest, Pseudartabam larvam *cum ingenti oculo* habuisse, deinde poëta oculum *non* comparat cum foramine navis, per quod remus exseritur, denique neque navis oculi neque remorum foramina *pro speculis* umquam fuerunt.

Viris rerum nauticarum imperitis istas ineptias libenter condonamus, quibus peritiores fallere non potuerint, sed gravius est quod unum illum oculum a librario oscitante receperunt

atque speciosis interpretationibus circumvallatum posteris suis tradiderunt. Inter editores enim hodiernos nemo est quin iis astipuletur opinantibus, Pseudartabam comitantibus duobus eunuchis procedere, ridicule ornatum ita ut unum eumque ingentem oculum in media fronte habeat. Plerisque hoc quoque persuaserunt, sub oculo illo longam dependere barbam more barbaro plexam; nonnulli tamen de quaestione qualis appendix fuerit aliter iudicant.

Necessitate coacti barbam eam viro suspenderunt, ut infra videbimus, sed unus ille oculus unde provenisse putandus est? Primum titulus interpretes in errorem istum deferre potuit; vs. 91 *ὁ πρέσβυς* dicit:

καὶ νῦν ἄγοντες ἥκομεν Ψευδαρτάβαν,
τὸν βασιλέως ὀφθαλμόν,

quibus auditis Dicaeopolis secum mussitat:

ἐκκόψειέ γε
κόραξ πατάξας — τόν τε σὸν τοῦ πρέσβεως,

atque *ὁ κῆρυξ* sollemniter iam eum introducit exclamans: *ὁ βασιλέως ὀφθαλμός*, quo facto locus noster sequitur.

Ex eo quod Dicaeopolis in exsecrando usus est singulari numero statuere non licet, Pseudartabae modo unum oculum fuisse; nempe Persam nondum conspicatus tunc erat et singularis numerus in talibus exsecrationibus legitimus est. Cf. Nub. 24, ubi Strepsiades ad filium: *κοππατίας εἴθ' ἐξεκόπη τὸν ὀφθαλμὸν λίθῳ!* Accedit quod e Dicaeopolidis verbis ita aequo iure concludere possis, legatum unoculum fuisse, cum dicat: „Regis illum oculum utinam effoderet corvus tuumque simul!" Iam hoc te, lector, rogare velim: An etiam simile veri tibi videtur, poëtam magistratum Persicum, *δι' οὗ πάντα ὁ βασιλεὺς ἐπισκοπεῖ* unoculum sive altero oculo captum in scenam produxisse? Mihi sane aeque absurdum videretur ac si quis *τοὺς ὠτακουστάς, δι' ὧν ἀκούει τὰ πραττόμενα ἑκάστῳ πανταχοῦ*, una tantum aure finxisset. Nonne etiam putas, si Pseudartabas unoculus prodiisset, Aristophanem titulum *βασιλέως ὀφθαλμός* ad verbum interpretaturum fuisse et comparationem aliquam excogitaturum, ab ea quam nunc posuit prorsus diversam? Iam versus 97 unus restat, unde interpretes in eam cogitationem incidere potuerint, poëtam titulo ita usum esse „ut novum quendam Polyphemum

induceret, cuius personam oculus ingens habet fere totam", ut Leeuwenii verba sunt. Minime vero. Equidem Pseudartabam persona instructum fuisse aio, duobus oculis munita iisque ingentibus limisque. Ita demum verba Dicaeopolidis:

πρὸς τῶν θεῶν, ἄνθρωπε, ναύφρακτον βλέπεις
ἢ περὶ ἄκραν κάμπτων νεώσοικον σκοπεῖς;

bene intellegi explicarique possunt.

Quacum enim re viri vultum confert?

Cum prora h. e. cum navis facie, quae ipsa quoque duobus oculis praegrandibus munita erat. Quorsum igitur hi *νεὼς ὀφθαλμοί*! In scholiis misere confunduntur cum remorum foraminibus (*ὀπαί*), quae lateres navigii per totam fere eius longitudinem distinguebant: *ἐπειδὴ μεγάλοι ταῖς τριήρεσιν ὀφθαλμοὶ γίγνονται, δι' ὧν τὰς κώπας ἐμβάλλοντες ἐκωπηλάτουν.* Inepta nimirum ista sunt. E multis de re nautica apud veteres scriptoribus, qui quales navigii *ὀφθαλμοὶ* fuerint nos edocent, definitionem veram concisamque affero quam Cecil Torr (Ancient Ships, Cambridge 1894 p. 69) dedit:

„On each bow of a ship there generally was a huge eye. These pairs of eyes doubtless owed their origin to the sentiment that a ship is a living thing and must see her way: but in course of time they probably were turned to account as hawse-holes for the anchor-cables." E multis locis, quos Torrius affert, hic repetere satis est Aeschyl. Suppl. 716:

καὶ πρῷρα πρόσθεν ὄμμασι βλέπουσ' ὁδόν.

Quae cum ita sint, versus rursus consideremus primumque quid sit *ναύφρακτον βλέπειν* investigemus. Voc. *ναύφρακτος* fictum esse videtur ab Aeschylo cf. Pers. 950: *Ἰάνων ναύφρακτος Ἄρης*, 1027: *ναύφρακτον ὅμιλον*, a quo Euripidem id accepisse verisimile est, cf. Iph. A. 1259: *ναύφρακτον στράτευμα*, neque facere potuit Aristophanes quin a tumido tragicorum sermone avide epitheton illud gravitatis plenum arriperet et ridiculi causa hoc loco poneret. In Photii lexico (ed. Porson) s. v. haec leguntur: *Ναύφαρκτον βλέπειν· Φησὶν ἐπὶ τοῦ περιαρθροῦντος καὶ σεμνῶς ἰόντος· Πρὸς τῶν θεῶν, ἄνθρωπε, ναύφαρκτον βλέπεις.* Ibi si pro *περιαρθροῦντος* emendatum erit *περιαθροῦντος*, sub forma alia redibit scholion: *ὡς περιβλέποντος ἐν κύκλῳ τοῦ πρεσβευτοῦ καὶ ἀξιωματικῶς εἰσιόντος.* Versus igitur ita reddi latine potes: Per

deos immortales, mi homo, propter oculos istos speciem sane navalem s. maritimam prae te fers, vel, ut Elmsleius voluit: *ὡς ἐς ναυμαχίαν παρεσκευασμένος*, quamquam nimirum eius interpretamentum omnino reicio: „immensum oculum in media fronte depictum habebat Pseudartabas, quem cum oculo navis comparat Dicaeopolis." Ceterum copulatio *ναύφρακτον βλέπειν* eodem iure a poëta comico usurpata est quo alibi saepe iunguntur *δεινόν, σεμνόν, φόβον, Ἄρη, κάρδαμα βλέπειν.*

Quod igitur Leeuwenius imprimis se in hoc versu offendere affirmat, non satis aperte indicatum esse navi assimulari Pseudartabam, nihil iam esse existimo: cernebant spectatores oculos viri ingentes navalibusque similes et similitudinem insuper a Dicaeopoli audiebant.

Iam videamus qualem dubitationem externa Pseudartabae species rustico nostro attulerit. Si eum non cum navis prora contulisset, sed tamquam hominem compellasset, eum idem interrogasset ita: „An forte, dum istis oculis obliquis ad dextram simul laevamque specularis, locum captas quietum placidumque?" Nunc vero, quoniam eum quasi navigium alloquitur, ita rogat: An forte, dum circa promunturium cursum tuum flectis, navale iam prospicis? Oculi in utramque partem stupentes hanc quaestionem abunde illustrant, in qua interpretanda Naberi explananationem vocis *νεώσοικος* libenter accipio.

Iam ad versum tertium pervenimus, qui qualis nunc legitur unus causam sustinere videtur, propter quam Pseudartabam vultum Cyclopium habuisse nemo non hucusque crediderit:

ἄσκωμ᾽ ἔχεις που περὶ τὸν ὀφθαλμὸν κάτω.

Quae verba priusquam interpretari conemur, *ἄσκωμα* quid sit primum est inquirendum. Torrius (l.l. p. 43) rursus nos docebit: „The sides of a war-ship had to be pierced with a row of portholes for each bank of oars below the first; so that a ship of several banks was almost honey-combed. On the Athenian ships these openings were closed against the water by leathern bags termed *askomata*, which would cling round the oars without much hindrance to their motion; and some protection here was indispensable, as the gap generally was large enough for a man to put his head through." Cartault (La Trière athénienne, Paris 1881 p. 159) etiam fusius ea descripsit addiditque:

„Quand les avirons sont rentrés, les *ἀσκώματα* pendent vides et flasques le long du bâtiment" h. e. cum remiges operari desierunt et remos intro iam sustulerunt, follicularia vidua laxaque per latera navigii pendere solent. Ceterum in opere caelato, quod Daremberg et Saglio s. v. *Navis* p. 33 fig. 5278 depinxerunt, circa remos in aquam demissos expressa cernuntur. Dicaeopolis igitur rogat:

„An forte, circa promunturium cursum flectens, navale prospicis? Ita sane est: certe folliculare tuum iam pendulum laxumque habes" — ubi autem? Libri mss. affirmant: *περὶ τὸν ὀφθαλμόν*, atque haec corrupta lectio omnium malorum causa fuit. Semel iam in membranis ita exaratum erat et quamquam critici *ναύφρακτον*, vocabulum cascum, quod propter ipsam raritatem suspiciones movere non debuit, mutare nil verebantur, voc. *ὀφθαλμός* tam tritum vulgatumque erat eoque speciem praebebat tam innocentem, ut nemini umquam in suspicionem ceciderit. At, hercle, mirum quantum confusionis peperit! Primo editores pellexit ut parum probabiliter Cyclopem fuisse Pseudartabam putarent, deinde vero ad interpretationes arcessitas huius versus eos adegit. Necesse enim erat Pseudartabam aliquid habere quod cum folliculari comparari posset. Ergo iam in scholiis barba sub uno illo oculo ei suspenditur, folliculari scilicet similis! Hanc opinionem amplexi sunt editores tantum non omnes. Naberus tamen l.l. aliter censuit: „Quod ad folliculare attinet, in navi certe *ὀφθαλμὸς* non habet *ἄσκωμα*, sed hoc ipsum miratur Dicaeopolis quod grandis oculus personati Persae desinit in *ἄσκωμα*, nam sic ridens appellat *τὴν τιάρχν κεκλιμένην*, qualem conspicimus in pavimento Neapolitano. De reliquis anceps haereo." Rursus aliter alios rem explicavisse ita cognovi, ut oculum lacinia dependenti tumentem sibi fingerent.

Ne barbam cogitemus verba *περὶ τὸν ὀφθαλμὸν* utique vetare videntur, nam ipsa praepositio repugnat quominus vertatur: „Istud autem, quod *sub* oculo geris, folliculus est opinor," neque reliqua probabiliora sunt: misellus homo aut nihil aut nihil fere videre iam potuisset, sit unicus eius oculus sive tiara seu paleari esset coopertus. Rem sane miram in Regis *ἐπισκόπῳ*!

Quid autem de loco nostro factum est quidve olim scriptum fuisse putemus?

Librarius, qui corruptelae causa est, cum in versibus superioribus de *βασιλέως ὀφθαλμῷ* identidem sermo fuisset, hoc vocabulum totiens legerat scripseratque, ut ad versum nostrum cum pervenisset et ad vocabulum, quod voci *ὀφθαλμὸν* sane simillimum erat, labore litteras accuratius inspiciendi supersederet, immo ne suspicatus est quidem, aliud quidquam legi posse quam *περὶ τὸν* ΟΦΘΑΛΜΟΝ *κάτω*, sed in eius exemplo revera exaratum erat: *περὶ τὸν* ΟΜΦΑΛΟΝ *κάτω*! Bonus vir forsitan ne noverit quidem, *οἱ νεὼς ὀφθαλμοὶ* quales essent, nedum eos numquam *ἄσκωμα* habuisse sciverit, itaque leporem loci qualemcumque incuria sua ignorantiaque omnem iam perdidit. At spectatores Athenienses, qui rerum nauticarum ad unum omnes peritissimi essent, nimirum poëtam albis derisissent dentibus, si eum folliculare circa oculum navis apposuisse cognovissent.

Hac igitur emendatione illata, quam sana ratio ipsa flagitat, iam denique intellegere possumus, quomodo poëta Persam ornatum esse voluerit. Persona eum instruxit cum duobus oculis praegrandibus inque partes diversas spectantibus nec non pene facticio eoque *καθειμένῳ*. Vid. Hamilton, Sujets de Vases Grecs fig. 52 et Monum. del Inst. III, XXXI. Oculi rustico in mentem vocant *νεὼς ὀφθαλμοὺς* et exclamat: „Mehercule, quantus terror me invadit! Per deos immortales, mi homo, navali figura es et specie! An forte circa promunturium cursum flectens prospectas navale? Ita sane est, nam folliculare tuum laxum iam habes circaque umbilicum dependens," h. e. nam remos intro iam retraxisti, ut verbis scholii utar, *ἐπειδὴ δεδοικότες οἱ ἐμπλέοντες, ὅταν ὦσι πλητίον τῆς γῆς, ἠρέμα καὶ ἐπιστημόνως ἰθύνουσι, μὴ προσπταίσωσι τῇ γῇ.*

Denique te, lector, rogo ut in alio loco apud Aristophanem mecum paulisper commorari velis. In Nubibus fabula vs. 538 poëta de ea ipse affirmat:

ἥτις πρῶτα μὲν
οὐδὲν ἦλθε ῥαψαμένη σκυτίον καθειμένον,
ἐρυθρὸν ἐξ ἄκρου, παχύ, τοῖς παιδίοις ἵν' ᾖ γέλως.

h. e. Haec mea fabula penes facticios nullos habet cet., unde Leeuwenius iure efficit: „Nuper igitur in alia comoedia aliqua spectatores id viderant et riserant."

Quis autem poëta actorem ita ornatum in scenam produxerat? Scholion Hermippum hic carpi contendit, Buecheler (Kleine Schriften I p. 313) Cratinum et Ameipsiam; Leeuwenius Eupolim tangi suspicatur propter verba „τοῖς παιδίοις ἵν' ᾖ γέλως", quibus poëtam retorquere putat id quod Eupolis in Prospaltiis (fr. 244) dixerat, de Aristophanis Acharnensibus loquens, ut Leeuwenio videtur:

τοῦτ' ἐστὶ σοὶ
τὸ σκῶμμ' ἀσελγὲς καὶ Μεγαρικὸν καὶ σφόδρα
ψυχρόν· γελᾷ γάρ, ὡς ὁρᾷς, τὰ παιδία.

Quod deinde disputat, choros certe comicos nullos habuisse phallos, actores autem illis tantum locis, ubi corpora quamcumque ob causam nudentur, penem facticium, ipsa virilia actoris simulantem, spectatorum oculis obiecisse libenter ei credo neque mihi Körtius persuasit (Archaeol. Studien zur alten Komödie, Jahrb. d. arch. Inst. 1894), actores in fabulis Aristophanis phallis ornatos constanter fere prodiisse. Certo locus noster argumentum praebere non potest, actores in scena Attica etiam Aristophanis temporibus phallo sive καθειμένῳ sive ἀνxδεδεμένῳ constanter fuisse instructos.

At tamen nonnumquam fiebat, cum corpora „quamcumque ob causam" nudabantur, ut Leeuwenius concedit, atque magnopere vereor ne studium risum movendi Aristophani saepe causa satis rata visa sit ut tali auxilio uteretur, etiamsi corpora nudari minime opus esset. In ipsis Acharnensibus plus semel factum est; vs. 158 Dicaeopolis, Odomantorum exercitum conspicatus, exclamat:

τίς τῶν 'Οδομάντων τὸ πέος ἀποτεθρίακεν;

neque diagnosin eam ponere potuisset, ut medici nunc loquuntur, nisi τὸ πέος fuisset conspicuum. Deinde vs. 161:

τοισδὶ δύο δραχμὰς τοῖς ἀπεψωλημένοις;

atque in Pseudartaba nostro, si emendatio mea vera est, tertium iam exemplum habemus.

Ubi igitur Aristophanes de Nubibus suis spectatores edocet: „Haec mea fabula penes facticios nullos habet", cum Leeuwenio dicere licet: „Nuper igitur in alia comoedia aliqua spectatores id viderant et riserant," sed non amplius in poëtam, qui eius rei teneretur, est inquirendum: non Hermippus fuit neque Eu-

polis neque Cratinus Ameipsiasve, sed ipse Aristophanes, qui in Acharnensibus anno 425 facinus in se admisit, quo facto Eupolis in Prospaltiis anno 424 obscoenitates multas eius fabulae ei exprobravit; denique poëta in Nubibus anno 423 testatur, se sedulo iam operam dedisse ut omnem turpitudinem vitaret.

AD SOPH. TRACH. 706—710.

Deianira iamiam metuens ne marito letale miserit donum sic secum loquitur:

ὁρῶ δέ μ' ἔργον δεινὸν ἐξειργασμένην.
πόθεν γὰρ ἄν ποτ' ἀντὶ τοῦ θνήσκων ὁ θὴρ
ἐμοὶ παρέσχ' εὔνοιαν, ἧς ἔθνησχ' ὕπερ;
οὐκ ἔστιν· ἀλλὰ τὸν βαλόντ' ἀποφθίσαι
χρῄζων ἔθελγέ με.

Sic distinxit Nauckius, rectius quam qui *πόθεν* cum *οὐκ ἔστιν* coniungunt. Fortasse opus non est cum eodem *ὕπο* pro *ὕπερ* legere, nam hoc quoque incredibile beneficio ab Hercule affectam eam *propter quam* ille sit occisus. Sed displicet duplex illud *πόθεν, ἀντὶ τοῦ*. Quid enim emphasis ista sibi vult? Et misere languet *θνήσκων*, praesertim eo loco positum ubi quam maxime gravis aliqua emphasis requiritur. Legendum *θνήσκειν* pro *θνήσκων* censeo, ut Nessus dicatur suam ipse esse remuneratus mortem, idque illam beneficio afficiens mulierem propter quam mortem subierit.

J. J. H.

AD OVID. AMOR. I. 8.57 SQ.

SCRIPSIT

L. RANK.

Ecce quid iste tuus praeter nova carmina vates
Donat? *amatoris millia multa leges.*

Adhuc pentameter in mendo cubat. Verissime olim Burmannus annotavit: „in vulgatis nulla est sententia" et obelo dignum manebit lepidissimae elegiae hoc distichon, donec simplici atque probabili emendatione sanatum erit.

Sed nuper cum duplici medela ad locum accessit v. d. D. A. Slater [1]). Nam et coniecturam protulit novam et simul nova explicatione vulgatam tueri conatus est. De sagacis philologi commentis tacere non possum, mox meo modo amorum vati opem laturus. Scripsit igitur Slater: „The interest of this couplet lies in the allusion to Catullus (cui *dono* lepidum *novum* libellum). .... Was the „vivamus mea Lesbia" familiarly known to its admirers as the „millia multa"? .... If we looked for an antithesis to iste tuus, *maioris* might be coniectured for *amatoris*". Haec est Slateri coniectura. Nunc cognoscamus novam interpretationem lectionis traditae eodem nimirum fundamento Catulliano innisam: „Keep the litera scripta of the Mss, and translate: the only hundreds and thousands you will ever reap from him will be those of a lover".

1) Classical Review. Dec. 1913. p. 257 sq.

Sedata mente haec omnia perpendamus. In verbis Ovidianis aenigma Catullianum aliquod subodorari quis vetat? Iam locum corruptum Ovidianum eiusmodi aenigmatis ope adhibita in integrum restituere, id vere ἑρμαῖον invidiosum. Sed quae obsecro in eiusmodi invento novo inest πειθανάγκη, si ipse inventor adhuc dubitat, quomodo sua re utatur? Ne longus sim neve quis fortasse putet me cum sagaci philologo cavillari velle, haec statim addam: Frustra hic fuit Slaterus, quippe qui aenigmatis Catulliani captus lenociniis lenunculae Ovidianae obliviscatur. Sat docte sane loquitur anicula ista, ita ut carminis Catulliani alicuius mentio ab eius sermone non abhorrere debeat. Modo ne ipsa illa mentione rumpatur sermonis concinnitas. Id ipsum autem utroque Slateri conamine accidere, ut intruso Catullo pessumdetur Ovidiani sermonis concinna cohaerentia, demonstrare conabor.

Monet lena: „Divitem iuvenem, o puella, amatorem accipe. Quin etiam, si me audis, vel plures amatores tibi adsciscere debes, ut forma tua rem facias." Nunc audiamus ipsum Ovidium:

Certior e multis nec tam invidiosa rapina est:
  Plena venit canis de grege praeda lupis.
Ecce quid iste tuus praeter nova carmina vates
  Donat? *amatoris millia multa leges.*
Ipse Deus vatum, palla spectabilis aurea
  Tractat inauratae consona fila lyrae.
Qui dabit, ille tibi magno sit maior Homero.
  Crede mihi: res est ingeniosa dare.

Simplici et arto vinculo, opinor, cohaerent simplicis sermonis sententiae: Rem facias, puella mea. Quid pauper amator poeta tibi affert? ... *Ipse* Apollo nos docet, quantum sit auri pretium, at poeta tuus id nescire videtur. Dives amator ipsi Homero praeferendus est. Nunc tu, candide lector, accipe Slateri coniecturam, vel servata lectione tradita utere nova viri docti versione. Quomodo nunc cohaeret distichon nostrum conclamatum cum proxime insequenti? Ubi est vis naturalis explicativa voculae: ipse? Immo rumpitur sermo, qui non nisi per asyndeton quoddam adversativum: Attamen ipse Deus vatum e. q. s. aegre resarcitur.

Praeterea, quae sit ratio futuri in verbis: maioris poetae

„millia multa" *leges* non capio, quodque ad novam Slateri versionem attinet, vere scrupulum mihi inicit orationis contractio nimis pressa. Sed fortasse alii in utraque re non offendentur.

Nunc misso Catulli aenigmate trita magis obambulemus emendandi via. Non id cogitemus, quomodo millia multa basiorum Catullianorum minima cum molestia textui Ovidiano inseramus, sed id primum rogemus, quid multa millia illa Ovidiana significare possint, tum, quis sensus in loco corrupto lateat quam cautissime statuere studeamus, denique bona fortuna invocata (nam haec nisi affulserit omnis philologorum labor irritus) sanis coniecturis indulgeamus. Dimidium facti iam habemus. Nam verissime iamdudum hunc esse corrupti loci sensum scripsit Burmannus: „Amatores non ferant carmina sed multa millia nummorum". Iterum laudemus:

Ipse Deus vatum e. q. s.

Nonne *ipse* ille Deus vatum, quem lepida astutia auri cultorem hic inducit cata lenuncula sat lucide demonstrat de nummorum illecebris in verbis proxime praecedentibus mentionem esse factam? Opinor. Nunc porro sapere audeamus. Fortasse nobis continget, ut nonnullis locis allegatis leni emendatione pentametro nostro restituamus simplicem atque sat vulgatam orationis figuram.

Honoris causa Propertianum locum praemittamus: Haec legimus Propertii verba ad Cynthiam scripta super praetore isto Illyrico: (II, 13, 7 sq.)

Quare, si sapis *oblatas* ne desere *messes*
Et stolidum pleno vellere carpe pecus.

Nunc caute ad amoris magistrum redeamus ut, si fieri possit, Ovidium Ovidio emendemus:

Ita monet Romanam iuventutem Naso magister: Iusta tempora eligite, o iuvenes, quibus amicas vestras adeatis: (Art. Am. I, 359 sq.).

Mens erit apta capi tunc, cum laetissima rerum,
Ut *seges in pingui luxuriabit humo.*

Mox eadem figura: (Ibid. 401 sqq.)

Nec semper *credenda Ceres* fallacibus *arvis,*
Nec teneras semper tutum captare puellas.

Promissis ducite et decipite puellas: (Ibid. 447 sqq.)

Si dederis aliquid, poteris ratione relinqui;
At quod non dederis, semper videare daturus:
Sic *dominum sterilis* saepe *fefellit ager*.

Porro monet discipulos, ut interdum amationem interrumpant, ut amica relicta magis aestuet: (Ibid. II, 351)

Da requiem; requietus *ager* bene *credita reddit*.

Nec non ad stabiliendam meam coniecturam, quo sensim prorepere est animus, haec Ovidii monita valent, quibus adolescentibus auctor est, ut magni faciant in amatorio tirocinio maturiorum puellarum favorem: (Ibid. II, 667 sq.)

Utilis, o iuvenes, aut haec aut serior aetas,
Iste feret segetes, iste serendus ager.

Denique haec verba audiamus, quibus poeta Amazonas Romanas suas docet, quanta cum cura asservandus sit iis rudis atque puerilis amator: (Ibid. II, 561 sq.)

Te solam norit; tibi semper inhaereat uni,
Cingenda est altis saepibus ista *seges*.

Iam quid longa ista exemplorum serie evolvenda consectatus sim in aperto est. An tu fortasse, candide lector, adhuc cum Iuvenale rogas: Quae tamen inde *seges*?

Propono igitur:

Ecce quid iste tuus praeter nova carmina vates
Donat? amatoris millia multa *seges*.
Ipse Deus vatum e. q. s.

Orationis figuram ab Ovidiana dictione non abhorrere, id demonstrasse mihi videor. Quid praeterea sive displiceat sive periculosum sit in nova medela a doctioribus medicis discere pervelim.

AD T. LIVII LIB. XXXVI ET XXXVII.

SCRIPSIT

P. H. DAMSTÉ.

T. Livi ab urbe condita libri. Ed. A. Zingerle. Editio maior. Vindobonae 1888—1908.

Lib. XXXVI.

2. 1: *His ita in senatu, ⟨incerto⟩ ad id, quae cuius⟨que⟩ provincia foret, decretis, tum demum sortiri consules placuit.*

Auctore Kochio editor *incerto* addidit, aliis alia suppleri iubentibus, Ruperto duce etiam *que* pronomini *cuius* affixit. At ista ratione si pergimus, de quantuliscumque centunculis nullum non vestimentum consuere iam licet, nam causa manifesta est nulla propter quam vocabula inserta a librariis neglecta esse verisimile sit; accedit quod monitio inde nata post ea, quae in capite superiore exponuntur, satis pueriliter adicitur. Suspicor, Livium scripsisse: *His ita in senatu decretis tum demum sortiri consules placuit,* et verba *ad id, quae cuius provincia foret* in textum irrepsisse e margine, ubi a nescio quo ascripta essent ad verbum *sortiri* explicandum.

4. 6: Carthaginienses Romanis ad bellum cum Antiocho gerendum et alia se apportaturos polliciti sunt

et classem [suorum] suo sumptu comparaturos.

Dukero praeeunte Zingerleus et Weissenbornius voc. *suorum* eliminant, quod emendandum, non relegandum potius crediderim. Puto enim aut numerum latere navium, quibus classis constaret,

aut legendum esse *classem sociorum* cl. huius libri c. 22. 3: Aetolos quoque, quamquam non secuti sint regem, sed accersierint, et duces belli, non socii fuerint, si paenitere possint, posse et incolumes esse.

5. 1: *Cum haec Romae agebantur, Chalcide Antiochus . . . partim ipse sollicitabat civitatium animos mittendis legatis, partim ultro ad eum veniebant.*

Quae causa Dukerum impulerit ut pro *agebantur* substituere vellet *agerentur* non intellego: certe coniectura indigna erat quae in apparatu critico ab editore commemoraretur. Cf. c. 15. 1: Cum haec agebantur, Chalcide erat Antiochus.

ibid. 6: *hac legatione id agi apparebat, ut sive, quod magis credebant, abstinuisset Epiro, integra sibi omnia apud exercitus Romanos essent* e. q. s.

I. F. Gronovius vocem *exercitus* delendam esse putavit, quae editoribus plerisque suspecta est. At vix mihi persuaderi potest, quemquam eam inseruisse, qua de causa suspicio mihi nata est vocabulum e versu superiore per scribae errorem in inferiorem migrasse; nempe ex usu Liviano scriptum erit: *sive . . . exercitus abstinuisset Epiro,* ut lexica docent.

7. 1: *Cum circa hanc fere consultationem disceptatio omnis verteretur, Hannibal* e. q. s.

Voculam *fere* ante *omnis* traiciendam esse arbitror, quandoquidem de consultationis genere nulla exstat dubitatio, immo in c. 6. 8 disertis verbis Livius affirmavit: *consultatum de Thessalorum gente est.*

ibid. 13. *Ille* (Thoas sc.) *quidem ferae bestiae vinctae aut clausae et refringere claustra cupienti regis iram verbis aequabat.*

Lectio non constat, quoniam libri mss. ad unum omnes *ut ferae* exhibent, quorum illud Gelenius primus induxit, scriptura autem varia est *cupienti — cupientis — cupientes.* Equidem veram ac genuinam lectionem sic restituendam esse censeo: *Ille quidem ut ferae bestiae vinctae aut clausae et refringere claustra cupientis ⟨ita cupientis⟩ regis iram verbis aequabat.* Ut apud Livium

facta dictis aequare, apud Plinium in Epist. *haec dicendo aequare*, apud Vergilium *labores lacrimis aequare* legitur, sic hoc loco Hannibal intulit Thoantem iram Philippi verbis suis aequare voluisse. Et imperfectum *aequabat*, quod de conatu dicitur, id suadere videtur et verba Hannibalis quae sequuntur: „cuius si talis animus est, solvamus nos eius vincula et claustra refringamus, ut erumpere diu coercitam iram in hostes communes possit".

8. 1: *Haec ferme Hannibalis oratio fuit; quam laudarunt magis in praesentia, qui aderant, quam rebus ipsis exsecuti sunt.*
Legendum est: *quam rebus ipsis et secuti sunt.*

9. 15: *dimissi ab rege inviolati omnes, quod eam rem magni momenti futuram rex ad conciliandos Larisaeorum animos credebat.*
I. F. Gronovius aut *ab rege* aut *rex* infra tolli iussit. Potius credo verba *ab rege inviolati* insiticia esse atque suo interpretatori reddenda, cl. c. 10. 3: beneficio praesidii dimissi, c. 33. 7: eae quoque (naves sc.) cum praefecto suo dimissae sunt. Iis quoque locis verbo dimittendi sic nude posito eadem inest notio.

10. 3: *tunc aggredi Larisam constituit, ratus vel terrore ceterarum expugnatarum vel beneficio praesidii dimissi vel exemplo tot civitatium dedentium sese non ultra in pertinacia mansuros.*
Verba *vel terrore ceterarum expugnatarum* non loco suo nunc leguntur, verum traicienda sunt post verba *dedentium sese*. Ita demum erit ad quod voc. *ceterarum* referatur (sc. civitatium) itaque iusta evadet gradatio. Vix quisquam, credo, lectionem traditam annotatione Weissenbornii defendi existimabit: „die Zwischenstellung zwischen die beiden Classen von Städten ist vielleicht deshalb gewählt, weil die Freilassung bei einer Eroberung erfolgte."

ibid. 8: *aliis nunc vires urbis* (Larisae sc.) *nequaquam Pheraeis conferendae memorantibus.*
Male Zingerleus lectionem *Pheraeis* ex editionibus antiquissimis recepit, quae tunc demum probaretur, si non *conferendae*, sed

conferendas scriptum esset. Retinenda igitur est codicum mss. omnium scriptura *Pheris,* nam quam cod. B praebet *phaereis* ab illa revera non discrepat.

14. 5: *cetera multitudo Athamanum aut militum Antiochi regis ... Philippo tradita regi est.*

Voc. *regi* nescio an postea sit additum; certe moleste abundat post verba in § 4: cui decedenti praesidio cum obvius forte fuisset Philippus rex, et post mentionem modo factam, Philippum alterum (Megalopolitanum sc.) deductum ad consulem et haud ita multo post in vinculis Romam missum esse.

15. 1: *Cum haec agebantur, Chalcide erat Antiochus, iam tum cernens nihil se ex Graecia praeter amoena Chalcide hiberna et infames nuptias petisse.*

Alterum nomen *Chalcide* e versu superiore per errorem repetitum quantocius inducendum est.

ibid. 2: *tunc Aetolorum vana promissa incusare et Thoantem, Hannibalem vero ... admirari.*

Scriptum fuisse credo: *Thoantis.*

ibid. 5: *destitutus undique et ab suis, qui morabantur in Asia, et ab sociis, qui ea, in quorum spem vocaverant, non praestabant, intra saltum Thermopylarum sese recepit.*

Nonne potius: *in quorum ⟨eum⟩ spem vocaverant?*

ibid. 12: *Thermopylae locus appellatur, nobilis Lacedaemoniorum adversus Persas morte magis memorabili quam pugna.*

Maluerim: *nobili ... memorabilis.*

17. 3: *Macedonico bello inexsuperabilior saltus ad amnem Aoum fuit quam hic; quippe portae sunt hae, et unus inter duo maria clausis omnibus velut naturalis transitus est.*

Conicio: *quippe portae ⟨apertae⟩ sunt hae.* Propter similitudinem litterarum forsitan vocabulum praetermissum sit.

ibid. 9: *et, cum Hypatam tuendam Heracleamque depoposcissent,*

neutram tutati refugerunt in iuga montium, pars Heracleae incluserunt sese.

Nomen *Heracleae*, quod in uno codice (M) legitur, in ceteris omnibus omissum est, post *Heracleamque* importune iteratur atque delendum est utpote a nescio quo ascriptum, cui in mentem venit locus e c. 16. 5: Aetolorum utraeque manus Heracleam sese incluserunt.

ibid. 12: *sed neque Antiochum tuebuntur angustiae, nec Aetolos vertices illi, quos ceperunt.*

Suspicor ante *angustiae* excidisse: *suae.*

ibid. 13: *illud proponere animo vestro debetis ... neque ea tantum in praemium vestrum cessura, quae nunc in regiis castris sunt, sed illum quoque omnem apparatum, qui in dies ab Epheso expectatur, praedae futurum.*

Verba ultima quae sunt *praedae futurum* ab ipsius auctoris manu profecta esse vix ac ne vix quidem mihi persuaderi potest.

19. 2: *Macedones quique alii in castris regiis erant primo, dum procul nihil aliud quam turba et agmen apparebat, Aetolos credere visa procul pugna subsidio venire.*

Corrigas quaeso: ⟨*in*⟩ *primo,* cl. c. 18. 2: levis armaturae partem ante vallum in primo locavit.

22. 7: ⟨*ab*⟩ *arce, qua extra muros frequentius prope quam in urbe habitabatur, Ti. Sempronio Longo opp⟨idum opp⟩ugnandum dedit.*

Ita ex H. I. Muelleri coniectura locum in libris mss. male habitum editor restituere conatus est. Unus enim codex (M) verba *arcem extra muros quae frequentius* servavit, e quibus in libris ceteris non nisi vox *frequentius* superest; deinde in cod. M exaratum est *urbs* — in ceteris *in urbe,* denique lectio tradita est: *oppugnandam.*

Criticos mutationibus ac traiectionibus variis itemque litteris voculisque addendis male loco consuluisse puto. Credo in archetypo versum unum fuisse sive obscure exaratum seu primum omissum ac deinde in margine adiectum, quem scribae ceterorum

codicum neglexerint — unius libri M transscripserit quidem sed non accurate, nam verba *arcem extra muros quae* lineam non explent. Quidni? Versus cum litteris minutis esset appictus atque vocabula, certe exitus vocabulorum, siglis ac compendiis expressa essent, fieri facile potuit ut aliquid perperam interpretaretur vel totum praetermitteret. In verbis igitur, quae in cod. M leguntur: *arcem extra muros quae,* aliquid excidisse mihi constat, quod quale fuerit illud *extra muros* indicare videtur. Desideratur enim significatio loci, qui extra muros frequentius prope quam urbs ipsa habitabatur. Quae cum ita sint, in exemplari quod scriba codicis M ante oculos habuit, haec fuisse opinor:

arcem ⟨et aream⟩ extra muros, quae frequentius prope quam urbs habitabatur, Ti. Sempronio Longo oppugnandam dedit.

Similitudo, quae est inter litterarum ductus in vocabulis *arcem* et *aream,* corruptelae omniumque turbarum causa fuit. Quod autem Weissenborn disseruit ad coniecturam *ab arce* commendandam, verum non esse c. 23. 6 demonstrat: per quattuor et viginti dies, ita ut nullum tempus vacuum dimicatione esset, adversus quattuor e partibus simul oppugnantem hostem nocturnus diurno continuatus labor est.

ibid. 10: Intra paucos dies turres arietesque et alius omnis apparatus oppugnandarum urbium perficitur; *et cum ager Heracleensis paluster omnis frequensque proceris arboribus benigne ad omne genus operum materiam suppeditabat, tum, ... deserta ... tecta ... non tigna modo et tabulas, sed laterem quoque et caementa et saxa variae magnitudinis praebebant.*

Legendum: *et⟨enim⟩ cum ager* cet. Cf. infra c. 23. 5: etenim cum multis urgerentur rebus, nulla eos res aeque ac vigiliae conficiebant. Idem mendum in libris Livianis saepius occurrit, cf. in huius libri c. 31. 2 et 43. 1.

23. 2: Et Romani quidem operibus magis quam armis urbem oppugnabant, Aetoli contra armis se tuebantur. *nam cum ariete quaterentur muri, non laqueis, ut solet, exceptos declinabant ictus, sed armati frequentes ⟨erumpebant⟩, quidam ignes etiam, quos aggeribus inicerent, ferebant.*

Editor *erumpebant* auctore I. F. Gronovio inseruit neque aliter Weissenborn aut id verbum aut *aderant* excidisse credit. Attamen locus qui est XXXVII. 5. 1 me induxit ut suspicarer, non verbum aliquod supplendum sed *armati* ex *arma* esse corruptum. Ibi enim haec leguntur: constantius tamen, quam quis facturos crederet, in tam subito periculo, cum viri propugnarent, feminae tela omnis generis saxaque in muros gererent, iam multifariam scalis appositis urbem eo die defenderunt.

De excursionibus in § sequenti demum mentio inicitur: „fornices quoque in muro erant apti ad excurrendum" e. q. s., unde persuasum est mihi, eos qui verbum alterutrum inserentes locum ita constituerint ut de eruptione ex urbe facta sermo fieret, sententiae male consuluisse.

ibid. 5: *Romanis in magna copia militum succedentibus aliis in stationem aliorum, Aetolos propter paucitatem eosdem dies noctesque adsiduo labore urente.*

Emenda: *Aetolis.* Nomina enim *Romanis* et *Aetolis* pro dativis, qui commodi et incommodi a grammaticis nuncupantur, habenda sunt.

ibid. 7: *cum fatigatos iam Aetolos sciret consul et ex spatio temporis et quod ita transfugae adfirmabant, tale consilium init.*

Quod editor dedit *ex spatio* Novakii coniectura est pro lectione in codicibus plerisque tradita: *expectatione* uno cod. B *expectatio* exhibente. Corrigendum esse existimo: *ex ipsa ratione temporis,* quod loci sententia flagitat. Corruptela palaeographice facile explicatur: similiter a librario peccatum est in huius capitis fine, ubi pro *ipsi* posuit *spe.*

27. 7: *et se suppliciter agentibus iis adfuturum et apud consulem et Romae in senatu.*

In libris mss. cum *se* desit, Weissenborn fortasse legendum esse annotavit: *ipsum suppliciter.* At in codicibus etiam pro *adfuturum* scriptum est: *profuturum,* quod me inducit ut potius *ipsum* ante *adfuturum* restituendum esse credam.

33. 3: *destituti enim ab omni spe, cum desertos se ab Antiocho,*

spem nullam in Aetolis esse cernerent, dies noctesque aut Philippi hostis adventum aut infestiorem etiam, quo iustius irati erant, Romanorum expectabant.

Iac. Gronovius pro *ab omni spe* corrigere voluit: *ab omni ope*, equidem vero pro *spem nullam* emendare maluerim: *opem nullam*. Quod idem coniecit *infestiorum* ab editoribus sine ulla dubitatione recipi debuerat.

34. 1: *T. Quinctius ... Naupactum traiecit, quae iam per duos menses — et iam prope excidium erat — oppugnabatur.*

Est in cod. B: *& iã prope*, in libris ceteris: *sed iam prope*, quae scriptura depravata nimirum voci antecedenti *menses* debetur. Weissenborn iudicat, alterutrum *iam* fortasse delendum esse, sed verisimilius duco, olim scriptum fuisse: *etiam prope.*

35. 5: *mittite oratores ad consulem, qui indutias ⟨in⟩ tantum temporis petant, ut mittere legatos Romam possitis.*

Codicibus plerisque non nisi *tantum* exhibentibus (in uno Lov. 3 legitur *tanti*) Drakenborch primus *in* inseruit, cui obsecutus est editor noster. Weissenborn *tanti* recensuit affirmans: „so oder *in tantum* ist statt des hds. *tantum* zu lesen". In utraque codicum lectione vestigia verae scripturae permansisse puto, nempe emendandum esse: *tanti modo* (m̃) *temporis.* Cf. § 10 infra: indutias ad id dierum nonaginta dare, XXXVII. 1. 1: quia brevem indutiarum diem habebant.

41. 3: *nec denique mari minus quam terra pollere Romana arma.*

Zingerleus *nec denique* scripsit pro lectione tradita *neque enim*, quod parum probabiliter scripsisse videtur; neque magis placet aliorum coniectura *enim* induci iubentium, verum Livium posuisse suspicor: *neque iam mari* e. q. s., quamquam dubito an Weissenborn librorum scripturam recte defendat.

43. 8: *biduum in apparatu morati tertio die centum navibus, quarum septuaginta tectae, ceterae apertae, minoris omnes formae erant, profecti Phocaeam petierunt.*

Coniectura Sigonii *cc navibus* pro *centum n.* certe digna erat quae commemoraretur; commendatur sane èt locis huius capitis § 5 et § 13 et Appian. Syr. 21.

Lib. XXXVII.

1. 2: *Aetoli, ut quibus plus in misericordia senatus quam in causa spei esset, suppliciter egerunt.*

Supple: *quam in causa ⟨ipsorum⟩ spei esset*, cl. XXXVI 27, 6: nec enim in causa ipsorum, sed in populi Romani clementia spem salutis positam esse.

ibid. 5: *per aliquot dies cum certatum esset, postremo neque dari neque negari pacem placuit.*

Credo: *neque negari pacem ⟨patribus⟩ placuit*, cl. Polyb. 21. 1: ἔδοξε τῷ συνεδρίῳ δύο προτείνειν γνώμας cet.

10. 2: *Polyxenidas ... praecipuo certamine animi adversus eum sumpto nihil aliud dies noctesque agitabat animo, quam ut verba magnifica eius rebus confutaret.*

Voc. *animi*, pro quo I. F. Gronovius *unum* substituendum esse ducebat, exstirpandum esse puto utpote ex *animo*, quod in versu sequenti legitur, per dittographiam ortum.

ibid. 8: *eo vero pignore velut auctoratum sibi proditorem ratus est: neque enim eum, qui sub rege viveret, commissurum fuisse, ut adversus semet ipsum indicia manu sua testata daret.*

Immo potius: *qui sub rege vivere vellet.*

11. 3: *classem instructam paratamque in portu stare; remigium omne Magnesiam [ad Sipylum] missum; perpaucas naves subductas esse et navalia detegi; numquam intentius rem navalem administratam esse.*

Pro *detegi*, quod Weissenbornio debetur, codices optimi praebent *tegi* — recentiores nonnulli *regi*. Iure ille observat, *navalia*

tegi idem denotare quod c. 10. 12 *navalia reficit,* quod cum pro segnitiae otiique testimonio ibi afferatur, nostro vero loco contrarium usu veniat, lectionem traditam veram esse non posse. Quod tamen coniecit *detegit,* mihi quidem non arridet, sed verisimilius esse opinor scriptum fuisse: *neglegi.*

ibid. 8: *Pausistratus ... armatos duobus agminibus ad promunturia, quae cornibus obiectis ab alto portum faciunt, ducit, inde facile ex* ⟨*tuto telis*⟩ *ancipitibus hostem summoturus.*

Lacunam Weissenbornius ita, alii aliter suppleruut. Equidem Livio reddendum puto: *ex* ⟨*turribus quasi*⟩ *ancipitibus.* In iis quae continuo sequuntur:

id inceptum eius Nicander a terra visus cum turbasset, repente mutato consilio naves conscendere omnes iubet,

haud scio an vera sit scriptura *a tergo* cl. § 6 supra: „hinc Nicandro quodam archipirata quinque navibus tectis Palinurum iusso petere, atque inde armatos ... Panhormum ad tergum hostium ducere."

12. 11: *inde cum in proxima Samiae vellent traicere, non expectato solis ortu, ex quo statum caeli notare gubernatores possent, in incertam tempestatem miserunt.*

Variae coniecturae ad locum prolatae sunt: *ierunt* (Madvig), *immiserunt* vel *se immiserunt* (Seyffert), *moverunt* (M. Mueller), *transmiserunt* (Koch), sed nullus dubito quin Livius scripserit: *in incertam tempestatem se commiserunt,* ut alibi apud eum legitur: se non committere in aciem, committere duos filios in aleam eius qui proponitur casus, rem in aciem, rem in casum ancipitis eventus committere.

13. 9: *in eos iam ingentem praedam late depopulato agro agentes Andronicus Macedo ... iam moenibus adpropinquantes eruptionem fecit.*

Voc. *iam* multi uncinis incluserunt, quod non modo propter idem vocabulum mox in eodem enuntiato repetitum molestum sed etiam ad sententiam importunum est. Nescio tamen an melius sit emendare: *in eos vim ingentem praedae.* Facile enim

fieri potuit ut, cum *vim* in *iam* corruptum esset, aliquis *praedae* in *praedam* immutaret.

14. 2: *qui ... cum ipse duas tantum quinqueremes haberet, Epicratem cum quattuor navibus in Asiam secum reduxit. prosecutae etiam apertae Atheniensium naves sunt.*

Numerus navium Atheniensium sive post *etiam* seu post *sunt* excidisse videtur.

ibid. 5: *se in animo habuisse tota classe Ephesum petere et onerarias d u c e r e multa saburra gravatas, atque eas in faucibus portus supprimere.*

Pro *ducere* cod. M *reducere* exhibet. Corrige sodes: *a d d u c e r e.* Praefixum ex haplographia omissum est propter ultimas litteras vocis praecedentis.

16. 9: *hi, dum missilibus primo et adversus paucos l e v i b u s e x c u r s i o n i b u s lacessebatur magis quam conserebatur pugna, sustinuerunt certamen.*

Lectio certa non est, quandoquidem in uno cod. M *levibus et excursionibus*, in ceteris tantummodo *levibus* exaratum est. In ed. Basil. 1535 primum est recensitum id quod editores sequentes receperunt: *levibus excursionibus*; ceterum coniecit Weissenborn *levibus armis*, Zingerleus *levis armaturae excursionibus.* Suspicor restituendum esse: *adversus paucos v e l i t a t i o n i b u s lacessebatur*, cuius vocabuli cum syllabae priores inter se commutatae essent, librarii posteriores scripturae depravatae varie mederi conati sunt.

18. 4: *plurimum terroris in Gallorum mercede conductis quattuor milibus erat. hos paucis ⟨S y r i s⟩ admixtis ad pervastandum passim Pergamenum agrum [milites] emisit.*

Postquam Weissenborn sub voce *paucis* nomen gentis alicuius latere suspicatus *Dahis* dubitanter proposuit, editor *Syris* de suo addere maluit. At te, lector, ad c. 20. 7 revocare velim, ubi haec leguntur: „aegre id permittente Attalo, quippe qui centum equitibus adversus sescentos, mille peditibus cum quattuor milibus pugnaturum cerneret, porta egressus haud procul statione

hostium, occasionem opperiens, consedit." Hic si iidem milites dicuntur de quibus loco nostro sermo est, reponendum videtur: *hos paucis ⟨equitibus⟩ admixtis.*

ibid. 10: *quos ubi exposuisse copias Elaeae et tot classes in unum convenisse portum Antiocho allatum est* e. q. s.

Voc. *portum* insiticium esse puto, cl. Polyb. 21. 8: καὶ θεωρῶν οὐ μόνον τὰς ναυτικάς, ἀλλὰ καὶ τὰς πεζικὰς δυνάμεις ἐπ' αὐτὸν παραγιγνομένας κ. τ. λ.

19. 8: *eodem Adramytteum, ut urbi praesidio essent, navibus circumvecti Aemilius et Eumenes venerunt.*

Nomen inducendum Sigonius, Crevier, Dukerus ante me iure sed frustra monuerunt.

20. 5: *dilapsi ceteri sparserant se toto passim campo, pars in iuvenales lusus lasciviamque versi, pars vescentes sub umbra, quidam somno etiam strati.*

Immo, opinor, *quiescentes sub umbra.*

21. 2: *postquam haud procul occasu solis redeundi in castra tempus erat, regii signis collatis abire agmine ad iter magis quam ad pugnam composito coepere.*

Legendum est: *signis sublatis.*

ibid. 8: *eam divisis inter se partibus cum oppugnarent, et videretur sine operibus, armis scalisque capi posse,* e. q. s.

Cf. c. 32. 1: „Hos portus tutissimos cum occupasset Romana classis, priusquam aut scalis aut operibus moenia aggrederetur, mittendos censuit praetor, qui" e. q. s. et deleatur molestum emblema *sine operibus.*

23. 1: *In confinio Lyciae et Pamphyliae Phaselis est; prominet penitus in altum conspiciturque prima terrarum Rhodum a Cilicia petentibus et procul navium praebet prospectum.*

Oppidi nomen *Phaselis* me inducit ut veram lectionem esse credam: *navis praebet prospectum.* Cf. c. 27. 7: „ipse collis est

in modum metae in acutum cacumen a fundo satis lato fastigatus"; ap. Cic.: porticus pulcherrimo prospectu.

ibid. 2: *et loco gravi et tempore anni — medium enim aestatis erat —, ad hoc insolito odore ingruere morbi vulgo, maxime in remiges, coeperunt.*

Pro *insolito* fere non dubito quin *insalubri* scribendum sit.

ib. 10: *nam nec sic in altum evectus erat, ut ordo omnium navium ad terram explicari posset, et festinans ipse praepropere cum quinque solis navibus Hannibali occurrit.*

Pro *sic*, quod in uno tantum codice legitur, sententia, ni fallor, postulat: *satis*.

24. 2: *nam et in altum celeriter evectae naves locum post se quaeque venienti ad terram dedere, et si qua concurrerat rostro cum hostium nave, aut proram lacerabat, aut remos detergebat, aut libero inter ordines discursu praetervecta in puppim impetum dabat.*

Voc. *rostro*, quod nunc post *concurrerat* legitur, traiciendum est post *lacerabat*.

ibid. 4: *et circumvenisset, ni signo sublato ex praetoria nave, quo dispersam classem in unum colligi mos erat, omnes quae in dextro cornu vicerant naves ad opem ferendam suis concurrissent.*

Frustra editores desudarunt in verbis *in dextro cornu* sive explicandis seu emendandis, e quibus Drakenborchium, qui *dextrum cornu* inducta praepositione proposuit, proxime ad verum accessisse puto. Tamen emendandi ratio simplicissima est. Scripsit nimirum L.: *quae iam dextrum cornu vicerant*. Voc. *iam* cum semel in *in* corruptum esset, mox *dextrum* in *dextro* immutatum est.

ibid. 7: *consurrexere omnes, contemplatique trepidationem fugamque hostium, ⟨alacri⟩ ac prope una voce omnes ut sequerentur exclamaverunt.*

Unus cod. M *trepidationem* exhibet — ceteri *expugnationem*,

unde Iac. Gronovius *exsternationem* coniecit. Equidem praetulerim: *perturbationem*.

25. 6: *venire eos ad omnia regna tollenda ... Philippum, Nabim expugnatos; se tertium peti; ut quisque proximus ab oppresso sit, per omnes velut continens incendium pervasurum.*

Corrige ne dubita: *per omnes* ⟨*reges*⟩.

ibid. 9: *regulos se acceptos in fidem in Hispania reges reliquisse; Masinissam non in patrio modo locasse regno, sed in Syphacis, a quo ante expulsus fuisset, regnum imposuisse.*

Cui illa legenti in mentem non venit Augusti dictum: (urbem) marmoream se relinquere, quam latericiam accepisset (Suet. Aug. 28) et Petri Magni, Russiae Caesaris: J'ai trouvé la Russe rivière, je la laisse fleuve? In sequentibus vide an non vera sit lectio: *sed* ⟨*et*⟩ *in Syphacis.*

27. 5: *postquam videre ex alto classem, in fugam verterunt. et celeritate superabant levioribus et ad id fabrefactis navigiis, et propiores terrae erant.*

Verbum fabrefaciendi, quod de operibus ex aere, argento, auro artificiose factis semper et ubique — de navibus nusquam adhiberi solet, ab hoc loco alienum est inepteque legitur. Corrigatur igitur: *fabricatis*, quod de navibus aedificandis saepe usurpatur. Cf. Sall. fragm.: ad id naves codicariae per hiemem fabricatae.

28. 7: *ita clauditur portus, ut vix duae simul inde naves possint exire. [inde] nocte occupare fauces Polyxenidas in animo habebat.*

Pro altero voc. *inde,* quod Zingerleus inclusit, fortasse Livius scripsit: *media.*

ibid. 10: *dicitur et Eudamus Rhodius vitium alterius portus ostendisse.*

Voc. *Rhodius,* nomini viri, de quo toties iam sermo fuit, a nescio quo ridicule additum, in marginem relegandum est.

29. 1: *Traducta classe ad urbem, ignaris omnibus egressi milites nautaeque sunt ad commeatus et vinum maxime dividendum in naves* e. q. s.

Pro verbis *ignaris omnibus*, quae editores explicare frustra laborant, conicio: *ex navibus omnibus.*

30 i. f: *Rhodia una capta memorabili casu. nam cum rostro percussisset Sidoniam navem, ancora, ictu ipso excussa e nave sua, unco dente, velut ferrea manu iniecta, alligavit alterius proram; inde tumultu iniecto cum divellere se ab hoste cupientes inhiberent Rhodii, tractum ancorale et implicitum remis latus alterum detersit; debilitatam ea ipsa, quae icta cohaeserat, navis cepit.*

Hunc locum neque ego intellego neque quemquam probabiliter explicare posse aio, qua de causa miror editores scripturam in codd. mss. et edd. antiquissimis traditam (*tractu ancorali*), quae certe verae lectionis vestigia servavit, spernentes atque uni editioni Basil. oboedientes scripturam illam mendosam ac prorsus inexplicabilem *tractum ancorale* recipere maluerunt. Funis enim vel catena ancoralis si umquam remos omnes alterutrius lateris detergere potest, hic certo minime potuit, cum prora Rhodiae navis cum altero navigio cohaereret et Rhodii id agerent ut retro remigando se extricarent, unde ancorale remos ne attingere quidem potuit, id quod nemo non agnoscet qui veram rerum narratarum speciem animo conceperit. Haec difficultas Weissenbornium, quamquam ne ipse quidem locum intellexit et ridiculam editionis Basil. lectionem fideliter recepit, saltem non latuit, nam annotavit: „Weniger deutlich ist, wie bei dem Rückgehen des Schiffes die Ruder ergriffen werden".

Iam nunc affirmo, genuinam lectionem esse:

tracta ancorali et implicita remis latus alterum detersit,

verum ad opinionem meam comprobandam opus esse iam video ea, quae deinceps facta sunt, fuse enarrare atque accurate explicare.

Rhodia igitur navis navem Sidoniam rostro percussit.

Ictu ipso ancora ab altera nave in alterius proram decidit eamque alligavit.

Si fides habenda est Appiano Syr. 27, ancora decidit de nave

percussa: *ἄγκυρα ἐκπίπτουσα τῆς Σιδονίας ἐς τὴν Ῥοδίαν ἐπάγη τε καὶ συνέδησεν ἄμφω πρὸς ἀλλήλας*, sed parum verisimile id videtur, quandoquidem tumultus inde Rhodiis inicitur, qui divellere se ab hoste cupientes retro remigando navem suam solvere voluisse dicuntur. At hercle vero rem nullo negotio expedire potuissent, si quis ancoram, cuius pondus viginti kilogrammata non excedebat, manibus arreptam in mare deiecisset. Qua de causa Appianum locum Livianum perperam intellexisse credo, ancoram vero de Rhodia prora in navem Sidoniam decidisse.

At hanc rem, quae ad cetera parum facit, missam faciamus. Naves igitur inter se firmiter iam copulatae sunt, Rhodiis tumultus inicitur, divellere se ab hoste temptant eo quod inhibent. 'Inhibere' autem quid sit lexica docent, ut in Georgii recte legitur: „nach dem Hinterdeck zu rudern ohne zu wenden, rückwärts rudern", et locus lepidissimus ap. Cic. Att. XIII. 21. 3, quem Weissenbornius quoque attulit: „inhibere — est verbum totum nauticum, quamquam id quidem sciebam; sed arbitrabar sustineri remos, cum inhibere essent remiges iussi. id non esse eiusmodi didici heri, non enim sustinent, sed alio modo remigant."

Nautae autem Rhodii cum navem suam remis retro impellunt, quid inde evenire necesse est? Primo nimirum navis a nave adversaria lente se removebit, donec ancoralis funis, qui naves coniungit, totus evolutus erit; tum vero funis ille, si non rumpitur, remulci vice fungi coepit. Navis igitur Sidonia, tracta ancorali, impetu movetur subito multoque vehementiore quam quo Rhodia tunc agitur, utpote a remigibus inhibentibus impulsa, et dum irruens alterum latus Rhodiae navis praestringit, huius remis implicatur, quos dicto citius deterget omnes.

Itaque exitus totius rei hic fuit:

debilitatam (sc. Rhodiam) *ea ipsa, quae icta cohaeserat, navis* (sc. Sidonia) *cepit.*

31. 9: *inde lingua in altum mille passuum excurrens medium fere sinum velut* nota *distinguit.*

An forte pro *velut nota* scribendum est: *velut normā?*

33. 2: *refertaque urbs* o m n i u m r e r u m *commeatibus velut in adventum exercitus praeparatis eos excepit, ubi inopiam ultimam laboremque in obsidenda urbe proposuerant sibi.*

Verba *omnium rerum,* quae nunc post *urbs* leguntur, post *ubi* in vs. sq. reponenda esse suspicor. Cf. c. 28. 2: omni commeatu, Nepos Milt. 7. 2: urbem ... omni commeatu privavit, Caes. B. C. III 49. 6: commeatus omni genere, sed num dici possit 'omnium rerum commeatus' dubito.

34. 6: (tradunt) *alii, postquam transitum in Asiam est, cum turma Fregellana missum exploratum ad regia castra, effuso obviam equitatu cum reciperet sese, delapsum in eo tumultu ex equo, cum duobus equitibus oppressum, ita ad regem deductum esse.*

In cod. B cum *ab regia castra* exaratum sit, suspicio mihi nata est, praepositionem *ab* de loco suo migrasse, hunc vero esse ante voc. *effuso.*

39. 11: *laevum cornu non egere videbatur obiectis talibus auxiliis, quia flumen ab ea parte ripaeque deruptae claudebant; quattuor* t a m e n *inde turmae equitum oppositae.*

Pro *tamen* scribendum puto: *t a n t u m.*

41. 2: *Nebula matutina, crescente die levata in nubes, caliginem dedit; umor inde ab austro* v e l u t ⟨*pluvialis*⟩ *perfudit omnia.*

Ad locum corruptum quoniam multae iam coniecturae prolatae sunt, e quibus nulla adhuc satis placere editoribus potuit, meam quoque opinionem de medela adhibenda aperire liceat. Nihil enim supplendum esse puto, sed pro *velut* legendum: *i l l a t u s.*

44. 3: *Et illo quidem die victores direptis hostium castris cum magna praeda in sua reverterunt; postero die spoliabant caesorum corpora et captivos contrahebant. legati ... venerunt.*

Emenda: *contrahebant,* ⟨*c u m*⟩ *legati ... venerunt.*

49. 3: (Aetoli) *eo ... rem adduxerunt, ut haud paulo plurium*

maleficiorum gentis quam beneficiorum memoria subiret animos patrum, et quibus misericordia opus erat, iram et odium irritarent.

Weissenbornius lectionem suam *irritaret* defendit dicens fore ut, si scriptura codicum mss. *irritarent* reciperetur, verbum satis dure ad nomen *Aetoli* respiceret ratione non habita vocis *memoria*, itaque potius notionem reflexivam *sibi irritarent* esse exspectandam. At male vir doctus locum intellexit: lectio tradita optime se habet, sed Livius inter se opposuit *misericordia* atque *iram et odium*, subiectum autem verbi *irritarent* e pronomine *quibus* facile suppletur ita: et ii, quibus misericordia opus erat, non misericordiam sed iram et odium moverent.

54. 2: *interposita Smyrnaeorum brevis legatio est, quia non aderat quidam Rhodiorum.*

Corrigendum est: *quia non⟨dum⟩ aderat q. R.* Cf. Polyb.: *ἐβούλοντο εἰσάγειν τοὺς Ῥοδίους, ἀφυστεροῦντος δέ τινος τῶν πρεσβευτῶν εἰσεκαλέσαντο τοὺς Σμυρναίους.*

ibid. 12: *quarum una quaelibet regi adiecta multiplicare regnum Eumenis potest, omnes vero datae maximis eum regibus aequare.*

Voc. *regi*, pro quo Kochius *regio* coniecit, eliminandum est. Scripsit Polyb.: *ὧν ἕν τι προστεθὲν πρὸς Εὐμένους βασιλείαν δεκαπλασίαν αὐτὴν δύναται ποιεῖν τῆς νῦν ὑπαρχούσης*, et e verbis sequentibus *regnum Eumenis* facile intellegitur ad verbum *adiecta*: regno Eumenis.

57. 9: *Eodem anno censuram multi et clari viri petierunt. quae res, tamquam in se parum magni certaminis causam haberet, aliam contentionem multo maiorem excitavit.*

Praetulerim: *parum magni certaminis causae*, i. e. parum causae propter quam magnum certamen oreretur.

OVIDIANA

SCRIPSIT

J. J. HARTMAN.

P. III, 1, 104:

utque meae res *sunt*, omni, puto, tempore flebis:
has fortuna tibi nostra *ministret* opes.

Verba haec sunt poetae ad uxorem. Sed recipiendam fuisse variam lectionem *ministrat* totus contextus clamat. Proxime enim praecedunt haec:

quae (sc. lacrimae) tibi ne desint, bene per mala nostra [cavetur
meque viro flendi copia dives *adest*.

Et omnino nullus magis in deliciis Ovidio flosculus est quam ille, quo inopis solae lacrimae opes dicuntur. Ut e sescentis exemplis unum afferam, Polyxenam mortuam sic alloquitur mater (Met. XIII, 524):

at, puto, funeribus dotabere, regia virgo,
condeturque tuum monumentis corpus avitis.
non *est* haec fortuna domus: tibi munera matris
contingent fletus e. q. s.

Ubi nemini, opinor, in mentem veniet *haec sit* pro *est haec* legere.

P. III, 2, 106. Cottam ut opem sibi ferat hoc argumento hortatur poeta:

adde quod est animus semper tibi mitis et altae
indicium mores nobilitatis habent,
quos Volesus patrii cognoscat nominis auctor,
quos Numa maternus non neget esse suos.

Vocem *maternus* corruptam esse Bentleius perspexit, sed quod reposuit *maternis* duriusculum videtur. Ovidianam restitues elegantiam legendo *materni* (sc. nominis auctor).

Tr. V, 3, 15 *sqq*.

Tu (*Bacche*) tamen e sacris hederae cultoribus unum
Numine debueras sustinuisse tuo.
17 An dominae fati quidquid cecinere sorores
Omne sub arbitrio desinit esse dei?
Ipse quoque aetherias meritis invectus es arces,
Quo non exiguo facta labore via est.

Istut *invectus es* nescio quid duri habet. Pro *es* exstant vv. ll. *in* et *ad*. Ecquid 17 sq. a docto lectore additi, simulque vs. 19 istut *es* pro *in* (vel *ad*) positum? Quod ideo verisimilius quia vs. 25 iterum disputatio de Parcis infertur, sed nunc aptissime.

MNEMOSYNE.

BIBLIOTHECA PHILOLOGICA BATAVA.

COLLEGERUNT

P. H. DAMSTÉ, J. J. HARTMAN, C. W. VOLLGRAFF.

OPERAM SUAM POLLICITI SUNT

A. E. J. HOLWERDA, J. C. NABER, M. C. VALETON,
J. WOLTJER.

NOVA SERIES.
VOLUMEN QUADRAGESIMUM TERTIUM. PARS IV.

LUGDUNI-BATAVORUM
E. J. BRILL.

LIPSIAE,
O. HARRASSOWITZ.
1915.

29. 1: *Traducta classe ad urbem, ignaris omnibus egressi milites nautaeque sunt ad commeatus et vinum maxime dividendum in naves* e. q. s.

Pro verbis *ignaris omnibus*, quae editores explicare frustra laborant, conicio: *ex navibus omnibus.*

30 i. f: *Rhodia una capta memorabili casu. nam cum rostro percussisset Sidoniam navem, ancora, ictu ipso excussa e nave sua, unco dente, velut ferrea manu iniecta, alligavit alterius proram; inde tumultu iniecto cum divellere se ab hoste cupientes inhiberent Rhodii, tractum ancorale et implicitum remis latus alterum detersit; debilitatam ea ipsa, quae icta cohaeserat, navis cepit.*

Hunc locum neque ego intellego neque quemquam probabiliter explicare posse aio, quà de causa miror editores scripturam in codd. mss. et edd. antiquissimis traditam (*tractu ancorali*), quae certe verae lectionis vestigia servavit, spernentes atque uni editioni Basil. oboedientes scripturam illam mendosam ac prorsus inexplicabilem *tractum ancorale* recipere maluerunt. Funis enim vel catena ancoralis si umquam remos omnes alterutrius lateris detergere potest, hic certo minime potuit, cum prora Rhodiae navis cum altero navigio cohaereret et Rhodii id agerent ut retro remigando se extricarent, unde ancorale remos ne attingere quidem potuit, id quod nemo non agnoscet qui veram rerum narratarum speciem animo conceperit. Haec difficultas Weissenbornium, quamquam ne ipse quidem locum intellexit et ridiculam editionis Basil. lectionem fideliter recepit, saltem non latuit, nam annotavit: „Weniger deutlich ist, wie bei dem Rückgehen des Schiffes die Ruder ergriffen werden".

Iam nunc affirmo, genuinam lectionem esse:

tracta ancorali et implicita remis latus alterum detersit,

verum ad opinionem meam comprobandam opus esse iam video ea, quae deinceps facta sunt, fuse enarrare atque accurate explicare.

Rhodia igitur navis navem Sidoniam rostro percussit.

Ictu ipso ancora ab altera nave in alterius proram decidit eamque alligavit.

Si fides habenda est Appiano Syr. 27, ancora decidit de nave

percussa: ἄγκυρα ἐκπίπτουσα τῆς Σιδονίας ἐς τὴν Ῥοδίαν ἐπάγη τε καὶ συνέδησεν ἄμφω πρὸς ἀλλήλας, sed parum verisimile id videtur, quandoquidem tumultus inde Rhodiis inicitur, qui divellere se ab hoste cupientes retro remigando navem suam solvere voluisse dicuntur. At hercle vero rem nullo negotio expedire potuissent, si quis ancoram, cuius pondus viginti kilogrammata non excedebat, manibus arreptam in mare deiecisset. Qua de causa Appianum locum Livianum perperam intellexisse credo, ancoram vero de Rhodia prora in navem Sidoniam decidisse.

At hanc rem, quae ad cetera parum facit, missam faciamus. Naves igitur inter se firmiter iam copulatae sunt, Rhodiis tumultus inicitur, divellere se ab hoste temptant eo quod inhibent. 'Inhibere' autem quid sit lexica docent, ut in Georgii recte legitur: „nach dem Hinterdeck zu rudern ohne zu wenden, rückwärts rudern", et locus lepidissimus ap. Cic. Att. XIII. 21. 3, quem Weissenbornius quoque attulit: „inhibere — est verbum totum nauticum, quamquam id quidem sciebam; sed arbitrabar sustineri remos, cum inhibere essent remiges iussi. id non esse eiusmodi didici heri, non enim sustinent, sed alio modo remigant."

Nautae autem Rhodii cum navem suam remis retro impellunt, quid inde evenire necesse est? Primo nimirum navis a nave adversaria lente se removebit, donec ancoralis funis, qui naves coniungit, totus evolutus erit; tum vero funis ille, si non rumpitur, remulci vice fungi coepit. Navis igitur Sidonia, tracta ancorali, impetu movetur subito multoque vehementiore quam quo Rhodia tunc agitur, utpote a remigibus inhibentibus impulsa, et dum irruens alterum latus Rhodiae navis praestringit, huius remis implicatur, quos dicto citius deterget omnes.

Itaque exitus totius rei hic fuit:

debilitatam (sc. Rhodiam) *ea ipsa, quae icta cohaeserat, navis* (sc. Sidonia) *cepit.*

31. 9: *inde lingua in altum mille passuum excurrens medium fere sinum velut nota distinguit.*

An forte pro *velut nota* scribendum est: *velut normā?*

33. 2: *refertaque urbs o m n i u m r e r u m commeatibus velut in adventum exercitus praeparatis eos excepit, ubi inopiam ultimam laboremque in obsidenda urbe proposuerant sibi.*

Verba *omnium rerum*, quae nunc post *urbs* leguntur, post *ubi* in vs. sq. reponenda esse suspicor. Cf. c. 28. 2: omni commeatu, Nepos Milt. 7. 2: urbem ... omni commeatu privavit, Caes. B. C. III 49. 6: commeatus omni genere, sed num dici possit 'omnium rerum commeatus' dubito.

34. 6: (tradunt) *alii, postquam transitum in Asiam est, cum turma Fregellana missum exploratum ad regia castra, effuso obviam equitatu cum reciperet sese, delapsum in eo tumultu ex equo, cum duobus equitibus oppressum, ita ad regem deductum esse.*

In cod. B cum *ab regia castra* exaratum sit, suspicio mihi nata est, praepositionem *ab* de loco suo migrasse, hunc vero esse ante voc. *effuso.*

39. 11: *laevum cornu non egere videbatur obiectis talibus auxiliis, quia flumen ab ea parte ripaeque deruptae claudebant; quattuor t a m e n inde turmae equitum oppositae.*

Pro *tamen* scribendum puto: *t a n t u m.*

41. 2: *Nebula matutina, crescente die levata in nubes, caliginem dedit; umor inde ab austro v e l u t ⟨pluvialis⟩ perfudit omnia.*

Ad locum corruptum quoniam multae iam coniecturae prolatae sunt, e quibus nulla adhuc satis placere editoribus potuit, meam quoque opinionem de medela adhibenda aperire liceat. Nihil enim supplendum esse puto, sed pro *velut* legendum: *i l l a t u s.*

44. 3: *Et illo quidem die victores direptis hostium castris cum magna praeda in sua reverterunt; postero die spoliabant caesorum corpora et captivos contrahebant. legati ... venerunt.*

Emenda: *contrahebant, ⟨c u m⟩ legati ... venerunt.*

49. 3: (Aetoli) *eo ... rem adduxerunt, ut haud paulo plurium*

maleficiorum gentis quam beneficiorum memoria subiret animos patrum, et quibus misericordia opus erat, iram et odium irritarent.

Weissenbornius lectionem suam *irritaret* defendit dicens fore ut, si scriptura codicum mss. *irritarent* reciperetur, verbum satis dure ad nomen *Aetoli* respiceret ratione non habita vocis *memoria*, itaque potius notionem reflexivam *sibi irritarent* esse exspectandam. At male vir doctus locum intellexit: lectio tradita optime se habet, sed Livius inter se opposuit *misericordia* atque *iram et odium*, subiectum autem verbi *irritarent* e pronomine *quibus* facile suppletur ita: et ii, quibus misericordia opus erat, non misericordiam sed iram et odium moverent.

54. 2: *interposita Smyrnaeorum brevis legatio est, quia non aderat quidam Rhodiorum.*

Corrigendum est: *quia non⟨dum⟩ aderat q. R.* Cf. Polyb.: *ἐβούλοντο εἰσάγειν τοὺς Ῥοδίους, ἀφυστεροῦντος δέ τινος τῶν πρεσβευτῶν εἰσεκαλέσαντο τοὺς Σμυρναίους.*

ibid. 12: *quarum una quaelibet regi adiecta multiplicare regnum Eumenis potest, omnes vero datae maximis eum regibus aequare.*

Voc. *regi*, pro quo Kochius *regio* coniecit, eliminandum est. Scripsit Polyb.: *ὧν ἕν τι προστεθὲν πρὸς Εὐμένους βασιλείαν δεκαπλασίαν αὐτὴν δύναται ποιεῖν τῆς νῦν ὑπαρχούσης*, et e verbis sequentibus *regnum Eumenis* facile intellegitur ad verbum *adiecta*: regno Eumenis.

57. 9: *Eodem anno censuram multi et clari viri petierunt. quae res, tamquam in se parum magni certaminis causam haberet, aliam contentionem multo maiorem excitavit.*

Praetulerim: *parum magni certaminis causae*, i. e. parum causae propter quam magnum certamen oreretur.

OVIDIANA

SCRIPSIT

J. J. HARTMAN.

P. III, 1, 104:

utque meae res *sunt*, omni, puto, tempore flebis:
has fortuna tibi nostra *ministret* opes.

Verba haec sunt poetae ad uxorem. Sed recipiendam fuisse variam lectionem *ministrat* totus contextus clamat. Proxime enim praecedunt haec:

quae (sc. lacrimae) tibi ne desint, bene per mala nostra
meque viro flendi copia dives *adest*. [*cavetur*

Et omnino nullus magis in deliciis Ovidio flosculus est quam ille, quo inopis solae lacrimae opes dicuntur. Ut e sescentis exemplis unum afferam, Polyxenam mortuam sic alloquitur mater (Met. XIII, 524):

at, puto, funeribus dotabere, regia virgo,
condeturque tuum monumentis corpus avitis.
non *est* haec fortuna domus: tibi munera matris
contingent fletus e. q. s.

Ubi nemini, opinor, in mentem veniet *haec sit* pro *est haec* legere.

P. III, 2, 106. Cottam ut opem sibi ferat hoc argumento hortatur poeta:

adde quod est animus semper tibi mitis et altae
indicium mores nobilitatis habent,
quos Volesus patrii cognoscat nominis auctor,
quos Numa maternus non neget esse suos.

Vocem *maternus* corruptam esse Bentleius perspexit, sed quod reposuit *maternis* duriusculum videtur. Ovidianam restitues elegantiam legendo *materni* (sc. nominis auctor).

Tr. V, 3, 15 *sqq.*

Tu (*Bacche*) tamen e sacris hederae cultoribus unum
Numine debueras sustinuisse tuo.
17 An dominae fati quidquid cecinere sorores
Omne sub arbitrio desinit esse dei?
Ipse quoque aetherias meritis invectus es arces,
Quo non exiguo facta labore via est.

Istut *invectus es* nescio quid duri habet. Pro *es* exstant vv. ll. *in* et *ad*. Ecquid 17 sq. a docto lectore additi, simulque vs. 19 istut *es* pro *in* (vel *ad*) positum? Quod ideo verisimilius quia vs. 25 iterum disputatio de Parcis infertur, sed nunc aptissime.

MNEMOSYNE.

BIBLIOTHECA PHILOLOGICA BATAVA.

COLLEGERUNT

P. H. DAMSTÉ, J. J. HARTMAN, C. W. VOLLGRAFF.

OPERAM SUAM POLLICITI SUNT

A. E. J. HOLWERDA, J. C. NABER, M. C. VALETON,
J. WOLTJER.

NOVA SERIES.
VOLUMEN QUADRAGESIMUM TERTIUM. PARS IV.

LUGDUNI-BATAVORUM
E. J. BRILL.

LIPSIAE,
O. HARRASSOWITZ.
1915.

INDEX

Bibliotheca Philologica Batava quater in anno prodibit Calendis Ianuariis, Aprilibus, Iuliis, Octobribus.

Pretium annuum erit floren. 5.25.

Singuli fasciculi separatim non venibunt.

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 02049 0614